วิปัสสนาภาวนา

ที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก

พระวิปัสสนาจารย์

สำนักวิปัสสนาหลายๆ สำนัก ในปัจจุบัน สอนไม่ตรงพุทธพจน์?

ข้อสงสัยนี้ ขอตอบด้วยการย้อนถามว่า
"สำนักต่างๆ ที่สอนวิปัสสนากันในปัจจุบัน
เมื่อปฏิบัติตามแล้ว สติไม่เกิดหรือ ? สมาธิตั้งมั่นไม่ได้หรือ ?
ไม่สามารถเจริญปัญญาเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ได้ดอกหรือ ?"

หากสำนักปฏิบัตินั้นๆ สอนให้ผู้ปฏิบัติตาม
สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ และเจริญปัญญา
เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ได้
การปฏิบัตินั้นจะไม่เป็นวิปัสสนาได้อย่างไร
ฉะนั้น อย่าอ่านพระไตรปิฎกเพียงแค่ตัวอักษร
ขอให้แทงตลอดถึงสภาพธรรมที่ปรากฏ
ตามพุทธประสงค์ด้วย

มนุตเสวีภิกฺขุ

คำนำ

ก่อนอื่นขอให้เข้าใจก่อนว่า หลักคำสอนของทุกศาสนาล้วนเป็นความจริงด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่เชื่อพระฮัลลาห์ ทำตามพระประสงค์ของพระองค์จะได้ขึ้นสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพระยะโฮวาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระเยซูจะได้ไปอยู่ในแดนสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพรหมันทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด เจริญภาวนาถึงขั้นอรูปฌานจะเข้าถึงพรหมันจริง

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติทั้งปวงว่า การได้ไปเกิดอยู่ในสวรรค์ ก็ยังมิใช่ความสุขที่เที่ยงแท้ถาวร ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ ยังต้องตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกธนูยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่า คนยิงเป็นใคร ทำไมจึงยิง หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัด โดยตั้งเงื่อนไขว่า ‘ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงเรา ว่าเป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็รับรองได้ว่า ผู้ป่วยต้องตายเสียก่อนอย่างแน่นอน

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น ในที่สุด พระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา[๑] ที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่

---

[๑] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ต้องรอให้ตายเสียก่อน ซึ่งมีพระอริยเจ้าสามารถพิสูจน์ทราบ จนเห็นประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง แล้วนำออกเผยแผ่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

หลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้ามีชื่อเรียกอีกพระนามหนึ่งว่า “พระสัพพัญญู” แปลว่า ผู้รู้หมดทุกอย่าง ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี่เอง ทำให้พระองค์ประมวลความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันแล้วมีพระดำริว่า ถ้าหากทรงบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ คลายโศกเพียงเท่านั้น

อนึ่ง เราทุกคนรู้กันดีไม่ใช่หรือว่า อายุที่เพิ่มขึ้น แท้จริงแล้วคือชีวิตที่เสียไป เราทุกคนมีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไปกันทุกชั่วโมง ทุกนาที มีสิ่งใดจะมารับประกันได้ว่า “พรุ่งนี้ จะไม่ใช่วันตายของเรา” ทั้งๆ ที่คนที่มีบุญวาสนามากกว่าเรา มีอายุน้อยกว่าเราก็ได้ตายลงกันทุกๆ นาที ทุกๆ ชั่วโมง ..แล้วไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?”

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายประการที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ โดยเฉพาะการกลับชาติมาเกิด,นรก,สวรรค์ ทำให้หลายคนปฏิเสธพุทธศาสนาไปเลยก็มี บางคนที่ไม่ปฏิเสธก็เลือก เชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ เป็นเรื่องไร้สาระ ขอให้มีความสุขกายสบายใจ มีกินมีใช้ทุกๆ วัน ก็พอแล้ว” และมีผู้คนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มากเข้าไปทุกที

แต่เหตุผล สำคัญที่ใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งที่ไม่มีใครอยากคิดถึง ก็คือ “ความ ตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคน

พร้อมที่จะ ดับดิ้นได้ทุกเวลา” เพราะชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็น สิ่งแน่นอน ชีวิตนี้น้อยนิดรวดเร็ว แตกดับได้ง่าย เหมือนภาชนะดินเผา ที่ตกแตกได้ง่าย ความตายเป็นสิ่งไม่มีนิมิตไม่มีเครื่องหมาย เกิดขึ้น ได้ทุกที่กับคนทุกวัย

ข้อสงสัยที่ว่า “นรก-สวรรค์มีจริงหรือ” “มีอะไรมายืนยันได้ ว่านรก- สวรรค์มีจริง?” และ “มีวิธีการใดบ้างที่สามารถปลดเปลื้องเราออกไปจากทุกข์ทั้งปวงได้?”

เป้าหมายในการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ออกจากทุกข์ โดยไม่สนใจว่าเขาเป็นชนชาติใด นับถือศาสนาใด หากแต่เขาเหล่านั้นประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้วว่า ชีวิตเป็นของชั่วคราว แม้ได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นบางครั้ง แต่ก็ตามมาด้วยความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และยังต้องไประทมทุกข์อยู่ในนรก อย่างหาที่สิ้นสุดไม่ได้

ยุคปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า ตัดแต่งพันธุกรรมสัตว์และพืชได้ เอายีนด้อยออกไป ทำให้สัตว์และพืชนั้นๆ ทนโรคทนแล้งได้ดี แล้วในชีวิตเราที่เคยทำผิดทำพลาดกันมาทุกคน อะไรคือยีนด้อยในจิตวิญญาณ ที่ทำให้เรายังต้องไประทมทุกข์อยู่ในอบายภูมิ ๔ ต้องไปตกนรกหมกไหม้ และจะกำจัดยีนด้อยชนิดนี้ได้อย่างไร

คำตอบในเรื่องนี้ หากตอบไป ก็เป็นเพียงการกล่าวอ้างเอาเอง จึงขอตอบด้วยหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยสรุปคือ กิเลส ๒ ใน ๑๐ ประการ ที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องตกนรกได้อีก ได้แก่ มิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉา กิเลสทั้ง ๒ นี้สามารถกำจัดให้สิ้นซากได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณให้ได้ เพียงเท่านั้น ดังข้อมูลหลักฐานจากพระคัมภีร์ ที่ยกมาอธิบายในหนังสือเล่มนี้แล้ว

คำสอนสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาจิตวิญญาณตามแนวศีล สมาธิ ปัญญา ให้บรรลุมรรค ผล เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นภาวะสงบสันติ ดับเย็น ที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก ผู้พัฒนาไตรสิกขาถึงขั้นสูงสุดแล้ว จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ความเข้าใจของคนทั่วไป มักนำพระอริยบุคคลทั้ง ๔ จำพวกนี้ไปผูกติดกับการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ว่าต้องเหาะได้ รู้ใจคนอื่นได้ เสกมนต์คาถาได้ ไล่ผีได้ ถึงขั้นรู้อนาคตได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากแนวคำสอนของพระบรมศาสดา และของพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ปรากฏในคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เพราะความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ไม่ได้วัดกันที่สิ่งที่ได้มาหรือสิ่งที่ได้รู้ แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ละได้แล้ว ก็คือละกิเลสตัณหาและสังโยชน์ ละได้มากเท่าใดก็ยิ่งบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นเท่านั้น

อีกอย่าง หลายคนเข้าใจว่า ศาสนาพุทธสอนแต่เรื่อง**กรรมเก่า** สอนให้ทำใจยอมจำนนอยู่กับอดีต โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข แต่ความจริงแล้ว หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ วิบากของบาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีต ถึงแม้กลับไปลบล้างแก้ไขไม่ได้ก็จริง แต่เราสามารถแก้ไขได้ด้วยความเพียรในชาติปัจจุบัน ด้วยการเร่งสร้าง**กรรมใหม่** เพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้นๆ ให้อ่อนกำลังลง และด้วยปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรู้แจ้งอีกว่า ยังมีกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ยังไม่มีใครรู้จัก คือ “กรรมเพื่อความสิ้นกรรม” กรรมที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิอย่างสิ้นเชิงของสรรพสัตว์ ดังมีอรรถาธิบาย และวิธีปฏิบัติ อ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎก อรรถกา ฎีกา วิสุทธิมรรค ปรากฏในหนังสือเล่มนี้แล้ว

ผู้เขียน รับหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์ บอกบทกรรมฐาน สอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามา ๔ ปี โดยการให้ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิสุทธิมรรค เป็นเวลา ๑ ปีครึ่งก่อน จากนั้นปฏิบัติภาวนาแบบกำหนดพอง-ยุบเป็นอารมณ์หลัก เป็นเวลาอีก ๗ เดือนเต็ม จึงจะจบหลักสูตรการศึกษาได้ ซึ่งผู้เขียนเองก็ได้เคยผ่านการปฏิบัติภาวนาในหลักสูตรนี้มาเช่นกัน แม้ความรู้สึกส่วนตัว จะนิยมชมชอบในการปฏิบัติแบบกำหนดลมหายใจเข้า-ออกมากกว่า แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธความจริงที่เกิดขึ้นได้ว่า การเจริญสติ กำหนดรู้ลักษณะอาการของวาโยธาตุในท้อง เป็นการเจริญวิปัสสนาที่ถูกตรงตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างแน่นอน เพราะในขณะปฏิบัตินั้น มิใช่กำหนดรู้แต่อาการของวาโยธาตุ (อาการพอง-ยุบ) แต่เพียงอย่างเดียว หากมีอารมณ์อื่นๆ แทรกเข้ามาชัดเจนกว่า หรือจิตเคลื่อนไปรับอารมณ์นั้นๆ ก็ให้ตามกำหนดรู้จนอาการนั้นๆ ดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นๆ เสียก่อน จึงกลับมากำหนดรู้วาโยธาตุที่ท้องอีก

เมื่อเจริญภาวนาจนสภาวญาณสูงขึ้น สภาวะอาการของวาโย-ธาตุดับไปสิ้นแล้ว ก็ให้ตามกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัด อื่น ๆ ต่อไป โดยเฉพาะสภาวะธรรมารมณ์ที่ปรากฏกับจิต อาการของจิต และตัวจิตเอง ที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ จนกว่าสภาวะทั้งที่เป็นธรรมารมณ์ และจิตที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ ดับหมดสิ้นไป จากนั้นจะหน่วงเอาพระนิพพานมาเป็นอารมณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ

วิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องจะต้องอ้างอิงหลักฐานการปฏิบัติได้จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการหลายท่านจึงได้ตั้งประเด็นสงสัยต่อการปฏิบัติวิปัสสนาแบบกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ไว้หลายประการ เช่น พอง-ยุบเป็นการกำหนดอารมณ์บัญญัติ เป็นวิปัสสนาได้อย่างไร? การกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ไม่ปรากฏข้อความในคัมภีร์

พระไตรปิฎก แม้แต่ในคัมภีร์อรรถกถาก็ไม่มี จะเป็นวิปัสสนาที่ถูกต้องได้อย่างไร? การกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ เป็นการท่องบริกรรม จะใช่วิปัสสนาได้หรือ?

เพื่อแก้ข้อสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นเหล่านี้ ข้าพเจ้าจึงตั้งรวมรวมหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อยืนยันว่า หลักการและวิธีปฏิบัติภาวนาต่างๆ แม้ไม่ได้ถูกเขียนเป็นตัวอักษรไว้ในพระไตรปิฎก ก็มิได้หมายความว่า ไม่ใช่สภาพธรรมที่ถูกตรงตามพระพุทธวจนะ ถ้าหากวิธีการนั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติภาวนาเข้าใจและเห็นแจ้งในสภาพธรรมที่ปรากฏได้จริง จนบรรเทาราคะ โทสะ โมหะได้ตามลำดับ ก็จัดเป็นวิปัสสนาภาวนาเช่นกัน ซึ่งในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าไม่ขอถกเถียงกับใครทั้งสิ้น เพียงแต่นำข้อมูลในพระคัมภีร์ต่างๆ และประสบการณ์การปฏิบัติภาวนา มายืนยันว่า “การเจริญสติ กำหนดรู้อาการพอง - อาการยุบ มีสภาพธรรมไม่ผิดพุทธวจนะ” ดังได้อธิบายรายละเอียดไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

พระภาวนาพิศาลเมธี วิ.
วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร
เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ติดต่อที่ www.facebook.com/pm.montasavi

สารบัญ

เรื่อง

เกียรติคุณประกาศ	[๓]
คำนำ	ก
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ กฎแห่งกรรม	๑
๑.๑ กฎแห่งกรรม ใครเป็นผู้สร้าง?	๕
๑.๒ กำเนิดชีวิตในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์	๑๘
๑.๓ ฟิสิกส์ควอนตัม คือ “สัพเพ ธัมมา อนัตตา”	๒๖
๑) สภาวะอนัตตากับวิทยาศาสตร์	๒๖
๒) เอกภพสร้างขึ้นจากสภาวะอนัตตา	๒๙
๑.๔ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด	๓๗
๑) Ian Stevenson, M.D.	๔๑
๒) พิสูจน์ : เด็กชาย ๓ ขวบ บอกหวยถูก ๑๐ งวด	๔๔
๓) การระลึกชาติของ ด.ช. ชนัย ชูมาลัยวงศ์	๔๖
๑.๕ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม	๔๘
๑) พิสูจน์ : กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ)	๕๐
๑.๑) ทานมัย	๕๒
๑.๒) ศีลมัย	๕๘
๑.๓) ภาวนามัย	๖๐
๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป)	๖๕
๒.๑) วิบากกรรม : ต้มแมวทั้งเป็น	๖๕
๒.๒) วิบากกรรม : ตั้งครรภ์ ๓ ปี	๖๖
๒.๓) วิบากกรรม : ตกกระทะเดือดทั้งเป็น	๖๗
๒.๔) วิบากกรรม : ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น	๖๘

๒.๕) วิบากกรรม : อกตัญญูชีวิตล่มจม ๖๙

บทที่ ๒ พระพุทธศาสนา ๗๑

๒.๑ ศาสนาพุทธ ๗๑

๒.๒ พระรัตนตรัย ๗๙

๒.๓ พระพุทธเจ้าสอนอะไร ๘๘

๒.๔ การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ๑๐๐

๒.๕ ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา ๑๐๖

๒.๖ ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง ๑๑๕

๒.๗ ปัญหา “โลกแตก?” ๑๑๙

บทที่ ๓ พระพุทธเจ้า ๑๒๓

๓.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ? ๑๒๕

๓.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า ๑๒๘

๓.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า ๑๓๑

๓.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ๑๓๔

๓.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ ๑๓๙

๓.๖ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมราชา ๑๔๑

๓.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๑๔๗

๓.๘ ญาณปัญญาของพระพุทธเจ้า ๑๕๔

๓.๙ ทรงประกาศพระสัทธรรม ๑๖๒

๓.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๑๖๖

บทที่ ๔ พระธรรม ๑๗๑

๔.๑ พระพุทธเจ้าสอนอะไรไว้ ๑๗๑

๑) พระไตรปิฎกเชื่อถือได้แค่ไหน ๑๗๓

๒) พระไตรปิฎกเคยถูกแก้ไขหรือไม่? ๑๗๕

๓) ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อคัมภีร์ ๑๗๗

๔.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า ๑๗๘

๑) ปริยัติสัทธรรม ๑๘๐
๒) ปฏิบัติสัทธรรม ๑๘๑
- อธิศีลสิกขา ๑๘๘
- อธิจิตตสิกขา ๑๙๐
- อธิปัญญาสิกขา ๑๙๓
๓) ปฏิเวธสัทธรรม ๑๙๔
๔.๓ พระสัทธรรม เรื่องกฎแห่งกรรม ๑๙๘
๑) อกุศลกรรม ๒๐๐
๒) กุศลกรรม ๒๐๒
- ทำไมทำดีไม่ได้ดี (หลักกรรม ๑๒) ๒๐๖
- กรรมกับการเกิดใหม่ ๒๑๑
- ผี วิญญาณล่องลอย สัมภเวสี ๒๑๓
๔.๔ พระสัทธรรมเรื่อง “นรก-สวรรค์” ๒๑๔
- มนุษยภูมิ ๒๑๗
- เทวภูมิ ๒๑๙
- เดรัจฉานภูมิ ๒๒๓
- เปตติวิสัยภูมิ ๒๒๔
- อสุรกายภูมิ ๒๒๕
- นรกภูมิ ๒๒๖

บทที่ ๕ พระสงฆ์ ๒๒๙
๕.๑ พระสงฆ์คือใคร ๒๒๙
๑) สมมติสงฆ์ ๒๑๗
๒) ทักขิไณยสงฆ์ ๒๑๘
๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์ ๒๑๙
๕.๓ พระอริยบุคคล ๒๒๑
๑) พระโสดาบัน ๒๒๒

- การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน ๒๒๓
- ประเภทของพระโสดาบัน ๒๒๔
- ศีล สมาธิ ปัญญา ๒๒๕
- ลักษณะของพระโสดาบัน ๒๒๙
๒) พระสกทาคามี ๒๓๑
- การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี ๒๓๑
- ประเภทของพระสกทาคามี ๒๓๒
- ศีล สมาธิ ปัญญา ๒๓๓
๓) พระอนาคามี ๒๓๔
- การละสังโยชน์ของพระอนาคามี ๒๓๕
- ประเภทของพระอนาคามี ๒๓๕
- ศีล สมาธิ ปัญญา ๒๓๖
- ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี ๒๓๗
๔) พระอรหันต์ ๒๓๙
- การละสังโยชน์ของพระอรหันต์ ๒๔๐
- ประเภทของพระอรหันต์ ๒๔๑
- ศีล สมาธิ ปัญญา ๒๔๔
- สภาวจิตพระอรหันต์ ๒๔๕
- พระอรหันต์ยังมีขันธ์ ๕ ๒๔๕
- ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์ ๒๔๗
- บรรลุพระอรหันต์ต้องบวชภายในวันนั้น ๒๔๘
- พระอรหันต์ไม่ฝัน ๒๔๘
- พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร ๒๔๘
๕.๔ เนื้อนาบุญ ๒๔๙
๕.๕ บทบาทของพระสงฆ์ ๒๕๑
๕.๖ พระอรหันต์ในยุค ๑,๐๐๐ ปีนี้ ๒๕๙

บทที่ ๖ การล้างบาป ๒๖๗
๖.๑ บาปคืออะไร ๒๖๘
๖.๒ ความทุกข์ทรมานในนรก ๒๗๑
๖.๓ การทำบุญล้างบาป ๒๘๓
๖.๔ การล้างบาปในศาสนาพุทธ ๒๙๗
๖.๕ การล้างบาป ๓ น้ำ ๒๙๙
๖.๖ พระอริยบุคคลกับการล้างบาป ๓๐๒
๖.๗ พระนิพพาน : ภาวะที่ไม่มีบาป ๓๐๖

บทที่ ๗ นิพพาน สันติสุข ๓๑๓
๗.๑ ชีวิตของเรา ๓๑๓
๗.๒ สุขแท้มีในพระนิพพานเท่านั้น ๓๒๖
๗.๓ ผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ตาย ๓๓๒
๗.๔ เจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วยไตรสิกขา ๓๓๖
๑) อธิศีลสิกขา ๓๓๖
๒) อธิจิตตสิกขา ๓๔๐
๓) อธิปัญญาสิกขา ๓๔๓
๔) เจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วยไตรสิกขา ๓๔๘
๗.๕ การบรรลุธรรม ๓๕๑
๑) ประเภทของการบรรลุธรรม ๓๕๑
๒) เหตุแห่งการบรรลุธรรม ๓๕๖
๓) การบรรลุวิชชาและวิมุตติ ๓๕๘
๗.๖ การปฏิบัติเพื่อบรรลุวิชชาและวิมุตติ ๓๖๑
๑) การคบสัตบุรุษย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ ๓๖๒
๒) การฟังสัทธรรมย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ๓๖๓
๓) ศรัทธาย่อมทำให้โยนิโสมนสิการบริบูรณ์ ๓๖๔
๔) โยนิโสมนสิการย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ๓๖๕

๕) สติสัมปชัญญะทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ๓๖๗
๖) ความสำรวมอินทรีย์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ ๓๖๘
๗) สุจริต ๓ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์ ๓๖๙
๘) เจริญสติปัฏฐาน ๔ ทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ ๓๗๐
๙) โพชฌงค์ ๗ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ ๓๗๓

บทที่ ๘ การเจริญสุทธวิปัสสนา ๓๗๗

๘.๑ วิปัสสนาภาวนา ๓๗๗
- ทำไมต้องเจริญวิปัสสนา ๓๘๐
- ประโยชน์และอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนา ๓๘๒

๘.๒ หลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ๓๘๓
๘.๓ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๓๘๗
๑) อารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา ๓๘๗
๒) อารมณ์หลักในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ๓๘๙
๓) การกำหนดอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ๓๙๑
๔) การบริกรรมภาวนา ๓๙๔
๕) เจริญวิปัสสนาภาวนา เห็นแจ้งอะไร? ๓๙๖
๘.๔ การเจริญวิปัสสนา ๔ แบบ ๓๙๗
๘.๕ การปฏิบัติสุทธวิปัสสนา แบบพอง-ยุบ ๔๐๐
๘.๖ วินิจฉัย : ขณิกสมาธิ ๔๐๖
๘.๗ วินิจฉัย : สุทธวิปัสสนาในพระไตรปิฎก ๔๐๙
๘.๘ วินิจฉัย : พอง-ยุบ ไม่ใช่วิปัสสนา ๔๑๖
๘.๙ สุทธวิปัสสนา ในทัศนะของพระญาณโปนิกเถระ ๔๒๔

บทที่ ๙ บรรลุโสดาบันในชาตินี้ ๔๓๕

๙.๑ การบรรลุโสดาบัน ๔๓๕
๙.๒ วิธีปฏิบัติสุทธวิปัสสนา ๔๓๙
๙.๓ หลักสูตรบันได ๗ ขั้น บรรลุโสดาบันในชาตินี้ ๔๕๒

ขั้นที่ ๑ เห็นรูป-เห็นนาม ๔๖๑
ขั้นที่ ๒ พิจารณารูป-นาม ๔๖๕
ขั้นที่ ๓ เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม ๔๗๐
ขั้นที่ ๔ เห็นความเป็นทุกข์ของรูป-นาม ๔๗๓
ขั้นที่ ๕ เห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูป-นาม ๔๗๕
ขั้นที่ ๖ วางเฉยต่อรูป-นาม ๔๗๗
ขั้นที่ ๗ สลัดคืนรูป-นาม ๔๗๘
๙.๔ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญวิปัสสนา ๔๘๐
๙.๕ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสัมมัปปธาน ๔ ๔๘๒
๙.๖ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสติปัฏฐาน ๔ ๔๘๔
๙.๗ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญโพชฌงค์ ๗ ๔๘๖
๙.๘ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญมรรคมีองค์ ๘ ๔๘๘
๘.๙ วินิจฉัย : วิปัสสนาดับภพชาติได้อย่างไร ๔๘๙
บรรณานุกรม ๔๙๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

หนังสือเล่มนี้ ใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐ โดยใช้คำย่อชื่อพระไตรปิฎก เริ่มจากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตามด้วยวงเล็บฉบับที่ใช้แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น

ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตฺตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺค พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖.

ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก (ไทย)

เล่ม	คำย่อ			ชื่อคัมภีร์	
๑-๒	วิ.มหา.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๔-๕	วิ.ม.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๖-๗	วิ.จู.	(ไทย)	= วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ			ชื่อคัมภีร์		
๙	ที.สี.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	(บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฏก	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
	ม.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	สํ.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	สํ.นิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)

๑๗	สํ.ข.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	สํ.สฬา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	สํ.ม.	(บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฏก	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
	สํ.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	องฺ.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
	องฺ.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	องฺ.จตุกฺก.(ไทย)		= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	องฺ.ปญฺจก.(ไทย)		= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
	องฺ.ฉกฺก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉักกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	องฺ.สตฺตก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
	องฺ.นวก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	องฺ.ทสก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
	ขุ.อุ.	(บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อุทานปาลิ	(ภาษาบาลี)
	ขุ.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
	ขุ.อิติ.	(บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตกปาลิ	(ภาษาบาลี)
	ขุ.อิติ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
	ขุ.สุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
๒๘	ขุ.ชา.สตฺตก.(ไทย)		= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สัตตกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทส	(ภาษาไทย)
๓๐	ขุ.จู.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทส	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป.	(บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
	ขุ.ป.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
๓๒	ขุ.อป.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปาทาน	(ภาษาไทย)
๓๓	ขุ.พุทฺธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม.	คำย่อ			ชื่อคัมภีร์	
๓๓	อภิ.สงฺ.	(ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)

๓๔ อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
๓๖ อภิ.ธา.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส (บาลีและไทย)

มิลินฺท.	(บาลี)	=	มิลินฺทปญฺหปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย)	=	วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

หนังสือเล่มนี้ใช้อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา อรรถกถา ภาษาบาลี เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๔๑๔ หน้า ๓๐๘

หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก (บาลี)

ที.ม.อ.	(บาลี)	= ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	มหาวคฺคอฏฺฐกถา
ที.ปา.อ.	(บาลี)	= ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	ปาฏิกวคฺคอฏฺฐกถา
ม.ม.อ.	(บาลี)	= มชฺฌิมนิกาย	ปปญฺจสูทนี	มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา
สํ.สฬา.อ.	(บาลี)	= สํยุตฺตนิกาย	สารตฺถปฺปกาสินี	สฬายตนวคฺคอฏฺฐกถา
องฺ.จตุกฺก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	จตุกฺกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.ปญฺจก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	ปญฺจกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.ฉกฺก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	ฉกฺกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.สตฺตก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	สตฺตกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.อฏฺฐก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	อฏฺฐกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.นวก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	นวกนิปาตอฏฺฐกถา
องฺ.ทสก.อ.	(บาลี)	= องฺคุตฺตรนิกาย	มโนรถปูรณี	ทสกนิปาตอฏฺฐกถา
ขุ.ขุ.อ.	(บาลี)	= ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	ขุทฺทกปาฐอฏฺฐกถา
ขุ.ธ.อ.	(บาลี)	= ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอฏฺฐกถา	
ขุ.ป.อ.	(บาลี)	= ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปกาสินี	ปฏิสมฺภิทามคฺคอฏฺฐกถา

ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิกาย มธุรตฺถวิลาสินี พุทฺธวํสอฏฺฐกถา

อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยระบุ เล่มที่/หน้าที่ เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค อรรถกถาภาษาไทย เล่มที่ ๑๓ หน้าที่ ๕๕.

หรือ อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยระบุ เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๒/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหามกุฏฯ เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๒ หน้า ๕๕.

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ		ชื่ออรรถกถา	
๑๑	๑	๑	-	ที.สี.อ.	(ไทย)	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา
๑๔	๒	๒	-	ที.ม.อ.	(ไทย)	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา
๑๙	๑	๓	-	ม.มู.อ.	(ไทย)	ปปัญจสูทนี	มูลปัณณาสกอรรถกถา
๒๑	๒	๒	-	ม.ม.อ.	(ไทย)	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปัณณาสกอรรถกถา
๒๓	๓	๒	-	ม.อุ.อ.	(ไทย)	ปปัญจสูทนี	อุปริปัณณาสกอรรถกถา
๒๔	๑	๑	-	สํ.ส.อ.	(ไทย)	สารัตถปกาสินี	สคาถวรรคอรรถกถา
๒๙	๔	๒	-	สํ.สฬา.อ.	(ไทย)	สารัตถปกาสินี	สฬายตนวรรค
๓๑	๕	๒	-	สํ.ม.อ.	(ไทย)	สารัตถปกาสินี	มหาวารวรรคอรรถกถา
๓๒	๑	๑	-	องฺ.เอก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	เอกนิบาตอรรถกถา
๓๓	๑	๒	-	องฺ.ทุก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	ทุกนิบาตอรรถกถา
๓๔	๑	๓	-	องฺ.ติก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	ติกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๒	-	-	องฺ.จตุกฺก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	จตุกกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	องฺ.ปญฺจก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	ปัญจกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	องฺ.ฉกฺก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	ฉักกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	องฺ.สตฺตก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	สัตตกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	องฺ.อฏฺฐก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	อัฏฐกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	องฺ.นวก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	นวกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๕	-	-	องฺ.ทสก.อ.	(ไทย)	มโนรถปูรณี	ทสกนิบาตอรรถกถา
๔๐	๑	๒	๑	ขุ.ขุ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	คาถาธรรมบท
๔๑	๑	๒	๒	ขุ.ขุ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	คาถาธรรมบท
๔๗	๑	๖	-	ขุ.สุ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	สุตตนิบาตอรรถกถา

๔๕	๑	๔	-	ขุ.อิติ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	อิติวุตตกอรรถกถา
๔๘	๒	๑	-	ขุ.วิ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถทีปนี	วิมาณวัตถุอรรถกถา
๕๐	๒	๓	๑	ขุ.เถร.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	เถรคาถาอรรถกถา
๕๔	๒	๔	-	ขุ.เถรี.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	เถรีคาถาอรรถกถา
๖๓	๔	๒	-	ขุ.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต	ชาตกอรรถกถา
๖๔	๔	๓	-	ขุ.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต	ชาตกอรรถกถา
๖๘	๗	๑	-	ขุ.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา	ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา
๖๙	๗	๒	-	ขุ.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา	ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา
๗๐	๘	๑	-	ขุ.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทธชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา
๗๒	๙	๑	-	ขุ.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทธชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา
๗๓	๙	๒	-	ขุ.พุทธ.อ.	(ไทย)	มธุรัตถวิลาสินี	พุทธวังสอรรถกถา
๗๔	๙	๓	-	ขุ.จริยา.อ.	(ไทย)	ปรมัตถทีปนี	จริยาปิฎกอรรถกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก (บาลี)

อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) = อภิธมฺมปิฏก ธมฺมสงฺคณี อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) = อภิธมฺมปิฏก ปญฺจปกรณอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ			ชื่ออรรถกถา
๗๕	๑	๑	-	อภิ.สํ.อ.	(ไทย)	ธัมมสังคณี	อัฏฐสาลินีอรรถกถา
๗๗	๒	๑	-	อภิ.วิ.อ.	(ไทย)	วิภังค์	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๘	๒	๒	-	อภิ.วิ.อ.	(ไทย)	วิภังค์	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๙	๓	-	-	อภิ.ปุ.อ.	(ไทย)	ปุคคลปัญญัติ	ปัญจปกรณอรรถกถา

ค. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

หนังสือเล่มนี้ใช้ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิมติ.ฏีกา (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐ หมายถึง วิมติวิโนทนีฎีกา เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

วชิร.ฎีกา	(บาลี)	=	วชิรพุทฺธิฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตฺถ.ฎีกา	(บาลี)	=	สารตฺถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตฺถ.ฎีกา	(ไทย)	=	สารัตถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
วิมติ.ฎีกา	(บาลี)	=	วิมติวิโนทนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
กงฺขา.ฎีกา	(บาลี)	=	กงฺขาวิตรณีปุราณฎีกา	(ภาษาบาลี)
มูล.ฎีกา	(บาลี)	=	มูลสิกฺขาฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ลีนตฺถปฺปกาสนี สีลกฺขนฺธวคฺคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย ลีนตฺถปฺปกาสนี มหาวคฺคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อภินวฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกายสาธุวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอภินวฎีกา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.ฎีกา	(บาลี)	=	ธมฺมปทมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สงฺ.มูลฎีกา	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฏก ธมฺมสงฺคณีมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.มูลฎีกา	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฏก วิภงฺคมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
ม.ฎีกา	(บาลี)	=	มณิทีปฎีกา	(ภาษาบาลี)

ง. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ปกรณวิเสส

หนังสือเล่มนี้ใช้ปกรณวิเสส วิสุทธิมรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๕๗๘/๑๗๐. หมายถึง คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๕๗๘ หน้าที่ ๑๗๐ หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ข้อ/หน้า

เนตฺติ.	(บาลี)	=	เนตฺติปกรณ	(ภาษาบาลี)
มิลินฺท.	(บาลี)	=	มิลินฺทปญฺหปกรณ	(ภาษาบาลี)
สงฺคห.	(บาลี)	=	อภิธมฺมตฺถสงฺคห	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.มหาฎีกา	(บาลี)	=	ปรมตฺถมญฺชูสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิภาวินี.	(บาลี)	=	อภิธมฺมตฺถวิภาวินีฎีกา	(ภาษาบาลี)

จ. คำย่อภาษาไทย

ม.ป.ป.	=	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
ม.ท.ป.	=	ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

บทที่ ๑

สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

"สิ่งที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของตนเองในอดีต ทั้งสิ้น ไม่ใช่ใครที่ไหนมาดลบันดาล หรือลงโทษ"

ความเป็นไปของสัตว์ในชาติปัจจุบัน เป็นผลมาจากวิบากกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตทั้งสิ้น ทั้งในชาติปัจจุบัน และอดีตชาติ สรุปความจากจูฬกัมมวิภังคสูตร[๑] ที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ ดังนี้

<u>ทำกรรมในชาติก่อนๆ</u>	<u>รับผลในชาติต่อ ๆ ไป</u>
- มักฆ่าสัตว์	เกิดเป็นคนมีอายุสั้น
- ไม่ฆ่าสัตว์ ช่วยสัตว์	เกิดเป็นคนมีอายุยืน
- ทรมานสัตว์ ทำร้ายสัตว์	เกิดเป็นคนขี้โรค อ่อนแอ
- โกรธง่าย ฉุนเฉียว	เกิดเป็นคนขี้เหร่ ไม่งาม
- ไม่ขี้โกรธ จิตอ่อนโยน	เกิดเป็นคนรูปหล่อ – สวย
- ขี้เหนียว ไม่บริจาคทาน	เกิดเป็นคนยากจน
- ให้ทาน บริจาคทรัพย์	เกิดเป็นคนฐานะร่ำรวย
- อ่อนน้อมถ่อมตน	เกิดในตระกูลสูง มียศศักดิ์
- มีจิตริษยา พยาบาท	เกิดเป็นคนไม่มีอำนาจ
- ยกย่องผู้อื่น ไม่ริษยา	เกิดเป็นคนมียศศักดิ์
- คบเพื่อนชั่ว	เกิดเป็นคนโง่
- สนทนากับสมณะ	เกิดเป็นคนฉลาด

---

[๑] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

- ประพฤติผิดในกาม เป็นกะเทย ผิดเพศ
- มักพูดเท็จ มักถูกใส่ร้าย ป้ายสี
- มักพูดคำหยาบ มักได้รับข่าวร้ายบ่อย
- มักพูดเพ้อเจ้อ มีวาจาไม่น่าเชื่อถือ
- ดื่มสุรา เมรัย เป็นคนวิกลจริต[๒] ฯลฯ

หลักการของพุทธศาสนาเรื่องนี้ แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง ซึ่งบางคนก็กล่าวแย้งว่า "ถ้ารอแต่บุญเก่า ไม่อ่านหนังสือจะสอบได้อย่างไร?" ก็ขอตอบว่า "แน่นอนว่า จะสอบได้ต้องอ่านหนังสือ แต่ถ้าไม่มีบุญที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้ได้มาเกิดเป็นคน ไม่พิการ ในชาตินี้ จะอ่านหนังสือได้หรือ? อนึ่ง ก็การอ่านหนังสือนั่นแหละคือกรรมเก่า ในชาติปัจจุบัน!"

กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตาย-เกิด นรก สวรรค์[๓] ไม่ใช่ความเชื่อในศาสนาพุทธ หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่อยู่คู่จักรวาล พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ ก็ตาม กฎเกณฑ์นี้มีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้เดียว ที่รู้แจ้งกฎธรรมชาติอย่างทะลุปรุโปร่งเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้าที่เราใช้หุงข้าว ดูโทรทัศน์ ส่องสว่างอยู่ทุกวันนี้ กระแสไฟฟ้ามิใช่เริ่มมีขึ้นเมื่อนาย Thomas Elva Adison ค้นพบหลอดไฟฟ้า แต่กระแสไฟฟ้าเป็นพลังงานธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์จะค้นพบหรือไม่ก็ตาม กระแสไฟฟ้าก็มีอยู่แล้ว การเวียนว่ายตาย-เกิด[๔] ก็เช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้ อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไปได้ ว่า ถ้ามนุษย์ยังมีกิเลสตัณหาในจิต ก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่เช่นนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้ทำไว้ ต่อเมื่อเขาเบื่อหน่ายการเวียนว่ายตาย-เกิด แสวงหาวิธีตัดวงจรนี้เสีย

---

[๒] ดูใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑. ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๒๒๗.

[๓] ดูรายละเอียด ที่หน้า ๑๔๖ และ ๒๗๑.

[๔] ดูรายละเอียดใน มู.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๑/๕๖๙. ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน[๕] เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายเรื่องที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ อีกทั้งมีเนื้อหาขัดแย้งกับศาสตร์สมัยใหม่หลายประการ เช่น

- กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
- สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน
- การเวียนว่ายตาย-เกิด เป็นแค่ความเชื่อหรือเป็นเรื่องจริง?
- พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติ แล้วใครเป็นผู้สร้างกฎ?
- โลกแตกเพราะดวงอาทิตย์ ๗ ดวงเรียงกันจริงหรือ?

แต่ในปัจจุบัน มีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังนี้

๑.๑ กฎแห่งกรรมในศาสนาพุทธ ใครเป็นผู้สร้าง?

ปัจจุบันนี้ มีเพื่อนต่างศาสนามักตั้งคำถามถึงความเป็นมาของกฎแห่งกรรม และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เรื่องนี้มีคำตอบดังนี้

ถามว่า : ศาสนาพุทธบอกว่า มีการเวียนว่ายตาย-เกิดจริง สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม ถ้าอย่างนั้น กฎแห่งกรรมมาจากไหน ใครเป็นผู้สร้าง?

ตอบว่า : ศาสนาพุทธไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “ผู้สร้างในอดีต” มากนัก เพราะถึงรู้ไปก็ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้ และหากมีความเชื่อที่ผิดๆ ไปก็จะก่อให้เกิดปัญหา และถืออัตตาแข่งดีกันเสียมากกว่า ศาสนาพุทธมุ่งเน้นสอนเรื่องการแก้ปัญหาในชีวิตปัจจุบัน เพื่อไม่ให้ต้องกลับมาทุกข์ร้อนกันอีกในอนาคต

เราทุกคนเป็นอยู่ และทำสิ่งต่างๆ ในปัจจุบันนี้ ก็เพื่อให้เกิดความสุขขึ้นมิใช่หรือ? แล้วความสุขนั้นจะเกิดในกาลไหนล่ะ? กาลอดีต ปัจจุบัน หรือ

---

[๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

อนาคต? คงไม่ใช่กาลอดีตแน่นอน ใช่หรือไม่? แล้วจะปวดหัวคิดหาอดีตมันไปทำไม? เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังปวดหัวไม่พออีกหรือ? อนึ่ง ถ้ามีผู้ตอบได้ว่าอดีตมาจากไหน ใครเป็นผู้สร้าง? คุณจะเชื่อเขาอย่างนั้นหรือ?ทำไมเชื่อง่ายจัง!

แต่ถ้าจะให้ตอบในประเด็นที่ถามมา ก็ตอบได้ว่า พระเจ้าที่คุณเชื่อกัน อุบัติขึ้นมาได้อย่างไร? การเวียนว่ายตาย-เกิด กฎแห่งกรรมและหลักธรรมต่างๆ ในศาสนาพุทธ ก็เกิดมาได้อย่างนั้นแล คือ เกิดมาตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “**อิทัปปัจจยตา**” นั่นเอง

ตามหลักพุทธ : พระเจ้าที่เป็นตัวตน (อัตตา) ถาวร ที่ต้องการให้ผู้คนเคารพ นบนอบสรรเสริญ ไม่เคยมีตัวตนอยู่จริง! จะมีก็แต่“ภาวะผู้สร้าง" ที่เป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัย (ปรุงแต่งไม่รู้จบ) ปรุงแต่งให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นและดับไป ที่เรียกว่า“อิทัปปัจจยตา”เท่านั้น เพราะสรรพสิ่งทั้งปวงไม่เคยมีจุดเริ่มต้นที่ตายตัวอย่างเป็นอัตตา แต่ล้วนเกิดมาจากเหตุและปัจจัยที่เป็น**อนัตตา**[๖] ทั้งสิ้น อนึ่ง สิ่งที่ถูกเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นนี้ เรียกว่า **สังขตะ** หรือ “ธรรมะ”นั่นเอง

---

[๖] พระพุทธเจ้าตรัสว่า “**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”(สํ.ข. (บาลี) ๑๗/๑๕/๑๙.) : ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา ไม่เที่ยงเพราะมีแล้วกลับไม่มี เป็นทุกข์เพราะถูกความเกิดและความดับบีบคั้นอยู่ตลอด ชื่อว่าอนัตตา เพราะไม่มีแก่นสาร ทุกขณะแปรเปลี่ยนไปสู่ความดับตลอดเวลา (ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๑/๔๙, ขุ.อุทาน.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๖๙๑.)

หลายศาสนาสอนว่าทุกสิ่งต้องมีผู้สร้าง พระเจ้าคือผู้สร้าง ฉะนั้น เราต้องเชื่อฟังพระเจ้า และต้องจงรักภักดีต่อพระเจ้า

จึงขอย้อนถามว่า : สรรพสิ่งต้องมีปฐมเหตุแห่งการกำเนิด..ถูกต้องครับ! หินงอกเกิดจากอะไร พระเจ้าสร้างหรือ? หินงอกเกิดจากน้ำ เกลือแร่ แรงดึงดูด เวลาไม่ใช่หรือ? ..แค่หินงอกอย่างเดียวก็อาศัยเหตุแห่งการกำเนิดอย่างน้อย ๔ ตัวแล้ว ขาดตัวใดตัวหนึ่งก็ไม่มีทางเกิดหินงอกขึ้นได้!

ขอถามต่อครับ..ว่า น้ำเกิดจากอะไร? เกลือแร่เกิดจากอะไร แรงดึงดูดเกิดจากอะไร เวลาเกิดจากอะไร แต่ละอย่างมีเหตุแห่งกำเนิดแตกออกไป ไม่สิ้นสุด

น้ำก็ยังมาจากโมเลกุลของไฮโดรเจน ออกซิเจน ร่วมกับ catalyst คือประจุไฟฟ้า หากขาดตัวใดตัวหนึ่ง น้ำไม่มีทางเกิดขึ้นได้ เกลือแร่ก็มีทั้งแคลเซี่ยม ฟอสเฟต และอื่นๆ อีก นี่ก็มีเหตุมากกว่าหนึ่ง แรงดึงดูดเกิดจากอะไร เกิดจากโลกหมุน ทำไมโลกหมุน? มีต่ออีก เวลาเกิดจากอะไร? ..สรุป ไหนล่ะครับปฐมเหตุ เพราะแค่หินงอกอย่างเดียวยังมีเหตุแห่งกำเนิดนับได้เกินสิบแล้ว

ตกลงว่าพระเจ้าสร้างอะไรเป็นตัวเริ่มต้น สร้างออกซิเจนหรือ? อ้าว! ออกซิเจนก็**แยกส่วนประกอบ**ได้อีกครับ พระเจ้าสร้างดวงอาทิตย์หรือ? สร้างอย่างไร? พระเจ้าไปหาวัตถุดิบ พวกไฮโดรเจนมาจากไหน เพราะไฮโดรเจนที่เป็นองค์ประกอบของดวงอาทิตย์ก็มิใช่ย่อยสุด ยังแยกได้อีก ..ไหนล่ะครับ! ต้นกำเนิดดวงอาทิตย์ ตกลงพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งเริ่มจากจุดไหน เพราะเจาะตรงไหนก็มีย่อยลงไปได้อีกเรื่อยๆ ตกลงแค่หินงอกอันเดียว มีกำเนิดจากอะไร**?**

ธรรมะ คือ สภาพที่มีอยู่ เป็นอยู่ ตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง รวมทั้งเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้ธรรมชาติต่างๆ เป็นไป หาผู้บังคับบัญชาหรือเป็นเจ้าของมิได้[๗] เช่น ธรรมะของไฟคือร้อน ธรรมะของความโลภคืออยากได้ ธรรมะของปัญญาญาณคือตัดกิเลสขาดเป็นต้น ไฟร้อน**ตามเหตุปัจจัย**ของไฟเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล ปัญญาญาณตัดกิเลส**ตามเหตุปัจจัย**ของ

[๗] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖, ขุ.ป. อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๖๕.

ปัญญาเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล[๘] ฯลฯ ความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยเช่นนี้ เรียกว่า “**อิทัปปัจจยตา**” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ. เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิด
อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ. เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ[๙]

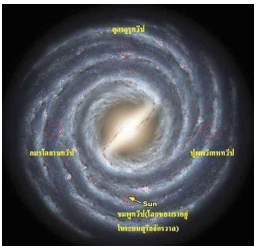

หากพระเจ้าที่ชาวคริสต์และชาวอิสลามเชื่อกันมีตัวตนอยู่จริงๆ ก็ย่อมต้องมีเหตุปัจจัยให้เกิดพระเจ้านั้นอีกที bigbang ก็ย่อมมีเหตุปัจจัยให้เกิดbigbang อีกที เหตุปัจจัยก็ต้องมีเหตุให้เกิดเหตุปัจจัยอีกที ฉะนั้น จึงไร้ประโยชน์ที่จะไปค้นหาแล้วมานั่งทะเลาะกัน เพราะเหตุนี้ ศาสนาพุทธจึงมุ่งความสนใจไปที่การค้นหาเหตุปัจจัยที่ทำให้ทุกข์เกิด และเหตุปัจจัยที่ทำให้ทุกข์ดับขาดได้อย่างสิ้นเชิง เป็นสำคัญ

ในเรื่องนี้ ขอย้อนถามชาวคริสต์ ชาวอิสลามบ้างว่า หากสวรรค์ถูกสร้างมาโดยพระเจ้าผู้ที่สร้างโลกมาแบบนี้ สวรรค์แห่งนั้นจะเที่ยงแท้ถาวรไปได้อย่างไร? ก็เห็นๆ กันอยู่ว่าสร้างโลกมาแบบไหน! ในเมื่อสร้างโลกให้มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากคนที่รัก ความเศร้าโศกเสียใจ โรคร้าย ฯลฯ และภัยพิบัติต่างๆ ..เมื่อเป็นเช่นนี้ ยังจะหวังอะไรได้ในสวรรค์ที่มีระบบการสร้างและผู้สร้างเดียวกันนี้อีก อนึ่ง แม้แต่มนุษย์ที่ว่ากันว่าพระเจ้ารักนักหนา ก็ยังต้องแก่ต้องเจ็บ ต้องตายเลย! สวรรค์ก็มาจากฝีมือการสร้างของพระเจ้าองค์เดียวกันนี้ ไม่ใช่หรือ? ฉะนั้น ยังจะหวังอะไรได้ในสวรรค์แห่งนั้นอีก! ส่วนนิพพานไม่มีในคัมภีร์พระเจ้าจึง! นิพพานจึงเที่ยงแท้

---

[๘] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖, ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.

[๙] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๕๐/๗๗, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๐/๙๘, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖.

ถาวร ไม่ผุพังไม่เสื่อมสลายอีกแน่นอน ดังนั้น ควรออกจากระบบนี้ซะ! ไปนิพพานกันดีกว่า จะได้หมดเรื่องหมดราวกันซะที!

หากมีผู้ถามว่า “ใคร...เป็นผู้สร้างโลก?”

ก็ขอตอบว่า “คำถามของคุณผิดแล้วนะ” เพราะหากมีใครเป็นผู้สร้างโลกจริง! เขาไม่ปล่อยให้โลกเป็นแบบนี้หรอก แต่ปัญญารู้แจ้งของพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าบอกให้รู้ว่า โลกนี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยใคร แต่โลกถูกสร้างขึ้นโดย“อะไร” ต่างหาก! อะไรที่ว่า ศาสนาพุทธเรียกว่า “**อิทัปปัจจยตา**”

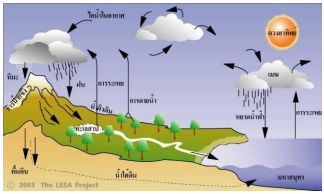

หลักอิทัปปัจจยตา คือกระบวนการแห่ง “เหตุปัจจัย" ที่ทำให้สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป คือ ถ้าหากยังมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งอยู่เรื่อยๆ ก็จะยังปรากฏสิ่งนั้นๆ อยู่ต่อไป แต่เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นสุดลง สิ่งนั้นๆ ก็ย่อมดับสลายไป เปรียบเหมือนกับ ..เมื่อเรายังรับประทานอาหารอยู่เรื่อยๆ ก็ยังสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้อีกเรื่อยๆ เป็นต้น ฉะนั้น พระเจ้าผู้สร้างฝนก็คือ ไอน้ำ ความชื้น อุณหภูมิ ฯลฯ นั่นเอง พระเจ้าผู้สร้างชีวิต สร้างภพ/ชาติ ให้สรรพสัตว์ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิด ยังต้องตกนรกต่อไป ก็คืออวิชชา ตัณหา และอาสวกิเลสนั่นเอง

ที่จริงแล้ว ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธพระเจ้าที่เป็นผู้สร้าง ว่าไม่มีจริง! เพราะในธรรมชาติทั้งปวงไม่อาจมีสิ่งใดๆ เกิดขึ้นได้เอง ทุกสิ่งล้วนเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย จึงล้วนมีสภาพเป็น**สังขตธรรม** ที่มีภาวะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แม้แต่ภพชาติ นรก สวรรค์ในทุกๆ ศาสนาก็ถูกสร้างให้มีขึ้นมา จากเหตุปัจจัย ฉะนั้น นรก สวรรค์ในทุกศาสนา จึงไม่ใช่สถานที่อยู่ที่เที่ยงแท้ถาวรแต่อย่างใด!

ด้วยหลักการนี้ ส่งผลให้ศาสนาพุทธยอมรับความมีอยู่จริงของนรก-สวรรค์ในทุกศาสนา แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงรู้แจ้งอีกว่า ชีวิตหลังความตายนั้น

ไม่ได้มีอยู่เพียงแค่นรกสวรรค์ นรกสวรรค์มีอยู่จริง! แต่นรกสวรรค์ก็ยังไม่ใช่ความจริงที่เที่ยงแท้ สวรรค์ในทุกศาสนายังไม่ใช่ที่อยู่ที่ถาวรแต่อย่างใด!

ถามว่า : อะไรคือความจริงอันที่เที่ยงแท้? สุขที่ถาวรมีอยู่ที่ไหน?

ตอบว่า : ก่อนอื่น ต้องขออธิบายก่อนว่า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเอง หรือใครดลบัลดาลให้มีขึ้น แต่เป็นการนำกฎความจริงของธรรมชาติมาบอก พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างกฎ หรือผู้บังคับผู้คนให้ต้องทำตามกฎ พระองค์เป็นมนุษย์ที่ได้บำเพ็ญเพียรและสั่งสมบุญบารมีมาอย่างบริบูรณ์แล้ว จนได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระสัพพัญญุตญาณอย่างสมบูรณ์

สัพพัญญุตญาณ (ญาณรู้แจ้งกฎเกณฑ์ทั้งปวงอย่างทะลุปรุโปร่ง[๑๐]) ของพระพุทธเจ้านี้ มิใช่เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ หรืออ้างอิงเหตุผลจากแหล่งความรู้อื่น แต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงจากการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณของพระองค์เอง ณ คืนวันเพ็ญ เดือน ๖ ภายใต้ต้นโพธิพฤกษ์ นับถอยหลังไป ๒,๖๐๐ ปีก่อน ทรงบรรลุญาณรู้แจ้งอดีตชาติ(ปุพเพนิวาสานุสสติ) และญาณรู้แจ้งกรรมและวิบากกรรมของสรรพสัตว์(จุตูปปาตะ) อย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นเหตุให้พระองค์มุ่งสู่พระนิพพาน อย่างไม่คิดหวนกลับ[๑๑] และหนทางนี้ได้ถูกพิสูจน์ทราบโดยประจักษ์ ด้วยประสบการณ์ตรงของพระภิกษุในพุทธศาสนามาทุกยุคทุกสมัย จนถึงปัจจุบัน

ในเรื่องนี้ มีประเด็นว่า “**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** และ**จุตูปปาตญาณ** ส่งผลต่อการบรรลุ**อาสวักขยญาณ**อย่างไร?”

---

[๑๐] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๑๘/๒๕๑,องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๔/๕๘๒,องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๗/๓๕๗.

[๑๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๑/๕๒, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๔๘/๒๖๖.

มีอรรถาธิบายว่า เมื่อเกิดปุพเพนิวาสานุสสติญาณแล้ว สามารถรู้แจ้งอดีตชาติอย่างครบถ้วน ก็พบว่าสิ่งใดๆ ที่เราอยากได้ อยากมี อยากเป็น ทั้งในชาติปัจจุบันและอนาคต สิ่งนั้นๆ เราทุกคนล้วนเคยได้ เคยมี เคยเป็นมาครบหมดทุกอย่างแล้วในอดีต คือ เราเคยขึ้นสวรรค์มาแล้ว เคยเป็นเศรษฐี เคยเป็นเจ้าชายหรือเจ้าหญิงมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน แต่..ก็ยังต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก แบบเดิมๆ อยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ต่างอะไรจากในอดีตเลย *..น่าเบื่อ!*

อนึ่ง กุศลกรรมใดๆ การทำบุญกุศลทั้งปวง ทั้งการให้ทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนาถึงขั้นฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ เราทุกคนเคยทำมาครบทุกอย่างแล้วในอดีต และวิบากกรรมใดๆ ที่ดีเลิศ ที่ทำให้เรามีความสุขกายสบายใจ เราทุกคนก็เคยเสวยมาหมดทุกอย่างแล้วแล้วในอดีต แต่ก็ยังต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตายแบบซ้ำๆ เดิมๆ อยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ต่างอะไรจากในอดีตเลย *..น่าเบื่อ!*

มีกรรมประเภทเดียวเท่านั้น ที่ในอดีตเราทุกคนยังไม่เคยทำ ไม่เคยประพฤติ ไม่เคยเข้าถึง เพราะสิ่งนี้เป็นเรื่องของปัจจุบันขณะเท่านั้น นั่นก็คือ กรรมที่เป็นไปเพื่อ**การดับกรรม** กรรมเพื่อความ**สิ้นกรรม** อันได้แก่การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งรูป-นามตามความเป็นจริง เห็นอริยสัจ ๔ บรรลุมรรค ผล นิพพาน (อันเป็น**อสังขตธรรม**)

พระนิพพานเป็นภาวะที่หลุดพ้นไปจากการครอบงำของสังขตธรรม (พระเจ้าที่ปรุงแต่งให้สิ่งต่าง ๆ บังเกิดขึ้น) ได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว เพราะนิพพานเป็น**อ**สังขตธรรม[๑๒] ที่ไม่มีสังขารหรือเหตุปัจจัยใดๆ ปรุงแต่งได้

---

[๑๒] **อสังขตธรรม** มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. ไม่ปรากฏมีการเกิด (น อุปฺปาโท ปญฺญายติ) ๒. ไม่ปรากฏมีการเสื่อม (น วโย ปญฺญายติ) ๓. เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ (น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ) นี่คือลักษณะของอสังขตธรรม ได้แก่ พระนิพพานนั่นเอง อันเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริง แต่ปัจจัยปรุงแต่ง

อีก คือ ไม่ได้เกิดจากอุปาทานขันธ์ ๕[๑๓] ไม่มีการปรุงแต่งอารมณ์ ทั้งในทางบุญ หรือบาปอีกต่อไป ไม่มีเหตุให้ต้องบีบคั้นกดดันอีกแล้ว ทุกข์จึงเกิดไม่ได้อีก[๑๔]

ทัศนะของศาสนาพุทธต่อพระเจ้า (สังขตธรรม)

สำหรับชาวพุทธแล้ว โลกคือปัญหา! เพราะโลกเต็มไปด้วยราคะ โทสะ โมหะ ตัณหา อุปาทาน ความแก่ ความเจ็บ ความตาย[๑๕] ความพลัดพราก โรคร้าย ภัยพิบัติ และสิ่งไม่คงทนถาวรต่างๆ ฉะนั้น ผู้สร้างโลกก็คือ "ผู้สร้างปัญหา!"

พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า แม้ได้ไปอยู่บนสวรรค์แล้ว ก็ยังไม่ใช่ที่อยู่ที่เที่ยงแท้ถาวรแต่อย่างใด เพราะเมื่อหมดกำลังบุญกุศลที่เคยทำไว้ ก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดต่อไปใน ๓๑ ภูมิ ไม่มีที่สิ้นสุด โดยมี**อวิชชา**และ**ตัณหา**เป็นตัวชักนำไป ยังต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บ ความตาย และนรกอยู่เรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด

เป้าหมายของศาสนาพุทธ ก็คือต้องการหลุดพ้นจากโลก (ขันธ์ทั้ง ๕) และพระเจ้า(สังขตธรรม) (เพราะไม่งั้น! เดี๋ยวพระเจ้าก็สร้างโลกใบใหม่ขึ้นมา

ไม่ได้แล้ว จึงเป็นนั่นเป็นนี่ไม่ได้อีกแล้ว (องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๘/๒๐๙, อภิ.สงฺ.(ไทย) ๓๔/๑๐๘๙/๒๗๗-๘.)

[๑๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

[๑๔] ปุญญาภิสังขาร คืออภิสังขารที่เป็นบุญที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร อปุญญาภิสังขาร คืออภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖) ,และ สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๑/๑๐๑.

[๑๕] "ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ ทั้งไม่มีความเร็วที่จะหนีไป แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า" ดูใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖., สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

อีก) ด้วยการเข้าสู่พระนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตาย-เกิดอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง

กรรมและการให้ผลของกรรม ๓ เงื่อนไข ๑๒ รูปแบบ

คำสอนในศาสนาพุทธบอกว่า ความสุขและความทุกข์ในชีวิตของมนุษย์ทุกคน ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจาก "กรรม" ที่ตนเองได้เคยกระทำไว้ในอดีตทั้งสิ้น ซึ่งกรรมบางอย่างได้กระทำในชาติปัจจุบันนี้ แต่กรรมบางอย่างได้เคยกระทำไว้ในชาติก่อนๆ ดังข้อความในจูฬกัมมวิภังคสูตร[๑๖] ในพระไตรปิฎก ซึ่งหลักการของพุทธศาสนาเรื่องนี้ แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง ซึ่งบางคนก็นึกแย้งว่า "ถ้ารอแต่บุญเก่า ไม่อ่านหนังสือจะสอบได้อย่างไร?" ก็ขอตอบว่า "แน่นอนว่า จะสอบได้ต้องอ่านหนังสือ แต่ถ้าไม่มีบุญที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้ได้มาเกิดเป็นมนุษย์ที่ไม่พิการ ในชาตินี้จะอ่านหนังสือได้หรือ? อนึ่ง ก็การอ่านหนังสือนั่นแหละ คือการประกอบกรรมดี ในชาติปัจจุบัน!"

กรรม แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือตั้งใจทำ มีความหมายเป็นกลางๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นการทำความดี ทำบุญกุศล เรียกว่า **กุศลกรรม** หากเป็นการทำความไม่ดี ทำในสิ่งที่ชั่ว เป็นบาป เรียกว่า **อกุศลกรรม**[๑๗]

กรรมและการให้ผลของกรรม (วิบาก) เป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "ตัณหาทำให้สัตว์ยังต้องเกิดอีก จิตของสัตว์นั้นย่อมแล่นพล่านไป เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร กรรมเป็นที่ไปในเบื้องหน้าของสรรพสัตว์"[๑๘]

กรรมจะมีผลมากหรือมีผลน้อยก็ขึ้นอยู่กับเจตนา ในการกระทำกรรม

---

[๑๖] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

[๑๗] ดูใน องฺ.ทุกฺก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕., องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๑/๓๙๒.

[๑๘] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

นั้นๆ คือ ความจงใจหรือความตั้งใจที่กระทำลงไป ในขณะนั้นๆ ถ้าหากมีเจตนาในการกระทำรุนแรง เข้มข้นด้วยอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ กรรมนั้นก็เป็นกรรมหนัก อันก่อให้เกิดวิบากที่รุนแรงหนักหน่วงตามไปด้วย แต่ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน สักว่าทำลงไปด้วยความจำเป็นบางอย่าง กรรมก็เป็นกรรมเบา มีวิบากเบา

ตัวอย่างเช่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชายคนหนึ่งบ้านอยู่ใกล้วัดสามง่าม อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เขาถูกไฟฟ้าช็อตจนมือไหม้เกรียม ต้องถูกหมอตัดมือทั้ง ๒ ข้าง หลวงพ่อพระครูวิสุทธิธีรญาณเล่าว่า เป็นญาติของท่านเอง เมื่อสมัยหนุ่มๆ เป็นคนเกเรมาก เมื่อเมาเหล้าแล้วชอบชกต่อยกับคนรอบข้าง แม้แต่พ่อตนเองก็เคยโดนเขาต่อยหน้าอยู่บ่อยๆ บัดนี้ มือทั้งสองข้างของเขา ถูกหมอตัดทิ้งไปแล้ว!

เรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมนี้เป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงครบกระบวนการได้[๑๙] ศาสดาหลายท่านไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ จึงเหมารวมเสียว่า “เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการทดสอบของพระเจ้า”

แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณสมบูรณ์แล้ว ซึ่งญาณทั้ง ๒ นี้เป็นญาณที่ทำให้รู้แจ้งกฎธรรมชาติเรื่อง “กรรมและกฎแห่งกรรม” อย่างครบถ้วนตลอดสาย ทำให้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน เกิดเป็นสัตว์มาแล้วแทบทุกประเภท ประกอบกรรมมาแล้วทุกรูปแบบ ซึ่งกรรมแต่ละอย่างนั้นมีเงื่อนไข

---

[๑๙] เป็น**อจินไตย** คือ สภาวะที่พ้นจากการคิดนึกเอา ไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดเอาเองได้ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัย อานุภาพของพระพุทธเจ้า ๒. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก การสร้างโลก (องฺ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.)

ในการให้ผลที่แตกต่างกัน ทำให้อาจมองได้ว่า “ไม่สมเหตุสมผล” สาเหตุก็เพราะว่า กฎแห่งกรรมนั้นมีเงื่อนไขในการให้ผลถึง ๓ เงื่อนไข แบ่งได้เป็น ๑๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) กรรมที่ให้ผลตามลำดับกาล มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลทันทีชาตินี้ เรียกว่า **ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม**

๒. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า เรียกว่า **อุปปัชชเวทนียกรรม**

๓. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไปเรียกว่า **อปราปริยเวทนียกรรม**

๔. กรรมบางอย่างเลิกให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลแล้ว เรียกว่า **อโหสิกรรม**[๒๐]

๒) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาดี ชั่ว รวย จน โง่ ฉลาด ต่างกัน เรียกว่า **ชนกกรรม**

๒. กรรมบางอย่างตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกกรรมแต่งดี ก็ส่งให้ดียิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งให้ชั่วยิ่งขึ้น เรียกว่า **อุปัตถัมภกกรรม**

๓. กรรมบางอย่างเป็นกรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียดเบียนชนกกรรม เช่น กรรมเดิมแต่งมาดี เบียดเบียนให้ชั่ว กรรมเดิมแต่งมาชั่ว เบียดเบียนให้ดี เรียกว่า **อุปปีฬกกรรม**

๔. กรรมบางอย่างเป็นกรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับทีเดียวลงเป็นขอทานหรือตายไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้ตกต่ำ กลับทีเดียว เป็นพระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลย เรียกว่า **อุปฆาตกกรรม**[๒๑]

---

[๒๐] ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๖๕., องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๒๒, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๐, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทฺธิ.ฏีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕.

[๒๑] ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๒๖๓., องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๐.

๓) กรรมที่ให้ผลตามความหนักเบาหรือเสพคุ้น มี ๔ ระดับ

๑. กรรมบางอย่างเป็นกรรมหนัก ฝ่ายดี คือทำสมาธิจนได้ฌาน เจริญวิปัสสนาจนได้ญาณ ฝ่ายชั่วคือทำอนันตริยกรรม ฆ่ามารดาบิดาเป็นต้น เป็นกรรมที่ให้ผลโดยทันที ในชาตินี้ เรียก **ครุกรรม**

๒. กรรมที่สะสมไว้มากๆ กลายเป็นดินพอกหางหมู คือทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็นกรรมมากไปในที่สุด เรียก **พหุลกรรม** หรือ**อาจิณณกรรม**

๓. กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือ กรรมที่จิตน้อมหน่วงเอามาเป็นอารมณ์ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติหรือทุคติ ก็ได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน เรียก **อาสันนกรรม**

๔. กรรมแต่สักว่าทำ คือเจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ส่งผลดีหรือร้ายให้ได้เช่นกัน เรียก **กตัตตากรรม** เช่น ขับรถชนคนตายด้วยความประมาทเป็นต้น[๒๒]

การให้ผลของกรรมแต่ละอย่างดังกล่าวนี้ หากไม่มีกรรมข้อต้นๆ ให้ผลก่อน กรรมนั้นๆ ก็จะให้ผลทันทีในชาตินี้

บุคคลบางคนที่ทำกรรมชั่วไว้มาก ละจากโลกนี้ไปแล้วกลับได้ไปเกิดในสวรรค์ นั่นไม่ได้หมายความว่ากรรมชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมดีที่เขาได้เคยทำไว้แล้วก่อนหน้านั้นแล้ว หรือเพราะก่อนตายเขาได้เจริญวิปัสสนาภาวนาทำให้จิตเป็น**สัมมาทิฏฐิ**[๒๓] อาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนบาปกรรมที่เคยกระทำไว้มาก จะยังไม่สูญหายไป ยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมา จนกว่ากรรมดีนั้นอ่อนกำลังลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในชาติต่อๆ ไป

---

[๒๒] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๑.

[๒๓] มีความเห็นชอบว่าชีวิตร่างกายมีสภาวะเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งดลบันดาลหรือลงโทษ ผู้มี**สัมมาทิฏฐิ**สมบูรณ์จะไม่ตกนรกอีกแล้ว ดูใน องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.

ความสลับซับซ้อนในเรื่องการให้ผลของกรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบถึงบุคคล ๔ ประเภทให้กับพระอานนท์ฟัง ดังนี้

๑. บุคคลบางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปหรือประกอบอศุลกรรมไว้มาก ครั้นตายละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในทุคติ ตกนรก

๒. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชิวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปไว้มาก แต่ครั้นตายละจากโลกนี้ไป กลับได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๓. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก ครั้นตายจากโลกนี้ไป ก็ได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๔. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก แต่ครั้นตายจากโลกนี้ไปแล้ว กลับต้องไปเกิดในทุคติ ตกนรก เช่น

> "บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิชฌา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ อยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรกก็มี"[๒๔]

ในเรื่องนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ในเมื่อทำบุญกุศลแล้ว จะไปตกนรกได้อย่างไร? ก่อนจะวินิจฉัยเรื่องนี้ ต้องเข้าใจก่อนว่า ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติหรือตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเอง แต่เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าเข้าไปรู้เข้าไปเห็นอย่างตลอดสายแล้ว พระองค์เป็นเพียงผู้นำมาบอกด้วยเมตตาจิตเท่านั้น ก็จากเรื่องนี้บุคคลประเภทที่ ๑ กับประเภทที่ ๓ เป็นไปตามกฎธรรมดาที่เข้าใจได้ แต่ที่เป็นปัญหาชวนให้เกิดความสงสัย คือ ประเภทที่ ๒ ผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ได้ไปเกิดในสวรรค์ กับประเภทที่ ๔ ผู้ทำกรรมดีไว้มาก แต่กลับไปเกิดในนรก ทั้ง ๒ ประเภทนี้ สำหรับผู้ไม่มีความเข้าใจ

---

[๒๔] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๕๗.

เกี่ยวกับเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ย่อมมองไม่เห็นทางที่จะให้คำตอบที่ถูกต้องได้ พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ดังนี้

๑. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย เขามี**มิจฉาทิฏฐิ** ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๒. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามี**สัมมาทิฏฐิ**ที่ ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๓. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นความสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นความสุข หรือในเวลาจะตาย เขามี**สัมมาทิฏฐิ**ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๔. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นความทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย จิตมี**มิจฉาทิฏฐิ**ที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้..[๒๕]

การบุคคลที่ทำกรรมชั่วไว้มาก ตายจากโลกนี้ไปแล้วยังได้ไปเกิดในสวรรค์ นั่นไม่ได้หมายความว่ากรรมชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็น

---

[๒๕] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๐๓/๓๖๖.

เพราะกรรมดีที่เขาได้กระทำไว้แล้วก่อนหน้านั้น หรือเพราะก่อนจะตาย เขาได้เจริญวิปัสสนาภาวนา (อันเป็นกรรมปัจจุบัน ที่เป็นไปเพื่อความดับแห่งกรรม) ส่งผลให้จิตสมบูรณ์ด้วย**สัมมาทิฏฐิ**[๒๖] เพราะอาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนกรรมชั่วที่เขาเคยกระทำไว้มากจะยังแสดงผลออกมา แต่ก็ยังไม่สูญหายไปไหน จะยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาเท่านั้น จนกว่ากรรมดีนั้นจะมีกำลังอ่อนลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในระหว่างนั้นบ้าง ในชาติต่อๆ ไปบ้าง

๑.๒ กำเนิดชีวิตในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์

การกำเนิดชีวิตและวิวัฒนาการของชีวิตในครรภ์มารดา พระพุทธเจ้าตรัสว่า ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู ๓) มีคันธัพพะมาปรากฏ (ในครรภ์มารดา)[๒๗]

ข้อ ๑ และ ๒ เป็นอันเข้าใจกัน ส่วนข้อที่ ๓ มีรายละเอียดดังนี้

คันธัพพะ คือ สัตว์ ซึ่งได้แก่ มนุษย์ เทวดา เปรตอสุรกาย เดรัจฉาน หรือสัตว์นรก ที่จุติแล้วมาเกิด คันธัพพะสัตว์เข้ามาเกิดในครรภ์มารดาได้อย่างไร มีปรากฏในบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ว่า

> ดูก่อนอานนท์ หากวิญญาณจักไม่หยั่งลงสู่ครรภ์มารดา นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดในครรภ์มารดาได้หรือ? หากวิญญาณหยั่งลงสู่ครรภ์มารดาแล้ว จักเลยไปเสีย (ดับ) นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดเป็นอย่างนี้ได้หรือ? หากวิญญาณของกุมารหรือกุมารีผู้เติบโตเป็นหนุ่มสาวจักขาดสูญ (ดับ) ไปเสีย นามรูปจักเจริญเติบโตอย่างนี้ได้หรือ? เพราะเหตุนั้นแล สิ่ง

---

[๒๖] ผู้มี**สัมมาทิฏฐิ**สมบูรณ์ จะไม่ตกนรกอีกแล้ว (องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.) พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบอย่างสมบูรณ์ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒)

[๒๗] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๖๙/๑๔๗.

ที่เป็นเหตุ เป็นต้นเค้า เป็นแดนเกิด เป็นปัจจัยแห่งนามรูป (ชีวิตใหม่) ก็คือ วิญญาณ (ปฏิสนธิจิต)[๒๘]

สัตว์ที่มาเกิดในครรภ์มารดานั้น มาในสภาพที่เป็นวิญญาณที่จุติแล้ว มาปฏิสนธิด้วยอำนาจกิเลสและกรรม อันป็นปัจจัยให้ไข่ที่ผสมเชื้อเติบโตเป็นชีวิตคนต่อไป ซึ่งตรงกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า "วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป"[๒๙] วิญญาณในที่นี้หมายถึง "ปฏิสนธิจิต" ซึ่งมีลักษณะที่ไม่มีรูปร่าง เกิดดับทีละขณะ ยึดอยู่กับร่างกาย ไม่ใช่วิญญาณล่องลอยอย่างที่เข้าใจกัน

ในสมัยหนึ่ง ยักษ์ตนหนึ่ง (ยักษ์ หมายถึงเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา) ชื่ออินทกะ ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทูลถามว่า

> พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสรู้ รูปมิใช่ชีวะ สัตว์โลก ได้สรีระ (ร่างกายนี้) มาอย่างไรเล่า กระดูกและเลือดเนื้อของสัตว์มาจากไหน สัตว์นี้เกิดขึ้นในครรภ์ได้อย่างไร[๓๐]

พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบแก่อินทกะยักษ์ความว่า

> "รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะจากอัพพุทะ เกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นฆนะ จากฆนะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม (ปัญจสาขา) เกิดขึ้น มารดาของทารกในครรภ์นั้นบริโภคข้าวน้ำ โภชนาหารอันใดเข้าไปทารกที่ในครรภ์มารดานั้น ก็ดำรงชีวิตอยู่ในครรภ์มารดา ด้วยโภชนะนั้น"[๓๑]

ยักษ์ยังไม่หายสงสัยว่า ถ้ารูปมิใช่ชีวะ (สิ่งที่เกิดเอง) กระดูกและเนื้อที่ประกอบขึ้นเป็นสรีระร่างกายของสัตว์มาจากไหน ยักษ์อินทกะเข้าใจว่า

---

[๒๘] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๑/๗๔.

[๒๙] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๒๐.

[๓๐] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

[๓๑] สํ. ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

สัตว์ที่เกิดในท้องมารดานั้น เกิดขึ้นครบครันทุกส่วนพร้อมกันทุกอย่างในคราวเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงตรัสชี้แจงให้อินทกะยักษ์เข้าใจว่า การเกิดขึ้นของร่างกายสัตว์นั้น มิได้เกิดขึ้นในครั้งเดียวกัน ตามที่เข้าใจ แต่หากมีการเจริญเติบโตเป็นไปตามลำดับๆ คือ มีเมือกเกิดขึ้นมาก่อน ต่อมาอีก ๗ วัน เมือกนั้นก็กลายเป็นหยดน้ำใสๆ มีขนาดเท่าหยดน้ำบนปลายเส้นด้ายที่ทำด้วยขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น (ขวั่นกัน) มีสีแดงเรื่อๆ (เหมือนน้ำล้างเนื้อ) ต่อมาอีก ๗ วันก็กลายเป็นเปสิคือชิ้นเนื้อ อีก ๗ วันก็กลายเป็นฆนะและอีก ๗ วันต่อมาจะกลายเป็นปุ่ม เรียกว่าปัญจสาขา คือ ขา ๒ แขน ๒ และศีรษะ ๑[๓๒]

วิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์นั้น ตามทัศนะของพุทธศาสนา สัตว์มาเกิดในครรภ์ในลักษณะของปฏิสนธิวิญญาณ เข้ามาสร้างกัมมชรูปขึ้นในมดลูก ในมดลูกมีไข่ (Ovum) ของมารดา ผสมกับน้ำเชื้อ (Sperm) ของบิดา ในคัมภีร์ปปัญจสูทนีอธิบายว่า “เมื่อบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันแล้วครั้งหนึ่ง ภายใน ๗ วันนั้นเอง จะเป็นช่วงที่มีวิญญาณเข้ามาถือปฏิสนธิ หากเลย ๗ วันนั้นไป ไข่ที่ผสมเชื้อหากไม่มีวิญญาณถือปฏิสนธิก็จะหมดสภาพ”[๓๓]

เมื่อวิญญาณปฏิสนธิแล้ว จะมีรูป ๓ อย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน คือ เค้าโครงร่างกาย (กาย), สมอง (วัตถุ) และเพศ วิญญาณที่มาปฏิสนธินี้ เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณ (วิญญาณที่ทำหน้าที่ให้กำเนิดชีวิต) เมื่อทำหน้าที่ให้ปฏิสนธิแล้วก็ดับไปเป็นปัจจัยให้เกิด ภวังควิญญาณสืบต่อ ภวังควิญญาณนี้จะทำหน้าที่หล่อเลี้ยงสร้างสรรค์ชีวิตใหม่ให้วิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ[๓๔]

หมายความว่า สัตว์ที่เกิดในครรภ์ อวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แต่วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับระยะแรกอยู่ในสภาพเป็นกลละก่อน กลละนั้นมีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ

---

[๓๒] สํ.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๖.

[๓๓] ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๒๑๘.

[๓๔] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

(โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ (โครงสร้างทางสมอง) และภาวทสกะ (โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกลละ ส่วนกลละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใส มีขนาดเท่าหยดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น[๓๕]

จากกลละมาเป็นอัพพุทะ ครั้นเป็นกลละ (น้ำใสๆ) ได้ ๗ วัน กลละนั้นก็วิวัฒนาการเป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียกว่าอัพพุทะ จากอัพพุทะมาเป็นเปสิ (จากน้ำขุ่นข้นเป็นชิ้นเนื้อ) ครั้นเป็นอัพพุทะได้ ๗ วัน อัพพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นชิ้นเนื้อสีแดง จากเปสิมาเป็นฆนะ (จากชิ้นเนื้อเป็นก้อนเนื้อ) ครั้นเป็นชิ้นเนื้อได้ ๗ วัน ชิ้นเนื้อก็วิวัฒนาการแข็งตัวขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อ ทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่

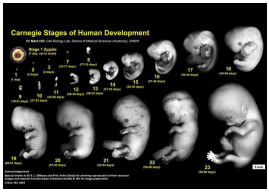

จากก้อนเนื้อก็เกิดสาขา ในสัปดาห์ที่ ๕ (วันที่ ๒๙) ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่าปัญจสาขา ภายใน ๗ วันนั้นก็วิวัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และศีรษะ ในสัปดาห์ที่ ๖ (วันที่ ๓๖) เค้าโครงตา(จักขุทสกะ) ก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ (วันที่ ๔๓) เค้าโครงหู (โสตทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ (วันที่ ๕๐) เค้าโครงจมูก (ฆานทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ (วันที่ ๕๗) เค้าโครงลิ้น (ชิวหาทสกะ) ก็เกิด รวมเวลาตั้งแต่ถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึง

ถึงเวลาเกิดอวัยวะคือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์ (๖๓ วัน)

จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ องคาพยพต่างๆ เกิดขึ้น คือ ผม ขน เล็บ หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย (อาหารใหม่ อาหารเก่า)

---

[๓๕] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๒.

ในขณะที่องคาพยพต่างๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่างๆ ของร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยพร้อมกัน ที่เกิดเป็นของเหลว (อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะ

ส่วนที่เป็นพลังงาน (เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำร่างกายให้กระวนกระวาย

ส่วนที่เป็นก๊าซ (วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดซ่านไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปมาตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นลมหายใจ

ความเป็นอยู่ของสัตว์ในครรภ์นั้น มารดารับประทานอาหารอะไรเข้าไป สัตว์ที่อยู่ในครรภ์ก็จะได้รับอาหารนั้นด้วย โดยทางสายสะดือซึ่งติดอยู่กับสายสะดือของมารดา มีรูเหมือนก้านบัว รสอาหารจะไหลไปตามรูนั้น หล่อเลี้ยงทารกให้เกิดรูปร่างกาย และสัตว์นั้นอยู่ในครรภ์ก็นานประมาณ ๑๐ เดือน จึงจะคลอดออกมา”

ดังนั้น คนเราอยู่ในครรภ์มารดา ๔๒ สัปดาห์ คิดเป็นเดือนได้ ๑๐ เดือน คิดเป็นวันได้ ๒๙๔ วัน ซึ่งตลอดระยะเวลาเท่านี้ ชีวิตคนเราเกิดและวิวัฒนาการสมบูรณ์เต็มที่พร้อมที่จะออกมาลืมตาดูโลก

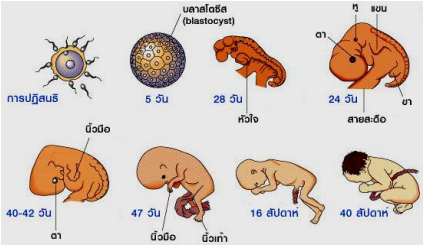

เปรียบเทียบหลักของปฏิจจสมุปบาทกับวิทยาศาสตร์

พระภูริวัทน์ จิตปญฺโญ[๓๖] แยกความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันให้เห็นได้ชัดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา และความเป็นอยู่ในครรภ์ ในงานวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ไว้ดังนี้

วิทยาศาสตร์ การปฏิสนธิของชีวิตในครรภ์ เมื่อชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน สเปอร์มจะว่ายเข้าไปผสมกับไข่ แล้วฝังตัวอยู่ในผนังมดลูก และมีการวิวัฒนาการเจริญเติบโตไปตามลำดับจนครบ ๙ เดือน หรือ ๔๐ สัปดาห์ หรือคิดเป็นวันได้ ๒๘๐ วัน จึงจะคลอด

วิวัฒนาการของชีวิตในครรภ์ นับตั้งแต่ผสมกับสเปอร์มจนอายุได้ ๒ สัปดาห์เรียกว่าไข่ ระหว่าง ๓-๘ สัปดาห์เรียกว่าตัวอ่อน ภายหลัง ๘ สัปดาห์ถึงคลอดเรียกว่าทารก จากที่วิวัฒนาการตามลำดับ จากไข่เป็นตัวอ่อนและจากตัวอ่อนเป็นทารก นี่คือวิวัฒนาการอย่างคร่าว ๆ ของชีวิตในครรภ์

ความเป็นอยู่ในครรภ์ ขณะที่ทารกเจริญอยู่ในครรภ์ ได้รับอาหารและอากาศผ่านทางรกที่ติดต่อกับมดลูกของแม่ มีหลอดเลือดมาเลี้ยงมาก มายเชื่อมต่อตัวทารกทางสายสะดือ จึงเป็นทางนำอาหาร อากาศและของเสียให้ไหลเวียนเข้าและออกจากทารกอยู่ตลอดเวลา จนครบกำหนดคลอดคือประมาณ ๙ เดือน

ความคล้ายคลึง

จากการศึกษาหลักของปฏิจจสมุปบาทกับวิทยาศาสตร์ พบว่า

การเกิด ที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน มารดานั้นจะต้องอยู่ในวัยยังมีประจำเดือน แล้วน้ำอสุจิของบิดาไปผสมกับไข่ของมารดา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่

---

[๓๖] ดูใน พระภูริวัทน์ จิตปุญฺโญ (ดอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, **ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช, พ.ศ. ๒๕๔๙.

ชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา ทั้ง ๒ อย่าง มีวิวัฒนาการของชีวิตที่คล้ายคลึงกัน คือ หลักปฏิจจสมุปบาทกล่าวว่า ชีวิตใหม่มีวิวัฒนาการเป็นขั้นตอน เริ่มแรกเป็นกลละ (น้ำใส) แล้ววิวัฒนาการเป็นอัพพุทะ (น้ำขุ่นข้น) แล้ววิวัฒนาการเป็นเปสิ (ชิ้นเนื้อ) จากชิ้นเนื้อวิวัฒนาการเป็นฆนะ (ก้อนเนื้อ) จากก้อนเนื้อเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม จากนั้นก็วิวัฒนาการเป็นมือ เท้า ศีรษะ และเค้าโครงตา หู จมูก ลิ้น รวมระยะเวลา ๙ สัปดาห์ คิดเป็น ๖๓ วัน หรือ ๒ เดือนกับ ๓ วัน จากสัปดาห์ที่ ๙ ถึง ๔๒ หรือ ๒๓๑ วันนี้ เป็นช่วงเวลาที่อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้นจนครบอาการ ๓๒

ส่วนวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงการกำเนิดมีวิวัฒนาการอยู่ ๓ ขั้น คือ ขั้นเป็นไข่ผสมเชื้อ (Zygote) จนอายุได้ ๒ สัปดาห์ ขั้นเป็นตัวอ่อน (Embryo) คือ ย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๓ ถึง ๘ ขั้นเป็นทารก (Fetus) เริ่มจากอย่างเข้าสัปดาห์ที่ ๘ ถึง ๔๐ ในแต่ละขั้นก็มีวิวัฒนาการตามลำดับ

ความเป็นอยู่ในครรภ์ มี ๒ อย่าง คือ การได้อาหารและสภาพความเป็นอยู่ เรื่องการให้อาหารทั้งในหลักปฏิจจสมุปบาทและวิทยาศาสตร์กล่าวไว้ตรงกันว่า ได้อาหารจากมารดาทางสายสะดือ ส่วนสภาพความเป็นอยู่นั้นทางพุทธศาสนากล่าวว่า ในครรภ์มารดาทารกอยู่ในที่ที่แคบมาก เวลาที่มารดาบริโภคอาหารทารกจะรับรู้ ถึงเวลาใกล้คลอดลมกัมมชวาตก็จะพัดผันให้ศีรษะกลับมาตรงปากทางช่องคลอด เวลาคลอดจะทุกข์ทรมานมาก ส่วนวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ในครรภ์มารดา ทารกถูกห่อหุ้มด้วยรก และมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่รอบตัว รกทำหน้าที่แทนระบบการหายใจ การให้อาหาร การขับถ่ายของทารกในครรภ์มารดา และมีหน้าที่กลั่นฮอร์โมน

ความคล้ายคลึง

สัปดาห์	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักปฏิจจสมุปบาท	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักวิทยาศาสตร์
๑	กลละ (น้ำใส)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๒	อัพพุทะ (น้ำขุ่นข้น)	Zygote (ไข่ผสมเชื้อ)
๓	เปสิ (ชิ้นเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีทางเดินอาหาร หัวใจ ตุ่มแขน ตุ่มขา
๔	ฆนะ (ก้อนเนื้อ)	Embryo (ตัวอ่อน) เริ่มมีตุ่ม ตา หู จมูก แก้ม เริ่มเป็นเค้า
๕	ปัญจสาขา (ปุ่ม ๕ ปุ่ม)	Embryo (ตัวอ่อน) มีศีรษะ ร่างกาย มือ ๒ ข้างเริ่มมีนิ้วมือให้เห็นเป็นเค้า
๖	จักขุทสกะ (เค้าโครงตา)	Embryo (ตัวอ่อน) นิ้วมือกำลังวิวัฒนาการ
๗	โสตทสกะ (เค้าโครงหู)	Embryo (ตัวอ่อน) ช่วงที่จะเป็นแขนสั้นมาก
๘	ฆานทสกะ (เค้าโครงจมูก)	Fetus (ทารก) ศีรษะใหญ่กว่าตัว สมองเริ่มเจริญ
๙	ชิวหาทสกะ (เค้าโครงลิ้น)	Fetus (ทารก) อวัยวะเพศเริ่มวิวัฒนาการ
๑๐-๔๒	มีอวัยวะอื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น ผม ขน ฯ	Fetus (ทารก) มีอวัยวะต่าง ๆ เกิดขึ้นตามลำดับหัวใจมีรูปร่างสมบูรณ์

ความแตกต่าง

ปฏิจจสมุปบาท การกำเนิดมนุษย์ตามหลักของพุทธศาสนามีความแตกต่างในเรื่อง องค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน

มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู สัตว์มาถือปฏิสนธิในครรภ์ ซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่ได้กล่าวในเรื่องนี้

วิทยาศาสตร์ กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ในประเด็นที่แตกต่างจากปฏิจจสมุปบาท เน้นประเด็นบิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่โดยไม่ได้กล่าวถึงการมีสัตว์มาปฏิสนธิ

จากการศึกษาการกำเนิดมนุษย์ตามหลักของทั้งสองนั้น พบว่ามีข้อที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันโดยมีตารางเปรียบเทียบได้ ดังนี้

ความแตกต่าง

การกำเนิดมนุษย์ตามหลักปฏิจจฯ	การกำเนิดมนุษย์ตามหลักวิทยาศาสตร์
มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู สัตว์มาถือปฏิสนธิในครรภ์	เน้นประเด็นบิดามารดามีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ก็เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่ ไม่ได้กล่าวถึงการมีสัตว์มาปฏิสนธิ

๑.๓ ฟิสิกส์ควอนตัม คือ “สัพเพ ธัมมา อนัตตา”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา[๓๗] ไม่เที่ยงเพราะมีแล้วกลับไม่มี เป็นทุกข์เพราะถูกความเกิดและความดับบีบคั้น ชื่อว่าอนัตตาเพราะไม่มีแก่นสารทุกๆ ขณะแปรเปลี่ยนไปสู่ความดับ (สู่ความว่าง) ตลอดเวลา[๓๘]

---

[๓๗] สํ.ข.(บาลี)๑๗/๑๕/๑๙,สํ.ข.(ไทย) ๑๗/๑๕/๒๙,องฺ.ทุก. (ไทย)๒๑/๑๓๗/๓๘๕.

[๓๘] ขุ.ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๓๑/๔๙, ขุ.อุทาน. อ. (ไทย) ๑/๓/-/๖๙๑.

ภาวะ “อนัตตา” นั้น ไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย เป็นภาวะที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ แต่มีอยู่แบบอนัตตา แบบไม่มีตัวตนที่จะให้ยึดเป็นนั่น เป็นนี่ถาวรได้ ไม่มีอัตตาที่ถาวร แต่ก็เป็นภาวะที่มีอยู่จริง แบบเกิด-ดับตลอดเวลา

ถามว่า : ความเกิดมาจากไหน ตอบว่า : มาจากความดับ ความดับคือภาวะที่ว่างจากสิ่งที่เกิด(อัตตา) นั่นแสดงว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมาจากสภาวะ “ว่าง” และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปสู่สภาวะไม่มีอีก (ภาวะอนัตตา)

๑) สภาวะอนัตตากับวิทยาศาสตร์

อธิบายโดย : ดร.วรภัทร์ ภู่เจริญ อดีตนักวิจัยนาซ่า NASA

ปริญญาตรี : เคมีเทคนิค จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท : วิศวกรรม Youngstown State University, U.S.A.

ปริญญาเอก : ด้านเครื่องกล และวัสดุศาสตร์ Cleveland State University, U.S.A. ได้รางวัลผลงานดีที่สุดในโลก ด้านเครื่องยนต์ไอพ่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๘ ในนาม NASA

ท่านได้อธิบายสมการ การเดินทางข้ามภพไว้ว่า

E (พลังงาน) = m (มวลของสาร) x c (ความเร็วแสง) ยกกำลังสอง สมการนี้เป็นต้นกำเนิดระเบิดปรมาณู อาศัยการแตกตัวของสสาร แสงมีอัตราเร็วแสงที่ปัจจุบันวัดกันได้ที่ 299,792.458 กิโลเมตร/วินาที 1 ปีจูเลียน (365.25วัน) แสงเดินทางได้ 9,460,730,472,580.8 กิโลเมตร หรือ 9.4607**x**10 ยกกำลัง 12 โดยประมาณ

กาแล็กซี ของเราชื่อ “กาแล็กซีทางช้างเผือก” อยู่ห่างจากกาแล็กซีเพื่อนบ้านที่ชื่อว่า “แอนโดรมีดา” (Andromeda galaxy) 2.3 ล้านปีแสง

ดังนั้น การเดินทางไปยังอีกกาแล็กซีที่ใกล้ที่สุด ถ้าจะให้ใช้เวลาแค่ปีเดียว ต้องเคลื่อนที่เร็วกว่า ความเร็วแสง 2.3 ล้านเท่า ของอัตราความเร็ว 299,792.458 กิโลเมตร/วินาที มันเป็นไปไม่ได้ที่ร่างกายมนุษย์จะ ทนแรง

กดดันของอากาศที่เกิดจากความเร็วนั้น ลองคิดถึงเวลาที่ขับรถเร็ว สมมติความเร็ว 220 กิโลเมตรต่อชั่วโมง นั่นเป็นความเร็วที่น้อยมากด้วยซ้ำ เรายังรู้สึกตึงๆ หรือว่าคนที่เคยเล่นบันจี้จั๊มก็คงรู้สึกได้ อีกแบบที่คล้ายๆ กันหนทางที่เป็นไปได้ที่เราจะเดินทางไปยังกาแล็กซี แอนโดรมีดา เราต้องไปในรูปแบบพลังงาน ตามสูตร

E (พลังงาน) = m (มวลของสาร) × **c (ความเร็วแสง) ยกกำลังสอง** นั่นก็คือ การสลายมวลอนุภาคร่างกายเราเป็นพลังงานแล้วเดินทางไป เมื่อถึงปลายทางก็เปลี่ยนเราที่อยู่ในรูปพลังงานกลับเป็นมวลเหมือนเดิม (ย้อนสมการ) คงเคยได้ยินคำว่า **"วาร์ป"** ทฤษฎีการวาร์ป การเดินทาง แบบใหม่

วิญญาณ ดำรงอยู่ในลักษณะของพลังงาน จิตเราเมื่อหลุดจากร่างกายก็ดำรงลักษณะเหมือนพลัง เวลา การเดินทางแค่นึกจะไปก็ถึงที่หมายเสียแล้ว จะเห็นว่าเร็วกว่าแสงหลาย เท่านัก (แสงก็เป็นพลังงานรูปแบบหนึ่ง) หรือกรณี อย่างที่หลวงพ่อฤาษีลิงดำ ท่านใช้มโนมยิทธิไปดูหลุมดำ (Black hole) นั่นก็เป็นการเคลื่อนที่ ที่เหนือความเร็วแสงอย่างเทียบไม่ได้ (วาร์ป)

เมื่อจิตเป็นพลังงาน เมื่อวิญญานคือพลังงาน การที่ตาเราจะมองเห็นวิญญานต้องมีความไวอย่างมาก โดยมาก ถ้าวิญญาณไม่ได้จงใจปรากฏให้เห็นยากมากที่ตาเนื้อจะมองเห็น นอกจากผู้ที่มีตาจิต (จิตมีความเร็ว)

การที่เรามองไม่เห็นเทวดา เทวดามองไม่เห็นพรหม พรหมมองไม่เห็นอรูปพรหม ก็เพราะความต่างของพลังงาน พลังงานต่างกันที่ความถี่กับความยาวคลื่น คลื่นความถี่ที่ตาเนื้อพอมองเห็นได้ คืออยู่ในย่าน 380 THz ($3.8x10^{14}$เฮิรตซ์) ถึง 750 THz ($7.5x10^{14}$ เฮิรตซ์) คนเราเห็นผีได้ง่ายกว่าเห็นเทวดา เพราะผีมีความถี่สูง ความยาว คลื่นน้อยกว่าเทวดา ยิ่งเทวดาชั้นสูงๆ ยิ่งมีความยาวคลื่นมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ความถี่ก็ต่ำลงตามลำดับ จนถึงระดับ**พระนิพพาน** ที่คลื่นพลังงานเข้าสู่เส้นตรงตามแนว แกน x ถามว่าวัด

จากอะไร ตอบว่าวิเคราะห์จากแนวโน้ม ของกราฟ ที่แกน y คือความสูงคลื่น แกน x คือความยาวคลื่น[๓๙]

อนัตตา = นิพพาน

ในเรื่องนี้ ดร.วรภัทร์ ภู่เจริญ อธิบายว่า : อย่าเชื่อในสิ่งที่ตาเห็น : อย่าเชื่อว่าสิ่งที่เห็นเป็นของจริง เพราะดวงตาของคนเรารับภาพที่มันกระพริบได้ที่ ๑๖ ครั้งต่อวินาที แต่ที่เราเห็นเป็นแอนิเมชั่น เพราะมันกระพริบมากกว่า ๑๖ ครั้งต่อวินาที ทำให้สายตาเราจับไม่ทัน จึงเห็นมันเคลื่อนที่ ทุกสิ่งบนโลกนี้มันกระพริบ (กระพริบเกิด/ดับๆ-Quarks (ควากซ์)) ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

มนุษย์เราเป็นเหมือน CD ROM : ร่างกายเป็นเพียงเครื่องใส่ CD ROM เพื่อบันทึก จิตใจของเราเป็นแผ่นแม่เหล็กบน CD เมื่อมีเรื่องหรือมีอะไรที่จดจำ ก็เหมือนกับเรากำลังเขียนเรื่องนั้นลงบนแผ่น CD เมื่อเราตายก็เหมือนกับ**เครื่องใส่** CD ROM พัง แต่แผ่น CD ROM ยังไม่พัง ก็เปรียบกับเราตายแต่วิญญาณเราไม่ตาย ยังเกิดดับ-ดับเกิด ต่อไป

CD ROM นี้ไปไหน? (เข้าโหมดหลังความตาย) โลกนี้มีเพียงโค้ด 0 และ 1 หรือ +/0/- หรือ On Off ถ้าเราทำดี code ของเราก็จะเป็น 1 (คือมีการกระทำ) หรือ + (คือการกระทำในด้านดี) หรือ On (มีการกระทำ) code ตัวนี้ก็จะถูกบันทึกลง CD ROM ซึ่งก็คือจิตวิญญาณของเรา

เมื่อเราตายไปยมบาลก็จะเช็ครหัส ว่าเป็นในแง่ + หรือแง่ - ถ้าบวกมากก็ไปสวรรค์ ถ้าลบมากก็ลงนรก ถ้าอยากไปนิพพานต้องทำให้ยมบาลไม่สามารถอ่าน CD ROM หรือ ไม่สามารถมองเห็นวิญญาณของเราได้ เมื่อจุติจิตดับ คำถามคือ แล้วทำยังไงล่ะ? มันจะเป็นการลงรหัสของจิตใจ ถ้าทำแล้ว

---

[๓๙] http://atcloud.com/mobile/story/67716

จิตใจบอกว่าดี code จะเป็นบวก (ยมบาลมองเห็น) ไปสวรรค์ ถ้าทำแล้วจิตใจบอกว่าไม่ดี code จะเป็นลบ (ยมบาลมองเห็น) ไปนรก ถ้าทำแล้วจิตใจไม่รู้สึก หรือว่างเปล่า code จะเป็น 0 (ยมบาลมองไม่เห็น) ไปนิพพาน[๔๐]

๒) เอกภพสร้างขึ้นจากภาวะอนัตตา

นักฟิสิกส์ชื่อดัง "สตีเฟน ฮอว์กิง" ออกหนังสือเล่มใหม่ล่าสุด "เดอะแกรนด์ ดีไซน์" ค้านแนวคิดเดิมของตัวเองในหนังสือ "ประวัติย่อของกาลเวลา" และความเชื่อของนิวตันที่ว่าพระเจ้าสร้างเอกภพ

"สตีเฟน ฮอว์กิง" (Stephen Hawking) นักฟิสิกส์ดาราศาสตร์ชื่อดังชาวอังกฤษ ระบุไว้ในผลงานหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของเขาว่า **"ไม่มีพระเจ้า"** อยู่ในที่ใดๆ ของทฤษฎีการสร้างเอกภพหรือจักรวาลนี้ขึ้นมา เนื่องจากบิกแบง (Big Bang) นั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก จากกฎทางฟิสิกส์

"เพราะว่ามีกฎแห่งความโน้มถ่วง เอกภพถึงได้สามารถสร้างตัวเองขึ้นมาได้จากที่**ไม่มีอะไรเลย** การสร้างขึ้นเองโดยธรรมชาตินี้ คือเหตุผลของการที่มีบางสิ่งบางอย่างแทนที่จะไม่มีอะไรเลย ทำไมเอกภพถึงยังคงอยู่ ทำไมพวกเราถึงยังคงอยู่" ข้อความส่วนหนึ่งที่ฮอว์กิงในหนังสือ "เดอะแกรนด์ดีไซน์" (The Grand Design) ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นตอนในหนังสือพิมพ์ไทม์ ซึ่งเขายังบอกอีกด้วย ว่านั่นไม่จำเป็นเลยที่จะต้องมีการวิงวอนขอให้พระเจ้าสร้างเอกภพนี้ขึ้นมา

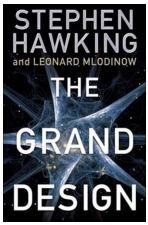

"The universe began with the Big Bang, which simply followed the inevitable law of physics," Hawking writes. "Because

[๔๐] http://kainoo.exteen.com/20120719/kaino-and-2

there is a law such as gravity, the universe can and will create itself from nothing. Spontaneous creation is the reason there is something rather than nothing, why the universe exists, why we exist.The universe didn't need a God to begin; it was quite capable of launching its existence on its own," says reknowned physicist Stephen Hawking Hawking explains in his new book, The Grand Design”

“Quantum fluctuations were the FIRST CAUSE and PRIME MOVER of the universe. The universe before the big bang was in a quantum state. There's no need to resort to asking what came before quantum fluctuations because CAUSALITY breaks down at the subatomic level (the condition the universe was in the beginning). Because the universe was in a quantum state before the big bang, it adheres to the quantum uncertainty principle. There can be NO SUCH THING AS NOTHING in this universe as long as the generation of energy via virtualparticle pairs does not violate the law of energy conservation; it requires no miracle or supernatural act to create the energy in the universe.”[๔๑]

ในหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของฮอว์กิง เขาได้อ้างถึงการค้นพบดาวเคราะห์นอกระบบสุริยะดวงหนึ่งเมื่อปี ๑๙๙๒ ด้วย ซึ่งการค้นพบนั้นได้ทำลายความเชื่อของเซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งฟิสิกส์ อย่างสิ้นเชิง [๔๒]

ความรู้เกี่ยวกับนิวเคลียส

---

[๔๑] http://heathenscientist.blogspot.com/2009/01/quantum-fluctuation-verus-god.html

[๔๒] STEPHEN HAWKING. (1988).A BRIEF HISTORY OF TIME แปลโดย รอฮีม ปรามาส (2546). **ประวัติย่อของกาลเวลา.**ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

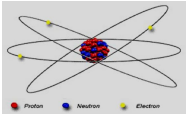

อะตอม (Atom) หมายถึง อนุภาคที่เล็กที่สุดของสสารที่ยังคงมีคุณสมบัติทางเคมีของธาตุนั้น ๆ อยู่ โครงสร้างของอะตอมประกอบด้วยนิวเคลียสซึ่งอยู่ตรงกลางและมีอิเล็กตรอนโคจรอยู่รอบๆ นิวเคลียส ภายในนิวเคลียสประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน ซึ่งในสภาวะปกติ โครงสร้างของอะตอมจะมีจำนวนอิเล็กตรอนเท่ากับจำนวนโปรตอน

โปรตอน (Proton;p) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นบวกหนึ่งหน่วยมีมวลประมาณ ๑,๘๓๗ เท่าของอิเล็กตรอน โปรตอนเป็นองค์ประกอบในนิวเคลียสของธาตุทุกชนิด

นิวตรอน (Neutron;n) หมายถึง อนุภาคที่ไม่มีประจุไฟฟ้า มีมวลมากกว่าโปรตอนเล็กน้อย

อิเล็กตรอน (Electron) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นลบ โดยแต่ละอะตอมจะมีอิเล็กตรอน จำนวนหนึ่งอยู่ล้อมรอบนิวเคลียสของอะตอมนั้น[๔๓]

ศาสนาพุทธอธิบายเรื่องนี้ไว้ ว่า

๑ ธัญญามาตร (เมล็ดข้าว) ประกอบด้วย ๗ อูกา (หัวตัวเล็น)

๑ อูกา ประกอบด้วย ๗ สิกขา (รอยขีดเล็กๆ)

๑ สิกขาประกอบด้วย ๓๗ รถเรณู (ละอองเกษรดอกไม้)

๑ รถเรณู ประกอบด้วย ๓๖ ตัชชารี (ละอองรังสีในแสงแดด)

๑ ตัชชารี ประกอบด้วย ๓๖ อนู (อนุภาคขนาดเล็ก)

๑ อณู ประกอบด้วย ๓๖ ปรมาณู[๔๔]

๑ ปรมาณู แบ่งแยกไม่ได้อีก เพราะหากแยกต่อไปจะหมดสภาพของสสารนั้น จะเห็นได้ว่าเม็ดข้าวหนึ่งเม็ด จะมีขนาดประมาณ (วัดจากแนวนอน)

---

[๔๓] http://en.wikipedia.org/wiki/The_Grand_Design_(book)

[๔๔] อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๓๗๗.

กว้างประมาณ ๐.๗ ซม. สูงประมาณ ๐.๒ ซม. และหนาประมาณ ๐.๒ ซม. จะประกอบไปด้วยอะตอมประมาณ ๘๔,๐๐๐,๐๐๐ อะตอม ดังนั้น ๑ ปรมาณูหรืออะตอมจะขนาดประมาณ ๐.๓๖ นาโนเมตร (nm = ๑๐(-๙) m) จัดได้ว่าเป็นสสารที่เล็กที่สุดแล้ว

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น แสดงการคำนวณหารัศมีของอะตอมของธาตุไฮโดรเจน ซึ่งเป็นขนาดของอะตอมที่เล็กที่สุด ตามทฤษฎีของ Bohr ได้รัศมีของไฮโดรเจน rH = ๐.๐๕๓ นาโนเมตร(ค่านี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Bohr's radius) ค่า ๐.๐๓๖x๑๐(-๙) และ ๐.๐๕๓x๑๐(-๙) แม้จะแตกต่างกัน แต่ถือว่าอยู่ใน order เดียวกัน คือ ในลำดับความละเอียด ขนาด ๑๐(-๙) เมตร เหมือนกัน จำนวนอะตอมของธาตุอะลูมิเนียมในโลหะอลูมิเนียม ๑ กรัม มีมากถึง ๒ x๑๐๒๒ อะตอม คำนวนออกมาได้ ๒ หมื่นล้านล้านล้านอะตอม เลข ๐ ต่อท้าย ๒๓ ตัว อะตอมประกอบไปด้วยนิวเคลียส มีอนุภาคประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน ที่อยู่รวมกัน และมีอิเล็กตรอนวิ่งวนอยู่รอบๆ และเล็กกว่าโปรตรอน ๑,๐๐๐ เท่า ประกอบด้วยควาร์ก และก็ไม่มีสิ่งมีชีวิตที่เล็กกว่าอะตอมแล้ว ซึ่งการค้นพบของพระพุทธเจ้าเป็นการค้นพบในรูปแบบนามธรรม ยากต่อการเข้าใจ แต่อัลเบิร์ตไอสไตน์ค้นพบในแบบรูปธรรมให้เห็นให้เข้าใจว่าอะตอมเป็นแบบนี้ และถ้ามองลึกลงไปจะเห็นว่าอะตอมแต่ละตัวนั้น มีการเรียงตัวกันเองโดยที่ไม่ได้มีการยึดติดใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นเพียงการรวมตัวของธาตุอะตอมนั้นๆ[๔๕]

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

อธิบายหลักการทางฟิสิกส์กับพระพุทธศาสนาไว้ว่า[๔๖]

---

[๔๕] http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2013/10/blog-post_6032.html

[๔๖] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม ความเหมือนที่แตกต่าง**, กรุงเทพฯ, จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, พ.ศ. ๒๕๕๒.

ปัจจุบัน **พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)** ,วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร

"ปัจจุบันวิทยาศาสตร์เสนอทฤษฎีฟิสิกส์ไว้ ๒ สำนักใหญ่คือ ฟิสิกส์ดั้งเดิม (Classical physics) กับฟิสิกส์ควอนตัม (Quantum physics) ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างฟิสิกส์ดั้งเดิมกับฟิสิกส์ควอนตัม ฟิสิกส์ทั้ง ๒ สำนักมีแนวความคิดบางอย่างที่ขัดแย้งกัน แต่กลายเป็นว่า ฟิสิกส์ควอนตัมกลับช่วยอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ดีกว่าฟิสิกส์ดั้งเดิม หรือฟิสิกส์นิวตัน (Newton physics) ในเรื่องที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ๒ เรื่อง คือ ปฏิจสมุทปบาท และไตรลักษณ์

ปฏิจจสมุทปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา เป็นคำสอนที่ว่าด้วยการที่สิ่งต่างๆอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้ ส่วนเรื่องไตรลักษณ์ ซึ่งก็คือคำสอนว่าด้วยลักษณะ ๓ ประการของสิ่งทั้งหลาย ได้แก่ "อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีแก่นสาร)" อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

เราปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เห็นไตรลักษณ์ รู้แล้วละ รู้แล้ววาง ทุกวันนี้เราเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์ได้ยากขึ้น เพราะมีแนวคิดของฟิสิกส์ดั้งเดิมมาขวางกั้น เป็นอุปสรรคของการเข้าถึงธรรม เพราะฟิสิกส์ดั้งเดิมหรือฟิสิกส์นิวตันมีแนวคิดหลักอยู่ที่ ๔ หัวข้อ คือ ๑) อะตอม ๒) กาละ ๓) เทศะ และ ๔) แรงโน้มถ่วง หรือแรงดึงดูดของโลก

เซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ถือว่าสรรพสิ่งมีมวลสารที่แบ่งแยกไม่ได้ และตั้งอยู่ด้วยตัวของมันเอง ซึ่งเรียกว่าอะตอม (Atom) จริงๆ แล้วความคิดเรื่องอะตอมเป็นแนวคิดหลักของฟิสิกส์ดั้งเดิม ที่ถือว่าหน่วยที่เล็กที่สุดของสสาร (Matter) ในโลกที่ถูกแบ่งย่อยให้เล็กลงๆ ในที่สุดจะถึงจุดที่เล็กที่สุดซึ่งแบ่งย่อยต่อไปไม่ได้อีก ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบเล็กที่สุดสำหรับสร้างจักรวาล เราเรียกว่า "Building blocks" ก็เหมือนกับก้อนอิฐแต่ละก้อนสำหรับสร้างบ้านนั่นเอง เพราะฉะนั้น หากเราแบ่งอะไร ต่อมิอะไรจนไปถึงหน่วยที่เล็กที่สุดแล้วมันจะถึงจุดที่แบ่งแยกไม่ได้ ในเชิงสสารจุดที่แบ่งแยกไม่ได้นี้เรียกว่า "อะตอม" ...ฯลฯ

ฟิสิกส์ควอนตัม

ฟิสิกส์ควอนตัมได้เข้ามาทำให้ความเชื่อเรื่องความแน่นอน มั่นคงและปลอดภัยแบบนี้หมดไป เปรียบเหมือนกับการที่เรากำลังยืนอยู่บนพรมแห่งความมั่นคงปลอดภัยของฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตันแล้วอยู่ๆ ก็มีคนมากระตุกพรมออกจากใต้เท้าของเราจนเราล้มทั้งยืน ฟิสิกส์ควอนตัมทำลายความมั่นใจของฟิสิกส์ดั้งเดิมให้หมดไป

คำว่า "ควอนตัม (Quantum)" เป็นภาษาลาตินแปลว่า "ขนาดไหน"หรือ "จำนวนเท่าไร"เป็นคำที่ใช้พูดถึงจำนวนหรือขนาดพลังงานของอะตอม คล้ายกับคำว่า "นาโน (Nano)" ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า "คนแคระ" เป็นคำที่ใช้วัดขนาดของสิ่งที่เล็กมากๆ เช่น อะตอม ดีเอ็นเอ

ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพใหม่ของจักรวาลที่มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความคิดที่ว่าจักรวาลมีความเป็นเหตุเป็นผลที่เราพยากรณ์ล่วงหน้าได้กลายเป็นความไม่แน่นอน ...โยงไปถึงคำสอนเรื่อง 'อนิจจัง ความไม่ที่ยง' ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าทฤษฎีควอนตัมได้เปิดเผยสภาวะที่เรียกว่าความไม่แน่นอน (Uncertainty) เนื่องจากว่า แนวคิดสำคัญประการหนึ่งของฟิสิกส์ควอนตัมก็คือหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอน (Uncertainty Principle) ในฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตัน จักรวาลมีกฎระเบียบแน่นอนจนเราพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น โลกนี้มีกฎธรรมชาติที่แน่นอน แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับเสนอว่าโลกนี้มีความไม่แน่นอน ดังนั้นไอน์สไตน์จึงกล่าวว่า ถ้าทฤษฎีของฟิสิกส์ควอนตัมเป็นจริง มันจะไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่มีความเป็นกฎที่แน่นอน แสดงว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่ามันจะเป็นอย่างไรต่อไป เพราะมันเป็นไปตามหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอนของฟิสิกส์ควอนตัม

ควรทราบว่า การที่ทฤษฎีควอนตัมทำให้ภาพของจักรวาลเปลี่ยนไป เพราะฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้ไปสนใจเรื่องกฎของจักรวาลแบบมหภาค ฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้สนใจเรื่องการโคจรดวงดาว เรื่องดวงจันทร์ หรือเรื่องน้ำขึ้นน้ำ

ลงอะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับสนใจศึกษาโครงสร้างของอะตอมที่เป็นอนุภาคพื้นฐาน ซึ่งถ้าเราเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานตรงนี้ เราจะเข้าใจภาพรวมของจักรวาลทั้งหมด ดังนั้น ฟิสิกส์ควอนตัมจึงเป็นการกลับ ไปหาจุดเริ่มต้นดั้งเดิมของจักรวาล

ภาพรวมของจักรวาลอย่างที่เราศึกษากันอยู่ในทุกวันนี้นั้นส่วนใหญ่เป็นแนวคิดแบบฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตัน ซึ่งเป็นการพูดถึงเรื่องใหญ่แบบมหภาค แต่ฟิสิกส์ควอนตัมหันมาศึกษาเรื่องที่เล็กมาก แบบจุลภาค (Micro) นั่นคือโครงสร้างของอะตอมหรือปรมาณู จึงกล่าวได้ว่า ฟิสิกส์ควอนตัมสนใจส่วนที่เล็กที่สุดของจักรวาล

นักวิทยาศาสตร์ในอดีตเชื่อว่า อะตอมไม่มีโครงสร้างอะไรเพราะมันเป็นอนุภาคที่เล็กที่สุดในจักรวาล คนสมัยก่อนเชื่อว่าอะตอมแบ่งแยกไม่ได้ตามที่นักปรัชญากรีกเชื่อกันมาเป็นพันๆ ปี แม้แต่ในอินเดีย ปรัชญาฮินดูสำนักไวเศษิกะก็สอนว่ามีอะตอมหรือปรมาณู ตรงกับที่เรียกว่า “อัตตา” หรือ “อาตมัน” นั่นคือ มีสิ่งที่แบ่งแยกย่อยต่อไปไม่ได้ เรียกว่า ปรมาณู อะตอม อัตตาหรืออาตมัน ในบรรดาศาสนาสำคัญของโลกมีเพียงศาสนาเดียวเท่านั้นที่ปฏิเสธอะตอม ปฏิเสธอัตตาหรืออาตมัน นั่นก็คือ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวที่ยืนยันว่าไม่มีแก่นสารทั้งในฝ่ายจิตและฝ่ายสสาร แก่นสารในฝ่ายจิตเรียกว่าอาตมันหรือวิญญาณอมตะ (Immortal soul) ส่วนแก่นสารในฝ่ายสสารเรียกว่าอะตอมหรือปรมาณู ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ต่างสอนว่ามีอาตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ และมีอะตอมหรือปรมาณูในสสาร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัพเพ ธัมมา อนัตตา” แปลว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา” หมายความว่า สรรพสิ่งทั้งที่เป็นจิตและสสารล้วนไม่มีแก่นแท้ถาวร คือ เป็นอนัตตา เมื่อแปลคำว่าอนัตตาเป็นภาษาอังกฤษก็ต้องใช้คำ ๒ คำ นั่นคือ ถ้าใช้คำว่า อนัตตา ให้หมายถึงว่าไม่มีอาตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ เราต้องแปลว่า Not-self หรือ Non-ego แต่ถ้าใช้อนัตตาให้

หมายถึงว่าไม่มีอะตอมหรือแก่นสารที่เที่ยงแท้ในสสาร เราต้องแปลว่า Non-substantiality (ไม่มีแก่นแท้ถาวร)

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอนัตตามากว่าสองพันปี พุทธศาสนาถือว่าไม่มีอัตตาหรืออะตอมสสาร ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีแก่นแท้ถาวร ที่ตั้งอยู่ได้ในตัวของมันเอง สรรพสิ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตลอดเวลา ตามหลักปฏิจจ-สมุปบาท ดังที่ควอนตัมฟิสิกส์ระบุว่าไม่มีอะตอมที่อยู่ได้ตามลำพังตัวเอง โครงสร้างอะตอมประกอบด้วยอีเล็คตรอน โปรตอนและนิวตรอน อนุภาคของอะตอมที่เป็นประจุไฟฟ้าบวก(โปรตอน)และประจุไฟฟ้าลบ(อีเล็คตรอน)ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อีเล็คตรอนวิ่งโคจรรอบนิวเคลียสด้วยความเร็วที่สูงมาก การเกาะกลุ่มของประจุไฟฟ้าเหล่านั้นกลายเป็นอะตอม และประจุไฟฟ้าเหล่านั้นก็ไม่อาจอยู่ได้ตามลำพัง ทั้งหมดต่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาทในพระพุทธศาสนา”

ดูเพิ่มเติมในหนังสือ **“พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม ความเหมือนที่แตกต่าง”** โดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). กรุงเทพฯ : จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, ๒๕๕๒. ISBN 9789748285986

๑.๔ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด

หลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทฤษฎีของคนรุ่นใหม่ปฏิเสธ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนรุ่นเก่าถูกมองว่าคร่ำเครอะ งมงาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งของคนยุคปัจจุบันหลายๆ คน ที่ยืนยันเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดได้เป็นอย่างดี นั่นคือ “การกลับชาติมาเกิด” หรือ “การระลึกชาติได้”

ปัจจุบันเป็นยุควิทยาศาสตร์ ความรู้หรือหลักวิชาการทุกอย่างต้องผ่านการทดสอบทดลองทางวิทยาศาสตร์เสียก่อนจึงจะเชื่อถือได้ รายชื่อ

หนังสือที่เขียนโดยศาสตราจารย์ฝรั่ง ที่มีเนื้อหายืนยันว่า ชาติหน้ามีจริง” ทั้งที่ขัดแย้งกับหลักศาสนาของตนอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

๑) **“๒๐ ผู้กลับชาติมาเกิด”** โดย Ian Stevenson, M.D. (เอียน สตีเวนสัน) มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย พิมพ์โดยอภิธรรมมูลนิธิ หน้าพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

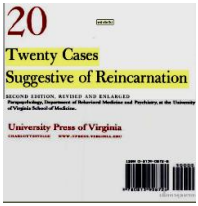

Twenty Cases Suggestive of Reincarnation : is a book written by Ian Stevenson on the phenomena of spontaneous recall of information about previous lives by young children. The book contains twenty cases of children who begin to talk about specific memories of them having a previous life. Dr. Stevenson describes his general approach as following an "almost conventional pattern": "The case usually starts when a small child of two to four years of age begins talking to his parents or siblings of a life he led in another time and place. The child usually feels a considerable pull back toward the events of the life and he frequently importunes his parents to let him return to the community where he claims that he formerly lived. If the child makes enough particular statements about the previous life, the parents (usually reluctantly) begin inquiries about their accuracy. Often, indeed usually, such attempts at verification do not occur until several years after the child has begun to speak of the previous life. If some verification results, members of the two families visit each other and ask the child whether he recognizes places, objects, and people of his supposed previous existence."

Dr.Stevenson set up a network of volunteers to find these spontaneous past life recall cases as soon as

the children began to speak of them. He then would carefully question both the family of the living child and the family of the deceased to ensure that they had no contact and that no information would be passed between them. He would obtain detailed information about the deceased, including information not fully known to anyone involved such as details of the will, that he would use to verify that the child actually did know the information required. Dr. Stevenson personally and carefully vetted each of the cases mentioned to ensure that no other method of obtaining the information was possible for these children. This includes ensuring that the children were physically distant from the previous life described by them to rule out local knowledge being passed to the children. It also includes vetting them to ensure that their parents had never met nor had mutual friends who could have conveyed this information to the children. The book also describes the interview process, which includes taking possessions from the dead person and requiring the children pick the objects out amongst a field of random objects. Dr. Stevenson required the children to do much better than chance.

The book also discusses various alternative hypotheses including fraud, information gained from others, extra-sensory perception, motivation and capacity of parents to deceive, and even spirit possession. In Dr. Stevenson's final conclusion, reincarnation stands as the best scientific hypothesis for explaining results presented. Dr. Stevenson concluded that reincarnation was the best possible explanation for the following reasons:

The large number of witnesses and the lack of apparent motivation and opportunity, due to the vetting process, make the

hypothesis of fraud extremely unlikely. The large amount of information possessed by the child is not generally consistent with the hypothesis that the child obtained that information through investigated contact between the families. Demonstration of similar personality characteristics and skills not learned in the current life and the lack of motivation for the long length of identification with a past life make the hypothesis of the child gaining his recollections and behavior through extra-sensory perception improbable. When there is correlation between congenital deformities or birthmarks possessed by the child and the history of the previous individual, the hypothesis of random occurrence is improbable.

๒) ชาติภพ โดย **Brian L.Weiss,M.D.** (มหาวิทยาลัยไมอามี่) จุไรรัตน์ อารยะกิตติพงศ์ แปล สำนักพิมพ์มติชน ๑๒ ถ.เทศบาลนฤมาล ประชาชื่น๑ กทม. ๑๐๙๐๐

๓) **ประจักษ์พยานตายแล้วเกิด** โดย **ดร. บุณย์ นิลเกษ** โรงพิมพ์สหมิตรออฟเซท ๔๘/๕๔ ถนนพระสุเมรุ บ้านพานถม พระนคร กทม.๑๐๒๐๐ โทร.๒๘๒๒๒๐๘ พิมพ์ครั้งที่๓

๔) จิตใต้สำนึกกับการระลึกชาติ โดย Jess Stearn “ทศยุทธ์” แปล สำนักพิมพ์เรืองบุญ ๑๐/๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลบางกระสอ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

๕) **๒๕ ผู้ระลึกชาติ** โดย นที ลานโพธิและคณะ สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว ๒๕/๕/๕๔ ซอยหมู่บ้านเจริญรัตน์ ถนนประชาราษฎร์ ๑๖ ตำบลตลาดขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๖) **แว่นส่องจักรวาล** โดย พ.ต.อ.ชลอ อุทกภาชน์ ธ.บ. โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๔๗ ถนนเฟื่องนคร พระนคร กรุงเทพฯ ๒๕๐๒

๗) Stevenson, Ian(๑๙๗๔).**Twenty cases suggestive of reincarnation**, second(revised and enlarged) edition, University of Virginia Press.ISBN ๙๗๘๐๘๑๓๙๐๘๗๒๔

๘) Tucker, Jim B. (๒๐๐๕). **Life Before Life**: A scientific Investigation of Children's Memories of Previous Lives, St. Martin's Press, New York, ๒๕๖pp. ISBN ๐-๓๑๒-๓๒๑๓๗-๖[๔๗]

เนื้อหาของหนังสือทั้ง ๘ เล่มนี้จะบอกให้รู้ว่า เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ มิใช่เป็นความเชื่อของชาวพุทธ แต่เป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่คู่โลกและจักรวาล ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะเชื่อหรือไม่เชื่อ จะนับถือศาสนา/ศาสดาองค์ใดก็ตาม ถ้าหากเขายังมีกิเลสตัณหาในจิตใจอยู่ เขาก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๓๑ ไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเวียนสุขเวียนทุกข์ เป็นเทพบ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง ตกนรกบ้าง ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้ทำไว้ ..ถ้าไม่จริง เด็กอายุแค่ ๔ ขวบ จะรู้จักชื่อของญาติพี่น้องของตนในชาติก่อนได้อย่างไร โดยที่ศาสตราจารย์ น.พ.เอียน สตีเวนสันได้นำเด็กคนนั้น ไปหาญาติพี่น้องตามที่เด็กกล่าวอ้างจนพบจริง ๆ ทั่วโลกมีกว่า ๒๐๐ กรณีตัวอย่าง พิสูจน์แล้ว ๒๐ ตัวอย่าง

๑) ดร.เอียน สตีเวนสัน ผู้นำพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์

ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดนี้ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในซีกโลกตะวันออก ต่อมาในทศวรรษหลังๆ ความเชื่อนี้ค่อยๆ ลดน้อยลง เนื่องมาจากความศรัทธาต่อศาสนาเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว และถูกแทนที่ด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์วัตถุนิยม เคียงคู่มากับลัทธิบริโภคนิยม ที่ขยายตัวอย่างสูงสุดในปัจจุบัน คนจำนวนมากมองศาสนาเป็นเพียงวัฒนธรรมรูปแบบพิธีกรรม อันยุ่งยากสิ้นเปลือง และพ้นสมัยในโลกตะวันตกได้ปฏิเสธเรื่องการกลับชาติมาเกิดโดยสิ้นเชิงมานานแล้ว และ

---

[๔๗] http://en.wikipedia.org/wiki/Twenty_Cases_Suggestive_of_Reincarnation

ได้ลามปามมาถึงฝั่งตะวันออก จนกลายเป็นแนวคิดหลักไปแล้วในขณะนี้ คนเฒ่าคนแก่ที่เคยเชื่อเรื่องดังกล่าว ก็ชักไม่แน่ใจในความเชื่อนี้เช่นกัน

(ในศาสนาคริสต์ ได้ปฏิเสธการกลับชาติมาเกิดอย่างสิ้นเชิง ดังข้อ-ความ ในไบเบิลว่า “มีข้อกำหนดสำหรับมนุษย์ไว้แล้วว่าจะตายครั้งเดียว และหลังจากนั้นก็จะมีการพิพากษาฉันใด” ข้อพระคัมภีร์นี้ทำให้เห็นชัดเจนสองประเด็นที่สำคัญ เพราะสำหรับคริสเตียน ปฏิเสธความเป็นไปได้ของการเกิดใหม่และกรรม ประการแรก มันกล่าวว่าเราได้ "ถูกกำหนดโชคชะตาที่จะตายครั้งเดียว" ฮีบรู 9:27)

แต่แล้ว จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงก็ปรากฏขึ้น ในโลกวิทยาศาสตร์เอง เมื่อปรากฏว่าหลายปีมานี้ มหาวิทยาลัยหลายแห่งในอเมริกาและยุโรปกำลังทำการค้นคว้าวิจัยทางการแพทย์ อย่างขะมักเขม้น เกี่ยวกับเรื่องการกลับชาติมาเกิด เช่น มหาวิทยาลัยพริ๊นซตั้น และมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียของอเมริกา, มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก ในสหราชอาณาจักร, มหาวิทยาลัยแอม-สเตอร์ดัม ของเนเธอร์แลนด์, มหาวิทยาลัยฟรายเบอร์กใน เยอรมันนี เป็นต้น มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ได้ปริญญาเอก จากงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องนี้ และ งานวิจัยเชิงวิชาการด้านจิตเวชศาสตร์ ได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วโดยสิ้นเชิง งานวิจัยเหล่านี้ได้พิสูจน์อย่างเด่นชัด ว่า**การกลับชาติมาเกิด** ไม่ใช่นิยายลึกลับ หากแต่เป็นสถานภาพที่แท้จริง แห่งการดำรงอยู่แห่งชีวิตสรรพสัตว์

ตัวอย่างหนึ่งของนักวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ ดร.เอียน สตีเวนสัน ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา ท่านได้เดินทางไปในที่ต่างๆ ทั่วโลก เป็นเวลาถึง ๓๗ ปี เพื่อทำการสังเกต บันทึก รวบรวม ทดสอบและแยกแยะ ผู้คนต่างๆ ที่ได้พบ ซึ่งส่วนมากเป็นเด็ก ที่ระลึกชีวิตในอดีตได้และมีรอยตำหนิแต่แรกเกิด (birth marks) หรือ ความผิดปกติแต่แรกเกิด (birth defects) ซึ่งสอดคล้องกับรอยแผลที่ทำให้ถึงแก่ชีวิต ของผู้ที่เด็กจำได้จากการระลึกชาติของตน

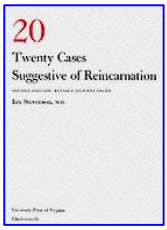

ดร.เอียน สตีเวนสัน ได้เก็บบันทึกไว้มีนับพัน ๆ ราย ที่เป็นของเด็กอายุระหว่าง ๒ ถึง ๗ ปี ที่อาศัยอยู่ในตะวันออกกลาง, ยุโรป, เอเชีย และอเมริกา ซึ่งน่าแปลกที่ว่า ความสามารถระลึกชาติได้ของเด็กเหล่านี้ จะค่อย ๆ ลดน้อยลงเมื่ออายุประมาณ ๗ ปีขึ้นไป เด็กเหล่านี้จะพูดขึ้นมาเองถึงชีวิตในชาติก่อนของตน และต้องการจะกลับบ้านเดิมของตน คิดถึงแม่ หรือสามี ในชาติก่อน และมักจะแสดงออกซึ่งความหวาดกลัวอย่างรุนแรง (phobia) ที่ผิดปกติในสภาพแวดล้อมของครอบครัวปัจจุบัน หรือไม่อาจอธิบายได้จากเหตุการณ์ในปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านี้พวกเขายังรู้จักสิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยได้เรียนรู้หรือได้ฟังมาก่อน ในชีวิตนี้ ที่น่าแปลกอีกก็คือ คำบอกเล่าของเด็กเหล่านี้สามารถแสดงถึงความเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงหรือ เหตุการณ์ความตายได้ในหลายกรณี

ดร.สตีเวนสัน เขียนไว้ว่า “บ่อยครั้ง เด็กเหล่านี้ได้พูดถึงคน และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชาติก่อน ซึ่งไม่ใช่ชีวิตที่ไม่เป็นที่รู้จักในศตวรรษก่อน ๆ แต่เป็นชีวิตที่เจาะจง เป็นตัวตนที่สามารถชี้ชัดออกมาได้ ทว่าเป็นผู้ซึ่งไม่เคยเป็นที่รู้จักของคนในครอบครัวเด็กเองโดยสิ้นเชิง และเป็นผู้คนที่อยู่ต่างถิ่นต่างแดน หรือในประเทศอื่น ๆ และที่แปลกมากๆ คือ เด็ก ๆ เหล่านี้สามารถพูดภาษาอื่นที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนได้ “แต่ละเหตุการณ์ได้ถูกบันทึกไว้อย่างระมัดระวัง และค้นคว้าอย่างรอบคอบเป็นพิเศษ โดยคณะกรรมการของ ดร.สตีเวนสัน ท่านเองได้ตีพิมพ์หนังสือออกมาจำนวนหนึ่ง ที่เขียนถึงบันทึกการค้นพบที่น่าแปลกใจเหล่านี้ เช่น หนังสือชื่อ “เด็กๆ ผู้สามารถจดจำชีวิตแต่ปางก่อน” “การระลึกชาติและชีววิทยา” “รอยตำหนิแรกเกิด” เป็นต้น

ท่านมีรายงานถึง ๒๐๐ กว่าราย ซึ่งเด็กเหล่านี้ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการตายในชาติก่อน เช่นว่า ถูกยิงหรือถูกแทงด้วยของมีคม ซึ่งตำแหน่งที่ถูกยิงหรือถูกแทงนี้ ตรงกับรอยตำหนิแรกเกิดของพวกเขา และ ดร.

สตีเวนสัน ก็สามารถพบรายงานทางการแพทย์หลังคลอด ที่เกี่ยวข้องกันนี้ของเด็กๆ ที่สามารถยืนยัน คำพูดของพวกเขาได้อย่างแม่นยำ[๔๘]

๒) พิสูจน์ : เด็กชาย ๓ ขวบ บอกหวยถูก ๑๐ งวด

เด็กชายธนพัฒน์ คำพลึก เป็นบุตรชายของนายสมคิด คำพลึก สมาชิกสภาเทศบาล และนางศศิประภา คำพลึก บ้านเลขที่ ๒๓๘ หมู่ ๕ ต.ดีลัง อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี น้องฟู๊ดบอกบ่อยๆ ว่า เขาคือ นายกอน ประจงแต่ง

นายกอน ประจงแต่ง..เขาเป็นใคร ?

เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ วันเสาร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง นายกอนกำเนิดเกิดขึ้นที่บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๕ ต.ดีลัง เป็นบุตรชายของ

---

[๔๘] http://goncaloveiga.blogspot.com/2006_09_01_archive.html
http://www.afterlife101.com/Twenty_Cases.html

พ่อหลาบ คุณแม่เงิน ประจงแต่ง

พ.ศ.๒๕๑๖ อายุ ๒๑ ปี แต่งงานกับ นางสาวเจี๊ยะ ศรประสิทธิ์

นายกอน เป็นผู้ขยันทำมาหากินและช่วยเหลืองานสังคมและหมู่บ้านอยู่เสมอ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนขอบสระน้ำขนาดใหญ่ที่วัดดีลัง

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ปั๊มน้ำเกิดขัดข้องดูดน้ำไม่ขึ้น นายกอนจึงได้ลงไปดูที่หัวกะโหลกของท่อ ก่อนลงไปนั้น ได้ยกคัตเอ๊าท์เรียบร้อยแล้ว ขณะที่ตรวจสอบหัวกะโหลกอยู่นั้น นายกอนก็มีอาการชักกระตุกตาค้างเพราะถูกไฟดูด ขณะนั้นพระอาจารย์สนม เขมสารโณ เจ้าอาวาสวัดเขาดีลังสนทนากับโยมอยู่ในกุฏิ ได้ยินเสียงนายกอนร้อง จึงพากันไปดูแล้วช่วยกันนำร่างของเขาซึ่งหมดลมหายใจแล้ว ขึ้นจากสระน้ำ

๑๐ ปีผ่านไป เรื่องราวการตายของนายกอนก็ลืมเลือนไปจนหมดสิ้น

ปี พ.ศ.๒๕๔๘ นางศศิประภา (ม่วง) คำพลึก คืนหนึ่งก็หลับฝันไปว่าได้พบกับชายคนหนึ่งมาบอกว่า “เราคือ นายกอน ที่ถูกไฟช็อตตายในสระน้ำวัดดีลัง ยังไม่ไปไหน จะขอมาเกิดด้วย” จากนั้นมา ๒ เดือนเศษ คุณม่วงก็เกิดความผิดปกติประจำเดือนไม่มา จึงไปหาหมอตรวจปรากฏว่า คุณม่วงตั้งท้อง ๒ เดือนแล้ว ทำให้คุณม่วงเครียดมาก เมื่อไปบอกสามี สามีก็ให้เอาออก ไม่ทันที่จะหาที่ทำแท้งได้ สามีของคุณม่วงขับรถไปตามถนน สายลำนารายณ์ - เพชรบูรณ์ พอถึงบ้านหนองเต๋า ก็มีรถบรรทุกฟางยูเทิร์นตัดหน้าจนต้องหักหลบลงข้างถนน ส่งผลให้รถพลิกคว่ำหลายตลบ แต่อัศจรรย์สามีของคุณม่วงไม่เป็นอะไร สามีของคุณม่วงมาบอกว่า ขณะรถพลิกคว่ำ ตนเองมองเห็นผ้าเหลืองมารองรับรถเอาไว้ หลังจากนั้นก็เลิกคิดที่จะทำแท้งโดยเด็ดขาด และก็เป็นเรื่องประหลาดตั้งแต่นั้นมา ครอบครัวของคุณม่วงจะหยิบทำอะไรก็ดีไปทั้งหมด จนมีฐานะดีขึ้นมาเป็นลำดับ และมีโชคลาภบ่อย ๆ

วันที่ ๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ปีจอ คุณม่วงก็ให้กำเนิดบุตรชาย ตั้งชื่อให้ว่า เด็กชายธนพัฒน์ และ

ชื่อเล่นว่า "น้องฟู๊ด" นางม่วงบอกความรู้สึกว่า “ก็รักเขาน่ะ ใหม่ๆ ก็รู้สึกกลัวเหมือนกัน เมื่อรู้ว่าเป็นนายกอนที่ถูกไฟช็อตตายมาเกิด”

คุณม่วงบอกว่า เมื่อเขาพูดได้ใครเรียกชื่อน้องฟู๊ด เขาก็จะบอกว่า ชื่อ "กอน" ไม่ได้ชื่อฟู๊ด เป็นเช่นนี้มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ครั้งหนึ่งคุณม่วงไปจุดธูปอธิษฐานขอโชคที่ศาลในหมู่บ้าน ขณะที่อธิษฐานอยู่ในใจนั้น น้องฟู๊ดก็บอกว่า “สาธุงวดนี้ขอให้แม่ถูกหวย” ผู้เป็นแม่ก็ประหลาดใจว่า ลูกชายรู้ได้อย่างไรว่าตนขอหวย และก็อัศจรรย์ งวดนั้นคุณแม่ถูกหวยหลายแสนบาท

น้องฟู๊ดหรือนายกอนเริ่มจดจำอดีตชาติได้ นายเด่นลูกน้องเก่าสมัยเป็นสารวัตรกำนันมาที่บ้านน้องฟู๊ดเห็นก็ทักทันทีว่า “มาทำไมไอ้เด่น” เล่นเอาคุณม่วงต้องเอ็ด “เป็นเด็กเป็นเล็กเรียกเขาไอ้ทำไม เรียกเขาว่าลุงซิ”

ครั้งแรกที่น้องฟู๊ดพูดได้ เขาจะรบเร้าผู้เป็นแม่และยายว่า “ไปหาเจี๊ยะ...ไปหาเจี๊ยะ” ทุกวัน จนต้องพาไปหาคุณเจี๊ยะ ครั้งแรกคุณเจี๊ยะก็ไม่เชื่อสักเท่าไหร่ เพียงแต่ได้ยินเขาพูดกัน ครั้งแรกที่น้องฟู๊ดไปเห็นหน้าคุณเจี๊ยะ เขาทำท่าทางเขินอาย เพราะได้พบภรรยาเก่าที่ปัจจุบันอายุ ๕๕ ปีแล้ว[๔๙]

๓) การระลึกชาติของ ด.ช.ชนัย ชูมาลัยวงศ์

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับที่ ๗๔๒๓ วันศุกร์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ได้ลงข่าวว่า เด็กระลึกชาติรายใหม่ อายุเพียง ๓ ขวบหนียายออกจากบ้านไปหาครอบครัวเมื่อชาติก่อน เผยความหลังชาติก่อนเป็นครู ถูกคนร้ายยิงตาย มีลูก ๔ คน เมียเก่าและลูกได้ยินเรื่องราวถึงกับตะลึง เพราะรู้เรื่องชาติก่อนได้ถูกต้อง เพื่อนเก่าเป็นตำรวจก็อัศจรรย์ใจ เมื่อเด็ก ๓ ขวบทักทายว่า จำได้ไหม ? แล้วเล่าความหลังให้ฟัง

[๔๙] http://tamroiphrabuddhabat.com/xmb/viewthread.php?tid=833

นางพรม เบ็ญทอง ผู้เป็นยายได้เปิดเผยว่า มารู้ว่าหลานระลึกชาติได้ก็เพราะ ด.ช.ชนัย ได้เล่าเรื่องแต่ชาติปางก่อนให้ฟังว่า เมื่อชาติก่อนตัวเองเป็นครูชื่อ บัวไข หล่อนาคสอนอยู่ที่โรงเรียนท่าบ่อ ต.บางหว้า อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร จากนั้น ด.ช. ชนัยยังได้เล่าว่า แต่เดิมตนมีภรรยาชื่อ นางสวนมีลูกด้วยกัน ๕ คนเป็นหญิง ๓ ชาย ๒ คนโตชื่อ น.ส.บรรจงหรือติ่ม คนที่สองชื่อ น.ส.เบญจา หรือต๋อย ทั้งสองคนนี้เป็นฝาแฝด คนที่สามชื่อ นายณรงค์ คนที่สี่ชื่อ นายบุญเทียม และคนสุดท้องชื่อ น.ส. น้ำค้าง

นางพรม เมื่อรับฟังเรื่องราวจากหลานชายวัย ๓ ขวบ ในตอนแรกก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง อยู่มาวันหนึ่ง ด.ช.ชนัย ได้พยายามหนีออกจากบ้านขึ้นรถประจำทางไปที่ อ.เมือง จ.พิจิตร เพื่อไปเยี่ยมลูกๆ นางพรมจึงต้องตามไปด้วย เมื่อพบกันและเล่าความหลังให้ฟัง ก็ปรากฏว่าฝ่ายครอบครัวของนางสวนเชื่อสนิทว่า ด.ช.ชนัย คือครูบัวไขในชาติก่อน

นอกจากนี้ ด.ช.ชนัยยังสอบถามนางสวนว่า ของมีค่าที่ให้เก็บนั้นยังอยู่ดีหรือ ซึ่งด.ช.ชนัยหมายถึงปืนสองกระบอกพร้อมกับบอกที่ซ่อนของ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเมื่อได้รับคำบอกเล่า ถึงกับตะลึง

ต่อมาแม่เขาก็ถามอีกว่า แล้วอะไรของลูก ที่นึกออกว่ายังมีอะไรบ้าง เด็กก็บอกว่า พระของผมยังมีอยู่พวงหนึ่ง แม่ถามว่า พระของลูกมีอยู่กี่องค์

เด็กบอกว่า พระของผมมีอยู่สามองค์เป็นพระเครื่องนางพญา เมียเขาก็บอกว่าเป็นความจริงทุกอย่าง ต่อจากนั้น แม่ก็ไปหยิบเข็มขัดที่เป็นช่องสำหรับใส่ลูกกระสุนปืน คาดเอว ๕ - ๖ สาย ทำเหมือนจะเสี่ยงทายแล้วพูดว่า เข็มขัดกระสุนเหล่านี้ หากลูกจำได้ว่าอันไหนเป็นของลูกก็หยิบขึ้นมา ถ้าหยิบไม่ถูกจำไม่ได้ก็เป็นอันว่าไม่ใช่ลูกของแม่

ตอนนั้นยายของเด็กรู้สึกตื่นเต้นใจคอไม่สบาย เพราะกลัวว่าหลานชายจะหยิบผิด จำไม่ได้ และกลัวเขาจะว่ายายพา

หลานมาหลอกลวงเขา ทำให้คิดวุ่นวายใจ คอยจ้องตาดูว่าเด็กจะหยิบถูกหรือผิด เป็นการตัดสินครั้งใหญ่ แต่เมื่อเด็กมองดูแล้วก็ไม่ได้ชักช้าเสียเวลาหยิบเข็มขัดสายหนึ่ง ยังมีลูกกระสุนปืนเสียบอยู่ ๓ ลูกออกมาชูขึ้น บอกว่า แม่เข็มขัดลูกปืนเส้นนี้เป็นของฉัน เมื่อผู้เป็นแม่ในชาติก่อนเห็นเช่นนั้นก็ร้องไห้โฮ พวกญาติๆ ก็ร้องไห้ตามไปด้วยหลายคน ส่วนยายที่ใจกำลังเต้นกุกกักอยู่นั้นก็ค่อยโล่งอกหายใจทั่วท้อง เมื่อพ่อแม่เขารับว่าถูกต้องแล้ว เป็นครูบัวไขมาเกิดแน่แล้ว

ปัจจุบัน

สัตว์ทั้งหลายตายแล้วไม่สูญ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจกิเลสตัณหาและกรรมแห่งตน ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสกับพระอานนท์ไว้ว่า

"ดูก่อนอานนท์ กรรมชื่อว่าเป็นไร่นา วิญญาณชื่อว่าพืช ตัณหาชื่อว่ายางเหนียวในเมล็ดพืช วิญญาณดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก"

"ตัณหาทำให้สัตว์ต้องเกิดอีก จิตของสัตว์ย่อมแล่นไป สัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ย่อมไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้"[๕๐]

๑.๕ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำอันประกอบไปด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือตั้งใจทำ[๕๑] มีความหมายเป็นกลางๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นกรรมดี เรียกว่ากุศลกรรม หากเป็นกรรมชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม[๕๒]

---

[๕๐] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๐., สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

[๕๑] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๑/๓๙๒.

[๕๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

กรรม จะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ “เจตนา” คือ ความจงใจ ตั้งใจที่กระทำลงไปในขณะนั้นๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง กรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน กรรมก็เบา

หลักการเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”[๕๓]

กรรม แบ่งตามลักษณะของเจตนาที่เป็นเหตุให้กระทำกรรม มี ๒ ประเภท[๕๔] คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ๓ คือ ๑) โลภะ ความโลภอยากได้ ๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และ ๓) โมหะ ความหลงมัวเมาไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง เป็นการกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงงมงาย ได้แก่ การทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือประพฤติทุจริต ๓ ทางกาย วาจา ใจ

อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางดำเนินไปสู่นรก และอบายภูมิ มี ๑๐ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ เล็งอยากได้ของของเขา ความคิดร้าย ความเห็นผิดจากคลองธรรม[๕๕]

---

[๕๓] สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

[๕๔] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

[๕๕] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒, องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถนี้ต้องไปตกอบายภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะเหตุที่ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต”[๕๖]

๒. กุศลกรรม กรรมดี หมายถึง การกระทำที่ดีที่เกิดจากกุศลมูล ๓ คือ ๑) อโลภะ ความไม่โลภ ๒) อโทสะ ความคิดไม่ประทุษร้ายต่อผู้อื่น ๓) อโมหะ ความไม่หลงงมงาย[๕๗] เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากกุศลเจตนาหรือเจตนาที่ดี ได้แก่ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประพฤติกุศลกรรมบท ๑๐ หรือสุจริต ๓ เช่น คิดที่จะช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ก็จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ออกปากพูดชักชวนผู้คนให้ช่วยกันบริจาคทรัพย์เป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือด้วยตนเองก็จัดเป็นกุศลฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

บุคคลผู้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ นี้จะได้รับความสุข และสวรรค์เป็นผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร”[๕๘]

บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมบถนี้ จะได้ไปเกิดในสวรรค์[๕๙] ดังที่พระอรหันต์เถระกล่าวไว้ว่า “บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษ ละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน”[๖๐]

บุคคลผู้ประพฤติสุจริต ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติ[๖๑] โลก สวรรค์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโน

---

[๕๖] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

[๕๗] องฺ. ติกฺก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑.

[๕๘] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

[๕๙] ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๗๗.

[๖๐] ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๘๓/๒๗๖.

[๖๑] **สุคติ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข เกิดเป็นมนุษย์ที่มีตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศบ้าง เป็นเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่หรือไปเกิดใน กามาวจรเทวโลก ๖ ชั้นบ้าง พรหมโลก ๑๐ ชั้น สุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้น หรืออรูปพรหม ๔ ชั้นบ้าง

สุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์[๖๒]

๑) พิสูจน์ : กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ)

ความต้องการหรือการกระทำใดๆ จะสำเร็จสมปรารถนาได้จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น ต้องมีภูมิอากาศที่เอื้ออำนวย มีสุขภาพอำนวย มีความรู้ มีความตั้งใจ และสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ก็คือ ต้องเคยสั่งสม**บุญ**มามากพอ (ปุพฺเพกตปุญฺ**ญ**ตา[๖๓])

บุญ แปลว่า ชำระ คือ เป็นเครื่องชำระล้างกาย วาจา ใจให้สะอาด[๖๔] เปรียบเหมือนน้ำยาล้างจานชำระความสกปรกที่ติดอยู่ให้หมดไป กลายเป็นจานที่สะอาด เช่นเดียวกันกับ กาย วาจา ใจ ที่สกปรกด้วยบาปทุจริต ก็ต้องเอาบุญเข้าชำระจึงสะอาด

บุญ แปลว่า เติมเต็ม คือ เติมจิตใจของผู้กระทำให้เต็มด้วยคุณงามความดี ธรรมดาใจของคนเราจะพร่องอยู่เป็นนิตย์ ถ้าไม่มีสิ่งใดเติมลงไปก็จะพร่องมากขึ้น คนร่ำรวยหลายคนเติมเต็มความพร่องในใจด้วยการสะสมของมีราคา แต่พระพุทธเจ้าแนะนำให้สั่งสมบุญอันเป็นที่พึ่งในโลกหน้าได้[๖๕]

บุญ แปลว่า ให้สำเร็จ[๖๖] คือ คุณเครื่องสนับสนุนให้ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนามากยิ่งขึ้น เช่น ช่วยให้การค้าขายมีกำไรมากยิ่งขึ้น

(ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.)

[๖๒] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

[๖๓] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

[๖๔] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔๕/๗๐๔, ขุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๓๘๗.

[๖๕] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

[๖๖] ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๐.

บุญ แปลว่า ความสุข คือ เมื่อชำระจิตใจสะอาดแล้ว เอาบุญใส่ไว้แทนจนเต็มบริบูรณ์ ใจก็เกิดความเอิบอิ่มเป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "บุญเป็นชื่อของความสุข[๖๗] ผู้หวังประโยชน์สุข พึงฝึกฝนบำเพ็ญบุญ คือ ควรบำเพ็ญทาน รักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนา ย่อมเข้าถึงโลกที่มีความสุขปราศจากการเบียดเบียน"[๖๘]

การทำบุญในพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่น ส่งผลให้ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองในชาติต่อไป[๖๙]

๒. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ส่งผลให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ไม่พิการ และเป็นเทวดาในชาติต่อไป[๗๐]

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ส่งผลให้จิตสงบ เกิดฌานสมาธิ ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลก[๗๑]

๑) ทานมัย

ทาน แปลว่า การให้ คือให้วัตถุสิ่งของ กำลังกาย หรือกำลังสติปัญญาของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น มี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน (ให้เครื่องนุ่ง ห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค) และธัมมทาน (ให้คำแนะนำ

---

[๖๗] องฺ.สตฺตตก. (ไทย) ๒๓/๖๒/๑๒๐.

[๖๘] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๗.

[๖๙] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

[๗๐] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๑/๖๗, เกิดเป็นเทวดาดูใน ที.ม. ๑๐/๔๑๖/๓๔๙.

[๗๑] องฺ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔/๖๗๑-๖๗๔.

ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน) ทาน ๒ อย่างนี้ ธัมมทานเป็นเลิศ[๗๒]

กฎแห่งบุญ : ร่ำรวยเพราะให้ทาน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป เมื่อเขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์..หากมาเกิดเป็นมนุษย์ ในภายหลัง จะเป็นคนมีทรัพย์สมบัติมาก"[๗๓]

มีข้อสงสัยว่า : ต้องทำบุญไว้ก่อนจึงจะเกิดมาร่ำรวย แต่เหตุไฉนฝรั่งไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ ไม่ได้ทำบุญไหว้พระ แต่ร่ำรวยยิ่งกว่าคนไทยเสียอีก

ตอบว่า : มนุษย์ทุกคนไม่ว่านับถือศาสนาใด ก็สามารถบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้อื่นได้ โดยนำทรัพย์ที่ตนเองได้มาโดยสุจริต บริจาคเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ผลานิสงส์ก็จะส่งผลให้เขาร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้เช่นกัน ซึ่งมีตัวอย่างจริงให้เรียนรู้อยู่ในทุกสังคม เช่น

นายวอร์เรน บัฟเฟตต์ : ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๙ เศรษฐี ชาวอเมริกันบริจาคเงินกว่า ๑.๔ ล้านล้านบาท ให้มูลนิธิเพื่อการกุศล

๒ ปีต่อมา : นิตรสารฟอร์บส์ จัดอันดับมหาเศรษฐีโลกประจำปี ๒๐๐๘ โดยนายวอร์เรน บัฟเฟตต์ เจ้าของบริษัทเบิร์คเชียร์ แฮทธาเวย์อิงค์ ครองอันดับ ๑ บุคคลที่ร่ำรวยที่สุดในโลกด้วยมูลค่าทรัพย์สินรวม ๖.๒ หมื่นล้านดอลลาร์[๗๔]

---

[๗๒] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

[๗๓] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

[๗๔] Posted on Thursday, March 06, 2008 (Archive on Thursday, March 13, 2008) Posted by suchitra Contributed by somjest.

นายบิลล์ เกตส์ : พ.ศ. ๒๕๕๒ นิตยสารฟอร์บส์ ฉบับตีพิมพ์ในเอเชีย ประจำเดือนกันยายน กล่าวว่า นายบิลล์ เกตส์ ผู้ก่อตั้ง “ไมโครซอฟท์”ได้กลับมาเป็นผู้ร่ำรวยที่สุดในโลกอีกครั้งแล้ว

นิตยสาร “บิสซิเนส วีก” : ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ บอกว่า นายบิลล์ เกตส์ ได้บริจาคทรัพย์นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๖-๒๕๕๐ บริจาค เงินไปราว ๒๘.๑ พันล้านดอลลาร์ หรือราว ๖ แสนล้านบาท

เมื่อปี ๒๐๐๘ แบรด พิตต์ และแองเจลิน่า โจลี่ ซึ่งเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้บริจาคเงินให้แก่องค์กรการกุศล เพื่อเด็กและผู้ป่วยเอดส์ กว่า ๒๕๐ ล้านบาท Brad Pitt and Angelina Jolie Give $8.5-Million to Foundation The actors and philan-thropists Brad Pitt and Angelina Jolie gave more than$8.5-million to their charitable foundation in 2006,reports Fox News (March 24, 2008)

๑ ปีต่อมา..นิตยสารฟอร์บส์ เผยว่า แองเจลิน่า โจลี่ เป็นดาราหญิงที่มีรายได้สูงสุด โกยเงินรายได้กว่า ๙๐๐ ล้านบาท[๗๕]

มหาเศรษฐีไทยใจบุญ

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๐ มูลนิธิ “สิริวัฒนภักดี” บริจาคเงินกว่า ๒๐ ล้านบาท บูรณะจิตรกรรมฝาผนัง “วัดโพธิ์”

พ.ศ. ๒๕๓๗ นายเจริญ-คุณหญิงวรรณา สิริวัฒนภักดี บริจาคเงิน ๓๐ ล้านบาท ให้มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช[๗๖]

บุคคลเหล่านี้ ยืนยันได้ถึงความจริงแท้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

---

[๗๕] http://en.wikipedia.org/wiki/Brad_Pitt

[๗๖] เนชันสุดสัปดาห์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๗๗๒.

"สัตบุรุษ (คนดี) ผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มากมีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้นในที่ที่ทานนั้นเผล็ดผล"[๗๗]

อานิสงส์การให้ทาน

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษ (คนดีทั้งหลาย) ย่อมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติ โลก สวรรค์[๗๘]

หลักการให้ทานที่มีอานิสงส์มาก

การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะมีอานิสงส์มาก ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. วัตถุสัมปทา บุคคลผู้รับทานเป็นนาบุญ คือ เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมบูรณ์ด้วยศีล

๒. ปัจจัยสัมปทา สิ่งที่จะให้ทานต้องบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรมไม่ได้ประกอบมิจฉาชีพได้มา

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ ต้องมีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้

- ก่อนให้ มีเจตนาดี ตั้งใจจะเสียสละ เรียกว่า ปุพพเจตนา
- ให้ด้วยศรัทธา ไม่คิดหวงแหน เรียกว่า มุญจนเจตนา
- หลังให้ ไม่เสียดาย อิ่มใจเมื่อคิดถึง เรียกว่า อปราปรเจตนา[๗๙]

---

[๗๗] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๕.

[๗๘] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

[๗๙] ม.อุปริ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๔๐๐.

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปุพฺเพว ทานา สุมโน ททํ จิตฺตํ ปสาทเย ทตฺวา อตฺตมโน โหติ” ก่อนให้ก็มีใจดี เมื่อกำลังให้ก็มีใจเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี้คือ ปุญญสัมปทา[๘๐]

๔. คุณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือ ผู้รับทานมีคุณพิเศษ เช่น เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ ๆ ทำให้ทานที่ถวายแก่ท่านมีอานิสงส์เป็นทวีคูณ เห็นได้ทันทีในชาตินี้[๘๑]

ถาม : ทำไมต้องทำบุญ?

ตอบ : ต้องการเดินทางถึงจุดหมายปลายทางอย่างรวดเร็วและปลอดภัย ต้องจ่ายค่าโดยสาร (เครื่องบิน) แพง ฉันใด ต้องการเกิดมาสุขสบายก็ต้องทำบุญกุศลมากๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจะไปตามกรรม คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำความดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า”[๘๒]

และตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า

> “เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ สิ่งของที่นำออกไปได้ย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา สิ่งของที่ถูกไฟไหม้ในเรือนย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่เขา ฉันใด เมื่อมนุษย์ถูกความแก่และความตายแผดเผาแล้ว ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลควรนำออกด้วยการให้

---

[๘๐] ขุ.เปต. (บาลี) ๒๖/๓๐๕/๑๘๖, ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๐๕/๒๑๖.

[๘๑] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๓๔.

[๘๒] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

สิ่งที่ให้แล้วชื่อว่านำออกดีแล้ว สุขย่อมมีแก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ซึ่งได้ทำบุญไว้ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่”[๘๓]

ทรัพย์สินเงินทองและสังขารร่างกายเป็นทรัพยากรของโลก เมื่อตายนำไปได้เฉพาะบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้เท่านั้น[๘๔] ทรัพย์สมบัติตลอดถึงร่างกาย ต้องทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกทั้งสิ้น[๘๕]

พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของการให้ทานไว้อย่างไรบ้าง?

ตอบ : ในทักขิณาวิภังคสูตร พระองค์ตรัสถึงผลทานว่า

๑. ให้ทานในสัตว์เดรัจฉานได้ผลร้อยเท่า

๒. ให้ทานในปุถุชนผู้ไม่มีศีลได้ผลพันเท่า

๓. ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลได้ผลแสนเท่า

๔. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ได้ผลแสนโกฏิเท่า

๕. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้งได้ผล นับประมาณไม่ได้

๖. ถ้าให้ทานในพระโสดาบัน ฯลฯ พระปัจเจกพุทธะและพระสัมมาสัมพุทธเจ้า[๘๖] ผลยิ่งไม่อาจนับประมาณได้เลย[๘๗]

ทานสูตร[๘๘] พระพุทธเจ้าตรัสถึงอานิสงส์การให้ทาน ๗ อย่าง

---

[๘๓] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๓/๒๑๕.

[๘๔] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

[๘๕] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๗๐.

[๘๖] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๗๙/๔๒๘.

[๘๗] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๒.

[๘๘] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

๑. ให้ทานด้วยคิดว่า ตายไปจักได้เสวยผลทานนี้ เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

๒. ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. ให้ทานด้วยคิดว่า บิดามารดาปู่ย่าตายายเคยให้ เราไม่ควรทำให้เสียประเพณี เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นยามา

๔. ให้ทานด้วยคิดว่า เราหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะผู้ไม่หุงหาไม่สมควร เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๕. ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีครั้งก่อน เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

๖. ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจ เมื่อตาย ย่อมเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

๗. ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เมื่อตายแล้วย่อมเกิดในพรหมโลก (ชั้นสุทธาวาส) ภายหลังย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง

ทำบุญอุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้ว เขาจะได้รับหรือไม่

ตอบ : ได้รับก็มี ไม่ได้รับก็มี[๘๙] ถ้าญาติเกิดเป็นพรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์ อสุรกายหรือสัตว์นรก ไม่รับรู้บุญที่เราอุทิศไปให้ เขาจะไม่ได้รับ แต่ถ้ารับรู้แล้วอนุโมทนาบุญก็จะได้รับ ส่วนญาติที่ไปเกิดเป็นปรทัตตูปชีวิเปรต เขาจะได้รับส่วนบุญอย่างแน่นอน[๙๐]

---

[๘๙] สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๑๖๗.

[๙๐] สํ.ส. (ไทย) ๑/๑/-/๓๒๕. เปรตที่อยู่ในฐานะที่จะรับส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ เช่น ขุปปิปาสิกเปรต (เปรตที่หิวกระหายอยู่เป็นนิตย์) วันตาสเปรต (เปรตที่กินน้ำมูกน้ำลายที่เขาบ้วนทิ้งแล้ว) ปรทัตตูปชีวิเปรต (เปรตที่อาศัยอาหารที่คนอื่นเขาให้) นิชฌามตัณหิกเปรต (เปรตที่ถูกตัณหาแผดเผา) เป็นต้น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๙๐)

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า "ทักษิณาย่อมบังเกิดผลแก่พวก เปรต ในขณะนั้นด้วยองค์ ๓ ประการ คือ ๑. ด้วยตนอนุโมทนา ๒. ด้วยทายก (ผู้ให้ทาน) อุทิศให้ ๓. ด้วยผู้รับเป็นพระทักขิไนย (มีศีลบริสุทธิ์)"[๙๑]

ทำบุญอุทิศให้ญาติ ถ้าเขาไม่ได้รับแล้วบุญจะไปไหน?

ตอบ : ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจนว่า "ทายกย่อมไม่ไร้ผล"[๙๒] คัมภีร์มิลินทปัญหาอธิบายว่า "ทายกนั่นเองที่เป็นผู้รับ ผลทาน อุปมาเหมือนชายคนหนึ่งเอาของใส่ห่อไปฝากญาติ แต่พอไปถึงบ้านญาติกลับไม่พบของฝากนั้นก็ต้องตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของอยู่ตามเดิม อีกอุปมาหนึ่งชายคนหนึ่งเข้าไปในห้องที่มีประตูช่องเดียว เวลาออกก็ต้องออกมาทางช่องประตูเดิมนั่นเอง"[๙๓]

๒) ศีลมัย

ศีล แปลว่า ปกติ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจา ให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความ โลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่วเรื่องโกหก เมื่อจะคิดเรื่องราวอะไรทางใจก็ไม่คิดเป็นไปทางที่ชั่ว[๙๔]

รักษาศีล ๕ ได้บุญมากกว่าเป็นชาวพุทธ

---

[๙๑] ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๖.

[๙๒] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๒๓๗.

[๙๓] มิลินฺท. (บาลี) หน้า ๓๐๔-๓๐๖.

[๙๔] พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๖, หน้า ๒๔๕.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การที่บุคคลมีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เป็นการกระทำที่ใช้ทุนทรัพย์น้อย และตระเตรียมน้อย แต่มีผลานิสงส์มากกว่านิตยทานที่ทำสืบกันมา มากกว่าการถวายกุฏิวิหาร และมากกว่าการเข้าถึงสรณคมน์”[๙๕]

หลักสำคัญของการรักษาศีลอยู่ที่วิรัติ

วิรัติ แปลว่า งดเว้น ละเว้น คือ เจตนาที่ตั้งใจงดเว้นจากการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อบุคคลได้รักษาศีลแล้ว เป็นผู้มีกาย วาจาสะอาด ใจเป็นปกติ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. สัมปัตตวิรัติ เจตนางดเว้นสิ่งที่ประจวบเฉพาะหน้า คือไม่ได้ตั้งใจงดเว้นไว้ก่อนเลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วัย หรือคุณวุฒิ เช่นนี้ ไม่สมควรกระทำกรรมเช่นนี้ แล้วงดเว้นเสียได้

๒. สมาทานวิรัติ เจตนางดเว้นโดยการตั้งเจตนาไว้ คือ สมาทานสิกขาบทไว้ แล้วก็งดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น

๓. สมุจเฉทวิรัติหรือเสตุฆาตวิรัติ เว้นตัดขาดโดยการเจริญวิปัสสนาจนเกิด “มรรคญาณ” ประหาณมิจฉาทิฏฐิได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นจากความชั่วของพระอริยะทั้งหลายนั่นเอง[๙๖]

อานิสงส์รักษาศีล

---

[๙๕] ที.ม. (ไทย) ๙/๓๕๒/๑๔๗.

[๙๖] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๕๘.

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีทรัพย์สมบัติมาก
๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไปทั่วทุกทิศ
๓. บุคคลผู้มีศีลไปในที่ไหนย่อมแกล้วกล้าองอาจ ไม่เก้อเขิน
๔. บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติ ก่อนตาย
๕. บุคคลผู้มีศีลตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติ โลก สวรรค์[๙๗]

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า"บุคคลผู้มีศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีความละอาย มีความเอ็นดูต่อสัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ .. กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน"[๙๘]

"บุคคล..ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง..หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ..ชั้นยามา..ชั้นดุสิต..ชั้นนิมมานรดี ย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โผฏฐัพพะที่เป็นทิพย์"[๙๙]

๓) ภาวนามัย

ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจ เป็นการบำเพ็ญเพียรให้ยิ่งๆ ขึ้นไป[๑๐๐] พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงบากบั่นขยันศึกษาปฏิบัติธรรมเถิด กาลเวลาอย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเลย เพราะ

---

[๙๗] ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๕๐/๙๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๔๒-๓.

[๙๘] ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

[๙๙] องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔-๕.

[๑๐๐] ดูรายละเอียด องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗.

เหล่าชนผู้ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่า ย่อมแออัดทุกข์ทรมานกันในนรก”[๑๐๑]

นั่งสมาธิได้บุญมากกว่าให้ทาน ๓๐๐ เท่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลใดให้น้ำนมโคเป็นทานครั้งละประมาณ ๑๐๐ หม้อ วันละ ๓ เวลา เช้า เที่ยง เย็น การเจริญเมตตาทำจิตให้เป็นสมาธิเพียงชั่วระยะการหยดลง ของหยาดน้ำนมโคเพียงหนึ่งหยด ย่อมมีผลมากกว่าทานที่บุคคลนั้นให้แล้ว ๓ ครั้งในแต่ละวัน”[๑๐๒]

นั่งสมาธิได้ฌาน ไปเกิดในพรหมโลก

บุคคลบางคนในโลกนี้...บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เขาชอบใจปฐมฌานนั้น ติดใจปฐมฌานนั้น และถึงความปลื้มใจกับปฐมฌานนั้น เขาดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นพรหม พวกเทวดาชั้นหมู่พรหมมีอายุประมาณ ๑ กัปฯลฯ

บุคคลบางคน...บรรลุจตุตถฌานที่มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เขาชอบใจฌานนั้น..เขาดำรงอยู่ในจตุตถฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นสุภกิณหะ พวกเทวดาชั้นสุภกิณหะมีอายุประมาณ ๔ กัป[๑๐๓]

---

[๑๐๑] ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๓๖/๕๗๗.

[๑๐๒] ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๑๕/๒๒๖.

[๑๐๓] องฺ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗-๙.

สวดธัมมจักกัปปวัตนสูตร ไล่ยมทูต

พ.ต.อ. ขิง แขวงวิเศษชัยชาญ อายุ ๖๓ ปี เกิดวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๙๕ ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ชื่อและนามสกุลเปลี่ยนจากเดิม คือ “บุญชัย มาลัยศิริรัตน์” อดีต ท่านเป็นผู้กำกับการสถานีตำรวจชนะสงคราม ท่านเล่าประสบการณ์ “ตายแล้วฟื้น” ไว้ว่า

“วันนั้นเป็นวันวิสาขบูชาทำงานเสร็จเข้านอนที่ห้องทำงาน กระทั่งตี ๒ ร่างกายปลุกเราให้เข้าห้องน้ำ ว่าจะสูบบุหรี่ ก็รู้สึกว่าหายใจได้แค่ครึ่ง สูดอากาศไม่เต็มปอด แต่ก็เข้านอนต่อทั้งที่หายใจครึ่งท้อง จนตี ๔ เข้าห้องน้ำอีกที อยู่ๆ ลมหายใจเหลือไม่ถึงครึ่งท้องซะแล้ว มีแววว่าจะไม่เหลือลมหายใจ จึงบอกให้ลูกน้องพาไปโรงพยาบาล

ทันใดนั้นก็รู้สึกเหมือนมีใครคนหนึ่งมายืนอยู่ข้างตัว ไม่เห็นหน้ารู้แต่เขาทรงพลัง ทรงอำนาจมาก พอคิดได้อย่างนั้น รู้สึกเหมือนตัวถูกกระชากอย่างแรง ตกใจกลัวสุดขีด จึงท่องคาถาในใจ บทพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นคาถาประจำวันวิสาขบูชาพอดี

ระหว่างเริ่มท่อง เราก็อินไปกับพระคาถา ร่างกายก็สงบนิ่ง เขาคนนั้น ก็นิ่งกับเราเหมือนกัน ไม่ยุ่งกับเราอีก แต่ยังยืนอยู่ข้างๆ จนสายตรวจมาประคองไปที่รถ เขาคนนั้นก็เดินตามเราไป ขึ้นรถไปกับเราด้วย ใช้เวลา ๒ นาทีถึงโรงพยาบาล หมอก็เอาหน้ากากออกซิเจนมาครอบ เอาสายน้ำเกลือร้อย เจาะเลือด เราก็หลับตาท่องคาถาเรื่อยไป ท่องจบแล้วท่องใหม่ ท่องไปเรื่อย หมอก็ปั๊มหัวใจไปเรื่อย จนกระทั่งตีห้ายี่สิบ คลื่นหัวใจนิ่งไป ๓๐ นาที (ตายแล้ว) ตัวเขียวไปหมด ทั้งหมอทั้งพยาบาลปั๊มจนขี้เกียจปั๊ม ปรากฏว่าเรากลับมาอีก และรู้สึกว่าเขาคนนั้นไปแล้วด้วย แต่ยังท่องคาถาอยู่พักใหญ่[๑๐๔]

---

[๑๐๔] หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ : ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๑๔๓๙

ปฏิบัติวิปัสสนา..ปลดหนี้กว่า ๑๐๐ ล้าน

นางฐิตินาถ ณ พัทลุง เกิดวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นบุตรของนายไสว และนางอารีย์ ณ พัทลุง มีบุตรชาย ๑ คนชื่อ ด.ช.ธฤต ณ พัทลุง จบปริญญาโท ๒ ใบจาก UNIVERSITY OF LONDON สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ด้วยวัยเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น

สามีเสียชีวิตต้นปี ๒๕๔๐ พร้อมกับทิ้งหนี้ไว้ให้กว่า ๑๐๐ ล้านบาท ผู้หญิงลูกเล็กตัวคนเดียว พร้อมกับหนี้มหาศาล มองไม่เห็นทางออกอื่นใดจึงคิดจะฆ่าตัวตาย แต่ได้พบกับกัลยาณมิตรชักชวนให้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเกิดปัญญาเห็นแจ้ง บริหารชีวิตจนปลดหนี้ได้ภายใน ๒ ปีครึ่ง

เธอจะแบ่งเวลาภายใน ๒ เดือนออกเป็น ๗ สัปดาห์สำหรับทำงานทางโลก และอีก ๗ วันสำหรับปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ยุวพุทธิกสมาคม[๑๐๕]

เธอให้เหตุผลว่า “การปฏิบัติธรรมเราควรปฏิบัติตั้งแต่อายุยังน้อย เพราะร่างกายยังแข็งแรงอยู่ และจากการที่เราเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบศึกษาปรัชญา ทำให้เราค้นพบว่ามีนักวิทยาศาสตร์เพียงคนเดียว เท่านั้นที่พูดอะไรแล้วเป็นจริงทั้งหมดไม่มีใครโต้แย้งได้ก็คือพระพุทธเจ้า ก็เลยสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มาตลอด” นี่คือความเชื่อมั่นและความศรัทธาที่เธอมีต่อพระพุทธศาสนา และสิ่งนี้เองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้เธอมีแรงกายและแรงใจในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างๆ ในการอยู่ต่อไปบนโลกใบนี้ อย่างมีสติ

---

[๑๐๕] **ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์** ๕๘/๘ ซอยเพชรเกษม ๕๔ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร.๐-๒๘๐๕-๐๗๙๐-๔.

(เป็นศูนย์อบรมและปฏิบัติธรรม ที่ตั้งขึ้นและบริหารงานโดยเอกชน เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติธรรมได้ตลอดปี โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ หรือตามกำลังศรัทธา)

กฎแห่งกุศล : เปลี่ยนศาสนาพิสูจน์พุทธธรรม

ดร. ดาราวรรณ เด่นอุดม เป็นบุตรของ ร.ต. มุข และนางเกยูร เด่นอุดม ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๕๖ ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ครูดาราวรรณ ถือกำเนิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม คุณปู่เป็นผู้นำศาสนา (อิหม่าม) อุปนิสัยส่วนตัวชอบความสงบ ทางบ้านจึงได้ส่งให้เรียนในโรงเรียนศาสนาและเรียนพิเศษด้านศาสนา จึงมีความรู้ศาสนาแตกฉาน ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนโรงเรียนเข้าแข่งขัน ตอบปัญหาศาสนาได้รับรางวัลชนะเลิศหลายรางวัล

แม้จะมีความรู้และศรัทธาในศาสนาอิสลาม แต่ก็เก็บความสงสัยในคำสอนหลายเรื่องที่หาเหตุผลไม่ได้ และไม่สามารถถามผู้รู้ได้ เนื่องจาก เป็นข้อห้ามของศาสนา ต่อมาได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ ภาวนาแล้วเกิดความประทับใจว่า การปฏิบัติสมาธิและการอยู่อย่างมีสติ สามารถทำให้พ้นทุกข์ได้จริง จึงมีความเลื่อมใสศรัทธาที่พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลและเน้นสอนให้เราพึ่งตนเอง

ครูดาราวรรณ ได้เริ่มศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่วัดน้อยนพคุณ กรุงเทพฯ จากนั้นได้เข้าอบรมกรรมฐานกับคุณแม่สิริ กรินไชย ๒ ครั้งๆ ละ ๗ วัน

ใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๖ ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่ดูลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์

ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หลวงปู่สั่งให้ไปสอนผู้อื่นได้ เพราะจิตชำนาญแล้ว

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับรางวัล “เสมาธรรมจักร” ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสาขาส่งเสริมผู้ปฏิบัติธรรม จากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ

๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป)

วิบากกรรม : ต้มแมวทั้งเป็น

นายบรรหาร พงษ์วิจิตร ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี ชาวจังหวัดลพบุรี ให้สัมภาษณ์รายการ “กรรมลิขิต” ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ว่า

เมื่อ ๓๕ ปีก่อน อายุ ๑๘-๑๙ นัดกับเพื่อนดื่มเหล้าฉลองเรียนจบที่บ้านตนเอง ดื่มไปๆ กับแกล้มหมด จึงเที่ยวหากบหาเขียดบริเวณบ้านมาทำกับแกล้ม หาไปก็ไม่เจอ แต่เห็นแมวตัวหนึ่งกำลังเดินอยู่ จึงจับเอาแมวตัวนั้นมาทำกับแกล้มแทน

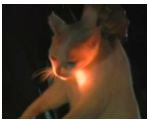

กรรมวิธีการปรุงก็คือ ต้มน้ำเดือดๆ เทใส่ไห เอาแมวตัวเป็นๆ ยัดเข้าไปในไห แล้วเอาเขียงปิดฝา ไม่ให้แมวดิ้นออกมา จนมันตายคาไห ทำให้เนื้อนุ่ม..*อร่อย!* แล้วเอาเนื้อมาผัดเผ็ดเป็นกับแกล้มจานเด็ด โกหกเพื่อนว่าเป็นเนื้อพังพอน เพื่อนๆ กินกันจนเกลี้ยง ต่างบอกว่าอร่อยจริงๆ

สิบปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๙ แต่งงานมีลูก ๒ คน มีอาชีพเป็นลูกจ้างการรถไฟ ที่บางซื่อ ต่อมาต้องย้ายไปภาคใต้ ๒ เดือน จึงหาบ้านเช่าให้ลูกเมียได้อยู่จะได้ไม่ต้องตามไป จึงไปดูห้องเช่าเปิดใหม่ที่กำลังก่อสร้าง

วันนั้นเป็นวันหยุดของคนงานก่อสร้าง จึงเดินขึ้นไปดูห้องชั้น ๒ ด้วยตนเอง ขณะเดินอยู่ที่ระเบียงห้อง มองเห็นกระสอบพาดอยู่ที่สายไฟฟ้า คิดว่าเป็นราวตากผ้า ด้วยความดีใจว่าจะมีราวตากผ้าไว้ให้ภรรยา จึงเข้าไปดูใกล้ๆ ทันใดนั้นสายไฟฟ้าแรงสูงก็เกิดประกายไฟ เผาร่างของเขาทั้งตัวในทันที จนสลบ สมกับกรรมที่เคยต้มแมวทั้งเป็นอย่างไม่ผิดเพี้ยน***!***

วิบากกรรม : ตั้งครรภ์ ๓ ปี

นางกัญญารัตน์ ตาเสือ อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๗ หมู่ ๔ ต.วังหลุม อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร เปิดเผยทั้งน้ำตา ด้วยความเจ็บปวดว่า

เมื่อ ๒๐ ปีก่อน แต่งงานกับสามีเป็นชาวสระบุรี มีบุตรเป็นหญิงด้วยกัน ๓ คน สามีมีอาชีพเป็นคนฆ่าหมูในโรงฆ่าสัตว์ ส่วนตนเองทำหน้าที่***ผ่าท้อง*** ชำแหละสุกรที่สามีฆ่า

เมื่อปี ๒๕๔๔ ตั้งท้องลูกสาวคนที่ ๓ แทนที่จะเหมือนกับคนปกติ แต่กลับกลายเป็นว่า ตั้งท้องนานถึง ๓ ปี ไปหาหมอก็บอกว่า ตั้งท้องมีบุตร แต่ในท้องมีแต่รก อวัยวะของร่างกายยังมีไม่ครบ จนกระทั่งครบ ๓ ปี ๘ เดือน จึงได้ผ่าท้องคลอดลูกออกมา ซึ่งลูกก็แข็งแรงเป็นปกติ แต่ท้องของตนเองกลับไม่ยุบ และนับวันจะโตขึ้นๆ ใหญ่กว่าคนตั้งท้องปกติถึง ๓ เท่า วัดรอบท้องได้ถึง ๕๖ นิ้ว และมีน้ำหนักตัวเกือบ ๑๐๐ กิโลกรัม เจ็บปวดมาก นอนหงายก็ไม่ได้ เพราะหายใจไม่ออก ปัจจุบันลุกเดินก็ไม่ไหว อีกทั้งมีโรคแทรกซ้อนถึง ๕ โรค

ต่อมา ทั้งลูกทั้งผัวต่างไม่แยแสกับอาการป่วย จึงต้องทุรนทุรายหอบสังขารมาขออาศัยพี่สาว อยู่ที่บ้านเกิด ตำบลวังหลุม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร แต่พี่สาวก็มีฐานะยากจน จึงไม่มีเงินพาไปหาหมอ ที่ท้องป่องใหญ่ขึ้นปริแทบจะแตก ทรมานมาก จึงอยากวอนสังคมเมตตาและช่วยเหลือ สามารถติดต่อให้ความช่วยเหลือได้ที่ นางทองคำ นิลพัฒน์ ผู้เป็นพี่สาวโทร ๐๘๙-๗๑๐๒๒๘๔ หรือจะไปเยี่ยมดูอาการ บ้านของเธออยู่ข้างโรงเรียนวังหลุม ตำบลวังหลุม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร

วิบากกรรม : ตกกระทะเดือดทั้งเป็น

นายสมคิด นาคเงิน อายุ ๓๕ ปี อาชีพพนักงานฆ่าหมูของโรงฆ่าสัตว์เทศบาลเมืองบ้านฉาง ตีหมูสลบก่อนลากขึ้นเตา เตรียมใส่กระทะน้ำร้อนทั้งเป็น แต่หมูเจ้ากรรมดิ้นเฮือกสุดท้าย สะบัดปากหลุดจากตะขอ นายสมคิดพลาดท่าตกลงไปแทน ไม่มีใครกล้าเข้าไปช่วย ต้องพาร่างที่ถูกลวกทั้งตัวตะกายขึ้นมาเองจากกระทะน้ำร้อน

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ หลังจากแพทย์ให้การรักษาและใช้ผ้าสะอาดพันตามร่างกายแล้ว จึงได้แยกไปพักรักษาตัวภายในห้องแยกเชื้อพร้อมติดป้ายห้ามเยี่ยม เนื่องจากเกรงว่าบาดแผลจะติดเชื้อ โดยนายสมคิดยังคงดิ้นรนร้องครวญครางอย่างทรมานตลอดเวลา ด้านเพื่อนร่วมงานของนายสมคิด เปิดเผยว่า ก่อนเกิดเหตุนายสมคิด กำลังฆ่าสุกรตามปกติ โดยใช้แป๊บตีแสกหน้าหมูให้สลบ ก่อนจะขึ้นยืนบนแท่นเตาคอนกรีตวางกระทะต้มน้ำ แล้วใช้ตะขอเหล็กเกี่ยวปากหมูที่สลบอยู่ ลากขึ้นไปใส่ในกระทะ ระหว่างนั้นหมูตัวที่กำลังถูกลากขึ้นมาฟื้นจากอาการสลบ และดิ้นอย่างแรง จนตะขอหลุดจากปาก ทำให้นายสมคิดเสียหลัก หงายหลังตกลงไปในกระทะน้ำร้อน ส่งเสียงร้องด้วยความเจ็บปวด แต่ไม่มีใครกล้าเข้าไปช่วยเนื่องจากน้ำกำลังเดือด นายสมคิดต้องดิ้นรนตะเกียกตะกายขึ้นจากกระทะเอง

นายอติเทพ จริยเวชช์วัฒนา นายกเทศมนตรีเมืองบ้านฉาง กล่าวว่า สำหรับคนฆ่าหมูนั้นเป็นลูกจ้างของเจ้าของเขียงหมูที่นำหมูไปฆ่าที่โรงฆ่าสัตว์เทศบาลเพียงแต่จัดหาสถานที่ให้เท่านั้น จึงไม่มีส่วนต้องรับผิดชอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น[๑๐๖]

---

[๑๐๖] http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=3539

วิบากกรรม : ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น

พระเทพสิทธิมุนี (บุญสิน อุตฺตมชาโต ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.) เจ้าอาวาสวัดดุสิตารามวรวิหาร แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ท่านเล่าให้ฟังว่า

..เมื่อหลายปีก่อน ท่านได้รับนิมนต์ไปสวดศพแม่ครัวที่วัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ แม่ครัวผู้นี้เป็นมารดาของข้าราชการระดับสูงท่านหนึ่ง กรรมที่ทำให้เธอต้องมาพบอุบัติเหตุถึงแก่ความตายนั้น เรื่องมีอยู่ว่า

วันหนึ่ง แม่ครัวผู้นี้เห็นว่าเนื้อหมูที่นำมาสับ เพื่อเตรียมทำข้าวต้มเลี้ยงแขกในงานศพนั้น หายไปอย่างผิดปกติ ทั้งๆ ที่เพิ่งสับเสร็จไม่ นาน แค่หันไปหยิบเครื่องปรุง พอหันกลับมาอีกที เนื้อหมูที่สับวางไว้บนเขียงปรากฏว่า เนื้อหมูอันตรธานหายไปหมด โดยไม่มีร่องรอย พอถามคนโน้นคนนี้ก็ไม่มีใครรู้เรื่อง เพราะต่างก็วุ่นอยู่กับงาน แรกๆ เธอก็คิดว่าไม่เป็นไร แต่ครั้นเป็นอย่างนี้บ่อยครั้งเข้า เธอจึงอดรนทนไม่ได้จึงวางแผนที่จะจับเจ้าขโมยตัวดี

เธอทำทีเป็นสับเนื้อหมูวางไว้บนเขียงเหมือนเดิม แล้วก็แสร้งหันไปทำอย่างอื่น แต่ทว่าตาคอยแอบจับจ้องอยู่ที่เขียงไม้ตลอดเวลา ทันใดนั้น ก็มีลูกสุนัขผอมโซตัวหนึ่ง ซึ่งแอบซ่อนอยู่ใต้โต๊ะนั่นเอง ปีนขึ้นมากินเนื้อหมูสับจนหมดอย่างรวดเร็ว แล้วก็กระโดดวิ่งหนีไป เมื่อเห็นว่าเจ้าหัวขโมยเป็นลูกสุนัข เธอจึงรู้สึกโกรธแค้นมาก จึงได้วางแผนที่จะจัดการเจ้าลูกสุนัขตัวนี้ ดังนั้น ในวันรุ่งขึ้นเธอก็ทำทีสับเนื้อหมูทิ้งไว้บนเขียงเหมือนเช่นเคย แต่คราวนี้เธอไม่ได้วางเขียงไว้ที่เดิม แต่กลับนำเขียงไปพาดกับปากหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพล่ก ๆ อยู่

จากนั้นเธอจึงเดินออกไปแอบดูอยู่ใกล้ๆ ฝ่ายเจ้าลูกสุนัข เมื่อเห็นไม่มีคนอยู่ตรงนั้น มันจึงกระโดดเต็มแรงเพื่อขึ้นมากินเนื้อหมูสับอย่างเคย แต่ทว่าปลายไม้ที่วางหมิ่นๆ พาดกับปากหม้อข้าวไว้นั้นได้กระดกขึ้นมา ทำให้เจ้าลูก

สุนัขตกลงไปในหม้อข้าวต้มที่กำลังเดือดพลั่กๆ ทันที ผลคือ ตายคาที่ โดยไม่มีโอกาสได้ร้องเลยสักแอะเดียว! อนิจจา..เจ้าหมาน้อย

เวลาผ่านไป ๗ วัน ครบวันที่ลูกสุนัขตายพอดี วันนั้นมีงานศพที่วัด แม่ครัวคนนี้ก็ได้เข้าไปรับงานจัดเลี้ยงเหมือนเดิม วันแรกของงานศพ เธอจึงได้ต้มข้าวต้มหมูเหมือนทุกครั้งที่ผ่านๆ มา ขณะที่ข้าวต้มกำลังเดือดพลั่กๆ อยู่นั้น เธอก็บอกคนงานให้มาช่วยยกหม้อข้าวต้มลงจากเตาไฟ แต่แล้วเหตุการณ์ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น หูหิ้วหม้อข้าวต้มข้างที่เธอถือนั้นเกิดหักหลุดจากมือ ตัวเธอจึงถลำลื่นหัวทิ่มลงไปในหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพลั่กๆ อยู่นั้น ตายทันทีโดยไม่ทันได้ร้องสักแอะ เป็นชะตากรรมเดียวกับที่เธอทำกับลูกสุนัขตัวนั้นอย่างไม่ผิด เพี้ยน![๑๐๗] ดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสบอกสุภมานพโตเทยยบุตรไว้ว่า

"มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตามเป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบช้า มีมือเปื้อนเลือด ฝักใฝ่ในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น"[๑๐๘]

วิบากกรรม : อกตัญญูชีวิตล่มจม

นายไพเราะ ทิมทอง อายุ ๗๑ ปีและนางสะอาด ทิมทอง อายุ ๖๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๕ หมู่ที่ ๗ ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ ชลบุรีสองสามีภรรยาสภาพร่างกายพิการทั้งคู่ ดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะมีเพื่อนบ้านคอยช่วยเหลือ อยู่ทางเข้าป่าละเมาะ ซอยเขาหมอน

---

[๑๐๗] ผู้จัดการออนไลน์ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ เวลา ๑๔:๓๕ น.

[๑๐๘] ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

ชีวิตสองผัวเมีย เคยร่ำรวยมีกิจการรถบรรทุก แต่ทั้งคู่ไม่เคยหันกลับไปดูแลพ่อ-แม่จนล้มป่วยและเสียชีวิต ทั้งฆ่าสัตว์เป็นอาจิณ หลังพ่อ-แม่ป่วยตาย ชีวิตเริ่มตกต่ำสามีถูกรถเฉี่ยวชนจนเป็นอัมพาต ส่วนฝ่ายเมียเป็นโรคเบาหวานจนต้องตัดขา ส่วนลูก ๓ คนก็ไม่เคยกลับมาเหลียวแล ยอมรับสำนึกและเชื่อว่าเป็นกฎแห่งกรรมที่เกิดผลในชาตินี้ วอนเป็นอุทาหรณ์ให้คนรุ่นหลังอย่าละเลยผู้ให้กำเนิด

ต่อมาผู้สื่อข่าวรุดไปตรวจสอบพบนางสะอาดสภาพขาซ้ายท่อนล่างขาด ส่วนนิ้วหัวแม่เท้าขวาถูกตัดขาด ขาลีบ ไม่มีแรง นั่งอยู่เคียงข้างกายนายไพเราะ ผู้เป็นสามีที่เป็นอัมพาตเดินไม่ได้

นางสะอาด เปิดเผยว่า ชีวิตที่ผ่านมาไม่น่าจะมาลำบาก เคยเป็นเจ้าของกิจการรถบรรทุก มีที่ดิน มีฐานะดี แต่จู่ๆ ชีวิตก็เริ่มเลวร้าย ทรัพย์สมบัติต้องหมดไป มีความเห็นตรงกันว่าคงเป็นเพราะกฎแห่งกรรมที่เราทั้ง ๒ คนทำไว้กับพ่อแม่บังเกิดเกล้าทั้ง ๒ ฝ่าย คือตั้งแต่ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านไม่เคยหวนกลับไปดูแลพ่อ แม่ แม้แต่ขณะเจ็บป่วย จนท่านเสียชีวิตไปก็ไม่มีโอกาสไปดูใจแต่อย่างใด หลังจากนั้นชีวิตเริ่มตกต่ำ โรคร้ายเข้ามาเยือน สามีถูกรถเฉี่ยวชนจนเป็นอัมพาต ส่วนตัวเองเป็นเบาหวานต้องตัดขามาหลายปี ลูก ๓ คนก็ไม่เคยมาดูแล

ด้านนายไพเราะ กล่าวว่า ยอมรับว่ากฎแห่งกรรมมีจริง ตอนนี้ต้องมาชดใช้ ตอนดีๆ เอาแต่หลงระเริงเป็นนายพรานฆ่าสัตว์ป่า ยิงเก้ง กวาง กระจงมาเป็นอาหาร ไม่เกรงกลัวต่อบาป ที่สำคัญไม่เคยกลับบ้านไปดูแลพ่อ แม่ พี่น้อง และผู้มีพระคุณเลยแม้แต่น้อย ตอนนี้ทำให้สำนึกได้ แต่ก็สายเกินไปแล้วที่จะแก้ไข เพราะเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตก็คือรอความตายที่เข้ามาเยือนเท่านั้น ..[๑๐๙]

---

[๑๐๙] http://hilight.kapook.com/view/28852

บทที่ ๒

พระพุทธศาสนา

๒.๑ ศาสนาพุทธ

คำว่า พุทธ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า “สมฺมาสมฺพุทฺโธ”

วิเคราะห์ว่า “อวิปรีตํ สยมฺภุญาเณน สพฺพาการโต สพฺพธมฺมานํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺโธ.”[๑]

ชื่อว่า สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะรู้แจ่มแจ้งธรรมทั้งปวงทุกแง่ทุกมุม ด้วยปัญญารู้แจ้งเฉพาะพระองค์เองอย่างไม่ผิดเพี้ยน

ประกอบด้วย พุธ ธาตุในความหมายว่า ญาเณ (รู้) นิทฺทกฺขเย (ตื่น) วิกสเน (เบิกบาน) + ต ปัจจัย (อาเทศ ต เป็น ธ, แปลง ธฺ ที่สุดธาตุ เป็น ทฺ)[๒]

องค์ธรรมของธาตุและปัจจัย คือ พุธ ธาตุ หมายถึงพระสัพพัญญุตญาณ และ ต ปัจจัย หมายถึงรูป-นามที่ชาวโลกบัญญัติว่า“พระพุทธเจ้า”[๓]

พุทธศาสนา แปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้ธรรมทั้งปวง คือผู้รู้แจ้งด้วยพระองค์เอง แล้วปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากความหลับ (โมหะ) คือ ให้ได้ตรัสรู้ตามด้วย มีทั้งหลักการ มีทั้งวิธีการ เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง หากมีแต่หลักการ แต่ไม่มีแนวปฏิบัติ ก็ไม่เกิดประโยชน์ใดๆ หรือเอาแต่ปฏิบัติ โดยไม่รู้หลักการที่ถูกตรง ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

---

[๑] ขุ.อุ.อ. (บาลี) หน้าที่ ๘๘.

[๒] พระอัคควังสเถระ, **สัททนีติ ธาตุมาล**, พระธรรมโมลี ตรวจชำระ, พระมหานิมิต ธมฺมสาโร และจำรูญ ธรรมดา แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๓.

[๓] พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและอธิบาย, **เนตติวิภาวินี** , หน้า ๖๙-๗๐.

ศาสนาพุทธจึงเป็นคำสอนของผู้ค้นพบสัจธรรมแล้ว อย่างแท้จริง รู้แจ้งกฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งปวง พร้อมทั้งเหตุปัจจัยของความเกิดขึ้นและความดับไปของธรรมชาตินั้นๆ ไม่ใช่ศาสนาที่คิดประดิษฐ์ขึ้นโดยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือถูกสรรสร้างให้เกิดขึ้นโดยเทพเจ้า แต่เป็นการเข้าถึงความจริงที่มีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

> ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้แล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง”
>
> ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์”
>
> ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”[๔]

การที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจธรรมและวิธีปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริง ในสัจธรรมนั้น นับว่าเป็นการค้นพบหนทางเก่า ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทพและมนุษย์ในกัปปัจจุบันยังไม่รู้ พระองค์เป็นมนุษย์ผู้แรกที่ได้รู้[๕] และหลังจากรู้แล้ว ทรงมีพระเมตตานำมาแสดงให้คนอื่นได้รู้ตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสันติสุข คือเพื่อความดับทุกข์ ของมหาชน

ศาสนาพุทธมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม ศีลธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติพื้นฐานทั่วไปเพื่อให้เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนตนเองหรือคนอื่น ตามหลักสังคมทั่วไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้วก็ยังไม่พ้นทุกข์ ที่มา

---

[๔] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕., อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒.

[๕] สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๕/๑๒๘.

จากความเกิด แก่ เจ็บตายได้ ยังไม่พ้นทุกข์จากการเบียดเบียนของกิเลส คือ อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อน ก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะให้หมดสิ้นสุดไปได้ ส่วนศาสนาพุทธยังมีขอบเขตไปไกลกว่านั้นอีก คือ มุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัดกิเลสโดยสิ้นเชิง หรือดับทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ให้สิ้นไป

ศาสนาพุทธอุบัติขึ้นในโลกจากการตรัสรู้อริยสัจ ๔ ประการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

> "จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิ.. ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสจฺจํ .. อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต "อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ วุจฺจติ"[๖]
>
> "ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรารู้แจ้งอริยสัจ ๔ ประการนี้ ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกเราว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า"[๗]

อริยสัจ แปลว่า ความจริงที่แท้จริง ที่ไม่มีความจริงอื่น (แม้แต่หลักวิทยาศาสตร์) มาเบียดบังได้[๘] ดังที่อัลเบิร์ต ไอสไตน์ นักฟิสิกส์รางวัลโนเบล ได้กล่าวยกย่องพระพุทธศาสนาไว้ว่า

> The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it

---

[๖] สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๓/๓๗๗.

[๗] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๓/๖๐๗.

[๘] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๙๐ "อวิตถานิ อนญฺญถานิ ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺติ."

should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism. (Albert Einstein)[๙]

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ (แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจ อย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

อริยสัจ คือ ความจริงแท้ตามธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้เข้าถึงแล้วกลายเป็นพระอริยะ เป็นสัจจะที่พระอริยะพึงรู้[๑๐] พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสัจธรรมอันทำให้เป็นพระอริยะ[๑๑]ไว้ ๔ ประการเท่านั้น ไม่ขาดไม่เกิน คือ

๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงแท้ที่ปรากฏให้จิตรับรู้ คือ ทุกข์

ทุกข์ในที่นี้ หมายถึงสภาพธรรมที่ปรากฏ คือ ธรรมชาติทั้งปวงที่ถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ซึ่งล้วนตกอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา คงทนสภาพอยู่ไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้

---

[๙] May 19th, 1939, Albert Einstein's speech on **"Science and Religion"** in Princeton, New Jersey, U.S.A. และ The Buddha in the Eyes of Eminent Scholars, Phra Sripariyattimoli. 1999. ISBN 974-575-539-7

[๑๐] อภิ.วิ.มูลฏีกา (บาลี) ๑/๑๘๙/๕๘

[๑๑] ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๕๘.

อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส อารมณ์สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ แม้แต่**ความสุข**ก็เป็นทุกข์ เพราะเกิดแล้วก็มีอาการเปลี่ยนแปลง ดับไปทุกครั้ง

๒) สมุทัยอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ความทุกข์ทั้งมวลที่สรรพสัตว์ประสบอยู่ หรือรับรู้ทางอายตนะ ๖ อยู่นั้น ล้วนเกิดจากเหตุทั้งสิ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หรือใครบันดาลให้เกิดขึ้น เหตุปัจจัยนั้นคือ ตัณหาและอาสวกิเลส ที่หมักดองอยู่ในขันธสันดานของสัตว์แต่ละตนนั่นเอง (ดูที่หน้า ๒๓๙)

๓) นิโรธอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ภาวะที่ไม่มีทุกข์ใดๆ เลย มีอยู่จริง เป็นธรรมชาติที่พ้นไปจากรูป-นามสังขารที่เป็นทุกข์ (อันเป็นสังขตธรรม) และกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิงแล้ว ชนิดที่ไม่อาจกลับมาให้เป็นทุกข์ได้อีกเลย นั่นคือ “พระนิพพาน” (อันเป็นอสังขตธรรม, อกตัญญูธรรม)

๔) มรรคอริยสัจ ความจริงแท้ที่ว่า ทางปฏิบัติให้เข้าถึงพระนิพพานมีอยู่จริง และสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ในปัจจุบันขณะนี้ นั่นคือ การเจริญภาวนา ตามแนวทางศีล สมาธิ ปัญญา ทำมรรคมีองค์ ๘ ให้เกิดขึ้น[๑๒]

เพราะไม่รู้ปัญหาจึงจมอยู่กับปัญหา เพราะไม่รู้ที่มาของปัญหาจึงหาหนทางแก้ไม่พบ เพราะไม่รู้ที่สุดของปัญหาจึงหมดกำลังใจที่จะแก้ปัญหา เพราะไม่รู้ว่าทุกปัญหามีทางแก้ของปัญหาเอง จึงไม่เข้าถึงทางแก้ปัญหาที่ถูกตรงที่สุด นี่คือสัจธรรมที่มนุษยชาติประสบเสมอมา และเพราะไม่รู้ว่าภาวะที่หมดปัญหาอย่างสิ้นเชิง ไม่มีแม้กระทั่งความหิวกระหายทั้งทางร่างกายและจิตใจใดๆ อีกเลย มีอยู่จริง มนุษยชาติจึงไม่แสวงหาพระนิพพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนอริยสัจ ๔ เพื่อให้รู้ความจริงว่า

- ชีวิต ..ทุกข์จริงๆ นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดดับไป

- สาเหตุที่แท้จริงของทุกข์ทั้งปวง ไม่ใช่พระพรหมลงโทษ ไม่ใช่พระ-

---

[๑๒] ดูใน สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๖๗/๕๗., สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๔/๕๙๙.

เจ้าทดสอบ และไม่ใช่กรรมบันดาล แต่คือ **ความทะยานอยาก** เพราะความไม่รู้แจ้งอารมณ์ด้วยอำนาจอวิชชา ต่างหาก!

- สภาวะสุขสงบเย็น ไร้กังวล ไม่มีความเดือดร้อนทั้งกายและจิตใจใดๆ เลย ชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีกแล้ว มีอยู่จริง!

- วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงภาวะสุขสงบเย็นนั้น**มีอยู่จริง** ไม่ต้องจบปริญญา ไม่ต้องจบ ป.๔ ไม่ต้องรอชาติหน้า ไม่ต้องรอปีหน้า ไม่ต้องรอพรุ่งนี้ เพียงรู้ว่า "อาการที่กายเคลื่อนไหว ใจคิดนึกนั้น เกิด-ดับเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของเขาเอง อยู่ตลอดเวลา จนคลายความยึดถือด้วยความเห็นผิดว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นของของเรา ลงได้" ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำมรรคมีองค์ ๘ ให้บริบูรณ์

อนึ่ง เนื่องด้วยอริยสัจจ์ข้อที่ ๑ "ทุกฺขํ อริยสจฺจํ" ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ หลายคนเข้าใจผิดไปว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภททุกข์นิยม มองโลกในแง่ร้าย

แท้จริงแล้ว พุทธศาสนาไม่เป็นทั้งทุกขนิยม (มองโลกในแง่ร้าย) หรือสุขนิยม (มองโลกในแง่ดี) ศาสนาพุทธเป็น**สัจจนิยม** สอนให้มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ได้เกลี้ยกล่อมให้มีชีวิตอยู่อย่างผิดๆ ในลักษณะเพ้อฝันถึงสวรรค์วิมานของคนโง่ ทั้งไม่ทำให้ตกใจและเกิดความทุกข์ร้อนจากภัยบาปต่างๆ ที่นึกคิดกันเอาเอง พุทธศาสนาสอนอย่างตรงไปตรงมา และตามความเป็นจริงที่ว่า เราเป็นอะไร และโลกรอบๆ ตัวเราคืออะไร และชี้หนทางสู่เสรีภาพ สันติภาพ ความสงบ และความสุขอันสมบูรณ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งตอบปัญหาที่ว่า "ทำอย่างไร? เราจึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง" ศาสนาพุทธไม่ใช่สอนให้มองโลกในแง่ร้าย แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มองโลกตามความเป็นจริง คนทั้งหลายมักมองข้ามเรื่องความพ้นทุกข์ แต่มุ่งความสนใจไปที่การแสวงหาความสุข เพราะไม่รู้ความจริงว่า ร่างกายจิตใจนี้เป็นกองทุกข์แท้ๆ ไม่มีทางทำให้เกิด

ความสุขถาวรได้จริง ยิ่งดิ้นรนแสวงหาความสุข หรือหลีกหนีความทุกข์มากเพียงใด จิตใจก็ยิ่งมีภาระและความทุกข์มากขึ้นเพียงนั้น เพราะไม่ว่าจะดิ้นรนเพียงใด ความสุขที่ได้มาก็ไม่เคยเต็มอิ่ม หรือมิฉะนั้นก็จืดจางไปอย่างรวดเร็วเสมอ ความสุขเสมือนสิ่งที่รอการไขว่คว้าช่วงชิงอยู่ข้างหน้า เหมือนจะไขว่คว้าได้ แต่ก็จะหลุดมือไปรออยู่ข้างหน้าต่อไปอีกทุกครั้ง เป็นเครื่องยั่วยวนและเร่งเร้าให้เกิดการดิ้นรนอยู่ตลอดเวลา แท้จริงความสุขที่พวกเราเที่ยวแสวงหานั้นเป็นเพียงภาพลวงตาที่ไขว่คว้าไม่ถึง เรามักคิดว่า ถ้าได้สิ่งนั้น ถ้ามีสิ่งนี้ ถ้าไม่เจอสิ่งโน้นก็จะมีความสุข ไปหลงใหลว่าทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ยศอำนาจ ความสนุกสนาน ความอร่อย คือตัวความสุข เราเอาแต่ดิ้นรนแสวงหาความสุขสนุกสนาน โดยไม่รู้จักความสุขที่แท้จริง

พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้แสวงหาความสุขที่เป็นภาพลวงตานั้น แต่สอนให้รู้แจ้งความจริงแท้ของธรรมชาติทั้งปวง ที่ปรากฏมีอยู่ในโลก ว่าโลกทั้งปวงนั้นเป็นทุกข์ หาสาระแก่นสารไม่ได้ ดังที่พระองค์ตรัสว่า “สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา. สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา. ธรรมทั้งปวงมิใช่ตัวตน”[๑๓]

มีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถตอบปัญหาเรื่องความทุกข์ สาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ เพราะเมื่อเรารู้แจ้งทุกข์แล้ว จึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อนั้นจะได้พบกับความสุขเต็มบริบูรณ์ทันทีในปัจจุบันชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

หลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง จะกำจัดทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นซากได้ก็ต้องกำจัดที่สาเหตุของผลนั้นๆ ซึ่งสาเหตุโดยตรงของความทุกข์ทั้งปวงก็คือ ความเกิด ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“เพราะการเกิดเป็นปัจจัย ความแก่และความตาย จึงมี ก็ถ้าความ

---

[๑๓] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๗-๒๗๙/๖๕ , ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๗-๒๗๙/๑๐๖.

เกิดเพื่อความเป็นเทพ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์ ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เมื่อการเกิดอีกไม่มีโดยประการทั้งปวง ความแก่และความตายจะปรากฏได้หรือ..เพราะเหตุนั้น ต้นเหตุและปัจจัยแห่งความแก่และความตาย ก็คือ ชาติ (ความเกิด)”[๑๔]

ดังที่พระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”[๑๕]

อะไรทำให้เรายังต้องมาเกิดอีก? อะไรคือเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก? พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“กรรมชื่อว่าเป็นไร่นา วิญญาณชื่อว่าพืช ตัณหาชื่อว่ายางเหนียวในเมล็ดพืช วิญญานดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีตัณหาเป็นเชื้อเครื่องผูกเหนี่ยวใจไว้ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก”[๑๖] “ตัณหาทำให้สัตว์ยังต้องเกิดอีก สัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้”[๑๗]

นั่นก็หมายความว่า หากเราเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสามารถกำจัดกิเลสตัณหา[๑๘]อันเป็นสาเหตุให้ต้องถือกำเนิดในภพใหม่ได้[๑๙] ก็จะหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ความเกิดเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แก่การเกิดกิเลสทั้งหลาย เมื่อใจเห็นโทษในความเกิดแล้วจึงแล่นไปใน**นิพพาน** ซึ่งไม่มีความเกิดอีก ..เพราะความไม่เกิดอีกเป็นปัจจัย กิเลสที่ยังไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ ที่ยังไม่บังเกิดก็บังเกิดไม่ได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏไม่ได้

---

[๑๔] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙., ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘.

[๑๕] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

[๑๖] ดูรายละเอียดใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๘/๓๐๑.

[๑๗] ดูรายละเอียดใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๗๐.

[๑๘] ดูใน ในองฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๕/๒๓/๓๑. สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๘.

[๑๙] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙ ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๔๔.

เพราะเหตุดับ ทุกข์จึงดับ ด้วยประการฉะนี้”[๒๐]

เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนกำจัดกิเลสตัณหาได้หมดสิ้นแล้ว[๒๑] ก็เป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะเป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่าเป็นผู้**ล้างบาป**ได้แล้ว”[๒๒] หากกำจัดกิเลสตัณหาเสียได้ ก็ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป[๒๓]

๒.๒ พระรัตนตรัย

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ที่เรียกว่า “พระรัตนตรัย” เป็นสิ่งประมาณค่ามิได้ อำนวยประโยชน์สุขให้แก่บุคคลที่เข้าถึงเป็นเอนกประการ ซึ่งนำสมบัติใด ๆ ในโลกมาเทียบเคียงไม่ได้เลย เพราะแม้บุคคลจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติในโลกนี้สักกี่แสนกี่ล้านก็ตาม ก็ยังเป็นการครอบครองชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น พร้อมกับภาระที่ต้องแบกรับไว้และความระทมทุกข์อีกนานับประการ แต่การเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง หากผู้ใดได้เข้าถึงแล้วจะมีแต่ความปลอดโปร่งโล่งใจ จะมีแต่ประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขโดยลำดับ ทั้งในชาตินี้และอนาคตภายภาคหน้า บุคคลผู้เข้าถึงจะหลุดรอดปลอดภัย ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง[๒๔]

พระรัตนตรัย คือ สิ่งช่วยกำจัดความสะดุ้งกลัว และทุกข์ของสัตว์โลกให้พินาศไป[๒๕] ได้แก่ แก้ววิเศษ ๓ ประการ ดังนี้

---

[๒๐] ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๑/๔๒๙, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๑/๕๗๗.

[๒๑] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

[๒๒] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘.

[๒๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๒๓๐.

[๒๔] ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

[๒๕] ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

๑) พระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ที่ไม่มีศาสดาอื่นใดยิ่งกว่า สมบูรณ์ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระองค์ทรงมีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริง สิ่งที่ทรงรู้จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง[๒๖] ตรัสรู้ความจริงสูงสุด ๔ ประการ[๒๗] คือ **ทุกข์** (ความทนสภาพเดิมอยู่ไม่ได้) **สมุทัย** (เหตุให้เกิดทุกข์) **นิโรธ** (ความพ้นทุกข์) **มรรค** (ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์)[๒๘] อันเป็นความจริงเด็ดขาด ที่ไม่มีความจริงอื่นมาเบียดบังได้ และก่อเกิดวิธีปฏิบัติเพื่อปัญญารู้แจ้ง นอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญ หรือศาสนาอื่นจะเห็นได้ด้วยวิธีธรรมดา นั้นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒. พระบริสุทธิคุณ มีพระทัยบริสุทธิ์หมดจดปราศจากอาสวกิเลส ไม่มีอารมณ์ยินดีหรือยินร้ายต่ออารมณ์ทั้งปวง เป็นพระคุณที่ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลก และเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง พระคุณข้อนี้พิจารณาได้จากลักษณะ ดังนี้

๑) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้

๒) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนอย่างไร พระองค์เองก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้นด้วย จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

---

[๒๖] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๐๓-๑๑๘, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๑/๒๗๐.

[๒๗] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๔๙/๓๔๗

[๒๘] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๔/๖๐๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙.

๓) ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่ทรงมีพระทัยแอบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด ๆ

๓. พระมหากรุณาธิคุณ ทรงมีพระมหากรุณา มุ่งแต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์[๒๙]

พระพุทธเจ้าทรงพระกรุณา ทรงอาศัยพระคุณข้อนี้ทำให้พระองค์ตัดสินพระทัยในการประกาศพระศาสนา ด้วยทรงเห็นความทุกข์ยากของหมู่สัตว์โลก ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของกิเลสทั้งหลาย คุณข้อนี้พิจารณาได้จากพุทธกิจในแต่ละวัน ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน แบ่งช่วงเวลาได้ ๕ เวลา ดังนี้

๑) ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

๒) สายญฺเห ธมฺมเทสนํ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

๓) ปโทเส ภิกฺขุโอวาทํ ในเวลาค่ำ ทรงประทานพระโอวาทให้กรรมฐานแก่พระภิกษุทั้งหลาย

๔) อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนํ ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

๕) ปจฺจูเส ว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น[๓๐]

---

[๒๙] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

[๓๐] ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗,สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗/๒๓๒-๒๓๔, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗, ดูใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๒๘.

นอกจากพุทธกิจดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นกิจหลักของพระองค์แล้ว พระองค์ยังมีพระมหากรุณาต่อพระภิกษุ ซึ่งเป็นพระสาวก ดังเรื่องที่เห็นได้ชัดเจนคือ เรื่องพระปูติคัตตติสสเถระ พระเถระผู้มีร่างกายอันเปื่อยเน่า กระทั่งเพื่อนภิกษุด้วยกันรังเกียจ และทอดทิ้งไม่มีใครดูแล ดังมีเรื่องย่อที่ควรนำมาศึกษา ดังนี้

"พระเถระรูปนี้ชื่อว่า ติสสะ ท่านบวชอุทิศถวายอกแก่พระศาสนา ต่อมาท่านเป็นโรคเรื้อน ซึ่งเป็นที่รังเกียจของพระภิกษุรูปอื่น ๆ เพราะท่านมีตุ่มที่ผิวหนังผุดขึ้น เม็ดใหญ่สุดเท่าผลมะตูม และแตกออกมีน้ำเหลืองไหล ต่อมาก็ลุกลามเข้ากระดูก เป็นที่รังเกียจแก่ผู้พบเห็น ทำให้เพื่อนภิกษุด้วยกันเกิดความรังเกียจ จึงพากันทอดทิ้งท่าน พระพุทธเจ้าทรงแผ่ข่ายคือพระญาณ ตรวจดูสัตว์โลก และทรงพบพระติสสะผู้ถูกทอดทิ้ง โดยทรงดำริว่า ยกเว้นพระองค์เสียแล้ว พระติสสะก็จะไม่มีที่พึ่ง ทรงอาศัยพระมหากรุณาเช่นนั้น จึงเสด็จไปโปรดด้วยการทรงต้มน้ำร้อน และทรงซักผ้าจีวร และทรงสรงน้ำให้พระติสสะผู้มีกายเปื่อยเน่า ด้วยพระองค์เอง หลังจากที่พระติสสะเบากาย สบายใจแล้ว ก็ทรงแสดงธรรมโปรด และในที่สุดแห่งเทศนา พระปูติคัตตติสสเถระท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมปฏิสัมภิทาญาณ"[๓๑]

พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้วิเศษ

แต่ทรง เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมพระองค์เองมาอย่างสมบูรณ์แล้ว ชาวพุทธจำนวนมากมีความเชื่อมั่นศรัทธาว่า พระพุทธเจ้าคือผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ แต่หากได้ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่า อิทธิฤทธิ์ต่างๆ ล้วนเกิดจากการ**ฝึก**กสิณ ทำฌานสมาบัติให้สมบูรณ์ ไม่ใช่ดลบัลดาลเอาด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นหลักวิชาว่าด้วยฌาน

---

[๓๑] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๔๓๖.

อภิญญา ที่มนุษย์ผู้มีบุญวาสนาสามารถ**ฝึกฝน**ให้มีขึ้นได้ทุกคน โดยการเจริญกสิณภาวนาและอานาปานสติภาวนา เมื่อเชี่ยวชาญถึงขั้นอภิญญาแล้ว ก็สามารถแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้[๓๒] ดังปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. ด้วยอำนาจแห่งปฐวีกสิณ คนเดียวสามารถบันดาลเป็นหลายคนได้ เนรมิตดิน เดินไปบนน้ำเหมือนเดินบนแผ่นดินได้ เหาะไปในอากาศได้[๓๓]

๒. ด้วยอำนาจแห่งอาโปกสิณ ผุดขึ้น ดำลงในแผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้ ทำฝนให้เกิดขึ้นได้[๓๔] เนรมิตสิ่งขวางกั้น เช่น แม่น้ำ ทะเลเป็นต้นได้ ทำแผ่นดิน ภูเขาและปราสาทให้ไหวได้

๓. ด้วยอำนาจแห่งเตโชกสิณ บังหวนควันได้ ทำฝนถ่านเพลิงให้เกิดขึ้นได้ ล้างไฟด้วยไฟได้ สามารถเผาเฉพาะสิ่งที่ต้องการได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้ เผาสรีระด้วยเตโชธาตุในคราวปรินิพพานได้

๔. ด้วยอำนาจแห่งวาโยกสิณ ไปได้เร็วเยี่ยงพายุได้ ทำฝน ลมให้เกิดขึ้นได้

๕. ด้วยอำนาจแห่งนีลกสิณ เนรมิตรูปสีเขียวขึ้นได้ ทำให้มืดได้

๖. ด้วยอำนาจปีตกสิณ เนรมิตรูปสีเหลืองได้ น้อมใจอธิษฐานวัตถุให้เป็นทองได้

๗. ด้วยอำนาจแห่งโลหิตกสิณ เนรมิตสีแดงขึ้นได้

๘. ด้วยอำนาจแห่งโอทาตกสิณ เนรมิตรูปสีขาวขึ้นได้ ขับความง่วงซึมได้ ไล่ความมืดได้[๓๕] ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้[๓๖]

๙. ด้วยอำนาจแห่งอาโลกกสิณ เนรมิตรูปโปร่งแสงได้ ขับถีนมิทธะได้ เพิกความมืดได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้

---

[๓๒] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑. ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๑๔.

[๓๓] ขุ. ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๖๔/๓๖๐.

[๓๔] ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๓.

[๓๕] ขุ.อุ. (ไทย) ๓๓/๒๓๗/๔๘๖.

[๓๖] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑-๑๙๒.

๑๐. ด้วยอำนาจแห่งอากาสกสิณ ทำสิ่งที่ลี้ลับให้เปิดเผยได้ เนรมิตช่องว่างเข้าในที่ทึบ เดินทะลุฝา ทะลุกำแพงได้[๓๗]

๒) พระธรรม

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน "พระธรรม" แก่เพื่อนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพื่อให้ชาวโลกพ้นจากทุกข์[๓๘] มีความสุขสงบจนถึงขั้นสูงสุด คือบรรลุมรรค[๓๙]ผล นิพพาน รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ[๔๐]อย่างสิ้นเชิง

ธรรมะ คือ สภาพที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้ธรรมชาติต่างๆ เป็นไป[๔๑] หาผู้บังคับบัญชาหรือเป็นเจ้าของมิได้[๔๒] เช่น ธรรมะของไฟคือร้อน ธรรมะของความหิวคืออยากกิน ธรรมะของความโลภคืออยากได้ ธรรมะของความโกรธคืออยากทำลาย ธรรมะของเวทนาคือเสวยอารมณ์ ธรรมะของวิญญาณ (จิต) คือรู้อารมณ์ ธรรมะของสมาธินทรีย์คือข่มกิเลส ธรรมะของปัญญาญาณคือตัดขาดกิเลส เป็นต้น[๔๓]

ไฟร้อนตามสภาวธรรมชาติของไฟเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล อาการเย็นตามธรรมชาติที่ความร้อนลดลง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล ความโลภทำให้อยากได้ตามธรรมชาติของความโลภเอง มิใช่ใครบังคับหรือดลบัลดาล ปัญญาญาณตัดกิเลสตามธรรมชาติของปัญญาเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล มรรคผลทำให้ไม่ตกอบายภูมิตาม

---

[๓๗] ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๖๔/๓๕๙.

[๓๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๗/๔๔๒.

[๓๙] กิเลเส มาเรนฺโต คจฺฉตีติ มคฺโค. ภาวะที่ฆ่ากิเลสออกไปได้ .ขุ.เถร.อ. (บาลี)๒/๓๖/๑๕๘. หมายถึง วิชชา ได้แก่ ญาณรู้แจ้ง ดูใน สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔/๒๕.

[๔๐] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๒๕.

[๔๑] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖. ขุ.ป. อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙.

[๔๒] ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๖๕.

[๔๓] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖.

ธรรมชาติของมรรคผลเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล[๔๔] ฯลฯ คือ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยนั้นๆ ที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา[๔๕]” (บางศาสนาเรียกว่า “พระเจ้า”) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ	เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ	เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด
อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ	เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ[๔๖]	เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

ส่วน “พระธรรม” ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้ว จึงทรงเลือกเฟ้นสั่งสอนเฉพาะธรรมะที่เป็นไปเพื่อการละอกุศล และเจริญกุศล ตามหลักการแห่งอริยสัจ ๔ เท่านั้น[๔๗] โดยมีวิธีการและขั้นตอน ๓ ประการ คือ

๑. สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษา**ศีล**

๒. กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน[๔๘] และเจริญสมถภาวนา (**สมาธิ**)

๓. สจิตฺตปริโยทปนํ การทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว[๔๙] ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา (**ปัญญา**[๕๐])

---

[๔๔] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.

[๔๕] ดูใน สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙. ขุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖.

[๔๖] สํ.นิ. (บาลี) ๑๖/๕๐/๗๗, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๐/๙๘.

[๔๗] สํ.สี. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓., สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๒/๑๘๕. กุศลธรรม คือ ธรรมะที่ส่งเสริมให้ผู้ประพฤติกุศลธรรมนั้นๆ **ฉลาดขึ้น**ไปตามลำดับ จนเกิดปัญญาญาณ รู้แจ้งอริยสัจ ๔ สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ได้ประสบสุขอย่างถาวร ดูใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๒๒๕, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๕๕๔.

[๔๘] ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. องฺ.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/๔๘๓.

[๔๙] ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕

[๕๐] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุมรรค ผล และทำให้แจ้งพระนิพพานแล้ว ไม่ให้ตกไปในอบายภูมิ ๔ และทำให้ผู้ที่เข้าถึงธรรมะแล้ว ปลอดโปร่งโล่งใจอย่างยิ่ง[๕๑]

หลักสำหรับตัดสินธรรมะที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มี ๘ ประการ คือ ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนัด (สราคะ) เพื่อการประกอบตนอยู่ในความทุกข์ (สังโยคะ) เพื่อสะสมกิเลส (อาจยะ) เพื่อความอยากใหญ่ (มหิจฉตา) เพื่อความไม่สันโดษ (อสันตุฏฐิตา) เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ (สังคณิกา) เพื่อความเกียจคร้าน (โกสัชชะ) และเพื่อความเลี้ยงยาก (ทุพภรตา) พึงทราบว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ส่วนธรรมใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด (วิราคะ) เพื่อการไม่ประกอบตนไว้ในกองกิเลส (วิสังโยคะ) เพื่อการไม่สะสมกองกิเลส (อุปจยะ) เพื่อความปรารถนาน้อย (อัปปิจฉตา) เพื่อความสันโดษ (สันตุฏฐิตา) เพื่อการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ (อสังคณิกา) เพื่อความไม่เกียจคร้าน คือความเพียรติดต่อสม่ำเสมอ (วิริยารัมภะ) เพื่อความเลี้ยงง่าย (สุภรตา) พึงทราบว่า นั่นเป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า[๕๒]

๓) พระสงฆ์

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง และปฏิบัติเพื่อรู้ยิ่ง ตามพระธรรมวินัย

พระสงฆ์ แปลว่า กลุ่มของบุคคลผู้พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค ๔ อย่าง และมีขันธสันดานอบรมอย่างดีแล้ว ด้วยสามัญผล ๔ รวมตัวกันด้วยความ-

---

[๕๑] ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗.

[๕๒] องฺ. อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

เห็นและศีลที่เสมอกัน[๕๓] ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงเพื่อรู้ยิ่งสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนท์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูป มีวาทะต่างนี้ในธรรมเหล่านี้เลย[๕๔]

ได้แก่ พระอริยบุคคล ๘ จำพวก[๕๕] คือ

๑) พระโสดาบัน ๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัติผล
๓) พระสกทาคามี ๔) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล
๕) พระอนาคามี ๖) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผล
๗) พระอรหันต์ ๘) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล[๕๖]

พระสงฆ์ เป็นหมู่คณะอันประเสริฐสุด เพราะเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพราะเป็นบุญเขตอันประเสริฐที่สุด และเป็นหมู่คณะที่ทำลายความเร่าร้อนคือกิเลส ด้วยมรรคและผลได้แล้ว[๕๗]

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแก่เราได้อย่างไร

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นที่พึ่งโดยการกำจัดความกลัวของสัตว์ทั้งหลาย ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่แท้จริง และช่วยให้ถอยห่างจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล

พระธรรม เป็นที่พึ่งโดยทำให้สัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจากทางกันดารคือภพ และช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายปลอดโปร่งโล่งใจ

---

[๕๓] มีปัญญาเห็นอริยสัจเหมือนกัน ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.

[๕๔] ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

[๕๕] อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙.

[๕๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๔/๓๔๑, องฺ.นวก (ไทย) ๒๓/๙/๔๔๘.

[๕๗] ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๔๙/๘๗.

พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งโดยการเป็นเนื้อนาบุญ ทำให้ได้รับผลอันไพบูลย์แก่ผู้อุปถัมภ์ดูแล แม้เล็กน้อย

สรณะทั้ง ๓ นี้ พระพุทธเจ้าเป็นอันดับแรก เพราะเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์ทั้งปวง ทรงช่วยสัตว์ทั้งปวงให้ได้รับประโยชน์สุข

พระธรรมเป็นอันดับสอง เพราะเป็นแดนเกิดของพระพุทธเจ้านั้น และเป็นประโยชน์แท้จริง ของสัตว์ทั้งปวง

พระสงฆ์เป็นอันดับสุดท้าย เพราะทรงไว้ซึ่งพระธรรมนั้น และเป็นผู้ได้บรรลุประโยชน์สุขนั้นแล้ว

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ พระธรรมเปรียบเหมือนกลุ่มรัศมีของพระจันทร์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่เอิบอิ่มด้วยรัศมีของพระจันทร์เพ็ญที่ทำให้เกิดขึ้น[๕๘]

๒.๓ พระพุทธเจ้าสอนอะไร

พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษ อุบัติมาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขและเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ทรงเป็นดวงประทีปของจักรวาล ชี้หนทางสว่างแก่ผู้ไม่รู้ ทรงประกาศสัจธรรมเพื่อความสงบร่มเย็นของโลก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูล และความสุขสงบของเทวดาและมนุษย์[๕๙]

พระพุทธองค์ทรงเพียรเผยแผ่พระสัทธรรมตลอด ๔๕ ปีเต็ม บางครั้งต้องดำเนินด้วยเท้าเปล่ากว่าร้อยกิโลเมตร เพื่อสอนคนเพียงคนเดียวทั้งที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่พี่น้อง โดยไม่มีค่าจ้าง ไม่มีรางวัล ไม่มีเงินเดือน ทรงเผยแผ่พระสัทธรรมวันละกว่า ๒๐ ชั่วโมง ทรงมีเวลาพักผ่อนเอนหลังเพียงวันละ ๔ ชั่วโมงเท่านั้น[๖๐]

---

[๕๘] ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙.

[๕๙] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๘/๘๔/๔๘๐, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๒.

[๖๐] ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓. ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗.

เรื่องที่ทรงสอน

คำสอนของพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่น คือ คำสอนของศาสนาอื่นนั้นเป็นคำสั่งสำเร็จรูป ที่ศาสนิกจะต้องทำตามให้เทพเจ้าพึงพอใจสถานเดียว ใครไม่ทำตามจะถูกลงโทษจากเทพเจ้าเบื้องบน โดยการให้ตกนรกไปตลอดกาล[๖๑] แต่คำสอนของพุทธศาสนาเป็นเพียงการนำกฎความจริงของธรรมชาติมาบอกเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างกฎ หรือผู้บังคับผู้คนให้ต้องทำตามกฎ พระองค์เป็นเพียงมนุษย์ที่พยายามบำเพ็ญบารมีมาแล้วหลายแสนโกฏิชาติ[๖๒] จนได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรู้แจ้งกฎเกณฑ์ทั้งปวงของธรรมชาติว่า สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ดังปรากฏหลักฐานให้ศึกษาในจูฬกัมมวิภังคสูตร[๖๓]

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงได้พระนามอีกนามหนึ่งว่า พระสัพพัญญู แปลว่า ผู้รู้ทั้งปวง คือรู้หมดทุกอย่าง[๖๔] ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี่เอง ทำให้พระองค์ทรงประมวลเรื่องราวทั้งหมดได้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่ทรงรู้ ก็จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ เพื่อคลายโศกเพียงเท่านั้น ดังเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนี้

---

[๖๑] **ศาสนาอิสลาม** : “ผู้ใดปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์หลังจากที่เขาได้รับศรัทธาแล้ว (เขาจะได้รับความกริ้วจากอัลลอฮ์) เว้นแต่ผู้ที่ถูกบังคับทั้งๆ ที่หัวใจของเขาเปี่ยมไปด้วยศรัทธา แต่ผู้ใดเปิดหัวอกของเขาด้วยการปฏิเสธศรัทธา พวกเขาก็จะได้รับความกริ้วจากอัลลอฮ์ และสำหรับพวกเขาจะได้รับการลงโทษอย่างมหันต์” (กุรอาน ๖:๑๐๖),

ศาสนาคริสต์ : ในผู้อื่น ความรอดไม่มีเลย ด้วยนามอื่นซึ่งเขาทั้งหลายรอดได้ ไม่ทรงโปรดให้มีท่ามกลางมนุษย์ทั่วใต้ฟ้า" (กิจการ ๔:๑๒) สมาคมพระคริสตธรรมไทย พระคริสตธรรมคัมภีร์ พันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ หน้า ๒๖๐.

[๖๒] วิสุทฺธชนวิลาสินี. (บาลี) ๑/๑๒๐. ดูเพิ่มเติม หน้า ๖๗.

[๖๓] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

[๖๔] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๒/๒๕๒.

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสปาวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้นทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒–๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เราหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เหตุนั้น เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับทุกข์ เพื่อสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้แลเราจึงบอก"[๖๕]

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกศรยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่าคนยิงเป็นใคร ทำไมคนร้ายจึงยิง (ปัญหาเรื่อง"ใครสร้างโลก") หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรออก โดยตั้งเงื่อนไขว่า "ต้องหาคนยิงให้ได้ก่อน เขาหน้าตาเป็นอย่างไร? ผู้หญิงหรือผู้ชาย ต้องให้เขาบอกเหตุผลที่ยิงให้ได้ก่อน ผมจึงจะยอมให้หมอผ่าเอาลูกศรออก" ถ้าเป็นเช่นนี้ก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องเสียชีวิตก่อนอย่างแน่นอน[๖๖] ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ ว่า

---

[๖๕] สํ.สี. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

[๖๖] ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๗.

หากมีใครกล่าวว่า ตราบใดที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงตอบว่า "โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง? ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) ตราบนั้นเราก็จักยังไม่ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์" ต่อให้บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตร ญาติสายโลหิตของบุรุษนั้นนำไปเขาหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษา บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเรา เราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป' ฯลฯ 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงว่า เป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป' เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย[๖๗]

และตรัสอีกว่า เราไม่ตอบปัญหาว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) เราไม่ตอบเพราะเหตุไร? เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงไม่ตอบ

ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ คือปัญหาว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความพ้นทุกข์ นี้ทางให้พ้นทุกข์ เราตอบเพราะเหตุไร? เราตอบเพราะมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงตอบ เพราะเหตุนั้น เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่าเป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่าเป็นปัญหาที่เราตอบเถิด[๖๘]

---

[๖๗] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘.

[๖๘] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญและไม่ใส่ใจที่จะไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในวิมานในสวรรค์แล้วยังมิใช่สุขแท้สุขถาวรที่ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก คือ แม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ถ้ายังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ก็มีโอกาสตกนรกได้อีก[๖๙]

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นไปจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้ ไม่ต้องยอมสยบอยู่กับอำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นก็คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวง ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจสิ่งใดทั้งสิ้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เราสามารถปฏิบัติให้เห็นผลได้จริงในชาติปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน

ศาสนาพุทธชี้แนวทางแก้ปัญหาของมนุษยชาติ ด้วยความรู้ที่ถูกตรงสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต เพราะระบบความรู้นี้ มิใช่เกิดจากเพียงการคิดวิเคราะห์หรืออ้างเหตุผลจากแหล่งความรู้อื่น แต่เริ่มต้นจากประสบการณ์ตรงจากการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วถูกพิสูจน์โดยประสบการณ์ตรงของพระภิกษุในพุทธศาสนามาทุกยุคทุกสมัย

หลักการที่ทรงสอน

หลังจากทรงตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกความจริงของธรรมชาติทั้งปวงมาตามลำดับ พอสรุปใจความได้ว่า

สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน สรรพสัตว์ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา-

---

[๖๙] องฺ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๑.

พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้[๗๐] เหตุการณ์ทุกอย่างที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ ไม่มีคำว่าโชคหรือบังเอิญ ทุกอย่างเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของเราเองทั้งสิ้น”[๗๑]

กฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตาย-เกิด นรก-สวรรค์[๗๒] ไม่ใช่ความเชื่อในศาสนาพุทธ หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่อยู่คู่จักรวาล พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ ก็ตาม กฎเกณฑ์นี้มีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้เดียว ที่รู้แจ้งกฎธรรมชาติอย่างทะลุปรุโปร่งเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้าที่เราใช้หุงข้าว ดูโทรทัศน์ ส่องสว่างอยู่ทุกวันนี้ กระแสไฟฟ้ามิใช่เริ่มมีขึ้นเมื่อนาย Thomas Elva Adison ค้นพบหลอดไฟฟ้า แต่กระแสไฟฟ้าเป็นพลังงานธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มนุษย์จะค้นพบหรือไม่ก็ตาม กระแสไฟฟ้าก็มีอยู่แล้ว การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ[๗๓] ก็เช่นเดียวกัน

รายละเอียดของภูมิทั้ง ๓๑ ภูมิ ดูที่หน้า ๑๔๔

---

[๗๐] สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

[๗๑] ดูรายละเอียด ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๕๐/๓๖๕.

[๗๒] ดูรายละเอียด ที่หน้า ๑๔๖ และ ๒๗๑.

[๗๓] ดูรายละเอียดใน มู.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๑/๕๖๙. ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

สังสารวัฏ ๓๑ ภูมิ

วิธีดำเนินไป	ภูมิ ๓๑	โลก๓	ภูมิ ๓	คติ ๒	
อรูปฌาณ ๔	๔. เนวสัญญานาสัญญายตนะ ๓. อากิญจิญญายตนะ ๒. วิญญาณัญจายตนะ ๑. อากาสานัญจายตนะ	พรหมโลก ๑๐ ชั้น	อรูปพรหมภูมิ ๔	สุคติ	เทวดา/ มนุษย์
สุทธาวาส ๕ ที่อยู่ของ พระอนาคามีเท่านั้น	๕. อกนิฏฐา (ปัญญา) ๔. สุทัสสี (สมาธิ) ๓. สุทัสสา (สติ) ๒. อตัปปา (วิริยะ) ๑. อวิหา (ศรัทธา)		รูปาวจรภูมิ ๑๖		
จตุตถฌาน	๒. สัญญีสัตว์ ๑. เวหัปผลา				
ตติยฌาน	๓. สุภกิณหา ๒. อัปปมาณสุภา ๑. ปริตตสุภา				
ทุติยฌาน	๓. อาภัสสรา ๒. อัปปามาณาภา ๑. ปริตตาภา				
ปฐมฌาน	๓. มหาพรหมา ๒. ปุโรหิตา ๑. ปาริสัชชา				
บำเพ็ญสมถภาวนา	ข่มนิวรณ์ ๕ ด้วยองค์ฌาน ๕				
รักษาศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถ ประพฤติสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ บำเพ็ญทาน	๖. ปรินิมมิตวสวดี ๕. นิมมานรดี ๔. ดุสิต ๓. ยามา ๒. ดาวดึงส์ ๑. จาตุมมหาราชิกา	ดาวสวรรค์ ๖ ชั้น	กามาวจรภูมิ ๑๑		
รักษาศีล ๕	**มนุษย์**	โลก		ทุคติ	มนุษย์
ประพฤติทุจริต ๓ ผิดศีล ๕ อกุศลกรรม ๑๐	เดรัจฉาน (โมหะ)	อบายภูมิ ๔			
	เปรต (โลภ)				
	อสุรกาย (โทสะ)				
	นรก (โทสะ)				

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้ อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป..ว่า ถ้ามนุษย์ยังมีกิเลสตัณหาในจิต ก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้ ต่อเมื่อเขาเบื่อหน่ายการเวียนว่ายตาย-เกิด แสวงหาวิธีตัดวงจรนี้เสีย ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน[๗๔] เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ได้รวบรวมไว้ สืบต่อกันมา มีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ปัจจุบันบันทึกเป็นตัวอักษรอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จำนวน ๔๕ เล่ม สาเหตุที่พระพุทธศาสนามีคำสอนมากมายถึงเพียงนี้ เพราะพระบรมศาสดาได้ทรงประกาศคำสั่งสอนเป็นเวลายาวนานถึง ๔๕ ปี แม้คำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมายปานนี้ แต่เมื่อประมวลคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ เป็นหัวใจของพุทธศาสนาก็มีอยู่เพียง ๓ ประการเท่านั้น[๗๕] คือ

๑. สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษาศีล เว้นจากการประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ และประกอบการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ

๒. กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน และเจริญสมถภาวนาทำจิตให้สงบ[๗๖] เช่น กำหนดลมหายใจ หรือสวดมนต์ภาวนา เป็นต้น ผลการปฏิบัติสมถภาวนานี้จะทำให้บรรลุถึงฌานอภิญญาได้[๗๗] แต่ยังไม่บรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติสมถกรรมฐานที่ปรารถนาบรรลุพระนิพพาน จะต้องปฏิบัติวิปัสสนาต่อไปอีก

---

[๗๔] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

[๗๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐ ,ที.ม.อ. (บาลี) ๙๐/๗๖, วิ.มหา.อ. (บาลี)๑/๑๙/๑๙๑.

[๗๖] ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. องฺ.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/-/๔๘๓.

[๗๗] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓

๓. สจิตฺตปริโยทปนํ การทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว[๗๘] ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ใช้ปัญญาญาณ พิจารณาให้เห็นแจ้งในอารมณ์ที่ปรากฏในขณะปัจจุบันตามความเป็นจริง[๗๙] ผลการปฏิบัติวิปัสสนาจะทำให้ผู้ปฏิบัติดับกิเลส ตัณหาได้ ได้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน

เป้าหมายที่ทรงสอน

เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง[๘๐] ดับภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป ฉะนั้น เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เพียงแค่การแสวงบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญสมาธิภาวนา

การแสวงบุญทั้ง ๓ ประการนั้น มีอานิสงส์สูงสุดถึงขั้นพรหมโลกก็จริง แต่ก็ยังไม่สามารถกำจัดกิเลสตัณหาพาสู่ความพ้นทุกข์ได้ เพราะแม้จะได้เกิดเป็นเทวดาหรือพรหมแล้ว แต่เมื่อหมดกำลังบุญ หรือกุศลวิบากอ่อนกำลังลง ก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก คือ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๕ คือ เทพ มนุษย์ เดรัจฉาน เปรต/อสุรกาย นรก[๘๑] อย่างไม่มีที่สิ้นสุด[๘๒] หาเบื้องต้นและที่สุดไม่พบ ต้องตกอบายทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นอาจิณเหมือนบ้านเก่าทีต้องแวะเวียนไปอยู่เสมอๆ มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้า

---

[๗๘] การทำจิตให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕.

[๗๙] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๔.

[๘๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

[๘๑] ดูรายละเอียดใน องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

[๘๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

ใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้อย่างไหนจะมากกว่ากัน”

เหล่าภิกษุทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรกเป็นเปรต มีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวหัปผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง[๘๓]

ฉะนั้น เมื่อเรายังต้องเกิดอีก สิ่งที่จะตามมาด้วย คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์กายทุกข์ใจ และการตกนรก ดั่งพระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”[๘๔]

เมื่อบุคคลผู้มีศรัทธาและความเพียร มาเจริญวิปัสสนาภาวนา จนเกิดมรรคญาณ[๘๕] ครบทั้ง ๔ ก็จะกำจัดกิเลสตัณหาในจิตของตนเองให้หมดสิ้นไปได้ อย่างสิ้นเชิง[๘๖] เขาจะไม่ต้องเกิดใหม่อีกต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์มะม่วงที่มียางเหนียวอยู่ภายใน เมื่อนำไปปลูกจะงอกเป็นต้นมะม่วงได้อีก แต่ถ้านำไปต้ม กำจัดยางเหนียวให้หมดไป หลังจากนั้น นำไปปลูกโดยวิธีใดก็ตาม จะไม่งอกอีกแล้ว กิเลสตัณหาในดวงจิตของเราก็เช่นเดียวกัน

---

[๘๓] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๑๒๕.

[๘๔] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

[๘๕] วิปัสสนาญาณที่ ๑๔ เป็นปัญญาญาณที่ทำหน้าที่ประหาณกิเลสตามลำดับขั้นชนิดที่เมื่อประหาณไปแล้ว ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก..

[๘๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

หากไม่สามารถทำมรรคปัญญาให้เกิดขึ้นครบทั้ง ๔ ได้ แม้สามารถทำมรรคให้เกิดเพียงครั้งเดียว ก็จัดว่าเข้าสู่กระแสพระนิพพานแล้ว ที่เรียกว่าบรรลุโสดาบัน[๘๗] เมื่อวิปัสสนาญาณขึ้นถึงญาณที่ ๑๔ โสดาปัตติมรรคญาณจะทำหน้าที่ประหาณตัวมิจฉาทิฏฐิ[๘๘]ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง เมื่อบรรลุโสดาบันได้แล้ว ไม่ว่าในอดีตชาติ หรือชาติปัจจุบันได้เคยทำบาปอกุศลไว้มากมายเพียงใดก็ตาม ก็ไม่ต้องไปชดใช้กรรมในนรกอีกต่อไป และจะไปเกิดในสุคติภูมิ (โลกมนุษย์, สวรรค์) ได้อีก ไม่เกิด ๗ ชาติแล้วจะบรรลุอรหันต์โดยอัตโนมัติ[๘๙]

ความสุขที่ทรงประสงค์

ศาสนาพุทธสอนเรื่องความสุขไว้อย่างไร? แท้ที่จริง ความสุขนี่แหละที่พุทธศาสนาต้องการ และเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แต่ต้องเป็นความสุขแบบยั่งยืนถาวร ชนิดที่ไม่กลับกลายเป็นทุกข์ได้อีก นั่นคือความสุขใน “พระนิพพาน” เท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ ความสุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี”[๙๐]

“ปรมา สนฺติ นิพฺพานํ นิพพานมีความสงบอย่างยิ่ง”[๙๑]

นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลสเครื่องบีบคั้น เมื่อไม่มีกิเลสแล้วจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีก ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ[๙๒] พระนิพพานเป็นบรมสุข”..

---

[๘๗] โสดาบัน ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐.)

[๘๘] ดูใน องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๙๗, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

[๘๙] ดูใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๘๖, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

[๙๐] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

[๙๑] องฺ.จตุก. (บาลี) ๒๑/๒๓/๒๘, องฺ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘.

[๙๒] ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

ในเรื่องนี้ มีประเด็นปัญหาว่า “สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์”

แก้ว่า ความที่ไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะความสุขที่เสวยอารมณ์นั้น ยังตกอยู่ในกฎพระไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ยั่งยืนถาวร ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์จึงได้ชื่อว่า วิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้นยังต้องวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์ได้อีก อย่างแน่นอน ส่วนสุขในนิพพานไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข[๙๓] เป็นสุขชนิดที่จะไม่ผันแปรไปเป็นอื่นอีกแล้ว ดังที่พระสารีบุตรเถระอธิบายไว้ว่า

> “พระนิพพาน ที่ไม่มีเวทนานั่นแลเป็นสุข เพราะไม่มีกามคุณ ๕ คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย อันน่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
>
> สุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ เกิดขึ้นเรียกว่ากามสุข ภิกษุในธรรมวินัยนี้สงัดจากกาม บรรลุฌาน ถ้าเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ สัญญามนสิการที่ประกอบด้วยกามยังฟุ้งขึ้น เป็นความบีบคั้นแก่ภิกษุนั้น ทุกข์พึงเกิดขึ้นแก่คนผู้มีสุขเพียงเพื่อความบีบคั้นกังวล แม้ฉันใด สัญญามนสิการที่ประกอบด้วยกามเหล่านั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมฟุ้งขึ้นแก่ภิกษุนั้น ข้อนั้นเป็นความกดดันแก่ภิกษุนั้น ความกดดันนี้ท่านเรียกว่าทุกข์ ด้วยเหตุนี้แลพึงทราบว่า นิพพานเป็นสุขได้อย่างไรเล่า”[๙๔]

อนึ่ง แม้พระพุทธเจ้าทรงรู้ ว่ามีวิธีการอย่างไรบ้างจึงจะหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้ แต่พระองค์ก็ยอมรับว่า ไม่สามารถทำให้ใครเข้าถึงความหลุดพ้นนั้นได้ จนกว่าเขาผู้นั้นจะได้เข้าถึง ด้วยความเพียรแห่งตนเอง พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้เท่านั้น ดังพุทธพจน์ว่า

---

[๙๓] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๒๙๔

[๙๔] องฺ.สตฺต. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐. ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๑๙๖, ๓๒๔, ๓๔๒.

"นิพพานมีอยู่ ทางไปนิพพานมีอยู่ เรา (ตถาคต) ผู้ชักชวนมีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ สาวกที่เราสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกสำเร็จนิพพาน อันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกก็ไม่สำเร็จ ในเรื่องนี้ เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง เราเองก็เพียงบอกทางให้ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง จะพึงหลุดพ้นได้"[๙๕]

๒.๔ การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ อาคนฺตุเกหิ อุปกฺกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ."[๙๖]แปลว่า จิตนี้ประภัสสรผ่องใสอยู่ แต่เศร้าหมองเพราะมีอุปกิเลส[๙๗]จรมา"

บางคนตีความพระพุทธพจน์บทนี้ว่า จิตประภัสสรผ่องใส คือ ไม่มีกิเลสอะไรเลย การตีความเช่นนี้ ทำให้จิตของเด็กดูเหมือนจะใสบริสุทธิ์ ไม่ต่างจากจิตของพระอรหันต์ อันที่จริงคำว่า ประภัสสร หมายถึง ภาวะแผ่ไปรู้

---

[๙๕] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๕๗-๕๘ , ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๓๓/๑๖๖.

[๙๖] องฺ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๕๐/๑๑. องฺ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๙/๙.

[๙๗] อุปกิเลส คืออกุศลธรรมที่เข้าไปเบียดเบียนจิต มี ๑๖ คือ ๑) อภิชฌาวิสมโลภะ คิดเพ่งเล็งอยากได้ ๒) พยาบาท คิดร้ายเขา ๓) โกธะ ความโกรธ ๔) อุปนาหะ ความผูกโกรธ ๕) มักขะ ความลบหลู่คุณท่าน ๖) ปลาสะ ความตีตนเสมอท่าน ๗) อิสสา ความริษยา ๘) มัจฉริยะ ความตระหนี่ ๙) มายา มารยา ๑๐) สาเถยยะ ความโอ้อวดหลอกเขา ๑๑) ถัมภะ ความหัวดื้อ ๑๒) สารัมภะ ความแข่งดี ๑๓) มานะ ความถือตัว ๑๔) อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ๑๕) มทะ ความมัวเมา ๑๖) ปมาทะ ความประมาท

อุปกิเลสทั้ง ๑๖ ประการนี้ **พระโสดาบัน**ละได้ ๖ ประการ คือ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาเถยยะ **พระอนาคามี**ละได้ ๔ ประการ คือ พยาปาทะ โกธะ อุปหานะ ปมาทะ **พระอรหันต์**ละได้ ๖ ประการ คือ อภิชฌาวิสมโลภะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ (ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๖๖/๑๑๗)

อารมณ์ของจิต[๙๘] ดังนั้น จิตของเราส่องแสงแผ่ซ่านไปรับรู้อารมณ์ใด ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์นั้นๆ ก็ถูกเปิดเผยให้จิตรับรู้ โดยไม่มีความรู้สึกว่าชอบ หรือไม่ชอบผสมอยู่ด้วย เป็นปกติจิตอยู่แต่เดิม เหมือนน้ำใสสะอาด เพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น ปราศจากการปรุงแต่งหรือตอบสนองต่อสิ่งที่รับรู้อยู่ แต่จิตเป็นธรรมชาติที่ประกอบร่วมกับนามธรรมอีกอย่างหนึ่งเสมอๆ คือ เจตสิก

ดังนั้น เมื่อเจตสิกฝ่ายต่ำ ที่เรียกว่าอุปกิเลส[๙๙] เข้าประกอบกับจิต จึงทำให้จิตเศร้าหมอง เหมือนน้ำใสสะอาดที่เปลี่ยนไปตามสีที่ผสม เช่น ในขณะวิญญาณทางตาเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง จิตของทุกคนจะทำหน้าที่รู้รูปเป็นอารมณ์ แต่โลภะทำให้รู้สึกชอบสิ่งที่เห็น โทสะทำให้ไม่ชอบ ดังนั้น เจตสิกฝ่ายต่ำจึงเป็นสิ่งทำให้จิตเสียความเป็นกลางอยู่เสมออย่างนี้ มีลักษณะที่พอใจหรือไม่พอใจ และเพิ่มพูนกิเลสมากขึ้นเรื่อยๆ จิตที่ไม่ได้อบรมไว้ดีย่อมทำให้เหล่าสัตว์ติดอยู่ในบ่วงกิเลส ส่วนจิตที่อบรมดีแล้วย่อมส่งผลให้จิตเป็นอิสระ หลุดพ้นจาก**กิเลส**อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ไปได้

ในการฝึกอบรมจิต พระพุทธเจ้าตรัสลำดับขั้นตอนไว้ ๓ ขั้น ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” เริ่มต้นจากการเจริญ**ศีล**เพื่อละวีติกกมกิเลส อันเป็นกิเลสที่ทำให้ล่วงละเมิดศีลทางกายและวาจา เจริญ**สมาธิ**เพื่อละ ปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่นิวรณ์ ๕ อันเป็นกิเลสที่ครอบงำจิตให้เศร้าหมอง และเจริญวิปัสสนา (**ปัญญา**) เพื่อละอนุสัยกิเลส อันเป็นกิเลสที่ฝังแน่นนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน อนุสัยกิเลสนี้แม้ไม่ก่อโทษในเบื้องต้น แต่ก็เป็นเชื้อให้เกิดวีติกกมกิเลส และปริยุฏฐานกิเลสได้อีก จึงต้องกำจัดให้สิ้นซากด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ทำมรรคญาณ[๑๐๐]ให้เกิดขึ้น ตามลำดับ

---

[๙๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๒๒๐.

[๙๙] อุปกิเลส หมายถึง กิเลสที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ และโมหะ แล้วทำจิตเดิมที่บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง (ม.มู.อ. บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑)

[๑๐๐] มรรคญาณ ญาณทำหน้าที่ประหาณอนุสัยกิเลส มีนิพพานเป็นอารมณ์

เมื่อบรรลุมรรคแรก (บรรลุโสดาบัน) สามารถกำจัดมิจฉาทิฏฐิกิเลส[๑๐๑] และวิจิกิจฉากิเลส[๑๐๒]ได้ หมดเชื้อที่ทำให้ต้องไปตกนรก ตกอบายภูมิอีก อย่างสิ้นเชิง เมื่อบรรลุมรรคที่ ๔ (บรรลุอรหันต์) กำจัดกิเลสได้ทั้ง ๑๐ ประการแล้ว ก็หมดเชื้อที่ทำให้ไปเกิดในภพใหม่ได้อย่างสิ้นเชิง

กิเลส เป็นธรรมชาติฝ่ายอกุศลที่ประกอบกับจิต มีอยู่ในสันดานของปุถุชนทุกคน ทำให้จิตเสื่อมทราม ชักจูงให้ทำความชั่วต่างๆ มีวิเคราะห์ว่า "กิเลเสนฺติ อุปตาเปนฺตีติ กิเลสา" ธรรมชาติใดย่อมทำให้เศร้าหมองเร่าร้อน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า "กิเลส"[๑๐๓]

กิเลสเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมองและเร่าร้อน ทำสัตว์ทั้งหลายที่ยังมีกิเลสให้ต้องเศร้าหมองและเร่าร้อน มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. โลภกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะยินดีอยากได้

๒. โทสกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่พอใจ ขุ่นเคือง

๓. โมหกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความหลง ไม่รู้แจ้ง

๔. มานกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความทะนงตน ถือตัว

๕. มิจฉาทิฏฐิกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความเห็นผิดจากเหตุผลตามความเป็นจริงว่า บาป-บุญไม่มี นรก-สวรรค์ไม่มี เป็นต้น

๖. วิจิกิจฉากิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความสงสัยลังเลสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น

๗. ถีนกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะหดหู่ท้อถอยจากความเพียร

๘. อุทธัจจกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะเกิดฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ

---

[๑๐๑] **สักกายทิฏฐิ** ความหลงในความรู้สึกตนเอง จนทำให้ล่วงละเมิดศีล ๕

[๑๐๒] **สีลัพพตปรามาส** ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยศีลและวัตร

[๑๐๓] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๔/๓๖๓.

๙. อหิริกกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่ละอายในการกระทำบาป[๑๐๔]

๑๐. อโนตตัปปกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่เกรงกลัวผลของการกระทำบาป[๑๐๕]

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ จำแนกตามการแสดงออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) วีติกกมกิเลส กิเลสที่ทำให้ไม่ละอายชั่วกลัวบาป ทำให้ประพฤติชั่ว ทำทุจริตทางกาย และวาจา ทำให้ล่วงละเมิดศีล

๒) ปริยุฏฐานกิเลส กิเลสที่กลุ้มรุมจิต คุกรุ่นอยู่ภายในใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และนิวรณ์ ๕[๑๐๖]

๓) อนุสัยกิเลส กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน (เหมือนยักษ์หลับ)

อนุสัยกิเลส เป็นธรรมชาติที่ละเอียดซ่อนเร้นอยู่เป็นประจำในขันธสันดานของบุคคล (ยกเว้นพระอรหันต์) ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏทางทวารใดเลย ต่อเมื่อมีอารมณ์มากระทบ อนุสัยกิเลสที่นอนนิ่งอยู่ นั้นก็จะแปรสภาพเป็น**ปริยุฏฐานกิเลส** เกิดความยินดียินร้ายต่ออารมณ์นั้น และถ้าปริยุฏฐานกิเลสนั้นมีกำลังมากขึ้น ก็จะแปรสภาพเป็น**วีติกกมกิเลส** เกิดเป็นกิเลสอย่างหยาบ ปรากฏขึ้นเป็นการกระทำที่แสดงออกทางกาย และวาจา

การกำจัดกิเลสทั้งหมดนี้ให้หมดสิ้นไปได้ ต้องดำเนินการเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามแนวทางมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น โดยการทำให้สมบูรณ์

---

[๑๐๔] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒.

[๑๐๕] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑.

[๑๐๖] นิวรณ์ คือ กิเลสที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี มี ๕ อย่าง คือ (๑) กามฉันทะ ความพอใจในกาม (๒) พยาบาท ความคิดร้าย (๓) ถีนมิทธะ ความหดหู่และเซื่องซึม (๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ (๕) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑)

ในไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา (สมาธิ) และปัญญาสิกขา ได้แก่ กระบวนการฝึกฝนอบรมจิตตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง (ดูที่หน้า ๓๘๔)

วิธีระงับกิเลสทั้ง ๓ ระดับ[๑๐๗] ดังนี้

๑.๓.๑ วีติกกมกิเลส เป็นกิเลสอย่างหยาบ สามารถระงับไว้ได้ด้วยอำนาจของการรักษาศีล แต่สงบได้เพียงชั่วคราว ตลอดเวลาที่ยังรักษาศีลอยู่เท่านั้น การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า ตทังคปหาน[๑๐๘]

๑.๓.๒ ปริยุฏฐานกิเลส เป็นกิเลสอย่างกลาง เกิดอยู่ภายในใจ สามารถข่มไว้ได้ด้วยอำนาจสมาธิ เป็นเวลานานตราบเท่าที่สมาธิยังไม่เสื่อม การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า วิกขัมภนปหาน[๑๐๙]

๑.๓.๓ อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ ต้องประหาณด้วยมรรคญาณเท่านั้น จึงจะตัดขาดอนุสัยกิเลสนั้นๆ ได้ การประหาณในลักษณะนี้เรียกว่า สมุจเฉทปหาน การประหาณซ้ำลงไปอีกไม่ให้กิเลสนั้นกลับมีขึ้นใหม่ได้ เรียกว่า ปฏิปัสสัทธิปหาน เมื่อหลุดพ้นไปจากสังขารธรรมอย่างสิ้นเชิงแล้ว เป็นนิสสรณปหาน เป็นนิโรธ คือพระนิพพาน[๑๑๐]

การระงับอนุสัยกิเลส

สตฺตสนฺตาเน อนุเสนฺติ อนุปวตฺตนฺตีติ อนุสยา[๑๑๑] กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าอนุสัย เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่

---

[๑๐๗] อภิ.สํ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

[๑๐๘] คือ การละด้วยองค์นั้นๆ ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๗.

[๑๐๙] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๗/๒/๙๐๒. อภิ.สํ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

[๑๑๐] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔. ดูเพิ่มเติม หน้า ๓๖๐.

[๑๑๑] ขุ.จู.อ. (บาลี) (สทฺธมฺมปชฺโชติกา) หน้าที่ ๓๒๙.

สะสมอยู่ในภวังคจิต หรือจิตไร้สำนึกของคนเรา ถ้ายังไม่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบแล้ว กิเลสชนิดนี้จะยังนอนสงบอยู่ ไม่แสดงอาการมาให้เห็น จะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระตุ้น อุปมาเหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นแก้วน้ำ ดูใสสะอาด ถ้าไม่สังเกตให้ดี จะมองไม่เห็นตะกอนที่สะสมอยู่เบื้องล่าง เปรียบได้กับอนุสัยกิเลส[๑๑๒]

อนุสัยกิเลส แบ่งรายละเอียดออกได้ เป็น ๗ ประการ คือ

๑) กามราคานุสัย กิเลสปรุงแต่งจิตให้เกิดความกำหนัด พอใจในวัตถุกามทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ซึ่งมากระทบจิตแล้ว ทำจิตให้เกิดความรู้สึกปรารถนา

๒) ปฏิฆานุสัย ความหงุดหงิดไม่พอใจ เมื่อกระทบกระทั่งทางใจ อันอาศัยรูปเป็นต้น อันเป็นไปในทางไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ เกิดความรู้สึกหงุดหงิด ขัดเคืองขึ้นในใจ

๓) ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิดว่าอารมณ์ที่มากระทบเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อได้รับอารมณ์อันเป็นฝ่ายเดียวกับตน ก็จะเพิ่มความเข้มข้นให้แก่ทิฏฐิที่เป็นอนุสัยภายในจิต ให้มีความเห็นผิดมากยิ่งขึ้น

๔) วิจิกิจฉานุสัย ความลังเลสงสัยตัดสินใจอะไรไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร ความสงสัยนั้นอาจสรุปลงในความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย ไตรสิกขา กาลทั้งอดีต อนาคต และกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท

๕) มานานุสัย ความถือตัว ถือชาติ ตระกูล ทรัพย์ ตำแหน่งงาน ยศ ฐานะในสังคมเป็นต้น มาแสดงตนว่า สูงกว่าเขา เสมอเขา หรือเลวกว่าเขา เรียกว่า อติมานะ (ดูหมิ่นท่าน) อวมานะ (ดูหมิ่นตน) เป็นต้น

๖) ภวราคานุสัย อนุสัยคือการกำหนัดติดในภพ ได้แก่การพอใจในภาวะที่เป็นอยู่ ติดใจในความสุขที่ได้จากการอุบัติในภพต่างๆ

---

[๑๑๒] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๖๓.

๗) อวิชชานุสัย ความไม่รู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน อันได้แก่ โมหะ[๑๑๓]

กิเลสชนิดนี้นอกจากพระอรหันต์แล้ว ย่อมมีในสันดานของสัตว์ทุกชีวิต ตั้งแต่ปฏิสนธิ (เกิด) จนถึงจุติ (ตาย) กิเลสอย่างละเอียดนี้สามารถขจัดและทำลายให้สิ้นซากได้ด้วยมรรคญาณ ที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพียงเท่านั้น (ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๑๒๕, ๓๔๙)

๒.๕ ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา

ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีความเหมือนและแตกต่างจากลัทธิศาสนาอื่นอย่างไร? ในเรื่องนี้หลวงพ่อพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระผู้เป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ท่านจำแนกลักษณะคำสอนของศาสนาพุทธไว้ดังนี้

๑. มีหลักคำสอนที่เน้นหลักสายกลางไม่สุดโต้งไปทางใดทางหนึ่ง โดยทั่วไปมนุษย์เรามักมีความโน้มเอียงที่จะไปสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ความสุดโต่งมีสองอย่าง

๒. มีหลักคำสอนที่เป็นลักษณะสากลสามารถพิสูจน์ได้

๓. พุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งสาระและรูปแบบ

๔. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นกรรมวาทะ กิริยาวาทะ

๕. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิภัชชวาท

๖. พุทธศาสนามีลักษณะมุ่งเน้นความเป็นอิสรภาพ

๗. มีลักษณะเน้นปัญญา

๘. พุทธศาสนาประกาศหลักอนัตตา

๙. พระพุทธศาสนามองสิ่งต่างๆ ว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย

---

[๑๑๓] ที.ปา. (ไทย)๑๑/๓๓๒/๒๒๓, สํ.ม. (ไทย)๑๙/๑๗๖/๕๕, อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖, องฺ.สตฺตก. (ไทย)๒๓/๑๑/๑๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖.

๑๐. มีหลักคำสอนที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์[๑๑๔]

ทัศนะนักปราชญ์ชาวตะวันตก

เบอร์ทรันด์ อาร์เทอร์ รัสเซลล์, เอิร์ลรัสเซิลล์ที่ ๓ (ค.ศ.๑๘๗๒-๑๙๗๐) เป็นหนึ่งในนักคณิตศาสตร์ นักปรัชญา นักตรรกวิทยา ที่มีอิทธิพลอย่างสูงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ คนทั่วไปรู้จักรัสเซลล์ในฐานะของนักจิตวิทยา นักการศึกษา นักการเมือง และนักเขียนผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓[๑๑๕]

รัสเซลล์กล่าวว่า “ศาสนาพุทธเป็นการรวมกันของปรัชญาแบบเก็งความจริงกับวิทยาศาสตร์ สนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และติดตามวิธีการนั้นจนถึงที่สุด ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล พระพุทธศาสนาได้พบคำตอบที่น่าสนใจ เช่น จิตใจกับวัตถุคืออะไร? ระหว่างจิตกับวัตถุนั้นอย่างไหนสำคัญกว่ากัน? เอกภพเคลื่อนไปหาจุดหมายปลายทางหรือไม่? พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องที่วิทยาศาสตร์ยังนำทางเข้าไปได้ไม่ เพราะความจำกัดแห่งเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะของพระพุทธศาสนาเป็นชัยชนะทางด้านจิตใจ” [๑๑๖]

---

[๑๑๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษะแห่งพระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพ:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

[๑๑๕] Russell,Bertrand On Education/Bertrand Russell none: George Allen&Unwin(Publishers), 1985, Russell Bertrand. 1992. **Theory of Knowledge** . New York :Chapman and Hall.

Russell, Bertrand , History of Western Philosophy, George Allen Unwin Ltd.,London, p. 197.

[๑๑๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,๒๕๔๘, หน้า ๑๘๐.

ศาสตราจารย์คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung ค.ศ. ๑๘๗๕ - ๑๙๖๑) นักจิตวิทยาชาวสวิสส์ เป็นนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับนานาชาติ ทัดเทียมกับฟรอยด์ ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด กล่าวว่า “As a student of comparative religions, I believe that Buddhism is the most perfect one the world has ever seen. The philosophy of the Buddha, the theory of evolution and the law of Karma were far superior to any other creed.”[๑๑๗]

“ในฐานะเป็นนักศึกษาศาสนาเปรียบเทียบผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สมบูรณ์มากที่สุดที่โลกเคยพบเห็นมา ปรัชญาของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ยิ่งใหญ่เหนือลัทธิอื่นอย่างห่างไกล”

อัลเบิร์ต ไอสไตน์ เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๔ มหาวิทยาลัยปรินซ์ตันได้ตีพิมพ์งานเขียนชิ้นหนึ่ง ชื่อเรื่อง "The Human Side" ซึ่งนักฟิสิกส์ผู้นี้ ได้กล่าวทิ้งท้ายให้เป็นปริศนาแห่งโลกอนาคตว่า

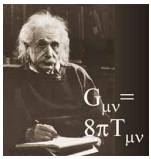

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern

---

[๑๑๗] Jung, Carl G. (1959). **Psychological Types.** London: Rout ledge’s Regan Paul Ltd.

scientific needs it would be Buddhism.[๑๑๘]

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ(แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสามัญสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

ทัศนะนักวิทยาศาสตร์[๑๑๙]

ดร. สนอง วรอุไร

อาจารย์ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่เคยเชื่อเรื่องเทวดา นรก สวรรค์ เปรต ชาติภพ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ กระทั่งเรียนจบจากต่างประเทศ บวชหนึ่งเดือนเต็ม ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ ส่งผลทำให้ความเชื่อของ ดร.สนอง เปลี่ยนไปจนถึงกล่าวว่า “ความเป็นวิทยาศาสตร์ที่ร่ำเรียนมาถอดทิ้งหมดเลย เพราะสัมผัสเทวดา ผีข้างถนนได้จริง ๆ ซึ่งผมพยายามพิสูจน์มากว่า ๓๐ ปี ยังหาข้อผิดพลาดไม่ได้ คุณจะสัมผัสได้ทั้งเทวดาและผี จิตวิญญาณทุกตน หากมีจิตสื่อถึงคนนั้น”[๑๒๐]

---

[๑๑๘] 1954, from Albert Einstein:The Human Side, edited by Helen Dukas and Banesh Hoffman, [Princeton University Press]

[๑๑๙] โดย ผู้จัดการออนไลน์ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๘ : เวลา ๐๙.๑๙ น.

[๑๒๐] ข้อมูลจากการเสวนาเรื่อง “ชีวิตหลังตาย ชีวิตใหม่ที่ต้องเตรียมตัว” ณ บ้านเจ้าพระยา อุทยานอนุรักษ์สุขภาพ ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๓๑ ก.ค. ๒๕๔๘.

ดร.วรภัทร์ ภู่เจริญ

ท่านมีชื่อเสียงโด่งดัง ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ที่สามารถใช้หลักธรรมะเข้ามาผสมผสานในการบริหารจัดการองค์กรได้ดีเยี่ยม เคยทำงานที่องค์การนาซ่า อีกทั้งได้รับรางวัล ผลงานที่ดีที่สุดในการประชุมทางวิชาการด้านเครื่องยนต์ไอพ่นนานาชาติ ปี พ.ศ ๒๕๒๘ แต่วันนี้เป็นผู้สอนหลักบริหารองค์กรแนวพุทธให้กับบริษัทชั้นนำหลายบริษัท จากพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ในตัว ทำให้ ดร.วรภัทร์ ต้องการพิสูจน์ความจริงในทางพระพุทธศาสนา และการพิสูจน์นั้นก็นำมาสู่ความเข้าใจแห่งจิต

เขาให้สัมภาษณ์นิตยสารฉบับหนึ่งไว้ว่า “เดิมผมนับถือศาสนาคริสต์ คือ เป็นคริสต์กันทั้งบ้าน แต่มาพบว่าหลักคำสอนของคริสต์แก้ปัญหาชีวิตให้เราไม่ได้ เลยหันมาศึกษาพุทธศาสนา และเปลี่ยนมาเป็นพุทธ เมื่อ ๘ ปีที่แล้ว ตอนนั้นอายุ ๓๙ แล้ว แต่เป็นพุทธได้สัก ๒ ปีก็รู้สึกว่า จริงๆ แล้วโลกนี้มีแต่ความว่างเปล่า ต้องขอบคุณพระพุทธเจ้าที่ทรงชี้ให้เราเห็น ว่าสุดท้ายแล้วชีวิตนี้ก็ไม่มีอะไรแน่นอน และวิธีที่จะสยบความเปลี่ยนแปลง ก็คือความว่างภายในใจ ถ้าใจสงบก็สามารถสยบความเคลื่อนไหวภายนอกได้หมด เหมือนตรงกลางพายุ ซึ่งรอบๆ หมุนวน แต่ตรงกลางสงบ จิตกับความคิดนี่คนละตัวกันนะ ขณะที่เราใช้สติควบคุมความคิด เราต้องรักษาความว่างของจิต”[๑๒๑]

ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา

นักวิทยาศาสตร์นาซา ผู้ร่วมสร้างยานอวกาศไวกิ้งไปดาวอังคาร ได้นิพนธ์หนังสือ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาพลังทางปัญญาและความคิดโดยการทำสมาธิ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าสามารถส่งผลแก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

---

[๑๒๑] http://www.manager.co.th/MetroLife/ViewNews.aspx?NewsID=9480000020910

อาจารย์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิไว้ว่า "เมื่อก่อนเรียนมัธยมต้น ***ผมสอบได้ที่โหล่ทุกวิชา*** เพราะว่าไม่ค่อยสนใจอะไร ไม่ค่อยมีสมาธิในการเรียน ชอบชกชอบต่อย แต่หลังจากได้ฝึกสมาธิมาระยะหนึ่งปรากฏว่าความจำดีมาก มีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เวลาครูสอนอะไรเราจำได้ และสอบได้ดีขึ้น ปรากฏว่าหลังจากนั้นไม่นาน เริ่มสอบได้ที่หนึ่งทุกวิชา จากที่โหล่มาเป็นที่หนึ่งเลย และจากเด็กที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ความโกรธ ความโมโห ตอนนี้กลายเป็นเด็กที่ยิ้มตลอดเวลา เดินไปเดินมาก็ยิ้มให้คนโน้นคนนี้ ใครจะมายั่วอย่างไร ใครจะมาด่า ใครจะมาว่า ตอนนี้ไม่สนใจแล้ว ได้แต่ยิ้ม เราไม่โกรธ เราไม่โมโหใคร เริ่มควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ดีมากขึ้น"[๑๒๒]

ศ.ดร. CALORA ANDUJO, M.D.

หลังเรียนจบปริญญาเอก ด้านคณิตศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ระหว่างที่ทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญในมหาวิทยาลัยแม็กซิโกนั้น ได้ค้นคว้าอ่านหนังสือทางพวกฮินดูเซน ฯลฯ ขณะเดียวก็เข้าไปฝึกปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ซึ่งค่อนข้างจะได้ผล แต่ไม่มีข้อยุติ เพราะได้แค่เรื่องสมาธิเท่านั้น

ต่อมาได้รู้จักเรื่องสมาธิจากผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อทอง วัดพระธาตุจอมทอง เมื่อปฏิบัติได้ระยะหนึ่งเห็นว่าลูกศิษย์ของหลวงพ่อทองไม่สามารถอธิบายให้ความรู้เรื่องการกำหนดจิตสร้างสมาธิให้ซาบซึ้งได้ จึงไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ วัดถ้ำตอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นวัดวิปัสสนาฯ ได้ฝึกปฏิบัติอยู่เป็นเวลา ๒ เดือน แต่ก็ยังมีข้อสงสัยบางประการ จึงตัดสินใจไปตามหาหลวงตาโสบิน เมื่อได้ฝึกปฏิบัติแล้วสามารถไขข้อข้องใจต่างๆ ได้ ขณะเดียวกันก็ติดต่อหลวงตาโสบิน

---

[๑๒๒] ชุติมา ซุ้นเจริญ จากนิตยสาร **จุดประกาย–เสาร์สวัสดี.** กรุงเทพฯธุรกิจ ฉบับที่ ๓๐๖, ๒ เมษายน ๒๕๔๘.

ให้ไปสอนในศูนย์สุขภาพที่แม็กซิโก ซึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ ๓๐๐ คน[๑๒๓]

ทัศนะของผู้เคยนับถือศาสนาอื่นๆ

บริจิต สล็อตเทนเบเชอร์

แม่ชีเป็นชาวออสเตรีย เล่าไว้ว่า "ฉันได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ฉันเกิดปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ประเทศออสเตรีย เมื่อสมัยที่ฉันยังเป็นเด็ก ฉันชอบฟังเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าและพระเยซู ฉันต้องการจะเป็นคนดีจริงๆ ในตอนนั้น แต่เมื่อฉันเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ประมาณอายุ ๑๒ ปี ฉันก็ลืมความตั้งใจในวัยเด็ก ทำตัวเหมือนวัยรุ่นทั่วๆ ไปที่ต้องการแต่ความสนุกสนาน จนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี ฉันก็ได้พบกับริชาร์ด และได้แต่งงานกัน จนได้ให้กำเนิดลูกสาวคนแรก เมลานี ซิทติรา ในปี พ.ศ.๒๕๒๘ และ ลูกชายคนต่อมา แพททริก อีเลียส ในปี พ.ศ.๒๕๓๐

เดือนเมษายน ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ฉันได้เดินทางมาฝึกสมาธิครั้งแรกที่ประเทศไทย เป็นนเวลา ๒ เดือน ฉันได้ปฏิบัติอย่างจริงจัง ปฏิบัติโดยกำหนดจิตสู่การกระทำทุกๆ อย่าง ไม่ยึดติด ไม่มีตัวตนและจิต สิ่งนี่เองที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของฉัน หลังจากนั้นฉันกลับไปประเทศออสเตรีย แต่ฉันกลับรู้สึกว่าชีวิตที่นั่นมันก็ดูเหมือนวันเดิมๆ น่าเบื่อ ไร้สาระไม่มีอะไร และฉันก็ไม่ต้องการอยู่แบบนั้นอีกต่อไป หลังจากนั้น ๒ เดือน ฉันได้กลับมาเมืองไทยอีกครั้งเพื่อการปฏิบัติทำสมาธิ ตั้งแต่นั้นมาฉันก็ได้ตั้งใจหมั่นปฏิบัติรักษาศีลอย่างเต็มความสามารถ ตามทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พยายามแบ่งปันประสบการณ์ของฉันร่วมกับนักปฏิบัติชาวต่างประเทศเสมอๆ และแผ่เมตตาอุทิศบุญกุศลให้กับครูบาอาจารย์ พ่อแม่ ลูกๆ สามี และสรรพสัตว์

---

[๑๒๓] หนังสือพิมพ์ **คม ชัด ลึก** สงวนลิขสิทธิ์ ตาม พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ บริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) พ.ศ. ๒๕๔๓.

ทั้งหลาย”[๑๒๔]

joni_buddhist : “ผมเองเคยเป็นคริสตังมาก่อน สมัยก่อน ชาวคาธอลิกจะสอนให้จงรักภักดี และเชื่อมั่นในพระบิดา พระบุตร และพระจิต ผมก็ถือตามนั้น แต่เมื่อผมมีปัญหาชีวิตในช่วงวัยรุ่น ไม่เข้าใจกับพ่อแม่ (ท่านทั้งสองเป็นพุทธ) มีปัญหาเรื่องความรัก การอ้อนวอนพระเจ้าไม่สามารถทำให้ใจผมหายทุกข์ได้ จวบจนกระทั่งผมได้พบหลวงปู่ขวัญ ปวโร ที่วัดบ้านไร่ สามง่าม จังหวัดพิจิตร

ครั้งแรกนึกดูถูกท่านด้วยซ้ำไป เห็นท่านใช้คาถาเป่าหัวคน แจกตะกรุด ผมนึกดูถูกท่านว่าศาสนาพุทธก็ดีแต่สวดมนต์อ้อนวอน สักประเดี๋ยวท่านเหมือนรู้ใจ ท่านได้สั่งให้เอาเทียนเดือดๆ มาเคี่ยวแล้วเอามือคนเทียนในหม้อที่เดือดๆนั้น ปรากฏว่า ผมงงเลยไปดูใกล้ๆ เทียนในหม้อเดือดปุด ๆ ท่านว่าเอามือใส่ลงไปเลยหนุ่ม ผมไม่กล้า ท่านก็ว่าเดี๋ยวจะหาว่าอาตมาเล่นกล ท่านเอามือแตะที่ขอบหม้อพอผมเอามือลงไปกลายเป็นเทียนเย็นไม่ร้อน ผมสงสัย พอท่านเอามือออกจากหูหม้อเอามือไปจับอีกทีมือผมพองเลย ผมสนใจว่าทำได้อย่างไร ท่านให้รอก่อนพอ ๖ โมงเย็น หมดแขกท่านก็บอกว่าเมื่อกี้เป็น**กสิณ** พระในศาสนาพุทธทำได้หลายรูป ผมสนใจ ท่านก็เลยว่าพวกนี้เป็นเรื่องภายนอก ปัญหาของโยมมันต้องแก้ที่ต้นเหตุแห่งทุกข์โดยใช้**มรรค**

ท่านก็อธิบายหลักธรรมอริยสัจอย่างย่อ ผมเลื่อมใสมาก และนำเอาอริยสัจไปใช้ ปรากฏว่าปัญหาต่างๆ ก็แก้ได้ ผมจึงนับถือพุทธอย่างสุดหัวใจ และปฏิญาณตนเป็นทาสรับใช้พระพุทธศาสนาไปจนตาย นี่ก็เป็นเรื่องเล่าจากคนเคยเป็นคาธอลิกครับ” **โดย : joni_buddhist** ๓๕ ถนนเจริญกรุง ๕๕ ยานนาวา สาทร กทม. ๑๐๑๒๐[๑๒๕]

---

[๑๒๔] http://www.vimokkha.com/nunbrigittet.htm

[๑๒๕] http://board.palungjit.com/member.php?u=๕๘๐๖

ผู้ศรัทธาท่านหนึ่ง ใช้ชื่อว่า **"คุณต่องแต่ง"** เขียนไว้ มีข้อความว่า..

"ผมเรียนในโรงเรียนคริสต์มาตลอด ๑๒ ปี เรียน ๙ ปี ในโรงเรียนโปรแตสแตนต์ และ ๓ ปี ในคาธอลิค แม้จะถูกบังคับให้เข้าโบสถ์ทุกสัปดาห์ แต่ก็ไม่สามารถสั่นคลอนความศรัทธา หรือความเชื่อในคำสอนขององค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ นอกจากนั้น ยังเปิดโอกาสให้ทราบว่า คำสอนในศาสนาพุทธแตกต่างจากศาสนาคริสต์อย่างไร

จุดสำคัญที่ผมเห็นว่า ศาสนาคริสต์ไม่เหมาะสมกับผมก็คือ การประกาศว่า ความสงสัยในพระเจ้าเป็นบาป ในขณะที่ศาสนาพุทธประกาศท้าทายว่า หากใครสงสัยใคร่ทดลองพุทธศาสนาก็เปิดโอกาสให้ทดลองอย่างเต็มที่ อย่าว่าแต่การห้ามสงสัยเลย แม้การทดลองอย่างท้าทายก็มีสิทธิ์ทำได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ ผมยังเห็น(มาแต่เล็กแล้ว)ว่า หากพระเจ้าท่านมีจริงและเก่งจริง ไยจึงสร้างมนุษย์ให้มีจุดอ่อนถึงขนาดว่า ซาตานสามารถลอบเข้ามาปั่นหัวได้ และพระเจ้าต้องขับมนุษย์ออกมาจากสวนเอเดนและยิ่งได้อ่านฟิสิกส์ควอนตัมในสมัยมัธยมต้นแล้ว ก็ยิ่งเห็นว่า เรื่องพระเจ้าสร้างโลกช่างห่างไกลไปจากสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบไปทุกที และในขณะเดียวกัน ก็ยิ่งใกล้เรื่องการเกิดดับของจักรวาลในพระพุทธศาสนาไปทุกที ได้เรียนในโรงเรียนคริสต์นับว่าให้ประโยชน์กับผมมากจริงๆ"[๑๒๖]

---

[๑๒๖] http://www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/007366.htm

๒.๖ ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง

ก่อนอื่นขอให้เข้าใจก่อนว่า หลักคำสอนของทุกศาสนาเป็นความจริงด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่เชื่อพระฮัลลาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ขึ้นสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพระยะโฮวาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ไปอยู่ในแดนสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพรหมันทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด เจริญภาวนาถึงขั้นอรูปฌานจะเข้าถึงพรหมัน[๑๒๗]จริง

ถาม : ทำไมศาสนาทั้งหลายสอนไม่เหมือนกัน มีความเชื่อไม่เหมือนกัน และปฏิบัติไม่เหมือนกัน

ตอบ : ที่จริงแล้ว ความจริงและความบริสุทธิ์สูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ที่ศาสนาทั้งหลายสอนต่างกัน เพราะศาสดาของแต่ละศาสนาเข้าถึงความจริงได้ไม่เท่ากัน ถ้าสมมติว่าความจริงสูงสุด คือช้าง ศาสดาที่จับถูกหางก็บอกว่า “หางนี่แหละคือ ช้าง” ศาสดาที่จับถูกงวงก็บอกว่า “งวงนี่แหละคือช้าง” ศาสดาที่จับถูกหูก็บอกว่า “หูนี่แหละคือช้าง” ศาสดาที่คลำทั่วทั้งตัวก็บอกว่า “ทั้งตัวนี่ แหละคือ ช้าง ”

ถาม : คำสอนของศาสดาทั้งหมด กล่าวถูกต้องหรือไม่ ?

ตอบ : ศาสดาทุกท่านกล่าวถูกหมด ไม่มีใครกล่าวผิดแม้แต่ท่านเดียว เพราะหูก็คือช้าง งวงก็คือช้าง หางก็คือช้าง เพียงแต่ศาสดาบางท่านรู้บางส่วน แต่หลงเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ตนรู้คือทั้งหมดของตัวช้าง[๑๒๘]

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เกิดเป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในสวรรค์แล้ว ก็ยังมิใช่สุขแท้สุขถาวรที่ไม่ต้องกลับมาเป็น

---

[๑๒๗] ในศาสนาฮินดู **พรหมัน** (**ब्रह्मन्**) คือ ความเป็นจริงสูงสุด ไม่มีรูปร่าง ไร้ขีดจำกัด เป็นวิญญาณบริสุทธิ์ เป็นที่มาและจุดหมายปลายทางของสรรพสิ่ง

[๑๒๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๕๔/๒๙๒.

ทุกข์อีก คือแม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ยังต้องตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกธนูยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่า คนยิงเป็นใคร ทำไมจึงยิง หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัด โดยตั้งเงื่อนไขว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงเรา ว่าเป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป' ถ้าเป็นเช่นนี้ก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องตายเสียก่อนอย่างแน่นอน[๑๒๙]

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา[๑๓๐] ที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ซึ่งมีพระอริยเจ้าสามารถพิสูจน์ทราบ จนเห็นประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง แล้วนำออกเผยแผ่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องสร้างโลก ?

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า "พระสัพพัญญู" แปลว่า ผู้รู้เรื่องทั้งปวง คือ รู้หมดทุกอย่าง ด้วยความที่พระองค์รู้หมดทุกอย่างนี่เอง ทำให้พระองค์ประมวลความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกัน แล้วมีพระดำริว่า ถ้าหากทรงบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษเกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เพื่อคลายโศก เพียงเท่านั้น ปรากฏหลักฐาน

---

[๑๒๙] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘

[๑๓๐] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ หน้า ๖๑๓ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสปาวันเขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมา กับใบที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมากกว่ากัน"

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย"

"ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้ว.. แต่มิได้บอกเธอนั้น**มีมาก** เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้นเราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา' เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนั้นเราจึงบอก[๑๓๑]

สรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ทุกเรื่อง (สัพพัญญู) แต่ทรงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ คลายโศก เพื่อสันติสุข และมรรคผล นิพพาน เท่านั้น

พระเจ้า (พระผู้สร้าง) คือใคร?

ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก (ฉบับมหาจุฬา) เล่มที่ ๙ ข้อ ๔๙๓

---

[๑๓๑] สํ.สี. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

หน้า ๒๑๘ ให้ผู้สนใจศึกษาได้พิจารณา มีเรื่องราวดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ จากนั้น จึงเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่ง ถามว่า "ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุย่อมดับสนิทที่ไหน"

เทวดาตอบว่า "แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ"

"ท่านผู้มีอายุ เวลานี้ท้าวมหาเทพอยู่ที่ไหน"

พวกเทพตอบว่า "แม้พวกเราก็ไม่รู้ที่อยู่ของท้าวมหาเทพ หรือทิศทางที่ท้าวมหาเทพอยู่เหมือนกัน แต่ถ้านิมิตปรากฏขึ้น ท้าวมหาเทพก็จะปรากฏพระองค์ด้วย การที่แสงสว่างปรากฏขึ้นนี้ จัดเป็นบุรพนิมิตแห่งการปรากฏของท้าวมหาพรหม"

ต่อมาไม่นานท้าวมหาเทพก็ได้ปรากฏพระองค์ขึ้น ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเข้าไปหาท้าวมหาเทพ แล้วถามว่า "ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน"

เมื่อถามอย่างนี้ ท้าวมหาเทพตอบว่า "**เรา เป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด**"

พระภิกษุนั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ท้าวมหาพรหมก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ท้าวมหาเทพจับแขนภิกษุนั้นนำออกไปข้างนอก แล้วกล่าวว่า "ภิกษุ พวกเทพทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่านต่อหน้าพวกเทพเหล่านั้นว่า "แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน ว่า ปฐวีธาตุ อาโป

ธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน” การที่ท่านละเลยพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรา นับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ไปเถิดภิกษุ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”

สรุปได้ว่า ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือพระพรหมผู้หลงตัวเอง เพราะถูกประจบประแจงจากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง

๒.๗ ปัญหา “โลกแตก?”

ขอตั้งสมมติฐานว่า “จุดจบของโลกอยู่ที่ ๖,๐๐๐ ล้านปี และจุดจบของโลกกับจุดจบของสัตว์ที่มีวิญญาณ ต่างกัน” โดยมีเหตุผลรับรอง และอรรถาธิบายยกหลักฐานจากพระคัมภีร์ มาประกอบดังนี้

- ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์บอกว่า โลกใบนี้ มีสิ่งมีชีวิตมาแล้วประมาณ ๔,๕๐๐ ล้านปี
- พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในภัทรกัปนี้ โลกเคยมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติแล้ว ๔ พระองค์ คือ ๑. พระกกุสันธะ ๒. พระโกนาคมนะ ๓. พระกัสสปะ ๔. พระสมณโคดม (พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน)[๑๓๒]

นั่นก็เท่ากับว่า ประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปี โลกมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ๑ พระองค์ หลังจากนั้นโลกจะล้าง เพราะน้ำท่วม (แผ่นดินไหว) บ้าง, ไฟไหม้บ้าง (ภูเขาไฟระเบิด อุกกาบาตถล่ม) เป็นยุค ๆ ไป[๑๓๓]

---

[๑๓๒] ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๗๒๑.

[๑๓๓] โลกเสื่อม มี ๓ อย่าง คือ (๑) อาโปสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะน้ำ) หมายถึงกัปที่เสื่อมเพราะน้ำนับแต่ชั้นสุภกิณหพรหมลงมา (๒) เตโชสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะไฟ) หมายถึงกัปที่ไฟไหม้ นับแต่ชั้นอาภัสสรพรหมลงมา (๓) วาโยสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะลม) หมายถึงกัปที่ลมพัดทำลาย นับแต่ชั้นเวหัปผลพรหมลงมา หรือหมายถึงช่วงระยะเวลาที่เปลวไฟดับจนถึงมหาเมฆที่ให้กัปพินาศ (องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔,องฺ.จตุกฺก.ฏีกา (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑,วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕)

..แต่โลกยังไม่แตก

ขณะที่โลกถูกไฟไหม้ และน้ำท่วมนั้น สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม (บางศาสนาเชื่อว่าไปอยู่กับ“พระเจ้า”) เมื่อภูมิอากาศ ผืนดิน และต้นไม้อุบัติขึ้นใหม่ ก็จะกลับมาเกิดในโลกนี้อีก[๑๓๔]

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในกัปของโลกนี้ จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติถึง ๕ พระองค์[๑๓๕] แล้วโลกก็จะแตกพินาศไป เพราะไฟ (ดวงอาทิตย์เรียงกัน ๗ ดวง)[๑๓๖] นั่นก็แสดงว่า อีกประมาณ ๒,๓๐๐ ล้านปีข้างหน้า โลกจะแตกพินาศ หลังจากพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระศรีอริยเมตตรัย อุบัติแล้ว ๑,๒๕๐ ล้านปี แต่สรรพสัตว์มิได้มีจุดจบอยู่แค่นั้น หลังจากโลกพินาศแล้ว สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้น**อาภัสสรพรหม** (บางศาสนาบอกว่า “ไปอยู่กับพระเจ้า”) เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ก็จะกลับมาเกิดเป็นสัตว์ในโลกอีก

เรื่องทำนองนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรต่างๆ เช่น

๑. อัคคัญญสูตร[๑๓๗] ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลก กำเนิดของมนุษย์

๒. จูฬนิกาสูตร[๑๓๘] ว่าด้วยเรื่องจักรวาล

๓. สุริยสูตร[๑๓๙] ว่าด้วยเรื่องในอนาคตพระอาทิตย์จะเกิดขึ้นครบ ๗ ดวง และการพินาศของโลก

๔. อุโปสถสูตร ว่าด้วยสวรรค์[๑๔๐]

---

[๑๓๔] ดูลายระเอียดได้ใน **อัคคัญญสูตร** พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑.

[๑๓๕] คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระโคตมพุทธเจ้า **พระเมตเตยยพุทธเจ้า** (ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๒๒๕/๓๓๐)

[๑๓๖] องฺ.สตฺตก.อ. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๔.

[๑๓๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๒/๘๓.

[๑๓๘] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๖.

[๑๓๙] องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒.

[๑๔๐] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๘.

๕. พาลบัณฑิตสูตร ว่าด้วยผลกรรมของคนชั่วและคนดี เรื่องนรกขุมต่างๆ สัตว์เดียรัจฉานจำพวกต่างๆ[๑๔๑]

๖. เทวทูตสูตร ว่าด้วยพญายมซักถามสัตว์นรกและนรกขุมต่างๆ[๑๔๒]

๗. สังขารูปปัตติสูตร ว่าด้วยสวรรค์ ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น[๑๔๓]

๘. อาเนญชสูตร ว่าด้วยอายุของอรูปพรหม ๓ ชั้น[๑๔๔]

โลกล้างกับโลกแตก แตกต่างกัน

อีกประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปีโลกจะล้างเพราะน้ำท่วม และไฟไหม้จนสรรพสัตว์ตายหมดโลก แต่โลกยังไม่แตก หลังจากนั้นภูมิอากาศของโลกก็จะกลับเข้าสู่สภาวะปกติอีกครั้ง สัตว์ทั้งหลายที่ไปบังเกิดใน**อาภัสสรพรหม**ก็จะกลับมาเกิดในโลกอีกครั้ง แล้วจะเข้าสู่ยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือพระศรีอริยเมตตรัย หลังจากยุคพระศรีอริยเมตตรัยประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปีโลกจึงจะแตก เมื่อโลกแตกก็จะเกิดโลกดวงใหม่ต่อไปอีก สรรพสัตว์ก็จะกลับมาเกิดในโลกดวงใหม่ต่อไปอีก เป็นอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

เมื่อธรรมชาติเป็นเช่นนี้ การได้ไปอยู่สวรรค์กับเทพเจ้า ก็ยังมิใช่ที่ที่ปลอดภัยเลย เพราะอะไร? เพราะเมื่อหมดบุญแล้ว ก็ยังต้องกลับไปเกิดในอบายภูมิเป็นส่วนมาก ดังปรากฏเรื่องราวในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา(เล็บ)ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้อย่างไหนจะ

---

[๑๔๑] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๒๙๕.

[๑๔๒] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔.

[๑๔๓] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๖๕/๒๐๙.

[๑๔๔] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๑๗/๓๕๙.

มากกว่ากัน

ภิกษุทูลตอบว่า..ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่าฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวนไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติเทวดามาเกิดในเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไปเป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวหัปผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุหมดไปแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง[๑๔๕]

พระองค์ตรัสเปรียบเทียบให้พระภิกษุฟังว่า ...“เทพทั้งหลาย เมื่อเคลื่อนจากภพของตนแล้ว ที่จะได้กลับไปเกิดเป็นเทพอีก หรือไปเกิดในภูมิที่ต่ำลงมามีจำนวนน้อย แต่เทพที่ต้องไปตกนรกมีจำนวนมาก...เทียบได้กับจำนวนฝุ่นที่ปลายเล็บกับผืนดินทั้งปฐพี ฉะนั้น”[๑๔๖]

สรุปว่า ถ้ายังไม่บรรลุอรหันต์เข้าถึงพระนิพพาน ก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป โดยไม่ขึ้นกับศาสนาหรือศาสดาองค์ใด เพราะนี่คือกฎธรรมชาติ ถึงไม่มีใครเชื่อก็ยังคงเป็นอย่างนี้ เพราะนี่คือกฎธรรมชาติ

---

[๑๔๕] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, องฺ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๑๒๕.

[๑๔๖] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔.

บทที่ ๓

พระพุทธเจ้า

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายลักษณะ ที่ยากแก่การเข้าใจและเชื่อถือได้ โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ ทำให้หลายคนปฏิเสธศาสนาพุทธไปเลยก็มี บางคนก็เลือกเชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น คือ แม้ยอมรับว่าเป็นชาวพุทธ แต่ก็ประพฤติละเมิดศีลเพียงเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้าอยู่เป็นประจำ เช่น โกหกเพื่อให้ได้กำไร ดื่มเหล้าเพื่อเข้าสังคม เป็นต้น

คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยมีความคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ บุญ บาป เป็นเรื่องไร้สาระ ขอให้มีคุณธรรม มีความสุขกายสบายใจทุกๆ วัน ถึงจะไม่มีศาสนาก็อยู่เป็นสุขได้” และมีคนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มากเข้าไปทุกที จะไปตำหนิเขาว่าเป็นคนไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะหลายคนเป็นคนดีน่าเคารพยิ่งกว่าคนสนใจศาสนาหลายๆ คนเสียอีก แต่เหตุผลสำคัญที่ใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งไม่มีใครอยากคิดถึง คือ :

ความตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะดับดิ้นได้ทุกเวลา ชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งแน่นอน ชีวิตเราเป็นของนิดหน่อย รวดเร็ว แตกดับได้ง่าย เหมือนภาชนะดินเผาที่ตกแตกได้ง่าย ความตายที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องหมาย คาดเดาไม่ได้ กำหนดสถานที่ เวลา อายุ วัยไม่ได้ เกิดขึ้นได้ทุกที่ กับคนทุกวัย

เราทุกคนรู้กันมิใช่หรือว่า อายุที่เพิ่มขึ้น แท้จริงแล้วคือชีวิตที่เสียไป เรามีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไป ทุกวัน ทุกนาที ความสุขที่ว่ากันมันสุขจริงแล้วหรือ? มีสิ่งใดจะรับประกันได้ว่า พรุ่งนี้จะไม่ใช่วันตายของเรา ทั้งที่คนที่

มีบุญวาสนามากกว่าเรา ร่ำรวยกว่าเรา ได้ทำกาละ แตกดับลงทุกๆ วัน ในเมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?”

ถาม : ในโลกนี้ จะมีสักกี่คนที่บอกความจริงในเรื่องนี้แก่เราได้?

ถาม : ในโลกนี้ มีหลายแสนคนที่พอจะเคยได้ยินเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่มีสักกี่คนที่ได้ตระหนัก ว่า “นี่คือ ความจริงที่เกิดขึ้นกับเราตลอดอดีตที่ผ่านมา และในอนาคตที่จะเป็นไป”

ถาม : ในอดีต พอจะมีผู้บอกถึงเรื่อง “การกลับชาติมาเกิด” อยู่บ้าง แต่จะมีใครสักกี่คนที่บอกเราได้อย่างครบถ้วนถึงกระบวนการที่แท้จริงของการเวียนว่ายตาย-เกิด และที่สำคัญยิ่ง : ในปัจจุบันนี้ ยังเหลือผู้รู้ที่พอบอกหนทางหลุดพ้นไปจากวัฏสงสาร[๑]นี้ อยู่บ้างหรือไม่?

ตอบว่า : พระพุทธเจ้าคือหนึ่งเดียวในจักรวาล ที่รู้ถึงกลไกของธรรมชาติในเรื่องนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วน อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า หลังจากทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงสิ่งที่พระองค์ได้รู้มา พอสรุปใจความจาก**คัมภีร์พระไตรปิฎก** ได้ว่า

> สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน[๒] ผู้ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก[๓] บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา, พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้”[๔]

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตาม

---

[๑] วัฏสังสาร คือ การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๔.

[๒] ดูรายละเอียด สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๓/๒๒๓.

[๓] ดูรายละเอียด สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๗.

[๔] ดูรายละเอียด ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐-๓๖๕.

มรรคมีองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน[๕] เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

๓.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ?

คนจำนวนไม่น้อยมักลังเลใจว่า พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงนิยายที่เล่าสืบทอดกันมา ปัญหานี้มีคำตอบว่า “พระพุทธเจ้ามีจริง” ด้วยเหตุผล และหลักฐาน ๔ ประการ คือ

๑) หลักฐานบุคคล บุคคลผู้แรกที่บวชให้กับพระภิกษุ ที่สืบทอดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน กว่า ๒,๖๐๐ ปี บุคคลผู้นั้น คือ “พระพุทธเจ้า”

๒) หลักฐานหลักธรรม หลักธรรมน่าอัศจรรย์ในพระไตรปิฎก สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปกี่พันปีก็ตาม โดยเฉพาะสภาวญาณที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก มีเนื้อหาอัศจรรย์เหนือจินตนาการ ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้...แต่โยคีผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา สามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นประจักษ์แก่อายตนะของตนได้ภายใน ๗ วัน บุคคลคนแรกที่บอกลำดับญาณนั้นได้ นั่นคือ “พระพุทธเจ้า”

๓) หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ในปัจจุบันมีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายในประเทศอินเดีย ที่ยืนยันได้ถึงความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคอาณานิคม เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ชื่อว่า เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันนิ่งแฮม (Sir Alexander Cunningham ๒๓ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๒๘ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๙๓) ได้สำรวจสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พิสูจน์และยืนยันเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้โลกได้รู้ เช่น

---

[๕] ที.ป. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

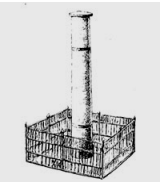

เสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช

สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในภาพจะมองเห็นเสาหินซึ่งเป็นศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นจุดที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

๑) สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าในตำบล "ลุมมินเด" เมื่อแบ่งปันเขตแดนหลังสงคราม ปี พ.ศ.๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) ลุมพินีวันตกอยู่ในเขตของประเทศเนปาล

สถานที่นี้ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง กรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ มีเขาล้อมรอบ ดูตามประวัติศาสตร์ ได้จารึกลุมพินีไว้ในฐานะเป็นสถานที่ประสูติของเจ้าฟ้าชายสิทธัตถะ มกุฎราชกุมาร แห่งศากยะมหานคร เมื่อ ๘๐ ปี ก่อน พ.ศ. ๑

มหาเจดีย์พุทธคยา

สถานที่สำคัญอันยิ่งใหญ่ ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เพราะเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือ ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่นี้ ปัจจุบันอยู่ห่างออกไปทางทิศใต้ของ เมืองคยา ประมาณ ๑๐ กม.

๒) มหาเจดีย์พุทธคยา

พระเจ้าอโศกมหาราชสร้างขึ้นไว้บูรณะ ปฏิสังขรณ์กันต่อมาตามยุคสมัย ราว พ.ศ.๖๗๔ พระเจ้าหุวิชกะ กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงช่วยสร้างเสริมให้เป็นศิลปะต้นแบบ

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หลวงจีนถังซัมจั๋งบันทึกไว้ว่า "ทางตะวันออกของต้นโพธิ์นั้น มีวิหารสูงประมาณ ๑๖๐-๑๗๐ ฟุต กำแพงเบื้องล่างของวิหารด้านนอก สูงประมาณ ๒๙ ฟุต หรือกว่านั้น ตัวอาคารทำด้วยกระเบื้อง (อิฐ) สีฟ้า ทาทับด้วยปูนขาว ทุกห้องในชั้นต่างๆ บรรจุรูปที่ทำด้วย

ทองคำมากมาย ตัวตึกทั้ง ๔ ด้าน ประดับประดาด้วยลวดลายอันมหัศจรรย์ รูปไข่มุกที่ร้อยเป็นสายประดับไว้ที่หนึ่ง"

ธัมเมกขสถูป

เป็นปูชนียสถานสร้างด้วยศิลาแลงอย่างแข็งแรงและสง่างาม ทั้งยังมีลวดลายสลักหินที่วิจิตรงดงามอยู่ตอนล่าง พระเจ้าอโศกได้ทรงสร้างไว้

๓) ธัมเมกขสถูป

สถานที่แสดงธรรมที่นำพาให้ถึงความหลุดพ้น มียอดทรงกรวยสูงประมาณ ๘๐ ฟุต วัดโดยรอบประมาณ ๑๒๐ ฟุต สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์

สมณะจีนบันทึกไว้ว่า รอบสถูปทั้ง ๘ ช่อง มีพระพุทธรูปทองคำประดิษฐานอยู่ครบ

กุสินคร หรือ กุสินารา

สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าดับขันธ์ ปรินิพพาน พระองค์เสด็จประทับบรรทมสีหไสยาสน์เข้าสู่ปรินิพพานใต้ต้นรังคู่ในสาลวโนทยานปัจจุบันสถานที่นี้ตั้งอยู่ที่ตำบลกาเซีย จังหวัดโครักขปุระ

๔) กุสินารา พระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จมายังสถานที่ปรินิพพาน ได้บริจาคพระราชทรัพย์หนึ่งแสนรูปี โปรดให้ก่อสร้างพระสถูปขนาดใหญ่ขึ้น ณ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดยสร้างคร่อมแท่นปรินิพพาน พร้อมด้วยต้นสาละ สถูปมีลักษณะทรงบาตรคว่ำสูงราว ๗๐ ฟุต บนยอดมีฉัตร ๓ ชั้น

http://www.oocities.org/sakyaputto/fq_buddha.htm

๔. หลักฐานในศาสนาคู่แข่ง ในประวัติศาสตร์การเผยแผ่พุทธศาสนาได้บันทึกศาสนาคู่แข่งเอาไว้ด้วย คือ ศาสนาเชน ดุจเดียวกัน ในประวัติศาสนาของศาสนาเชน ก็ได้บันทึกประวัติของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์การโต้วาทะกันกับพระพุทธเจ้าเอาไว้ ย่อมยืนยันได้ว่า แม้แต่ในศาสนาคู่แข่งก็ยังบอกว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง

๓.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงลักษณะพิเศษของมหาบุรุษผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ ๓๒ ประการ พร้อมกับเหตุแห่งการกระทำในอดีต และผลที่ได้รับในชาติปัจจุบัน ซึ่งล้วนเป็นการสั่งสมบารมีมาแต่อดีตชาติ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน แม้ในขณะที่ยกขึ้นและเหยียบพระบาทลงแตะพื้น เพราะเหตุว่าในอดีต ทรงสมาทานในกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการบำเพ็ญทาน อุโบสถศีล ประพฤติตนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และเคารพในกุศลธรรมที่สูงขึ้นไป

ลักษณะที่ ๒ มีจักรบนพื้นฝ่าพระบาท คือ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักร ซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ เพราะเหตุว่า ในอดีต ทรงได้นำความสุขมาให้แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยการบรรเทาความหวาดกลัวด้วยการจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันอย่างเป็นธรรม พร้อมกับให้ทาน

ลักษณะที่ ๓,๔,๑๕ คือ มีส้นพระบาทยื่นยาวออกไป (ลักษณะที่ ๓), มีพระองคุลียาว (ลักษณะที่ ๔), มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม (ลักษณะที่ ๑๕) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์[๖]

ลักษณะที่ ๑๖ มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงให้ของที่ควรบริโภค น้ำมีรสอร่อยแก่สรรพสัตว์

---

[๖] ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒ – ๒๐๗/๑๖๔ – ๑๖๙.

ลักษณะที่ ๕, ๖ มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (ลักษณะที่ ๕) มีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย(ลักษณะที่ ๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตได้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้ วาจาไพเราะ ประพฤติประโยชน์ วางตนสม่ำเสมอ

ลักษณะที่ ๗, ๑๔ มีข้อพระบาทสูง (ลักษณะที่ ๗), มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น (ลักษณะที่ ๑๔) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เป็นผู้กล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์

ลักษณะที่ ๘ มีพระชงฆ์ (แข้ง) เรียวดุจแข้งเนื้อทราย เพราะเหตุว่าในอดีตทรงเป็นผู้ตั้งใจสอนวิชาชีพ ๒ อย่าง คือ วิชาชีพที่เป็นศิลปสามัญ มีช่างสาน ช่างหูก เป็นต้น และวิชาชีพชั้นสูง เช่น ช่างลวดลายเป็นต้น

ลักษณะที่ ๑๒ มีพระฉวีวรรณ ละเอียดจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเข้าหาสมณะหรือพราหมณ์เพื่อซักถามข้อธรรมต่างๆ อะไรเป็นกุศล อะไรไม่เป็นกุศล

ลักษณะที่ ๑๑ มีพระฉวีวรรณสีทองคล้ายทองคำ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงสามารถทำลายความโกรธได้โดยเร็ว ไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้ายและเป็นผู้ให้ผ้าปูลาด ผ้านุ่ง ผ้าห่มอย่างดี

ลักษณะที่ ๑๐ มีพระคุยห (อวัยวเพศ) ฐานเร้นอยู่ในฝัก เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำญาติมิตรที่พลัดพรากกันไปนาน ให้ได้มาพบกัน

ลักษณะที่ ๙, ๑๙ เมื่อทรงประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุได้ (ลักษณะที่ ๙), มีพระวรกายเป็นปริมณฑล สูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ (ลักษณะที่ ๑๙) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ฉลาดในการพิจารณาบุคคลที่ควรสงเคราะห์ ทรงให้การสงเคราะห์บุคคลเหล่านั้นตามความเหมาะสมกับฐานะที่แตกต่างกัน [๗]

ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐ มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (ลักษณะที่ ๑๗), มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

---

[๗] ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒–๒๒๓/๑๘๑–๑๘๒.

(ลักษณะที่ ๑๘), มีลำพระศอกลมเท่ากันตลอด (ลักษณะที่ ๒๐) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงปรารถนาให้ชนจำนวนมากปราศจากกิเลส และสามารถเจริญวิปัสสนาภาวนาจนในที่สุด

ลักษณะที่ ๒๑ มีเส้นประสาทรับรสที่ลำพระศอรับรสพระกระยาหารส่งไปทั่วร่างกาย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ว่าจะด้วยมือ ก้อนหิน ไม้ หรืออาวุธ

ลักษณะที่ ๒๙, ๓๐ มีดวงพระเนตรดำสนิท (ลักษณะที่ ๒๙), มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด (ลักษณะที่ ๓๐) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ไม่ถลึงตาดู ไม่ค้อน ไม่เมิน เป็นผู้มองตรง มองเต็มตา และทอดสายตาดูคนหมู่มาก ด้วยความเมตตา

ลักษณะที่ ๓๒ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำคนหมู่มากในการทำกุศล ได้แก่ การประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ให้ทาน สมาทานศีล

ลักษณะที่ ๑๓, ๓๑ มีโลมชาติแต่ละขุมเพียงเส้นเดียว (ลักษณะที่ ๑๓), มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น (ลักษณะที่ ๓๑) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ มีถ้อยคำที่เป็นหลักเป็นความจริงเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวง

ลักษณะที่ ๒๓,๒๕ มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (ลักษณะที่ ๒๓), มีพระทนต์ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากคำส่อเสียด พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดความสมานสามัคคี

ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘ มีพระชิวหาใหญ่ยาว (ลักษณะที่ ๒๗), มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก (ลักษณะที่ ๒๘) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ[๕]

ลักษณะที่ ๒๒ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากคำพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง อิงอรรถ อิงธรรม

---

[๕] ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔–๒๓๗/๑๘๓–๑๙๔.

ลักษณะที่ ๒๔, ๒๖ มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๒๔), มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตพระองค์เป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ เช่น การโกงตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การฆ่า การปล้นและการขู่กรรโชก[๙]

ลักษณะมหาปุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนี้ ล้วนแต่มีเหตุมาจากการที่พระองค์ได้เคยบำเพ็ญบารมี มาเป็นเวลายาวนาน จึงส่งผลให้เกิดประโยชน์เอื้ออำนวยต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต่อการเผยแผ่พระสัทธรรมของพระองค์อย่างยิ่ง

๓.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธคุณซึ่งเป็นกิตติศัพท์อันเลื่องลือ ที่พุทธบริษัทผู้เลื่อมใสศรัทธา สาธยายสรรเสริญพระพุทธเจ้า มาตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

"อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา."[๑๐]

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) อรหํ หมายถึง ห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดข้าศึก คือ กิเลส เพราะหักซี่กำแห่งสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม และเพราะไม่ทำบาปในที่ลับอีกแล้ว

๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ[๑๑] หมายถึง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบ และด้วยพระองค์เอง

---

[๙] ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘ – ๒๔๑/๑๙๔ – ๑๙๘.

[๑๐] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑/๑. องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๕.

[๑๑] อวิปรีตํ สยมฺภุญาเณน สพฺพาการโต สพฺพธมฺมานํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺโธ. **สัมมาสัมพุทธเจ้า** แปลว่า รู้แจ่มแจ้งธรรมทั้งปวง ทุกแง่ทุกมุม ด้วยปัญญารู้แจ้งเฉพาะพระองค์เอง อย่างไม่ผิดเพี้ยน ดูใน ขุ.อุ.อ. (บาลี) หน้า ๑๒๘.

๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน หมายถึง ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชชา[๑๒] และจรณะ[๑๓]

๔) สุคโต หมายถึง เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕) โลกวิทู หมายถึง รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้บรรลุถึงความดับโลก (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตวโลก โอกาสโลก

๖) อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ หมายถึง เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉานด้วยอุบายต่างๆ จนมีผู้บรรลุธรรมได้

๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ หมายถึง เป็นบรมครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามสมควร

---

[๑๒] วิชชา ได้แก่ วิชชา ๓ และวิชชา ๘ ดังนี้ **วิชชา ๓** คือ ๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๒) จุตูปปาตญาณ ความหยั่งรู้จุติ(ตาย) และอุบัติ(เกิด)ของสัตว์ ๓) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

วิชชา ๘ คือ ๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นตัววิปัสสนา ๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ ๓) อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ ๔) ทิพพโสต หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ ปรีชากำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๗) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจุตูปปาตญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ดูใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘.

[๑๓] **จรณะ ๑๕** หมายถึง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชชา ๑๕ ข้อ คือ ๑) สีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒) อินทรียสังวร การสำรวมอินทรีย์ ๓) โภชเนมัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๔) ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น ๕) มีศรัทธา ๖) มีหิริ ๗) มีโอตตัปปะ ๘) เป็นพหูสูต ๙) วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร ๑๐) มีสติมั่นคง ๑๑) มีปัญญา ๑๒)ปฐมฌาน ๑๓) ทุติยฌาน ๑๔) ตติยฌาน ๑๕) จตุตถฌาน, ดูใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑/๑– ๒.

แก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกันดาร คือ ความเกิด ดุจหัวหน้ากองเกวียน พาบริวารข้ามทางกันดาร หรือทะเลทราย ฉะนั้น

๘) พุทฺโธ หมายถึง เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้แจ้งธรรมชาติทั้งปวงด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย

๙) ภควา หมายถึง ๑) ทรงมีโชค ๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส ๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) ๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม ๕) ทรงเสพอริยธรรม ๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม ๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก ๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว ๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔[๑๔]

พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการย่อได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อัตตหิตสมบัติ ประโยชน์ส่วนตน คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์ คุณข้อนี้มุ่งเอาพระปัญญาเครื่องให้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๕

๒) ปรหิตปฏิบัติ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณข้อนี้มุ่งเอาพระกรุณาเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือหน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ (เป็นที่พึ่งของชาวโลก) ได้แก่ข้อ ๖,๗ ส่วนข้อ ๔,๘ และ ๙ เป็นทั้งปรหิตปฏิบัติ และอัตตหิตสมบัติ[๑๕]

---

[๑๔] ม.มู. (ไทย) ๑๗/๙๕/๔๓๔-๔๓๕, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๓๖/๒๘๑/๕๒๙. ขุ.สุตฺต.อ. (ไทย) ๑/๖/-/๕๓๐.

[๑๕] วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (ไทย) ๑/๒๔๖/๓๓๘. และ ๑/๒๕๘/๓๘๑

๓.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ปรารถนาให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๒ ประเภท คือ พระ**นิยต**โพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว และพระ**อนิยต**โพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่ได้รับการพยากรณ์

พระนิยตโพธิสัตว์ หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว จะไม่ประกอบด้วยฐานะที่ไม่สมควร ๑๘ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นคนบอดแต่กำเนิด
๒. ไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด
๓. ไม่เป็นคนบ้า
๔. ไม่เป็นคนใบ้
๕. ไม่เป็นคนแคระ
๖. ไม่เกิดในชนชาติมิลักขะ
๗. ไม่เกิดในท้องของนางทาสี
๘. ไม่เป็นคนนิยตมิจฉาทิฏฐิ (คนที่มีความเห็นผิดที่แน่วแน่)
๙. ไม่เป็นคนกลับเพศ
๑๐. ไม่ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่าง
๑๑. ไม่เป็นคนโรคเรื้อน
๑๒. อัตภาพสุดท้ายไม่เวียนมาในกำเนิดดิรัจฉาน
๑๓. ไม่มีอัตภาพใหญ่กว่าช้าง
๑๔. ไม่เกิดในขุปปิปาสิกเปรตและนิชฌามตัณหิกเปรต
๑๕. ไม่เกิดในจำพวกกาลกัญชิกาสูรทั้งหลาย
๑๖. ไม่เกิดในอเวจีนรก
๑๗. ไม่เกิดในโลกันตริกนรก

๑๘.ไม่เป็นมารในสวรรค์ชั้นกามาวจร ไม่เกิดในอสัญญีภพ ในรูปาวจรภูมิ ไม่เกิดในภพสุทธาวาส ไม่เกิดในอันติมภพ ไม่ก้าวไปสู่จักรวาลอื่น[๑๖]

บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายให้สูงสุด มีวิเคราะห์ว่า กิเลสานํ สตฺตานํ มินาติ หึสตีติ ปารมี[๑๗] ปฏิปทาใด ย่อมกำจัด คือย่อมฆ่า ซึ่งข้าศึกคือกิเลส ของสัตว์ทั้งหลาย เหตุนั้น ปฏิปทานั้น ชื่อว่า บารมี

บารมีเป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทุกๆ พระองค์ได้บำเพ็ญมาจนบริบูรณ์แล้ว เพื่อนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูงสุด มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) ทานบารมี การให้ การเสียสละอย่างยิ่งยวด คือ เจตนาที่จะบริจาคตนเองและอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีความกรุณาและปัญญากำกับ

๒) ศีลบารมี การรักษากาย วาจา ให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนอย่างยิ่งยวด คือ ความประพฤติทางกาย วาจา ด้วยการงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และมีความตั้งใจกระทำสิ่งที่ควรกระทำ เป็นต้น

๓) เนกขัมมบารมี การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจออกจากกามอย่างยิ่งยวด คือ การมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็นโทษของกามและภพทั้งหลาย เป็นเบื้องต้น

๔) ปัญญาบารมี รอบรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขจัดการ อย่างยิ่งยวด คือ รู้เหตุแห่งความเสื่อมเรียกว่า อปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญเรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีในการที่จะหลีกหนีทางเสื่อม มาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า อุปายโกศล คือ ความรู้

---

[๑๖] ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๐๙.

[๑๗] ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๘๒.

ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะ (รายละเอียด) ของธรรมทั้งหลาย

๕) วิริยบารมี ความเพียร แกล้วกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ อย่างยิ่งยวด คือการขวนขวายที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกายและใจ อยู่เสมอๆ

๖) ขันติบารมี ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผลอย่างยิ่งยวด คือ ความตั้งใจที่จะอดทนต่อความผิดอันสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว ไม่โกรธ

๗) สัจจบารมี พูดจริง ทำจริง และจริงใจ ได้แก่ มีความจริงใจต้องการที่จะกระทำสิ่งใดแล้วทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ อย่างยิ่งยวด คือ การไม่กล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง

๘) อธิษฐานบารมี การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว มีปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะกระทำความดี ละความชั่ว อย่างยิ่งยวด คือ การตั้งมั่นสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว คือ ความตั้งมั่นที่เป็นไปในการเจริญกุศลธรรมต่างๆ ให้ยิ่งขึ้นไป

๙) เมตตาบารมี ความปรารถนาดี มีไมตรีจิต คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ อย่างยิ่งยวด คือ มีจิตใจไม่ประทุษร้าย มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่เพื่อนร่วมโลกอันมีความกรุณาและอุบายโกศล กำกับ

๑๐) อุเบกขาบารมี ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียง หรือหวั่นไหวไป ด้วยอำนาจความยินดี ยินร้าย ชอบ ชัง หรือแรงเย้ายวนยั่วยุใดๆ อันขจัดอนุนนยะ (ความคล้อยตาม) และปฏิฆะ (ความขัดเคือง) โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับอย่างยิ่งยวด[๑๘]

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑) บารมี (ระดับสามัญ) เช่น ทานบารมี ให้ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของ สมบัตินอกกายที่ตนจะสามารถให้ได้

---

[๑๘] ขุ.พุ.(ไทย) ๓๓/๑/๔๑๔,ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๓.อภิ.สํ.อ.(ไทย) ๑/๑/-/๕๓๒.

๒) อุปบารมี (ระดับกลาง) เช่น ทานอุปบารมี ให้ทานที่ยิ่งไปกว่านั้น ได้แก่ การสละอวัยวะเป็นทาน เช่น สละดวงตาให้เป็นทาน เป็นต้น

๓) ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด) เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อพิทักษ์ธรรม หรือเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนรวม

รวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ คือ เป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐"[๑๙]

พระพุทธเจ้าทั้งหลายแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าประเภท **"ปัญญาธิกะ"** ทรงมากด้วยปัญญาในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม[๒๐] อาศัยเหตุที่ทรงมีปัญญามาก มีปัญญาอินทรีย์แกล้วกล้า มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมาก จึงใช้ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมี อบรมบ่มนิสัย เพื่อพระโพธิญาณน้อยกว่าพระพุทธเจ้าประเภทอื่นๆ โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๗ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๙ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์ จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๒๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๒) พระพุทธเจ้าประเภท **"สัทธาธิกะ"** ทรงมากไปด้วยศรัทธา ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีศรัทธามาก มีศรัทธาอินทรีย์แก่กล้า แต่มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมปานกลาง จึงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ๑ เท่าตัว ทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๑๔ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๑๘ อสงไขย และ

---

[๑๙] ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๔๒., ขุ.จริยา. ๗๔/๓๖/๕๕๕-๕๕๘.

[๒๐] ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ดูใน ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

ตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๔๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๓) พระพุทธเจ้าประเภท **"วิริยาธิกะ"** ทรงมากไปด้วยวิริยะ ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีวิริยะมากเป็นพิเศษ มีวิริยอินทรีย์แก่กล้า แต่พระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมีน้อย จึงทรงต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทสัทธาธิกะถึง ๑ เท่าตัว โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๒๘ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๓๖ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมีถึง ๘๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป นับเป็นระยะเวลานานมาก ดังนี้[๒๑]

พระพุทธเจ้า	**ช่วงเวลาสร้างพระบารมี**			**รวมเวลา**
	ดำริ	**ออกปาก**	**รับคำพยากรณ์**	
พระปัญญาธิกพุทธเจ้า	๗ อสงไขย	๙ อสงไขย	๔ อสงไขยกับอีกเศษ แสนกัป	๒๐ อสงไขยกับอีกเศษ ๑ แสนกัป
พระสัทธาธิกพุทธเจ้า	๑๔ อสงไขย	๑๘ อสงไขย	๘ อสงไขยกับอีกเศษ แสนกัป	๔๐ อสงไขยกับอีกเศษ ๑ แสนกัป
พระวิริยาธิกพุทธเจ้า	๒๘ อสงไขย	๓๖ อสงไขย	๑๖ อสงไขยกับอีกเศษ แสนกัป	๘๐ อสงไขยกับอีกเศษ ๑ แสนกัป

[๒๑] องฺ.เอกก. อ. (บาลี) ๑/๑๗๔/๑๐๔, ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘, ขุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/-/๒๖๖.

๓.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

พระโพธิสัตว์ ในชาติที่จะตรัสรู้ จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติ ดังนี้

๑) ธรรมสโมธาน คือ การรวมกันขององค์ธรรม ๘ ประการ อันเป็นคุณสมบัติที่จะเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด คือ

๑. มนุสฺสตฺตํ เป็นมนุษย์เท่านั้น

๒. ลิงฺคสมฺปตฺติ ถึงพร้อมด้วยเพศ คือ ต้องเป็นบุรุษเท่านั้น ผู้หญิงไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สตรีจะพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้”[๒๒]

๓. เหตุ ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นส่วนเหตุ อันอาจเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้ แต่ไม่ยินดีเพียงแค่นั้น

๔. สตฺถารทสฺสนํ ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้ว ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

๕. ปพฺพชฺชา ได้ออกบวชเป็นบรรพชิต

๖. คุณสมฺปตฺติ ประกอบด้วยคุณสมบัติ อันได้แก่ อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ อันเป็นสมาธิอย่างสูง

๗. อธิกาโร มีการกระทำอันยิ่งถึงขั้นสละชีวิตของตนเอง เพื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๘. ฉนฺทตา มีความปรารถนาแรงกล้าที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แม้ต้องเผชิญต่ออุปสรรคนานัปการ ก็ไม่ท้อถอย[๒๓]

---

[๒๒] องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๗๙/๓๕.

[๒๓] ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๕๘๐-๕๘๓, ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

๒) บารมี บำเพ็ญคุณงามความดีครบทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา รวมเรียกว่า **พุทธการกธรรม** คือธรรมที่กระทำให้เป็นพุทธะ[๒๔]

๓) อธิษฐานพุทธภูมิ มีพื้นฐานจิตใจ มุ่งตรงต่อการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. อุตสาหะ คือ ความเพียร
๒. อุมมัคคะ คือ ปัญญา
๓. อวัฏฐานะ คือ อธิษฐาน (ความมั่นคงเด็ดเดี่ยว แน่วแน่)
๔. หิตจริยา คือ การเจริญเมตตา[๒๕]

๔) อัธยาศัย มีนิสัยใจคอมุ่งสู่การออกจากกาม มีองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่

๑. อัธยาศัยเพื่อเนกขัมมะ (เห็นโทษในกาม)
๒. อัธยาศัยเพื่อปวิเวก (เห็นโทษในการคลุกคลี)
๓. อัธยาศัยเพื่อความไม่โลภ (เห็นโทษของความโลภ)
๔. อัธยาศัยเพื่อความไม่โกรธ (เห็นโทษของโทสะ)
๕. อัธยาศัยเพื่อความไม่หลง (เห็นโทษของโมหะ) และ
๖. อัธยาศัยเพื่อความสลัดออก (เห็นโทษในภพทั้งปวง)[๒๖]

---

[๒๔] ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.
[๒๕] ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.
[๒๖] ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

๓.๖ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมราชา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่า พระองค์ทรงปกครองดินแดนประเทศใดจึงเป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้ เคยทำศึกสงครามชนะกองทัพใดมาบ้าง ก็หาไม่ ประวัติศาสตร์โลกไม่เคยบันทึกเอาไว้เลย ว่าพระองค์ทรงชนะกองทัพใดได้ ..แล้วพระองค์จะทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้อย่างไร ในเมื่อไม่เคยจับดาบ จับอาวุธ ฆ่าฟันเอาชนะกองทัพใดๆ เลย

ในเรื่องนี้ มีข้อให้พิจารณาอยู่ว่า ข้าศึกกองทัพใดในสากลจักรวาลที่สามารถย่ำยีชีวิตเราได้อย่างโหดร้ายแสนทรมาน ชั่วกัปชั่วกัลป์ อย่างหาหนทางตอบโต้เอาคืนใดๆ ไม่ได้เลย ได้เท่ากับกองทัพแห่งความแก่ ความเจ็บ ความตาย[๒๗] และการตกนรก ซึ่งมีสาเหตุมาจากตัณหาและอุปาทานในจิตใจของเราเอง ที่ก่อภพก่อชาติให้ต้องเกิดอีก[๒๘] ถึงแม้จะได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นระยะ ๆ แต่กลับเป็นเหยื่อล่อให้หลงยึดข้องไว้กับทุกข์หนักเข้าไปอีก

---

[๒๗] “ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ในโลกนี้ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ ทั้งไม่มีความเร็วที่จะหนีไป” ดูใน ขุ.เถร (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖.

“แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า ความตายไม่ละเว้นใครๆ ย่อมย่ำยีสัตว์ทั้งหมดทีเดียว” สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

[๒๘] “เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี’ ..ก็ถ้าอุปาทาน คือ กามุปาทาน(ยึดมั่นในกาม) ทิฏฐุปาทาน(ยึดมั่นในทิฏฐิ) สีลัพพตุปาทาน(ยึดมั่นในศีลพรต) หรืออัตตวาทุปาทาน(ยึดมั่นในวาทะว่ามีอัตตา) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ”

‘เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี’ ..ก็ถ้าตัณหา คือ รูปตัณหา(อยากได้รูป) สัททตัณหา (อยากได้เสียง) คันธตัณหา (อยากได้กลิ่น) รสตัณหา (อยากได้รส) โผฏฐัพพตัณหา (อยากได้โผฏฐัพพะ) และธัมมตัณหา (อยากได้ธรรมารมณ์) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ แล้วไซร้ เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ” ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙.

จนต้องทำใจยอมจำนนเสียว่า

"ชีวิตก็ต้องเป็นอย่างนี้แหละ เกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตายอย่างนี้แหละ จะมัวไปหาหนทางชนะศึกนี้อยู่ทำไม ในเมื่อยังไม่เคยมีใครในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เอาชนะต่อความแก่ ความเจ็บ ความตายได้เลยสักคน แทนที่จะนั่งกลุ้มหาหนทางเอาชนะศึกนี้ มาแสวงหาความสุขภายใต้การบงการของผู้ชนะที่แน่นอนอยู่แล้ว ไม่ดีกว่าหรือ? ทำชีวิตให้รวยขึ้น ให้สวยให้หล่อขึ้น ให้มีกินมีใช้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ไม่ดีกว่าหรือ? จะมัวไปพรั่นพรึงต่อผู้ชนะที่ทรงอำนาจเช่นนี้ ให้เสียสุขในปัจจุบันขณะไปทำไม? เอาแรงกายแรงใจมาทำมาหากิน ทำชีวิตในวันพรุ่งนี้ให้มีความสุขสะดวกสบายกว่าทุกวันๆ ที่ผ่านมา ไม่ดีกว่าหรือ?"

สัตว์ทั้งหลายคิดกันเช่นนี้ จึงพัฒนาตนเองอย่างสูงสุดได้เพียงแค่ความเป็นมนุษย์หรือเทพ ยังไม่ถึงขั้นความเป็น "อริยะ" หรือ "มหาบุรุษ" และในประเด็นนี้เอง เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า "เจ้าชายสิทธัตถะทรงทิ้งบุตร ทิ้งภรรยา ออกจากพระราชวังไปหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว เป็นการกระทำของบุรุษที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือไม่?"

ขอตอบด้วยคำถามว่า : พระองค์ออกจากพระราชวัง จากปราสาทแสนสุข ๓ ฤดู แล้วไปพัก บรรทมสุขสบายอยู่ที่ไหน และกินอยู่อย่างไร?

ตอบด้วยคำถามว่า : บุรุษที่รู้แน่ว่า ลูกเมียจะต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายไปในที่สุด แล้วอยู่ตักตวงความสุขจากกันและกันภายในครอบครัว โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข คนเช่นนี้น่ายกย่องนักหรือ?

ตอบด้วยคำถามว่า : ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพา พระราหุลได้บรรลุพระอรหันต์ สรรพสัตว์ได้พ้นทุกข์ เพราะใคร?

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระนามเดิมก่อนตรัสรู้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติในราชวงศ์ศากยะ เจ้าเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงสมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยความรัก ความสุข

สะดวกสบายอยู่ในปราสาท ๓ หลัง ๓ ฤดู ขณะทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษาสรรพวิชาครบทั้ง ๑๘ ศาสตร์[๒๙] จนได้รับการยกย่องจากอาจารย์ว่ามีความรู้เสมอตน เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา หรือพิมพา ธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ แห่งราชวงศ์โกลิยะ กรุงเทวทหะ

เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงมีพระราชโอรสองค์หนึ่งนามว่า "ราหุล" ซึ่งเป็นบ่วงคล้องใจให้ยากยิ่งที่จะตัดสินใจออกแสวงหาโมกขธรรมได้ ตลอดระยะเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขอยู่ในพระราชวังนั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้นมิให้พระองค์ได้เห็นความจริงแห่งชีวิต เพราะทุกอย่างที่แวดล้อมพระองค์ ล้วนถูกจัดไว้ให้น่าปรารถนาน่ายินดีทั้งสิ้น แต่หลังจากได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะผู้มีแต่ผ้าพันกาย แต่นั่งยิ้มผ่องใสอยู่ได้ ก็ทรงตระหนกพรั่นพรึงว่า อีกไม่นาน พระองค์เองก็ต้องเป็นเช่นนี้ จึงดำริที่จะแสวงหาหนทางเพื่อช่วยพระองค์เอง และผู้คนผู้เป็นที่รักให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านั้น ซึ่งธรรมดาโลกนี้มีของเป็นคู่ปรับกัน มีร้อนก็มีเย็นแก้ มีมืดก็มีสว่างแก้ เมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีอีกฟากหนึ่งที่ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายแน่นอน การที่จะค้นพบทางอันนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ จำต้องอาศัยเพศของสมณะคือการออกบวช[๓๐] ดังที่

---

[๒๙] ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการคือ ๑. รู้จักภาษาสัตว์ มีเสียงนกร้องเป็นต้นว่าร้ายดีประการใดได้สิ้น ๒. รู้จักกำเนิดเถาและไม้เป็นต้นว่าชื่อนั้นๆ ๓. คัมภีร์เลข ๔. คัมภีร์ช่าง ๕. คัมภีร์นิติศาสตร์ รู้ที่จะเป็นครูสั่งสอนท้าวพระยาทั้งปวง ๖. คัมภีร์พาณิชยศาสตร์ รู้ที่จะเลี้ยงฝูงชนให้เป็นสิริมงคล ๗. พลศาสตร์ รู้นับนักขัตฤกษ์ รู้ตำราดวงดาว ๘. คันธัพพศาสตร์ รู้เพลงขับร้องและดนตรี ๙. เวชชศาสตร์ รู้คัมภีร์แพทย์ ๑๐. ธนูศาสตร์ รู้ศิลปะการยิงธนู ๑๑. ประวัติศาสตร์ ๑๒. ดาราศาสตร์ รู้วิธีทำนายดวงชะตาของคน ๑๓. มายาศาสตร์ รู้ว่านี่เป็นแก้ว นี่มิใช่แก้ว เป็นต้น ๑๔. เหตุศาสตร์ ผลศาสตร์รู้จักเหตุรู้จักผลจะบังเกิด ๑๕. ภูมิศาสตร์ รู้จักที่จะเลี้ยงโคกระบือ รู้การที่จะหว่านพืชลงในนาไรให้เกิดผล ๑๖. ยุทธศาสตร์ รู้คัมภีร์พิชัยสงคราม ๑๗. ลัทธิศาสตร์ รู้คัมภีร์โลกโวหาร ๑๘. ฉันทศาสตร์ รู้จักคัมภีร์ผูกบทกลอนกาพย์โคลง

[๓๐] ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๔/๑-๗.

พระองค์ตรัสเล่าไว้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า "ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปมัวแสวงหาสิ่งที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีกไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้งได้รู้สึกถึงโทษอันต่ำทรามของการมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดานี้แล้ว เราพึงถือบวช แสวงหา***นิพพาน***[๓๑] อันไม่มีความเกิด อันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเถิด"[๓๒]

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชาแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่เป็นเวลาถึง ๖ ปี แต่ก็ยังไม่ได้ตรัสรู้ ในระหว่าง ๖ ปีนั้นได้ทรงศึกษาในสำนักของดาบส ทรงทรมานพระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามคำสอนของบางลัทธิหรือตามความเชื่อของคนในยุคนั้น และที่สำคัญคือได้ทรงศึกษาในภาคปฏิบัติ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถภาวนาในสำนักของอาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่าน คือ ครั้งแรกทรงศึกษาในสำนักของอาฬารดาบส กาลามโคตร จนได้บรรลุรูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน และอรูปฌาน ๓ คือ อากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน และอากิญจัญญายตนฌาน ต่อจากนั้นทรงไปศึกษาในสำนักของอุทกดาบสรามบุตร ได้บรรลุอรูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน[๓๓]

---

[๓๑] "นิพพานเป็นธรรมเกษม เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ ไม่ตาย" ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕. "นิพพานเป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย" ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗.

[๓๒] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๗๖/๒๙๙.

[๓๓] ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๗/๓๙๖.

แต่พระองค์ยังไม่ทรงพอพระทัย เพราะทรงเห็นว่า ผลของฌานหรือสมาบัตินั้น เป็นเพียงธรรมเครื่องอาศัยอยู่เป็นสุขเท่านั้น ไม่ใช่ความพ้นทุกข์ จึงทรงอำลาอาจารย์ทั้งสอง เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสวงหาธรรมที่ทำหน้าที่ประหาณอาสวกิเลสอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในวัฏฏทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยลำพังพระองค์เอง โดยในขั้นแรก ได้ทรงทรมานพระวรกายให้ลำบากถึง ๓ วาระ คือ

๑) ใช้ฟันบนกับฟันล่างขบกัน ใช้ลิ้นกดเพดานปาก จนเหงื่อไหลออกจากรักแร้

๒) กลั้นลมหายใจ และผ่อนลมหายใจทีละน้อย จนทำให้ลมออกทางช่องหูทั้งสองข้าง

๓) อดอาหาร โดยบริโภคอาหารเพียงวันละเล็กน้อย ในที่สุดไม่บริโภคเลยจนทำให้ร่างกายซูบผอม[๓๔]

เมื่อทรงเห็นว่าการทรมานพระวรกายเช่นนี้ ยังไม่ใช่ทางที่จะกำจัดอาสวกิเลส หรือให้ตรัสรู้ได้[๓๕] จึงกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อบำรุงร่างกายให้มีเรี่ยวแรง แล้วทรงบำเพ็ญเพียรทางใจต่อไป[๓๖] จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๖ ทรงรับหญ้าคาจากโสตถิยพราหมณ์ ปูลาดต่างบัลลังก์ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์[๓๗] ทรงนั่งขัดสมาธิ บนบรรลังก์หญ้านั้น หันพระพักตร์ไปในทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า "ถ้าเรายังไม่ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตราบใด เราจักไม่ลุกขึ้นตราบนั้น แม้ว่าเนื้อเลือดจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที" แล้วทรงกระทำจิตเข้าสู่สมาธิอย่างเข้มข้น ทรงประมวลเอาพระบารมีที่ทรงสั่งสมมาหลายโกฏิชาติมาเป็นกำลัง จนสามารถเอาชนะธรรมฝ่ายต่ำได้ มีพระทัยที่แน่วแน่มาก

---

[๓๔] ดูรายละเอียด มู.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๑/๔๐๑.

[๓๕] ดูรายละเอียด มู.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๙/๑๖๒.

[๓๖] ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๕/๔๐๕.

[๓๗] ดูรายละเอียด ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๕๔/๔๘๘.

ยิ่งขึ้นตามลำดับ และในราตรีนั้นเอง พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญภาวนากำหนดลมหายใจ (อานาปานสติภาวนา) เป็นอารมณ์[๓๘] จนได้บรรลุรูปฌาน ๔ แล้วใช้ฌานนั้นเป็นพื้นฐานเจริญขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา[๓๙] ก็ได้บรรลุญาณเครื่องตรัสรู้ตามลำดับ คือ

๑. ยามแรก (เวลา ๑๘ - ๒๒ น.) ทรงบรรลุบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ รู้และเข้าใจอดีตชาติหนหลังของสรรพสัตว์ได้อย่างแจ่มแจ้ง

๒. ยามที่สอง (เวลา ๒๒ - ๐๒ น.) ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรงรู้และเข้าใจเหตุที่สัตว์โลกต้องเกิดและตายมีสภาพที่แตกต่างกัน ทั้งรู้แจ้งการกำเนิดและเรื่องของชีวิต ที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม

๓. ยามที่สาม (เวลา ๐๒ - ๐๖ น.) ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ[๔๐] คือปัญญารู้แจ้ง เป็นเหตุสิ้นไปของกิเลสอาสวะทั้งหลาย คือทราบว่าการที่ขันธ์มาประชุมกันขึ้นเป็นตัวเรา ตัวเขา นี้ ก็เพราะความไม่รู้จริง (อวิชชา) ความต้องการ ความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด (ตัณหา) ความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) และการกระทำด้วยอำนาจของกิเลส (กรรม) นั่นเอง ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นเหตุและผลของกันและกัน เหมือนกับสายโซ่ เรียกว่า**ปฏิจจสมุปบาท** เมื่อทรงเห็นแจ้งชัดเช่นนี้ ทำให้ถอนความหลงความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์เสียได้ และรู้ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่พระองค์ไม่เคยได้ทรงทราบมาจากเจ้าลัทธิใดๆ มาก่อน เรียกว่า อริยสัจ ๔[๔๑]

---

[๓๘]ดูรายละเอียด สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๔/๔๖๑.,องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๕๐๖.

[๓๙]ดูใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๒๕๐, สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๕๖/๒๔๒.

[๔๐]ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๖.

[๔๑]ดูรายละเอียด ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔ ,ที.สี.อ. (บาลี) ๒๔๘/๒๐๓.

๓.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพระสัพพัญญุตญาณที่สามารถล่วงรู้อดีต อนาคตและปัจจุบันธรรม[๔๒] ได้แก่ ความเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั่นเอง ซึ่งก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญู ผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั้น พระองค์ต้องทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระนามว่า “พระพุทธโคดม” เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ มีกำลังปัญญาแรงกล้า ทรงมีพระปรีชาญาณ เฉลียวฉลาดล่วงสามัญมนุษย์ ทรงรู้แจ้งโลกทั้งปวง ตลอดทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และเหล่าสัตว์ ทรงประกาศพระธรรมคำสั่งสอนอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในเบื้องปลาย ให้ผู้อื่นรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงสมบูรณ์ด้วยพระญาณเครื่องรู้แจ้ง ตามลำดับขั้น ดังนี้[๔๓]

๑) สุตมยญาณ ญาณในการทรงจำและเข้าใจธรรมที่ได้สดับมา

๒) สีลมยญาณ ญาณในการสำรวมศีล คือปัญญาในการสดับธรรมแล้วสำรวมไว้

๓) สมาธิภาวนามยญาณ ญาณในการสำรวมจิตเจริญสมาธิ

๔) ธัมมัฏฐิติญาณ ญาณในการกำหนดที่ตั้งแห่งธรรม

๕) สัมมสนญาณ ญาณที่กำหนดนามธรรมและรูปธรรม

๖) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันแห่งธรรม

๗) วิปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความดับ

๘) อาทีนวญาณ ญาณที่คำนึงเห็นโทษ คือ เห็นสังขารเป็นภัย

---

[๔๒] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๙๘, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๐.

[๔๓] ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทานมรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑.

๙) สังขารุเปกขาญาณ ญาณที่เป็นกลางต่อสังขาร

๑๐) โคตรภูญาณ ญาณในการหลีกไปจากนิมิตภายนอก

๑๑) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค คือ ปัญญาในการออกและหลีกไปทั้งจากกิเลส และจากนิมิตภายนอก

๑๒) ผลญาณ ญาณในอริยผล คือ ปัญญาที่หยุดความพยายาม

๑๓) วิมุตติญาณ ญาณในวิมุตติ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นอุปกิเลสที่อริยมรรค ตัดขาดแล้ว

๑๔) ปัจจเวกขณญาณ ญาณในการพิจารณาทบทวน คือ ปัญญาในการเห็นธรรมที่มาร่วมกันในขณะนั้น

๑๕) วัตถุนานัตตญาณ ญาณในวัตถุต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายใน

๑๖) โคจรนานัตตญาณ ญาณในอารมณ์ต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายนอก

๑๗) จริยานานัตตญาณ ญาณในจริยาต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดจริยา

๑๘) ภูมินานัตตญาณ ญาณในภูมิต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรม ๔ ประการ

๑๙) ธัมมนานัตตญาณ ญาณในธรรมต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรม ๙ ประการ

๒๐) ญาตัฏฐญาณ ญาณที่มีสภาวะรู้ คือ ปัญญาเครื่องรู้ยิ่ง

๒๑) ตีรณัฏฐญาณ ญาณที่มีสภาวะพิจารณา คือ ปัญญาเครื่องกำหนดรู้

๒๒) ปริจจาคัฏฐญาณ ญาณที่มีสภาวะสละ คือ ปัญญาเครื่องละ

๒๓) เอกรสัฏฐญาณ ญาณที่มีสภาวะเป็นรสเดียว คือ ปัญญาเครื่องเจริญ

๒๔) ผัสสนัฏฐญาณ ญาณที่มีสภาวะถูก คือ ปัญญาเครื่องทำให้แจ้ง

๒๕) อัตถปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ คือ ปัญญารู้แจ้งในอรรถต่างๆ

๒๖) ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม คือ ปัญญาในธรรมต่างๆ

๒๗) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในนิรุตติ คือ ปัญญาในนิรุตติต่างๆ

๒๘) ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ คือ ปัญญาในปฏิภาณต่างๆ

๒๙) วิหารัฏฐญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารธรรม คือ ปัญญาในวิหารธรรมต่างๆ

๓๐) สมาปัตตัฏฐญาณ ญาณในสภาวะแห่งสมาบัติ คือ ปัญญาในสมาบัติต่างๆ

๓๑) วิหารสมาปัตตัฏฐญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารสมาบัติ คือ ปัญญาในวิหารสมาบัติต่างๆ

๓๒) อานันตริกสมาธิญาณญาณในสมาธิตามลำดับ คือ ปัญญาในการตัดขาดอาสวะเพราะความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน

๓๓) อรณวิหารญาณ ญาณในอรณวิหาร คือทัสสนาธิปไตยวิหา-ราธิคมที่สงบ และปณีตาธิมุตตตาปัญญา

๓๔) นิโรธสมาปัตติญาณ ญาณในนิโรธสมาบัติ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในการระงับสังขาร ๓ ด้วยญาณจริยา ๑๖ และด้วยสมาธิจริยา ๙ เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยพละ ๒ อย่าง

๓๕) ปรินิพพานญาณ ญาณในปรินิพพาน คือ ปัญญาในการทำความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไปของผู้มีสัมปชัญญะ

๓๖) สมสีสัฏฐญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมที่สงบ และเป็นประธาน คือ ปัญญาในความดับไปแห่งธรรมทั้งปวง เพราะตัดขาดโดยชอบแล้ว

๓๗) สัลเลขัฏฐญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา คือ ปัญญาในสภาวะแต่ละอย่าง สภาวะต่างๆ สภาวะเดียวและเดช

๓๘) วิริยารัมภญาณ ญาณในการปรารภความเพียร คือ ปัญญาในการประคองจิตที่ไม่หดหู่และจิตที่ส่งไป

๓๙) อัตถสันทัสสนญาณ ญาณในการเห็นชัดซึ่งอรรถแห่งธรรม คือ ปัญญาในการประกาศธรรมต่างๆ

๔๐) ทัสสนวิสุทธิญาณ ญาณในความหมดจดแห่งทัสสนะ คือ ปัญญาในการรวมธรรมในการรู้แจ้งสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๔๑) ขันติญาณ ญาณในธรรมที่พอใจ คือ ปัญญาที่รู้ชัด

๔๒) ปริโยคาหนญาณ ญาณในการหยั่งลงสู่ธรรม คือ ปัญญาที่ถูกต้องธรรม

๔๓) ปเทสวิหารญาณ ญาณในวิหารธรรมส่วนหนึ่ง คือ ปัญญาในการรวมปัจจัย

๔๔) สัญญาวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยสัญญา คือ ปัญญาที่มีกุศลธรรมเป็นใหญ่

๔๕) เจโตวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการคิดถึงกุศล คือ ปัญญาในธรรมเป็นเหตุหลีกออกจากสภาวะต่างๆ

๔๖) จิตตวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยกุศลที่อธิษฐาน คือ ปัญญาในการอธิษฐาน

๔๗) ญาณวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยความรู้ คือ ปัญญาในธรรมที่ว่าง

๔๘) วิโมกขวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการสละ คือ ปัญญาในความสละ

๔๙) สัจจวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากภาวะที่ไม่แท้ด้วยภาวะที่แท้ คือ ปัญญาในสภาวะแท้

๕๐) อิทธิวิธญาณ ญาณที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ คือ ปัญญาในสภาวะที่สำเร็จด้วยการกำหนดกายและจิตเข้าด้วยกัน

๕๑) โสตธาตุวิสุทธิญาณ ญาณในความหมดจดแห่งโสตธาตุ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่สัททนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๒) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจผู้อื่นได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่วิญญาณจริยาที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๓) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปตามปัจจัยด้วยอำนาจการแผ่ไปแห่งกรรมที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๔) ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ คือ ปัญญาในการเห็นรูปนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียวด้วยอำนาจแสงสว่าง

๕๕) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้สิ้นอาสวะ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในอินทรีย์

๕๖) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์คือปัญญาในสภาวะที่ควรกำหนดรู้

๕๗) สมุทยญาณ ญาณในสมุทัย คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรละ

๕๘) นิโรธญาณ ญาณในนิโรธ คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรทำให้แจ้ง

๕๙) มัคคญาณ ญาณในมรรค คือปัญญาในสภาวะที่ควรเจริญ

๖๐) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์

๖๑) ทุกขสมุทยญาณ ญาณในเหตุเกิดทุกข์

๖๒) ทุกขนิโรธญาณ ญาณในความดับทุกข์

๖๓) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ญาณในข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

๖๔) อัตถปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ

๖๕) ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม

๖๖) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในการใช้ภาษา

๖๗) ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ

๖๘) อินทริยปโรปริยัตตญาณ[๔๔] ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้มีกิเลสดุจธุลีน้อยในปัญญาจักษุ มีกิเลสดุจธุลีมากในปัญญาจักษุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม พึงสอนให้รู้แจ้งได้ง่าย พึงสอนให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย

๖๙) อาสยานุสยญาณ[๔๕] ญาณในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงทราบอาสยะของสัตว์ทั้งหลาย[๔๖] ทรงทราบจริตของสัตว์ทั้งหลาย[๔๗] ทรงทราบอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย[๔๘] ทรงทราบอธิมุตติของสัตว์ทั้งหลาย[๔๙] และทรงทราบชัดภัพพสัตว์[๕๐] (สัตว์ที่ควรบรรลุธรรมในภพนี้)

---

[๔๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑ – ๑๑๒/๑๗๒ – ๑๗๔.

[๔๕] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

[๔๖] คำว่า **อาสยะของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ทิฏฐิและยถาภูตญาณอันเป็นที่อาศัย (ยึดถือ) ของเหล่าสัตว์ มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่ว ได้แก่ สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ และฝ่ายดี ได้แก่ เนกขัมมะ อพยาบาท วิปัสสนาญาณหรือยถาภูตญาณ, ขุ.ป. (ไทย)๓๑/๑๑๓/๑๗๕.

[๔๗] คำว่า **จริตของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี) อปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว) อาเนญชาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง) ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร และอรูปาวจร, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๖.

[๔๘] คำว่า **อนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง อนุสัย ๗ ประการ ได้แก่ (๑) กามราคานุสัย (๒) ปฏิฆานุสัย (๓) มานานุสัย (๔) ทิฏฐานุสัย (๕) วิจิกิจฉานุสัย (๖) ภวราคานุสัย (๗) อวิชชานุสัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๕ – ๑๗๖.

[๔๙] คำว่า อธิมุตติ อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ อัธยาศัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

[๕๐] คำว่า **ภัพพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาดี อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

และอภัพพสัตว์ [๕๑] (สัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ ๗๐) ยมกปฏิหาริยญาณ[๕๒] ญาณในยมกปาฏิหาริย์ คือ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ไม่มีทั่วไปแก่สาวก เช่น มีท่อไฟและสายน้ำพุ่งออกจากฐานที่เป็นคู่ แล้วสลับคู่กันพุ่งออกมาอีกครั้งหนึ่ง และทรงแสดงฉัพพัณณรังสี[๕๓] แผ่ซ่านออกจากพระวรกาย ทรงเนรมิตรพุทธนิมิตคู่กับพระองค์ในอิริยาบถต่างๆ

๗๑) มหากรุณาสมาปัตติญาณ[๕๔] ญาณในมหากรุณาสมาบัติ คือ ทรงพิจารณาเห็นโลกสันนิวาส (สัตว์โลก) ๘๙ ประการ และทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์ในแต่ละลักษณะที่ทรงเห็น เช่น ลักษณะที่ ๑ ทรงพิจารณาเห็นว่า “โลกสันนิวาสอันไฟลุกโชนแล้ว” จึงทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์...ฯลฯ ลักษณะที่ ๘๙ ทรงพิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังข้ามไม่ได้ เราเป็นผู้พ้นแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่พ้น เราเป็นผู้ฝึกแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่ได้ฝึก เราเป็นผู้สงบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่สงบ เราเป็นผู้เบาใจแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่เบาใจ ..เราเป็นผู้เบาใจแล้วจะให้สัตว์โลกเบาใจได้ด้วย เราเป็นผู้ดับสนิทแล้วจะให้สัตว์โลกดับสนิทได้ด้วย”

๗๒) สัพพัญญุตญาณ ญาณความรู้ในธรรมทั้งปวง

๗๓) อนาวรณญาณ ญาณที่ไม่มีเครื่องกั้น

ญาณที่ ๗๒ และ ๗๓[๕๕] คือ ญาณที่ทรงรู้สังขตธรรม และอสังขตธรรมทั้งปวง โดยไม่มีเครื่องกั้น ทั้งในอนาคต ในอดีตและในปัจจุบัน[๕๖]

---

[๕๑] คำว่า **อภัพพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญาทราม ไม่อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย ขุ.ป. (ไทย)๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

[๕๒] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๗ – ๑๗๙.

[๕๓] **ฉัพพัณณรังสี** หมายถึง แสงสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีแสด สีประภัสสร, ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๘ – ๑๗๙.

[๕๔] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๗ – ๑๑๘/๑๗๙ – ๑๘๒.

[๕๕] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๙ – ๑๒๑/๑๘๓ – ๑๘๗.

[๕๖] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ขุ.ปฏิ.อ. (ไทย) ๗/๑/- /๑๐๕๘-๑๑๕๙.

พระพุทธเจ้า “สมณโคดม” ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน (การประชุมพร้อมแห่งธรรม) อย่างครบถ้วน พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจและด้วยวาจามาเป็นระยะเวลาถึง ๑๖ อสงไขย และเมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้าแล้ว ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ ในฐานะพระนิยตโพธิสัตว์อีก ๔ อสงไขยแสนกัป เมื่อบำเพ็ญบารมีครบสมบูรณ์แล้วจึงไปบังเกิดเป็นท้าวสันดุสิตบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อเกิดบุพพนิมิต จึงจุติมาอุบัติในโลกมนุษย์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จนในที่สุดได้ตรัสรู้เป็น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

๓.๘ ปัญญาญาณของพระพุทธเจ้า

หลังจากตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระญาณหยั่งรู้ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑) ทศพลญาณ ๑๐

พระญาณอันเป็นกำลังให้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศศาสนาได้มั่นคง ๑๐ ประการ เรียกว่า ทศพลญาณ เป็นญาณที่ทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติพิเศษเหนือสามัญมนุษย์ ไม่ทรงหวั่นไหวต่อคนที่ตั้งตนเป็นศัตรู ทรงรู้ชัดซึ่งฐานะที่ทำให้ทรงองอาจ ไม่ครั่นคร้ามเกรงขามใคร ทรงบันลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัทได้ เพราะพระองค์ไม่ทรงตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งโลกธรรม ๘ แม้จะทรงเกี่ยวข้องอยู่ด้วยโลกธรรมก็ตาม ทรงสามารถหมุนพระธรรมจักรให้เป็นไป

ญาณหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยกำลัง ๑๐ ประการ คือ

๑) ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ มีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดขั้นความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะทรงสอน ว่ามีพัฒนาการของอินทรีย์อยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง คือ รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ที่ถูกตรงที่สุด

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกและชีวิต อันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอนก และรู้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล แต่ละคน

๕) นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้อธิมุติ คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัดโดยธรรมชาติ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน

๖) อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่งอินทรีย์ของบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ระดับสติปัญญา ความสามารถ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌาน วิโมกข์ และสมาบัติเสื่อม เป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น คือ รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง และปัจจัยส่งเสริมผลสำเร็จ

๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ชาติภพในหนหลังได้ หรือรู้ประวัติพื้นเพเดิมและประสบการณ์ในอดีตของผู้ฟัง คือ ระลึกชาติหนหลังได้

๙) จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุติ (การตาย) และ อุบัติ (การเกิด) ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้กรรมและวิบากกรรมของสัตว์

๑๐) อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย คือ รู้ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการใด[๕๗]

---

[๕๗] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘, องฺ.ทสก.อ. (ไทย) ๕/-/-/๗๐.

๒) เวสารัชชญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้แกล้วกล้าใน ๔ เรื่อง เป็นเหตุให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรให้เป็นไป คือ ไม่ทรงเห็นเหตุว่าจะมีสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครในจักรวาล ที่จะทักท้วงพระองค์โดยชอบธรรมในข้อที่ว่า

๑. ธรรมที่ทรงปฏิญญาว่าตรัสรู้แล้ว ว่ายังไม่ได้ตรัสรู้

๒. อาสวะที่ทรงปฏิญญาว่าสิ้นไปแล้ว ว่ายังไม่สิ้นไป

๓. ธรรมที่ตรัสว่าทำอันตราย ว่าไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง

๔. ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่นำผู้ซึ่งทำตามให้สิ้นทุกข์โดยชอบได้[๕๘]

นี้เป็นการยืนยันความเป็นพระสัมมาสัมพุทธะอย่างองอาจ สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระองค์ที่มีอยู่จริง โดยในข้อ ๑ เป็นการยืนยันความเป็นสัพพัญญู ข้อ ๒ ยืนยันความบริสุทธิ์ของพระองค์ว่าทรงละกิเลสได้สิ้นเชิง ข้อ ๓ เป็นการยืนยันว่าธรรมะฝ่ายดำมีผลแก่ผู้กระทำเสมอ ข้อ ๔ เป็นการยืนยันผลของการปฏิบัติตามที่ตรัสสั่งสอน[๕๙]

ทั้งทศพลญาณ และเวสารัชชญาณ ๔ นี้ถือว่าเป็นกำลังที่ทำให้พระพุทธเจ้าเปล่งวาจาอย่างองอาจ ดุจพญาราชสีห์ ไม่หวั่นเกรงผู้ใด[๖๐] เป็นคุณสมบัติที่พระองค์ได้สั่งสมมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทำให้พุทธบริษัทเชื่อมั่น ในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสั่งสอน

๓) อกัมปนญาณ

พระพุทธเจ้าไม่ทรงครั่นคร้ามในบริษัท ๘ ประกอบด้วยญาณทำความกล้าหาญ หรือเป็นผู้แกล้วกล้าเข้าไปหาบริษัท ๘ เพื่อทักทาย สนทนา

---

[๕๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘.

[๕๙] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๒๔/๓๙.

[๖๐] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๕๔.

ปราศรัย ไต่ถาม โต้ตอบ โดยไม่เห็นเหตุที่จะเกิดความไม่ปลอดภัย ความกลัว ความสะทกสะท้าน แก่พระองค์ บริษัททั้ง ๘ ได้แก่ ๑. กษัตริย์ ๒. พราหมณ์ ๓. คฤหบดี (ผู้ครองเรือน) ๔. สมณะ ๕. เทพชั้นจาตุมหาราช ๖. เทพชั้นดาวดึงส์ ๗. มาร ๘. พรหม[๖๑]

๔) จตุโยนิปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้เห็นด้วยญาณทัสสนะในกำเนิด ๔ ประการ ได้แก่

๑. อัณฑชะกำเนิด คือกำเนิดจากไข่

๒. ชลาพุชะกำเนิด คือกำเนิดจากครรภ์มารดา

๓. สังเสทชะกำเนิด คือกำเนิดจากของโสโครก เช่น ปลาเน่า, ซากศพเน่า, ขนมบูด, น้ำครำ หรือเถ้าไคล (ของสกปรก)

๔. โอปปาติกะกำเนิด คือเกิดเติบโตขึ้นทันที เช่น เทวดา, สัตว์นรกบางจำพวก, มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก[๖๒]

๕) ปัญจคติปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณกำหนดคติ ๕ คือความรู้ในคติ ๕ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดดิรัจฉาน ๓. เปรตวิสัย ๔. มนุษย์ ๕. เทพ พร้อมทั้งทรงทราบหนทางและข้อปฏิบัติที่จะทำให้ไปเกิดในคตินั้นๆ นอกจากนั้นยังทรงทราบนิพพาน อันเป็นสภาพที่ดับเย็น ปราศจากกิเลสและความทุกข์ พร้อมทั้งหนทางและข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงพระนิพพาน[๖๓]

๖) อสาธารณญาณ ๖

ญาณ ๖ ประการที่มีเฉพาะในพระพุทธเจ้า ไม่ทั่วไปแก่สาวก คือ

---

[๖๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๕๐.

[๖๒] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๒.

[๖๓] ม.มู. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๕๒.

๑. อินทริยปโรปริยัตตญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อินทรีย์อันยิ่งอันหย่อนของสัตว์

๒. อาสยานุสยญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อนุสัย คือ ความน้อมใจไปทั้งทางดีทางชั่ว และอนุสัย คือกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน มีกามราคะ เป็นต้น มีอวิชชาเป็นที่สุด

๓. ยมกปาฏิหาริยญาณ คือ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ ได้ คือ ปาฏิหาริย์เรื่องด้วยธาตุน้ำและธาตุไฟ

๔. มหากรุณาสมาปัตติญาณ คือ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากรุณาเป็นอารมณ์

๕. สัพพัญญุตญาณ คือ ญาณรู้แจ้งธรรมทั้งปวง

๖. อนาวรณญาณ คือ ญาณรู้แจ้งอันไม่มีข้องขัด ไม่มีเครื่องกั้น[๖๔]

๗) ปฏิสัมภิทาญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยปฏิสัมภิทาญาณ มีความรู้แตกฉานครบทั้ง ๔ ด้าน[๖๕] คือ

๑) อรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะได้โดยพิสดาร แม้เห็นเหตุใดๆ ก็ทรงสามารถเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

๒) ธรรมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

---

[๖๔] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๓,๑๒๑/๖,๑๘๖.

[๖๕] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๓, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๑๘/๓๕๙.

๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถ และธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ได้แก่ ทรงมีไหวพริบ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่าง ๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้[๖๖]

ปัญญาแตกฉานทั้ง ๔ ประการนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาได้อย่างไม่ติดขัด

๘) วิชชา ๓ และ วิชชา ๘

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณรู้แจ้ง มีญาณรู้วิเศษ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่เป็นเหตุให้ระลึกขันธ์ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อนได้, ระลึกชาติได้ไม่มีที่สิ้นสุด

๒. จุตูปปาตญาณ คือญาณกำหนดรู้จุติและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิพพจักขุญาณ

๓. อาสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย, ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ, ความตรัสรู้[๖๗]

วิชชา ๓ นี้ ทรงแสดงให้ละเอียดไปอีก ๘ ประการ ดังนี้

๑. วิปัสสนาญาณ หรือญาณในวิปัสสนา หรือญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูป โดยความเป็นพระไตรลักษณ์มีต่างกันออกไปเป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกัน

๒. มโนมยิทธิ หรือฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่น

---

[๖๖] องฺ.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔., ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๘/๒๐๖.

[๖๗] วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

ออกจากกายนี้ ดุจชักไส้ออกจากหญ้าปล้อง ชักดาบจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ

๓. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เช่นคนเดียวทำเป็นหลายคนได้ ทำกลับให้เป็นคนเดียวได้ ทำที่มืดให้สว่างได้ กำบังตัวไม่ให้ใครเห็นได้ ช่วยกำบังคนอื่นก็ได้ด้วย เมื่อต้องการจะไป ณ ที่ใดไม่มีอะไรขัดขวางได้ ไม่ว่าจะเป็นฝาหรือกำแพงหรือภูเขา เหมือนไปในอากาศ ดำดินได้เหมือนดำน้ำ เดินบนน้ำได้เหมือนเดินบนดิน ไปในอากาศได้เหมือนนก ฯลฯ การแสดงอิทธิวิธีครั้งสำคัญ ได้แก่ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อทำลายมานะของพระญาติเพื่อปราบพวกเดียรถีย์ และแสดงปาฏิหาริย์ปราบพยศหัวหน้าชฎิล ๓ พี่น้อง

๔. ทิพพโสต หูทิพย์ ฟังได้ทั้งเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งระยะใกล้และไกล

๕. เจโตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ รู้ใจคนอื่นได้ว่าเขาคิดอย่างไร มีจิตอย่างไร

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติจนถึงระลึกได้เป็นกัป ๆ พระพุทธเจ้าทรงสามารถระลึกถอยหลังไปได้ไม่มีกำหนด

๗. ทิพพจักขุญาณ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จุตูปปาตญาณ สามารถมองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จุติอยู่เป็นอันมาก ใครไปเกิดที่ไหนด้วยกรรมอะไรสามารถรู้ได้ด้วยญาณนี้

๘. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ กล่าวโดยเฉพาะคือญาณในอริยสัจ ๔ หรือปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถือว่าเป็นวิชชาประการสุดท้ายที่ทำให้ความเป็นพุทธะสมบูรณ์และบริสุทธิ์[๖๘]

---

[๖๘] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๗๑/๒๐๕.

๙) อภิญญา

ความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิตเจริญปัญญาหรือบำเพ็ญกรรมฐาน เป็นความสามารถรู้ ทำสิ่งที่คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เป็นคุณสมบัติพิเศษของพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นเหตุให้มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มี ๖ ประการได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๓)
๒. ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป[๖๙]

๕ ประการแรกเป็น**โลกิยอภิญญา** ปุถุชนก็มีได้ นักบวชนอกศาสนาก็มีได้[๗๐] ส่วนประการสุดท้ายเป็น **โลกุตตรอภิญญา** มีได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น[๗๑] ซึ่งผู้ได้อภิญญา ๕ สามารถเห็นนรก สวรรค์ เห็นเทพ คุยกับเทพได้ แม้ยังเป็นปุถุชนอยู่ แต่อภิญญานี้ กว่าจะสำเร็จได้ แม้ที่เป็นโลกิยอภิญญาจะต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด ต้องเอาชีวิตเข้าแลก หรือมิฉะนั้นก็ต้องเป็นผู้ได้สั่งสมบารมีมาทางนี้ อาจนานมากเป็นร้อยชาติ ซึ่งอภิญญา ๕ นี้ พวกโยคีฤาษีในสมัยพุทธกาลได้กันมาก ในปัจจุบันนี้ก็เชื่อได้ว่ามีผู้สำเร็จอภิญญา ๕ ส่วนอภิญญา ๖ ก็คงมีผู้สำเร็จ เพราะเมื่อทางมีอยู่ และมีผู้ดำเนินตามทางนั้นอยู่ ผลสำเร็จย่อมต้องมี ตามมา

๑๐) จักขุ ๕

พระจักษุอันเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ทรงมองเห็น

---

[๖๙] ที.ปา. ๑๖/๔๓๑/๔๒๓-๔๒๕, องฺ.ฉกฺก. ๓๖/๒๗๓/๕๑๘-๕๒๐.

[๗๐] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๘๓/๑๙๙., ม.อุ.อ. (ปปญฺจสูทนี) (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๑๙.

[๗๑] ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

สัจธรรมอย่างแท้จริงในทุกแง่มุม ตามหลักฐานในพระบาลีมี ๕ ประการ คือ

๑. มังสจักขุ หรือตาเนื้อ คือทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล

๒. ทิพพจักขุ หรือตาทิพย์ คือทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่าง ๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม

๓. ปัญญาจักขุ หรือตาปัญญา คือทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้อริยสัจธรรม เป็นต้น

๔. พุทธจักขุ หรือตาพระญาณ คือทรงประกอบด้วยอินทริยปโรปริยัตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอัธยาศัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลุคุณวิเศษต่าง ๆ ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์

๕. สมันตจักขุ หรือ ตาเห็นรอบ คือ ทรงประกอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ[๗๒]

๓.๙ ทรงประกาศพระสัทธรรม

เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงดำริว่า ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นพระธรรมที่ลึกซึ้ง ยากที่คนธรรมดาจะรู้และเข้าใจปฏิบัติตามได้ ทรงมีพระทัยสงบนิ่งอยู่ แต่เป็นเพราะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ ที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์ตลอดเวลา จึงทรงตรวจสอบว่าใครมีพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ควรจะพูดกับเขาเรื่องอะไร บารมีที่เป็นเบื้องหลังของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ควรใช้หลักธรรมข้อใดมาแสดงและแสดงอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่เขา ตามสมควรแก่กรณีของบุคคล[๗๓] ทรงพิจารณาเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า สัตว์ทั้งหลายนั้น

---

[๗๒] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑/๕๕, ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๖/๑๖๙, ๑/๓๓๔/๓๐๐.

[๗๓] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒., ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๖๕, สารตฺถ. ฏีกา (บาลี) ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓.

มีระดับสติปัญญาไม่เหมือนกัน แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. อุคฆฏิตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรม คืออริยสัจ ๔ ได้เร็ว[๗๔] สามารถสั่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านั้นได้ง่าย ทำนองตุ่มน้ำที่มีน้ำอยู่ค่อนตุ่ม การเติมให้เต็มจึงทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๒. วิปจิตัญญู ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรมเมื่อเขาอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร จึงสามารถบรรลุพระอรหัตตผลได้ เป็นคนประเภทที่จำต้องมีการอรรถาธิบายขยายความอุปมาอุปไมย มีตัวอย่างเข้าประกอบ

๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ หมายถึง บุคคลที่มนสิการโดยแยบคาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้กัลยาณมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ จำต้องอาศัยกาลเวลา

๔. ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ[๗๕] หมายถึง บุคคลที่ฟังไว้มาก แสดงไว้มาก ทรงจำไว้มากและพูดไว้มาก แต่ไม่บรรลุธรรมในชาตินี้ คือ ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญฌาน วิปัสสนา มรรค หรือผลให้บังเกิดในชาตินี้ได้[๗๖]

หลังจากพระองค์ทรงทราบระดับความรู้และการเรียนรู้ที่แตกต่างของบุคคลดังนี้แล้ว จึงทรงดำริที่จะแสดงธรรม ครั้งแรกทรงหวนระลึกถึงอาฬารดาบส และอุทกดาบส ซึ่งมีระดับจิตที่สูง กิเลสเบาบาง แต่เมื่อทรงทราบด้วยพระญาณว่า ทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว พระองค์จึงทรงพิจารณาหาบุคคลผู้ควรรับฟังพระธรรมเทศนา ทรงเห็นว่า ปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชที่เคยอุปัฏฐากพระองค์มาก่อน ทั้งมีกิเลสเบาบาง ควรที่จะได้รับฟังพระธรรม

---

[๗๔] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐

[๗๕] อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗

[๗๖] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐,องฺ.จตุกฺก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๓๓/๔๑๗.

เทศนา แต่ขณะนี้ปัญจวัคคีย์ได้หลบหนีพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี พระองค์จึงตัดสินพระทัยที่จะไปแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นกัณฑ์แรก เรียกว่า **"ธัมมจักกัปปวัตนสูตร"** ในวันอาสาฬหปุณณมี คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เมื่อปัญจวัคคีย์ได้พิจารณาไตร่ตรองธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้ว ท่านโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้มีอาวุโสที่สุดได้ดวงตาเห็นธรรม (ธรรมจักษุ) สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นับว่าเป็นบุคคลแรกในโลกที่ได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์[๗๗] อันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยมากที่พระธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งไม่เหลือวิสัยที่คนจะรู้ตามได้ ท่านอัญญาโกณฑัญญะเป็นพยานยืนยันได้เป็นอย่างดี พระองค์ถึงกับเปล่งอุทานว่า

"อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ...อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ."
โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ

ในระหว่างพรรษานั้น พระองค์ก็ได้แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรพร้อมกับสหายอีก ๕๐ คน จนได้บรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด รวมแล้วพรรษาแรกเท่านั้นพระองค์ได้สาวกเพิ่มเป็น ๖๐ องค์

เมื่อพระองค์มีพระอรหันตสาวกครบ ๖๐ องค์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ควรจะออกไปประกาศหลักธรรม ให้แพร่หลายได้แล้ว พระองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เพื่อประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ตรัสว่า

"จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ ฯลฯ.[๗๘]

---

[๗๗] ดูรายละเอียด วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

[๗๘] สํ.ส (บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖.

"ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสดุจธุลีในตาน้อยมีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม"[๗๙]

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยพระมหากรุณาคุณอันยิ่ง อุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ทรงอุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทรงมีพระมหากรุณามุ่งแต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์[๘๐]

---

[๗๙] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

[๘๐] วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

๓.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว?

ปัจจุบัน มีคนจำนวนหนึ่งเปลี่ยนจากศาสนาพุทธ ไปนับถือศาสนาอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่า "เราต้องการศาสนาที่พึ่งพิงจิตใจได้อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ไม่เหลืออะไรแล้ว จะมาช่วยเหลือเราได้อย่างไร? เราต้องการศาสนาที่ช่วยเราได้จริงๆ"

ในประเด็นนี้ ขอตอบด้วยอุปมาว่า "บุตรที่รอแต่จะพึ่งพิงบิดามารดา จะหาความรุ่งโรจน์ในชีวิตได้สักกี่มากน้อย แต่บุตรที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาในเบื้องต้น แล้วตั้งใจแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย จนพึ่งพาตนเองได้ บุตรเช่นนี้แหละที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า"

อนึ่ง เมื่อยึดติดกับบิดามารดา ถือพรรคถือพวกกันเกินไป หากมีผู้มาสบประมาทพรรคพวกตนเองเข้า ก็ย่อมก่อให้เกิดความโกรธเคือง ถึงกับฆ่าฟันห้ำหันกัน มีให้เห็นมานักต่อนักแล้ว แต่บุตรที่พึ่งพิงตนเองได้แล้ว ย่อมมีวิจารณญาณเป็นของตนเอง ย่อมตัดสินใจได้เองว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดเป็นโทษมิใช่ประโยชน์ และเลือกประกอบกิจเฉพาะที่เป็นประโยชน์ จนประสบความเจริญรุ่งเรือง ยิ่งกว่าเทพใดๆ จะประทานให้ได้เสียอีก

เมื่อว่าโดยหลักการในพระพุทธศาสนาแล้ว ศาสดาที่แท้จริงของพระพุทธศาสนายังคงอยู่ เพราะก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกกับพระอานนท์เถระไว้ เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปแล้วจะไม่ทรงตั้งภิกษุรูปใดแทนพระองค์ หากแต่ให้ชาวพุทธทั้งหลายยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ตามพระพุทธพจน์ว่า

"โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโยจ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา."[๘๑]

---

[๘๑] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔

ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป

หมายความว่า ศาสดาที่แท้จริงของศาสนาพุทธก็คือพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว ซึ่งช่วยรักษาคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมไม่ให้ตกทุกข์มาตลอด[๘๒] พระธรรมวินัยที่ปฏิบัติดีแล้วยังคงช่วยผู้คนให้รอดพ้นจากวัฏทุกข์ ให้บรรลุสันติสุขอยู่ทุกกาลสมัย ตราบเท่าที่ยังมีผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ว่า “ตราบใดที่ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ ตราบนั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”[๘๓] คือ เมื่อบรรลุอรหันต์แล้ว ย่อมอยู่รอดปลอดภัยจากทุกข์ทั้งปวงได้ อย่างแท้จริง ไม่ใช่วาดวิมานในอากาศ

เรื่องนี้ มีทัศนาของแม่ชีบริจิต สล็อตเทนเบเชอร์ ชาวออสเตเรีย เสริมดังนี้ “ศาสนาพุทธในสายตาของฉันนั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่ยังเป็นปรัชญาชีวิต เราไม่จำเป็นต้องเชื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ชีวิตของเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าดลบันดาลให้เป็นไป แต่ชีวิตเป็นของเรา เราสามารถที่จะมีชีวิตที่ดี หรือไม่ดีก็ได้ อยู่ที่การทำตัวของเราเอง เราเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งของตัวเรา พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงตรัสว่าให้เชื่อ แต่ท่านสอนให้เราหาความจริงด้วยการปฏิบัติเอง พิสูจน์ทดสอบธรรมะที่ท่านตรัสไว้ ด้วยการปฏิบัติให้รู้จริงด้วยตัวเอง คำนี้เองที่ทำให้ฉันสนใจพุทธศาสนา ที่ฉันไม่ต้องทำตัวเหมือนเป็นลูกแกะ ที่เอาแต่เดินตามคนเลี้ยง

คำสอนของครูบาอาจารย์เป็นวิถีทางแห่งการปฏิบัติ แต่ทุกคนก็ยังคงต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีใครมาทำแทนให้ได้ เราควรดีใจที่วันนี้ยังมีครูบาอาจารย์ที่พอจะมีความรู้จากประสบการณ์มาถ่ายทอดให้ด้วยตัวเอง

---

[๘๒] ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ. ขุ.อิติ. ๒๕/๑๘๔/๕๔๓.

[๘๓] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

สอนในวิถีทางที่ถูกต้องซึ่งสำคัญมาก เราไม่สามารถเข้าใจได้ ถ้าเราฟังธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว หากเราต้องการจะรู้จริงให้ลึกซึ้ง ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นทางเดียวที่จะรู้ได้ "[๘๔]

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องพระเจ้า

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า "พระสัพพัญญู" แปลว่า ทรงรู้เรื่องทั้งปวง คือ รู้หมดทุกอย่างด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี่เอง พระองค์ทรงรู้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์คลายโศกเพียงเท่านั้น ดังที่พระองค์ตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แต่มิได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้นเราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา' เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนั้นเราจึงบอก[๘๕]

ในเรื่องนี้ อุปมาได้ว่า "คนซื้อรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีการสร้างรถ ไม่จำเป็นต้อง**ใส่ใจ**วิธีสร้างเหล็กแต่ละชิ้น เพียงแต่รู้วิธีขับรถอย่างถูกกฎ-

---

[๘๔] บริจิต สล็อตเทนเบเชอร์ http://www.vimokkha.com/nunbrigittet.htm

[๘๕] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

จราจร รู้วิธีซ่อมรถ และวิธีใช้รถให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากรถ ก็น่าจะพอแล้ว และยิ่งกว่านั้น เมื่อเดินทางด้วยรถยนต์มาระยะหนึ่งกลับพบว่า วิธีเดินทางให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุบนถนนอย่างสิ้นเชิง และรวดเร็วกว่ารถยนต์หลายสิบเท่านั้นมีอยู่ นั่นคือ ความหลุดพ้นไปจากการนั่งรถยนต์ ด้วยการ “นั่งเครื่องบิน” (เจริญญาณ เข้าสู่พระนิพพาน)

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงประวัติความเป็นมาของพระเจ้าที่ชาวโลกเชื่อกันว่า “ผู้สร้างโลก” ไว้ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ ครั้นแล้วเธอเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่งถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุย่อมดับสนิทที่ไหน”

เทวดาตอบว่า “แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ”

ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเข้าไปหาท้าวมหาเทพ ถามว่า “ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เมื่อถามอย่างนี้ ท้าวมหาเทพตอบว่า “เราเป็นผู้เป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด”

พระภิกษุนั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ท้าวมหาพรหมก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมจับแขนภิกษุนั้นนำออกไปข้างนอก แล้วกล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเทพทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่านต่อหน้าพวกเทพเหล่านั้นว่า “แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน”

การที่ท่านละเลยพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรานับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”[๘๖]

ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือ ท้าวมหาพรหมผู้หลงตัวเอง เพราะถูกประจบจากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง และเรื่องราวทำนองนี้หาอ่านเพิ่มเติมได้ในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

๑) พรหมชาลสูตร ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๑/๑๗.
๒) เกวัฏฏสูตร ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.
๓) ปาฏิกสูตร ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๗.
๔) พรหมนิมันตนิกสูตร ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๐๑/๕๓๗.
๕) พกสูตร ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

[๘๖] ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.

บทที่ ๔

พระธรรม

หลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมีหลายประการที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ เช่น กฎแห่งกรรม นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตาย-เกิด อิทธิฤทธิ์ กฎความเป็นอนัตตา ญาณเครื่องหลุดพ้น เป็นต้น แต่ในยุคปัจจุบัน มีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังนี้

๔.๑ พระพุทธเจ้าสอนอะไรไว้

เราจะรู้ได้อย่างไร? ว่าเมื่อ ๒๖๐๐ ปีก่อน พระพุทธเจ้าตรัสสอนอะไรไว้บ้าง

ในสมัยพระพุทธเจ้า มีพระอรหันต์รูปหนึ่งไม่ยอมลงอุโบสถ ด้วยเข้าใจว่าหมดกิจที่จะต้องทำแล้ว[๑] และมีพระอรหันต์มากมายในสมัยนั้นที่แสดงธรรมใดๆ ไม่ได้เลย ในเมื่อพระอรหันต์ในสมัยพระพุทธเจ้ายังมีข้อบกพร่องถึงเพียงนี้ แล้วเราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า หลักธรรมต่างๆ ที่พระอริยเจ้าท่านสอนกันในปัจจุบันนี้ จะถูกต้องไปเสียทั้งหมด เราจะตรวจสอบความถูกต้องของคำสอนเหล่านั้นได้ด้วยวิธีใด?

ตอบว่า : ตรวจสอบได้จากข้อความที่บันทึกในคัมภีร์พระไตรปิฎกหรือคัมภีร์พระบาลี เพียงเท่านั้น !

---

[๑] วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

แต่เดิม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เรียกว่า “พระไตรปิฎก” แต่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระบาลีบ้าง พระสัทธรรมบ้าง สัตถุศาสน์บ้าง แต่เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๕๐ ณ ลังกาทวีป ได้จารึกเป็นตัวอักษรลงในใบลาน แบ่งเป็น ๓ หมวด จึงเรียกว่า “พระไตรปิฎก”

ปิฎก แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า เป็นภาชนะสำหรับรวบรวมใส่สิ่งของต่างๆ ในที่นี้ หมายถึงคัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ หรือตำรารวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว ๓ ปิฎก คือ

๑. พระวินัยปิฎก คัมภีร์รวบรวมข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ อธิบายความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์ ระเบียบวินัย ข้อห้ามและข้ออนุญาต เมื่อประพฤติปฏิบัติตามแล้วทำให้มีมารยาทที่ดีงาม กายและวาจาสงบพร้อมที่จะเจริญภาวนาต่อไป และเป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๒. พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์รวบรวมประวัติ และเทศนาธรรมที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่แตกต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง คำบรรยายธรรมบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกสำคัญบางรูป

๓. พระอภิธรรม คัมภีร์รวบรวมหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนาภาวนาโดยตรง อธิบายสภาพของจิต เจตสิก รูป นิพพาน และไขข้อเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติธรรม

พระไตรปิฎกมีความสำคัญและคุณค่าสำคัญหลายประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๖๘–๗๑) ดังนี้

๑. พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตกทอดมาถึงเรา เรารู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้จากพระไตรปิฎก

๒. พระไตรปิฎก กล่าวได้ว่าเป็นที่สถิตของพระศาสดาของศาสนาพุทธ เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดา

๓. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นกำเนิดของตำราในศาสนาพุทธ หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเรียบเรียงไว้ ที่จัดว่าเป็นคำสอนของศาสนา-พุทธ จะต้องสืบสาย ขยายความออกมาจากแม่บทในพระไตรปิฎก

๔. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิง ในการแสดง หรือยืนยันหลักการเดิมแท้ของศาสนาพุทธ การอธิบายหรือกล่าวอ้างใด ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะต้องมีที่อ้างจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเบื้องต้น

๕. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใด ๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนในศาสนาพุทธได้ จะต้องสอดคล้องกับอรรถและสภาพธรรมในพระไตรปิฎก

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่ง ถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปปฏิบัติ ศาสนาพุทธก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎก แม้จะมีพระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ ศาสนาพุทธก็จะไม่อาจดำรงอยู่ได้

๑) พระไตรปิฎกเชื่อถือได้แค่ไหน

หลักธรรมทางพุทธศาสนาได้มีการสืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะ คือการท่องจำสืบๆ กันมา การท่องจำนี้ ได้กระทำมาจนถึงการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๔ ในลังกาทวีป และได้จารึกเป็นคัมภีร์ครั้งแรกเมื่อคราวสังคายนา ครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓[๒] ในรัชสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัย โดยมีพระรักขิตมหาเถระเป็นประธาน สาเหตุของการจารึกพระธรรมวินัยลงในใบลาน เพราะพระสงฆ์ในเกาะลังกาสมัยนั้น ประสบภัยธรรมชาติและภัยสงครามอยู่เนืองๆ ทำให้ไม่มีเวลาท่องจำพระธรรมวินัย ซึ่งจะทำให้ช่วงการสืบต่อขาดลงได้ และในการจารึกครั้งนี้ ได้จารึกอรรถกถาลงไว้ด้วย

---

[๒] บางแห่งว่า พ.ศ.๔๕๐ ดูใน **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑.

มีผู้สงสัยว่า สมัยพุทธกาลคนไม่รู้จักการเขียนหนังสือหรืออย่างไร? จึงไม่ปรากฏว่ามีตำรับตำราจารึกไว้เป็นหลักฐาน **พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณฺณวณฺโณ** ได้ประมวลทัศนะนี้ไว้ในหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาบาลี ไว้ว่า

ความจริง การเขียนหนังสือน่าจะมีมาก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว ในพระไตรปิฎกเองก็มีข้อความเอ่ยถึงการขีดเขียนเป็นครั้งคราว เช่น ตอนหนึ่งห้ามภิกษุเล่นเกม **"อักขริกา"** ได้แก่ การทายอักษรในอากาศหรือบนหลังเพื่อนภิกษุ วิชาเขียนหนังสือได้รับยกย่องว่า เป็นศิลปะพิเศษอย่างหนึ่ง สิกขาบทบางข้อห้ามภิกษุณีเรียนศิลปะทางโลก หนึ่งในศิลปะเหล่านี้คือวิชาเขียนหนังสือ ในบทสนทนาภายในครอบครัว พ่อแม่ปรารภว่าจะให้บุตรเรียนวิชาอะไรดี ถ้าจะให้เรียนเขียนหนังสือ บุตรก็อาจยังชีพอยู่ได้อย่างสบาย แต่ก็อาจเจ็บนิ้วมือ ถ้าภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาคุณของอัตตวินิบาตกรรม (การฆ่าตัวตายเอง) ปรับทุกกฎทุกตัวอักษร ถ้ามีผู้อ่านพบข้อความนั้นเข้าเห็นดีเห็นงามด้วย แล้วฆ่าตัวตายตามนั้นปรับอาบัติปาราชิก หลักฐานเหล่านี้แสดงว่าอักษรหรือ**การเขียนมีมาก่อนสมัยพระพุทธเจ้าแล้ว** แต่ที่พระพุทธองค์ไม่นิยมใช้ หันมาใช้วิธีมุขปาฐะแทน น่าจะทรงเห็นประโยชน์อานิสงส์บางสิ่งบางอย่างกระมัง หรือว่าระบบการขีดเขียนยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งยังไม่มีอุปกรณ์การขีดการเขียนเพียงพอ ก็ยากที่จะทราบได้ แต่ข้อที่น่าคิดอยู่อย่างคือ วิธีเรียนด้วยมุขปาฐะนี้ นอกจากจะสร้างสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอนแล้ว ยังเป็นการสร้างสมาธิฝึกจิตของผู้เรียนไปในตัวด้วย นักปราชญ์ยุคก่อนที่มีความคิดเช่นนี้ก็มีไม่น้อย **เพลโต** (Plato:427-347 ปีก่อน ค.ศ.) เคยกล่าวไว้ว่า "การคิดอักษรขึ้นใช้แทนการท่องจำ ทำให้มนุษย์ขาดอานุภาพแห่งความทรงจำ คือ แทนที่จะจดจำจากอินทรีย์ภายใน ต้องอาศัยสัญลักษณ์จากภายนอกเข้าช่วย"[๓]

---

[๓] พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณฺณวณฺโณ, **ภาษาศาสตร์ภาษาบาลี**,ชุดวรรณไวทยากร, กรุงเทพฯ,ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

๒) พระไตรปิฎกเคยถูกดัดแปลงแก้ไขหรือไม่ ?

มีผู้สงสัยว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่พระไตรปิฎกอาจถูกสาวกรุ่นหลัง ๆ แก้ไขเพิ่มเติม ก็ขอตอบว่า “เป็นไปไม่ได้แน่นอน” ด้วยเหตุผลดังนี้

๑. พระไตรปิฎกสืบทอดกันมาด้วยภาษาบาลี ที่มีหลักไวยากรณ์เฉพาะ มีกฎตายตัวไว้เฉพาะภาษาบาลี โดยปฏิเสธไวยากรณ์หลายประการของสันสกฤต เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ของไวยากรณ์บาลีโดยเฉพาะ เช่น พระบาลีมี ๒ วจนะเท่านั้น คือ เอกวจนะ และพหุวจนะ ไม่มีทวิวจนะ[๔] เป็นต้น

๒. แม้บางช่วงของประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เกิดภัยพิบัติต่างๆ ทำให้คัมภีร์พระไตรปิฎกขาดหาย หรือเลอะเลือนไป แต่เมื่อสังคายนาใหม่อีกครั้ง ก็ได้เปรียบเทียบตรวจสอบดูกับพระไตรปิฎกของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนหมดข้อสงสัย จึงทำให้เชื่อได้ว่า พระไตรปิฎกที่สังคายนาเสร็จนั้น มีมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งโลก ตรงกับพระไตรปิฎกที่ได้รับการสังคายนาครั้งก่อนๆ ทุกประการ

๓. มีข้อความในคัมภีร์รุ่นหลังกล่าวอ้างถึงข้อความในพระไตรปิฎก แต่เมื่อตรวจสอบในบาลีพระไตรปิฎกแล้ว กลับไม่พบข้อความนั้น ทั้งที่เมื่อพิจารณาเนื้อหาข้อความนั้นแล้ว มีอรรถเข้ากันได้กับพระไตรปิฎก เช่น บาลีสังยุตตนิกาย มหาวารวรรคว่า

“จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิ. กตมานิ จตฺตาริ. ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินี-ปฏิปทา อริยสจฺจํ. <u>อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ</u> ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานิ ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺติ.”[๕]

---

[๔] พระอัครวงศาจารย์, **สทฺทนีติปฺปกรณํ (ปทมาลา),** ฉบับภูมิพโลภิกขุ . โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, วัดสระเกศ กรุงเทพฯ, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๑๕๖.

[๕] สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๗/๓๘๐.

แต่คัมภีร์วิสุทธิมรรค นำไปอ้างโดยเพิ่มข้อความว่า

"จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อริยสจฺจานิ. กตมานิ จตฺตาริ. ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ. <u>อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ</u> **อริยา อิมานิ ปฏิวิชฺฌนฺติ ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ. อปิจ อริยสฺส สจฺจานีติปิ อริยสจฺจานิ. ยถาห. สเทวเก โลเก ฯเปฯ มนุสฺสา ตถาคโต อริโย ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ. อถวา เอเตสํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา อริยภาวสิทฺธิโตปิ อริยสจฺจานิ. ยถาห. อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อริโยติ วุจฺจตีติ. อปิจ โข ปน อริยานิ สจฺจานีติปิ อริยสจฺจานิ. อริยานีติ** ตถานิ อวิตถานิ อวิสํวาทกานีติ อตฺโถ. ยถาห. อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานิ ตสฺมา อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ. เอวเมตฺถ นิพฺพจนโต วินิจฺฉโต เวทิตพฺโพ.[๖] (อักษรตัวหนา เป็นข้อความที่คัมภีร์วิสุทธิมรรคเพิ่มเข้ามา โดยอ้างว่านำมาจากพระไตรปิฎก)

ข้อมูลดังกล่าวมานี้ แสดงให้รู้ว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีไม่เคยถูกแก้ไขเพิ่มเติมอย่างแน่นอน เพราะทั้งที่ปรากฏข้อความที่ตกหล่นอยู่ในคัมภีร์อันน่าเชื่อถือเป็นที่สุดคัมภีร์หนึ่ง อย่างคัมภีร์วิสุทธิมรรค ข้อความนั้นก็ยังมิได้ถูกบรรจุไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สรุปว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีย่อมเป็นไปได้ที่มีการตกหล่นบ้าง แต่คำกล่าวอ้างที่ว่าถูกสาวกรุ่นหลังแก้ไขเพิ่มเติม ย่อมเป็นไปไม่ได้อย่างแน่นอน

---

[๖] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๑๔๐-๑๔๑.

๓) ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อคัมภีร์

หลักการสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชื่อ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้

๑. มา อนุสฺสาเวน อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมฺปราย อย่าเชื่อโดยเหตุสักว่าตามสืบๆ กันมา
๓. มา อิติ กิราย อย่าเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฏกสมฺปทาเนน อย่าเชื่อโดยอ้างปิฎก
๕. มา ตกฺกเหตุ อย่าเชื่อโดยนึกเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ อย่าเชื่อโดยคาดคะเน
๗. มา อาการปริวิตกฺเกน อย่าเชื่อโดยการตรึกตรองตามอาการ
๘. มา ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา อย่าเชื่อโดยเห็นว่าถูกตามลัทธิของตน
๙. มา ภพฺพรูปตาย อย่าเชื่อโดยเห็นว่า ผู้พูดควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุ อย่าเชื่อโดยถือว่า สมณะนี้เป็นครูของตน[๗]

พุทธประสงค์ที่แท้จริงในการตรัสเรื่องนี้ คือ ไม่ทรงให้ปลงใจเชื่อถือเพียงเพราะอ้างตำรา รวมไปถึงตำราที่เรียกกันว่าพระไตรปิฎกด้วย แต่ก็มิใช่หมายความว่าไม่ให้เชื่ออะไรเลย ทรงประสงค์ว่า การตัดสินใจเชื่อในแต่ละเรื่อง มิใช่ตัดสินใจเชื่อเพียงเพราะเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง ใน ๑๐ ประการนี้ แต่ควรจะมีข้อมูลในการตัดสินใจเชื่อที่มากไปกว่านั้น เช่น ไม่ให้ตัดสินใจเชื่อ เพียงเพราะฟังจากอาจารย์อย่างเดียว แต่ควรหาข้อมูลเพิ่มเติมก่อนว่าคำพูดของอาจารย์นั้นสอดคล้องกับตำราอื่นหรือไม่ นำไปทดสอบทดลองแล้ว มีหลักการพอจะเข้ากันได้หรือไม่ ทำดังนี้แล้วจึงค่อยตัดสินใจเชื่อ มิใช่ว่าห้ามไม่ให้เชื่ออะไรเลย เพราะการเชื่อในหลักกาลามสูตรก็เป็นการเชื่อคัมภีร์เช่นกันมิใช่หรือ?

---

[๗] องฺ.ทุก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔, องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๙.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการสำคัญ ในการตัดสินใจเชื่อ ไว้ว่า

"เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็น**อกุศล** ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็น**กุศล** ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญธรรมเหล่านั้น"[๘]

ในกรณีที่ผู้ฟังยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ และยังไม่มีความเชื่อในเรื่องใด ๆ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงชักจูงความเชื่อ แต่ทรงเชิญชวนให้พิจารณา

๔.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พระธรรม ในที่นี้หมายถึง กฎความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วเลือกเฟ้นนำมาประกาศต่อ ในสถานที่ต่างๆ ในโอกาสต่างๆ และแก่บุคคลต่างๆ ตามสมควรแก่สติปัญญาและทักษะของบุคคลนั้นๆ เพื่อให้เขาได้คลายทุกข์ คลายโศก เมื่อพระสงฆ์สาวกได้ยินได้ฟังก็ช่วยกันจดจำไว้ แล้วถ่ายทอดต่อๆ กันมา อย่างเป็นระบบไม่ผิดเพี้ยน

พระพุทธเจ้าทรงเลือกสอนเฉพาะธรรมะที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุธรรมไม่ให้ตกไปในอบายภูมิ ๔ และในวัฏฏทุกข์เท่านั้น ซึ่งมี ๑๐ ประการ คือ อริยมรรค ๔ อริยผล ๔ นิพพาน ๑ และปริยัติธรรม[๙] รวมเรียกว่า "พระสัทธรรม"[๑๐] ซึ่งประมวลได้เป็น ๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม

---

[๘] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๒๘๗.

[๙] โลกุตตรธรรม ๙ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ (ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.)

[๑๐] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และปฏิเวธสัทธรรม

คุณลักษณะของพระสัทธรรม พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมาสาธยายสรรเสริญตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

"สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ."[๑๑]

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) สวากฺขาโต เป็นธรรมที่ทรงตรัสไว้ดีแล้ว สมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะดีพร้อมทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและในที่สุด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง พระปริยัติธรรม

๒) สนฺทิฏฺฐิโก เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๓) อกาลิโก เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลทันทีในขณะนั้นเลยทีเดียว โดยไม่ต้องรอเวลาแต่อย่างใด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง มัคคจิต ๔

๔) เอหิปสฺสิโก เป็นธรรมที่ให้ผลได้อย่างแท้จริงจนสามารถพิสูจน์ได้ คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๕) โอปนยิโก เป็นธรรมที่ควรน้อมนำมาให้บังเกิดแก่ตน และทำให้แจ้งแก่ตน หมายความว่า ควรบำเพ็ญเพียรให้เกิดมัคคจิต ผลจิต ก็จะแจ้งซึ่งพระนิพพาน

๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตนเอง ผู้อื่นหารู้ด้วยไม่ว่า มรรคเราเจริญ ผลเราบรรลุ นิโรธเราแจ้งแล้ว เป็นการรู้ด้วยการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง[๑๒]

---

[๑๑] องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

[๑๒] ขุ.จู.อ. (ไทย) ๖/-/-/๕๐๓.

๑) ปริยัติสัทธรรม

ปริยัติ คือ คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกทั้งหมด[๑๓] ได้แก่ พระธรรมวินัย

พระธรรมวินัย ที่พระอรหันตสาวกได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก แยกประเภทได้ ๙ ประเภท เรียกว่า "นวังคสัตถุศาสน์"[๑๔] คือ

๑. สุตตะ แปลว่า ด้าย คือ พระสูตรที่ร้อยเรียงเรื่องราวนำมาผูกเรียงร้อยเข้าด้วยกัน ได้แก่ อุภโตวิภังค์ นิเทส ขันธกะ ปริวาร และสูตรต่างๆ หมายถึง กฎหรือหัวข้อธรรมสั้นๆ มีตอนเดียวจบ และมีความสมบูรณ์ในตัว มักจะเอาเฉพาะพระปาติโมกข์

๒. คาถา คือ คำสอนประเภทที่อยู่ในรูปบทร้อยกรอง เช่น เถรคาถา เถรีคาถา ธรรมบท และคาถาที่ไม่เรียกว่า สูตร

สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระวังคีสเถระว่าเป็นเลิศในด้านการกวีนิพนธ์ และมีผู้กล่าวคาถาได้ดี มีเสียงไพเราะอีก ๒ ท่าน คือพระโสณกุฏิกัณณะ และอุบาสิกานันทมาตา

๓. เคยยะ แปลว่า ขับสวด เป็นการขับทำนองคล้ายกับคาถา เป็นคำสอนที่มีอยู่ในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรองในเรื่องเดียวกัน บทร้อยกรองมักจะแทรกอยู่ตอนกลางหรือตอนท้ายของส่วนที่เป็นร้อยแก้ว

๔. เวยยากรณะ เป็นคำสอนที่มีลักษณะเป็นคำตอบ หมายเอาพระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด ที่ไม่มีร้อยกรองปน และพุทธพจน์ในลักษณะอื่นที่ไม่สงเคราะห์เข้าในองค์อีก ๘ อย่าง จัดเข้าในเวยยากรณะทั้งสิ้น

๕. อุทาน ถ้อยคำที่เปล่งออกมา ด้วยความประทับใจที่ได้เห็นสัจธรรมบางอย่าง อันเป็นภาวะที่น่าอัศจรรย์ หรือที่ทำให้เกิดการประจักษ์ชัดในความจริงของชีวิต ออกมาทั้งในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งที่เป็นคำอุทานของพระพุทธเจ้า หรือสงฆ์สาวก เช่น "อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ."

---

[๑๓] วิ.มหา. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๔๐.

[๑๔] องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๕/๘๕.

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เป็นต้น

๖. อิติวุตตกะ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระสาวกได้ยกขึ้นมาอ้าง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นหรือเป็นหลักฐาน เช่น ในมหาหัตถิปโทปมสูตร พระสารีบุตร แสดงเรื่องปฏิจจสมุปบาท ในตอนท้ายท่านได้ยกเอาพระพุทธพจน์ขึ้นมาอ้าง เพื่อสนับสนุนความเชื่อมั่น

๗. ชาดก เรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจะทรงยกขึ้นมาอธิบายประกอบ ในกรณีที่มีผู้ทูลถาม หรือเป็นเรื่องเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ชาดกมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง

๘. อัพภูตธรรม คำสอนน่าอัศจรรย์ใจ ๓ ประเภท คือ

๘.๑ ธรรมที่เป็นสัจจะ เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ใจ จึงมักจะเปล่งวาจาสรรเสริญว่า “อจฺฉริยํ อพฺภุตํ ภนฺเต ยาว สุภาสิตํ อิทํ....” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทศนานี้เป็นสุภาษิต เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์.....

๘.๒ เรื่องที่น่าอัศจรรย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น พระมารดาประสูติพระองค์ประทับยืน มิได้นอนคลอดเหมือนหญิงทั่วๆ ไปหลังจากประสูติแล้วก็สามารถดำเนินไปได้ ๗ ก้าว ทรงเปล่งพระสุรสีหนาท ว่า “พระองค์ทรงบังเกิดมาเพื่อประโยชน์ของมหาชน” เป็นต้น

๘.๓ เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าที่น่าอัศจรรย์

๙. เวทัลละ คำสอนที่แจกแจงความหมายอย่างละเอียด ซึ่งอาจทำโดยการอธิบายขยายความ หรือโดยการวิเคราะห์ความหมายทางไวยากรณ์ เป็นต้น[๑๕]

๒) ปฏิบัติสัทธรรม

ธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ได้แก่ การเจริญภาวนา เจริญมรรคมีองค์ ๘ เพื่อทำอริยมรรคอริยผลให้แจ้งตามแนวไตรสิกขา

---

[๑๕] องฺ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๖/๑๐,องฺ.จตุ.อ. (บาลี) ๒/๖/๒๘๒,วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๒๖.

ภาวนา แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องอบรมกระแสจิต ทำให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น และทำให้กุศลที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น[๑๖] เป็นการปรารภความเพียรอันเป็นที่ตั้งของความสุขพิเศษ คือ ความสุขในฌาน และความสุขในมรรคผล[๑๗] มีอยู่ ๒ แบบ

๑. สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบเป็นสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นแน่วแน่อยู่กับอารมณ์สมถะอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนเป็นเอกัคคตา-รมณ์ เกิดเป็น**ฌาน** เมื่อทำให้สมบูรณ์ครบถ้วนในฌาน เกิดเป็นสมาบัติ ๘ ผลของการเจริญสมาบัติให้สมบูรณ์ คือเกิดอภิญญา ๕[๑๘]

ฌาน แปลว่า การเพ่ง คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแนบแน่น[๑๙] มี ๒ ลักษณ์ คือ ๑) อารัมมณูปนิชฌาน การเพ่งอารมณ์แบบสมถะได้แก่ ฌานสมาบัติ ๒) ลักขณูปนิชฌาน การเพ่งพินิจให้เห็นไตรลักษณ์ ตามแบบวิปัสสนา[๒๐] ในกรณีนี้ แม้แต่มรรคผลก็เรียกว่าฌานได้ เพราะเพ่งลักษณะที่เป็นสุญญตาของนิพพานบ้าง[๒๑]

อารัมมณูปนิชฌาน คือ ภาวะที่จิตสงบนิ่งอันเนื่องมาจากการเพ่งอารมณ์ฌาน แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ รูปฌาน และอรูปฌาน

๑) รูปฌาน คือ การเพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับตามอารมณ์ที่ประณีตขึ้นไปตามลำดับ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

๒) อรูปฌาน คือ การเพ่งอรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับ คือ อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน และ

---

[๑๖] พระคันธสาราภิวงศ์ (แปล), **ปรมัตถทีปนี,** หน้า ๔๗๘, ๗๖๐.

[๑๗] ดูใน องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗.

[๑๘] ดูใน องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๒๗/๑๑๑.

[๑๙] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๑๗/๙๘.

[๒๐] ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕. ดูเพิ่มเติมบทที่ ๘

[๒๑] ขุ.อ.อ. (บาลี) ๑/๕๓๖, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒๒๑ , อภิ.สํ. อ. (บาลี) ๒๗๓.

เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

สมาบัติ แปลว่า เข้าถึง คือ การเข้าถึงสภาวะสงบประณีตที่พึงเข้าถึง โดยทั่วไปหมายถึงการบรรลุฌานสมาบัติ มีอยู่ ๓ ประเภท[๒๒] คือ

๑) ฌานสมาบัติ คือ การเข้าถึงอารมณ์ฌาน หรือการเข้าอยู่ในฌานจิต เพื่อหนีทุกขเวทนา โดยปรารถนาจะเสวยฌานสุข มีความอิ่มใจหรือความวางเฉยอยู่ในอารมณ์ฌานนั้น ตราบเท่าเวลาที่ตนอธิษฐานไว้ ได้แก่ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ (สมถะ)

๒) ผลสมาบัติ การเข้าถึงอริยผล หรือการเข้าอยู่ในอริยผลจิต เป็นการเข้าอยู่ในอารมณ์พระนิพพานที่ได้มาจากอริยผลญาณ อันบังเกิดแล้วแก่ตน เพื่อเสวยโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นความสงบสุขที่พึงเห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบัน (วิปัสสนา)

๓) นิโรธสมาบัติ การเข้าถึงความดับสัญญา (ความหมายรู้) และเวทนา (ความเสวยอารมณ์) ทั้งหมด ซึ่งรวมไปถึงการดับจิตและเจตสิกอื่นๆ พร้อมทั้งรูปที่เกิดจากจิตด้วย แต่รูปที่เกิดจากกรรม อุตุและอาหารยังคงเป็นไปอยู่ เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติจึงยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเข้าได้ถึง ๗ วัน เรียกว่า เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ เปรียบเหมือนฝึกนิพพาน เข้าสู่ความดับสนิทแห่งนามขันธ์ โดยปราศจากอันตรายใดๆ เป็นมหาสันติสุข อันยอดเยี่ยม ดังนั้น พระอริยเจ้าจึงนิยมเข้าผลสมาบัติ และนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธา และฉันทะในอมตรสนั้น จนกว่าจะปรินิพพาน (สมถ+วิปัสสนา)

นิโรธสมาบัตินี้ มีเฉพาะแต่พระอนาคามีและพระอรหันต์ผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ แล้วเท่านั้น จึงเข้าได้[๒๓] นอกจากนั้นเข้าไม่ได้ และการเข้านิโรธ-สมาบัติของพระอริยบุคคลสมัยพระพุทธเจ้า ต้องทำบุพกิจ ๔ อย่างก่อน คือ

---

[๒๒] ดูใน องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๖๔/๗๑.

[๒๓] อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

๑. อธิษฐานไม่ให้บริขารและร่างกายของท่านเป็นอันตราย

๒. อธิษฐานขอให้ออกจากฌานได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อสงฆ์ต้องการพบท่าน

๓. อธิษฐานขอให้ออกจากฌานได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะพบท่าน

๔. พิจารณาอายุของท่านว่าจะอยู่ได้ครบ ๗ วันหรือไม่ ถ้าอยู่ครบท่านก็อธิษฐานกำหนดเวลาเข้า ถ้าอยู่ไม่ครบ ๗ วัน ท่านก็กำหนดเวลาเข้าให้น้อยกว่า ๗ วัน[๒๔]

อภิญญา แปลว่า ความรู้ยิ่ง หมายถึง ความรู้วิเศษที่เหนือกว่าปกติคนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เกิดขึ้นจากการเจริญสมถภาวนามาอย่างสมบูรณ์ มี ๕ ประการ ได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสต ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ให้กำหนดรู้ใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพพจักขุ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์[๒๕]

แต่ผลจากสมถะไม่ว่าจะเป็นฌานสมาบัติหรืออภิญญาทั้ง ๕ ประการนี้ ก็ยังเป็นเพียงโลกีย์[๒๖] เป็นของปุถุชน ยังเสื่อมถอยได้ เช่น ฤทธิ์ที่พระเทวทัตได้ เจโตวิมุตติของพระโคธิกะ[๒๗] และฌานสมาบัติของพระภิกษุสามเณร ฤาษีและคฤหัสถ์[๒๘] เป็นของมีมาก่อนพุทธกาล เป็นของมีได้ในลัทธิ

---

[๒๔] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๓๙.

[๒๕] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

[๒๖] ดูใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๑๙๕,๑๙๗.

[๒๗] วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๕๕/๑๖๑, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕.

[๒๘] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕

ภายนอกพระพุทธศาสนา[๒๙] มิใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้อย่างแท้จริง นักบวชบางลัทธิทำสมาธิจนได้สมาบัติ ๘ แต่ยังมีมิจฉาทิฏฐิเกี่ยวกับเรื่องอัตตา และยึดถือในฌานนั้นว่าเป็นนิพพาน ลัทธิเช่นนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ[๓๐]

ผลที่ต้องการจากสมถะตามหลักพุทธศาสนา คือ การสร้างสมาธิให้ตั้งมั่น ควรแก่การงาน เพื่อใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาหิโต ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสติ. ผู้มีจิตตั้งมั่น (เป็นสมาธิ) แล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง”[๓๑]

จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาสำเร็จด้วย**วิปัสสนา** คือการฝึกอบรมปัญญาโดยมีสมาธิเป็นบาทฐาน หากบรรลุจุดหมายสูงสุดด้วย และได้ผลพิเศษแห่งสมถะด้วย ก็จัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ ได้รับการยกย่องนับถืออย่างสูง แต่หากบรรลุจุดหมายแห่งวิปัสสนาอย่างเดียว แม้ไม่ได้ผลวิเศษแห่งสมถะ ก็ยังเลิศกว่าได้ผลวิเศษแห่งสมถะคืออภิญญา ๕ แต่ยังไม่พ้นจากอวิชชาและกิเลสต่างๆ ไม่ต้องพูดถึงจุดหมายสูงสุด แม้พระอนาคามีบางท่านจะไม่ได้ฌาน ไม่ได้อภิญญา ก็ชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญสมาธิบริบูรณ์ เพราะสมาธิของพระอนาคามีผู้ไม่ได้ฌานสมาบัติ ไม่ได้อภิญญานั้น แม้จะไม่ใช่สมาธิที่สูงวิเศษอะไรนัก แต่ก็เป็นสมาธิที่สมบูรณ์ในตัว ยั่งยืนคงระดับ เพราะไม่มีกิเลสที่จะทำให้เสื่อมถอยได้อีก[๓๒]

๒. วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในขันธ์ ๕ หรือรูป-นามตามความเป็นจริง ว่าไม่เที่ยง มีสภาวะทนได้ยาก ที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดญาณ

---

[๒๙] ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๓๒๐, ม.อุ.อ. (บาลี)๓/๕๗๓.

[๓๐] ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐/๒๒, ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐/๔๗, ขุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๔/๖๙.

[๓๑] องฺ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๒/๓.

[๓๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุก.อ. (ไทย) ๒/-/-/๒๕๕ และ ๓๕๕.

รู้แจ้งอริยสัจ ๔[๓๓] ที่เรียกว่า “ญาณ”

ญาณ คือ ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี”[๓๔] ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดงลักษณะแห่งญาณไว้ว่า “ญาณ มีการตรัสรู้สภาวะแห่งธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดเสียซึ่งความมืด คือโมหะ อันปิดบังสภาวะแห่งธรรมทั้งหลายเป็นรส มีความหายหลงเป็นผล ส่วนสมาธิจัดเป็นปทัฏฐาน (คือเหตุใกล้) ของญาณนั้น”[๓๕]

วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาหยั่งรู้ หยั่งเห็นโดยประการต่างๆ ในสภาวะลักษณะของรูปและนาม[๓๖]ตามความเป็นจริง ว่าสภาวธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งความจริง ๔ ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค[๓๗] มีลักษณะรู้สภาวะธรรมดา ๓ ประการแห่งธรรมทั้งหลาย คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ส่องแสงให้ความสว่างและกำจัดความมืดคืออวิชชา (ความไม่รู้) ขณะเดียวกันก็ทำวิชชาคือความรู้ซึ่งเปรียบเสมือนความสว่างให้เกิดขึ้น ทำให้หายจากความหลง รู้ทั่วถึงและแทงตลอดสภาวธรรมทั้งปวง ส่วนสมาธิจัดเป็นเหตุใกล้ของญาณนั้น”[๓๘]

วิปัสสนาจัดเป็นฌาน ประเภทเพ่งพิจารณาลักษณะอารมณ์รูป-นาม ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า วิปสฺสนา อนิจฺจาทิลกฺขณสฺส อุปนิชฺฌานโต ลกฺขณูปนิชฺฌานํ. วิปสฺสนาย กิจฺจสฺส มคฺเคน อิชฺฌนโต มคฺโค ลกฺขณูปนิชฺ-

---

[๓๓] ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๒๔๒ ,องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๒๕๔/๔๔๗.

[๓๔] อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

[๓๕] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

[๓๖] **รูป** คือ ธรรมชาติที่แตกสลาย เพราะความร้อนบ้าง ความเย็นบ้าง อยู่เสมอ ดูใน องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

นาม คือ สภาวะที่รับรู้ทางใจและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์อยู่เสมอ ..ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

[๓๗] อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

[๓๘] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

ฌานํ. ผลํ ปน นิโรธสจฺจํ ตถลกฺขณํ อุปนิชฺฌายตีติ ลกฺขณูปนิชฺฌานํ นาม.[๓๙]

วิปัสสนาญาณ ชื่อว่า**ลักขณูปนิชฌาน** เพราะเข้าไปเพ่งรู้พระไตรลักษณ์ มีอนิจจลักษณะเป็นต้น มัคคญาณได้ชื่อว่าลักขณูปนิชฌาน เพราะเป็นผู้ทำให้กิจที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ของวิปัสสนาญาณสำเร็จลง ส่วนผลญาณ ได้ชื่อว่าลักขณูปนิชฌาน เพราะเข้าไปรู้แจ้งลักษณะอันแท้จริงของนิโรธสัจจะ

เมื่อเจริญวิปัสสนาสมบูรณ์แล้ว ทำให้เกิดอภิญญาเพิ่มอีก ๑ คือ อาสวักขยญาณ (ญาณที่ทำให้อาสวะ[๔๐]สิ้นไป) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> "เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อ**อาสวักขยญาณ** รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก..อาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป"[๔๑]

ผลของอาสวักขยญาณ คือทำให้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน ดับกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง[๔๒]อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การจะปฏิบัติให้สำเร็จผลในภาวนาทั้ง ๒ นี้ได้ต้องดำเนินการศึกษาให้ครบถ้วนในหลักไตรสิกขา[๔๓] เพียงเท่านั้น ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

---

[๓๙] ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕.

[๔๐] อาสวะ หมายถึง กิเลสที่หมักหมม หรือดองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ ขุ.จุ. (ไทย) ๓๑/๕๑/๒๑๑, องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๙.

[๔๑] ที.ม. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

[๔๒] ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๒๙/๓๑๕ ,ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๗๘/๒๘.

[๔๓] ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๘/๑๕๕.

"สมถะและวิปัสสนามีศีลเป็นปทัฏฐาน[๔๔] บุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ ๑) อธิสีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา[๔๕] ต่อไปอีก" มีหลักการและรายละเอียด ดังนี้

๑. อธิสีลสิกขา

ศีล แปลว่า ปกติ คือ ภาวะที่เข้าไปทรงไว้ซึ่งความเป็นปกติ ด้วยการดำรงไว้ซึ่งกุศลธรรม คือ สติ สมาธิ ปัญญา[๔๖] เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความโลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่ว เมื่อคิดเรื่องราวอะไรทางใจก็ไม่คิดเป็นไปในทางที่ชั่ว

อธิสีลสิกขา แปลว่า ศีลขั้นสูงสุดที่กุลบุตรผู้ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์จำต้องศึกษา[๔๗] มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิเทศว่า

"อธิสีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์[๔๘] สมบูรณ์ด้วยอาจาระ[๔๙]และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่

---

[๔๔] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๑๕, ม.มู.อ. (บาลี)๑/๗/๔๔.

[๔๕] องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๑๖๕, องฺ.สตฺตก.ฎีกา (บาลี)๓/๒๐/๑๙๒.

[๔๖] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๗.

[๔๗] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

[๔๘] สังวร หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดทางกาย วาจา ปาติโมกข์ หมายถึงศีลสิกขาบท ที่เป็นเหตุให้ผู้รักษา**หลุดพ้น**จากทุกข์ (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๗)

[๔๙] อาจาระ หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย และวาจา หรือการสำรวมศีลทั้งหมด คือการไม่เลี้ยงชีพด้วยอาชีพที่ผิด (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๘)

คือ สีลขันธ์เล็ก[๕๐] สีลขันธ์ใหญ่[๕๑] ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่าอธิสีลสิกขา

อรรถกถาพระวินัยอธิบายว่า ศีล ๕ และ ๑๐ เป็นศีลที่มีแต่เดิม พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก็ตาม ยังมิได้อุบัติขึ้นก็ตาม ศีลนั้นก็มีอยู่แล้วในโลก .. ส่วนปาฏิโมกขสังวรศีล ท่านเรียกว่าอธิศีล เป็นศีลที่ยิ่งและสูงสุดกว่าบรรดาโลกิยศีลทั้งหมด ดุจพระอาทิตย์ยิ่งกว่าแสงสว่างทั้งปวง มีอยู่เฉพาะในกาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติเท่านั้น เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถบัญญัติขึ้นได้ พระพุทธเจ้าผู้ทรงตัดกระแสแห่งความประพฤติเสียหายทางกายและวาจาได้เด็ดขาดแล้วเท่านั้น จึงจะบัญญัติศีลสังวรนี้ได้[๕๒]

อธิศีล คือปาฏิโมกขสังวรนี้ สามารถทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

ศีลนี้ชื่อว่าปาฏิโมกข์ เพราะตัวศีลทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยตทังควิมุตติ หลุดพ้นจากวีติกกมโทษนั้นๆ เฉพาะอย่าง ที่จริงศีลสังวรเป็นเหตุทำพระนิพพานให้เกิดขึ้น เหมือนพระอาทิตย์ทำอรุณให้เกิด และมีส่วนเปรียบด้วยพระนิพพานนั้น เพราะทำกิเลสให้ดับตามสมควร อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าปฏิโมกข์เพราะแปรไป คือทำทุกข์ให้พ้นไป[๕๓] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิสีลสิกขาไว้ในพระวินัยปิฎก ตรัสการละวิติกกมกิเลสไว้ในพระวินัยปิฎก เพราะความที่ศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อการก้าวล่วงของกิเลส (วีติกกมกิเลส)[๕๔]

---

[๕๐] หมายถึง อาบัติที่แก้ไขได้ คืออาบัติสังฆาทิเสสลงมา (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

[๕๑] หมายถึง อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ คือ อาบัติปาราชิก (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

[๕๒] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

[๕๓] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔.

[๕๔] อภิ.สงฺ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

พระพุทธเจ้าตรัสคุณลักษณะของศีล ไว้ว่า

"สีลํ กิเรว กลฺยาณํ สีลํ โลเก อนุตฺตรํ อริยวุตฺติสมาจาโร เยน วุจฺจติ สีลวา." ศีลเท่านั้นเป็นกรรมดี ศีลยอดเยี่ยมในโลก ผู้ประพฤติชอบในธรรมจริยาของพระอริยะ ท่านเรียกว่า ผู้มีศีล[๕๕]

สีลสมํ กิเลสมลวิโสธนํ นตฺถิ. เครื่องชำระมลทินคือกิเลสเสมอด้วยศีล ไม่มี[๕๖]

นิพฺพานนครปฺปเวสเน จ สีลสมํ ทฺวารํ นตฺถิ.[๕๗] ประตูในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน เสมอด้วยศีลไม่มี

เมื่อใดศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว เมื่อนั้นภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้วพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔[๕๘]

๒. อธิจิตตสิกขา

อธิจิต ในที่นี้หมายถึง จิตที่มีฌาน ที่เป็นมหัคคตจิต[๕๙]

อธิจิตตสิกขา แปลว่า จิตอันยิ่งที่ระงับนิวรณ์ได้แล้ว อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์จากทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มีขึ้นด้วยการเจริญสมถภาวนา[๖๐] มีละเอียดในคัมภีร์มหานิเทศว่า

> อธิจิตตสิกขา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจาร สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสใน

---

[๕๕] ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี) หน้า ๑๗๖., ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

[๕๖] ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๓๐๑. ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๑๗๖-๑๗๗.

[๕๗] ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี) ๑๗๖. ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

[๕๘] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๓๖๙/๒๑๓.

[๕๙] จิตที่ถึงความเป็นใหญ่ถึงขั้นฌาน เพราะสามารถข่มกิเลสได้ และหมายถึงฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.)

[๖๐] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา[๖๑]

กามาวจรกุศลจิตและสมาบัติจิต จัดเป็นจิตเท่านั้น เฉพาะจิตมีฌานที่ประกอบด้วยสติที่เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น จัดเป็นอธิจิต ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

กามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง และสมาบัติจิต ๘ ดวงฝ่ายโลกีย์ เป็นจิตเท่านั้น พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม จิตนั้นก็มีอยู่แล้ว สมาบัติจิต ๘ ดวงที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนาเท่านั้น เรียกว่าอธิจิต เป็นไปในกาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติแล้วเท่านั้น[๖๒]

อธิจิตนี้ทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “สมาธิทำให้หลุดพ้นได้จริงด้วยอำนาจวิกขัมภนวิมุตติ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิจิตตสิกขาไว้ในพระสุตตันตปิฎก ตรัสการปหานปริยุฏฐานกิเลสไว้ในพระสุตตันตปิฎก เพราะสมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิต (ปริยุฏฐาน)”[๖๓]

จิตของผู้ต้องการหลุดพ้น ที่แนบแน่นกับอารมณ์สมาธิถึงขั้นอัปปนา เรียกว่าจิตมีฌาน มหัคคตจิต[๖๔] หรืออธิจิต คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์สมถะจนแน่วแน่[๖๕] ในเบื้องต้น มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

---

[๖๑] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

[๖๒] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

[๖๓] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔., อภิ.สงฺ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

[๖๔] มหัคคตจิต คือจิตที่ถึงความเป็นใหญ่เพราะมีฌาน(อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.

[๖๕] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๑๗/๙๘.

๑) วิตก ความที่จิตจรดอารมณ์อย่างแนบแน่น

๒) วิจาร จิตการกำหนดอารมณ์เพียงอย่างเดียวอย่างจดจ่อ

๓) ปีติ ได้แก่ ผรณาปีติ ที่มีอาการสบายแผ่ซ่านไปทั้งร่างกาย

๔) สุข มีอารมณ์สำราญเยือกเย็น

๕) เอกัคคตา จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านสอดส่ายหาอารมณ์อื่น[๖๖]

องค์ฌานทั้ง ๕ ประการนี้เป็นคุณเครื่องกำจัดนิวรณ์ ๕ โดยตรงแบบ**ข่มไว้ชั่วคราว**ในทุกขณะที่ยังปรากฏองค์ฌานอยู่ ที่เรียกว่า วิกขัมภนปหาน[๖๗] ดังคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกายอธิบายว่า

เอกัคคตา ย่อมกำจัดความใคร่ในกาม (กามฉันท์)

ปีติ ย่อมกำจัดความพยาบาท (พยาปาท)

วิตก ย่อมกำจัดความง่วงเหงาซึมเซา (ถีนมิทธ)

สุข ย่อมกำจัดความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจกุกกุจจ)

วิจาร ย่อมกำจัดความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา)[๖๘]

เมื่อมีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว ชื่อว่ามีรากฐานมั่นคงที่จะทำสมาธิเพื่อชำระใจให้บริสุทธิ์ สมาธิที่เกิดจากศีลบริสุทธิ์นี้ย่อมมีกำลังมาก เป็นบาทฐานในการเจริญปัญญาต่อไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ”[๖๙]

---

[๖๖] อภิ.สํ. (ไทย) ๓๔/๘๔/๔๒.

[๖๗] การละกิเลสด้วยอำนาจของการข่มด้วยองค์ฌาน เป็นการสงบชั่วขณะ ประดุจหินทับหญ้า ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔,ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๓๕/๑๒๖.

[๖๘] ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๒๙๙, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙๙.

[๖๙] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๙๖ .

๓. อธิปัญญาสิกขา

ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี[๗๐]

อธิปัญญาสิกขา แปลว่า ปัญญารู้รูป-นาม เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์และอริยสัจ ๔ อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มีขึ้นด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา[๗๑] มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิเทศว่า

> อธิปัญญาสิกขา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลส ให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา[๗๒]

การรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ผลบุญผลกรรมมีจริง จัดเป็นปัญญามีอยู่ก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิปัสสนาปัญญาที่เห็นพระไตรลักษณ์เท่านั้นเรียกว่า อธิปัญญา ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

> กัมมัสสกตาญาณที่รู้ว่า ผลทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลบูชาที่บูชาแล้วมีอยู่ ชื่อว่าปัญญา พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วก็ตาม มิได้อุบัติขึ้นก็ตาม ปัญญานี้ก็มีอยู่ในโลก ส่วนวิปัสสนาญาณที่เป็นเครื่องกำหนดอาการคือไตรลักษณ์ ท่านเรียกว่าอธิปัญญา อธิปัญญานั้นเป็นปัญญาที่ยิ่ง และสูงสุดกว่าบรรดาโลกิยปัญญาทั้งหมด ซึ่งมีในกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติแล้ว

---

[๗๐] อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

[๗๑] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

[๗๒] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

เท่านั้น[๗๓]

อธิปัญญานี้ ทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ปัญญาทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยอำนาจสมุจเฉทวิมุตติ[๗๔] พระพุทธเจ้าตรัสอธิปัญญาสิกขาไว้ในพระอภิธรรมปิฎก ตรัสการปหานอนุสัยกิเลส[๗๕]ไว้ในพระอภิธรรมปิฎก เพราะความที่ปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลส[๗๖]

๓) ปฏิเวธสัทธรรม

ปฏิเวธ แปลว่า บรรลุสัจจะแล้ว คือ บรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว[๗๗]

พระสัทธรรมที่ได้บรรลุจากการปฏิบัติให้สมบูรณ์ในไตรสิกขา ทำมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ ตามแนวทางปริยัติสัทธรรม และปฏิบัติสัทธรรมข้างต้น ผลที่เกิดขึ้นคือ “บรรลุธรรม”

การบรรลุธรรม คือการบรรลุโลกุตตรธรรม ๙[๗๘] หรือการบรรลุวิชชาและวิมุตติ[๗๙] รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)[๘๐] ละสังโยชน์และอนุสัย[๘๑] ได้ตามกำลังมรรคนั้นๆ เป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก

---

[๗๓] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๘.

[๗๔] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔.

[๗๕] อนุสัย คือ กิเลสที่แฝงตัว นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ มี ๗ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัดในกาม ๒) ปฏิฆะ ความหงุดหงิดขัดเคือง ๓) ทิฏฐิ ความเห็นผิด ๔) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๕) มานะ ความถือตัว ๖) ภวราคะ ความกำหนัดในภพ (๗) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งอารมณ์ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓)

[๗๖] อภิ.สงฺ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

[๗๗] ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๑๗.

[๗๘] ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๕๗/๓๑.

[๗๙] ดูอธิบายที่หน้า ๔๑๕.

[๘๐] ดูใน สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๑/๓๗๖, สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

[๘๑] อนุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน มี ๗ ประการ (ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๕๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๓๙๙.) มีอธิบายในหน้าที่ ๓๙.

โลกุตตรธรรม ๙ คือ ธรรมที่พ้นไปจากสังขตธรรม คือ ขันธ์ ๕[๘๒] ได้แก่ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑

อริยมรรค คือ ธรรมเครื่องละสังโยชน์[๘๓] และอนุสัยกิเลสได้อย่างเด็ดขาด สิ้นเชิง แบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑) โสดาปัตติมรรคย่อมละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง และอนุสัย ๒ ประการ คือทิฏฐานุสัยและวิจิกิจฉานุสัยย่อมสิ้นไปด้วย

๒) สกทาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราคสังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ส่วนหยาบๆ ได้อย่างเด็ดขาด สิ้นเชิง และอนุสัย ๒ ประการ คือ กามราคานุสัย และปฏิฆานุสัยที่หยาบๆ ย่อมสิ้นไปด้วย

๓) อนาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราคสังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ส่วนละเอียดได้ และอนุสัย ๒ ประการนี้ คือ กามราคานุสัย และ ปฏิฆานุสัย ส่วนละเอียดๆ ย่อมสิ้นไปด้วย

---

[๘๒] พ้นจากธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ขันธ์ ๕ (อภิ.สงฺ. (ไทย) ๓๔/๑๐๘๙/๒๗๗)

[๘๓] สังโยชน์ หมายถึง กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ

๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดว่าชีวิตเป็นตัวตน ที่เที่ยงแท้ถาวร

๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่เชื่อมั่นในกุศลธรรมที่ปรากฏ

๓) สีลัพพตปรามาส ถือวัตรผิดๆ สำคัญว่าจะพ้นทุกข์ได้เพียงเพราะศีลและวัตร

๔) กามฉันทะ ความยินดีพอใจในอารมณ์สัมผัสที่น่าใคร่

๕) พยาบาท ความขัดเคืองไม่พอใจในอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่

๖) รูปราคะ ความยินดีในอารมณ์รูปฌาน

๗) อรูปราคะ ความยินดีในอารมณ์อรูปฌาน

๘) มานะ ความยึดถือว่าเป็นผู้รู้

๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ที่น่ายินดี น่ายึดถือนั้นๆ

๑๐) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งเหตุปัจจัย ในอารมณ์อุเบกขา (อารมณ์ฌาน)

ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

๔) อรหัตตมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๕ ประการ นี้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้ และอนุสัย ๓ นี้คือ มานานุสัย ภวราคานุสัยและอวิชชานุสัย ย่อมสิ้นไปด้วย[๘๔]

สามัญญผล แปลว่า ผลสูงสุดของการเป็นสมณะผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ มาอย่างสมบูรณ์แล้ว[๘๕] หรือ ผลจากการละสังโยชน์และอนุสัยกิเลส ทำให้รู้แจ้งพระนิพพาน มี ๔ ประการ คือ

๑) โสดาปัตติผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุโสดาปัติมรรค

๒) สกทาคามิผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุสกทาคามิมรรค

๓) อนาคามิผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุอนาคามิมรรค

๔) อรหัตตผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุอรหัตตมรรค[๘๖]

พระนิพพาน แปลว่า ดับ หรือ สภาวที่ดับเย็น[๘๗] เป็นธรรมที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง คือ ธรรมที่ไม่ได้เกิดจากปัจจัย[๘๘] คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

> ธรรมทั้งหลายย่อมสิ้นไป เพราะอาศัยธรรมชาติใด เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า **นิพพาน** นิพพานนั้นไม่เพียงเป็นความสิ้นกิเลสเท่านั้น จัดเป็นอรูปธรรม (นาม) ด้วย[๘๙]

---

[๘๔] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๕-๖.

[๘๕] สํ.มหา. (ไทย) ๑๙/๓๕/๓๕, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๑๘๗/๑๕๕.

[๘๖] ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙.

[๘๗] ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

[๘๘] ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

[๘๙] สํ.สฬา. อ. (ไทย) ๔/๒/-/๙๐, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

นิพพาน เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ และไม่ตายไม่มีความเศร้าโศก ไม่ถูกข้าศึกเบียดเบียน ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน[๙๐]

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวงเป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนัด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท[๙๑]

ใน**นิพพาน** ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีดวงดาวส่องแสง ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีความมืด[๙๒]

ความเกิดขึ้นแห่ง**นิพพาน**ไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่มี ความเป็นอย่างอื่นของนิพพานนั้น ก็ไม่ปรากฏ นิพพานจึงเป็นสภาวะเที่ยง มั่นคง แน่แท้ มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา รวมความว่า สภาวะนั้นอันอะไรนำไปมิได้ ไม่กำเริบ[๙๓]

นิพพาน เป็นธรรมชาติที่สงบจากรูป-นาม ขันธ์ ๕ เพราะพ้นจากตัณหาอย่างเด็ดขาด พระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อเข้าถึงขันธปรินิพพานแล้ว วัฏฏทุกข์ต่างๆ ที่เป็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ดับสูญสิ้นทั้งหมดโดยไม่มีเหลือ สิ้นภพสิ้นชาติแล้วอย่างสิ้นเชิง[๙๔]

สรุปได้ว่า “สิ่งใดมีในโลกนี้ สิ่งนั้นไม่มีในนิพพาน” หมายความว่า ในโลกนี้มีความทุกข์ แสดงว่าในนิพพานไม่มีความทุกข์ ในโลกนี้มีความสุขที่ยังผันแปรดับไปทุกๆ ครั้ง นั้นก็หมายความว่า ในนิพพานมีความสุขชนิดที่ไม่ผันแปร ไม่แตกดับ เป็นความสุขที่ถาวร

---

[๙๐] ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๙.

[๙๑] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕.

[๙๒] ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗, ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๒.

[๙๓] ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๙๑.

[๙๔] สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๖๓.

๔.๓ พระสัทธรรม เรื่องกฎแห่งกรรม

"สิ่งที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของตนเองในอดีตทั้งสิ้น ไม่ใช่ใครที่ไหนมาดลบันดาลหรือลงโทษ"

หลักการของพุทธศาสนาเรื่องนี้ แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง แต่บางคนก็กล่าวแย้งว่า "ถ้ารอแต่บุญเก่า ไม่อ่านหนังสือ จะสอบได้อย่างไร?" ก็ขอตอบว่า "แน่นอนว่าจะสอบได้ต้องอ่านหนังสือ แต่ถ้าไม่มีบุญกุศลที่เคยทำไว้ในอดีต ช่วยให้มาเกิดเป็นคน ไม่พิการในชาตินี้ จะอ่านหนังสือได้หรือ..?"

กรรมและการให้ผลของกรรม เป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ตัณหาทำคนให้เกิดอีก จิตของคนนั้นย่อมพล่านไป เวียนว่ายในวัฏฏสงสาร กรรมเป็นที่ไปในเบื้องหน้าของสัตว์"[๙๕] ตัวอย่างในยุคปัจจุบัน เช่น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชายสูงอายุคนหนึ่ง อายุ ๕๓ ปี บ้านอยู่ใกล้วัดสามง่าม อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เขาถูกไฟฟ้าช็อต จนไหม้เกรียม หมอต้องตัดมือทั้ง ๒ ข้าง หลวงพ่อพระครูวิสุทธิธีรญาณ บอกว่า ชายผู้นี้เป็นญาติของท่านเอง ตอนหนุ่มเป็นคนเกเรมาก เมื่อเมาเหล้าแล้ว ชอบชกต่อย บางครั้งต่อยแม้กระทั่งพ่อตนเอง บัดนี้เขาถูกตัดมือทั้งสองข้างไปแล้วฯ

กรรม แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำของบุคคลที่มีเจตนา คือ มีความจงใจทำ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา."

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ[๙๖]

---

[๙๕] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

[๙๖] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

หลักการเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”[๙๗]

ความเป็นไปของสัตว์ในชาติปัจจุบัน เป็นผลมาจากวิบากกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตทั้งสิ้น ทั้งในชาติปัจจุบันและอดีตชาติ สรุปความจากจูฬกัมมวิภังคสูตร[๙๘] ที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ ดังนี้

ทำกรรมในชาติก่อนๆ	**รับผลในชาติต่อ ๆ ไป**
- ฆ่าสัตว์	เกิดเป็นคนมีอายุสั้น
- ไม่ฆ่าสัตว์ ช่วยสัตว์	เกิดเป็นคนมีอายุยืน
- ทรมานสัตว์ ทำร้ายสัตว์	เกิดเป็นคนขี้โรค อ่อนแอ
- โกรธง่าย ฉุนเฉียว	เกิดเป็นคนขี้เหร่ ไม่งาม
- ไม่ขี้โกรธ จิตอ่อนโยน	เกิดเป็นคนรูปหล่อ – สวย
- ขี้เหนียว ไม่บริจาคทาน	เกิดเป็นคนยากจน
- ให้ทาน บริจาคทรัพย์	เกิดเป็นคนฐานะร่ำรวย
- อ่อนน้อมถ่อมตน	เกิดในตระกูลสูง มียศศักดิ์
- มีจิตริษยา พยาบาท	เกิดเป็นคนไม่มีอำนาจ
- ยกย่องผู้อื่น ไม่ริษยา	เกิดเป็นคนมียศศักดิ์
- คบเพื่อนชั่ว	เกิดเป็นคนโง่
- สนทนากับสมณะ (ฟังเทศน์)	เกิดเป็นคนฉลาด เรียนเก่ง
- ประพฤติผิดในกาม	เป็นกะเทย ผิดเพศ
- มักพูดเท็จ	มักถูกใส่ร้าย ป้ายสี

[๙๗] สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

[๙๘] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

- มักพูดคำหยาบ มักได้รับข่าวร้ายบ่อย
- มักพูดเพ้อเจ้อ มีวาจาไม่น่าเชื่อถือ
- ดื่มสุรา เมรัย เป็นคนวิกลจริต[๙๙] ฯลฯ

กรรม แบ่งตามลักษณะของเจตนาที่เป็นเหตุให้กระทำกรรม มี ๒ ประเภท[๑๐๐] คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ๓ คือ ๑) โลภะ ความโลภอยากได้ ๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และ ๓) โมหะ ความหลงมัวเมาไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง

๒. กุศลกรรม กรรมดี หมายถึง การกระทำที่ดีที่เกิดจากกุศลมูล ๓ คือ ๑) อโลภะ ความไม่โลภ ๒) อโทสะ ความคิดไม่ประทุษร้ายต่อผู้อื่น ๓) อโมหะ ความไม่หลงงมงาย[๑๐๑]

๑) อกุศลกรรม แปลว่า กรรมไม่ดีหรือกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่เกิดจากอกุศลเจตนา คือเจตนาที่ไม่ดี อันประกอบอยู่ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงงมงาย ได้แก่ การทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือประพฤติทุจริต ๓ ทางกาย วาจา ใจ เช่น คิดจะปล้นทรัพย์ ก็เป็นอกุศลกรรมฝ่ายมโนกรรม ชักชวนผู้อื่นให้ร่วมปล้นทรัพย์ของบุคคลอื่น ก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายวจีกรรม ปล้นทรัพย์ผู้อื่นด้วยตนเองก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายกายกรรม

อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางดำเนินไปสู่นรก และอบายภูมิ[๑๐๒] มี ๑๐ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ เล็งอยากได้ของของ

---

[๙๙] ดูใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

[๑๐๐] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

[๑๐๑] องฺ. ติกฺก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑.

[๑๐๒] ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๖๒๘. ดูเพิ่มเติม หน้า ๒๗๑.

เขา ความคิดร้าย ความเห็นผิดจากคลองธรรม[๑๐๓]

บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถนี้ต้องไปตกอบายภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เพราะเหตุที่ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต"[๑๐๔]

ทุจริต แปลว่า ความประพฤติชั่ว หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ[๑๐๕]

๑. ความประพฤติชั่วด้วยกาย หรือความประพฤติเสื่อมเสียที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายทุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑ ปาณาติปาต การฆ่าสัตว์ บีบคั้นเบียดเบียนผู้อื่น

๑.๒ อทินนาทานา การลักทรัพย์ เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

๑.๓ กาเมสุ มิจฉาจาร การล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ข่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติผู้อื่น

๒. ความประพฤติชั่วด้วยวาจา หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่า วจีทุจจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

๒.๑ มุสาวาท พูดโกหก หลอกลวง

๒.๒ ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด หรือยุยงให้แตกแยก

๒.๓ ผรุสวาจา พูดคำหยาบคายสกปรกเสียหาย

๒.๔ สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ไม่ถูกกาลเทศะ

๓. ความประพฤติชั่วด้วยใจ หรือความประพฤติเสื่อมเสีย ที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนทุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๓.๑ อภิชฌา เพ่งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

๓.๒ พยาปาท คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น

---

[๑๐๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒, องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

[๑๐๔] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

[๑๐๕] ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

๓.๓ มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม[๑๐๖]

บุคคลผู้ทำบาปอกุศลกรรม ประพฤติทุจริต จักต้องตกนรกหมกไหม้ ในทุคติภูมิ[๑๐๗] ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "บุคคลมีปัญญาทราม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลกรรมอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษ ไม่ทำกุศลกรรมไว้เลย ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก"[๑๐๘]

๒) กุศลกรรม แปลว่า กรรมดี เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากกุศลเจตนาหรือเจตนาที่ดี ได้แก่ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประพฤติกุศลกรรมบท ๑๐ หรือสุจริต ๓ เช่น คิดที่จะช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ก็จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ออกปากพูดชักชวนผู้คนให้ช่วยกันบริจาคทรัพย์ เป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือด้วยตนเองก็จัดเป็นกุศลฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญให้สำเร็จ มี ๑๐ ประการ[๑๐๙] ได้แก่

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ การให้ปัจจัย ๔ หรือของอุปโภคบริโภค แก่ผู้อื่นที่มีความต้องการ มีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ทาน ในขณะให้ทาน และระลึกถึงด้วยจิตโสมนัสในกาลภายหลังที่ได้ให้แล้ว

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือ เจตนาในการสมาทาน

---

[๑๐๖] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖. องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๑๘/๓๖๑.

[๑๐๗] **ทุคติ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์ (ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.มู.ฏีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

[๑๐๘] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๔๑/๓๘๔., ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๒๐.

[๑๐๙] ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓-๑๙๖,ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐-๖๑/๑๗๘, องฺ.อฏฺฐก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗,องฺ.อฏฺฐก.ฏีกา (บาลี) ๓/๓๖/๒๙๒- ๒๙๓

รักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีล ๑๐ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ พิจารณาปัจจัยเครื่องใช้สอยด้วยสติสัมปชัญญะ ประพฤติสุจริต ชำระอาชีวะให้บริสุทธิ์

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือ เจตนาของบุคคลผู้พิจารณาขันธ์ ๕ โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยอุบายแห่งวิปัสสนา รวมทั้งการเจริญสมถภาวนาทั้งหมด

๔. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงกิริยานอบน้อมต่อผู้ใหญ่ คือ เมื่อเห็นพระเถระแล้วทำการต้อนรับ การรับบาตรจีวร การอภิวาท และการหลีกทางให้เป็นต้น

๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการขวนขวาย คือ มีเจตนาขวนขวายทางกาย ด้วยการทำวัตรปฏิบัติแก่ท่านผู้เจริญกว่า เป็นต้น

๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนบุญ คือ เมื่อบุคคลให้ทานแล้ว มีเจตนาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติและเทวดาที่รักษา และสรรพสัตว์โดยไม่มีประมาณ

๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา คือ ด้วยเจตนาอนุโมทนา หรือยินดีในส่วนบุญที่บุคคลอื่นทำ เช่น การให้ทาน รักษาศีล หรือการภาวนาของบุคคลอื่น เป็นต้น

๘. ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม คือ เจตนาแสดงธรรมไม่เห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมที่ตนชำนาญแก่ชนเหล่าอื่น โดยอุบายที่จะให้ตนเอง และผู้อื่นนั้นบรรลุวิมุตติได้

๙. ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม คือ มีเจตนาฟังธรรมด้วยจิตอ่อนโยน ด้วยการแผ่ไปซึ่งประโยชน์เกื้อกูลว่า ผลจากการฟังธรรมนี้จะมีแก่เรามาก

๑๐. ทิฏฐุชุกรรม บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือ มีเจตนาเชื่อมั่น มีความเห็นถูกตรงในบุญและผลแห่งบุญนั้น[๑๑๐]

---

[๑๑๐] ดูใน องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗, อภิ.สํ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๐๓.

บุคคลผู้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ นี้จะได้รับความสุข และสวรรค์เป็นผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร"[๑๑๑]

กุศลกรรมบถ แปลว่า แนวทางประกอบคุณงามความดี หรือทางดำเนินไปสู่สวรรค์และนิพพาน[๑๑๒] มี ๑๐ ประการ คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา ไม่คิดปองร้าย มีความเห็นชอบ[๑๑๓]

บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมบถนี้จะได้ไปเกิดในสวรรค์[๑๑๔] ดังที่พระอรหันต์เถระกล่าวไว้ว่า "บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษ ละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน"[๑๑๕]

สุจริต แปลว่า ความประพฤติดี หรือความประพฤติงาม ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ[๑๑๖]

๑. ความประพฤติดีด้วยกาย หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์ การบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน

---

[๑๑๑] ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

[๑๑๒] ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๖๒๘.

[๑๑๓] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

[๑๑๔] ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๗๗.

[๑๑๕] ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๘๓/๒๗๖.

[๑๑๖] ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

๑.๒ อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเว้นจากการลักทรัพย์ และการเอารัดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

๑.๓ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เจตนาเว้นจากการล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติกัน

๒. ความประพฤติดีด้วยวาจา หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่า วจีสุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

๒.๑ มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเว้นจากพูดโกหก หลอกลวง ไม่จงใจจะพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ

๒.๒ ปิสุณาย วาจาย เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดส่อเสียด หรือยุยงให้แตกแยก พูดแต่คำที่สมานส่งเสริมสามัคคี

๒.๓ ผรุสาย วาจาย เวรมณี เจรจาเว้นจากการพูดคำหยาบคายสกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลชวนฟัง

๒.๔ สัมผัปปลาปา เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล พูดแต่คำจริงมีเหตุมีผลมีสาระประโยชน์และถูกกาลเทศะ

๓. ความประพฤติดีด้วยใจ หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

๓.๑ อนภิชฌา ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดเสียสละ ทำจิตใจให้เผื่อแผ่

๓.๒ อพยาปาทะ ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพ่งเล็งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดีแผ่ไมตรีจิต

๓.๓ สัมมาทิฏฐิ เห็นถูกต้องตามคลองธรรม รู้เท่าทันความเป็นไปธรรมดาของโลกและชีวิตตามเหตุปัจจัย[๑๑๗]

---

[๑๑๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖.องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๗.

บุคคลผู้ประพฤติสุจริต ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติ[๑๑๘] โลก สวรรค์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์[๑๑๙]

ทำไม? "ทำดีไม่ได้ดี" (หลักกรรม ๑๒)

เรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมนี้ เป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงได้[๑๒๐] เช่น ปัญหาว่า "ทำไมทำดีไม่ได้ดี ทำไมคนที่ทำชั่วหลายๆ คนร่ำรวยขึ้น หากตายแล้วต้องกลับชาติมาเกิดใหม่แล้วมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นทุกวันในโลกมาจากไหน?" เป็นต้น ซึ่งแต่ละลัทธิศาสนาให้คำอธิบายในเรื่องนี้แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มักตัดปัญหาเรื่องนี้โดยการเชื่อเสียว่า "เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการทดสอบของพระเจ้า"

แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณ ซึ่งเป็นญาณที่ทำให้รู้แจ้งกฎธรรมชาติเรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมอย่างครบถ้วน ทำให้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน เกิดเป็นสัตว์มาแล้วแทบทุกประเภท ทำกรรมมาแล้วทุกรูปแบบ ซึ่งกรรมแต่ละอย่างนั้น มีเงื่อนไขในการให้ผลที่แตกต่างกัน ทำให้อาจมองได้

---

[๑๑๘] **สุคติ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข เกิดเป็นมนุษย์ที่มีตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศบ้าง เป็นเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่หรือไปเกิดใน กามาวจรเทวโลก ๖ ชั้นบ้าง พรหมโลก ๑๐ ชั้น สุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้น หรืออรูปพรหม ๔ ชั้นบ้าง (ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.)

[๑๑๙] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

[๑๒๐] เป็น**อจินไตย** คือ สภาวะที่พ้นจากการคิดนึกเอา ไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดเอาเองได้ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัย อานุภาพของพระพุทธเจ้า ๒. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก การสร้างโลก (อง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.)

ว่า “ไม่สมเหตุสมผล” สาเหตุก็เพราะว่า กรรมมีเงื่อนไขในการให้ผลถึง ๓ เงื่อนไข แบ่งได้เป็น ๑๒ รูปแบบ ดังนี้

๑) กรรมที่ให้ผลตามลำดับกาล มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลทันทีชาตินี้ เรียกว่าทิฏฐธัมมเวทนียกรรม

๒. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า เรียกว่า อุปปัชชเวทนียกรรม

๓. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไปเรียกว่าอปราปรเวทนียกรรม

๔. กรรมบางอย่างเลิกให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลแล้ว เรียกว่า อโหสิกรรม[๑๒๑]

๒) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาดี ชั่ว รวย จน โง่ ฉลาด ต่างกัน เรียกว่า **ชนกกรรม**

๒. กรรมบางอย่างตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกกรรมแต่งดี ก็ส่งให้ดียิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งให้ชั่วยิ่งขึ้น เรียกว่า **อุปัตถัมภกกรรม**

๓. กรรมบางอย่างเป็นกรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียดเบียนชนกกรรม เช่น กรรมเดิมแต่งมาดี เบียดเบียนให้ชั่ว กรรมเดิมแต่งมาชั่ว เบียดเบียนให้ดี เรียกว่า **อุปปีฬกกรรม**

๔. กรรมบางอย่างเป็นกรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับทีเดียวลงเป็นขอทานหรือตายไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้ตกต่ำ กลับทีเดียว เป็นพระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลย เรียกว่า **อุปฆาตกกรรม**[๑๒๒]

---

[๑๒๑] ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๖๕., องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๒๒,ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๐.วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทฺธิ.ฎีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕.

[๑๒๒] ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๒๖๓., องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๐.

๓) กรรมที่ให้ผลตามความหนักเบาหรือเสพคุ้น มี ๔ ระดับ

๑. กรรมบางอย่างเป็นกรรมหนัก ฝ่ายดี คือทำสมาธิจนได้ฌาน เจริญวิปัสสนาจนได้ญาณ ฝ่ายชั่วคือทำอนันตริยกรรม ฆ่ามารดาบิดาเป็นต้น เป็นกรรมที่ให้ผลโดยทันที ในชาตินี้ เรียก **ครุกรรม**

๒. กรรมที่สะสมไว้มากๆ เข้า กลายเป็นดินพอกหางหมู คือ ทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็นกรรมมากไปในที่สุด เรียก **พหุลกรรม**

๓. กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือ กรรมที่จิตน้อมหน่วงเอามาเป็นอารมณ์ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติหรือทุคติ ก็ได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน เรียก **อาสันนกรรม**

๔. กรรมแต่สักว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่อาจส่งผลดีร้ายให้ได้เหมือนกัน เรียก **กตัตตากรรม** เช่น ขับรถชนคนตายด้วยความประมาทเป็นต้น[๑๒๓]

การให้ผลของกรรมในหมวดนี้ หากไม่มีกรรมข้อต้นๆ กรรมนั้นๆ ก็จะให้ผลทันที ในชาตินี้

ความสลับซับซ้อนในเรื่องการให้ผลของกรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบถึงบุคคล ๔ ประเภทให้กับพระอานนท์ฟัง ดังนี้

๑. บุคคลบางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปหรือประกอบอศุลกรรมไว้มาก ครั้นตายละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในทุคติ ตกนรก

๒. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชิวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปไว้มาก แต่ครั้นตายละจากโลกนี้ไป กลับได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๓. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก ครั้นตายจากโลกนี้ไป ก็ได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๔. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก แต่ครั้น

---

[๑๒๓] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๑.

ตายจากโลกนี้ไปแล้ว กลับต้องไปเกิดในทุคติ ตกนรก เช่น

> "บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิชฌา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ อยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกก็มี"[๑๒๔]

ในเรื่องนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ในเมื่อทำบุญกุศลแล้ว จะไปตกนรกได้อย่างไร? ก่อนจะวินิจฉันเรื่องนี้ต้องเข้าใจก่อนว่า ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น แต่เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าเข้าไปรู้เข้าไปเห็น แล้วนำมาบอกเท่านั้น

จากเรื่องนี้ บุคคลประเภทที่ ๑ กับประเภทที่ ๓ เป็นไปตามกฎธรรมดาที่เข้าใจได้ แต่ที่เป็นปัญหาชวนให้เกิดความสงสัย คือ ประเภทที่ ๒ ผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ได้ไปเกิดในสวรรค์ กับประเภทที่ ๔ ผู้ทำกรรมดีไว้มาก แต่กลับไปเกิดในนรก ทั้ง ๒ ประเภทนี้ สำหรับผู้ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ย่อมมองไม่เห็นทางที่จะให้คำตอบที่ถูกต้องได้ พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ดังนี้

๑. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย เขามี**มิจฉาทิฏฐิ**[๑๒๕] ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

---

[๑๒๔] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๕๗.

[๑๒๕] ดูเพิ่มเติม เรื่อง "วิธีล้างบาป" ในบทที่ ๖.

๒. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาทิฏฐิที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๓. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาทิฏฐิที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๔. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย มีมิจฉาทิฏฐิที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..[๑๒๖]

บุคคลที่ทำกรรมชั่วไว้มาก ละจากโลกนี้ไปแล้วยังได้ไปเกิดในสวรรค์ นั่นไม่ได้หมายความว่า กรรมชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมดีที่เขาได้กระทำไว้แล้วก่อนหน้านั้น หรือเพราะก่อนจะตาย เขาได้เจริญภาวนาทำให้จิตเป็น**สัมมาทิฏฐิ**[๑๒๗] เพราะอาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนกรรมชั่วที่เคยกระทำไว้มาก ก็จะยังไม่สูญหายไป จะยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาเท่านั้น จนกว่ากรรมดีนั้นจะมีกำลังอ่อนลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในชาติต่อๆ ไป

---

[๑๒๖] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๐๓/๓๖๖.

[๑๒๗] ผู้มี**สัมมาทิฏฐิ**สมบูรณ์จะไม่ตกนรกอีกแล้ว (องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.)

กรรมกับการเกิดใหม่

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลตายลง ไม่มีขันธ์ใดขันธ์หนึ่งไปเกิดในภพใหม่ แม้แต่วิญญาณก็ไม่ได้ไปเกิดในภพใหม่ การเกิดขึ้นของชีวิต (ขันธ์ ๕) ในภพใหม่นั้น เป็นผลจากกิเลสตัณหาและกรรมที่ขันธ์ ๕ ในภพเก่า(ก่อนจุติหรือก่อนตาย) ได้ทำเอาไว้ ดังที่พระอรหันต์อธิบายไว้ว่า "นามเป็นส่วนสุดด้านหนึ่ง รูปเป็นส่วนสุดอีกด้านหนึ่ง วิญญาณ[๑๒๘]อยู่ท่ามกลาง ตัณหาจัดเป็นเครื่องร้อยรัด เพราะตัณหาย่อมร้อยรัด นาม รูป และวิญญาณ นั้นไว้ เพราะเป็นที่เกิดขึ้นแห่งภพนั้นๆ"[๑๒๙]

ดังนั้น ชีวิตเราในเวลานี้กับชีวิตเราในชาติที่แล้ว หรือชาติหน้า จึงไม่ใช่คนเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่คนละคนกัน[๑๓๐] เพราะชีวิตที่เกิดใหม่นั้นเป็นผลของกิเลสกรรมที่ชีวิตในอดีตได้ทำไว้และถ้าขณะนี้ไม่มีตัณหา[๑๓๑]และอุปาทานที่เข้าไปยึดขันธ์ ๕ ในปัจจุบันขณะว่าเป็นตัวเรา ตัวเราที่จะไปทำกรรมก็ไม่มี เมื่อไม่มีกรรมก็จะเข้าถึงความสิ้นกรรม วิบากกรรมที่จะเป็นเชื้อให้ไปถือกำเนิดในภพใหม่ก็จะไม่มี สิ้นภพสิ้นชาติ เข้าสู่พระนิพพาน

ชีวิตเราเข้าถึงความเป็นสัตว์ (ประเภทมนุษย์) เพราะมีตัณหาและอุปาทานเข้าไปยึดขันธ์ ๕ ว่าเป็นเรา เป็นของของเรา ภพ-ชาติจึงยังมีต่อไป

---

[๑๒๘] หมายถึง ปฏิสนธิวิญญาณที่อยู่ท่ามกลางระหว่างนามกับรูปนั้น เป็นตัวก่อปัจจัยให้เกิดรูปกับนามในภพใหม่ (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๔๗)

[๑๒๙] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๕๖๒.

[๑๓๐] ขันธ์เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้เหตุปัจจัยที่เกิดก่อนก็แตกดับไปก่อน ขันธ์ที่เกิดก่อนและขันธ์ที่เกิดทีหลังย่อมไม่ได้เห็นกันและกัน ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๙/๑๔๔.

[๑๓๑] ตัณหา แปลว่า **ความอยาก** หรือยางเหนียวที่ดึงรั้งทำสรรพสัตว์ให้ต้องเกิดอีก ตัณหาเป็นตัวการให้เกิดอุปาทาน คือ **ความยึดมั่น**ในขันธ์ ๕ ทำให้เกิดรูป-เกิดนามในชาติต่อๆ ไป ไม่มีที่สิ้นสุด ดูในที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๕, ที.ม.อ. (บาลี)๑๕๕/๑๔๔, องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑/๒๗๙.

ขันธ์ แปลว่า กอง คือ กองแห่งสังขารธรรมที่ปรุงแต่งขึ้นให้เป็นชีวิต[๑๓๒] มี ๕ กอง คือ

๑) รูปขันธ์ กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพเสื่อมสลายอยู่เสมอ ได้แก่ สภาพที่ถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และประสาทรับรู้นั้นๆ

๒) เวทนาขันธ์ กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ

๓) สัญญาขันธ์ กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพหมายรู้อารมณ์

๔) สังขารขันธ์ กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพปรุงแต่งให้เกิดอารมณ์

๕) วิญญาณขันธ์ กองแห่งธรรมชาติที่มีสภาพแจ้งอารมณ์ (จิต)[๑๓๓]

ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ ก็คือกายกับจิตของเรานี่เอง รูปขันธ์ก็คือกาย เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์และวิญญาณขันธ์ ก็คือจิตและอาการของจิต (เจตสิก) รวมเรียกว่า “นาม” ทั้งรูปและนามปรุงแต่งกันเข้าเป็นชีวิต[๑๓๔] ที่ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดไปตามอำนาจของกิเลสและกรรม[๑๓๕] คือ ขณะที่ใกล้จะตาย ขณะที่รูป-นามในภพเก่ากำลังจะดับ จะมีอารมณ์มาปรากฏ ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

๑. กรรม ขณะกำลังจะตาย ใครทำกรรมใดไว้มาก กรรมนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็น เช่น คนที่มักฆ่าสัตว์ ก็จะเห็นสัตว์ที่เคยฆ่า คนที่ทำบุญให้ทานมาก ก็จะเห็นบุญกุศลที่ตนเองได้ทำไว้ เป็นต้น

๒. กรรมนิมิต บุคคลที่ใกล้จะตาย จะมีนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏให้รับรู้ อาจจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ กรรมที่เป็นกุศลก็จะส่งผลให้

---

[๑๓๒] สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๘๒/๑๓๖.

[๑๓๓] สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๗๙/๑๒๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๐๖, สํ.ส.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๔๔.

[๑๓๔] ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๓๐๔/๑๗๐-๑๗๑.

[๑๓๕] องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๐๕,๖๑/๑๔๗, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๕๔/๒๕๔.

เห็นอุปกรณ์การทำบุญ ได้ยินเสียงสวดมนต์ เป็นต้น ทางฝ่ายอกุศลก็จะเห็นแห อวน เครื่องดักจับสัตว์ เห็นเครื่องมือการพนัน เป็นต้น

๓. คตินิมิต บุคคลผู้ใกล้ตาย เกิดนิมิต เห็นภพภูมิที่จะไปเกิดขึ้น เห็นถ้ำ เห็นเหว เห็นการทรมานสัตว์ เห็นเปลวไฟก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตรก็ดี[๑๓๖]

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะตาย จะต้องเกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้ขึ้น จิตขณะนั้นยึดเอาอารมณ์นั้นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยอำนาจตัณหาและอุปาทาน เมื่อเกิดจุติจิตขึ้นแล้วดับลง ปฏิสนธิจิตก็จะเป็นไปตามอารมณ์นั้น[๑๓๗] ส่งผลให้เกิดกัมมชรูปในภพใหม่ตามสมควรแก่อารมณ์นั้น[๑๓๘] คือ ถ้าอารมณ์ที่มาปรากฏขณะตายเป็นไปด้วยอำนาจกุศลกรรม ปฏิสนธิจิตก็จะเกิดขึ้นในสุคติภูมิ คือ โลก สวรรค์ แต่ถ้าอารมณ์เป็นไปด้วยอำนาจอกุศลกรรม ปฏิสนธิจิตก็จะเกิดขึ้นในทุคติภูมิ คือ กำเนิดเดรัจฉาน เปรต อสุรกาย หรือตกนรกในทันที[๑๓๙]

ดังนั้น คำถามที่ว่า “ตายแล้วไปไหน” ตอบได้ว่า ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่จิตยึดก่อนตาย ถ้าอารมณ์นั้นเกิดจากกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะผ่องใส สุคติก็เป็นอันหวังได้[๑๔๐] แต่ถ้าอารมณ์นั้นเกิดจากอกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะเศร้าหมอง ทุคติก็เป็นอันหวังได้[๑๔๑]

ผี วิญญาณล่องลอย สัมภเวสี มีจริงหรือ?

ตามหลักพุทธศาสนา ผู้ที่ตายไปแล้วมาแสดงตัวให้ผู้อื่นเห็นได้นั้น

---

[๑๓๖] ดูใน สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๒๑๒.

[๑๓๗] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๗/๗๓.

[๑๓๘] ดูใน อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๖๑.

[๑๓๙] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๕๔๓., อภิ.สํ.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๔๙.

[๑๔๐] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

[๑๔๑] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๖.

มิใช่ว่ายังไม่เกิด ล้วนแต่เกิดในภพใหม่แล้วทั้งสิ้น แต่การเกิดของเขาเหล่านี้มิได้เกิดในกำเนิดธรรมดา หากแต่เป็นการเกิดโดยโตทันทีเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด เป็นจำพวกเปรต อสุรกาย หรือเทพ ไม่ใช่เป็นวิญญาณล่องลอย

ส่วน "สมฺภเวสี" นั้น ได้แก่ สรรพสัตว์ทั้งหลาย ยกเว้นพระอรหันต์ แม้แต่เราเองก็จัดว่าเป็นสัมภเวสีเช่นกัน

สัมภเวสี แปลว่า ผู้แสวงหาการเกิด คือ สัตว์ผู้ยังมีตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพอยู่ เพราะยังละสังโยชน์ในภพไม่ได้[๑๔๒] เป็นสัตว์ที่ยังต้องเกิดในกำเนิดทั้ง ๔ คือ อัณฑชะ (เกิดจากไข่) ชลาพุชะ (เกิดจากครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในเถ้าไคล) โอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) ได้แก่ พระเสขะและปุถุชนผู้กำลังแสวงหาการเกิดต่อไป[๑๔๓]

พระเสขะ คือ พระอริยบุคคลผู้ที่ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขาต่อไปอีก จนกว่าจะบรรลุอรหันต์ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี[๑๔๔]

ปุถุชน คือ คนที่ยังมีกิเลสหนา ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสนานัปการได้อีก มี ๒ ประเภท คือ อันธปุถุชน คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต และกัลยาณปุถุชน คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว[๑๔๕]

๔.๔ พระสัทธรรมเรื่อง "นรก สวรรค์ (ภูมิ ๓๑)"

ศาสนาและลัทธิความเชื่อในโลกนี้มีมากมาย ส่วนใหญ่จำแนกภพภูมิหลังความตายไว้เพียง ๒ ภูมิ คือ นรกและสรรค์ กล่าวได้ว่าศาสนาพุทธ

---

[๑๔๒] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๖๗.

[๑๔๓] สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๖.

[๑๔๔] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗/๔๔.

[๑๔๕] ที.สี.อ. (บาลี) ๗/๕๘-๕๙,ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๒/๒๒, ที.สี.อ. (บาลี)๑/๗/๕๘-๕๙.

เป็นศาสนาเดียวที่จำแนกภพภูมิของสัตว์ไว้อย่างครบถ้วนถึง ๓๑ ภูมิ และบอกวิธีดำเนินไปสู่ภูมินั้นๆ ไว้อย่างมีกระบวนการที่สามารถปฏิบัติให้เห็นจริงได้ ภายในชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

คนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ไม่มีใครมาบีบบังคับใครได้ หลักคำสอนในศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าไม่อาจบังคับ หรือเสกเป่าให้ใครมาเชื่อคำสอนของพระองค์ได้ พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางว่า ทางนี้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ควรเดิน ทางนี้เป็นไปเพื่อทุกข์ เป็นทางเศร้าหมองควรละ เราจะเชื่อและปฏิบัติตามพระองค์หรือไม่ เป็นสิทธิของเรา

เรื่อง “นรก-สวรรค์” นี้ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนให้พิจารณาว่า

> นรก-สวรรค์ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เราไม่อาจบังคับได้ ถ้าเชื่อ จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญ เพราะไม่กล้าทำความชั่ว กลัวว่าตายแล้วจะไปตกนรก หันมามุ่งทำแต่คุณงามความดี เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ในชาติหน้า ถึงแม้นรกไม่มีจริง เขาก็จะไม่อยู่ในฝ่ายของผู้ขาดทุน และถ้าสวรรค์มีจริง เขาก็จะได้ไปสวรรค์แน่นอน
>
> แต่ถ้าไม่เชื่อจะได้รับผลเสีย ๓ ประการ คือ ๑) ชีวิตในชาติปัจจุบันจะไม่พบกับสุขแท้ ไหลไปตามกระแสตัณหา เมื่อหมดเชื้อเติมเปลวไฟแห่งความกระหายอยาก ก็จะประสบทุกข์อย่างแสนสาหัส โดยมองไม่เห็นหนทางแก้ ๒) แม้นรกไม่มีจริง เขาก็ต้องตกนรกอยู่แล้วในชาตินี้ ๓) ถ้านรกมีจริง เขาก็ต้องตกนรกอย่างแน่นอน[๑๔๖]

และพระองค์ทรงเน้นย้ำอยู่บ่อยๆ ว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผล

---

[๑๔๖] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๕/๙๘.

บุญและผลบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์”[๑๔๗]

“**นรก สวรรค์**” เรียกว่า “คติ” แปลว่า ที่ไป คือ ภพที่สัตว์ผู้ยังมีอวิชชา ตัณหาและอุปาทานในขันธสันดาน ยังต้องไปเกิดอีกหลังจากตายแล้ว ดังที่พระอรหันต์อธิบายไว้ว่า

“อวิชชาเป็นมูลแห่งสังขาร สังขารเป็นมูลแห่งวิญญาณ วิญญาณเป็นมูลแห่งนามรูป นามรูปเป็นมูลแห่งสฬายตนะ สฬายตนะเป็นมูลแห่งผัสสะ ผัสสะเป็นมูลแห่งเวทนา เวทนาเป็นมูลแห่งตัณหา ตัณหาเป็นมูลแห่งอุปาทาน **อุปาทาน**เป็นมูลแห่งภพ ภพเป็นมูลแห่ง**การเกิดอีก**”[๑๔๘]

เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณอย่างสมบูรณแล้ว ทำให้ทรงรู้แจ้งว่า คติที่สัตว์จะไปเกิดมิใช่มีเพียงแค่นรกกับสวรรค์เท่านั้น แต่ยังมีอีก ๓ คติ คือ ติรัจฉานโยนิ (กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน) เปตติวิสัย (แดนเปรต) และมนุสสะ(มนุษย์)[๑๔๙]

คติทั้ง ๕ นี้ จำแนกตามสภาพที่อยู่อาศัยที่ปฏิสนธิจิตไปเกิด แบ่งเป็น ๒ ภูมิใหญ่ ๆ[๑๕๐] คือ

๑) สุคติภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข ได้แก่ ไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีชาติตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศ หรือไปเกิดในสวรรค ๖ ชั้นบ้าง ในพรหมโลก ๑๑ ชั้นบ้าง ในสุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้นบ้าง หรือในอรูปพรหม ๔ ชั้นบ้าง[๑๕๑]

---

[๑๔๗] สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

[๑๔๘] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒/๘๕.

[๑๔๙] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑. ,องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๔๙.

[๑๕๐] อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๙๗.

[๑๕๑] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

๒) ทุคติภูมิ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์ ได้แก่ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน และเปรตวิสัย[๑๕๒] รวมเรียกว่า อบายภูมิ

อบาย แปลว่า ปราศจากความเจริญ[๑๕๓] อบายภูมิ คือถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัยอันปราศจากความเจริญ ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ต้องเสวยวิบากกรรมรับโทษอย่างเดียว มี ๔ ภูมิ ๑) เดรัจฉาน[๑๕๔] ๒) เปรต[๑๕๕] ๓) อสุรกาย[๑๕๖] ๔) นรก[๑๕๗]

มนุษยภูมิ

มนุสสภูมิ คือ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้มีจิตใจสูง ได้แก่ โลก

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบอกว่า ที่อยู่มนุษย์มีอยู่ ๔ ทวีป คือ

๑. บุพพวิเทหทวีป อยู่ทางทิศตะวันออก ของเขาสิเนรุ

๒. อปรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตก ของเขาสิเนรุ

๓. ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของเขาสิเนรุ (คือ โลกนี้)

๔. อุตตรกุรุทวีป อยู่ทางทิศเหนือของเขาสิเนรุ[๑๕๘]

มนุษย์ในชมพูทวีปมีคุณลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์โลกอื่น ๓ ประการ

๑) สุรภาวะ มีจิตใจแกล้วกล้าในการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา

๒) สติมันตะ มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย[๑๕๙]

---

[๑๕๒] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

[๑๕๓] ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๙๕/๙๔.

[๑๕๔] ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

[๑๕๕] ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๔๐.

[๑๕๖] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

[๑๕๗] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

[๑๕๘] ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๙/๖๙. ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๓/๑๓๘.

[๑๕๙] มีสติมั่นคง เพราะมนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์คละเคล้ากัน เทวดามีแต่สุขอย่างเดียว และสัตว์นรกมีแต่ทุกข์อย่างเดียว (องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓)

๓) พรหมจริยวาส ประพฤติพรหมจรรย์ คือ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ เพราะพระพุทธเจ้ามีในโลกนี้เท่านั้น[๑๖๐]

คำว่า มนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง[๑๖๑] คือ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้บาป รู้บุญ รู้จักมีเมตตากรุณา มีใจรุ่งเรืองและกล้าแข็ง เข้าใจในสิ่งที่เป็นเหตุอัน ควรและไม่ควร เข้าใจในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ เข้าใจในสิ่งที่เป็นกุศลและอกุศล

มนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งในจำพวกชลาพุชะ คือกำเนิดในมดลูกของมารดา พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายการกำเนิดของมนุษย์ว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ อย่าง การตั้งครรภ์ของสตรีย่อมมีขึ้นในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ยังไม่มีในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ การตั้งครรภ์ย่อมมีขึ้น"[๑๖๒]

และตรัสอธิบายชีวิตในครรภ์มารดาไว้ว่า

> "ร่างกายนี้เริ่มต้นเป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะพัฒนาเป็นเปสิ จากเปสิพัฒนาเป็นฆนะ จากฆนะพัฒนาเป็นปัญจสาขา ๕ ปุ่มต่อจากนั้นมีผม ขนและเล็บเป็นต้นเกิดมีขึ้นมารดาของทารกในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใดทารกผู้นั้นในครรภ์มารดาก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น"[๑๖๓]

---

[๑๖๐] ดูใน องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๖., องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓.

[๑๖๑] ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

[๑๖๒] ม. มู. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓–๔๔๔.

[๑๖๓] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๙๖/๔๓๓.

บุพกรรมของผู้ที่จะเกิดเป็นมนุษย์ อดีตชาติต้องเคยเป็นผู้บำเพ็ญตบะ ด้วยการสมาทานรักษาศีล คือ ศีล ๕ และศีล ๘ อนึ่งเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลมั่งคั่ง เพราะการบำเพ็ญทาน[๑๖๔]

เทวภูมิ

เทพ แปลว่า ผู้เล่นเพลิดเพลินอยู่กับกามคุณ หรือผู้รุ่งเรืองอยู่ด้วยฤทธิ์ของตน ได้แก่ หมู่เทพ ๒๖ ชั้น ตั้งแต่เทพชั้นจาตุมหาราชิกา จนถึงเทพผู้ได้เนวสัญญานาสัญญายตนะ[๑๖๕] แบ่งตามที่อยู่อาศัยเป็น ๓ โลก คือ

๑. กามาวจรเทวโลก

โลกอันเป็นที่อยู่ของเทวดาที่ยังเสพกามคุณ ๕[๑๖๖] อันได้แก่ สวรรค์ ๖ ชั้น คือ

๑) จาตุมหาราชิกาภูมิ เป็นที่อยู่ของหมู่เทวดา มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ปกครอง คือ ๑. ท้าวธตรัฐ ๓. ท้าววิรูปักษ์ ๒. ท้าววิรุฬหก ๔. ท้าวเวสสุวัณ มีอายุ ๙ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิด ว่า “เราตายแล้ว จักได้เสวยผลแห่งทานนี้” และเป็นผู้มีศีล ฯลฯ

๒) ตาวติงสาภูมิ เป็นเมืองใหญ่มี ๑,๐๐๐ ประตู มีพระเกศจุฬามณีเจดีย์ สมเด็จพระอมรินทราธิราชปกครอง มีอายุ ๓๒ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “การให้ทานเป็นการกระทำดี” งดงามด้วยพยายามรักษาศีล ไม่ดูหมิ่นผู้ใหญ่ในตระกูล

๓) ยามาภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีแต่ความสุขอันเป็นทิพย์ มีท้าวสุยามเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีอายุ ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์

---

[๑๖๔] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/-/๒๑๕.

[๑๖๕] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๗.

[๑๖๖] กามคุณ ๕ หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๐. ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๑๐.)

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิดว่า “ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้ เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี” รักษาศีล ทำความดีด้วยความจริงใจ

๔) ดุสิตาภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีความยินดีแช่มชื่นเป็นนิจ มีท้าวสันดุสิตเทวราชปกครอง มีอายุ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราหุงหากินได้ แต่สมณะไม่ได้หุงหากิน เราจะไม่ให้ทานแก่สมณะย่อมเป็นการไม่สมควร” ฯลฯ

๕) นิมมานรตีภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้ยินดีในกามคุณอารมณ์ ซึ่งเนรมิตขึ้นมาตามความพอใจ มีอายุ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราจักจำแนกแจกทานเช่นเดียวกับฤาษีทั้งหลายในกาลก่อน” ฯลฯ

๖) ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาซึ่งเสวยกามคุณอารมณ์ มีอายุ ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความ คิดว่า “เมื่อเราให้ทาน จิตของเราจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส” ฯลฯ[๑๖๗]

๒. รูปาวจรเทวโลก

รูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้รูปฌาน[๑๖๘]

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้รูปฌาน ๔ ฌาน ใดฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณ์ฌานนั้น มี ๑๖ ชั้น คือ

๑) พรหมปาริสัชชาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌาน อย่างสามัญ เป็นท้าวมหาพรหม มีอายุ ส่วนที่ ๓ แห่งกัป

๒) พรหมปุโรหิตาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างปานกลาง เป็นปุโรหิตของท่านมหาพรหม มีอายุประมาณกึ่งกัป

๓) มหาพรหมาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมผู้ใหญ่ที่ได้ปฐมฌาน อย่างประณีต มีอายุ ๑ กัป

---

[๑๖๗] สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๙., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๑.

[๑๖๘] ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

๔) ปริตตาภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างสามัญ มีรัศมีน้อยกว่าพรหมที่มีศักดิ์สูงกว่าตน มีอายุ ๒ กัป

๔) อัปปมาณาภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างปานกลาง มีรัศมีรุ่งเรืองมากมายหาประมาณมิได้ มีอายุ ๔ กัป

๖) อาภัสสราภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานได้อย่าง ประณีต มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีนานาแสง มีอายุ ๘ กัป

๗) ปริตตสุภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่าง สามัญ มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นส่วนน้อย มีอายุ ๑๖ กัป

๘) อัปปมาณสุภาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างปานกลาง มีความงามแห่งรัศมีไม่มีประมาณ มีอายุ ๓๒ กัป

๙) สุภกิณหาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานได้อย่าง ประณีต มีรัศมีที่ออกสลับปะปนไปอยู่เสมอตลอดกาย อายุ ๖๔ กัป

๑๐) เวหัปผลาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน ผู้ได้รับ ผลแห่งฌานกุศลอย่างไพบูลย์ อายุ ๕๐๐ กัป

๑๑) อสัญญสัตตาภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเป็นผู้มีสัญญาวิราคภาวนา ผู้ไม่มีสัญญา มีอายุ ๕๐๐ กัป

๑๒) อวิหาสุทธาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตฌานและเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี**สัทธินทรีย์**แก่กล้า มีอายุ ๑,๐๐๐ กัป

๑๓) อตัปปาสุทธาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌานและเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-**วิริยินทรีย์**แก่กล้า มีอายุ ๒,๐๐๐ กัป

๑๔) สุทัสสาสุทธาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌานและเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-**สตินทรีย์**แก่กล้า มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป

๑๕) สุทัสสีสุทธาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌานและเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามี โดยมี**สมาธิอินทรีย์**แก่กล้า มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป

๑๖) อกนิฏฐสุทธาวาสภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌานและเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี**ปัญญาอินทรีย์**แก่กล้า มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป[๑๖๙]

๒. อรูปาวจรเทวโลก

อรูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้อรูปฌาน[๑๗๐]

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้อรูปฌาน ๔ ฌาน ใดฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณ์ฌานนั้น มี ๔ ชั้น คือ

๑) อากาสานัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌานแล้วและสำเร็จอากาสานัญจายตนฌาน มีอายุ ๒๐,๐๐๐ กัป

๒) วิญญาณัญจายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากาสานัญจายตนฌานและสำเร็จวิญญาณัญจายตนฌาน มีอายุ ๔๐,๐๐๐ กัป

๓) อากิญจัญญายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้วิญญาณัญจายตนฌานและสำเร็จอากิญจัญญายตนฌาน มีอายุ ๖๐,๐๐๐ กัป

๔) เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากิญจัญญายตนฌานและสำเร็จเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน อายุ ๘๔,๐๐๐ กัป

ในบรรดาสุคติภูมิทั้ง ๒๗ นี้ มนุษย์ภูมิถือว่าต่ำกว่าชั้นอื่นๆ อายุของมนุษย์สั้นกว่าเทวดามาก เทวดาชั้นสูงขึ้นไปจะมีอายุยืนยาวขึ้นไปตามลำดับ เช่นเดียวกับพรหมจะมีอายุยืนยาวกว่าเทวดาชั้นสูงสุดมาก และพรหมชั้นสูงขึ้นไปก็ยิ่งมีอายุยืนยาวยิ่งขึ้นตามลำดับ นับเป็นกัป ด้วยเหตุนี้เทวดาและพรหม

---

[๑๖๙] อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

[๑๗๐] ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

จึงเห็นความเป็นไปของมนุษย์ยาวนานในแต่ละยุคสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ เทวดาบางองค์ที่มีอายุยืนนาน ได้นำเรื่องราวของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ มาเล่าถวายให้พระสมณโคดมฟังอยู่บ่อยๆ

เดรัจฉานภูมิ

เดรัจฉาน แปลว่า ผู้คลานไปตามขวาง ไม่เหยียดตรงขึ้นไป[๑๗๑]

สัตว์เดรัจฉานอยู่ในโลกมนุษย์ มีสัญญาที่ปรากฏเพียง ๓ อย่างเท่านั้น คือ ๑) กามสัญญา รู้เสพกามคุณ ๒) โคจรสัญญา รู้จักกิน รู้จักนอน ๓) มรณสัญญา รู้จักกลัวตาย กลัวภัย (สัตว์เดรัจฉานที่มีบุญบารมีมาก มีธรรมสัญญาเพิ่มอีกหนึ่ง)

สัตว์เดรัจฉานมีจำนวนมากมายเหลือประมาณ กล่าวโดยสรุปมี ๔ จำพวก คือ

๑. อปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่ไม่มีขา เช่น ปลา งู ไส้เดือน ปีนต้น

๒. ทวีปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มี ๒ ขา ได้แก่ นก เป็ด ไก่ เป็นต้น

๓. จตุปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มี ๔ ขา ได้แก่ ช้าง ม้า โค เป็นต้น

๔. พหุปทติรัจฉาน เดรัจฉานที่มีขามาก ได้แก่ ตะขาบ กิ้งกือ กุ้ง เป็นต้น[๑๗๒]

บุพกรรม : เพราะอำนาจของเศษบาปอกุศลกรรมที่ตนทำไว้ให้ผล หรือเป็นเพราะเมื่อเป็นมนุษย์ไม่ได้ก่อกรรมทำชั่วอะไร แต่เวลาใกล้จะตายจิตประกอบด้วยโมหะ ขาดสติ ไม่มีสรณะเป็นที่พึ่ง[๑๗๓]

คตินิมิต : นิมิตที่ชี้บอกถึงโลกเดรัจฉานที่ตนจะไป เช่น เห็นทุ่งหญ้า ป่าไม้ ดงหญ้า เชิงเขา ชายน้ำแม่น้ำ กอไผ่ เป็นต้น บางทีเห็นเป็นรูปสัตว์ทั้งหลาย หากภาพเหล่านี้มาปรากฏทางใจ แล้วจิตยึดหน่วงเป็นอารมณ์ เมื่อ

---

[๑๗๑] อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

[๑๗๒] อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕.

[๑๗๓] ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

จิตดับตายขณะนั้นต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน[๑๗๔]

เปตติวิสยภูมิ (ภูมิเปรต)

เปรต แปลว่า ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว[๑๗๕] ภูมิเปรตเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข มีแต่ความปวดร้าวและหิวโหยอยู่ตลอดเวลา[๑๗๖]

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเปรตไว้มากมาย เช่น

๑. ปรทัตตุปชีวิกเปรต เปรตที่เลี้ยงชีวิตโดยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้

๒. ขุปปิปาสิกเปรต เปรตที่ถูกเบียดเบียนด้วยความหิวข้าว หิวน้ำ

๓. นิชฌามตัณหิกเปรต เปรตที่ถูกไฟเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ

๔. กาลกัญจิกเปรต เปรตที่มีปากเท่ารูเข็ม ฯลฯ[๑๗๗]

บุพกรรม : ประพฤติอศุลกรรมบถ ๑๐ ประการ ตายแล้วไปตกนรก เมื่อกรรมพ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังมีก็ไปเสวยผลกรรมเป็นเปรต หรือมีอศุลกรรมที่เกิดจากโลภะนำมาเกิด[๑๗๘]

คตินิมิต : นิมิตที่บ่งบอกถึงโลกเปรต เช่น เห็นหุบเขา ถ้ำอันมืดมิดที่วังเวง และปลอดเปลี่ยว หรือเห็นเป็นแกลบ และข้าวลีบมากมายแล้วรู้สึกหิวกระหาย บางทีเห็นว่าตนดื่มกินเลือดน้ำหนองที่น่ารังเกียจสะอิดสะเอียน หากภาพเหล่านี้มาปรากฏแล้วจิตยึดหน่วงเป็นอารมณ์ เมื่อตายขณะนั้น ต้องบังเกิดเป็นเปรต เสวยทุกขเวทนาตามสมควรแก่กรรม[๑๗๙]

---

[๑๗๔] ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **ภูมิวิลาสินี**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ, ๒๕๔๐.

[๑๗๕] อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

[๑๗๖] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

[๑๗๗] อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕. ดูในคัมภีร์เปตวัตถุ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖.

[๑๗๘] ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/ ๕๔๐.

[๑๗๙] ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **กรรมทีปนี** , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕.

อสุรกายภูมิ

ภพอสุรกาย เป็นที่อยู่ของสัตว์ที่ปราศจากความเป็นอิสระและรื่นเริง มีความเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง เพราะเคยติเตียนการให้ทาน และประพฤติผิดศีล ๕

แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เทวอสุรา เปตติอสุรา นิรยอสุรา

๑) เทวอสุรา อสุรกายที่เป็นเทวดา มี ๖ จำพวก คือ ๑. เวปจิตติอสุรา ๒. สุพลิอสุรา ๓. ราหุอสุรา ๔. ปหารอสุรา ๕. สัมพรตีอสุรา ๖. วินิปาติกอสุรา

อสุรกาย ๕ พวกแรกอยู่ใต้ภูเขาสิเนรุ เป็นศัตรูกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวอสูรจำพวกที่ ๖ เป็นพวกที่มีรูปร่างเล็ก มีอำนาจน้อยกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์นี้ จะอยู่ตามป่า ตามเขา ตามต้นไม้ และตามศาลที่เขาปลูกไว้ เป็นบริวารของภุมมัฏฐเทวดา จัดสงเคราะห์เข้าในพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา

๒) เปตติอสุรา อสุรกายชนิดที่เป็นเปรต มีความเป็นอยู่ยากลำบากกว่าพวกอสุรกายที่เป็นเทวดา มีรูปร่างที่น่าเกลียดน่ากลัว

๓) นิรยอสุรา อสุรกายที่เป็นสัตว์นรก เป็นเปรตจำพวกหนึ่งที่เสวยทุกขเวทนาอยู่ในนรกโลกันตร์ นรกโลกันตร์ตั้งอยู่ระหว่างกลางของจักรวาลทั้งสาม อสุรกายนี้หมายเอาเฉพาะกาลกัญจิกเปรตอสุรกายเท่านั้น

อสุรกายภูมินี้ สงเคราะห์เข้าในเปตภูมิ แต่เป็นเปรตจำพวกที่มีความเป็นอยู่เป็นพิเศษ เปรตพันธุ์พิเศษนี่แหละที่เรียกว่า อสุรกาย[๑๘๐]

---

[๑๘๐] ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **โลกทีปนี,** สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕.

นรกภูมิ

นรก แปลว่า หมดความยินดี เพราะไม่มีความเจริญใดๆ ให้ยินดีเลย[๑๘๑] เรียกอีกอย่างว่า วินิบาต แปลว่า หมดอำนาจ คือสัตว์ที่ตกไปแล้วหมดอำนาจต่อรองใดๆ ทั้งสิ้น[๑๘๒]

ภูมินรก เป็นภูมิที่มีแต่ความร้อนรน ทุกข์ทรมาน อันปราศจากความสุข มีแต่ความเร่าร้อน ไม่มีความชื่นใจเลย แม้สักขณะ[๑๘๓]

นรกภูมิ มีอาณาเขตกว้างใหญ่ เหมือนหลุมถ่านเพลิงที่กำลังลุกโชติช่วงอยู่อย่างบ้าคลั่ง มีความทุกข์ทรมานมาก ยิ่งกว่าถูกแทงด้วยหอกเป็นร้อยเท่าพันเท่า

ภูมินรก ประกอบด้วยมหานรก ๘ ขุม อุสสทนรก ๑๒๘ ขุม ยมโลกนรก ๓๒๐ ขุม โลกันตร์นรก ๑ ขุม รวม ๔๕๗ ขุม

พระพุทธเจ้าได้บรรยายสภาพนรกไว้มากมาย ตัวอย่างเช่น

"ยมบาลใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นไหม้ริมฝีปากบ้าง ไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขาออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป"[๑๘๔]

บุพกรรมของสัตว์ที่ต้องไปตกนรก คือ ประพฤติผิดศีล ๕ และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ปฏิสนธิจิตประกอบด้วย**มิจฉาทิฏฐิ** และ**โทสะ**[๑๘๕]

---

[๑๘๑] องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐.

[๑๘๒] ขุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๑๓๘.

[๑๘๓] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

[๑๘๔] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๗๐/๓๑๗.

[๑๘๕] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖. ที.ป.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๑๓๘.ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๗๐

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุที่ทำให้ไปตกนรกไว้ว่า

"ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มี**อายุสั้น**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุดย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้**เสื่อมโภคทรัพย์**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้**มีศัตรู**และเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อนึ่ง เกิดเป็น**กะเทย** นั่นเป็นผลของกรรม คือการล่วงละเมิดภรรยาคนอื่น[๑๘๖]

มุสาวาท (การพูดเท็จ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**ถูกกล่าวตู่ด้วยคำไม่จริง**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**แตกแยกจากมิตร**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

---

[๑๘๖] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๗๓/๓๗๙.

ผรุสวาจา (การพูดหยาบคาย) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจอยู่เป็นนิจ**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้มี**วาจาที่ไม่น่าเชื่อถือ**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

การดื่มสุราและเมรัย[๑๘๗] ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้**วิกลจริต**แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”[๑๘๘]

---

[๑๘๗] สุรา ๕ อย่าง คือ ๑) สุราแป้ง ๒) สุราขนม ๓) สุราข้าวสุก ๔) สุราใส่เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง

เมรัย ๕ อย่าง คือ ๑) เครื่องดองดอกไม้ ๒) เครื่องดองผลไม้ ๓) เครื่องดองน้ำอ้อย ๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง ๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๒/๑๗-๑๘)

[๑๘๘] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๒.

บทที่ ๕

พระสงฆ์

เมื่อมาถึงบทนี้ คงทราบชัดแล้วว่า ศาสนาพุทธมีประโยชน์ต่อเราอย่างไรบ้าง พระธรรมของพระพุทธเจ้าจริงแท้แค่ไหน? จนทำให้รู้สึกว่าศาสนาพุทธอัศจรรย์เหนือความเข้าใจของมนุษย์อย่างเราๆ ยากที่จะมุ่งหวังการบรรลุมรรค ผล พระนิพพาน ในชาตินี้ได้

ชาวพุทธจำนวนมากจึงมักทำบุญ พร้อมกับตั้งความปรารถนาว่า "ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตเบื้องหน้าโน้นนนนนนน เทอญ" โดยลืมไปว่า สังสารวัฏนี้ช่างทุกข์เข็ญนัก จะให้สำเร็จตามที่หวังนั้นช่างลำเค็ญนัก ชีวิตจริงนั้นไม่ได้ง่ายเหมือนนั่งอ่านพระไตรปิฎกอยู่ในห้องแอร์ จะทำอย่างไรไม่ให้จิตใจทุกข์กังวลกับเรื่องไม่เป็นเรื่องในแต่ละวัน นั้นก็ยากเต็มทีไฉนเลย จะสำเร็จความมุ่งหวัง ให้ได้สวรรค์ในชาติต่อไป ยิ่งมุ่งหวังความเป็นพุทธสาวกด้วยแล้ว ยิ่งมืดมนในหนทาง ยังดีที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้เบาใจเอาไว้ว่า "ตราบใดที่ยังมีผู้ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ตราบนั้นโลกนี้ก็ยังไม่ว่างจากพระอรหันต์"[๑]

๕.๑ พระสงฆ์คือใคร

สงฆ์ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า ภิกฺขุสํโฆ แปลว่า หมู่แห่งพระภิกษุผู้เห็นอริยสัจ ๔ และนิพพานโดยประจักษ์ มีความเป็นอยู่เบียดเสียด แต่ไม่เสียดสีกัน เพราะเสมอกันด้วยทิฏฐิและศีล[๒] ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

---

[๑] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

[๒] มีปัญญาเห็นอริยสัจเหมือนกัน (ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.)

"ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงเพื่อรู้ยิ่งสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนท์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูปมีวาทะต่างกันในธรรมเหล่านี้เลย"[๓]

อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์ แปลว่า ผู้ช่วยกำจัดภัยของสัตว์โลก เพราะทำทานที่เขาถวายแล้วแม้น้อย ให้ได้ผลมาก ให้ได้ผลไพบูลย์[๔]

พระสงฆ์ชื่อว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก เพราะกำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลายได้ โดยการทำผู้บำเพ็ญบุญแม้น้อย ให้ได้รับผลไพบูลย์[๕]

ภิกษุ แปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ปฏิบัติภาวนาเพื่อทำลายกิเลส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยไตรสิกขา[๖] ซึ่งได้แก่ กัลยาณปุถุชน พระเสขะ และพระอรหันต์ทั้งหลาย[๗]

วัฏฏะ แปลว่า วนเวียน หมายถึง การหมุนเวียนไปด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก[๘] เมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบาก คือผลกรรม เมื่อเสวยวิบากอยู่ก็เกิดกิเลสอีก เมื่อเกิดกิเลสก็ทำกรรมอีก เรียกวงจรเช่นนี้ว่า วัฏจักร ตัวอย่างเช่น อยากกินขนม(กิเลส) หาขนมมากิน (กรรม) รู้สึกอร่อยชอบใจ (วิบาก) ติดใจในรสอร่อย อยากกินอีก (กิเลส) จึงไปหาขนมอร่อยๆ มากินอีก (กรรม) เป็นต้น และการหมุนเวียน

---

[๓] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๒/๕๑. ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

[๔] ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

[๕] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๓๘.

[๖] ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๙๔. ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๗๔.

[๗] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕.

[๘] วัฏฏะ ๓ คือ ๑) กิเลสวัฏฏะ วงจรกิเลส ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) กัมมวัฏฏะ วงจรกรรม ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ ๓) วิปากวัฏฏะ วงจรวิบาก ประกอบด้วยวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูป-อุปปัตติภพ ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น (องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

อย่างนี้ทำให้เจ้าของกิเลส กรรม และวิบากนั้น ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ ไม่จบสิ้น เรียกการเวียนว่ายตายเกิดอย่างนี้ว่า วัฏสงสาร หรือสังสารวัฏ

พระสงฆ์ ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือหมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนา[๙] แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท[๑๐] คือ

๑) สมมติสงฆ์

ภิกษุสงฆ์ผู้อุปสมบทด้วยสมมติกรรม ที่ปรากฏในวินัยกรรม ซึ่งอาจจะเป็นปุถุชน หรือ**พระอริยบุคคล**ก็ได้ เป็นผู้อุทิศตนเพื่อการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. สงฆ์จตุวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๔ รูป ที่สมมติขึ้นเป็นสงฆ์ สามารถประกอบสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้น การปวารณา การทอดกฐิน การอุปสมบท และอัพภาน (พิธีกรรมของสงฆ์เพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส)

๒. สงฆ์ปัญจวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๕ รูป สามารถทำปวารณาให้ผ้ากฐิน และให้การอุปสมบทในปัจจันตชนบทได้ (สถานที่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น ในเขตชนบท)

๓. สงฆ์ทสวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๑๐ รูป สามารถให้การอุปสมบทในมัธยมประเทศ (สถานที่ที่ไม่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่นในเขตเมือง) ได้

๔. สงฆ์วีสติวรรค คือ หมู่ภิกษุจำนวน ๒๐ รูปขึ้นไปสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง รวมทั้งอัพภานกรรม (ออกจากอาบัติสังฆาทิเสส) ด้วย[๑๑]

---

[๙] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด...คำวัด,** หน้า ๖๕๕.

[๑๐] พระญาณธชะ, **ปรมัตถทีปนี,** แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์, หน้า ๑๒๙.

[๑๑] วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๘๘/๒๗๖.

๒) ทักขิไณยสงฆ์

สงฆ์ผู้ควรรับทักษิณา หมายถึง หมู่อริยบุคคล ๘[๑๒] ได้แก่ พระภิกษุผู้บรรลมรรคผลแล้วเท่านั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระอริยสงฆ์[๑๓] คือ ภิกษุผู้รู้แจ้งธรรมผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บรรลุถึงความรู้แจ้งสามารถกำจัดกิเลส และสังโยชน์ได้ตามภูมิชั้นของตน ได้แก่ หมู่แห่งอริยบุคคล ๘ จำพวก คือ ผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ ผู้ตั้งอยู่ในผล ๔[๑๔] ดังนี้

๑. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค หรือบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งในโสดาปัตติผล หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ ๓ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๒. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลหรือพระโสดาบัน หมายถึง ผู้ละสังโยชน์ ๓ ได้แล้ว

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อทำกามราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๔. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผลหรือพระสกทาคามี หมายถึง ผู้ทำกามราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๕. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผลหรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละกามราคะและพยาบาทโดยไม่เหลือ

๖. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผลหรือพระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกามราคะและพยาบาทได้โดยไม่เหลือ

๗. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ

---

[๑๒] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒ – ๔๒๓.

[๑๓] อริยะ อธิบายว่า เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นของคลาดเคลื่อน อภิ.วิ.อ. (บาลี) หน้า ๙๐.

[๑๔] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และอวิชชาโดยไม่เหลือ

๘. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล หรือพระอรหันต์ หมายถึง บุคคลผู้ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาได้โดยไม่เหลือ[๑๕]

๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์

พระอริยบุคคลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะต้องมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจที่ดีงามด้วยอำนาจแห่งศีล สมาธิ ปัญญา จนข้ามผ่านจากปุถุชนจนเป็นพระอริยบุคคลระดับต่างๆ ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาจนสามารถจบญาณทั้ง ๓[๑๖] และเมื่อละกิเลสได้ตามลำดับแล้ว ได้ประกาศธรรมให้ผู้อื่นรู้ตามอันเป็นหลักสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของพระสงฆ์ พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมาสาธยายสรรเสริญตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

> “สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐปุริสปุคฺคลา. เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ. อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส.”[๑๗]

---

[๑๕] อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๔๑/๑๕๖.

[๑๖] **ญาณ** ความหยั่งรู้ มี ๓ อย่าง คือ ๑) สัจจญาณ ความหยั่งรู้อริยสัจ ๔ มี ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๒) กิจจญาณ ความหยั่งรู้กิจอันต้องกระทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยควรละเสีย ทุกขนิโรธควรทำให้แจ้ง และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาควรเจริญ และ ๓) กตญาณ หยั่งรู้กิจอันต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว เป็นการทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ, ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๒ – ๔๘๕.

[๑๗] องฺ.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) สุปฏิปนฺโน เป็นผู้ปฏิบัติดี คือ ปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคโดยทางสายกลาง (มัชฌิมปฏิปทา) ไม่ย่อหย่อนเกินไปและไม่ตึงเกินไปและปฏิบัติได้โดยไม่ถอยหลัง

๒) อุชุปฏิปนฺโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคอันเป็นข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน และไม่โอ้อวดเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่าปฏิบัติเคร่งครัดกว่าใครๆ

๓) ญายปฏิปนฺโน เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง คือ ปฏิบัติไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาค

๔) สามีจิปฏิปนฺโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ สมควรที่จะได้รับความเคารพนับถือ เป็นผู้ไม่งมงาย สำรวมระวังปิดกั้นบาปอกุศลไม่ให้เกิดขึ้นในตนและรู้จักประพฤติตนต่อผู้อื่นในทางที่ดีงาม

๕) อาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ของคำนับ คือ เป็นผู้ควรรับของที่มีผู้นำมาถวาย ที่เรียกว่า อาหุนะ ด้วยความเคารพเพราะคุณของท่านทั้ง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖) ปาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ คือ เมื่อเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง และเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ไม่ว่าท่านจะไปสู่ที่ใดย่อมยังประโยชน์สุขและประโยชน์เกื้อกูลให้เกิด ณ ที่นั้น

๗) ทกฺขิเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่ของทำบุญ คือ เมื่อท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทางและเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้วย่อมสมควรที่จะได้รับของบริจาคทาน (ทักษิณาทาน) ซึ่งยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้บริจาคและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๘) อญฺชลิกรณีโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี ควรแก่การกราบไหว้ คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก-

ทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมตั้งอยู่ในฐานะที่ควรแก่การกระทำอัญชลี คือ ความเคารพกราบไหว้

๙) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เป็นแหล่งปลูกฝัง และเผยแพร่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร และเป็นผู้บริสุทธิ์สมควรได้รับการกราบไหว้บูชาและทักษิณาทาน อันยังประโยชน์มากอานิสงส์มากดุจผืนนาที่มีดินดีอุดมสมบูรณ์ เมล็ดพืชที่หว่านหรือปลูกลงบนผืนดินนี้ย่อมให้ผลดี เหมือนดั่งนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก[๑๘]

คุณของพระสงฆ์เกิดขึ้นจากการปฏิบัติภาวนาตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จนสามารถพัฒนากาย วาจา และใจของตน เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง ดำรงอยู่ในมรรค ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ๔ ประการ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และดำรงอยู่ในผล ๔ คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล[๑๙] เป็นเนื้อนาบุญที่เกิดขึ้นได้โดยยาก

๕.๓ พระอริยบุคคล

อริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้มีความบริสุทธิ์ ประเสริฐกว่าบุคคลทั้งปวง ทั้งในโลกนี้และเทวโลก[๒๐] เป็นผู้ทำลายบาปอกุศลที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ที่นำไปเกิดในภพใหม่ (ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป) ได้แล้ว[๒๑] เป็นอย่างนี้ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ และสามารถปฏิบัติธรรมตามมรรคมีองค์ ๘ จนสามารถดับกิเลสที่ผูกมัดจิตใจมนุษย์ทั้ง ๑๐ อย่างให้ลดลงหรือ

---

[๑๘] อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๑๙๐.

[๑๙] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

[๒๐] อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/-/๒๑๕.

[๒๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓.

หมดไป เป็นผู้ที่สัตบุรุษสรรเสริญ[๒๒] เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านี้มีผลมาก มีผลไพบูลย์[๒๓] คือ

๑) พระโสดาบัน

พระโสดาบัน แปลว่า เข้าถึงกระแสพระนิพพาน คือเข้าสู่มรรค[๒๔] คือ เดินทางถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริงแล้ว เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจักไม่ไปปฏิสนธิ คือเกิดในอบายภูมิ ๔[๒๕] อีกต่อไป มีความแน่นอนที่จะบรรลุพระอรหันต์ในวันข้างหน้า ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

> พระโสดาบันเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ เป็นผู้มั่นคง

---

[๒๒] ดูในขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙-๑๖๐.

[๒๓] ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๕-๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๙/๑๐๔.

[๒๔] โสดาบัน หมายถึง ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะคำว่า “โสตะ” เป็นชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๑/-/๕๓๐,สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐)

[๒๕] อบายภูมิ คือ ถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัย อันปราศจากความเจริญ (ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ต้องเสวยวิบากกรรมอย่างเดียว) มี ๔ ภูมิ

๑) เดรัจฉาน คือ แดนที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ดำเนินชีวิตโดยทางขวาง(คลาน) เป็นดินแดนสำหรับผู้ที่มี**โมหะ**เป็นตัวนำ มีจิตเป็นมิจฉาทิฏฐิ

๒) เปรต คือ แดนที่อดอยาก หิวกระหาย ปราศจากความสุขสบาย เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือผู้ที่มีจิต**โลภ**อยากได้ไม่สิ้นสุด

๓) อสุรกาย คือ แดนที่มีแต่ความเศร้าหมอง ผู้ที่จะเกิดเป็นอสุรกายนี้ คือผู้ที่มีจิตประกอบด้วย**โทสะ** (ความโกรธ) เช่นเดียวกับผู้ที่เกิดในนรก

๔) นรก สภาวะหรือแดนที่ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว ผู้ที่จะไปเกิดในนรก คือบุคคลที่ประกอบด้วย**โทสะ** (ความโกรธ) (ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๒๐๕., ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา[๒๖] ไม่มีชวนปัญญา[๒๗] ทั้งยังไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุคติและวินิบาต[๒๘]

การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน

พระโสดาบันละสังโยชน์ ได้ ๓ คือ

๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเรา ของเรา ยังติดแน่นในสมมติว่าเป็นตัวตน เรา เขา

๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย ในความเป็นไปของชีวิต เป็นต้น ทำให้ไม่มั่นใจที่จะดำเนินชีวิตไปตามหลักธรรม

๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นในศีลพรต คือ ความยึดถือในกฎระเบียบอย่างงมงาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงเพราะศีล[๒๙]

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้เป็นพระโสดาบันย่อมมีจิตสงัดจากสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา[๓๐] สีลัพพตปรามาส ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย[๓๑] และ

---

[๒๖] หาสปัญญา มีปัญญาร่าเริง เพราะเป็นผู้ทำสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗)

[๒๗] ชวนปัญญา มีปัญญารวดเร็ว เพราะแล่นไปเร็วในรูปที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน และแล่นไปเร็วในพระนิพพาน อันเป็นที่ดับชาติ ชรา มรณะ โดยพิจารณาทำให้แจ่มแจ้ง ว่ามีความดับไปเป็นธรรมดา (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗-๕๘)

[๒๘] สํ.มหา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

[๒๙] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๓๖๑/๔๘๘. ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๙๘.

[๓๐] วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๘ ฐานะ ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๔/๔๙๔.

[๓๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓. ดูเพิ่มเติมหน้า ๓๕.

เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับสักกายทิฏฐิ เป็นต้นนั้น”[๓๒]

พระโสดาบันสามารถประหาณอกุศลกรรมบถ ๖ ประการได้แล้ว คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด และมิจฉาทิฏฐิได้เด็ดขาดแล้ว[๓๓] ชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ ประกอบด้วยวิชชาของพระเสขะ ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประตูอมตะ[๓๔]

นอกจากนี้ยังสามารถกำจัดราคะ โทสะ โมหะอย่างหยาบที่จะทำให้ไปตกอบายภูมิได้[๓๕] และละอุปาทาน ๓ คือ ทิฏฐุปาทาน สีลัพพตุปาทาน และอัตตวาทุปาทานได้เด็ดขาด[๓๖]

ประเภทของพระโสดาบัน

แม้พระโสดาบันบุคคลจะสามารถละกิเลสได้ เพียง ๒ อย่าง แต่ท่านก็ตัดสังสารวัฏลงได้มาก ตามประเภทแห่งพระโสดาบัน ๓ ประเภท ดังนี้

๑) เอกพีชีโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาแก่กล้ามากด้วยปัญญาเจริญสมถภาวนามาน้อย เจริญวิปัสสนามามาก เมื่ออินทรีย์แก่กล้าก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างรวดเร็ว พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิอีกเพียงชาติเดียวก็จะบรรลุอรหัตตผล[๓๗] เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน[๓๘]

---

[๓๒] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

[๓๓] องฺ.ติก. อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

[๓๔] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๙๐/๖๑๕, องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒, องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๕๔/๑๓๓

[๓๕] ดูใน ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

[๓๖] ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

[๓๗] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

[๓๘] ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, องฺ.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๘/๒๓๗. พระอาจารย์ภัททันตะอาสภมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ, ดร., วิปัสสนาทีปนีฎีกา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๑.

๒) โกลังโกลโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาปานกลาง มีปัญญาและสมาธิเท่าๆ กัน เจริญวิปัสสนาภาวนาและสมถภาวนามาพอ ๆ กัน เมื่ออินทรีย์แก่กล้าก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างปานกลาง พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษยภูมิหรือเทวภูมิอีก ๒-๖ ชาติเป็นอย่างมากก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน[๓๙]

๓) สัตตักขัตตุปรมโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาอย่างอ่อน มีสมาธิมากแต่ปัญญาน้อย เจริญสมถภาวนามามากเจริญวิปัสสนาภาวนามาน้อย เมื่ออินทรีย์แก่กล้า ก็สามารถบรรลุมรรค ผล อย่างเชื่องช้า แต่อย่างไรก็ตาม พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษยภูมิหรือเทวภูมิอีกเพียง ๗ ชาติ[๔๐] ก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน[๔๑]

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระโสดาบัน

พระโสดาบันเป็นผู้มีอริยกันตศีลบริบูรณ์[๔๒] คือศีลที่บริสุทธิ์ ไม่มีราคีด้วยตัณหาและทิฏฐิ เพราะเป็นศีลที่เกิดจากคุณธรรมภายใน ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ละเมิด เป็นไปเองตามปกติธรรมชาติ โดยไม่ต้องคอยยึดถือเอาไว้ เรียกว่า “อปรามัฏฐศีล”[๔๓] มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ ไม่มีทางตกต่ำ[๔๔]”ได้อีก ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

---

[๓๙] ดูใน อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๒/๑๒๒-๑๒๓, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๒/๕๔.

[๔๐] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

[๔๑] ดูใน อภิ.ปุ. (บาลี) ๓๖/๓๑/๑๒๒, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

[๔๒] คือ ศีลที่พระอริยะชื่นชม หมายถึง ศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล คือ ความสำรวมทุกชนิด ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๙/๑๔๖, องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

[๔๓] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. เป็นศีลที่ตัณหาและทิฏฐิไม่เกาะเกี่ยว และใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

[๔๔] ไม่ตกไปในอบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย[๔๕]บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม (แก่มรรคผล) ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์[๔๖] สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า[๔๗]

"เมื่อใด อริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการได้แล้วประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ เห็นแจ้งแทงตลอดอริยญายธรรม[๔๘].. เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุคติและวินิบาต[๔๙] สิ้นแล้ว เป็นโสดาบันแล้ว[๕๐] ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ[๕๑] ในวันข้างหน้า"

พระโสดาบันระงับภัยเวร ๕ ประการได้แล้ว คือ

๑. ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสบภัยเวรที่เป็นไปใน

---

[๔๕] อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

[๔๖] อาบัติปาราชิก ๔ ดูใน องฺ.ติก.ฏีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

[๔๗] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

[๔๘] มรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา ดูใน องฺ.ทสก.อ. (บาลี)๓/๙๑-๙๒/๓๖๗.

[๔๙] ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวพจน์ของนรก (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐)

[๕๐] ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐)

[๕๑] สัมโพธิ หมายถึง มรรค ๓ เบื้องสูง คือ สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค) (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒, องฺ.ติก.ฏีกา. (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๕)

ปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกขโทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสบภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกขโทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ อย่างนี้

๒. ลักทรัพย์ ...

๓. ประพฤติผิดในกาม ...

๔. พูดเท็จ ...

๕. เสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย[๕๒] ...

พระโสดาบันประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ คือ

๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ว่า "แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค"

๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า "พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน ฯ"

๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ว่า "พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ฯลฯ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก"

๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชื่นชม ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่างพร้อย ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ[๕๓]

ทิฏฐิของพระโสดาบัน

พระโสดาบัน ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ มีความเห็นชอบ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง

---

[๕๒] สุราและเมรัย ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๗-๑๘.

[๕๓] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๒/๒๑๒.

๒. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข
๓. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา
๔. เป็นผู้ไม่อาจทำอนันตริยกรรม[๕๔]
๕. เป็นผู้ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลตื่นข่าว[๕๕]
๖. เป็นผู้ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนานี้[๕๖]

เมื่อบรรลุโสดาบัน[๕๗]แล้ว เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ สามารถประหาณมิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เจตนาที่จะละเมิดศีล ๕ ไม่มีอีกแล้ว[๕๘] เปรียบเหมือนงูพิษที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ถึงจะมีความเกรี้ยวกราดอยู่แต่ก็ทำร้ายใครไม่ได้อีก

พระโสดาบันแม้จะมีความโกรธอยู่ แต่ก็ไม่คิดอาฆาตทำร้ายใคร แม้จะมีความโลภอยู่ก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะมีความหลงอยู่แต่ก็ไม่คิดแสวงหาโลกียสุขด้วยการเสพของมึนเมา แม้ยังต้องอยู่ท่ามกลางโลกธรรม ๘[๕๙] แต่ก็จะไม่ถูกเขี้ยวเล็บของโลกขบกัดอีกต่อไป การดำรงชีวิตอยู่ในโลกของพระโสดาบันเปรียบเหมือนลิ้นงูในปากงู เพราะแม้ต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวพิษ แต่ไม่เคยโดนพิษทำร้ายเลยแม้สักครั้ง หรือเปรียบเหมือนมือที่ไม่มีแผลคนลงในหม้อยาพิษ ก็ไม่เกิดโทษ[๖๐]

พระโสดาบัน จะบรรลุอรหันต์อีกไม่เกิน ๗ ชาติ โดยอัตโนมัติ เมื่อ

---

[๕๔] อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕, องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕

[๕๕] ถือว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นมงคล (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๑๕

[๕๖] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๙๒/๖๑๖.

[๕๗] 'ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประตูอมตะ' องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒.

[๕๘] ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๒.

[๕๙] โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ๘ ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ดูใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

[๖๐] ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

บรรลุอรหันต์แล้ว ก็จะได้ประสบสุขใน**พระนิพพาน** ชนิดที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก เพราะเป็นบรมสุขที่ไม่เจือด้วยกามคุณ ๕ อีกต่อไป[๖๑]

การพยากรณ์พระโสดาบัน

การที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นพระอริยบุคคลชั้นไหนนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมเสมอกันหรือสูงกว่าจึงจะรู้ได้[๖๒] แต่คนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอริยเจ้าก็ยังพอสังเกตได้ว่าใครเป็นพระโสดาบัน โดยการอนุมานเอา อาจจะถูกหรือผิดก็ได้ มีหลักในการอนุมานดังนี้ คือ ผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่ยอมมอบกายถวายชีวิตแด่พระรัตนตรัย ถึงจะถูกฆ่าตายก็ไม่ยอมกล่าวดูหมิ่นพระรัตนตรัย หรือมีคนเอาเงินเอาทองมากองไว้ข้างหน้า แล้วบอกว่า เงินทองทั้งหมดนี้จะเป็นของท่าน ถ้าท่านยอมกล่าว "พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ไม่ดีจริง" พระโสดาบันจักไม่พูดอย่างเด็ดขาด ดังเช่น นายสุปปพุทธกุฏฐิ[๖๓]

ลักษณะบางประการของพระโสดาบัน

๑) พระโสดาบันบางท่านไม่รู้ว่าตนเองบรรลุธรรมแล้ว

พระเจ้ามหานามะ ทรงบรรลุโสดาบันแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้ตัว จึงเกิดข้อสงสัยในคติของตน ดังปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

พระเจ้ามหานามะทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ครั้งหนึ่ง หม่อมฉันลืมสติปรารภพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า “หากเราพึงถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไรหนอ?”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าทรงกลัวเลยมหาบพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิริยาก็จักไม่เลวทรามย่อมน้อมไปสู่นิพพาน

---

[๖๑] ดูใน องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

[๖๒] ดูรายละเอียดใน องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๖๖.

[๖๓] ดูประวัติใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๖.

โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”[๖๔]

๒) พระโสดาบันยังมีครอบครัว

ความเป็นอยู่ของพระโสดาบันเหมือนกันกับคนทั่วไป เพราะยังมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ ยังมีครอบครัว มีลูกมีหลานอยู่ เช่น นางวิสาขาเป็นพระโสดาบันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อโตเป็นสาวได้แต่งงาน ให้กำเนิดลูกชาย ๑๐ คน ลูกสาว ๑๐ คน เมื่อนางไปวัดก็จะมีทั้งลูกทั้งหลานไปด้วย คนทั้งหลายก็จะถามว่า “นางวิสาขาคนไหน”[๖๕] นี้ก็แสดงให้เห็นว่าพระโสดาบันนั้นก็เหมือนกับคนทั่วไป อย่างแยกไม่ออก

๓) พระโสดาบันยังมีความประมาทอยู่

พระโสดาบันแม้เป็นพระอริยบุคคลมีทิฏฐิที่สมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์ด้วยสติและปัญญา ยังมีความประมาทอยู่บ้าง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “พระโสดาบันเหล่าใด รู้แจ้งอริยสัจที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระโสดาบันจะประมาทไปบ้าง แต่ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘”[๖๖]

“พระโสดาบันพ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ และจะไม่ทำอภิฐาน ๖[๖๗] ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม[๖๘]ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไป

---

[๖๔] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๘/๕๒๓.

[๖๕] ดูรายละเอียดใน ขุ. อุทาน. (ไทย) ๒๕/๗๘/๓๔๐.

[๖๖] ไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านละสังโยชน์ ๓ ประการ (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส) ได้แล้ว และจะเวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและโลกมนุษย์อย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลุอรหัตตผล (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๓-๑๖๔)

[๖๗] อภิฐาน ๖ คือ ไม่ทำกรรมหนัก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ฆ่ามารดา ๒) ฆ่าบิดา ๓) ฆ่าพระอรหันต์ ๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ ๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน ๖) เข้ารีตศาสดาอื่น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๖)

[๖๘] บาปกรรม หมายถึง การต้องอาบัติเบา มิได้หมายถึงอาบัติหนัก ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗ และดู วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐/๒๓๘.

บ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ ผู้เห็นบท[๖๙]แล้วไม่อาจทำอย่างนั้น”[๗๐]

๒) พระสกทาคามี

สกทาคามี แปลว่า กลับมาอีกครั้งเดียว[๗๑] คือจะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลกอีกครั้งเดียวเท่านั้น ละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”[๗๒]

การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี

พระสกทาคามี สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ[๗๓] โทสะอย่างหยาบ[๗๔] เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกันนั้น[๗๕] และกามุปาทาน ที่เป็นกาม-ราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด[๗๖] ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> “พระสกทาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เพราะบรรเทาราคะ โทสะ และโมหะให้เบา

---

[๖๙] บท หมายถึง ทางแห่งนิพพาน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗.

[๗๐] ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๒.

[๗๑] สํ.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๓๐๐.

[๗๒] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

[๗๓] ความกำหนัดติดใจในกาม ดูใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๙/๖๒๐.

[๗๔] ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

[๗๕] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

[๗๖] ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

บาง[๗๗] มาสู่โลกนี้[๗๘] อีกเพียงครั้งเดียว.."[๗๙]

ประเภทของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีบุคคล ๕ ประเภท คือ

๑) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลก และจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์

๒) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้ว กระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลุอรหัตตผลและดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้

๓) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลกอีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๔) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วกระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลุอรหัตตผลและ ดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๕) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลุอรหัตตผลและดับขันธ์ เข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้[๘๐]

พระสกทาคามีนี้ ไม่แตกต่างจากพระโสดาบันมากนัก เพราะยังมีครอบครัวอยู่ เพียงแต่มีกิเลสที่เบาบางกว่าพระโสดาบันเท่านั้น

---

[๗๗] เบาบางลง โดยอาการทั้งสองอย่าง คือ ด้วยการเกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว และมีปริยุฏฐานกิเลสน้อย กิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นเนืองๆ เหมือนปุถุชน

[๗๘] ผู้บรรลุสกทาคามิผลในโลกมนุษย์แล้วบังเกิดในเทวโลก..ก็มี กลับมาสู่โลกมนุษย์..ก็มี ดูใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๗๔.

[๗๙] สํ.มหา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

[๘๐] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๒๘. อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

ถามว่า : ก็พระสกทาคามีนี้แตกต่างกันกับพระโสดาบันเอกพีชีอย่างไรบ้าง? ตอบว่า : พระโสดาบันเอกพีชี ท่านมีปฏิสนธิครั้งเดียวเท่านั้น ส่วนพระสกทาคามีท่านมีปฏิสนธิ ๒ ครั้ง ข้อนี้เป็นเพราะการกระทำที่แตกต่างกันระหว่างพระอริยะทั้งสองนั้น[๘๑]

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ[๘๒] ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

> "ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ ...พ้นจากอบาย"[๘๓]

นอกจากนี้ สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ โทสะอย่างหยาบได้[๘๔] และละกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด[๘๕]

---

[๘๑] อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

[๘๒] ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึง ไม่ตกไปในอบาย ๔ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ๓. แดนเปรต ๔. อสุรกาย (ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒).

[๘๓] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๓, องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๔๕๗.

[๘๔] ดูใน ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

[๘๕] ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

๓) พระอนาคามี

อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาถือปฏิสนธิในกามาวจรภูมิอีก[๘๖] คือ ไปอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วปรินิพพานในชั้นนั้นเลย[๘๗] เพราะสามารถละกิเลสได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหานได้เพิ่มอีก ๒ คือ กามราคสังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

> พระอนาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า 'แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค' เป็นผู้มั่นคงเลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป[๘๘] เขาจึงเป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อุปหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อสังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้สสังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบายทุคติ และวินิบาต[๘๙]

การละสังโยชน์ของพระอนาคามี

พระอนาคามี ละสังโยชน์ได้อีก ๒ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัด

---

[๘๖] คือ มนุษย์โลก และเทวโลก ดูใน ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๙๖/๓๔๒.

[๘๗] ไปอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเท่านั้น ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๐.

[๘๘] โอรัมภาคิยสังโยชน์ หมายถึงสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต ๔) กามราคะ ความพอใจในกามคุณ ๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจอันเป็นเหตุให้เกิดในกามภพ ดูรายละเอียดใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๒๔๕/๒๒.

[๘๙] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

ติดใจในกามคุณ ๕ ๒) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ ความขัดเคืองใจ

ดังปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกายว่า “พระอนาคามี ย่อมมีจิตสงัดจากกามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด และกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคะนั้น”[๙๐]

นอกจากนี้ สามารถละอกุศลกรรมบถได้อีก ๒ คือ พูดคำหยาบ และความโกรธเคืองได้เด็ดขาด[๙๑]

ประเภทของพระอนาคามี

พระอนาคามี มี ๕ ประเภท คือ

๑) อันตราปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่าง คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว เมื่ออายุยังไม่ถึงกึ่งก็ปรินิพพานเสียก่อน เช่น ชั้นอวิหามีอายุ ๑,๐๐๐ กัป มี ๓ จำพวก ดังนี้

พวกที่ ๑ บรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็บรรลุไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดหรือบรรลุภายใน ๑๐๐ กัปได้ก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลภายใน ๒๐๐ กัป ก็บรรลุไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป

ส่วนในสุทธาวาสชั้นอื่นๆ คืออตัปปาที่มีอายุ ๒,๐๐๐ กัปชั้นสุทัสสาที่มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป ชั้นสุทัสสีที่มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป ชั้นอกนิฏฐาที่มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป ก็มีนัยเช่นเดียวกัน[๙๒]

๒) อุปหัจจปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดอยู่ในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว มีอายุพ้นกึ่งจึงปรินิพพาน เช่น ในชั้นอวิหาซึ่งมีอายุ

---

[๙๐] ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕., ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

[๙๑] องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

[๙๒] สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

๑,๐๐๐ กัป พระอนาคามีจำพวกนี้มีอายุพ้นกึ่ง คือ พ้น ๕๐๐ กัปแล้วจึงปรินิพพาน ส่วนในชั้นอื่นที่เหลือซึ่งมีอายุแตกต่างกันไป ก็มีนัยดุจเดียวกัน[๙๓]

๓) อสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก[๙๔]

๔) สสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งบรรลุพระอรหัตปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรมาก[๙๕]

๕) อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี หมายถึง พระอนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบน สูงขึ้นไปจนถึงอกนิฏฐภพ คือเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้วก็จะเกิดเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิฏฐภพ แล้วจึงปรินิพพานในภพนั้น [๙๖]

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอนาคามี

พระอนาคามีเป็นโอปปาติกะ[๙๗] เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล บริบูรณ์ในสมาธิ มีปัญญามากขึ้นอีกพอประมาณ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

> “ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบท

---

[๙๓] สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

[๙๔] สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

[๙๕] สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

[๙๖] ดูรายละเอียดใน สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒.

[๙๗] **โอปปาติกะ** หมายถึง สัตว์ที่เกิดแล้วโตทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๔๙) พระอนาคามีที่เกิดในสุทธาวาส ดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้นๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลสในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒).

เหล่านั้นสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโอปปาติกะปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”[๙๘]

พระอนาคามีบางท่าน บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ ไม่ได้ฌานสมาบัติก็จริง แต่ในขณะบรรลุอนาคามิมรรคนั้น จิตขึ้นสู่อัปปนาวิธี เป็นฌานอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงจัดได้ว่า เป็นผู้มีสมาธิสมบูรณ์[๙๙] แต่เข้านิโรธสมาบัติไม่ได้

ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี

พระอนาคามีมีความเป็นอยู่สันโดษ ไม่เกี่ยวข้องกามคุณ[๑๐๐] มีศีล ๘ เป็นปกติ เฉพาะผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ เท่านั้นจึงจะสามารถเข้านิโรธสมาบัติได้[๑๐๑] เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เป็นรูปพรหมชั้นสูงสุด เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอริยเจ้าชั้นอนาคามี

สุทธาวาสภูมิ แบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามความแก่อ่อนของบารมี โดยดูจากอินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑) อวิหา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน มีอินทรีย์อ่อนที่สุด **ศรัทธา**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่ไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติ ไม่มีการเสื่อมจากสมบัติของตน มีทิพยสมบัติบริบูรณ์เต็มที่อยู่เสมอ จนตลอดอายุขัย สำหรับพรหมชั้นสูงที่เหลืออีก ๔ ชั้น อาจไม่ได้อยู่จนครบอายุขัย อาจจุติ (ตาย) ก่อน

๒) อตัปปา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามี ผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร มี**วิริยะ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหม

---

[๙๘] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

[๙๙] องฺ.จตุ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๕๔.

[๑๐๐] รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ์ที่น่ายินดีทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

[๑๐๑] อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

ที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะย่อมเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิวรณ์ธรรมที่เป็นเหตุให้จิตเดือดร้อนไม่อาจเกิดขึ้น จิตใจจึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น

๓) สุทัสสา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้งดงามน่าทัศนา **สติ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่เห็นสิ่งต่างๆ โดยปรากฏชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยจักษุทั้ง ๔ ได้แก่ มังสจักษุ ทิพยจักษุ ธัมมจักษุ ปัญญาจักษุ ที่บริสุทธิ์ พรหมชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก ผู้ใดได้เห็นย่อมเกิดความสุขใจ สุทัสสาจึงหมายความว่า ผู้ที่ผู้อื่นเห็นด้วยความเป็นสุข

๔) สุทัสสี เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้มองเห็นชัดเจนดี หรือผู้มีทัศนาแจ่มชัด **สมาธิ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่แลเห็นสิ่งต่างๆ โดยสะดวก มีการเห็นบริบูรณ์ด้วยดี ยิ่งกว่าสุทัสสาพรหม ว่าโดยจักษุ ๔ ประการแล้ว มังสจักษุ ทิพยจักษุ ปัญญาจักษุ ทั้งสามอย่างนี้มีกำลังมากกว่าสุทัสสาพรหม มีแต่ธัมมจักษุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน

๕) อกนิฏฐา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่มีความด้อย หรือเล็กน้อยกว่าใคร ผู้สูงสุด มีอินทรีย์แก่ที่สุด **ปัญญา**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่มีทิพยสมบัติและความสุข ที่ยอดเยี่ยม มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทุกชั้น

รูปพรหมชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๔ ในสุทธาวาสภูมินี้ ขณะยังไม่เป็นพระ-อรหันต์ เมื่อจุติในชั้นของตนแล้ว จะเลื่อนไปบังเกิดในชั้นสูงขึ้นไป ไม่เกิดซ้ำภูมิหรือไม่เกิดในภูมิต่ำกว่า แต่สำหรับอกนิฏฐพรหมย่อมไม่ไปบังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะปรินิพพานในภูมินี้[๑๐๒]

---

[๑๐๒] อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

๔) พระอรหันต์

พระอรหันต์ คือ ผู้ที่ห่างไกลจากบาปที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ละกิเลสที่นำไปเกิดในภพใหม่ได้แล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

"อกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก อันเศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้ไปเกิดในภพใหม่ มีผลเป็นทุกข์ เพื่อชาติ ชราและมรณะต่อไป ของท่านผู้ห่างไกลจากกิเลส ย่อมไม่มี ภิกษุย่อมเป็นพระอรหันต์อย่างนี้แล"[๑๐๓]

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นอาสวะ[๑๐๔]แล้ว คือถอนขึ้นได้ เป็นของเกิดขึ้นอีกไม่ได้ เผาแล้วด้วยไฟคือญาณ เหตุนั้นจึงเรียกว่า พระขีณาสพ

พระอรหันต์เป็นผู้อยู่จบแล้ว คือ จบแล้วในธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะ มีจรณะอันประพฤติดีแล้ว ฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้อยู่จบแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว คือ กิจที่จะพึงทำเพื่อบรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "การสั่งสมกิจที่ต้องทำอันทำเรียบร้อยแล้ว ของภิกษุผู้มีจิตสงบหลุดพ้นแล้วโดยชอบนั้น ย่อมไม่มี กิจที่พึงทำอีกก็ไม่มี"[๑๐๕]

พระอรหันต์เป็นผู้ปลงภาระลงแล้ว คือ ขันธภาระ กิเลสภาระ อภิสังขารภาระ[๑๐๖] พระอรหันต์ปลงลงแล้ว ยกลงแล้ว วางแล้ว

---

[๑๐๓] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓. ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๗.

[๑๐๔] อาสวนฺติ จิรํ ปริวสนฺตีติ อาสวา. สิ่งที่หมักหมมอยู่ในใจนานๆ มี ๔ ประการ
๑. กามาสวะ ความติดใจกามคุณ ๕ ..ที่หมักหมมอยู่ในใจ
๒. ภวาสวะ ความชอบใจในอัตภาพของตน ในรูปภพ อรูปภพ...
๓. ทิฏฐาสวะ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงแห่งสภาวธรรม...
๔. อวิชชาสวะ ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริง.. (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๑๘๗)

[๑๐๕] ดูใน ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๘๔/๒๙๗, องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๘.

[๑๐๖] ปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นบุญ ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว คือ สังโยชน์เครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ เชื่อมภพไว้ด้วยภพ ท่านละได้แล้ว เผาแล้วด้วยไฟคือญาณ[๑๐๗]

พระอรหันต์ เป็นผู้ควรแก่การบูชาอันวิเศษ เป็นพระขีณาสพผู้หมดกิเลสอาสวะแล้ว[๑๐๘] เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติแล้ว ไม่ผุดไม่เกิดอีกแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปแล้ว[๑๐๙]

การละสังโยชน์ของพระอรหันต์

พระอรหันต์ย่อมมีจิตสงัดจากรูปราคะ[๑๑๐] อรูปราคะ[๑๑๑] มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับรูปราคะเป็นต้นนั้น และสังขารนิมิตทั้งปวงในภายนอก[๑๑๒]

พระอรหันต์สามารถละสังโยชน์เบื้องสูงได้ทั้ง ๕ คือ

๑) รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์รูปฌาน ปรารถนาในรูปภพ

๒) อรูปราคะ ติดใจในอารมณ์อรูปฌาน ปรารถนาในอรูปภพ

๓) มานะ ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่

๔) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ซัดส่ายแม้ในทางที่เป็นกุศล

๕) อวิชชา ความไม่รู้จริง ไม่รู้เหตุและปัจจัย ไม่รู้อริยสัจ[๑๑๓]

อปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อาเนญชาภิสังขาร คือ สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว หมายเอาภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙.)

[๑๐๗] สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๒๔, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๐๐.

[๑๐๘] ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๑๖/๔๘.

[๑๐๙] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๗., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๘๓/๒๘๙.

[๑๑๐] ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

[๑๑๑] ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในอรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

[๑๑๒] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

ละอกุศลกรรมบถอีก ๒ คือ ความเพ่งโทษ และการพูดเพ้อเจ้อ[๑๑๔]

ประเภทของพระอรหันต์

พระอรหันต์มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และสามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คือให้ถึงมรรคผลนิพพานได้ด้วย เพราะทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาสยานุสยญาณ (รู้อัธยาศัยของเวไนยสัตว์) อินทริยปโรปริยัตติญาณ (รู้อินทรีย์ของสัตว์ว่ายิ่งหรือหย่อนเพียงใด) และสัพพัญญุตญาณ (รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง)[๑๑๕]

๒. พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง แต่ไม่สามารถใช้บัญญัติส่องปรมัตถ์ ให้ผู้อื่นรู้ตาม คือ สอนได้แต่ไม่อาจให้รู้ตามได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าจะบังเกิดเฉพาะในยุคที่ว่างจากศาสนาพุทธเท่านั้น[๑๑๖]

๓. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้เองไม่ได้ ต้องอาศัยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสามารถบรรลุธรรมได้ อันได้ชื่อว่า “อนุพุทธะ” [๑๑๗] มี ๒ ประเภท คือ อุภโตภาควิมุต (ได้อภิญญา ๖)[๑๑๘] และปัญญาวิมุต

๓.๑ **ปัญญาวิมุต** เป็นผู้สำเร็จอรหันต์ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ เรียกว่า สุกขวิปัสสกพระอรหันต์ หลุดพ้นจากอวิชชา (ที่เป็นปฏิปักขธรรม) โดยตรง แต่มิได้หมายความว่ายังระงับบาปธรรมอื่นไม่ได้[๑๑๙] หมายถึง ความหลุดพ้นด้วยอาสวักขยญาณโดยตรง มีขณิกสมาธิเป็นบาท-

---

[๑๑๓] ไม่รู้จักทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ วิธีดับทุกข์และสันติสุข ม.มู. (ไทย)๑๒/๙๕/๖๗.

[๑๑๔] องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

[๑๑๕] ดูใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๓๖๖.

[๑๑๖] ดูใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๘๕/๑๕๖.

[๑๑๗] องฺ.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

[๑๑๘] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๓๖๔.

[๑๑๙] ม.มู.ฏีกา (บาลี) ๑/๖๙/๓๓๔.

ฐานในการเจริญวิปัสสนา เกิดญาณและฌานไปตามลำดับ[๑๒๐]

ในสมัยพระพุทธเจ้า พระอริยบุคคลประเภทปัญญาวิมุตมีจำนวนมากกว่าประเภทอื่นๆ ปรากฏหลักฐานที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระสารีบุตร ปรารภการบรรลุธรรมของพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ว่า

"ดูก่อนสารีบุตร ในจำนวนพระภิกษุ ๕๐๐รูปเหล่านี้ พระภิกษุ ๖๐ รูปเป็นผู้ได้วิชชา ๓ พระภิกษุ ๖๐ รูปได้อภิญญา ๖ พระภิกษุ ๖๐ รูป ได้อุภโตภาควิมุตติ ส่วนที่เหลือ (๓๒๐ รูป) เป็นผู้ได้ปัญญาวิมุตติ"[๑๒๑]

๓.๒ **อุภโตภาควิมุต** หมายถึง พระอรหันต์ผู้เจริญสมถะ ได้สมาบัติ ๘[๑๒๒] แสดงฤทธิ์ได้[๑๒๓] หลุดพ้นจากรูปกายเป็นเจโตวิมุตติด้วยอรูป-ฌานก่อน[๑๒๔] แล้วเจริญวิปัสสนาจนหลุดพ้นจากนามกาย ด้วยอริยมรรค

เจโตวิมุตติ หมายถึง ผลอันเกิดจากสมาธิ คือ ความหลุดพ้นด้วยสมถภาวนา มีสมถะเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนา[๑๒๕] เมื่อบรรลุอรหัตตผลก็ได้ชื่อว่า "อุภโตภาควิมุต" ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ

(๑) หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ

(๒) หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค

การเจริญภาวนาให้ได้ถึงฌานนั้น มี ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. เจริญสมถภาวนาจนได้ฌาณ นี้เรียกว่า **ปฏิปทาสิทธิฌาน** คือได้ฌานด้วยการปฏิบัติ แล้วเจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

---

[๑๒๐] องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒, สํ.สฬา.อ. (บาลี) ๓/๑๓๒/๕๑.

[๑๒๑] ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

[๑๒๒] อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๖๒๓-๖๒๖/๓๑๙-๓๒๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๒๓/๔๑๓.

[๑๒๓] ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๕๘/๔๙๖.

[๑๒๔] ดูใน องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

[๑๒๕] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๑๗๗.

๒. ไม่ได้เจริญสมถภาวนามาตั้งแต่ต้น แต่เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนบรรลุถึงมัคคญาณ ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการที่ได้สั่งสมมาแต่ปางก่อน ก็ถึงพร้อมซึ่งฌานด้วย การได้ฌานด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน** ได้ฌานด้วยอำนาจแห่งมรรค ถึงขั้นได้อภิญญา ๖ ด้วยก็มี[๑๒๖]

สำหรับพระอรหันต์ที่ได้อภิญญาด้วยนั้นมี ๒ จำพวก คือ

๑. เตวิชโช พระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓ คือ

๑.๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้

๑.๒ ทิพพจักขุญาณ หรือจุตูปปาตญาณ ตาทิพย์ รู้จุติคือการตาย และปฏิสนธิคือการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

๑.๓ อาสวักขยญาณ ปัญญารู้แจ้งที่ทำให้สิ้นกิเลสอาสวะ อนึ่ง อาสวักขยญาณนี้ เป็นญาณที่ทั่วไปแก่พระอรหันต์ทุกองค์ แม้พระอรหันต์ที่ไม่ได้สมาบัติก็มี

๒. ฉฬภิญโญ พระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ คือ

๑) อิทธิวิธี ความรู้ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้

๒) ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

๖) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

๕ ข้อแรกเป็นโลกียอภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตตระ[๑๒๗]

---

[๑๒๖] ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษากรรมฐานสังคหวิภาค** พระอภิธัมมัตถสังคหะปริจเฉทที่ ๙. พระนคร:ประพาสต้นการพิมพ์, ๒๕๐๙.หน้า ๑๐๖.

[๑๒๗] ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

อีกนัยหนึ่ง พระอรหันต์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ไม่มีปฏิสัมภิทาญาณ[๑๒๘]

๒. พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมภิทาญาณ

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอรหันต์

พระอรหันต์ มีศีล สมาธิ และปัญญาบริบูรณ์แล้ว ได้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ[๑๒๙] ปัญญาวิมุตติ[๑๓๐] อันไม่มีอาสวะ เป็นผู้ควรแก่ทักขิณาหรือการบูชาพิเศษ เป็นผู้สิ้นอาสวกิเลส ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

"พระอรหันต์เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา และถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุคติและวินิบาต"[๑๓๑]

พระอรหันต์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิและปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

"ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาให้บริบูรณ์ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบท

---

[๑๒๘] ปฏิสัมภิทาญาณ หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน คือ ๑) อัตถปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในผลทั้งปวง ๒) ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในเหตุทั้งปวง ๓) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในการใช้ภาษา ๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ คือมีปัญญาว่องไว เฉียบแหลมคมคาย ในการโต้ตอบ ดู องฺ.จตุกฺก.(บาลี)๒๑/๑๗๒/๑๘๓, ขุ.ป.(บาลี)๓๑/๑๑๐/๑๒๓.

[๑๒๙] ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิตซึ่งเป็นผลแห่งสมาธิ

[๑๓๐] ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการกำจัดอวิชชาได้ซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา

[๑๓๑] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

เล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”[๑๓๒]

สภาวจิตพระอรหันต์

จิตของพระอรหันต์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้ว ยังมีการรับรู้อารมณ์อยู่ เพราะขันธ์ยังไม่นิพพาน นิพพานแต่กิเลส พระอรหันต์จึงมีจิตที่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์อยู่ แต่จิตนั้นไม่สั่งสมวิบาก ไม่ให้เกิดวิบากทั้งในส่วนกุศลหรืออกุศลซึ่งจะทำให้เกิดภพใหม่ต่อไป เพราะพระอรหันต์มีจิตเป็น “มหากิริยาจิต” สักว่ารู้อารมณ์ แต่ไม่สั่งสมวิบาก[๑๓๓]

พระอรหันต์ก็มีตา เห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนัดในรูปที่เห็นเพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว.. พระอรหันต์ก็มีหู ..พระอรหันต์ก็มีจมูก .. พระอรหันต์ก็มีลิ้น ..พระอรหันต์ก็มีกาย..พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว[๑๓๔] พระอรหันต์ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย ท่านเป็นผู้ชนะแล้ว ในโลก[๑๓๕]

พระอรหันต์ยังมีรูป-นาม ขันธ์ ๕

ธรรมดาขันธ์ ๕ เป็นสังขตธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และมี

---

[๑๓๒] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓., องฺ.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗-๘๙/๒๒๕

[๑๓๓] ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๘๓๐, อภิ.สงฺ.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๕๘๗.

[๑๓๔] ขุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

[๑๓๕] สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

สภาพเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป หากปราศจากเหตุปัจจัยแล้ว ขันธ์ ๕ เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดขันธ์ ๕ จึงเกิด เมื่อหมดเหตุปัจจัย ขันธ์ ๕ ก็ดับ ดังที่พระอัสสชิกล่าวแก่อุปติสสะปริพาชก ซึ่งภายหลังคือท่านพระสารีบุตรว่า "ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสถึงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้"[๑๓๖]

ด้วยเหตุนี้ ขันธ์ ๕ ของพระอรหันต์เมื่อดับ จึงปรินิพพาน เพราะหมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดแล้ว จึงไม่เกิดอีก ไม่ว่าจะเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะเหลือแต่จิตบริสุทธิ์ ในเมื่อจิตก็คือวิญญาณขันธ์ เมื่อวิญญาณขันธ์ซึ่งรวมอยู่ในขันธ์ ๕ ดับ จึงไม่เหลือขันธ์ใดๆ ให้กลับมาเป็นทุกข์ได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "กายของตถาคตมีตัณหาอันจะนำไปสู่ภพขาดแล้ว แต่ยังดำรงอยู่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมเห็นตถาคตชั่วเวลาที่กายของตถาคตยังดำรงอยู่เท่านั้น แต่เมื่อกายแตกแล้วเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจะไม่เห็นตถาคต"[๑๓๗]

จากพระพุทธดำรัสนี้ก็แสดงชัดว่า ผู้ที่ทำลายตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่างๆ ได้ขาดแล้ว เป็นพระอรหันต์แล้ว ยังมีชีวิตอยู่ เทวดาและมนุษย์ย่อมเห็นกายของพระอรหันต์ได้ แต่เมื่อพระอรหันต์สิ้นชีวิตแล้ว คือปรินิพพานแล้ว เทวดาและมนุษย์ย่อมไม่เห็นกายของท่าน เพราะกายของท่านเมื่อดับแล้ว ก็หมดเชื้อที่จะให้เกิดอีก[๑๓๘] อนึ่ง การดับขันธ์ ๕ ของพระอรหันต์ไม่เรียกว่าสูญ แต่เรียกว่า "หมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดอีก"

อีกอย่างหนึ่ง จุติจิตของพระอรหันต์ท่านเรียกว่า จริมจิต[๑๓๙] คือเป็นจิตดวงสุดท้ายในสังสารวัฏ สำหรับบุคคลที่ตายแล้วยังต้องเกิดอีกจิต

---

[๑๓๖] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๔/๔๕.

[๑๓๗] ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๗/๔๖.

[๑๓๘] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๖/๖๑.

[๑๓๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.จู.อ. (บาลี) ๖/๗.

ดวงสุดท้ายในแต่ละชาติเรียกว่า จุติจิต เพราะเมื่อจุติจิตดับแล้วจะมีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในภพใหม่ ชาติใหม่อีก ทั้งนี้บุคคลที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นั้น ไม่ว่าจะเกิดมาแล้วกี่ล้าน กี่โกฏิชาติ จิตก็เกิดดับติดต่อกันมาตลอดทุกๆ ชาติ คือจุติจิตดับแล้วปฏิสนธิจิตก็เกิดสืบต่อไปอีกทุกๆ ชาติ

ต่อเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว จุติของท่านจึงชื่อว่าจริมจิต คือเป็นจิตดวงสุดท้ายของการเกิดมาในสังสารวัฏอันยาวนานนั้น เพราะไม่มีปฏิสนธิจิตสืบต่ออีกแล้ว

การดำรงชีวิตของพระอรหันต์

พระอรหันต์ก็มีตาเห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีหูได้ยินเสียงทางหู แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีจมูกได้กลิ่นทางจมูก แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีลิ้นลิ้มรสทางลิ้น แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีกายถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนัดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว[๑๔๐] พระอรหันต์ทั้งหลายหลุดพ้นจากภพใหม่แล้ว บรรลุถึงภูมิที่ฝึกแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย เพราะชนะแล้ว[๑๔๑]

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์

พระอรหันต์หมดกิจที่ต้องทำแล้ว มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่ปรารถนาความตาย แต่ไม่ต้องการเป็นอยู่ เรามีสติสัมปชัญญะอยู่เฉพาะหน้า จักละกายนี้ไป ความปรารถนาในชีวิตก็ไม่มี เรารอคอยเวลาอันควรเพื่อจะตาย เหมือนลูกจ้าง

---

[๑๔๐] ขุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

[๑๔๑] สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

ทำงานเสร็จ รอคอยค่าจ้าง ฉะนั้น”[๑๔๒]

คฤหัสถ์บรรลุอรหันต์แล้วต้องบวชภายในวันนั้น

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์แตกต่างจากคนทั่วไป ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ถ้าหากว่าคฤหัสถ์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์จะต้องบวชเป็นพระภิกษุภายในวันนั้น ถ้าไม่บวชภายในวันนั้นก็จะปรินิพพานในวันนั้น[๑๔๓] ดูอธิบายในมิลินทปัญหา ตอน “คีหิปัพพชิตานังขีนาสวปัญหา ที่ ๖”

พระอรหันต์ไม่ฝัน

พระอรหันต์เป็นผู้ที่ไม่มีกิเลสแล้ว ความเป็นอยู่ย่อมแตกต่างจากคนธรรมดา เช่น คนทั่วไปย่อมนอนฝัน แต่พระอรหันต์ท่านไม่ฝัน เพราะท่านไม่มีสัญญาวิปลาสที่เหมือนกับคนอื่นทั่วไป ปรากฏคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยว่า

เหตุแห่งความฝัน ๔ อย่าง คือ ธาตุกำเริบ จิตอาวรณ์ เทวดาสังหรณ์ และ บุพพนิมิต ความฝันเพราะธาตุกำเริบและเพราะจิตอาวรณ์ ไม่เป็นจริง ความฝันที่เทวดาสังหรณ์ จริงก็มี เหลวไหลก็มี เพราะบางครั้งเทวดาโกรธ ต้องการจะให้เราพินาศจึงแสดงให้เห็นผิดเพี้ยนไป ส่วนความฝันที่คนฝันเพราะบุพพนิมิต เป็นความจริงแน่นอน

ความฝันทั้ง ๔ อย่างนี้ พระเสขะและปุถุชนเท่านั้นย่อมฝัน เพราะยังละวิปลาสไม่ได้ พระอรหันต์ย่อมไม่ฝัน เพราะท่านละวิปลาสได้แล้ว[๑๔๔]

พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร

พระอรหันต์ไม่ต้องเชื่อใครอีก เพราะรู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัด

---

[๑๔๒] ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑/๕๐๔.

[๑๔๓] ดูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๔๕., ขุ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๑.

[๑๔๔] วิ.มหา.อ. ๑/๓/-/๑๐๓., ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๔๓๐.

แล้ว ไม่ต้องรอสดับธรรมจากใครอีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร[๑๔๕] รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้ ตัดรอยต่อ[๑๔๖] แห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาส[๑๔๗] แห่งการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏได้แล้ว คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”[๑๔๘]

๕.๔ เนื้อนาบุญ

ทำบุญ ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมาก เพราะเหตุใด?

<u>ตอบว่า</u> มีหลายเหตุผลดังนี้

๑. พระภิกษุผู้ประพฤติธรรม มีชีวิตอยู่เพื่อดำรงไว้ซึ่งสัจจธรรมของจักรวาล คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. พระภิกษุสงฆ์มีเพศบริสุทธิ์ วัตถุสิ่งของหรือข้าวปลาอาหารที่ถวายแก่ผู้ทรงศีล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มนุษยชาติตลอดกาลนาน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยชอบธรรม มีใจเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรม ให้ทานในชนผู้มีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นว่า มีผลไพบูลย์”[๑๔๙]

๓. พระเปรียบเหมือนท้องนา ศีลของท่านเปรียบเหมือนปุ๋ย ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกที่หว่านลง ในท้องนาที่มีปุ๋ยอุดมสมบูรณ์ หนึ่ง

---

[๑๔๕] ดูใน ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘๘/๓๓๙-๓๔๑.

[๑๔๖] รอยต่อ หมายถึง วัฏฏสนธิ (รอยต่อวัฏฏะ) สังสารสนธิ (รอยต่อสงสาร) (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๘/๖๖)

[๑๔๗] ทำลายโอกาส หมายถึง ทำลายโอกาสที่จะเกิดอีกได้ เพราะสิ้นเชื้อพันธุ์คือกุศลกรรมและอกุศลกรรม (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๖๖)

[๑๔๘] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๙/๖๐.

[๑๔๙] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๑.

เมล็ดพันธุ์ที่หว่านลงไปย่อมให้ ผลตอบแทนมาหนึ่งรวงข้าว ฉันใด ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล ก็ฉันนั้น[๑๕๐] ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่อนาถบิณฑิกคหบดีว่า "ในโลกนี้ พระเสขะและพระอเสขะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานของทายกผู้บูชาอยู่ พระเสขะและอเสขะเหล่านั้นเป็นคนตรงทั้งกาย วาจา ใจ นี้เป็นเขตของทายกผู้บูชาอยู่ ทานที่ถวายในเขตนี้มีผลมาก"[๑๕๑]

๔. บุญที่เกิดจากทานที่ถวายแก่ผู้ทรงศีลเท่านั้นที่สามารถอุทิศไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

"ชนเหล่าใดมีจิตเลื่อมใสให้ข้าวด้วย ศรัทธา ข้าวนั่นเองย่อมค้ำชูชนเหล่านั้นในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงกำจัดความตระหนี่ แล้วให้ทานเถิด เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า" [๑๕๒]

"(ทายก)..เลี้ยงภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลสมบูรณ์ ปราศจากราคะ เป็นพหูสูตให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำแล้วอุทิศส่วนบุญ .. วิบากคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่มก็เกิดขึ้นแก่เปรตนั้น (ญาติที่ตายไปแล้ว) นี้เป็นผลแห่งการอุทิศส่วนบุญ"[๑๕๓]

ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่

สำหรับคำถามที่ว่ามีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่ คงจะหมายถึงพระอรหันต์ที่เป็นอนุพุทธะ หรือที่เรียกว่า พระอรหันต์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในข้อนี้ขอตอบว่า ถ้าหากว่าเดี๋ยวนี้ยังมีการเจริญมรรคมีองค์ ๘ กันอยู่ พระอรหันต์ก็ยังมีอยู่ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า "ตราบใดที่

---

[๑๕๐] สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๒/๓๘๒.

[๑๕๑] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๗๙.

[๑๕๒] ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๗๕/๑๙๕.

[๑๕๓] ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๗๗/๑๙๖.

ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ ตราบนั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”[๑๕๔]

พระอรรถถาจารย์ท่านได้อธิบายขยายความในข้อนี้ว่า ในยุคแรกคือนับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่จนถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้ปฏิสัมภิทาญาณ

ในยุคที่ ๒ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖

ในยุคที่ ๓ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๓๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓

ในยุคที่ ๔ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๓๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๔๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์สุขวิปัสสกะ

ในยุคที่ ๕ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๔๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๕๐๐๐ เป็นยุคพระอนาคามี[๑๕๕]

ถ้าพิจารณาตามคำอธิบายนี้ ก็ตอบได้ทันทีว่า เดี๋ยวนี้ยังมีพระอรหันต์อยู่ เพราะเป็นยุคที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชชา ๓

๕.๕ บทบาทของพระสงฆ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ต้องยอมรับว่าองค์กรที่สำคัญ คือองค์กรผู้เผยแผ่ นั้นคือ พระสาวก ทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นธรรมเสนาบดี มีพระมหาโมคัลลานะเป็นธรรมเสนาซ้าย มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น

---

[๑๕๔] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

[๑๕๕] องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๓๒/๑๖๗.

พระอัสสชิเถระ[๑๕๖]

ช่วงพรรษาแรก พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนพระสัทธรรม ทำให้มีผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ถึง ๖๐ รูป และทรงส่งไปประกาศศาสนา ซึ่งบรรดาพระอรหันต์เหล่านั้น พระอัสสชิเป็นหนึ่งในบรรดาพระปัญจวัคคีย์รวมอยู่ด้วย ท่านเป็นพระสาวกรูปหนึ่งที่ไม่ได้เน้นเรื่องการพูด แต่เน้นในเรื่องของการสำรวมกาย วาจา โดยทำให้ดูเป็นตัวอย่าง จนได้บุคลากรที่มีคุณภาพถึง ๒ ท่าน คือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและเบื้องซ้าย ดังมีเรื่องเล่าว่า

เช้าวันหนึ่ง พระอัสสชิออกไปบิณฑบาต ณ กรุงราชคฤห์ ระหว่างทาง อุปติสสปริพาชกเดินทางกลับมาจากสำนักสัญชัยปริพาชก พอพบพระเถระเข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส เพราะท่านเดินด้วยอาการสำรวมอินทรีย์ เหลียวซ้ายแลขวาอย่างระมัดระวัง คือ การก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้ และการเหยียดแขน น่าเลื่อมใส มีนัยน์ตาทอดลงต่ำ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ[๑๕๗] อุปติสสปริพาชกคิดว่า “นักบวชแบบนี้เราไม่เคยเห็นมาก่อน คงจะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในโลก แน่” และอยากทราบว่าใครเป็นศาสดาของท่าน แต่เห็นว่าไม่ใช่เวลาที่จะถาม จึงได้เดินติดตามไปข้างหลัง เมื่อพระอัสสชิบิณฑบาตเสร็จแล้วเตรียมจะฉันภัตตาหาร จึงเข้าไปอุปัฏฐากและได้สนทนาปราศรัยกับพระอัสสชิอย่างอ่อนน้อมว่า “อินทรีย์ของท่านช่างผ่องใส ผิวพรรณผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ? ”

พระอัสสชิ ตอบว่า “มีท่านพระมหาสมณะผู้เป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชอุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

---

[๑๕๖]พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, "การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),๒๕๔๐, หน้า ๑๗–๑๘.

[๑๕๗] วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเรา และเราชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น” อุปติสสปริพาชกถามต่อว่า “ก็พระศาสดาของท่านตรัสอย่างไร สอนอย่างไร”

พระอัสสชิตอบด้วยความถ่อมตนว่า “ ท่าน เราเป็นผู้บวชใหม่ บวชไม่นาน เพิ่งเข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดงธรรมแก่ท่านโดยพิสดารได้ แต่จักกล่าวแต่ใจความโดยย่อแก่ท่าน”

อุปติสสปริพาชก “เอาเถอะ ผู้มีอายุ จะน้อยหรือจะมากก็ตาม จงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการแต่ใจความอย่างเดียวเท่านั้น ท่านจะทำพยัญชนะให้มากไปทำไม"

พระอัสสชิจึงกล่าวว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

หลังจากกพระอัสสชิกล่าวจบอุปติสสะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”

นี่ เป็นวิธีการเผยแผ่ของพระอัสสชิ ท่านใช้วิธีการสื่อทางอาการสำรวม เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่จำเป็นต้องพูดอย่างเดียว แต่อาศัยอาการแสดงออกเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้ผลดีเกินคาดอีกด้วย

พระสารีบุตรเถระ

ท่านเป็นพระเถระรูปหนึ่งที่โดดเด่นในเรื่องของการเผยแผ่ วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตร ใช้วิธีการเดียวกับพระพุทธเจ้า คือ การเริ่มต้นสนทนาเป็นจุดสำคัญ การเริ่มต้นที่ดีในการเผยแผ่จะให้ผลสำเร็จดีเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างบรรยากาศให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ตึงเครียด ไม่เกิดความอึดอัดใจแก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ

อนึ่ง การเผยแผ่ของท่านมุ่งไปที่เนื้อสาระให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมเป็นสำคัญ ไม่กระทบทั้งตนและผู้อื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ๆ ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ ตั้งใจสอนโดยเคารพ ดังตัวอย่างที่พระเถระกล่าวว่า

> "ดูก่อนคฤหบดี ผู้ที่มีกายอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเพราะไม่ฉลาดในธรรม ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของท่านสัตบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า "เราเป็นรูป รูปเป็นของเรา" เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ รูปย่อมแปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น และเพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้น ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็น ตนในวิญญาณ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า "เราเป็นวิญญาณวิญญาณเป็นของเรา" เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นอย่างนี้ วิญญาณย่อมปรวนแปรไปเป็นอย่างอื่น และเพราะวิญญาณปรวนแปรเป็นอย่างอื่นไปนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส จึงเกิดขึ้น ดังนี้[๑๕๘]

ท่านได้รับคำชมเชยจากพระพุทธเจ้าว่ามีปัญญาที่ละเอียดอ่อนสามารถนับเม็ดฝนที่ตกลงมาจากท้องฟ้าได้ ไม่มีสาวกรูปไหนที่มีปัญญาแตกฉานเหมือนกับท่าน สมกับที่ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอย่างแท้จริง[๑๕๙]

---

[๑๕๘] สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๑/๑-๔.

[๑๕๙] ศิริรักษ์ ขาวสนิท. "บทบาทของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานในการเผยแผ่พุทธศาสนา".**วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต,** ภาควิชาตะวันออก, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

พระมหาโมคคัลลานเถระ

พระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า ที่มีผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างโดดเด่น ท่านมีผลงานการเผยแผ่หลายด้าน เช่น การแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท การแสดงธรรมแก่เทพบุตร เทพธิดา การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก การแสดงฤทธิ์ ฯลฯ

ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้น ท่านใช้วิธีการเผยแผ่แบบสนทนาบ้าง แบบบรรยายบ้าง แบบถามตอบปัญหาบ้าง และแบบการใช้ฤทธิ์บ้าง ซึ่งถือว่าแตกต่างไปจากสาวกรูปอื่น ๆ

ท่านแสดงฤทธิ์เป็นสื่อในการแสดงธรรมหลายครั้ง เช่น

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้า แล้วตรัสสั่งให้ไปสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย ที่จิตใจฟุ้งซ่าน อวดตัว ปากกล้า ขาดสติ อยู่ที่ปราสาทมิคารมารดา พระมหาโมคคัลลานะรับพระพุทธบัญชาแล้ว ใช้อริยฤทธิ์ทำให้ปราสาทสะเทือนหวั่นไหวด้วยหัวแม่เท้า กล่าวคือ เอาปลายนิ้วเท้าเกี่ยวยอดปราสาท ทำให้ปราสาทเอนไปตั้งอยู่ข้างหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายตกใจกลัว จึงไปรวมตัวกัน และได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ส่งพระมหาโมคคัลลานะไปปราบเจ้าลัทธิอัคคิทัตตะ เมื่อพระมหาเถระไปถึงแล้วท่านก็ได้ใช้ฤทธิ์บันดาลให้ฝนตกและปราบนาคชื่ออหิฉัตตะจนยอมสยบ ให้ประจักษ์แก่สายตาของอัคคิทัตตะพร้อมกับบริวาร จนคนเหล่านั้นเกิดความยอมรับในความสามารถ มีผลทำให้พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปที่ยังไม่มีความเลื่อมใสให้มีความเลื่อมใสและที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วก็เลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองและมั่นคง[๑๖๐]

---

[๑๖๐] พระมหาสุชาญ โรจนญาโณ, "การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธธศาตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐, หน้า ๕๔.

พระมหากัสสปเถระ

พระมหากัสสปะ เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ในบรรดาพระสาวกทั้งหลาย ท่านได้รับการไว้วางใจจากพระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้ผลัดเปลี่ยนจีวรกับพระพุทธเจ้าได้ มีเพียงพระสาวกรูปเดียวเท่านั้นที่สามารถทำอย่างนี้ได้ และท่านได้รับยกย่องว่า “เป็นผู้ทรงธุดงค์”

บทบาทการเผยแผ่ของท่าน จะเป็นการสนทนาธรรมะบ้าง แสดงธรรมบ้าง และตอบปัญหาร่วมกันกับพระสาวกรูปอื่น ๆ บ้าง หรือ แม้กระทั่งอุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป เช่น สนทนาเรื่องผู้ทำให้ป่างามกับพระสารีบุตรเถระ แสดงธรรมเรื่องการพยากรณ์พระอรหัตตผลแก่ภิกษุทั้งหลาย แต่การประกาศศาสนาของท่านก่อนพุทธปรินิพพานนั้น ส่วนใหญ่ท่านจะเน้นในทางปฏิบัติ มากกว่าการแสดงธรรม หรือสนทนาธรรม ถือเอาการปฏิบัติเป็นแบบอย่างของภิกษุ ไม่เน้นการพูด จนได้รับยกย่องว่า“เป็นนักถือธุดงค์เป็นวัตร”

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งในการดำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย นั่นคือ ทำสังคายนาครั้งแรก อันเป็นเหตุให้เกิดการรวบรวม และท่องจำพระสัทธรรมสืบมา พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายและมั่นคงเพราะมีการสังคายนานี้ ท่านได้ทำงานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือการรักษาและการธำรงไว้ซึ่งพุทธพจน์โดยเฉพาะ คือไม่มีการเปลี่ยนแปลงคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะถือว่าคำสอนเดิมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว เกิดเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สามารถรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้ วิธีการเผยแผ่นั้นพระมหากัสสปเถระใช้วิธีการเหมือนกับพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกรูปอื่น ๆ คือ เริ่มจากการสนทนาเป็นจุดสำคัญ[๑๖๑]

---

[๑๖๑] พระมหาจรูญ ปญฺญาวโร (อินทร์ยงค์), "การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถวาท", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),๒๕๓๙, หน้า ๗๓.

พระอานนท์เถระ

พระอานนท์ เป็นพระสาวกองค์หนึ่งในบรรดาพระสาวกที่มีชื่อเสียง พระอานนท์มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากพระสาวกรูปอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน เช่น เป็นผู้มีรูปงาม น่าเลื่อมใส ใฝ่ต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกต ช่างถาม สุภาพอ่อนโยน มีจิตเมตตานุเคราะห์ผู้อาพาธ และเป็นผู้ที่ได้บรรลุอรหัตตผลที่แปลกกว่ารูปอื่น คือ บรรลุในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔พร้อมทั้งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้มีบุญ สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร และบารมีธรรม ๑๐ ประการ และได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะ ๕ ประการ ได้แก่ เป็นพหุสูตร เป็นผู้มีสติ เป็นผู้มีคติ เป็นพุทธอุปัฏฐาก

ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวิธีการแสดงธรรม สนทนาธรรม โต้ตอบปัญหาธรรม สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในธรรมนั้นอย่างถูกต้อง และมีบทบาทในการทูลถามเรื่องเกี่ยวกับการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ตลอดถึงความแตกต่างแห่งบารมีธรรมที่ทรงสร้างสมมา เรื่องเกี่ยวกับพระธรรมที่มีความลึกซึ้ง ยากแก่การทำความเข้าใจให้กระจ่างชัด เรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุ ภิกษุณีถึงข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เรื่องเกี่ยวกับอุบาสก อุบาสิกา ผู้ถวายการอุปถัมภ์ เรื่องที่ควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มิได้นับถือพระพุทธศาสนา พอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) แสดงธรรมเพื่อระงับความกำหนัดที่รบกวนจิตแก่ภิกษุวังสะ

๒) แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้มีราตรีเจริญแก่ภิกษุทั้งหลาย

๓) แสดงธรรมเรื่องสัมมาทิฏฐิแก่ภิกษุฉันนะ

๔) แสดงธรรมเรื่องกามคุณแก่ภิกษุทั้งหลาย

๕) แสดงธรรมเรื่องเครื่องผูกแก่พระกามภู

๖) แสดงธรรมเรื่องพยากรณ์การบรรลุพระอรหันต์แก่ภิกษุทั้งหลาย

๗) แสดงธรรมเรื่องการเสวยอายตนะแก่ภิกษุทั้งหลาย

๘) แสดงธรรมเรื่องที่แคบแก่พระอุทายี

๙) แสดงธรรมเรื่องบุคคลผู้ทุศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย

๑๐) แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย

๑๑) แสดงธรรมเรื่องสิ่งที่เป็นยอด ๕ ประการกับพระภัททชิ

๑๒) แสดงธรรมแก่ภิกษุณี เช่น เรื่องคุณวิเศษ เรื่องอาพาธ เป็นต้น

๑๓) แสดงธรรมแก่อุบาสก เช่น เรื่องของการจุติของเทวดาแก่วิฑูฑภเสนาบดี เรื่องพระเสขะแก่พระเจ้ามหานามะ เรื่องธรรมอย่างเอกแก่ทสมคฤหบดี ตอบปัญหาธรรมของพระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องสติปัฏฐาน ๔ แก่สิริวัฑฒน์คฤหบดี เป็นต้น

๑๔) แสดงธรรมแก่อุบาสิกา เช่น เรื่องคติแก่มิศาลาอุบาสิกา

๑๕) แสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป เช่น เรื่องบัญญัติการละราคะ โทสะและโมหะแก่ฉันนะปริพาชก เรื่องสวากขาตธรรมแก่คฤหบดีแก่สาวกของอาชีวก เรื่องการไม่ประพฤติพรหมจรรย์และเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่น่าพอใจแก่ปริพาชกทั้งหลาย เป็นต้น มีหลายเรื่องที่พระอานนท์ใช้เป็นหลักในการเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นผู้ตอบปัญหาธรรมแก่พระมหากัสสปะในครั้งทำสังคายนาครั้งแรก และได้เป็นผู้ทูลถามปัญหาต่างๆ เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่[๑๖๒]

---

[๑๖๒]พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),๒๕๓๗, หน้า ๕๖.

๕.๖ พระอรหันต์ในยุค ๑,๐๐๐ ปีนี้

ราวพุทธศักราช ๒๓๕ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ รูป ได้ร่วมกระทำตติยสังคายนาที่เมืองปาฏลีบุตร เมืองหลวงของแคว้นมคธ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ หลังจากเสร็จสิ้นในการทำสังคายนาครั้งที่สามแล้ว พระเถระก็มีจิตผ่องแผ้ว ค่อยพิจารณาดูความเป็นไปของพุทธศาสนา จึงเห็นแจ้งชัดด้วยอนาคตังสญาณว่า ในอนาคตกาลพุทธศาสนาอันมีคันถธุระและวิปัสสนาธุระเป็นหลักจักประดิษฐานอยู่ได้แต่ในปัจจันตชนบทประเทศเท่านั้น จึงเป็นการสมควรที่เราจักส่งพระอรหันต์ทั้งหลาย ให้ไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในปัจจันตชนบท สืบไป

พระมหาโมคคัลลีเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์วัยชรา ๗๒ พรรษา ได้ส่งพระอรหันต์ ๒ ท่าน คือพระโสณะอรหันต์ และพระอุตตระอรหันต์ นำพุทธศาสนามาประดิษฐานที่เมืองตะโทง (Thaton) หรือ สุธรรมนครในประเทศพม่า ตามประวัติได้มีการสืบทอดวิปัสสนาวงศ์พระอรหันต์เรื่อยมาไม่ขาดสาย จนถึงสมัยของวิปัสสนาจารย์ติรงคะสะยาดอ พระมโนอรหันต์ พระมิงกุลโตญสะยาดอ พระมิงกุลเชตะวันสะยาดอ และท่าน**มหาสีสะยาดอ**(พระโสภณมหาเถระ) ตามลำดับ (ในประเทศไทยอ่านต่อบทที่ ๘)

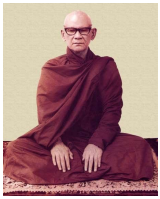

ประวัติโดยละเอียด[๑๖๓]

เมื่อวงศ์แห่งพระอรหันต์ ประดิษฐานมั่นคงในแผ่นดินสุวรรณภูมิเป็นเวลาเกือบ ๒,๐๐๐ ปี คือตั้งแต่พระโสณเถระและพระอุตตรเถระนำมา

---

[๑๖๓] พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙). **วิปัสสนาวงศ์** , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า ๒๕๔๕. ซอยประชาอุทิศ ๘๙/๑ ถนนประชาอุทิศ, เขตทุ่งครุ, กรุงเทพฯ ๑๐๑๔๐ พ.ศ. ๒๕๔๖.

ประดิษฐานไว้เป็นเบื้องแรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๕ เป็นต้นมา บรรดาพุทธบริษัทผู้มีจิตหวั่นเกรงภัยในวัฏสงสาร ปรารถนาจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ก็พากันอุตสาหะบำเพ็ญวิปัสสนาภาวนาสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย จวบจนถึงสมัยพระธรรมทัสสีอรหันต์ ทำการยกย่องปกป้องพระพุทธศาสนาและขยายวิปัสสนาวงศ์ให้กว้างขวางออกไป

ในปีพุทธศักราช ๑๕๔๑ ปรากฏมีพระภิกษุสองรูปเป็นสหายกัน รูปหนึ่ง มีนามว่า **พระเขมภิกขุ** กับอีกรูปหนึ่งมีนามว่า **พระติรงคภิกขุ** ตั้งแต่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เธอทั้งสองก็ตั้งใจศึกษาพระบาลีไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดทั้งนานาคัมภีร์ จนมีความรู้สูงสุดตามหลักสูตรการศึกษาในสมัยนั้น แล้วปรึกษากันว่า ต่อไปนี้ เราทั้งสองจะทำอะไรกันดี พระเขมภิกขุเห็นว่า เราทั้งสองควรจะตั้งหน้าบำเพ็ญวิปัสสนาธุระต่อไป เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินี้ให้จงได้ พระติรงคภิกขุได้ฟังก็หัวเราะแล้วค้านว่า อะไรกัน มรรคผลนิพพานสมัยนี้จะมีที่ไหนกัน มรรคผลนิพพานเป็นของไกลเกินฝัน หากจะมีอยู่ก็เห็นมีแต่ในพระคัมภีร์ ปัจจุบันนี้ไม่มีใครเขาสนใจเรื่องวิปัสสนาหรือมรรคผลนิพพานกันแล้ว เรามาเป็นพระอาจารย์ด้านคันถธุระบอกพระคัมภีร์กันดีกว่า ต่อไปภายหน้าจะได้เป็นใหญ่ มีเกียรติยศชื่อเสียงเกรียงไกร พระเขมภิกขุได้ฟังดังนั้นก็ส่ายหน้ากล่าวย้ำว่า มรรคผลนิพพานในสมัยนี้ จะมีหรือไม่มี ใครเล่าจะรู้ได้ หากว่าไม่มีการบำเพ็ญวิปัสสนา กล่าวเท่านั้นแล้ว ท่านก็เดินทางออกจากมหาวิหารบ่ายหน้าเข้าป่าไป

กาลต่อมา พระติรงคมหาเถระผู้เป็นใหญ่ ซึ่งบัดนี้วัยเข้าเกณฑ์ชรา ๗๐ พรรษาเศษแล้ว ท่านได้มีโอกาสต้อนรับอาคันตุกภิกขุผู้มีพรรษาเสมอกันรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นสหายจากกันไปนานหลายปี ก็คือ **พระเขมภิกขุ** ที่บอกว่าจะบำเพ็ญวิปัสสนาแล้วหายหน้าเข้าป่าไปนั่นเอง เมื่อได้พบปะสนทนากัน ณ ที่รโหฐานโดยลำพังตัวต่อตัวแล้ว แทนที่จะสนทนากัน ให้สนุกสนานด้วยเรื่องเก่า ๆ สมัยยังหนุ่มอยู่ แต่กลับชวนให้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาท่าเดียว โดยอ้างว่า

ตัวท่านจะเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานให้เอง พระติรงคมหาเถระ คณาจารย์ใหญ่จะได้เลื่อมใสเชื่อฟังคำก็หาไม่ ครั้นจะปฏิเสธไปตรง ๆ ก็เกรงจะเสียน้ำใจกัน จึงกล่าวอ้างว่า ตนเองแก่แล้ว เกิดมาชาตินี้ได้มีเกียรติยศชื่อเสียงเท่านี้ ก็เป็นที่พอใจแล้ว จะเอาอะไรกันอีก เมื่อเห็นว่า สุดที่จะเคี่ยวเข็ญให้สหายปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้แล้ว พระเขมมหาเถระจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นก็ไม่เป็นไรแต่ขอร้องให้จดจำ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้ จะได้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาต่อไป จะเอาไว้ใช้ประกอบการสอนในด้านคันถธุระก็ได้ หรือเผื่อว่าในวันข้างหน้า หากมีผู้มีวาสนามาขอเรียนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จะได้บอกเขาได้อย่างถูกต้องโดยบอกเขาไป

พระเขมมหาเถระ บอกวิธีการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานอย่างย่อแล้ว ก็อธิบายวิธีปฏิบัติตลอดจนสภาวะวิปัสสนาญาณโดยพิสดาร เสร็จแล้วจึงถามขึ้นว่า จำได้หรือไม่เล่าที่เราบอกมานี่ เมื่อเห็นสหายเก่ารับคำด้วยดี ก็ลุกขึ้นจัดแจงห่มจีวรอันเก่าคร่ำคร่าพร้อมกับบอกว่าจะขอลาจากไปแล้ว ต่อไปคงไม่ได้พบกัน เพราะฉะนั้น จึงขอให้เดินไปส่งที่ชายป่าใกล้มหาวิหารด้วย พระติรงคมหาเถระ เมื่อได้ฟังสหายเก่ามาอ้างว่า ต่อไปภายหน้าคงจะไม่ได้พบกันเช่นนั้น ก็พยุงสังขารอันชราเดินตามส่งถึงบริเวณชายป่าแล้ว พระเขมมหาเถระก็หยุดเดินหันหลังมามองหน้า แล้วถามขึ้นอีกว่า จำได้แน่นอนแล้วหรือวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาที่เราบอกไว้นั่นน่ะ พระติรงคมหาเถระก็รับรองจำได้สิ เอาเถอะน่าไม่ต้องห่วง ขอให้เดินทางไปโดยสวัสดีเถิด

พระเขมมหาเถระผู้มาจากแดนไกลจึงกล่าวเป็นครั้งสุดท้ายว่า จำได้ก็ดีแล้ว นั่นเป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานอันประเสริฐ เอาเถิด.... ต่อจากนี้ เราจะแสดงผลดีผลพลอยได้เล็กน้อย ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุมรรคผลนิพพานว่าจะเป็นประการใด ขอจงตั้งใจดูให้ดี ๆ ว่าเท่านี้แล้ว พระเขมมหาเถระผู้เชี่ยวชาญ

ในอภิญญาญาณ ก็อธิษฐานให้เกิดอิทธิวิธีอภิญญา เหาะทะยานขึ้นฟ้าหายวับไปต่อหน้า

กาลต่อมา....ยังมีพระภิกษุผู้มีบุญวาสนาอีกรูปหนึ่งนามว่า ***พระนโมภิกขุ*** ผู้มีจิตมุมานะไม่ท้อถอย หลังจากศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์จบแล้ว ออกเดินทางจากวิหารปัจจันตชนบทมุ่งหน้าไปหาพระอาจารย์ติรงคมหาเถระเรียนบทพระกรรมฐานแล้วจึงจรบ่ายหน้าไปยังวิหารปัจจันตชนบท ที่ท่านเคยพักอาศัยเป็นสุขสบาย ด้วยความตั้งใจว่า จะเข้าถ้ำบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ให้สำเร็จผลจงได้ ครั้นเดินทางมาถึงวิหารนั้นแล้ว ก็แจ้งความให้พระมิงกุลโตญผู้เป็นศิษย์และประชาชนชาวบ้านได้ทราบทั่วกัน พร้อมกับขอความกรุณาให้ช่วยอนุเคราะห์ในเรื่องอาหารบิณฑบาตเหมือนเช่นเดิม แล้วก็รีบเข้าถ้ำที่เคยอยู่มา เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทันที

ล่วงไปนับได้ ๗ ปี วันนั้นเป็นวันธรรมสวนะ ชาวบ้านทายกทายิกาพากันมาทำบุญถวายทานมากมาย ในขณะที่กำลังจัดแจงภัตตาหารอยู่นั้นพวกเขาก็ได้เห็นพระเถระ พระนโมเถระท่านเดินเข้ามายังวิหาร ด้วยอาการผ่องใส ก็เกิดโกลาหลตื่นเต้น ยินดีปรีดากันยกใหญ่ ต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการท่านอย่างชุลมุนวุ่นวาย บ้างก็ไต่ถามความเป็นไปอยู่อึงคะนึง เมื่อการถวายทานให้พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านก็บอกว่า ต่อไปนี้ทุกๆ วันธรรมสวนะ ท่านจะออกจากถ้ำมาแสดงธรรมแก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณที่เฝ้าผลัดเปลี่ยนเวียนเวรส่งภัตตาหารไปให้ท่านเป็นเวลานานหลายปี และโดยเหตุที่พระธรรมเทศนาที่จะแสดงนี้ จะมีประโยชน์แก่ชาวโลกต่อไปในวันข้างหน้า ฉะนั้น จึงขอให้พระมิงกุลโตญศิษย์ของท่านช่วยจดบันทึกข้อความ สำคัญในพระธรรมเทศนาไว้ด้วย

นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นมา พอถึงวันธรรมสวนะ ท่านพระอาจารย์นโมเถระก็ออกจากถ้ำมาแสดงพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาตามวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ ซึ่งมีใจความที่เป็นสาระสำคัญว่า เมื่อโยคีบุคคลผู้

เห็นภัยในวัฏสงสาร เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว วิปัสสนาญาณจักเกิดขึ้น ในขันธสันดานตามลำดับ นับตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณ จนกระทั่งถึงมรรคญาณผลญาณและปัจจเวกขณญาณเป็นที่สุด และอธิบายสภาวะแห่งวิปัสสนาญาณเหล่านั้น ออกไปอย่างกว้างขวางพิสดารยิ่งนัก โดยยกเอาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และข้อความที่ปรากฏในพระบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา มาเป็นหลัก แล้วลงท้ายด้วยคำว่า พระปริยัติธรรมและพระปฏิบัติธรรมจะต้องตรงกัน พระปฏิเวธธรรม คือมรรค ผล นิพพาน จึงจะบังเกิดขึ้นได้ ในวันพระสุดท้าย เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว พระอาจารย์นโมเถระ ก็กวักมือเรียก***พระมิงกุลโตญ***ผู้เป็นศิษย์ ให้นำเอาบันทึกพระธรรมเทศนาเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนา ที่ท่านแสดงติดต่อกันหลายวันพระนั้น มาพิจารณาตรวจตราแก้ไขจนถูกต้องดีแล้ว ก็บอกว่า จงเก็บรักษาไว้ให้ดี นี่คือวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาวงศ์อรหันต์แล้วก็หันมาถามชาวบ้านที่ประชุมกันอยู่ที่นั่นว่า บรรดาท่านทั้งหลายเคยได้ยินคำว่า พระอรหันต์กันบ้างหรือไม่ครั้นได้รับคำตอบว่าเคยได้ยิน ท่านจึงถามต่อไปว่า แล้วท่านทั้งหลายมีใครเคยเห็นองค์พระอรหันต์กันบ้างหรือไม่ เมื่อได้รับคำตอบ ว่าไม่เคยเห็น ท่านจึงถามต่อไปว่า ขณะนี้อยากจะเห็นองค์พระอรหันต์หรือไม่ เขาเหล่านั้นก็ตอบพร้อมกันว่าอยากเห็น ท่านจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้น ปฐมยามราตรีนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายไปประชุมกันดู ที่ปากถ้ำ

ราตรีนั้น ครั้นถึงเพลาปฐมยาม ท่าน**พระมิงกุลโตญ** พร้อมกับประชาชนชาวบ้านมากหลาย ได้พากันมายืนออยู่ที่ปากถ้ำ สนทนาไต่ถามกันพึมพำอยู่ว่า องค์พระอรหันต์ที่ท่านอาจารย์พระนโมเถระบอกให้มาคอยดูนั้น จะเป็นท่านผู้ใด มาจากไหน รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร บางคนก็ว่า คงจะเป็นพระอรหันต์ท่านเหาะมาจากฟากฟ้าป่าหิมพานต์ และบางคนก็ว่าไม่ใช่ คงจะเป็นท่านอาจารย์นโมเถระพระเถระของเราเสียกระมัง เพราะว่าเท่าที่สังเกตดู วันนี้เห็นเจ้ากูมีกายินทรีย์ผ่องใสนักในขณะที่ชาวบ้านกำลังวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่นั้น ก็ให้มีอันเกิดโอภาสแสงสว่างจ้าขึ้นมาในบริเวณถ้ำ

ณ ท่ามกลางแสงสว่างนั้นก็พลันปรากฏร่างของพระนโมเถระ กำลังนั่งตั้งกายตรงดำรงสติมั่น และหลับตาในท่านั่งกรรมฐานอยู่แลดูงามสง่าน่าเคารพบูชาเลื่อมใสยิ่งนัก ปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่ตามหาชนอยู่ชั่วครู่ใหญ่ แล้วก็เกิดเตโชธาตุ คือไฟลุกขึ้น ไหม้ชายจีวรและกายของท่านอย่างน่าตกใจ ผู้คนทั้งหลายเห็นเหตุร้ายเช่นนั้น ก็พากันวิ่งถลันเข้าไปเพื่อจะช่วยดับไฟ แต่ก็สายไปเสียแล้วด้วยว่า เตโชธาตุนั้นเมื่อตั้งขึ้นไหม้อยู่ชั่วอึดใจแล้ว ก็ไพโรจน์โชติช่วงชัชวาล เข้าสังหารเผาผลาญสรีระกายของท่านอาจารย์นโมเถระ ให้ย่อยยับยุบลงโดยเร็วพลันทันใด เมื่อผู้คนทั้งหลายวิ่งเข้าไปถึงนั้นก็ได้เห็นแต่เพียงอัฐิธาตุของท่านเหลือเป็นกองขาวโพลนอยู่

พระมิงกุลโตญศิษย์ของท่านเมื่อได้เห็นปาฏิหาริย์มหัศจรรย์เกิดขึ้นกับตาเช่นนั้น ก็ทราบได้ทันทีว่า **พระนโมเถระ**อาจารย์ตนเป็นพระอรหันต์ ก็เกิดโสมนัสยิ่งหนักหนา จึงประกาศแก่ประชาชนชาวบ้านเหล่านั้นซึ่งล้วนแต่เป็นญาติโยมของท่านให้ได้ทราบโดยทั่วกัน ครั้นกลับมาถึงวิหารแล้ว ก็นำเอาบันทึกพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ มาพิจารณาศึกษาจนเป็นที่เข้าใจดีแล้ว จึงบอกลาญาติโยมชาวบ้านเดินเข้าถ้ำไปบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นการเจริญรอยตามพระอาจารย์นโมเถระอรหันต์ทันที

การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของท่านพระมิงกุลโตญนี้ปรากฏว่าท่านอุตสาหะบำเพ็ญอยู่นานหลายปี โดยมีทายกทายิกา ผลัดเปลี่ยนกันนำเอาภัตตาหารไปถวายท่านที่ถ้ำเช่นเดียวกับที่เคยนำไปถวายพระนโมเถระอรหันต์ เมื่อบำเพ็ญวิปัสสนาอยู่นานจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้วก็ออกจากถ้ำตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นโดยตัวท่านเองเป็นพระวิปัสสนาจารย์บอกกรรมฐาน ตามวิธีการวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ที่ท่านบันทึกไว้และเคยปฏิบัติมา ประชาชนชาวบ้านต่างพากันศรัทธาเลื่อมใส มาเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากมาย ไม่นานเท่าใด ชื่อเสียงสำนักวิปัสสนากรรมฐาน

ของท่านอาจารย์พระมิงกุลโตญ ก็ค่อยขจรขจายแผ่กว้างออกไป

สมัยนั้น ยังมีภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งนามว่า **พระนารทภิกขุ** เป็นผู้มีบุรพวาสนาควรแก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ครั้นบรรพชาในวิชาการทางพระพุทธศาสนาเชี่ยวชาญดี แต่แทนที่จะมีความพอใจใฝ่หาเกียรติยศชื่อเสียงในด้านคันถธุระ กลับมีความพอใจใคร่จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นการนำตนออกจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร เพื่อไม่ให้เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ก็พอดีได้สดับข่าวอันเป็นมงคลว่า พระอาจารย์มิงกุลโตญตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นแล้ว จึงเดินทางไปพบกับพระอาจารย์มิงกุลโตญเพื่อสอบถามให้แน่ใจก่อนว่า สำนักปฏิบัติกรรมฐานที่ตั้งขึ้นมานี้ เป็นสำนักปฏิบัติสมถกรรมฐาน หรือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ครั้นได้ความแจ้งชัดว่า เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามวิปัสสนาวงศ์อรหันต์ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระโสณะอรหันต์และพระอุตตระอรหันต์ พระนารทภิกขุก็ให้ดีอกดีใจสุดประมาณ รับอภิวันท์ขอกรรมฐานจากพระอาจารย์แล้วก็เริ่มบำเพ็ญ วิปัสสนากรรมฐานทันที

พระนารทภิกขุผู้มีบุรพวาสนา อุตสาหะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่เป็นเวลาช้านาน นับด้วยจำนวนปี โดยมีพระอาจารย์มิงกุลโตญเป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้บอกกรรมฐาน และเป็นผู้ควบคุม ในขณะปฏิบัติอย่างเข้มงวดกวดขัน ในที่สุด ก็ได้ผลสมความมุ่งหมาย ทำให้ท่านหมดความสงสัยในวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพราะว่าวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ปรากฏอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง จนท่านได้บรรลุอมตธรรมในพระพุทธศาสนา พระอาจารย์มิงกุลโตญพิจารณาเห็นว่า พระนารทภิกขุผู้เป็นศิษย์ของท่านรูปนี้ มีสติปัญญามาก ทั้งสภาวะวิปัสสนาญาณก็ปรากฏขึ้นในขันธสันดานชัดเจนแจ่มใสควรจะเป็นหลักสำคัญในพระศาสนาด้านวิปัสสนาธุระต่อไปภายหน้า จึงมีคำสั่งกำชับให้ท่านทบทวนวิปัสสนาญาณ จนเชี่ยวชาญแม่นยำในสภาวะวิปัสสนาญาณอยู่เป็นเวลานาน เมื่อเป็นที่พอใจท่านแล้ว ก็ให้ออกจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อสอนวิชาวิปัสสนาจารย์ให้ต่อไป

กาลต่อมา ปรากฏว่าพระอาจารย์นารทเถระนั้น ท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระ ตามที่พระอาจารย์มิงกุลโตญคาดหวังไว้ทุกประการ มหาชนเรียกท่านอีกนามหนึ่งว่า “มิงกุลเชตะวัน สะยาดอ”

ที่สำนักของท่านมิงกุลเชตะวันสะยาดอนี้ มีศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์มากมาย ในบรรดาศิษย์จำนวนมากนั้น ปรากฏว่ามีศิษย์บรรพชิตที่สำคัญ ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในสมัยปัจจุบันอยู่รูปหนึ่ง นามว่า “พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต” หรือ “**มหาสีสะยาดอ**”[๑๖๔]

(การเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย ดูเพิ่มเติม หน้า ๔๐๔)

[๑๖๔] ดูรายละเอียดในหนังสือ : **๑๐๐ ปี อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนต์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , ถนนบรมราชชนนี ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

บทที่ ๖

การล้างบาป

ชาวพุทธหลายคนมีความเชื่อฝังใจว่า การล้างบาปไม่มีในศาสนาพุทธอย่างแน่นอน บุญและบาปนำมาลบล้างกันไม่ได้อย่างเด็ดขาด โดยยึดแนวคิดว่า การล้างบาปก็คือการสารภาพความผิดแล้วบาปทั้งหมดก็จะหลุดหายไป อย่างที่ทำกันในบางศาสนา แต่โดยความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าหาได้ทรงปฏิเสธการล้างบาปไม่ พระองค์กลับทรงตรัสย้ำถึงวิธีการล้างบาปที่ถูกต้อง ที่มิใช่เพียงแค่ปากพูดหรืออาบน้ำ[๑] นั่นคือทรงตรัสรับรองว่า บาปสามารถล้างได้โดยการชำระล้างที่กิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดบาปนั้นๆ อีกทีหนึ่งด้วย**มรรคญาณ**[๒] อันเกิดจากการเจริญวิปัสสนาในพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น ซึ่งเป็นการชำระล้างที่แท้จริง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคลผู้ล้างบาปได้แล้วไว้ว่า

"บุคคลผู้มีกาย วาจา ใจสะอาด ไม่มีอาสวะ ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บุคคลนั้นเรียกว่า เป็นผู้**ล้างบาป**ได้แล้ว"[๓]

"ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมล้างมิจฉาทิฏฐิได้ **ล้างบาป**อกุศลเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความ

---

[๑] "ใครหนอช่างไม่รู้ มาบอกความนี้แก่ท่าน ซึ่งไม่รู้ว่า คนจะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการอาบน้ำ ถ้าเช่นนั้นพวก กบ เต่า ปลา ที่เที่ยวหากินอยู่ในน้ำทั้งหมดก็คงพากันไปสวรรค์แน่แท้ คนเชือดสัตว์ โจร เพชฌฆาต และคนที่ก่อกรรม แม้เหล่านั้นก็จะพึงพ้นจากบาปได้ เพราะการอาบน้ำ..ละชิ" ดูใน ขุ.เถรี (ไทย) ๒๖/๒๔๐/๕๙๔.

[๒] ชำระบาปทั้งปวง ที่เกิดขึ้นในอายตนะภายในและภายนอก ด้วย**มรรคญาณ** ดูใน ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๗๓.

[๓] ดูใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘.

เจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย”[๔]

“บุคคลผู้ชำระล้างบาปได้ทั้งหมด ไม่กลับมาสู่ตัณหาและทิฏฐิในภพเทวดาและมนุษย์อีก ผู้นั้นเรียกว่า **ผู้ล้างบาปได้แล้ว**”[๕]

พระวักกลิอรหันต์กล่าวไว้ว่า “เราได้เสวยบาปกรรมที่เราได้ทำไว้ในชาติอื่นๆ แต่ปางก่อน บัดนี้ เราจะลอยบาปนั้นเสียตรงนี้ เราได้มีความเห็นอย่างนี้มาแต่เดิม เรานั้นครั้นฟังพระวาจาสุภาษิตอันเป็นบทที่ประกอบด้วยเหตุผลแล้ว ก็ได้พิจารณาเห็นเนื้อความตามความเป็นจริง ได้อย่างถ่องแท้โดยแยบคาย **ล้างบาป**ได้หมดแล้ว เป็นผู้ไม่มีมลทิน หมดจดสะอาดบริสุทธิ์ เราก้าวลงสู่กระแสน้ำ คือ มรรคมีองค์ ๘ ล้างบาปได้หมดแล้ว บรรลุวิชชา ๓ ได้แล้ว”[๖]

เหล่าพราหมณ์ที่มานับถือศาสนาพุทธกล่าวภาษิตไว้ว่า “ฉันขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้คงที่ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก ข้อนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ฉัน เมื่อก่อนนี้ฉันเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระพรหม วันนี้ ฉันเป็นพราหมณ์จริงๆ แล้ว ฉันได้วิชชา ๓ เป็นผู้**ล้างบาป**ได้แล้ว”[๗]

๖.๑ บาปคืออะไร

บาป แปลว่า สิ่งที่ทำให้ตกอบายภูมิ วิเคราะห์ศัพท์ว่า อปายาทิทุกฺขํ ปาเปนฺตีติ ปาปานิ.[๘] ธรรมชาติเหล่าใด ทำให้สรรพสัตว์ต้องประสบทุกข์ในอบายภูมิ ธรรมชาติเหล่านั้น ชื่อว่า บาป

---

[๔] ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๗/๒๕๐.

[๕] ดูใน ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๕๒๕/๖๒๒.

[๖] ดูใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๔๘/๓๙๘.

[๗] ดูใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๕๑/๕๙๕.

[๘] อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยาปญฺจิกา นาม อตฺถโยชนา (บาลี) ๑/๓๕๖.

"บาป" มีคำที่เป็นไวพจน์อีกหลายคำ เช่น อกุศล ทุจริต อกรณียะ เป็นต้น บาปนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งไม่ให้ทำ ว่า "สพฺพปาปสฺส อกรณํ" อย่าทำบาปทั้งปวง[๙]

"**บาป**" ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง "**ความชั่ว**"[๑๐] เป็นสิ่งนำไปสู่หนทางแห่งความเสื่อมทราม ยังผู้กระทำบาปนั้นให้ได้รับความเดือดร้อนและเป็นทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดบาป คือ ตัณหาและทิฏฐิ[๑๑]

รากเหง้าแห่งตัณหาและมิจฉาทิฏฐิ คือ อวิชชา (ความไม่รู้จริง) อโยนิโสมนสิการ (ความไม่ทำไว้ในใจโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอายต่อบาป) อโนตตัปปะ (ความไม่เกรงกลัวต่อวิบากกรรม) และอุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)[๑๒]

สาเหตุที่ทำให้เกิดบาป รวมเรียกว่า***กิเลส*** ได้แก่ สภาวธรรมฝ่ายชั่วที่เป็นอกุศล มีอยู่ในสันดานของปุถุชนทุกคน ทำให้จิตเสื่อมทราม ชักจูงให้ทำความชั่วต่างๆ ส่งผลให้ต้องไปตกอบายภูมิ ๔[๑๓]

อบาย แปลว่า ปราศจากความเจริญ[๑๔] อบายภูมิ คือถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัยอันปราศจากความเจริญ (ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ต้องเสวยวิบากกรรมรับโทษอย่างเดียว)[๑๕] มี ๔ ภูมิ

๑. เดรัจฉาน คือ แดนที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ดำเนินชีวิตโดยทางขวาง (คลาน) เป็นดินแดนสำหรับผู้ที่มี**โมหะ**เป็นตัวนำ มีจิตเป็นมิจฉาทิฏฐิ ได้แก่

---

[๙] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

[๑๐] ดูใน ขุ.อุทาน. (บาลี) ๒๕/๔๘/๒๗๖.

[๑๑] ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๕/๑๐๔.

[๑๒] ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒.

[๑๓] ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๖๓.

[๑๔] ที.ม.อ (บาลี) ๑/๙๕/๙๔.

[๑๕] สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๒๙๐.

หมา แมว ช้าง ม้า เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่ามีคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรก หรือกำเนิดเดรัจฉาน” [๑๖]

๒. เปรต คือ แดนที่อดอยาก หิวกระหาย เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ปราศจากความสุขสบาย เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในเปรตวิสัย คือ ผู้ที่มีจิตโลภอยากได้ไม่สิ้นสุด คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “เหล่าสัตว์ทำกาละแล้วบังเกิดในหมู่เปรต ด้วยอำนาจความ**โลภ**ที่ครอบงำอยู่” [๑๗]

๓. อสุรกาย คือ แดนที่มีแต่ความเศร้าหมอง คือ พวกอสูรกายทั้งหลาย จัดอยู่ในจำพวกเปรตเช่นกัน ผู้ที่จะเกิดในภูมิอสุรกายนี้ คือ ผู้ที่มีจิตประกอบด้วย**โทสะ** คือ ความโกรธเช่นเดียวกับผู้ที่เกิดในภูมินรก[๑๘]

๔. นรก คือ แดนที่อันปราศจากความสุข มีแต่ความเร่าร้อน ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว[๑๙] ได้แก่ มหานรก ๘ ขุม มีสัญชีวนรกเป็นต้น อุสสทนรก ๑๖ ขุม มีกุกกุลนรกเป็นต้น และโลกันตนรก ผู้ที่จะไปเกิดในนรกขุมต่างๆ นั้นขึ้นอยู่กับการกระทำของแต่ละบุคคลที่ประกอบด้วย**โทสะ** คือ ความโกรธ[๒๐]

คำว่า อบาย ทุคติ วินิบาต ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวพจน์ของนรก แต่มีความหมายต่างกัน คือ

๑. อบาย หมายถึง ที่ที่ปราศจากความเจริญงอกงามหรือความสุข

๒. ทุคติ หมายถึง สถานที่ที่มีแต่ความทุกข์

๓. วินิบาต หมายถึง สถานที่ที่สัตว์ผู้ทำความชั่วจะต้องตกไป[๒๑]

---

[๑๖] ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

[๑๗] ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๔๐.

[๑๘] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

[๑๙] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

[๒๐] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๒๔๖, ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๕/๑๓๘.

[๒๑] ดูใน องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐.

๖.๒ ความทุกข์ทรมานในนรก[๒๒]

พระพุทธศาสนาสอนให้เรียนรู้ธรรมชาติของตัวเราเอง เพื่อให้เห็นความจริงว่า ชีวิตของเราทุกคนขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ คือกฎของกรรม บุคคลสร้างเหตุใดไว้ย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น ถ้าสร้างเหตุดีย่อมได้รับผลดี ถ้าสร้างเหตุชั่วย่อมได้ผลชั่ว ปัญหาที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ทั้งหลายนั้นเป็นทุกข์ ซึ่งธรรมดาแล้วไม่มีใครปรารถนาความทุกข์ ดังนั้น เมื่อทุกข์เกิดขึ้นจึงไม่พอใจ เกิดเป็นปัญหาทางใจ ซึ่งความทุกข์ทั้งหมดล้วนส่งผลมาจากเหตุชั่ว คือ อกุศลกรรมทั้งสิ้น ความทุกข์เป็นปัญหาในชีวิตประจำวันย่อมมีอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เด็กก็เป็นทุกข์ตามประสาเด็ก วัยรุ่นก็เป็นทุกข์ตามประสาวัยรุ่น ผู้ใหญ่ก็เป็นทุกข์ตามประสาผู้ใหญ่ คนจนก็เป็นทุกข์ตามแบบคนจน คนมั่งมีก็เป็นทุกข์ตามแบบคนมั่งมี ไม่ว่าใครจะเป็นอะไรก็ทุกข์ทั้งนั้น ถ้าไม่รู้จักแบ่งเบาความทุกข์ให้หมดไปจากจิตใจ ไม่ประพฤติธรรม ไม่เอาธรรมะเป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิต เราก็ต้องมีความทุกข์อยู่เรื่อยไป และทุกข์ใหญ่ที่สุดของสรรพสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิด ก็คือการตกนรก

นรก คือ ภพที่มีแต่ความร้อนรนทุกข์ทรมาน หลบหนีไม่ได้ ตายก็ไม่ได้ รอแต่วันหมดวิบากกรรม[๒๓] พระเถระท่านหนึ่งกล่าวเปรียบไว้ว่า “ท่านเคยฝันร้ายที่ต้องถึงกับสะดุ้งตื่นหรือไม่? ความรู้สึกในนรกก็เหมือนกันกับฝันร้ายอย่างสุดๆ ต่างกันแต่..ในนรกไม่มีโอกาสผวาตื่นเท่านั้นเอง!”

ในนรกมีแต่ความเร่าร้อน ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมาน หนีไม่ได้ **ตายก็ไม่ได้** จนกว่าจะสิ้นวิบากกรรม[๒๔] ได้แก่ มหานรก ๘ ขุม อุสสทนรก ๑๖ ขุม และโลกันตนรกอีก ๑ ขุม[๒๕]

---

[๒๒] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐

[๒๓] ม.ม. (ไทย) ๑๔/๒๖๘/๓๑๕

[๒๔] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

[๒๕] ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

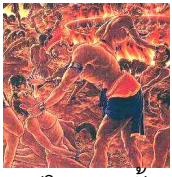

ตัวอย่าง เช่น “ยมบาล ใช้ขอเหล็กร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขาออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตาย ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป”[๒๖]

เหตุปัจจัยที่ทำให้ต้องตกนรก[๒๗]

บุคคลผู้มีความเห็นผิดว่า ชีวิตร่างกายเป็นของเที่ยงแท้ถาวร เป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นของของเรา เขา**ยังต้อง**ไปตกอบายภูมิได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าว่า “ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่ามีคติ ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดเดรัจฉาน[๒๘] เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก[๒๙] บุคคลผู้มีปัญญาทรามประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในนรก”[๓๐]

นรกมี ๒ ประเภท คือ

๑. นรกบนดิน เช่น คุกตาราง ซ่องบางแห่ง ค่ายกักกันนักโทษบางที่

๒. นรกหลังตาย เป็นภพของสัตว์ที่ต้องมาชดใช้กรรมชั่วที่ตนเองได้เคยทำไว้ มีแต่ความทุกข์ทรมาน และเสียงร้องด้วยความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา หาระหว่างคั่นมิได้[๓๑]

---

[๒๖] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐

[๒๗] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐

[๒๘] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

[๒๙] ดูใน องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๙.

[๓๐] ดูใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๒/๓๗๙.

[๓๑] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๗๐/๓๑๗.

มหานรก ๘ ขุม

นรกขุมใหญ่มี ๘ ขุม แต่ละขุมมีประตู ๔ ด้าน ประตูหนึ่งๆ มีนรกบริวาร ๔ ขุม รวมมหานรกขุมหนึ่งๆ มีนรกบริวาร ๑๖ ขุม ดังนี้[๓๒]

๑. **สัญชีวนรก** นรกที่สัตว์ไม่มีวันตาย หมายถึงสัตว์ในนรกนี้ ถูกสับถูกฟัน เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้ว กลับฟื้นขึ้นมาบ่อย ๆ (คือ) อายุ ๕๐๐ ปี อายุกัป (๑ วันนรก = ๙ ล้านปีมนุษย์)[๓๓]

- ลักษณะพื้นเป็นเหล็กหนา เผาไฟจนแดงโชน ขอบด้านข้าง ๔ ขอบก็เช่นกัน มองออกไปไม่แลเห็นขอบบ่อ
- มีอาณาเขตใหญ่ไพศาล แต่จะหาที่ว่างเว้นจากไฟไม่ได้เลย
- ระหว่างไฟจะมีสรรพาวุธต่างๆ เช่น หอก ดาบ ฯลฯ สารพัดจะมีถูกไฟเผาแดงจนมีความคมจัด
- สัตว์นรกวิ่งพล่านเพราะเท้าเหยียบไฟ ร่างกายติดไฟตลอดเวลา เวลาวิ่งไปก็จะไปกระทบกับหอก ดาบ ฆ้อน หรืออาวุธต่างๆ มาฟัน แทง สับ ร้องครวญคราง ยมบาลถืออาวุธต่าง ๆ อันมีไฟลุกโพลง ตัดร่างกายให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ ตายแล้วก็ฟื้นมารับกรรมอีก ตลอดเวลา[๓๔]

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตไม่บริสุทธิ์ หยาบช้า ก่อกรรมทำเข็ญ เช่น ฆ่าสัตว์ เบื่อสัตว์ เบียดเบียนบุคคลที่ต่ำกว่าตนเป็นนิจ

๒. **กาฬสุตตนรก** นรกสายบรรทัดเหล็ก ลงโทษด้วยเส้นเชือกดำ แล้วถากหรือตัดด้วยเครื่องประหาร สัตว์นรกวิ่งไปบนแผ่นเหล็กแดง ถ้าล้มลงจะถูกดีดด้วยสายบรรทัดเหล็กแดง มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีอายุกัป (๑ วันนรก = ๓๖ ล้านปีมนุษย์)

- มีกำแพงทั้ง ๔ ด้านเป็นเหล็ก พื้นเป็นเหล็กถูกเผาไฟแดงโชน

---

[๓๒] ขุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๔๒๑/๑๖๖-๑๘๗, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๘/๘๓-๘๔/๑๑๑-๑๑๔.

[๓๓] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๒๓/๕๑๕.

[๓๔] ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๑-๒๗๑/๑๖๗-๑๗๓.

• ยมบาลพากันบันลือโห่ร้อง ไม่ขาดระยะ ถืออาวุธที่ไฟลุกโพลง ไล่ฆ่าสัตว์นรกผู้กำลังวิ่งหนีไปมา อยู่บนแผ่นดินโลหะอันลุกโพลง จับสัตว์นรกให้นอนลง นำเลื่อยบ้าง ขวานบ้าง มีดอีโต้บ้างที่ไฟกำลังติดสับ เฉือนสัตว์นรกนั้น ให้เป็น ๘ ส่วนบ้าง ๑๖ ส่วนบ้าง

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาป ทำการทรมานสัตว์ด้วยการตัดเท้า หู ปาก จมูก ทำร้ายบิดามารดา ครู อาจารย์ ฯลฯ เบียดเบียนหรือฆ่าภิกษุ สามเณร ดาบส หรือเป็นเพชฌฆาต

๓. **สังฆาฏนรก** นรกที่มีภูขาเหล็กใหญ่มีไฟลุกโพลงบดขยี้สัตว์นรก นรกที่ถูกบดหรือหนีบ หมายถึงมีภูเขาเหล็กลุกเป็นไฟกลิ้งมาบดขยี้สัตว์ในนรก มีอายุ ๒,๐๐๐ ปีอายุกัป (๑ วันนรก = ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์)

• มีกำแพงทั้ง ๔ ด้านเป็นเหล็ก พื้นเป็นเหล็กถูกเผาไฟแดงโชน

• ยมบาลจะจับเอาสัตว์นรกให้เข้าไปในแผ่นดินเหล็ก ที่ลุกโพลงเพียงเอว ตรึงแน่นไม่ให้หวั่นไหว จากนั้นภูเขาเหล็กอันลุกโพลงลูกใหญ่ เกิดขึ้นแต่ทิศบูรพา ครางกระหึ่มเหมือนเสียงอสนีบาต กลิ้งมาบดสัตว์เหล่านั้น ราวกะว่าบดงาให้เป็นผง แล้วไปตั้งอยู่ในทิศปัจฉิม กลิ้งไปเหมือนอย่างนั้น แล้วตั้งอยู่ในทิศบูรพา อนึ่ง ภูเขาทั้ง ๒ ลูกนั้นได้กลิ้งมาปะทะกันแล้ว บดขยี้สัตว์นรก ดุจบีบคั้นน้ำอ้อย

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปหยาบช้า ด้วยใจอศุลกรรม ไร้ความเมตตากรุณา ทำทารุณกรรมสัตว์ด้วยวิธีการต่างๆ เป็นประจำ หรือบุคคลที่ทรมานเบียดเบียนสัตว์ที่ตนใช้ประโยชน์ และพวกนายพราน

๔. **มหาโรรุวนรก** (ชาลโรรุว) นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องไห้ครวญคราง เพราะมีเปลวไฟพุ่งวูบเข้าทางทวารทั้ง ๙ เผาสัตว์นรกตลอดเวลา อายุ ๘,๐๐๐ ปีอายุกัป (๑ วันนรก = ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์)

• กำแพงเหล็ก ๔ ด้านไฟลุกโชน หาเปลวไม่ได้ ยิ่งลึกก็ยิ่งร้อนมาก

• ตรงกลางขุมนรก มีดอกบัวเหล็ก กลีบเหล็กถูกเผาไฟจนแดงโชน กระแสแห่งไฟพุ่งออกจากกลีบตลอดเวลา

- ไม่มียมบาล
- สัตว์นรกจะถูกกรรมทำให้ต้องเอาหัวมุดลงไปในดอกบัว มือและขาก็จะจุ่มลงไปเช่นกัน กลีบบัวจะงับเข้ามาหนีบขาไว้ถึงข้อเท้า หนีบมือไว้ถึงข้อมือ ส่วนหัวจะหนีบไปถึงคาง เพื่อให้ไฟเผา เปลวไฟจะแทรกเข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของพวกสัตว์นรกผู้กำลังหมกไหม้อยู่

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาป ตัดคอสัตว์ด้วยความโกรธ ปล้นขโมยทรัพย์สมบัติของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และของศาสนา เช่น ของภิกษุสามเณร ดาบส แม่ชี และสิ่งของเครื่องสักการะ ที่เขาบูชาพระรัตนตรัย ปล้นโกงเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

๕. **โรรุวนรก** (ธูมโวรุวนรก หรือจูฬโรรุวนรก) นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องไห้ครวญครางของสัตว์นรกที่ถูกควันไฟอันแสบร้อน มีอายุ ๔,๐๐๐ ปีอายุกัป (๑ วันนรก = ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์)

- กำแพงเหล็ก ๔ ด้านไฟลุกโชน หาเปลวไม่ได้ ยิ่งลึกก็ยิ่งร้อนมาก
- ตรงกลางขุมนรก มีดอกบัวเหล็ก กลีบเหล็กถูกเผาไฟจนแดงโชน กระแสแห่งไฟพุ่งออกจากกลีบตลอดเวลา
- ไม่มียมบาล
- สัตว์นรกจะถูกกรรมทำให้ต้องเอาหัวมุดลงไปในดอกบัว มือและขาก็จะจุ่มลงไปเช่นกัน กลีบบัวจะหนีบขาไว้ถึงข้อเท้า หนีบมือไว้ถึงข้อมือ ส่วนหัวจะหนีบไปถึงคาง เพื่อให้ควันแสบแทรกเข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของเหล่าสัตว์นรกผู้ไหม้อยู่ แล้วจึงค่อยทำสรีระให้เป็นผงไหลออกมาคล้ายดังแป้ง

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปเผาสัตว์ทั้งเป็น ตัดสินความไม่ยุติธรรม รุกที่ดิน เอาสาธารณสมบัติมาเป็นของตน กินเหล้าเมาประทุษร้ายผู้อื่น ชาวประมง คนที่เผาป่าที่สัตว์อาศัยอยู่

๖. **ตาปนนรก** (จูฬตาปน) นรกที่ทำให้สัตว์เร่าร้อน ด้วยการให้นั่ง

ตรึงติดอยู่ในหลาวเหล็ก อันร้อนแดงให้ไฟไหม้อยู่ตลอดเวลา อายุ ๑๖,๐๐๐ ปีอายุกัป (๑ วันนรก = ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์)

- ยมบาลจับสัตว์นรกให้นั่งตรึงติดอยู่ในหลาวเหล็ก ไม่ให้กระดิกได้
- สัตว์นรกนั่งบนหลาวเหล็กที่ลุกโพลง มีประมาณเท่าลำตาล ในนรกนั้น แผ่นดินภายใต้ย่อมลุกโพลง สัตว์ทั้งหลายย่อมลุกเป็นเปลวเพลิง กระดิกไม่ได้เลย

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์เป็นคนใจบาป ประกอบกรรมด้วยโลภะ โทสะ โมหะ เช่น ฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ และคนที่เผาบ้านเมือง กุฏิ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ทำลายเจดีย์

๗. **มหาตาปนนรก** (ปตาปน) นรกที่เต็มไปด้วยความเร่าร้อนอย่างมากมายเหลือประมาณ อายุประมาณ ๕๕,๘๗๒ ล้านปีมนุษย์[๓๕]

- มีกำแพงทุกด้าน มีไฟที่ความร้อนสูง คล้ายแสงสว่าง พุ่งเข้ามาจากรอบทิศ มารวมกันตรงกลาง
- มีภูเขาที่ตั้งอยู่ตรงกลางขุมนรก ก็จะมีไฟพุ่งเข้าพุ่งออกเป็นเหล็กที่เผาแดง
- ยมบาลบังคับให้สัตว์นรกป่ายปีนขึ้นไปบนยอดเขาที่มีไฟโพลงด้วยอาวุธทั้งหลาย ที่กำลังลุกโชน พอไปใกล้ถึงยอด ลมอันมีกรรมเป็นปัจจัยย่อมพัดสัตว์เหล่านั้น ไม่อาจจะทรงตัวอยู่บนภูเขานั้นได้ ก็เอาศีรษะลง ร่วงหล่นลงมา ก็จะถูกแหลนหลาวที่ปักเอาไว้โดยรอบแทงเข้ามีร่างกายทะลุเข้าไปในหลาวเหล็กเหล่านั้น ไฟย่อมเผาสัตว์ให้เร่าร้อนเหลือเกิน เมื่อหล่นจากแหลนหลาวนั้นร่างก็จะถูกไฟเผาตามเดิม ยมบาลก็จะมาไล่ให้ปีนขึ้นไปยอดเขาต่อไป

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปหนาไปด้วยอกุศลมลทิน เช่น ประหารคนหรือสัตว์ให้ตายเป็นหมู่มากๆ ไม่คำนึงถึงชีวิตเขาชีวิตท่าน และ

---

[๓๕] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๒๓/๕๑๕

คนที่มีอุจเฉททิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ นัตถิกทิฏฐิ อเหตุทิฏฐิ และอกิริยทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง

๘. **อเวจีนรก** นรกที่ปราศจากคลื่น คือ ไม่มีเวลาว่าง หมายถึงนรกที่มีเปลวไฟพลุ่งออกมาจากทิศทั้ง ๔ เผาสัตว์นรกอยู่ตลอดเวลา อายุประมาณ ๑ อันตรกัปของมนุษย์

- สัตว์นรก ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้เลย
- มีกระดูกแดงฉาน เนื่องจากถูกไฟเผาจนสุก ถูกให้ยืนกางแขน
- มีกำแพงปิดเฉพาะตัว ๖ ทิศ
- มีหอกแทงทะลุตรึงไว้ทั้งหมด จากบนลงล่าง ซ้ายทะลุขวา หน้าทะลุหลัง หลายสิบเล่ม จนไม่สามารถจะขยับได้เลยแม้แต่น้อย จำนวนสัตว์นรกที่อยู่ในขุมนี้ มีมากกว่าทั้ง ๗ ขุม ที่กล่าวมาแล้วรวมกันทั้งหมดเสียอีก
- เปลวไฟในนรกนี้ ไม่มีระหว่างขั้น ที่มีประมาณ ๑๐๐ โยชน์ในมหานรกนั้น เต็มไปด้วยสัตว์ทั้งหลายหาระหว่างคั่นไม่ได้เลย ประดุจดังทะนานเต็มไปด้วยน้ำนมและแป้ง ฉะนั้น ประมาณของเหล่าสัตว์ผู้หมกไหม้อยู่ ย่อมไม่มีด้วยอิริยาบถทั้ง ๔ และสัตว์เหล่านั้น ย่อมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ย่อมไหม้อยู่ในที่เฉพาะของตนเท่านั้น ทุกข์เท่านั้นย่อมปรากฏ หาระหว่างมิได้ ขึ้นชื่อว่าระหว่างแห่งความทุกข์ในมหานรกนี้ ย่อมไม่มีเลย
- อเวจีมหานรกนี้ เป็นสถานที่ใหญ่มาก วัดโดยผ่ากลางได้ ๓๑๘ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๙๕๔ โยชน์ รวมทั้งอุสสทนรกด้วย เป็นหมื่นโยชน์

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์ได้ทำอนันตริยกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ฆ่ามารดา บิดา พระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต ทำสังฆเภท ยุยงให้สงฆ์แตกกัน และบุคคลที่ทำลายพระพุทธเจดีย์ พระพุทธรูป ต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้โดยจิตคิดประทุษร้าย บุคคลที่ติเตียนพระอริยบุคคลพระสงฆ์ผู้มีคุณแก่ตน ผู้ที่ยึดถือนิยตมิจฉาทิฏฐิ ๓

มหานรกทั้ง ๘ ขุมนี้ แต่ละขุมมีประอยู่ ๔ ประตู แต่ละประตูมีอุสสทนรก ประตูละ ๔ มหานรกแห่งหนึ่ง ๆ จึงมีอุสสทนรกแห่งละ ๑๖ ขุม รวมอุสสทนรกทั้งหมดเป็น ๑๒๘ (เป็นนรกย่อย) รวมกับมหานรกอีก ๘ ขุม จึงเรียกว่า นรก **๑๓๖ ขุม** (๘ x ๔ = ๓๒ x ๔ = ๑๒๘ + ๘= ๑๓๖)[๓๖]

โลกันตนรก ๑ ขุม

โลกันตนรก เป็นนรกขุมใหญ่ อยู่นอกจักรวาล มืดมนไม่มีแสง มองไม่เห็นอะไรเลย และเต็มไปด้วยทะเลน้ำกรดเย็น ตั้งอยู่บริเวรช่องว่างหว่าง ๓ จักรวาลซ้อนกัน สัตว์นรกที่มาเกิดต้องได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลา ๑ พุทธันดร จากผลกรรมชั่ว เช่น ทำร้ายต่อบิดามารดาและผู้ทรงศีล ฆ่าสัตว์เป็นอาจิณ เป็นต้น[๓๗]

ความทุกข์ทรมานในนรก พระพุทธเจ้าเล่าไว้ว่า[๓๘]

"เมื่อพญายมซักไซ้ไล่เลียงแล้ว.. ยมบาลจึงลงอาญาด้วยเครื่องพันธนาการ ๕ อย่าง คือ ตอกตะปูเหล็กร้อนแดงที่มือ ๒ ข้าง ที่เท้า ๒ ข้าง และที่กลางอก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน ณ ที่นั้น แต่ยัง **ไม่ตาย** ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

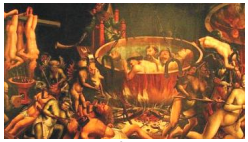

ยมบาลฉุดลากเขาไป เอาขวานถาก ฯลฯ ยกเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง เอามีดเฉือน ฯลฯ จับเขาเทียมรถ แล่นกลับไปกลับมาบนพื้นดินอันร้อนลุกเป็นเปลว โชติช่วง ฯลฯ บังคับเขาขึ้นลงภูเขาถ่านเพลิงลูกใหญ่ ที่ไฟลุกโชน ฯลฯ จับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง ทุ่มลงในกระทะทองแดง อันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟ เขาถูกต้มเดือดจนตัวพองในกระทะทองแดงนั้น เขาเมื่อถูก

---

[๓๖] ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๘๓

[๓๗] ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๓๐๖/๓๘๔-๓๘๖., ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๘๐.

[๓๘] ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐.

ต้มเดือดจนตัวพองในกระทะทองแดงนั้น บางครั้งลอยขึ้น บางครั้งจมลง บางครั้งลอยขวาง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในกระทะทองแดงอันร้อนแดงนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย** ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป ยมบาลจึงทุ่มเขาลงในมหานรก

ก็มหานรกนั้นมี ๔ มุม ๔ ประตู แบ่งออกเป็นส่วน มีกำแพงเหล็กล้อมรอบ ครอบด้วยฝาเหล็ก มหานรกนั้นมีพื้นเป็นเหล็ก ลุกโชนโชติช่วง แผ่ไปไกลด้านละ ๑๐๐ โยชน์ อยู่ตลอดเวลา

เปลวไฟแห่งมหานรกนั้น ลุกโพลงขึ้นจากฝาด้านทิศตะวันออกจรดฝาด้านทิศตะวันตก ลุกโพลงขึ้นจากฝาด้านทิศตะวันตกจรดฝาด้านทิศตะวันออก ลุกโพลงขึ้นจากฝาด้านทิศเหนือจรดฝาด้านทิศใต้ ลุกโพลงขึ้นจากฝาด้านทิศใต้จรดฝาด้านทิศเหนือ ลุกโพลงขึ้นจากเบื้องล่างจรดเบื้องบน ลุกโพลงขึ้นจากเบื้องบนจรดเบื้องล่าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย**ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันออกของมหานรกนั้นจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึงประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวย ทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย**ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันตกของมหานรกนั้นจะถูกเปิด ..ประตูด้านทิศเหนือจะถูกเปิด... ประตูด้านทิศใต้จะถูกเปิด ...เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้

กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึงประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย**ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูมหานรกด้านทิศตะวันออกจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที (แต่) เขาจะออกทางประตูนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย รอบๆ มหานรกนั้น มีคูถนรกขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในคูถนรกนั้น ในคูถนรกนั้นแล สัตว์ปากเข็มทั้งหลายย่อมเจาะผิว เจาะผิวแล้วจึงเจาะหนัง เจาะหนังแล้วจึงเจาะเนื้อ เจาะเนื้อแล้วจึงเจาะเอ็น จากฝาด้านทิศใต้จรดฝาด้านทิศเหนือ ลุกโพลงขึ้นจากเบื้องล่างจรดเบื้องบน ลุกโพลงขึ้นจากเบื้องบนจรดเบื้องล่าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย**ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันออกของมหานรกนั้นจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึงประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย**ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันตกของมหานรกนั้นจะถูกเปิด ...ประตูด้านทิศเหนือจะถูกเปิด ... ประตูด้านทิศใต้จะถูกเปิด ...เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็น

บ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรกนั้น แต่ยัง**ไม่ตาย** ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูมหานรกด้านทิศตะวันออกจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดูกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที เมื่อเขาออกทางประตูนั้นได้

รอบ ๆ มหานรกนั้น มีคูถนรกขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในคูถนรกนั้น ในคูถนรกนั้น สัตว์ปากเข็มทั้งหลายย่อมเจาะผิว เจาะผิวแล้วจึงเจาะหนัง เจาะหนังแล้วจึงเจาะเนื้อ เจาะเนื้อแล้วเจาะเอ็น เจาะเอ็นแล้วเจาะกระดูก เจาะกระดูกแล้วจึงกินเยื่อในกระดูก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

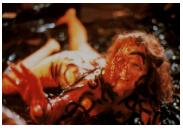

รอบๆ คูถนรก มีกุกกุลนรก[๓๙]ขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในกุกกุลนรกนั้น จึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในกุกกุลนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

รอบ ๆ กุกกุลนรกนั้น มีป่างิ้วขนาดใหญ่สูง ๑ โยชน์ มีหนามยาว ๑๖ องคุลี ร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟ ยมบาลบังคับเขาขึ้นลงที่ป่างิ้วนั้น เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในป่างิ้วนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

รอบ ๆ ป่างิ้วนั้น มีป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบขนาดใหญ่อยู่ เขาเข้าไปในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น ใบไม้ที่เป็นดาบถูกลมพัดแล้วจะตัดมือเขาบ้าง ตัด

---

[๓๙] กุกกุลนรก ในที่นี้หมายถึงนรกที่มีเถ้าร้อนประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ภายในเต็มด้วยเปลวไฟและถ่านเพลิงขนาดเท่าเรือนยอด (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๙/๑๗๑)

เท้าบ้าง ตัดมือและเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้างตัดหูและจมูกบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น แต่ยังไม่ตาย ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

รอบ ๆ ป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น มีแม่น้ำอันมีน้ำเป็นด่างขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นด่างนั้น จึงลอยไปในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นด่างนั้น ตามกระแสบ้าง ทวนกระแสบ้าง ตามกระแสและทวนกระแสบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในนรกแม่น้ำอันมีน้ำเป็นด่างนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย ยมบาลใช้เบ็ดเกี่ยวสัตว์นรกนั้นขึ้นมาวางไว้บนบก แล้วถามเขาอย่างนี้ว่า 'พ่อมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร' เขากล่าวอย่างนี้ว่า 'ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า' ยมบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นจึงไหม้ริมฝีปากบ้างไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขาออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้นแต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

ยมบาลถามเขาว่า 'พ่อมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร' เขากล่าวอย่างนี้ว่า 'ข้าพเจ้ากระหาย เจ้าข้า'

ยมบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วกรอกน้ำทองแดงอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก น้ำทองแดงนั้นจึงลวกริมฝีปากบ้าง ลวกปากบ้าง ลวกคอบ้าง ลวกท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขา ออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ในนรกนั้น **แต่ยังไม่ตาย** ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป ยมบาลจึงโยนเขาเข้าไปในมหานรกอีก[๔๐]

---

[๔๐]ดูเพิ่มเติมใน ..๑) โกกาลิกสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ หน้า ๖๖๑

๖.๓ การทำบุญล้างบาป

ทำไมต้องทำบุญ? หากต้องการเดินทางถึงจุดหมายปลายทางอย่างรวดเร็ว และปลอดภัย ต้องจ่ายค่าโดยสาร (เครื่องบิน) แพง ฉันใด ต้องการเกิดมาสุขสบายก็ต้องทำบุญกุศลไว้มากๆ ฉันนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจะไปตามกรรม คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำความดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า"[๔๑]

และตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า

"เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ สิ่งของที่นำออกไปได้ย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา สิ่งของที่ถูกไฟไหม้ในเรือนย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่เขา ฉันใด เมื่อมนุษย์ถูกความแก่และความตายแผดเผาแล้ว ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลควรนำออกด้วยการให้ สิ่งที่ให้แล้วชื่อว่านำออกดีแล้ว สุขย่อมมีแก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ซึ่งได้ทำบุญไว้ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่"[๔๒]

---

๒) สังกิจจชาดก พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘ หน้า ๔๗

๓) อัตตทัณฑสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๙ หน้า ๔๘๒

๔) ขัคควิสาณสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๐ หน้า ๔๐๕

๕) เนมิราชชาดก พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘ หน้า ๒๕๘

ดูเพิ่มเติมในหนังสือ : พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **ภูมิวิลาสินี** , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๐

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), **กรรมทีปนี**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕

[๔๑] ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

[๔๒] ดูใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๓/๒๑๕.

ทำบุญให้ทาน ช่วยให้พ้นทุกข์ได้หรือไม่?

จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง[๔๓] ดับภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายอีกต่อไป

ส่วนการทำบุญด้วยการบริจาคทานมีอานิสงส์สูงสุดเพียงแค่ความสุขในเทวโลกเท่านั้น มิได้กำจัดกิเลสตัณหาพาสู่ความพ้นทุกข์เลย ถึงแม้จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาแล้ว แต่เมื่อหมดบุญก็ต้องกลับมาเกิดเป็นคนอีก เมื่อกลับมาเกิดเป็นคนอีก ก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายอีก และถ้าหากพลั้งเผลอทำความชั่วเข้า ก็ต้องตกสวรรค์ลงไปในนรกเลยทีเดียว

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระพร่ำสอนให้ชาวพุทธทำบุญให้ทานไปเพื่ออะไร?

ตอบว่า : บุญไม่สามารถกำจัดกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นไปได้ก็จริง แต่บุญช่วยอำนวยความสะดวกให้เข้าถึงวิปัสสนาปัญญา ค้นพบวิธีกำจัดกิเลสตัณหาได้**ง่ายขึ้น**[๔๔] เปรียบเหมือนคนที่มีฐานะร่ำรวย มีทรัพย์สินเงินทองมากย่อมอำนวยความสะดวกให้เขาได้รับการศึกษาถึงขั้นสูง มีความรู้ในการทำงาน เมื่อเขามีความรู้ความสามารถ เขาก็ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้ง่าย กว่าคนที่ได้รับการศึกษาน้อย (แต่ไม่ได้หมายความว่าคนเรียนน้อยจะประสบความสำเร็จในชีวิตไม่ได้ ถ้ามีความขยันหมั่นเพียรมากพอ)

ตามหลักการของพระพุทธศาสนา “สุข” ไม่มีอยู่จริง (คือ มีอยู่ แต่มีอยู่แบบไม่จริง) มีแต่ทุกข์มากและทุกข์น้อยเท่านั้น[๔๕] มนุษย์โดยทั่วไปเข้าใจความทุกข์ที่ลดลงว่าเป็นความสุข จึงมิอาจหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ไป

---

[๔๓] ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

[๔๔] ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖..

[๔๕] วชิราภิกษุณีกล่าวว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่ และแปรผันไป นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรอื่นดับไป” (สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๓๗๑)

ได้[๔๖] เป็นทุกข์เพราะอยากได้ในสิ่งที่ต้องการ เมื่อได้สิ่งที่ต้องการมาแล้วก็เกิดสภาวะผ่อนคลายขึ้นในจิต เรียกสภาวะนี้กันว่า “ความสุข” แต่ที่จริงแล้วหาใช่ความสุขไม่ เป็นแต่การลดปริมาณลงของความทุกข์เท่านั้น

ความรู้สึกสุขที่เกิดขึ้นนั้น พุทธศาสนาไม่เรียกว่าความสุข เป็นเพียงความรู้สึกทุกข์ที่ลดปริมาณลงเพราะความอยากถูกบำบัดไปชั่วขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น เปรียบเหมือนอุณหภูมิที่ลดลงถึง ๑ องศา ถึงแม้อุณหภูมิจะลดลงต่ำถึงเพียงนี้ก็มิได้หมายความว่าความร้อนจะหมดไป เพราะอุณหภูมิ ๑ องศาก็ยังร้อนกว่าอุณหภูมิลบ ๑ องศา เมื่อสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปอุณหภูมิก็มีโอกาสเพิ่มสูงขึ้นได้อีก ความทุกข์ที่ลดต่ำลงจนมนุษย์เข้าใจว่าเป็นความสุข ก็เช่นเดียวกัน เมื่อความสามารถในการบำบัดลดลงหรือเกิดความอยากอย่างใหม่เข้ามาทดแทน ความทุกข์ก็จะเพิ่มปริมาณขึ้นอีกเหมือนกับปรอทในเครื่องวัดอุณหภูมิที่พุ่งสูงขึ้นทุกครั้ง เมื่ออุณหภูมิเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มสูงขึ้น

สุนัขกินอุจจาระพร้อมกับกระดิกหางไปด้วย แสดงว่ามันมีความสุข แต่ถ้าคนต้องกินอุจจาระ เขาจะรู้สึกสะอิดสะเอียนอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้แลจึงเรียกความสุขว่า เป็นความทุกข์

คนจนที่ไม่มีบ้านอาศัย นอนใต้สังกะสีท่ามกลางสายฝนที่กระหน่ำอย่างไม่ขาดสาย เขาก็มีความสุข แต่ถ้าหากมหาเศรษฐีต้องมานอนใต้หลังคาสังกะสี เขาจะได้รับความรู้สึกทุกข์อย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้แล จึงเรียกความสุขว่าเป็นความทุกข์

เศรษฐีผู้มีเครื่องประดับมากมาย นั่งรับประทานอาหารโอชารส เขาจะมีความสุขยิ่งนัก แต่ถ้าเทวดาต้องสวมเครื่องประดับเต็มคอนั่งเคี้ยวอาหารต้องขยับฟันกรามบดอาหารครั้งแล้วครั้งเล่าไม่ต่ำกว่า ๙-๑๔ ครั้งต่อหนึ่งคำ และต้องใช้พลังงานในการขยับลูกกระเดือก กลืนลงลำคอไป จนกว่าจะอิ่ม

---

[๔๖] ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๖/๓๙๔.

เทวดาจะรู้สึกเป็นทุกข์อย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้แลจึงเรียกความสุขว่า เป็นความทุกข์

สรุปว่า สุขของสัตว์จำพวกหนึ่งกลับเป็นทุกข์ของสัตว์อีกจำพวกหนึ่ง สุขของสัตว์เดรัจฉานกลับเป็นทุกข์ของมนุษย์ สุขของมนุษย์กลับเป็นทุกข์ของเทพ สุขของเทพกลับเป็นทุกข์ของพระอริยเจ้า และถ้าหากสัตว์ที่เกิดในภูมิชั้นสูงเผลอทำชั่วเข้าหรือชาติก่อน ๆ ได้ทำทั้งบุญและบาปไว้พอ ๆ กัน เมื่อเขาจุติจากภพของตนแล้ว ก็จะต้องไปอุบัติในนรกเสียส่วนใหญ่ การทำบุญให้ทานที่ชาวพุทธนิยมทำกันโดยทั่วไปให้อานิสงส์อย่างสูงที่สุดก็เพียงแค่ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสดีเท่านั้น ซึ่งในสายตาของพระอรหันต์แล้วยังมีความเป็นอยู่เจือด้วยทุกข์อยู่อีกมาก ด้วยเหตุดังกล่าวนี้แลพระอรหันตเถรีจึงเปล่งอุทานว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์แล้วหามีสิ่งใดเกิดขึ้นและดับไปไม่”[๔๗]

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่าฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเหล่าเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไปเป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวหัปผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุหมดไปแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง[๔๘]

---

[๔๗] ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๓๗๑.

[๔๘] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, องฺ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๑๒๕.

การทำบุญกุศลย่อมนำความสุขความเจริญมาให้ผู้กระทำในชาติต่อๆ ไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การทำบุญให้ทานที่ชาวพุทธ นิยมทำอยู่ทุกวันนี้ ส่งผลให้ได้ไปเกิดเพียงแค่สวรรค์ ๖ ชั้นเท่านั้น เมื่อหมดบุญก็ต้องกลับมาเกิดเป็นคนอีก และถ้าเคยทำบาปไว้ก็ต้องไปทรมานในนรกอีกหลายแสนโกฏิปี ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นเปรตบ้าง ในพระไตรปิฎกบอกว่า "เทวดาเมื่อเคลื่อนจากภพของตนแล้วต้องไปตกนรก ไปเป็นเดรัจฉานเสียส่วนมาก"[๔๙]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ การที่เราได้สั่งสมบุญไว้มากจึงไม่ได้รับประกันว่า เราจะหลุดพ้นจากทุกข์ ให้ประสบสุขชั่วนิรันดร์ ไม่ต้องกลับไปตกนรกอีกได้ แต่ถึงกระนั้น บุญก็เป็นปัจจัยสำคัญในหลายเหตุปัจจัยที่จะขาดเสียไม่ได้ ที่จะเป็นบันไดให้เราก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

ครั้งหนึ่ง อุตตรเทพบุตรเข้าไปอวดความรู้กับพระพุทธเจ้าว่า "ชีวิตถูกชรานำไป อายุจึงสั้น ไม่มีผู้ใดต้านทานความชราที่จะมาถึงได้ บุคคลพิจารณาเห็นภัยในความตายแล้ว ควรเร่งบำเพ็ญบุญซึ่งจะนำความสุขมาให้"

แต่พระพุทธเจ้าตรัสแย้งว่า "ชีวิตถูกชรานำไปสู่ความตาย อายุจึงสั้น ไม่มีผู้ใดต้านทานความชราที่จะมาถึงได้ บุคคลเมื่อพิจารณาเห็นภัยในความตาย ควรละความปรารถนาในโลกเสีย แล้วมุ่งสู่พระนิพพานเถิด"[๕๐]

หมายความว่า ถึงเราได้ทำบุญไว้มากมายปานใดก็ตาม ก็ไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์และนรกได้ เหมือนกับแสงสว่างในกลางวัน ย่อมตามมาด้วยความมืดมิดในยามค่ำคืนเสมอ จนกว่าจะเข้าสู่พระนิพพาน หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างสิ้นเชิง

---

[๔๙] ดูใน องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๓๖/๔๔.

[๕๐] ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

ทำบุญล้างบาปได้หรือไม่

ตอบว่า : เฉพาะบุญอย่างเดียวยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้แต่ชลอวิบากของอกุศลกรรมไว้ชั่วคราวเท่านี้ และไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะลบล้างกรรมที่ทำไปแล้วด้วยเจตนาได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงพบเงื่อนไขว่า กรรมที่ทำแล้วลบล้างไม่ได้ก็จริง แต่สามารถหลีกหนีให้พ้นจากการต้องรับวิบากกรรมได้ด้วยการกำจัดเชื้อที่ก่อให้เกิดการเกิดใหม่ เพราะเมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไป (เมื่อไม่มีกระจก ฝุ่นก็ลงจับกระจกไม่ได้อีกแล้ว) เชื้อที่ก่อให้เกิดการถือกำเนิดในภพใหม่ คือ "กิเลสตัณหา" นั่นเอง ซึ่งสามารถชำระล้างได้อย่างเป็นขั้นตอนด้วยมรรคญาณเพียงเท่านั้น

อดีตล่วงพ้นไปแล้ว การกระทำทุกอย่างที่เรากระทำไปด้วยเจตนาไม่ว่าจะชั่วหรือดีก็ตาม ก็เป็นอันได้กระทำไปแล้ว และวิบากของกรรมนั้นจะย้อนกลับมาให้ผลในที่สุด แต่เวลาที่ให้ผลนั้นไม่แน่นอนว่าจะช้าหรือเร็ว จะเป็นชาตินี้ หรือชาติหน้า ถ้าหากกรรมที่ได้กระทำก่อนหน้านั้นยังให้ผลไม่หมด หรือกรรมที่กระทำในปัจจุบันมีวิบากแรงกว่า ก็จะทำให้กรรมนั้นมีผลช้าลง เมื่อเป็นเช่นนี้ หนทางที่จะหลีกหนีวิบากของกรรมนั้น ก็พอมีทางขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคนว่า มีฝีเท้า (ฝีจิต) ในการหลีกหนีมากน้อยแค่ไหน มีเส้นชัยอยู่ที่**อนุปาทิเสสนิพพาน** ถ้าในระหว่างนี้ เขามุ่งมั่นทำเฉพาะบุญกุศล อบรมสติปัญญาให้ปราดเปรื่องอยู่ตลอดเวลา จนถึงขณะจิตสุดท้าย หลังตายก็จะไปเกิดในสุคติภพได้ และหากทำได้เช่นนี้ทุกภพ ทุกชาติ ไม่มัวหลงระเริงกับความสุขเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว อันเป็นผลพลอยได้จากการเร่งทำบุญ เขาก็มีโอกาสเข้าถึงเส้นชัยได้ ก่อนที่บาปจะตามมาทัน เปรียบเหมือน**โจรผู้ร้าย**ที่ได้ก่อคดีอาญาไว้ หลบหนีการจับกุมได้ตลอด ๒๐ ปี มีความสามารถในการหลบหลีกเจ้าหน้าที่ตำรวจ เมื่ออายุความครบ ๒๐ ปี คดีความก็เป็นอันหมดอายุไป กฎหมายไม่อาจลงโทษเขาได้อีกต่อไป

บาปที่เราทำไว้ก็เช่นกัน หากเราเข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพานได้แล้ว ก็ไม่อาจตามมาให้ผลได้อีกต่อไป[๕๑] แต่โดยมากยากที่จะเป็นเช่นนั้น มักถูกวิบากกรรมตามมาทันเสียก่อน หลายคนหลายท่านพยายามวิ่งหนี**เอาจิตรอด**สุดชีวิต ต้องถึงกับผ้าผ่อนหลุดลุ่ยกว่าจะเข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพานได้

ตัวอย่าง เช่น พระองคุลีมาลเถระ กว่าท่านจะฟันฝ่าอุปสรรคเข้าสู่เส้นชัยได้ ถูกกรรมเก่าไล่กวดจับจวนเจียนจะทันอยู่แล้ว หรืออาจจะถูกกรรมเก่าจับติดชายผ้านุ่งแล้ว แต่ท่านก็ยังพยายามดิ้นรนเต็มที่ ถึงกับถอดผ้านุ่งออกแล้ววิ่งล่อนจ้อนต่อไป จนเข้าสู่เส้นชัยจนได้ เมื่อเข้าสู่เส้นชัยแล้ววิบากกรรมก็มิอาจส่งผลได้อีก ไม่ต้องชดใช้กรรมใด ๆ อีกต่อไป[๕๒] กรรมที่เคยทำไว้จะกลายเป็น **อโหสิกรรม** ไป[๕๓]

คัมภีร์อรรถกถามโนรถปูรณี หน้า ๑๓๒ อธิบายว่า ในเวลาที่กุศลกรรมให้ผล อกุศลกรรมอย่างหนึ่งจะตั้งขึ้นตัดรอนกรรมนั้นให้ตกไป ถึงในเวลาที่อกุศลกรรมให้ผล กุศลกรรมอย่างหนึ่งก็จะตั้งขึ้นตัดรอนกรรมนั้น นี้ชื่อว่า**อุปัจเฉทกกรรม** ในบรรดาอุปัจเฉทกกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมของพระองคุลีมาลได้เป็นกรรมตัดรอนอกุศล

วิธีหนีบาปด้วยการเร่งทำบุญ

หลายคนเข้าใจว่า ศาสนาพุทธสอนแต่เรื่องกรรมเก่า สอนให้ทำใจยอมจำนนอยู่กับอดีต โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข แต่ความจริง หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ วิบากของบาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีต ถึงแม้กลับไปลบล้างแก้ไขไม่ได้ แต่เราสามารถแก้ไขได้ด้วยความเพียรในชาติปัจจุบัน แม้ไม่สามารถกลับไปแก้ไขลบล้างอกุศลกรรมที่เป็นต้นเหตุได้ แต่สามารถสร้างกรรมปัจจุบัน เพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้นให้อ่อนกำลังลงได้ คือ คนที่

---

[๕๑] ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๙/๓๖๕.

[๕๒] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๔/๓๙๗.

[๕๓] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทฺธิ.ฏีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕.

ทำบาปแล้วกลับสำนึกผิด อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา มีคุณงามความดีที่เคยทำไว้มากมาย บาปกรรมที่คนเช่นนี้ทำจะยังไม่ปรากฏผลให้เห็น เหมือนกับการนำน้ำจืดเติมลงในน้ำเกลือให้มากขึ้นเรื่อยๆ จนไม่รู้สึกว่าน้ำมีรสเค็มอีกต่อไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า[๕๔]

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ามีคนกล่าวว่า ใครทำบาปอะไรไว้ เขาก็ต้องรับผลกรรมอย่างนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การประพฤติพรหมจรรย์ (การสร้างคุณงามความดี) ของเขาย่อมไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย โอกาสที่เขาจะบำเพ็ญเพียรให้ถึงความพ้นทุกข์ย่อมเป็นไปไม่ได้ละซิ?

ส่วนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า บุคคลนี้ทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้นอย่างนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมมีได้ โอกาสที่เขาจะบำเพ็ญเพียรให้ถึงความพ้นทุกข์ย่อมเป็นไปไม่ได้ ภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็ส่งผลให้เขาไปตกนรก ส่วนคนบางคนทำบาปกรรมแล็กน้อยเหมือนกันอย่างนั้น แต่บาปกรรมนั้นให้ผลเพียงเล็กน้อย ปรากฏแต่กุศล-กรรมที่เคยทำมาให้ผล

บุคคลเช่นไรเล่า? ที่ทำบาปกรรมแม้เล็กน้อย บาปกรรมนั้นถึงกับส่งผลให้เขาไปตกนรกเลยทีเดียว บุคคลเช่นนี้ก็คือคนที่ (ทำผิดแล้วแต่ไม่สำนึกผิด) ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา มีคุณงามความดีน้อย ไม่มียศศักดิ์บารมี ยากจนแร้นแค้น บาปกรรมที่คนแบบนี้ทำ แม้เป็นบาปกรรมเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็นำเขาเข้าสู่นรก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเช่นไรเล่า ทำบาปกรรมเล็กน้อยเช่นนั้นเหมือนกัน แต่บาป กรรมนั้นให้ผลเล็กน้อยแต่ในชาตินี้ (ไม่ส่งผลให้ถึงกับไปตกนรก) บุคคลเช่นนี้ ก็คือคนที่ทำบาปกรรมแล้ว (กลับสำนึกผิด) อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา มีคุณงามความดีที่เคยทำมากมายมียศศักดิ์

---

[๕๔] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๖.

บารมี มีทรัพย์สมบัติมาก บาปกรรมที่คนเช่นนี้ทำมักไม่ค่อยปรากฏผลให้เห็น (มักปรากฏแต่ผลบุญที่เขาเคยทำไว้มากมาย) เปรียบเหมือนก้อนเกลือที่เราใส่ลงในขันน้ำใบน้อย เธอทั้งหลายคิดว่าน้ำผสมเกลือนั้นจะเป็นอย่างไร น้ำผสมเกลือในขันนั้นก็จะเค็มจัดจนดื่มไม่ได้ เพราะก้อนเกลือที่ใส่ลงไปใช่ไหม? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ใช่พระเจ้าข้า น้ำในขันนั้นจะเค็มจัดจนดื่มไม่ได้"

พ. "เพราะเหตุไร น้ำนั้นจึงเค็มจัดจนดื่มไม่ได้?"

ภิ. "เพราะในขันนั้นมีน้ำนิดเดียว น้ำจึงไม่สามารถละลายเกลือให้เจือจางหายเค็มได้พระเจ้าข้า"

พ. " ภิกษุทั้งหลาย ก็เปรียบเหมือนกับการใส่ก้อนเกลือลงในแม่น้ำ-คงคา เธอทั้งหลายคิดว่าก้อนเกลือนั้นจะทำให้แม่น้ำคงคาเค็มจนดื่มไม่ได้หรือเปล่า?"

ภิ. "หามิได้ พระเจ้าข้า"

พ. "เป็นเช่นนั้น เพราะไร"

ภิ. "เพราะในแม่น้ำคงคานั้น มีห้วงน้ำมากมายมหาศาล ฉะนั้นห้วงน้ำใหญ่นั้น จึงไม่กลายเป็นน้ำเค็มเพียงเพราะผสมกับก้อนเกลือ เพียงเล็กน้อย พระเจ้าข้า"

พ. "ก็เหมือนกันแหละ ภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ ทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็ส่งผลให้เขาไปตกนรก ส่วนคนบางคนทำบาปกรรมเล็กน้อยเหมือนกันอย่างนั้น แต่บาปกรรมนั้นให้ผลเพียงเล็กน้อย ปรากฏแต่กุศลกรรมที่เคยทำมาให้ผล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนในโลกนี้ที่ถูกจำคุกเพราะขโมยของเพียงนิดหน่อยก็มี ถูกจำคุกเพราะขโมยของมากมายมหาศาลก็มี ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ขโมยของอย่างนั้นเหมือนกันแต่ไม่ถูกจำคุกก็มี บางคนคดโกงสมบัติมหาศาลแต่ไม่ถูกจองจำก็มี บุคคลเช่นไรเล่า ถูกจำคุกเพียงเพราะขโมยของเพียงเล็กน้อย ภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้ เป็นคนขัดสนยากจน

แร้นแค้น (ไม่มีเส้นสายหรือคุณงามความดีแก่สังคม) เมื่อไปเที่ยวขโมยของแม้เพียงเล็กน้อย เขาก็จะถูกลงโทษถึงขั้นติดคุกได้

บุคคลเช่นไรเล่า แม้ไปขโมยของเช่นนั้นเหมือนกัน แต่กลับไม่ติดคุก (ทั้งที่ถูกจับได้) ภิกษุทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์สินเหลือเฟือ มีโภคะมากมาย (ช่วยเหลือสังคมมากมาย) คนเช่นนี้แม้เคยขโมยของอย่างนั้นเหมือนกัน แต่เขาย่อมไม่ถูกจองจำ (..อาจเสียค่าปรับแทน)”[๕๕]

กรรมเก่า กรรมใหม่ และการดับกรรม

“กรรมเก่าเป็นไฉน คือ จักษุพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยทั้งหลายปรุงแต่งแล้วสำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เช่นกัน พึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ ตั้งแห่งเวทนา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า กรรมเก่า

กรรมใหม่เป็นไฉน คือ กรรมที่บุคคลทำด้วย กาย วาจา ใจ ในบัดนี้ นี้เราเรียกว่า กรรมใหม่

ความดับแห่งกรรมเป็นไฉน คือ นิโรธที่ถูกต้องวิมุตติ เพราะความดับแห่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นี้เรียกว่าความดับแห่งกรรม

หลักปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งกรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมเก่า กรรมใหม่ ความดับแห่งกรรม และปฏิปทาอันให้ถึงความดับกรรม เราได้แสดงแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้แล[๕๖]

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ ก็หมายความว่า วิบากของบาปกรรมต่าง ๆ

---

[๕๕] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๖.

[๕๖] สํ.สฬา.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๒๗๕.

ที่เราเคยทำไว้ในอดีตนั้น สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ด้วยกรรมปัจจุบัน แม้ไม่สามารถกลับไปแก้ไข ลบล้างอกุศลกรรมที่เป็นต้นเหตุได้ แต่สามารถสร้างกรรมปัจจุบันเพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้น ให้อ่อนกำลังลงได้ ด้วยการอบรมศีล อบรมจิตและเจริญปัญญา นั่นก็คือการเจริญวิปัสสนาภาวนา

การทำผิดศีล ๕ เปรียบเหมือนเราเอาเท้าเปล่าไปเตะสุนัขดุ (ตัวที่วิ่งไม่เหนื่อย-**ตัวบาป**) แน่นอนว่าเราจะถูกมันไล่กัดอย่างแน่นอน มีวิธีเดียวที่จะไม่ให้มันกัดได้ ก็คือ **วิ่งให้เร็วกว่าสุนัข** แต่ในที่สุดก็จะเหนื่อยแล้วถูกมันกัดเอาจนได้ เปรียบได้กับการให้ทานเพื่อหนีบาป..หนีไม่พ้น

ยิ่งกว่านั้น : นั่งรถยนต์หนีสุนัข แต่ในที่สุด น้ำมันหมดหรือรถเสียก็จะถูกไล่กัดเอาจนได้ เปรียบได้กับการรักษาศีลเพื่อหนีบาป ไม่พ้น

ยิ่งกว่านั้นอีก : นั่งเครื่องบินหนีสุนัข ดูเหมือนว่าจะหนีพ้นได้ แต่ในที่สุดน้ำมันหมดหรือต้องลงจอดเพื่อรับประทานอาหาร แล้วสุนัขดุก็ไล่ทันในที่สุด ..เปรียบได้กับการเจริญสมาธิภาวนา เพื่อหนีบาปไปอยู่**พรหมโลก** แต่ในที่สุดพรหมก็ยังตกนรก..หนีไม่พ้น!

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นทรายขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้อย่างไหนจะมากกว่ากัน”

ภิกษุทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่าฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

“ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้น สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเหล่าเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก..มีจำนวนมากกว่า พวก**พรหม**ชั้นเวหัปผลา ฯลฯ เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วไปสู่นรก

บ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง”[๕๗] (พรหมไปเกิดเป็นหมู่)[๕๘]

ฉะนั้น วิธีที่จะรอดพ้นจากบาปกรรมทั้งปวงได้ก็มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้นนั่นก็คือ “การไม่เกิดอีก” เพราะเมื่อไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องเสวยวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไป[๕๙] เปรียบเหมือนเมื่อไม่มีกระจก ฝุ่นก็ลงจับไม่ได้อีกต่อไป การเจริญวิปัสสนาภาวนาจนบรรลุเข้าสู่มรรค ผลเท่านั้น จึงจะสามารถกำจัดกิเลส อันเป็นสาเหตุให้ต้องถือกำเนิดในภพใหม่ได้[๖๐]

วิธีที่จะหลีกหนีจากสุนัขตัวนี้ได้พ้น มีวิธีเดียวเท่านั้นนั่นคือ นั่งจรวดออกนอกโลกไปเลย โดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา จนบรรลุมรรค ผลนิพพาน หลุดพ้นออกจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง

คนที่เคยทำบาปไว้มาก แต่ไม่ตกนรกเพราะอะไร?

ปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่า โจรเคราแดงคนหนึ่งปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์หลายคน..ต่อมาถูกกองทหารจับได้ ตัดสินประหารชีวิต แต่พระราชาไว้ชีวิตเขา แต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นเพชฌฆาตตัดคอคนอยู่ ๕๕ ปี เมื่อเขาเสียชีวิต พระภิกษุสนทนากันว่า “เพชฌฆาตนั้นทำกรรมหยาบช้าตลอด ๕๕ ปี เสียชีวิตในวันนี้แล เขาถวายอาหารแก่พระสารีบุตรก็ในวันนี้เหมือนกัน เสียชีวิตก็ในวันนี้นั่นแล เขาไปบังเกิดในที่ไหนหนอ”

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ” เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลแล้ว จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษนั้นไปบังเกิดแล้วในสวรรค์ชั้นดุสิต”

---

[๕๗] ดูใน สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔.

[๕๘] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๒๘๒.

[๕๙] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗/๓๑.

[๖๐] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

พระภิกษุทูลถามด้วยความสงสัยว่า “พระองค์ตรัสอะไร บุรุษนั้นฆ่ามนุษย์สิ้นเวลาเท่านี้ แล้วบังเกิดในวิมานดุสิตได้อย่างไร”

พระศาสดาตรัสว่า “บุรุษฆ่าโจรนั้น ได้กัลยาณมิตรผู้ใหญ่ ฟังเทศนาของสารีบุตร ทำวิปัสสนาญาณให้บังเกิด[๖๑] เคลื่อนจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้น**ดุสิต**”[๖๒]

ในเรื่องนี้ก่อให้เกิดข้อสงสัย ๒ ประการ คือ

๑) โจรเคราแดงได้เพียงวิปัสสนาญาณเบื้องต้น ยังไม่บรรลุโสดาบัน (ยังไม่ปิดประตูอบาย) ฆ่าคนมาก็มาก ทำไมไม่ตกนรก?

๒) หลังจากขึ้นสวรรค์แล้ว เขายังต้องตกนรกอีกหรือไม่?

มีวินิจฉัยดังนี้ : ...

๑) ก่อนวินิจฉัยประเด็นที่ ๑ ควรตอบคำถามก่อนว่า “ตายแล้วไปไหน” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา” เมื่อจิตเศร้าหมอง มีทุคติ (อบายภูมิ) เป็นอันหวังได้ เมื่อจิตผ่องใส มีสุคติ (โลก สวรรค์) เป็นอันหวังได้[๖๓]

นั่นก็หมายความว่า ถึงแม้เราเคยทำบาปไว้มาก แต่ถ้าหากขณะตายมีจิตผ่องใส สามารถหน่วงเอากุศลธรรมมาเป็นอารมณ์ได้ ก็สามารถไปเกิดในสุคติ (โลก สวรรค์) ได้

ปัญหาก็มีอยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีสติมั่นคง มีสมาธิตั้งมั่น ในขณะมีทุกขเวทนากล้า ในขณะกรรมและนิมิตปรากฏก่อนตายได้

คำตอบมีอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “อิมินา ปน (ปจฺจยปริคฺคห)

---

[๖๑] อนุโลมขันติ หมายถึงวิปัสสนาญาณ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๓๖๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๙๘.)

[๖๒] ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๔๒๓.

[๖๓] ดูใน ม.มู. (บาลี) ๑๒/๗๐/๔๘, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

ญาเณน สมนฺนาคโต วิปสฺสโก พุทฺธสาสเน ลทฺธสฺสาโส ลทฺธปติฏฺโฐ นิยต-คติโก จูฬโสดาปนฺโน นาม โหติ.[๖๔]

ผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้ปัจจยปริคคหญาณแล้ว (กำหนดทุกขเวทนาจนดับได้ทุกครั้ง) เป็นผู้มีศรัทธาตั้งมั่นในพระศาสนาแล้ว จัดว่าเป็นพระจูฬโสดาบัน ชาติหน้า ๑ ชาติ มีคติเป็นที่ไปอันแน่นอน

คัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกา อธิบายเสริมว่า "สุคติปรายโน โหตีติ วุตฺตํ นิยตคติโกติ"[๖๕] ชาติต่อไป ๑ ชาติ มี**สวรรค์**เป็นที่ไปอย่างแน่นอน

นี้คือคำตอบว่า โจรเคราแดงผู้ที่เคยทำบาปไว้มากมาย แต่กลับไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้อย่างไร! นั่นก็เพราะเขาปฏิบัติวิปัสสนาจนได้วิปัสสนาญาณที่ ๒ แล้วเพียรบ่มเพาะอินทรีย์จนถึงขณะจิตสุดท้าย

๒) ก่อนวินิจฉัยประเด็นที่ ๒ มีประเด็นปัญหาถามผู้อ่านก่อนว่า

"ถ้าทำบุญและบาปมาพอๆ กัน ให้เลือกว่าจะไปตกนรกก่อน หรือจะไปสวรรค์ก่อน" ท่านจะเลือกอะไร? (ก่อนอ่านต่อ ขอให้เลือกในใจก่อน!)

เมื่อก่อนนี้ แม้แต่ผู้เขียนเองก็ขอเลือกตกนรกก่อน เพราะจะได้ทุกข์ให้เสร็จๆ ต่อไปจะได้มีความสุขในสวรรค์ได้อย่างสบายใจ ไม่ต้องคอยกังวลว่าจะต้องไปตกนรกในอนาคตข้างหน้า ..แต่ !

ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศพระธรรมจักรแก่เหล่าปัญจวัคคีย์ ขณะนั้นพรหมและเทวดาประมาณ ๑๘ โกฏิได้บรรลุธรรมในการประชุมครั้งนั้นด้วย[๖๖] ก็หมายความว่า พรหมและเทวดาก็บรรลุธรรมได้

การบรรลุธรรมคืออะไร? คือ การบรรรลุเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

---

[๖๔] วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๗๑..

[๖๕] วิสุทธิ. มหาฎีกา (บาลี) ๒/๔๒๔..

[๖๖] ดูใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒/๕๕๔.

เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนเกิดสภาวญาณที่ ๑๔ แล้ว ครั้งแรก.. โสดาปัตติมรรคญาณจะทำหน้าที่ประหาณกิเลสในขณะที่เสวยนิพพานเป็นอารมณ์ ๒ ตัว คือ มิจฉาทิฏฐิกิเลส และวิจิกิจฉากิเลส ได้เด็ดขาด สำเร็จเป็นพระโสดาบัน เป็นผู้ไม่ตกไปในอบายภูมิ ๔ อีกแล้ว[๖๗]

ถ้าหากว่า โจรเคราแดงไปเป็นเทวดาในสวรรค์แล้ว ไม่ประมาทเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาให้มากขึ้น ก็มีโอกาสบรรลุธรรมในสวรรค์ชั้นนั้นได้เช่นกัน เมื่อบรรลุโสดาบันแล้ว ก็แสดงว่าปิดประตูอบายได้แล้ว ก็ไม่ต้องไปทุกข์ทรมานในนรกอีกต่อไป และจะเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ

๖.๔ การล้างบาปในศาสนาพุทธ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้มีสัมมาทิฏฐิ[๖๘] ย่อมล้างมิจฉาทิฏฐิได้ ล้างบาปอกุศลเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยได้.”[๖๙]

ก่อนอื่น ขอให้เข้าใจก่อนว่า คำว่า “บาป” ในที่นี้ มีความเข้าใจที่แตกต่างกันอยู่ คือ ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจคำนี้ว่า “คือวิบากของกรรมชั่วที่ต้องชดใช้” แต่ในศาสนาพุทธมุ่งหมายถึงสภาวะที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เป็นเหตุให้ทำทุจริตทางกาย วาจา ใจ นั่นก็คือ**กิเลส**นั่นเอง ฉะนั้น คำถามนี้จึงตอบได้ว่า เฉพาะบุญอย่างเดียวยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้แต่ชะลอวิบากกรรมไว้ชั่วคราวเท่านี้ และไม่มีวิธีการใดที่จะลบล้างกรรมที่ทำไปแล้วด้วยเจตนาได้

แต่พระพุทธเจ้าทรงพบเงื่อนไขว่า กรรม..ลบล้างไม่ได้ก็จริง! แต่สามารถหลีกหนีไปให้พ้นจากการต้องรับวิบากกรรมได้ ด้วยการกำจัดเชื้อที่ทำให้ต้องเกิดอีก เพราะเมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องรับวิบากกรรมใด ๆ อีกต่อไป

---

[๖๗] ดูใน ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

[๖๘] บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ หมายถึง พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไป เป็นผู้มีความเห็นชอบ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒)

[๖๙] ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๗/๒๕๐.

เชื้อที่ก่อให้เกิดการเกิดใหม่ก็คือ “กิเลสตัณหา” นั่นเอง ซึ่งสามารถชำระล้างได้อย่างเป็นขั้นตอน ด้วย “มรรคญาณ” ที่เกิดจากการเจริญ***วิปัสสนา***ในพระพุทธศาสนา เพียงเท่านั้น

ศาสนาพุทธล้างบาปได้หรือไม่? ตอบว่า : ศาสนาพุทธล้างบาปให้ใครไม่ได้ จนกว่า ผู้นั้นจะได้ลงมือปฏิบัติวิปัสสนาทำมรรคญาณให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งมรรคญาณนี้แหละเป็นคุณเครื่องชำระล้างบาป[๗๐] ได้อย่างแท้จริง มิใช่เพียงแค่ความเชื่อลมๆ แล้งๆ เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงแล้วก็จะรู้แจ้งสภาวะจิตของตนเองว่า ล้างบาปได้แล้วหรือยัง ไม่ต้องให้ใครมาบอกหรือบงการ เหมือนกับเราลิ้มรสมะนาวแล้วรู้ว่าเปรี้ยวโดยไม่ต้องไปเชื่อใครหรือให้ใครมาบอก อีกต่อไป

พระพุทธเจ้าตรัสถึงมุนีผู้ล้างบาปได้แล้วไว้ว่า “บุคคลผู้เป็นมุนีทางกาย เป็นมุนีทางวาจา เป็นมุนีทางใจ ผู้ไม่มีอาสวะแล้ว เป็นมุนีผู้สมบูรณ์ด้วยโมเนยยธรรม เป็นผู้***ล้างบาป***ได้แล้ว”[๗๑]

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “ล้างบาปได้แล้ว เพราะเป็นผู้ชำระล้างบาปทั้งปวง..ทั้งภายในและภายนอกได้แล้ว ด้วย**มรรคญาณ**”[๗๒]

มรรคญาณ คือ ญาณที่ทำหน้าที่ประหาณกิเลส หรือจะกล่าวว่าล้างกิเลสก็ได้ เป็นญาณลำดับขั้นที่ ๑๔ ในญาณ ๑๖ ที่เกิดแก่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน เท่านั้น ซึ่งแบ่งความสามารถในการประหาณกิเลสออกเป็น ๔ ขั้น ดังนี้

๑. โสดาปัตติมรรคญาณ ทำหน้าที่ประหาณสักกายทิฏฐิวิจิกิจฉาสีลัพพตปรามาส (มิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉา) ได้เด็ดขาด[๗๓] ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา

---

[๗๐] ล้างบาปด้วยมรรคญาณ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๗๓)

[๗๑] ดูใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘.

[๗๒] ดูใน ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๗๓

[๗๓] ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

จนสำเร็จญาณนี้ชื่อว่าเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน เป็นผู้มีศีล ๕ อยู่โดยปกติ (โดยไม่ต้องรักษา) มีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ไม่ตกไปในนรกอีกแล้ว มีความแน่นอนที่จะสำเร็จพระอรหันต์อีกไม่เกิน ๗ ชาติ[๗๔]

๒. สกทาคามิมรรคญาณ ไม่ได้ประหาณกิเลส เพียงแต่บรรเทาราคะ โทสะให้เบาบาง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาจนสำเร็จญาณนี้ ชื่อว่าเป็นพระสกทาคามี มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เมื่อเกิดในภพใหม่เป็นเทวดา หรือ มนุษย์ก็เกิดได้เพียง ๑ ครั้ง[๗๕]

๓. อนาคามิมรรคญาณ ทำหน้าที่ประหาณราคะ โทสะ ได้โดยเด็ด-ขาดสิ้นเชิง และบรรเทาโมหะให้เบาบาง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาจนสำเร็จญาณนี้ ชื่อว่าเป็นพระอนาคามี[๗๖]

๔. อรหัตตมรรคญาณ ประหาณสังโยชน์ที่ผูกมัดใจได้ทั้ง ๑๐ ประการ[๗๗]โดยเด็ดขาด ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาจนสำเร็จญาณนี้ ชื่อว่าบรรลุอรหันต์โดยสมบูรณ์ นับว่าเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว เพราะไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดบาป และไม่มีกิเลสให้ถือกำเนิดในภพใหม่อีกต่อไป[๗๘]

พระอรหันต์ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เมื่อไม่เกิดอีกก็ต้องไม่แก่ไม่ต้องตาย ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไป[๗๙]

---

[๗๔] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

[๗๕] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๙/๓๗๓/๑๕๖.

[๗๖] ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒-๓.

[๗๗] กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ๒) วิจิกิจฉา ๓) สีลัพพตปรามาส ๔) กามฉันทะ ๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ ๖) รูปราคะ ๗) อรูปราคะ ๘) มานะ ๙) อุทธัจจะ ๑๐) อวิชชา ดูใน องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

[๗๘] ดูใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๔.

[๗๙] ดูใน ม ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๘/๑๓๘., ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

๖.๕ การล้างบาป ๓ น้ำ

การล้างบาปในพุทธศาสนาก็คือการล้างกิเลสออกจากจิตนั่นเอง มีลำดับการชำระล้าง ตามความเหนียวแน่นของกิเลส ๓ ระดับ ดังนี้

น้ำแรก : **ล้างวีติกกมกิเลสด้วยศีล**

กิเลสอย่างหยาบที่ละเมิดออกมาทางกาย วาจา คือแสดงพฤติกรรมทุจริตออกมาทางกาย และทางวาจา ทำให้ล่วงละเมิดศีล กิเลสชนิดนี้ได้แก่

๑) อภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ความต้องการที่มากจนคุมไม่อยู่ จนต้องประพฤติทุจริต ด้วยการลักขโมย

๒) พยาบาท คือ ความปองร้าย เป็นความขุ่นแค้นอาฆาตมากจนคุมใจไม่อยู่ จนดุด่า ทำร้าย หรือเข่นฆ่าคนอื่น

๓) มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด บุญไม่มี บาปไม่มี ชาติหน้าไม่มี นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี เป็นต้น จึงเสพสุขด้วยการร่ำสุรา คลึงเคล้านารี

วีติกกมกิเลสเป็นกิเลสอย่างหยาบ ชำระล้างให้เบาบางลงได้ด้วยอำนาจของศีล เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ เป็นต้น แต่สงบได้เพียงครั้งคราว เฉพาะขณะที่ยังมีการรักษาศีลอยู่เท่านั้น[๘๐] การประหาณกิเลสในลักษณะนี้ เรียกว่า ***ตทังคปหาน***[๘๑] (ดูเพิ่มเติมหน้า ๑๑๗, ๓๓๖)

น้ำ ๒ : **ล้างปริยุฏฐานกิเลสด้วยสมาธิ**

กิเลสที่กลุ้มรุมอยู่ในจิตใจ ยังไม่ล่วงละเมิดออกมาเป็นวีติกกมกิเลส เมื่อปริยุฏฐานกิเลสเกิดขึ้นจิตก็จะเป็นอกุศลขุ่นมัวและฟุ้งซ่าน กิเลสประเภท

---

[๘๐] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๐๒.

[๘๑] ตทังคปหาน หมายถึงการละด้วยองค์นั้นๆ คือ การละรูปกายด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับกัน ดูใน ขุ.จู.อ. (บาลี) ๑/๘๒/๕๖. ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๖๗.

นี้ก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ นิวรณ์ ๕[๘๒] และอุปกิเลสต่างๆ แต่ยังไม่แสดงพฤติกรรมออกมาทางกาย วาจา ยังไม่ล่วงละเมิดศีล (ดูเพิ่มเติมหน้า ๓๐)

ปริยุฏฐานกิเลสเป็นกิเลสอย่างกลาง ที่เกิดอยู่ภายในใจ สามารถข่มไว้ได้ด้วยอำนาจของสมาธิ เป็นเวลานานตราบเท่าที่สมาธิยังมีกำลัง[๘๓] การประหาณในลักษณะนี้ เรียกว่า ***วิกขัมภนปหาน***[๘๔] (ดูเพิ่มเติมหน้า ๓๔๐)

น้ำ ๓ **: ล้างอนุสัยกิเลสด้วยปัญญา**

กิเลสประเภทนี้ นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานของสัตว์ทั้งหลาย เป็นกิเลสละเอียดที่สะสมอยู่จิตของปุถุชนทุกคน[๘๕] ถ้ายังไม่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบ กิเลสชนิดนี้จะยังนอนสงบอยู่ไม่แสดงอาการออกมา จะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากระตุ้น อุปมาเหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นแก้วน้ำ ถ้าไม่สังเกตให้ดี จะมองไม่เห็นตะกอนที่สะสมอยู่เบื้องล่าง กิเลสชนิดนี้นอกจากพระอรหันต์แล้วย่อมมีนอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย ตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงจุติ (เกิดจนถึงตาย)

อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน ต้องประหาณด้วยวิปัสสนาปัญญาในมรรคจิตทั้ง ๔ เท่านั้น จึงจะไม่กลับมีขึ้นอีก[๘๖] การประหาณในลักษณะนี้ เรียกว่า ***สมุจเฉทปหาน***[๘๗]

---

[๘๒] นิวรณ์ สิ่งกั้นจิตไม่ให้ถึงบุญกุศล มี ๕ ประการ คือ กามฉันทนิวรณ์(ความพอใจในกาม) พยาบาทนิวรณ์ (ความขัดเคืองใจ) ถีนมิทธนิวรณ์ (ความหดหู่และเซื่องซึม) อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) วิจิกิจฉานิวรณ์(ความลังเลสงสัย) ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๕๑/๒๗๐.

[๘๓] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๐๒.

[๘๔] วิกขัมภนปหาน หมายถึงการละด้วยข่มไว้ คือ การละรูปกายของท่านผู้ได้อรูปฌาน ดูใน ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๘๑/๒๘๗. ขุ.จู.อ. (บาลี) ๑/๘๒/๕๖.

[๘๕] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๖๕/๕๐๖. , สํ.สฬา.อ. (บาลี) ๓/๕๓-๖๒/๑๔.

[๘๖] อภิ.สํ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

๑) โสดาปัตติมัคคจิต ประหาณโลภมูลจิตที่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ ดวง และโมหมูลจิต ที่ประกอบด้วยความสงสัย

๒) สกทาคามิมัคคจิต ประหาณกิเลสที่เหลือให้มีกำลังเบาบางลง

๓) อนาคามิมัคคจิต ประหาณโทสมูลจิตทั้ง ๒ ดวง

๔) อรหัตตมัคคจิต ประหาณโลภมูลจิตที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ ดวง และโมหมูลจิตที่ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน ๑ ดวง[๘๘]

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต้องเริ่มต้นจากการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อละวีติกกมกิเลส อันเป็นเหตุให้กระทำผิดทางกาย วาจา เจริญสมาธิเพื่อข่มปริยุฏฐานกิเลส อันได้แก่นิวรณ์ ๕ เอาไว้ และเจริญวิปัสสนาเพื่อละอนุสัยกิเลส ได้แก่กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อบรรลุมรรคญาณครั้งแรกละสักกายทิฏฐิ[๘๙] วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส[๙๐]ได้เด็ดขาด จัดเป็นพระอริยบุคคลในพุทธศาสนา ถ้าบรรลุมรรคญาณครั้งสุดท้าย คือครั้งที่ ๔ ละอนุสัยกิเลสได้หมดสิ้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ผู้ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง ไม่มีภพใหม่อีกต่อไปแล้ว

๖.๖ พระอริยบุคคลกับการล้างบาป

เนื้อหาที่ได้อธิบายมา ทำให้ทราบแล้วว่า บาปเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกิเลสภายในใจ จะล้างบาปได้ก็ด้วยการกำจัดกิเลสภายในจิตใจเท่านั้น ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนาภาวนา จนก้าวผ่านความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่างๆ จึงสามารถละกิเลสได้ด้วยมรรคญาณตามขั้นของความเป็นพระอริยบุคคลประเภทนั้นๆ ตามลำดับ จนกระทั่งหลุดพ้นหมดจด

---

[๘๗] ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๘. ดูเพิ่มเติม ที่หน้า ๓๕๑, ๓๖๐.

[๘๘] ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๑๓๑.

[๘๙] สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน

[๙๐] สีลัพพตปรามาส ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้เพียงเพราะศีลและวัตร

จากกิเลสทั้งปวงในที่สุด

กิเลสที่ทำให้เกิดบาปมี ๑๐ ประการ คือ ๑. ทิฏฐิกิเลส ๒. วิจิกิจฉากิเลส ๓. โลภกิเลส (กามราคะ รูปราคะ และอรูปราคะกิเลส) ๔. โทสกิเลส ๕. โมหกิเลส ๖. มานกิเลส ๗. ถีนกิเลส ๘. อุทธัจจกิเลส ๙. อหิริกกิเลส ๑๐. อโนตตัปปกิเลส[๙๑]

ในบรรดากิเลส ๑๐ อย่างนี้ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในปฐมมรรคละกิเลสได้ ๒ อย่าง คือ ทิฏฐิกิเลสและวิจิกิจฉากิเลส บุคคลผู้ตั้งอยู่ในตติยมรรค ละโทสกิเลส บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรคละกิเลสที่เหลือ คือ โลภกิเลส โมหกิเลส มานกิเลส ถีนกิเลส อุทธัจจกิเลส อหิริกกิเลสและอโนตตัปปกิเลส ดังนี้

พระอริยบุคคลคู่ที่ ๑ คือ ท่านที่เจริญวิปัสสนาภาวนาจนบรรลุปฐมมรรค คือโสดาปัตติมรรคแล้ว ในลำดับต่อมาเมื่อโสดาปัตติมรรคจิตดับลงแล้ว ผลจิตที่เป็นวิบากของมรรคจิต ได้แก่ โสดาปัตติผลจิตหรือโสดาปัตติผลญาณก็เกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๑ ได้ชื่อว่าพระโสดาบันบุคคล และด้วยอำนาจแห่งโสดาปัตติมรรค ทำให้ละกิเลสได้ ๒ อย่าง คือ[๙๒]

๑. ทิฏฐิกิเลส ได้แก่ สักกายทิฏฐิ ความเข้าใจผิดในขันธ์ ๕ เข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เรา เขา ทำให้ติดอยู่ในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุด

๒. วิจิกิจฉากิเลส ได้แก่ ธรรมชาติที่ทำให้ตัดสินใจลำบาก คือ ความสงสัยในพระพุทธเจ้า ความสงสัยในพระธรรม ความสงสัยในพระสงฆ์ และความสงสัยในสิกขา เป็นต้น

---

[๙๑] อภิ.สํ. (ไทย) ๓๔/๑๒๓๕/๓๑๒.

[๙๒] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **วิปัสสนาชุนี หลักการปฏิบัติวิปัสสนา (ฉบับสมบูรณ์),** แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๕๘๔.

พระอริยบุคคลคู่ที่ ๒ คือ ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๑ ชื่อว่า พระโสดาบันบุคคลแล้วทำความเพียรในวิปัสสนาภาวนาให้ยิ่งขึ้นจนบรรลุสกทาคามิมรรค ในลำดับต่อมาเมื่อสกทาคามิมรรคจิตดับลงแล้ว ผลจิตที่เป็นวิบากของมรรคจิต ได้แก่ สกทาคามิผลจิตหรือสกทาคามิผลญาณก็เกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๒ ได้ชื่อว่า พระสกทาคามีบุคคล และด้วยอำนาจแห่งสกทาคามิมรรค ไม่ได้ตัดกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งให้ขาดออกจากขันธ-สันดานอย่างเด็จขาด แต่มีอำนาจทำให้กิเลสทั้งหลาย เบาบางลงกว่าโสดาปัตติมรรค จะมาสู่โลกนี้อีกเพียงชาติเดียวเท่านั้น

พระอริยบุคคลคู่ที่ ๓ คือ ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๒ ชื่อว่า พระสกทาคามีบุคคลแล้วทำความเพียรในวิปัสสนาภาวนาให้ยิ่งขึ้นจนบรรลุอนาคามิมรรค ในลำดับต่อมาเมื่ออนาคามิมรรคจิตดับลงแล้ว ผลจิตที่เป็นวิบากของมรรคจิต ได้แก่ อนาคามิ-ผลจิต หรืออนาคามิผลญาณก็เกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๓ ได้ชื่อว่า พระอนาคามีบุคคล และด้วยอำนาจแห่งโลกุตตรภูมิชั้นนี้ทำให้ละกิเลสได้อีก ๑ ประการ คือ โทสกิเลส ได้แก่ความขัดเคืองไม่พอใจในอารมณ์ที่มากระทบ และเมื่อจุติแล้วจักไปเกิดในพรหมโลกเท่านั้น

พระอริยบุคคลคู่ที่ ๔ คือ ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๓ ชื่อว่า พระอนาคามีบุคคลแล้วมีใจปรารถนาที่จะบรรลุอริยมรรค อริยผลสูงสุด จึงทำความเพียรในวิปัสสนาภาวนาให้ยิ่งขึ้น เมื่ออินทรีย์ทั้ง ๕ เสมอกันดีและวาสนาบารมีที่ได้สั่งสมมาเต็มบริบูรณ์ สภาวะแห่งวิปัสสนาญาณขั้นสูงปรากฏขึ้นตามลำดับอย่างละเอียดชัดเจน ในที่สุดก็จักบรรลุอรหัตตมรรคญาณ ทำการปหานกิเลสได้สิ้นเชิง ในลำดับต่อมาอรหัตตผลญาณก็เกิดขึ้น สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลอันดับที่ ๔ เป็นพระขีณาสพผู้ถึงความบริสุทธิ์เป็นอย่างยิ่ง และด้วยอำนาจแห่งโลกุตตรภูมิชั้นนี้ทำให้ละกิเลสที่เหลืออยู่ในขันธสันดานอีก ๗ ประการ ให้หมดสิ้นไปเด็ดขาด

ดังนี้

๑. โลภกิเลส ได้แก่ รูปราคะ ความยินดีพอใจใน รูปภพ รูปฌาน คือ มีความพอใจในการทำความเพียรเจริญสมถภาวนาเพื่อให้ได้บรรลุรูปฌาน และความยินดีพอใจในการไปปฏิสนธิเป็นรูปพรหม, อรูปราคะ ความพอใจในการทำความเพียรเจริญสมถภาวนาเพื่อให้ได้บรรลุอรูปฌาน และความยินดีพอใจในการไปปฏิสนธิเป็นอรูปพรหม ส่วนกามราคะนั้น พระอนาคามีละเป็นสมุจเฉทแล้ว[๙๓]

๒. มานกิเลส ได้แก่ ความถือตัว โดยยึดรูปนาม คือขันธ์ ๕ นี้มาเป็นเราเป็นเขา

๓. อุทธัจจกิเลส ได้แก่ สภาพที่จิตฟุ้งซ่านจับอารมณ์ไม่แน่นอน หรือสภาพที่ไม่สามารถตั้งอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน

๔. ถีนกิเลส ได้แก่ กิเลสที่ทำให้จิตง่วงเหงาท้อถอย

๕. อหิริกกิเลส ได้แก่ สภาพที่ไม่ละอายต่ออกุศลทุจริต

๖. อโนตตัปปกิเลส ได้แก่สภาพที่ไม่เกรงกลัวต่ออกุศลทุจริต

๗. โมหกิเลส ได้แก่ สภาพที่มืดมนปิดบังปัญญาไม่ให้เห็นอริยสัจ ๔ มี อวิชชา คือความไม่รู้นั่นเอง[๙๔]

---

[๙๓] ดูเพิ่มเติม หน้า ๒๓๕.

[๙๔] ดูเพิ่มเติม หน้า ๒๔๐.

พันตำรวจโทหญิง สุชาดา พระเขียนทอง, ศึกษาหลักวิปัสสนาภาวนาในเจโตขีลสูตร, **หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา** , บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

กิเลส	การละกิเลส			
	พระโสดาบัน	พระสกทาคามี	พระอนาคามี	พระอรหันต์
๑. ทิฏฐิกิเลส	✓	✓	✓	✓
๒.วิจิกิจฉากิเลส	✓	✓	✓	✓
๓.โลภกิเลส(กามราคะ)	×	บางเบา	✓	✓
๔.โทสกิเลส	×	บางเบา	✓	✓
๕.มานกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓
๖.อุทธัจจกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓
๓.โลภกิเลส(รูปราคะ อรูปราคะ)	×	บางเบา	บางเบา	✓
๗.โมหกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓
๘.ถีนกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓
๙.อหิริกกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓
๑๐.อโนตตัปปกิเลส	×	บางเบา	บางเบา	✓

๖.๗ พระนิพพาน : ภาวะที่ไม่มีบาป

ถาม : ทำบุญมาก ๆ แล้วไปเกิดอยู่ในสวรรค์ก็น่าจะพอแล้ว ทำไมต้องไปนิพพาน?

ชาวพุทธส่วนใหญ่ทำบุญเพื่อให้มั่งมีศรีสุข เกิดชาติหน้าจะได้มีทรัพย์สินเงินทอง มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ความปรารถนาของคนยุควัตถุนิยมอย่างปัจจุบันแทบไม่ต่างกันนักนั่นก็คือ “เงินตรา” ทำบุญไหว้พระหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ครั้งใด มักมีคำขอพรห้อยท้ายว่า “ขอให้รวยๆ” ด้วยเหตุนี้เองจำนวนผู้ศรัทธาในสำนักทรงต่าง ๆ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจึงมีมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนผู้ที่มุ่งหาพระนิพพานมีจำนวนน้อยลงเข้าไปทุกที หรือแทบไม่มีเลยในบางสังคม ทั้งที่บอกกันว่าเป็นชาวพุทธนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

การทำบุญที่ส่งผลให้ร่ำรวยก็คือการให้ทาน แต่ต้องทำให้ถูกวิธีและถูกบุคคลด้วย นั่นก็คือต้องทำด้วยจิตที่ประกอบด้วยศรัทธาอย่างแท้จริงและ

ทำเพื่อต้องการเสียสละ[๙๕] มิใช่มุ่งหวังประโยชน์อย่างอื่น เช่น เพื่อให้คนนับถือหรือ เพื่อให้ถูกหวย ต้องทำด้วยจิตบริสุทธิ์ สิ่งของที่ให้ก็ต้องเป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ขณะให้มีจิตยินดี หลังจากให้ไปแล้วก็รู้สึกปลื้มใจทุกครั้งเมื่อนึกถึง และต้องทำในบุคคลผู้บริสุทธิ์ที่แท้จริง[๙๖] จึงจะได้อานิสงส์มาก นั่นก็คือผู้มีศีล ยิ่งมีศีลมากมีศีลบริสุทธิ์ ผู้ให้ก็ยิ่งได้อานิสงส์มาก ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะได้รับอานิสงส์เป็น ความร่ำรวยดังที่ปรากฏในจูฬกัมมวิภังคสูตร[๙๗] บางคนร่ำรวยทันตาเห็นในชาตินี้ บางคนต้องรอให้กรรมเก่าอ่อนกำลังเสียก่อนจึงจะร่ำรวยในชาติต่อ ๆ ไป

แต่ถึงแม้จะร่ำรวยปานใดก็ตาม ขึ้นชื่อว่ามนุษย์แล้วย่อมทำทั้งดีและชั่ว ยิ่งมีฐานะร่ำรวยยิ่งส่งผลให้การกระทำยิ่งใหญ่ไปด้วย คือ ทำบุญก็เป็นบุญใหญ่ ทำบาปก็เป็นบาปหนักที่จะส่งผลให้ตกอบายนับชาตินับปีไม่ถ้วน โดยเฉพาะการต้องตกนรก เป็นการชดใช้กรรมด้วยการถูกทรมานอยู่ตลอดเวลา หาระหว่างคั่นมิได้ เมื่อพ้นจากนรกแล้วก็ยังต้องไปชดใช้เศษกรรมในกำเนิด เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย อีกนับชาติไม่ถ้วน

อาจจะมีบางคนอ้างว่า “ถ้ารวยแล้ว ฉันจะทำแต่ความดี ไม่ทำบาปเด็ดขาด” แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีสิ่งรับประกันได้ว่า ชาติก่อนๆ จะไม่เคยทำบาปอกุศลเอาไว้ เพราะบาปอกุศลบางอย่างมิได้ให้ผลในชาติถัดไปทันที แต่จะไปให้ผลในชาติ ที่ ๒ ที่ ๓ เป็นต้นไป[๙๘] หรือถึงแม้ในชาติที่ผ่านๆ มาไม่ได้ทำบาปอกุศลไว้เลย แต่ก็ไม่มีสิ่งรับประกันได้ว่า ในชาติต่อ ๆ ไปเราจะไม่ทำบาปอกุศลที่ส่งผลให้ต้องตกนรกอีก ซึ่งสังเกตได้จากลูกเศรษฐีหลายๆ ท่านที่เกิดมาบนกองเงินกองทอง บางคนได้ทำบาปอกุศลมากมาย ฆ่ากันระหว่าง

---

[๙๕] ดูใน องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

[๙๖] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๘.

[๙๗] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

[๙๘] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๖/๘, ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

พี่น้องก็มี บางคนถึงกับฆ่าพ่อแม่ตนเอง มีข่าวให้ได้ยินอยู่บ่อย ๆ มิใช่หรือ? ชาตินี้เขาเกิดมาร่ำรวยบน กองเงินกองทองเหมือนดั่งคาบช้อนทองออกมาจากท้องแม่ เพราะชาติก่อนๆ ได้เคยให้ทานไว้มาก แต่ความร่ำรวยที่เขาได้รับนั้นกลับทำให้เขาต้องฆ่าพี่ ฆ่าน้อง เพื่อแย่งชิงสมบัติไว้แต่เพียงผู้เดียว บางคนร่ำรวยแล้วก็อยากจะเป็นใหญ่ จึงต้องฆ่าศัตรูมากมายที่เขาคิดว่าจะขัดขวางไม่ให้ตนเป็นใหญ่ อย่าว่าแต่มนุษย์เลยที่ต้องตกอบายทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นอาจิณ แม้แต่ผู้ที่มนุษย์บูชาขอพรอยู่เสมออย่างเช่น "ท่านท้าวมหาพรหม" ก็ยังต้องตกนรกเลย[๙๙] เพราะก่อนที่ท่านจะมาเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก ท่านก็ต้องเคยเกิดเป็นมนุษย์มาก่อน บำเพ็ญเพียรจนได้ฌานตายแล้วจึงได้ไปเกิดเป็นพรหม เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ท่านก็ต้องเคยทำทั้งดีทั้งชั่วเอาไว้ไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง[๑๐๐]

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้ง หลายว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้วคำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว"

"ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเหล่าเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไปเป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า" "พวกเทพชั้นเวหัปผลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุหมดไปแล้วไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง"[๑๐๑]

---

[๙๙] ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

[๑๐๐] ดูใน สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๕-๑๑๗๗/๖๕๔.

[๑๐๑] ดูใน สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, องฺ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๓.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความเกิดเป็นเหตุ เป็นปัจจัยแห่งความบังเกิดของกิเลสทั้งหลาย จิตเห็นโทษในความเกิดแล้วจึงแล่นไปในนิพพาน ซึ่งไม่มีความเกิดอีก เพราะจิตแล่นไปในนิพพานซึ่งไม่มีความเกิดขึ้น กิเลสที่พึงบังเกิดเพราะความเกิดขึ้นเป็นปัจจัย ที่ยังไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ ที่ยังไม่บังเกิดก็บังเกิดไม่ได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏไม่ได้ เพราะเหตุดับ ทุกข์จึงดับด้วยประการฉะนี้[๑๐๒]

เมื่อเรายังต้องเกิดอีกสิ่งที่จะตามมาด้วย คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์กายทุกข์ใจ ดังที่พระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แลเราจึงไม่ชอบความเกิด”[๑๐๓] ฉะนั้น วิธีที่จะรอดพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวงได้ก็มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้นนั่นก็คือ “**เข้าสู่พระนิพพาน**” เพราะเมื่อปรินิพพานแล้วก็ไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป[๑๐๔]

บุญที่ถูกต้องตามพุทธประสงค์

พระพุทธเจ้าตรัสว่า : คนบางคนในโลกนี้เมื่อให้ทาน สมาทานศีล ทำอุโบสถกรรม ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ กวาดบริเวณวัด ไหว้เจดีย์วางของหอมและมาลาที่เจดีย์ ทำประทักษิณเจดีย์ บำเพ็ญกุสลาภิสังขารอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นไปในไตรธาตุ ก็มิใช่เพราะเหตุแห่งคติ มิใช่เพราะเหตุแห่งการถือกำเนิด มิใช่เพราะเหตุแห่งปฏิสนธิ มิใช่เพราะเหตุแห่งภพ มิใช่เพราะเหตุแห่งสงสาร มิใช่เพราะเหตุแห่งวัฏฏะ เป็นผู้ประสงค์จะพรากจากทุกข์ เอนไปในนิพพาน โน้มไปในนิพพาน บำเพ็ญกุศลทั้งปวงนั้น รวมความว่า นรชน ... พึงน้อมใจไปในนิพพาน อย่างนี้บ้าง

---

[๑๐๒] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑/๕๗๗.

[๑๐๓] ดูใน สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

[๑๐๔] ดูใน ที.ม. (ไทย)๑๐/๕๗/๓๑, สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๔/๑๐-๑๓.

อีกนัยหนึ่ง นรชนบังคับจิตให้กลับจากสังขารธาตุทั้งปวง น้อมจิตเข้าไปในอมตธาตุว่า “ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนัด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท เป็นธรรมชาติสงบประณีต” รวมความว่า นรชนพึงน้อมใจไปในนิพพานอย่างนี้บ้าง

> บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่ให้ทานเพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิ**เพื่อภพใหม่** แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมให้ทานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอันไม่มีภพใหม่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เจริญฌาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมเจริญฌานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอันไม่มีภพใหม่ บัณฑิตเหล่านั้นมีใจมุ่งนิพพาน มีจิตโน้มไปในนิพพานนั้น มีจิตน้อมไปในนิพพานนั้นจึงให้ทาน[๑๐๕]

ภาวะนิพพาน

นิพพาน คือ สภาวะที่ดับเย็น[๑๐๖] ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอธิบายสภาพของ “นิพพาน” ไว้ว่า

ในนิพพาน ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีดวงดาวส่องแสง ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีความมืด[๑๐๗]

ความเกิดขึ้นแห่งนิพพานไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่มี ความเป็นอย่างอื่นของนิพพานนั้น ก็ไม่ปรากฏ นิพพานจึงเป็นสภาวะเที่ยง มั่นคง แน่แท้ มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา รวมความว่า สภาวะนั้นอันอะไรนำไปมิได้ไม่กำเริบ[๑๐๘]

---

[๑๐๕] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

[๑๐๖] ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

[๑๐๗] ขุ.อป. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗, ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๒.

[๑๐๘] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๙๑.

นิพพาน เป็นธรรมเกษม เป็นที่ปกป้อง เป็นที่หลีกเร้น เป็นที่พึ่ง ที่อาศัย ที่ปลอดภัย ที่ไม่จุติ ที่ไม่ตาย ที่ดับเย็น[๑๐๙]

นิพพานเป็นที่สิ้นตัณหา[๑๑๐]

นิพพานเป็นเหตุล่วงพ้นวิญญาณฐิติได้ทั้งหมด[๑๑๑]

ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ นี้เรียกว่า นิพพาน[๑๑๒]

นิพพานเป็นที่สละความถือมั่น[๑๑๓]

นิพพาน เป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย เย็นสนิท[๑๑๔]

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนัด เป็นที่ดับกิเลส เย็นสนิท[๑๑๕]

นิพพาน ชื่อว่า ไม่แก่ ไม่ตาย เพราะไม่เกิด[๑๑๖]

นิพพานนี้ ไม่แก่ ไม่ตาย เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่และไม่ตาย ไม่มีความเศร้าโศก ไม่ถูกข้าศึกเบียดเบียน ไม่พลาด ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน[๑๑๗] นิพพานนี้ พระอริยเจ้าเป็นจำนวนมากบรรลุแล้ว นิพพานนี้อันผู้พยายามโดยแยบคายพึงได้ในวันนี้นี่แหละ แต่ผู้ไม่พยายามอาจหาได้ไม่

"ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน"...."ความไม่เป็นไปเป็นนิพพาน".... "อนิมิตเป็นนิพพาน".."ความไม่มีกรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นนิพพาน" .."ความไม่มีปฏิสนธิเป็นนิพพาน"..."อคติเป็นนิพพาน".."ความไม่บังเกิด

---

[๑๐๙] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

[๑๑๐] ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๕๔/๑๒๖.

[๑๑๑] สํ.สคา. (ไทย) ๑๕/๒๑๖/๓๑๖.

[๑๑๒] สํ.สฬา. (ไทย)๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

[๑๑๓] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔/๓๔.

[๑๑๔] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

[๑๑๕] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕.

[๑๑๖] ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

[๑๑๗] ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๙.

เป็นนิพพาน”...“ความไม่อุบัติเป็นนิพพาน”...“ความไม่เกิดเป็นนิพพาน”.. “ความไม่แก่เป็นนิพพาน”..“ความไม่เจ็บไข้เป็นนิพพาน”..“ความไม่ตายเป็นนิพพาน”..“ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน”...“ความไม่รำพันเป็นนิพพาน” ควรรู้ยิ่งว่า “ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน” ควรรู้ยิ่งว่า “ความเกิดขึ้นเป็นสังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน”...“ความเป็นไปเป็นสังขาร ความไม่เป็นไปเป็นนิพพาน”..“นิมิตเป็นสังขาร อนิมิตเป็นนิพพาน”...“กรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นสังขาร ความไม่มีกรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นนิพพาน”...“ปฏิสนธิเป็นสังขาร ความไม่มีปฏิสนธิเป็นนิพพาน”...“คติเป็นสังขาร อคติเป็นนิพพาน”..“ความบังเกิดเป็นสังขาร ความไม่บังเกิดเป็นนิพพาน”...“ความอุบัติเป็นสังขาร ความไม่อุบัติเป็นนิพพาน”...“ความเกิดเป็นสังขาร ความไม่เกิดเป็นนิพพาน”..“ความแก่เป็นสังขาร ความไม่แก่เป็นนิพพาน”...“ความเจ็บไข้เป็นสังขาร ความไม่เจ็บไข้เป็นนิพพาน”..“ความตายเป็นสังขาร ความไม่ตายเป็นนิพพาน” ..“ความเศร้าโศกเป็นสังขาร ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน”..“ความรำพันเป็นสังขาร ความไม่รำพันเป็นนิพพาน” “ความคับแค้นใจเป็นสังขาร ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน”[๑๑๘]

[๑๑๘] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๒๐.

บทที่ ๗

นิพพาน : สันติสุข

๗.๑ ชีวิตของเรา

ชีวิตของเราทุกคน มีมารดาเป็นแดนเกิด มีบุญกรรมที่ทำไว้เป็นเครื่องตกแต่ง เจริญเติบโตขึ้นมาได้ด้วยน้ำนมแม่ อาหารบด และขนมสด มีญาติพี่น้องคอยประคับประคอง ชีวิตของเราตั้งแต่เกิดมาจนถึงบัดนี้ มีอะไรเป็นสาระบ้าง ท้อแท้มาแล้วกี่ครั้ง ลิงโลดมาแล้วกี่หน ผ่านร้อนผ่านหนาวมาจนถึงบัดนี้ ยังพอเหลือกาลฝนอยู่อีกกี่มากน้อย?

เราเคยคิดกันบ้างหรือเปล่าว่า ชีวิตนี้มันคืออะไร? ตัวเราที่กำลังนั่งอ่านหนังสืออยู่นี้เป็นของเราจริงหรือ? ในเมื่อบังคับไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย ก็ไม่ได้ ตัวเรานี้มาจากไหน? และกำลังจะไปไหน? ศาสนา/ความเชื่อที่เรายึดถือกราบไหว้อยู่ทุกวันนี้ มีความเป็นมาอย่างไร? มีความเป็นไปได้จริงแค่ไหน? และอุบัติขึ้นมาในโลกด้วยเหตุใด?

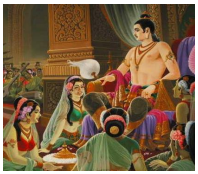

ทำไม? เมื่อ ๒,๖๐๐ ปีก่อน รัชทายาทแห่งนครกบิลพัสดุ์ถึงยอมสละละทิ้งกองเพชรนิลจินดา ข้าทาสบริวาร มเหสีแสนสวยและโอรสน้อยผู้น่ารัก ออกไปนั่งให้ยุงกัดอยู่ตามใต้ต้นไม้ เลี้ยงชีวิตด้วยการขอเขากินไปวันๆ บางวันก็มีกิน บางวันก็ไม่มีกิน พระองค์ทำไปเพื่ออะไร? พระองค์เห็นประโยชน์อะไรจึง ทรงทำเช่นนั้น?

...

"ชีวิตนี้เป็นของฉัน ชีวิตฉันต้องสุขสบาย" นี้คือความปรารถนาของเราทุกคน ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธความจริงข้อนี้ การกระทำทุกอย่างในชีวิตที่ผ่านมา เราทำไปก็เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขสะดวกสบายนี่เอง ตอนเราเด็ก ๆ

ผู้ใหญ่มักถามเราว่า “หนู โตขึ้นอยากเป็นอะไร?” พวกเราก็จะตอบทันที โดยไม่ต้องคิดให้มากความว่า “ผมอยากเป็นทหารครับ” “หนูอยากเป็นนางพยาบาลค่ะ” “ผมอยากเป็นตำรวจครับ” “หนูอยากเป็นครูค่ะ” ตอบไปตามความต้องการของแต่ละคน ..แต่แล้วเป็นอย่างไร? ..สุดท้ายเหลืออะไร?

พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ สมเด็จพระนเรศวร เจ้าหญิงไดอาน่า พลเอกชาติชาย คุณตาคุณยายของเรา ท่านเหล่านี้ต่างมีความปรารถนาไม่ต่างอะไรจากเรานัก ต้องการความสุข ความสมหวังให้กับตนเองด้วยกันทั้งสิ้น เขาใช้ชีวิตทั้งชีวิตแสวงหา ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ..แต่มาบัดนี้ บุคคลเหล่านี้หายไปไหนหมดแล้ว?

ตอนเราเกิดมาใหม่ๆ สิ่งที่เราต้องการที่สุดในขณะนั้น คือน้ำนมแม่ แม้ว่าเพชรนิลจินดาจะกองเท่าภูเขาทองก้อนเท่าหัวช้าง ผืนดินจะปูพรมไปด้วยแบงค์พันก็ตามที เราไม่สนใจ เราจะตะเกียกตะกายคลานผ่านสิ่งเหล่านี้ไปโดยไม่สนใจใยดี เหมือนสุนัขเห็นข้าวเปลือก แล้วไปซบลงที่อกแม่ “แม้แผ่นดินจะถล่ม ผืนฟ้าจะทลาย ข้าฯ ไม่สน ข้าฯสนใจแต่นมแม่เท่านั้น”

เมื่อกาลเวลาผ่านไป เราโตขึ้นเป็นหนุ่มสาว ความต้องการก็แปรเปลี่ยนไป กิเลสตัณหาความทะยานอยากมีมากขึ้น ตามจำนวนอายุ ที่เพิ่มขึ้น จากที่ไม่เคยเห็นเงินทองอยู่ในสายตา กลับเห็นว่าเป็นสิ่งมีค่า ควรแก่การแสวงหา และต้องหามาครอบครองเป็นของตนเองให้ได้ ตามข้อมูลที่พวกผู้ใหญ่ยัดเยียดให้ และเริ่มสนใจในเพศตรงข้าม ต้องการมีแฟนหล่อๆ สวยๆ เหมือนพระเอกนางเอกในละครทีวี ต้องการให้ผู้อื่นมาสนใจในรูปร่างหน้าตาของตนเอง อยากให้เพื่อนๆ ชม ว่าตนเองหล่อ ตนเองสวย ..แต่แล้วเป็นอย่างไร?

เมื่อกาลฝน ผ่านไปครึ่งศตวรรษ ตีนกาเริ่มปรากฏชัด ผิวพรรณเริ่มตกกระ แล้วค่อยๆ เหี่ยวย่นหย่อนยานไปทีละนิด ความเปล่งปลั่ง เนียนนุ่มในยามหนุ่มสาว หายไปไหนหมดแล้ว? วันนั้นยังหน้าใสเต่งตึงอยู่ แต่มาบัดนี้

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ความใส..หายไปไหนหมดแล้ว?

แท้ที่จริงแล้ว ชีวิตเราเป็นเพียงมายา ..มีแล้วก็ดับไป..เป็นแล้วก็เปลี่ยนไป ไม่เป็นอะไรจริงสักอย่างเดียว อยากเป็นอย่างนั้น..พอเวลา ผ่านไป ความอยากก็ดับไป อยากมีสิ่งนี้..พอเวลาเปลี่ยนไป ความอยากก็เปลี่ยนไป แล้วก็เกิดความอยากมีอยากเป็นอย่างใหม่ขึ้นมาอีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด .. เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป มีแล้วก็หายไป ไม่มีอะไรเป็นจริงเป็นจังสักอย่างเดียว ความมีความเป็นทุกอย่างเป็นเพียงมายาภาพอยู่ชั่วขณะหนึ่ง เท่านั้น เหมือนกับแอ่งน้ำกลางถนนลาดยาง ในฤดูแล้ง ขณะที่เรานั่งรถไปตามถนน ตอนแดดร้อนจัด จะเห็นพยับแดดอยู่ไวๆ สุดสายตา มองตรงไปข้างหน้าตามถนนสายนั้น จะเห็นว่าเต็มไปด้วยแอ่งน้ำ มีน้ำท่วมเต็มไปหมด ..ถ้าเป็นเด็กก็นึกตกใจว่า “เดี๋ยวจะผ่านไปได้อย่างไร คงจมน้ำ ตายแน่”

ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็นึกท้าทายว่า “เป็นไปได้อย่างไร น้ำที่ไหนจะมาขังกลางถนนตอนแดดเปรี้ยงๆ อย่างนี้ ต้องไปดูให้เห็นกับตา” พอนั่งรถเข้าไปเรื่อยๆ แอ่งน้ำก็หายไปพร้อมกับใจที่หวั่นไหว แต่พอมองออกไปข้างหน้าอีกครั้ง ก็เห็นถนนข้างหน้าเต็มไปด้วยแอ่งน้ำอีก ความหวั่นไหวก็เกิดขึ้นอีกครั้ง พอนั่งรถต่อไปเรื่อยๆ แอ่งน้ำก็หายไปอีกพร้อมกับจิตใจที่หวั่นไหว ..เป็นอย่างนี้ไปตลอดทาง ชีวิตของเราที่ผ่านมา และที่จะเป็นไปในอนาคตก็เป็นอย่างนี้ตลอด ทีแรกก็นึกว่ามันจะเป็นจริงเป็นจัง อุตส่าห์วาดวิมานกลางอากาศไว้อย่างสวยหรู แต่พอได้มาจริงๆ ก็รู้สึกตื่นเต้นอยู่พักหนึ่ง แล้วก็เฉยๆ ไป ไม่เห็นมีอะไรเหมือนอย่างที่คาดหวังไว้ แล้วก็ลืมไปในที่สุด ..และที่สุดของที่สุด คือ ***ความตาย***

โตขึ้นอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากเป็นนายพัน นายพล อยากเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี อยากมีเงินก้อน มีทองถัง แต่ที่เป็นได้จริงก็คือ ขี้เถ้า กองหนึ่งเท่านั้น! ดินกองหนึ่งเท่านั้น!

มนุษย์ทุกคนต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี พระเจ้าจักรพรรดิ หรือยาจกผู้ไม่มีกระท่อมร้างจะอยู่ ต้องเป็นอย่างนี้ทุกคน (เกิดขึ้น..เปลี่ยนแปลง..ดับไป) เราทุกคนกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับอยู่ทุกขณะ ไม่เคยหยุดนิ่ง ไม่เคยหยุดแม้เพียงเสี้ยววินาที เปลี่ยนแปลงเกิด-ดับถี่ยิบ จนตัวเราเองก็ไม่รู้สึกตัว เหมือนกับแสงสว่างจากหลอดไฟฟ้าที่เกิด-ดับถี่ยิบ จนคนทั้งหลายเข้าใจผิดว่า มันสว่างอยู่ตลอดเวลา[๑] มารู้ตัวอีกทีก็ผ่านไปแล้วอีก ๑ ปี อายุเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งหลัก ใกล้ความตายเข้าไปอีกหนึ่งก้าว

ท่านทั้งหลาย ลองพิจารณาดูให้ดี ลองนึกย้อนกลับไปดูชีวิตของเรา เมื่อวานนี้ เมื่อวานนี้..เราได้ทำหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่ตื่นนอน อาบน้ำแปรงฟัน ทำโน้นทำนี่ พูดคุยกับคนโน้นคนนี้ บางครั้งขัดใจ บางครั้งหัวเราะ

ถามว่า ชีวิตของเราช่วงนั้นหายไปไหนแล้ว? เมื่อวานที่เราทำโน้นทำนี่หายไปไหนหมดแล้ว

ตอบว่า.. เมื่อวานดับสูญไปหมดแล้ว เมื่อวานกลายเป็นความนึกคิดไปหมดแล้ว ..เรากำลังเกิด-ดับ..ดับ-เกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ถึงเราจะหายใจเข้าหายใจออกอีกสักกี่ครั้งก็ตาม ก็เป็นการหายใจเข้า-ออกครั้งใหม่ทุกครั้งไป ไม่ใช่ครั้งเดิม เพราะครั้งเดิมดับสูญไปแล้ว

ชีวิตนี้เป็นเพียงมายาที่กำลังเกิด-ดับ..ดับ-เกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ทีแรกเราก็นึกว่าชีวิตนี้จะเป็นจริงเป็นจัง อุตส่าห์ตั้งความหวังไว้อย่างสวยหรู แต่สุดท้าย..กลับไม่มีอะไรเลย ..สูญสิ้น[๒]

---

[๑] กระแสไฟฟ้ามีความถี่ ๕๐ - ๖๐ Hz หมายถึง ๕๐ - ๖๐ รอบต่อวินาที และเนื่องจากเป็นกระแสสลับ หนึ่งรอบจึงมีแสงสว่าง ๒ ครั้ง ดังนั้น ในหนึ่งวินาทีหลอดไฟจึงกระพริบ ๑๐๐-๑๒๐ ครั้ง ส่วนสายตาของเรามีความสามารถในการจับความเปลี่ยนแปลงได้ไม่เกิน ๒๔ ครั้งต่อวินาที ดังนั้นจึงไม่สามารถเห็นการกระพริบของหลอดไฟได้ จึงเข้าใจวิปลาสไปว่า **"หลอดไฟฟ้าส่องแสงสว่างอยู่ตลอดเวลา"**

[๒] ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๗/๓๙๓.

ก่อนจะถึงวันปีใหม่ที่ผ่านมา เราต่างตั้งหน้าตั้งตารอคอย อยากให้ถึงวันนั้นเร็ว ๆ จะได้ฉลองกัน ให้มันสะใจไปเลย แต่แล้วเป็นอย่างไร ..วันปีใหม่ที่อยากให้มาถึงเร็วๆ ก็ได้ผ่านพ้นไปแล้ว คือ ดับสูญไปแล้ว ดับไปพร้อมกับความสนุกสนาน เป็นเหมือนกับว่าไม่เคยมีวันปีใหม่มาก่อน วันนี้ ขณะนี้ จะเคยมีวันปีใหม่มาก่อนหรือไม่ก็ตามก็มีค่าเท่ากัน เพราะทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้ดับหายไปหมดแล้วพร้อมกับกาลเวลา ..หาอรรถสาระใดๆ ไม่ได้เลย

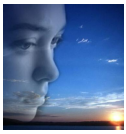

บัดนี้..เรานั่งกังวลถึงคนรักที่ไม่ได้ติดต่อกลับมาตั้งแต่วันปีใหม่ ความสุขสนุกสนาน สะใจ ตอนที่เลี้ยงฉลองวันปีใหม่ ..มันมาช่วยอะไรได้บ้าง ????

เศรษฐีใจบุญท่านหนึ่ง ชื่อว่าเจ้าชื่น สิโรรส[๓] ท่านเล่าประสบการณ์ชีวิตให้ฟังว่า

"เมื่อก่อนนี้ ผมใช้ชีวิตท่องเที่ยวไปในท้องทะเลหลวงอยู่หลายสิบปี โดยชักใบเรือให้แล่นตามสิ่งต่างๆ ที่ระยิบระยับสวยงามชวนตาชวนใจให้ใฝ่หา แต่พอเข้าไปหามันจริงๆ กลับไม่มีอะไรเลย มันเป็นเพียงภาพลวงตา หาอะไรที่น่าพึงพอใจตามที่หวังไม่ได้เลย ในท้องทะเลอันกว้างใหญ่นั้น เต็มไปด้วยคลื่นลมและปลาร้าย ไม่สามารถรู้ได้เลยว่าพายุจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เรือจะล่มลงวันใด ผมจึงได้ตัดสินใจหยุดเรือ แล้วจัดแจงถอยเรือเข้าคลองเพื่อหาที่

---

[๓] เจ้าชื่น สิโรรส เกิดเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นบุตรของเจ้าอินทะปัตและนางด้วง สิโรรส เมื่อมีพระราชบัญญัติการใช้นามสกุลในสมัยรัชกาลที่ ๖ น้องชายของเจ้าชื่น ชื่อ สุบิน ได้ทำเรื่องขอ พระราชทานนามสกุล และได้รับพระราชทานว่า สิโรรส แปลว่าบุตรแห่งเจ้ากระหม่อม (สิระ-หัว โอรส-บุตร) เจ้าชื่นสมรสกับเจ้าสุริฉาย อิศรางกูร ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีบุตรธิดารวม ๑๐ คน เจ้าชื่น สิโรรส เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูขั้นต่ำ ปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

สงบปลอดภัย ..แต่ในขณะที่ผมกำลังแล่นเรือไปตามลำคลองนั่นเอง ผมก็ได้สวนทางกับผู้คนมากมาย ซึ่งแต่ละคนดูท่าทางแล้วไม่เคยออกทะเลหลวงมาก่อนทั้งสิ้น เขาคงจะออกไปตามหาสิ่งสวยงามมาชื่นชมเหมือนกับผมเมื่อก่อนนี้ ผมจึงตะโกนบอกพวกเขาว่า "พวกคุณไม่ต้องไปหรอก ผมไปมาแล้ว ไม่เห็นมีอะไร ไม่ได้อะไรกลับมาเลย เสียเวลาเปล่า" แต่พวกเขาก็ยัง....?"

ดังที่เจ้าชื่น กล่าวมานี้ ก็หมายความว่า เมื่อก่อนนี้ท่านก็เคยคิดว่าชีวิตนี้เต็มไปด้วยสิ่งสวยงาม เต็มไปด้วยความสนุกสนาน แต่พอได้มาจริงๆ กลับไม่มีอะไรเลย หาสิ่งที่เป็นสาระไม่ได้เลย ถ้าเรายังมัวไปแสวงหามันอยู่ ก็เท่ากับเป็นการทำชีวิตให้ดับสูญไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะเวลาที่ผ่านไปแต่ละวินาทีนั้นมีค่าหาประมาณมิได้ เราจึงไม่ควรปล่อยวันเวลาให้ผ่านไปกับสิ่งไร้ประโยชน์ หาแก่นสารสาระไม่ได้ คนส่วนมากมักละเลยความสำคัญของกาลเวลา จึงพากันปล่อยชีวิตให้ผ่านพ้นไปด้วยความประมาท ปล่อยตัวปล่อยใจให้ระเริงหลงไหลไปกับมายาของโลกที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน อันได้แก่ สื่อโฆษณา ละครทีวี และภาพยนต์ออกใหม่ พอมารู้สึกตัวอีกทีก็สายไปเสียแล้ว บางคนกว่าจะคิดได้ก็กลายเป็นคนพิการง่อยเปลี้ยเสียขาไปเสียแล้ว บางคนก็แก่หง่อมเดินไม่ไหวเสียแล้ว แต่คนเหล่านี้ก็ยังถือว่าโชคดีที่ยังมีโอกาสรู้สึกตัว เพราะมีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีโอกาสรู้สึกตัวเพราะพวกเขาต้องตายไปเสียก่อน .. **"โชคดี เรายังไม่ตาย..จึงได้อ่าน"**

เวลากับชีวิต

เวลาคืออะไร ชีวิตของเรากับกาลเวลาเกี่ยวพันกันอย่างไร? มีโศลกธรรมของนิกายเซ็น กล่าวไว้ว่า "เวลา คือระยะทางระหว่าง ความอยากและความสมอยาก"

พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ว่า "กาลเวลา ย่อมกลืนกินเหล่าสัตว์ทั้งปวง

พร้อมกับตัวเอง (ยอมเสียสละตัวเองเพื่อให้ได้กลืนกินสรรพสัตว์)”[๔]

ทันทีที่เรานึกถึงเวลา ต้องการรู้ว่าขณะนี้เป็นเวลาเท่าไหร่? เราก็ต่างบ่ายหน้าไปหาหน้าปัดนาฬิกาแล้วพิจารณาดูว่าเข็มสั้นชี้ไปที่เลขอะไร บนหน้าปัดนาฬิกานั้นจัดทำไว้เป็นวงกลมมีตัวเลขกำกับ เริ่มตั้งแต่เลข ๑ เลข ๒ เลข ๓ ไปจนถึงเลข ๑๒ แล้วหมุนต่อ..ไปเริ่มเลข ๑ ใหม่อีก หมุนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด รอบแล้วรอบเล่า ชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่า ..แล้วชีวิตของเราเป็นเช่นนั้นด้วยหรือเปล่า? ชีวิตของเรากลับมาเริ่มใหม่ทุกๆ ๑๒ ชั่วโมง หรือทุกๆ วันด้วยหรือเปล่า?

เปล่าเลย! ชีวิตของเราหาได้หมุนเวียนเป็นวงกลมรอบแล้วรอบเล่าเหมือนหน้าปัดนาฬิกาไม่ ชีวิตเรามีแต่จะผ่านไปๆ อยู่ท่าเดียว ไม่เคยหยุดอยู่กับที่แม้เพียงเสี้ยววินาที ช่วงชีวิตที่ผ่านมาจนถึงบัดนี้ คืออะไร..? วันนั้นเรายังนั่งเล่นของเล่นอยู่กับเพื่อน “เราเป็นเจ้าชายนะ” “เธอเป็นเจ้าหญิงนะ” “วันนี้เราจะไปปราบยักษ์กัน” เพียงชั่วแว็บหนึ่งของความคิด บัดนี้เราก็มานั่งอ่านหนังสือเล่มนี้อยู่ ณ ที่นี่ ตั้งแต่วันนั้น..จนถึงบัดนี้มันคืออะไร? มันเป็นช่วงชีวิตที่นิดหน่อยรวดเร็ว และไม่หวนกลับคืนอีกแล้ว ถ้าจะกล่าวว่า “เราหายใจเข้าออกแต่ละครั้งกินเวลาไปอย่างมหาศาล” ..ท่านทั้งหลายคิดว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่? หลายคนอาจคิดโต้แย้งว่า “หายใจเข้าออกแต่ละครั้งเพียง ๒ - ๓ วินาที ไม่เห็นจะมากมายอะไร?”

แต่ท่านทั้งหลาย ! เวลาที่เราคิดว่าเพียงนิดเดียวนั้น มันนิดเดียวจริงหรือ..? เราหายใจเข้าหายใจออกใช้เวลาไปเพียง ๒ วินาที แต่ ๒ วินาทีที่ผ่านไปแล้วนั้น มวลมนุษยชาติร่วมกันรวบรวมทรัพย์สมบัติในผืนพิภพทั้งสิ้น เอามาแลกซื้อเวลาเพียง ๒ วินาทีที่ผ่านไปแล้วนั้นให้กลับคืนมา แลกซื้อ เอากลับคืนมาได้หรือเปล่า?

---

[๔] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙๐/๑๑๖, **“กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา.”**

"เราไม่สามารถแลกซื้อเอาเวลากลับคืนมาได้อีกแล้ว!" อย่าว่าแต่ทรัพย์สินเพียงเท่านั้นเลย ..แม้แต่เทพเจ้าผู้สร้างโลกสร้างจักรวาล ก็ไม่อาจเสกสรร ดลบันดาล ให้เวลา ๒ วินาทีนั้นกลับมาได้อีกแล้ว ..เพราะอะไร? เพราะมันได้ดับไปแล้ว ผ่านพ้นไปแล้ว เข้าสู่ความเป็น***อนัตตา***ไปแล้ว

ชีวิตของเรามีแต่จะดำเนินไป ๆ ไม่เคยหยุดนิ่ง กำลังก้าวเดินเข้าไปสู่ความตายอยู่ทุกขณะ แม้เราจะปฏิเสธว่า "**ไม่!** ฉันไม่ได้ดำเนินชีวิตเข้าไปหาความตาย ชีวิตฉันกำลังเจริญขึ้นต่างหาก มีเงินเดือนมากขึ้น มีบ้านหลังใหญ่ขึ้น ฯลฯ ผู้คนนับหน้าถือตามากขึ้น" แต่ถึงเราจะปฏิเสธอย่างไรก็ตาม การปฏิเสธความตายเป็นได้แค่เพียงคำพูดและความนึกคิดเท่านั้น แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงได้ ความจริงก็คือ..อีกไม่นานเราต้องตายกันทุกคน เมื่อเวลานั้นมาถึงจะเป็นอย่างไร ขณะที่เรากำลังตาย..เกิดอะไรขึ้น

ท่านมิลาเรปะ พระภิกษุชาวธิเบตอธิบายไว้ว่า

"ณ เวลาจวนจะตายนั้น ผู้อับโชคไม่อาจอุทธรณ์ร้องขอใดๆ ได้เลย วีรบุรุษผู้กล้าหาญก็ไม่อาจแสดงวีรกรรมใดๆ ได้ เมื่อพลังในร่างกายทั้งหมดไหลรวมไปบรรจบกัน บุคคลย่อมรู้สึกเหมือนถูกบดขยี้อยู่ระหว่างภูเขา ๒ ลูก นัยน์ตาก็พร่ามัว ความรู้สึกก็เลือนราง เทพเจ้าทั้งหลายที่เชื่อถือก็กลายเป็นผู้ไร้ประโยชน์ คุณหมอที่ไว้ใจก็สิ้นหวัง ไม่มีใครเลยที่สามารถติดต่อกับบุคคลผู้กำลังจะตายได้ ผีที่คุ้มครอง เทวดาที่รักษาก็พากันบ่ายหน้าหนี แม้ลมหายใจยังไม่ดับสนิท บุคคลที่กำลังจะตายจะได้กลิ่นซากศพ เขาค่อยๆ เคลื่อนเข้าไปหาความตายเหมือนถ่านไฟที่กำลังแดง ๆ หล่นลงไปสู่ความเป็นเถ้าถ่านอันเยือกเย็น เมื่อจวนจะตายบางคนนับวัน บางคนนับดาว บางคนพร่ำเพ้อครวญคราง บางคนคิดถึงสมบัติกังวลว่าคนอื่นจะเอาไปใช้อย่างสุขสบาย แม้เขาจะมีความรักมากเพียงใดหรือมีความสามารถมากยิ่งปานใด เขาก็จำต้องพลัดพรากจากไปแต่เพียงผู้เดียว มิตรสนิทหรือคู่ชีวิตของเขาก็ต้องปล่อยเขาไป ณ กาลนั้น และแล้วร่างกายอันเป็นที่

รักยิ่งของเขาก็ถูกบรรจุลงในหีบสี่เหลี่ยมกว้างไม่ถึง ๒ ศอก ยาวไม่เกิน ๒ วา ต่อจากนั้นก็ค่อยๆ เคลื่อนเข้าไปสู่เตาเผาอันร้อนระอุ

มนุษย์ทั้งหลายเอ๋ย! ในวาระสุดท้ายเราเหลืออะไรไว้บ้างเล่า เราจะนั่งอยู่เฉยๆ โดยไม่ทำอะไรเลย แล้วปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างให้ผ่านไปตามเรื่องตามราวของมันกระนั้นหรือ เมื่อลมหายใจของท่านหยุดลงในวันพรุ่งนี้ ไม่มีสมบัติใดๆ ในโลกจะสามารถช่วยเราได้ แล้วเหตุไฉนเราจึงเป็นคนใจแคบกันอีกเล่า หมู่ญาติพี่น้องพากันห้อมล้อมอยู่รอบๆ เตียงของผู้จวนจะตายนั้น ไม่มีใครสักคนช่วยเขาได้สักขณะเดียว บุคคลผู้จวนจะตายย่อมตระหนักชัดว่าความรักอันเหลือล้นและความยึดมั่นทั้งหลายทั้งปวงก็ไร้ประโยชน์ เมื่อขณะสุดท้ายนั้นมาถึง พระธรรมอันศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นที่ช่วยได้ ขอโยมจงพากเพียรต่อไป เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะตาย จงให้แน่ใจ และเตรียมพร้อมไว้ เมื่อเวลานั้นมาถึงโยมจะได้ไม่มีความกลัวและความเสียดายใดๆ”

ทั้งหมดนี้เป็นคำตอบของท่านมิลาเรปะ ที่ท่านตอบคำถามของอุบาสิกาชินดอร์โม

เราทุกคนรู้แน่ว่า “ใกล้ตายเข้าไปทุกขณะ” แต่ในความแน่นอนนี้มีความไม่แน่นอนแฝงอยู่ด้วย คือ ถึงจะรู้แน่ว่าอีกไม่นานเราต้องตายแน่ แต่เราก็ไม่อาจรู้ได้ว่าจะตายที่ไหน จะตายเมื่อไหร่ จะมีอายุยืนยาวไปอีกสักกี่วันกี่เดือน และไม่รู้ว่าจะจบชีวิตลงด้วยเหตุอันใด ยิ่งสมัยปัจจุบันนี้ด้วยแล้วสาเหตุที่ทำให้ถึงแก่ความตายได้มีมากมาย เหลือที่จะบรรยายได้หมด

เช่น งูกัด พลัดจมน้ำ ไฟฟ้าช็อต ตึกทลาย ห้างถล่ม เรือล่ม โป๊ะจมน้ำ เครื่องบินตก รถตกทางด่วน รถสวนผิดเลน เพื่อนล้อเล่นเกินเหตุ ถูกเศษสังกะสีบาดติดเชื้อ ลงเรือก้าวพลาด กิ๊กสาดด้วยน้ำกรด ขับรถหลับในรถไฟตกราง ถูกหางปลากระเบนเสียบอก รถยกล้มทับ ถูกจับฆ่าข่มขืน เล่นปืนของพ่อ โจรก่อการร้ายแก้แค้น ถูกแฟนกิ๊กตามล่า ถูกขี้ยาฆ่าชิงทรัพย์

ถูกจับเป็นตัวประกัน ส่งดอกเบี้ยไม่ทันถูกรุมกระทืบ สายสืบเข้าใจผิดฆ่าตัดตอน ก่อนนอนลืมดับเทียนไฟไหม้บ้าน ถูกประจานคิดฆ่าตัวตาย ใจสลายเพราะแฟนทิ้ง ฯลฯ และอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย ซึ่งมีปรากฏให้เห็นอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์ทุกๆ วัน สาเหตุเหล่านี้ก่อให้เกิดความตายได้ทั้งสิ้น ซึ่งเราไม่อาจคาดเดาได้เลยว่าสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับเราวันไหน จะเป็นวันพรุ่งนี้ หรือคืนนี้ก็ไม่แน่ ..ไม่มีใครรู้ว่าการย่างก้าวออกจากประตูบ้านแต่ละครั้ง จะมีโอกาสกลับเข้ามาได้อีกหรือไม่

ถามว่า : ขณะนี้ ณ วินาทีนี้ ใครคือคนที่โชคดีที่สุดในโลก?

ในขณะที่เพื่อมนุษย์กำลังจบชีวิตลงทุกๆ วินาที ไม่เว้นแม้แต่วินาทีเดียว แต่ใครกลับยังมีชีวิตอยู่

ขณะที่เพื่อนมนุษย์จำนวนมากประสบอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วย ต้องกลายเป็นคนพิการ ขาหัก แขนขาดตาบอดทุกๆ ๑๐ นาที ..แต่ใครกลับมีร่างกายอ้วนท้วนสมบูรณ์ดี ไม่เจ็บป่วย หายใจไม่ติดขัด และที่สำคัญ....

ใครได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้เรียนรู้พระสัทธรรมอันเป็นหนทางแห่งความรู้แจ้ง ณ ขณะนี้ใครกำลังได้เรียนรู้พระสัทธรรมนั้นอยู่? บุคคลผู้นั้น..คือใคร?

บุคคลผู้นั้นจะเป็นใครอื่นไปไม่ได้ ถ้าไม่ใช่ตัวเรานี่เอง ขณะนี้ วินาทีนี้ เราคือคนที่โชคดีที่สุดในโลก ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่ยังไม่ตาย ไม่พิการ ได้พบพุทธศาสนา อ่านหนังสือออก และกำลังได้อ่านหนังสืออธิบายพระสัทธรรม

ช่วงชีวิตของเราที่ผ่านมากว่า ๒๐ ปี ๓๐ ปี มีผู้คนได้ล้มตายไปแล้วในระหว่างนี้มากมายนับไม่ถ้วน

- นอนดูโทรทัศน์อยู่ในบ้าน ทหารกระโดดร่มลงมาทับตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- รถสิบล้อวิ่งผ่าน ลมพัดจนหัวคะมำกระแทกพื้น อักเสบตาย.. ก็เคยมีมาแล้ว

- นัดกันไปเที่ยวชายทะเลภูเก็ตช่วงวันหยุด เกิดคลื่นยักษ์สึนามิ กว่า ๔,๐๐๐ คนต้องจบชีวิตลงภายในชั่วโมงเดียว ก็เคยมีมาแล้ว

- เมาเหล้า ล้มลงจมน้ำแค่หนึ่งคืบตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- เหล็กสังกะสีเฉี่ยวส้นเท้า ติดเชื้อบาดทะยักตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- บีบสิวเสี้ยน จนอักเสบติดเชื้อตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- เศรษฐี ๓ คนแม่ลูกไปรับลมหนาวทางภาคเหนือ นอนจุด ตะเกียงน้ำมันก๊าดในเต็นท์อย่างมีความสุข แล้วไม่มีใครตื่นขึ้นมาอีกเลย ก็เคยมีมาแล้ว

๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑ ผู้คนหลายร้อยคนไปฉลองปีใหม่กันที่ซานติก้าผับแหล่งบันเทิง ไฮโซหรู บนถนนเอกมัยกันอย่างสนุกสนาน เกิด เหตุเพลิงไหม้ มีผู้เสียชีวิตรวม ทั้งสิ้น ๖๔ ศพ

๒๖ ธันวาคม ค.ศ.๒๐๐๓ (พ.ศ.๒๕๔๖) เกิดแผ่นดินไหว ๖.๗ ริกเตอร์ ที่เมืองบาม ประเทศอิหร่าน มีผู้เสียชีวิต ๓๑,๘๘๔ คน

๒๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๗ แผ่นดินไหว ๙.๑ ริกเตอร์ ใต้ท้องทะเลบริเวณเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ส่งผลให้เกิดสึนามิใหญ่ คร่าชีวิตผู้คนไปถึง ๒๒๐,๐๐๐ คน

๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘ แผ่นดินไหว ๗.๖ ริกเตอร์ ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถาน คร่าชีวิตผู้คนไป ๗๕,๐๐๐ คน

๑๓ มกราคม ๒๕๕๓ เกิดเหตุแผ่นดินไหวรุนแรงขึ้นที่สาธารณรัฐเฮติ วัดแรงสั่นสะเทือนได้ถึง ๗ ริกเตอร์ มีผู้เสียชีวิตกว่า ๑๑๑,๔๙๙ คน

เมื่อคืนนี้ มีคนตายไปอีกมากมาย มีทั้งเด็กทั้งวัยรุ่นหนุ่มสาว และคนชรา มีทั้งเศรษฐีมหาเศรษฐี นักมวยแชมป์โลก และยาจกใต้สะพาน...แต่เราเองกลับยังมีชีวิตอยู่ เรายังไม่ตาย ยังมีแขนขาครบ ไม่พิการ และที่สำคัญคือ เรายังมีโอกาสในการใช้ชีวิต ยังหายใจเข้าหายใจออกได้อย่างสะดวก ไม่ติดขัด!

ฉะนั้น เราทั้งหลายพึงเพ่งพินิจพิจารณาความสำคัญในเรื่องนี้ให้ถี่ถ้วน พึงใช้เวลาที่ยังพอมีเหลืออยู่นี้ให้คุ้มค่าที่สุด เร่งรีบไขว่หาแก่นสารสาระให้กับชีวิตเสียแต่บัดนี้ และเดี๋ยวนี้ ..เพราะอะไร?

เพราะว่า ถึงเราจะยังมีเวลาเหลืออยู่ก็จริง แต่เราก็ไม่อาจรู้ได้ว่าเวลาของเราจะมีเหลืออยู่อีกนานเท่าใด จะเป็นวันนี้ เดือนนี้ ก็ไม่อาจคาดเดาได้ เพราะฉะนั้น เราต้องเร่งรีบหาสาระแก่นสารให้กับชีวิตให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ..แล้วอะไรคือแก่นสารสาระของชีวิต

แก่นสารสาระของชีวิต

สาระของชีวิตที่แท้จริงคืออะไร? มีหลายคนสงสัยในคำถามนี้ แต่ไม่สามารถให้คำตอบได้ ส่วนคนที่พอให้คำตอบได้ก็ตอบไปต่างๆ นานา บางคนก็ตอบว่า “สาระของชีวิตคือครอบครัวที่อบอุ่น เลี้ยงลูกหลานให้เป็นคนดี” บางคนตอบว่า “คือฐานะอันมั่นคง” บางคนตอบว่า“คือยศฐาบรรดาศักดิ์” ตอบไปตามความคิดของตน ..แล้วอะไรคือคำตอบที่ถูกต้องในเรื่องนี้ ท่านผู้รู้แจ้งคือพระพุทธเจ้า ทรงตอบเรื่องนี้ไว้อย่างไร?

พระพุทธเจ้าเคยอยู่ในราชตระกูลที่อบอุ่น บันเทิงอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติพี่น้อง แต่ทำไมพระองค์กลับทรงดำเนินหนีจากไป..?

พระพุทธเจ้าเคยเป็นถึงเจ้าชายรูปงาม เรียนจบสุดยอดวิชาถึง ๑๘ ศาสตร์ เป็นที่ชื่นชมของอิสตรี แต่ทำไมพระองค์กลับทรงละทิ้งไป?

พระพุทธเจ้าเคยมียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นถึงมกุฎราชกุมาร พร้อมที่จะขึ้นครองราชสมบัติอีก ๗ วันข้างหน้า และโหรยังทำนายอีกว่าจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิปกครองโลก แต่ทำไมพระองค์กลับสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งมเหสีผู้เลอโฉมและโอรสน้อย เสด็จจากพระราชวังไปอยู่ใต้ต้นมะม่วง

แต่เพียงผู้เดียว?

ท่านทั้งหลาย ! เราเป็นชาวพุทธประกาศตนเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาตลอดชีวิต แต่ท่านเคยฉุกคิดบ้างหรือไม่ ทำไมเราพากันปฏิบัติตนสวนทางกับพระพุทธเจ้า พากันลุ่มหลงบูชาในสิ่งที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงขว้างทิ้งแล้ว มีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ต้องจบชีวิตลงอย่างน่าอนาถ อันเนื่องมาจากการแสวงหาทรัพย์สมบัติ ยศอำนาจและคนรัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีเพียบพร้อมแล้วทั้งสิ้น พระองค์มีเมืองชื่อกบิลพัสดุ์ ทรงเป็นมกุฎราชกุมารจะต้องเป็นกษัตริย์ในอนาคตอันใกล้ มีคนรักแสนสวยชื่อว่าพระนางยโสธราเจ้าหญิงผู้เลอโฉมแห่งนครเทวทหะ สิ่งที่มนุษย์อย่างเราๆ ต้องการ พระองค์มีเพียบพร้อมทุกอย่าง แต่ทำไมพระองค์ทรงทำเหมือนกับว่า ทรงขยะแขยงสิ่งเหล่านี้ยิ่งนัก ทนต่อไปไม่ได้อีกแล้ว จนต้องถึงกับหนีออกไปอยู่ในป่า นอนกลางดินกินกลางทราย ขอข้าวชาวบ้านกินไปวันๆ พระองค์ทรงเห็นประโยชน์อะไร จึงทรงทำเช่นนั้น คนบางพวกที่เป็นมิจฉาทิฏฐิถึงกับนึกดูหมิ่นว่า “พระองค์คิดพิเรนทร์อะไรจึงทรงทำเช่นนั้น”

ระหว่างนักวิทยาศาสตร์, นักเศรษฐศาสตร์ในยุคปัจจุบัน กับคนโบราณ ๒,๕๐๐ ปีนามว่า “พระพุทธเจ้า” ใครโง่ใครฉลาดกันแน่..?

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งสอนว่า “จงแสวงหา จงสร้างสรรค์ให้ได้มา” แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับสอนว่า “จงปล่อยวาง จงสละ”

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ยศอำนาจ และความสะดวกสบายทางกาย ..แต่อีกฝ่ายหนึ่ง กลับทำทุกอย่างเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทางใจ และอบายภูมิ

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งยังต้องศึกษาค้นคว้าต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด มีทฤษฎีใหม่ลบล้างทฤษฎีเก่าครั้งแล้วครั้งเล่า ยุคแล้วยุคเล่า ..แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ค้นคว้าค้นพบ จนแจ่มแจ้ง

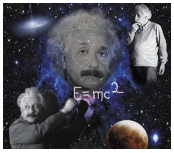

เบ็ดเสร็จไปแล้วเมื่อ ๒๕๐๐ ปีล่วงมาแล้ว และหลักวิชชานั้นก็ยังคงทนถาวรมาจนถึงปัจจุบัน

ระหว่างมนุษย์ผู้ต้องแก่ เจ็บ ตายด้วยกัน ๒ ผู้นี้ **ใครคือมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ที่แท้จริง...**

เจ้าชายสิทธัตถะทรงละทิ้งราชสมบัติ ละทิ้งกองเพชรนิลจินดา ออกจากพระราชวังไปอาศัยโคนต้นไม้เป็นที่หลับนอน เพื่อค้นหาในสิ่งที่คนอื่นไม่เคยสนใจ พระองค์ทรงดำริว่า “ในโลกนี้ เมื่อมีร้อนก็มีหนาวมาแก้ เมื่อมีมืดก็มีสว่างมาแก้ ในเมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีวิธีแก้อย่างแน่นอน เราจะต้องหาวิธีนั้นให้พบให้จงได้”

พระองค์ทรงทุ่มเททั้งชีวิตในการเที่ยวสืบค้น แสวงหาหนทางหลุดพ้นนั้น มิใช่เพียงด้วยการควานหาหรือสอบถามเท่านั้น แต่ทรงใช้พระองค์เองทดสอบทดลองตามแนววิธีการนั้นๆ จนค้นพบด้วยพระองค์เองว่า “ภาวะที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไม่มีอยู่จริงในโลกนี้ แต่มีอยู่ในนิพพานเท่านั้น ซึ่งสภาวะนี้มีแต่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น ที่เข้าถึงได้”

๗.๒ สุขแท้มีในพระนิพพานเท่านั้น

นิพพานเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทุกคน เพราะนิพพานคือภาวะสงบเยือกเย็น และสันติสุข โดยปกติใจของคนเป็นใจเร่าร้อนเพราะกิเลสต่างๆ แผดเผาอยู่เสมอ แต่บางครั้งบางคราวที่ใจสงบ เช่นในเวลาที่เราประกอบกิจการงานสำเร็จเรียบร้อยแล้วหมดภาระกังวล ก็จะรู้สึกสบายใจ ในขณะที่สบายใจจะสังเกตได้ว่าใจก็สงบเย็น อันเป็นอีกความหมายหนึ่งของนิพพาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ ความสุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี”[๕]

“ปรมา สนฺติ นิพฺพานํ นิพพานมีความสงบอย่างยิ่ง”[๖]

---

[๕] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

[๖] องฺ.จตุ. (บาลี) ๒๑/๒๓/๒๘, องฺ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘.

แต่โลกทุกวันนี้ เข้าใจกันว่าความสุขอยู่ที่ความมีทรัพย์สมบัติมียศฐาบรรดาศักดิ์ มีวัตถุปัจจัยเครื่องใช้สอยพรั่งพร้อม จึงพากันทุ่มเทเรี่ยวแรงพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น โลกจึงเกิดความวุ่นวายไม่รู้จบสิ้น คนเกิดมามากขึ้น แต่วัตถุสิ่งเสพมีอยู่ในโลกอย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประเทศมหาอำนาจจึงคิดจะไปแสวงหาสิ่งเหล่านี้ที่ดาวอังคารอีก เพราะเชื้อเหตุแห่งความทุกข์ คือกิเลสตัณหา อันได้แก่ความไม่รู้จักพอในจิตใจของมนุษย์ ยังไม่ถูกกำจัดให้สิ้นไป

แม้เรายังไม่ทราบชัดด้วยตนเองว่า“นิพพานเป็นสุขอย่างไร?” จะสุขมากกว่าการได้อยู่กับคนรัก ได้ดูหนังที่ชอบ ได้มีบ้านที่อบอุ่น ฯลฯ หรือไม่? แต่ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าบอกให้รู้ชัดแล้วว่า สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตาย-เกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ความสุขใด ๆ ที่เราปรารถนาอยากได้อยู่ในปัจจุบันหรือในอนาคต ความสุขเหล่านั้น เราเคยประสบมาแล้วทั้งสิ้นในอดีตชาติ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวรมาจนถึงปัจจุบันได้เลย แล้วเราก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย และยังตกนรกแบบเดิม ๆ อีกเหมือนเดิม! เพราะแม้แต่พระโพธิสัตว์ก็ยังไม่พ้นนรก[๗] นั่นก็เพราะว่า “ยังมีการเกิดอีก”

ถ้าเราต้องการไม่ทุกข์อีกแล้ว ก็ต้องเข้าถึงความไม่เกิดอีกให้ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า “ในนิพพานไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย”[๘] ความสุขในนิพพานจึงมิใช่ความสุขชนิดที่เป็นไปเพื่อความบีบคั้นกดดัน อีกต่อไป[๙]

นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลส เมื่อไม่มีกิเลสแล้วจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ[๑๐] พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”

---

[๗] ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/-/๒๓.

[๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๗๕/๒๙๘.

[๙] ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๐/๒๐

[๑๐] ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

..มีปัญหาสงสัยว่า “สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์”

แก้ว่า ความที่ไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะสุขที่เสวยอารมณ์นั้นยังตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับบัญชาไม่ได้ ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์จึงได้ชื่อว่า วิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้นยังต้องวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์อย่างแน่นอน ส่วนสุขในนิพพานไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข จึงไม่มีวันที่จะผันแปรไปเป็นอื่นอีก[๑๑]

นิพพาน : ไม่มีทุกข์เพราะไม่มีสังขารธรรม

ทุกข์ คืออะไร? ทุกข์คือภาวะที่เป็นไปเพื่อความบีบคั้น ขัดเคือง กดดัน ไม่อาจสงบเป็นปกติจิตอยู่ได้ อันเกิดจากการรับรู้ทางตาเห็นรูป หูได้ยิน จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้อง ใจนึกคิดอารมณ์ ที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชา ตัณหาและอุปาทานขันธ์ ทุกข์จึงเกิดขึ้น เช่น เมื่อตาเห็นเสื้อสวย ไม่มีสติรู้เท่าทันจิตเพราะถูกอวิชชาบดบังไว้ ไม่มีปัญญารู้แจ้งอารมณ์ ก็จะเกิดสังขารปรุงแต่งว่า “เสื้อสวย น่าจะเป็นของเรา” เกิดตัณหาอยากได้ขึ้นภายในใจ แล้วยึดมั่นในจิตนั้นว่า “เราอยากได้” ภพ-ชาติจึงเกิดขึ้นทันทีโดยความเป็นผู้อยากได้เสื้อตัวนั้น ความบีบคั้นกดดันภายในใจด้วยความอยากได้หรือความขัดเคืองเพราะไม่อาจจะได้ ก็เกิดตามมา ทุกข์จึงเกิดขึ้น ฯลฯ[๑๒]

ตาและเสื้อที่เห็น เป็น**รูป**ขันธ์ รู้สึกว่าสวยพึงพอใจ เป็น**เวทนา**ขันธ์ หมายรู้ในเสื้อนั้นว่าสวยเป็น**สัญญา**ขันธ์ นึกอยากได้หรือนึกเสียใจว่าไม่อาจซื้อได้เพราะราคาแพงเป็น**สังขาร**ขันธ์ ความรู้อารมณ์เช่นนั้น เป็น**วิญญาณ**ขันธ์[๑๓] อุปาทานขันธ์ ๕ ก่อให้เกิดทุกข์ มีเหตุปัจจัยดังนี้แลฯ

แต่นิพพาน เป็นสภาพธรรมที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง ไม่ได้เกิดจากปัจจัย

---

[๑๑] ดูใน องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

[๑๒] ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓. ดูรายลเอียดใน ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๘.

[๑๓] ดูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๐๖., สํ.ส.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๔๔.

คือ ไม่ได้เกิดจากอุปาทานขันธ์ ๕[๑๔] เมื่อไม่มีอุปาทานขันธ์ ๕ ก็ไม่มีการปรุงแต่งอารมณ์ทั้งในทางบุญหรือบาปอีกต่อไป ไม่มีเหตุให้ต้องบีบคั้นกดดันอีกแล้ว ทุกข์จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> "ภิกษุนั้นก็ไม่ปรุงแต่งปุญญาภิสังขาร[๑๕]อปุญญาภิสังขาร[๑๖]และอาเนญชาภิสังขาร[๑๗] เพราะกำจัดอวิชชาได้ เพราะมีวิชชาเกิดขึ้น เมื่อไม่ปรุงแต่ง ไม่จงใจ ก็ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ถือมั่นก็ไม่สะดุ้งกลัว เมื่อไม่สะดุ้งกลัว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป"[๑๘]

คัมภีร์อภิธัมมัตถสังหะ อธิบายว่า

นิพพานเป็นนามธรรม แต่มิใช่นามขันธ์ เพราะนิพพานเป็นขันธวิมุตติ คือพ้นจากความเป็นขันธ์ มิได้นับเนื่องอยู่ในขันธ์ ด้วยมีข้อแตกต่างจากขันธ์ดังต่อไปนี้

- ขันธ์เป็นได้ทั้ง ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต ส่วนนิพพานเป็นกาลวิมุตติ คือ เป็นธรรมที่พ้นจากกาลทั้ง ๓ นั้น

---

[๑๔] ดูใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

[๑๕] ปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นบุญ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี)๒๕/๒๑๖)

[๑๖] อปุญญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

[๑๗] อาเนญชาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นอาเนญชา สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคงไม่หวั่นไหว ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นอรูปาวจร ๔ หมายเอาภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

[๑๘] สํ.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๑/๑๐๑.

- ขันธ์เป็นได้ทั้ง อัชฌัตติกะ (ภายใน) และ พหิทธา (ภายนอก) แต่นิพพานเป็นธรรมภายนอกอย่างเดียว

- ขันธ์เป็นได้ทั้ง โอฬาริกะ (หยาบ) และสุขุมะ (ละเอียด) ส่วนนิพพานเป็นธรรมสุขุมอย่างเดียว

- ขันธ์เป็นได้ทั้ง หีนะ (เลว) และปณีตะ (ประณีต) ส่วนนิพพานเป็นธรรมปณีตอย่างเดียว

- ขันธ์เป็นได้ทั้งสันติเก (ใกล้) และทูเร (ไกล) ส่วนนิพพานเป็นธรรมที่ไกลจากสังขตธรรมอย่างเดียว ไม่เป็นธรรมใกล้

อีกประการหนึ่ง ปรมัตถธรรม ๓ (จิต เจตสิก รูป) หรือขันธ์ ๕ นั้นเป็นสังขตธรรม คือเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และเป็นไปตามเหตุปัจจัย กล่าวคือ จิตและเจตสิกจะต้องมีอารมณ์ วัตถุ มนสิการมาปรุงแต่ง จึงจะเกิดขึ้นและเป็นไปได้ รูปก็มีกรรม จิต อุตุ อาหาร เป็นปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนนิพพานเป็นอสังขตธรรม คือเป็นธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง พ้นจากปัจจัยปรุงแต่งแล้ว นับเป็นสิ่งที่เป็น “อมตะ”

ด้วยเหตุที่นิพพานเป็นกาลวิมุตติ เป็นขันธวิมุตติ และเป็นอสังขตธรรม จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งประเสริฐสุด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา[๑๙] พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวนิพพานว่ายอดเยี่ยม”

นิพพานนั้นชื่อว่า เป็นนิโรธอริยสัจ เพราะเป็นที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งมวล มีความสงบเป็นลักษณะ มีความไม่แตกดับเป็นกิจ มีภาวะไม่มีนิมิตหมายเป็นอาการไม่ปรากฏ หรือมีการสลัดออกจากภพเป็นผลปรากฏ และนิพพานนั้นไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิด เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เกิด ไม่แก่ และไม่ตาย มีแต่เหตุให้ถึงเหตุให้บรรลุ คือ มรรคมีองค์ ๘[๒๐]

---

[๑๙] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

[๒๐] ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษากรรมฐานสังคหวิภาค พระอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕.** พระนคร :ประพาสต้นการพิมพ์,๒๕๐๙.หน้า ๕๒

นิพพาน : ดับนาม-รูป

อชิตมาณพทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา สติ นาม และรูป ดับที่ไหน”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อชิตะ เธอได้ถามปัญหานั้นใด เราจะกล่าวแก้ปัญหานั้นแก่เธอ นามและรูปดับไม่มีส่วนเหลือในที่ใด ปัญญา สติ นาม และรูปนั้น ย่อมดับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณดับ”[๒๑]

คัมภีร์จูฬนิเทสอธิบายว่า[๒๒]

นาม ได้แก่ ขันธ์ที่มิใช่รูป ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)

รูป ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูปทั้ง ๔ (รูป ๒๘)[๒๓]

ดับ ได้แก่ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้

นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญาณดับ หมายถึง ธรรมคือนามและรูป ที่พึงเกิดในสงสารมีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ เว้นภพ ๗ ย่อมดับ คือ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะวิญญาณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรมดับไป ด้วย**โสดาปัตติมัคค**ญาณ

ธรรม คือนามและรูปที่พึงเกิดในภพ ๕ เว้นภพ ๒ ย่อมดับ คือ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ระงับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรมดับไป ด้วย**สกทาคามิมัคค**ญาณ

ธรรม คือนามและรูปที่พึงเกิดในรูปธาตุ หรืออรูปธาตุ เว้นหนึ่งภพ ย่อมดับ คือถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ระงับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรมดับไป **ด้วยอนาคามิมัคค**ญาณ

ธรรม คือ นามและรูปที่พึงเกิด ย่อมดับ คือ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ระงับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรม

---

[๒๑] ขุ.สุตต. (ไทย) ๒๕/๑๐๔๔/๗๔๗.

[๒๒] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๖/๖๐.

[๒๓] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๕/๕๘, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๕๘๔-๙๘๔/๑๖๙-๒๕๕.

ดับไป ด้วย**อรหัตตมัคค**ญาณ

ปัญญา สติ นาม และรูปย่อมดับ คือ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะจริมวิญญาณ[๒๔] ของพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสปรินิพพานธาตุ[๒๕] ดับไป นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณดับ

๗.๓ ผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ตาย

คนทั่วไป ผู้ยังไม่ได้สดับพระสัทธรรม ย่อมเข้าใจเอาเองว่า การได้ยาแพงๆ ศัลยกรรมด้วยหมอฝีมือเลิศ ฉีดสเต็มเซลล์ (Stem Cell) หรือการปลูกถ่ายอวัยวะ จะช่วยให้อายุยืน ชลอความแก่ ความเจ็บ ความตายได้ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงกับเหตุ เปรียบเหมือน การกำจัดเถาวัลย์ที่เลื้อยขึ้นบ้าน ด้วยการตามเด็ดยอดไปเรื่อยๆ แต่ผ่านไป ๒-๓ วัน ก็แตกยอดออกไปได้อีก เหมือนเดิม!

ส่วนผู้ที่มีจิตเป็นกุศล ก็พากันเร่งทำบุญให้ทาน หวังให้มีหน้าตาผ่องใส แม้จะต้องตายก็ขอให้ไปเกิดในวิมานบนสวรรค์ ซึ่งเปรียบเหมือนการตัดเถาวัลย์ที่โคน แม้จะดูเหมือนว่ากำจัดได้สิ้นซาก แต่พอฝนตกในฤดูใหม่ ก็แตกหน่อแตกยอดมาปกคลุมบ้านได้ เหมือนเดิม!

หลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์ และการต้องตกนรก เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุอีกทีหนึ่ง จะกำจัดให้สิ้นซากได้ก็ด้วยการกำจัดที่สาเหตุของผลนั้นๆ ซึ่งเหตุโดยตรงของความทุกข์ทั้งปวงก็คือ “ความเกิด”

---

[๒๔] คือ จิตสุดท้าย หมายถึง จุติจิตของพระอรหันต์ขณะปรินิพพาน ซึ่งไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิจิตได้อีก ดูใน ขุ.จู.อ. (บาลี) ๖/๗.

[๒๕] อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ หมายถึง การนิพพานที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่ (ขุ.จู.อ. (บาลี) ๖/๖-๗)

เพราะอะไร? เพราะหากเราไม่เกิดมา เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บป่วย เป็นโรค ไม่ต้องทุกข์เรื่องการทำมาหากินและคนรัก ไม่ต้องตายและไม่ต้องตกนรก ..อะไรทำให้เราต้องมาเกิด?

หากตอบว่า "แม่ทำให้เราต้องเกิดมา" ก็มีประเด็นให้พิจารณาว่า ระหว่างเกิดในครรภ์ของแม่ที่มี ๒ เต้า กับเกิดในครรภ์ของแม่ที่มี ๘ เต้าที่เดินตามข้างถนน จะเลือกเอาอย่างไหน ในเมื่อยังมีเหตุปัจจัยให้ต้องเกิดอีก! อะไรคือเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก?

เชื้อพันธุ์ที่ฝังอยู่ในดิน เมื่อถูกราดรดด้วยสายฝนอันชุ่มฉ่ำ ย่อมแตกหน่อแตกรากเป็นกอเถาวัลย์ขึ้นมาได้อีก ฉันใด ความยึดมั่นในภพด้วยอำนาจแห่งตัณหา ในขณะกระทบอารมณ์ทางตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส ใจนึกคิดอารมณ์ ถูกครอบงำอยู่ด้วยอวิชชา (ความไม่รู้แจ้งอารมณ์) ก็ย่อมก่อให้เกิดการสร้างภพสร้างชาติต่อไปอีก และเมื่อเกิดเป็นภพชาติแล้ว ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความคับแค้นใจ ก็ย่อมตามมา

นั่นก็หมายความว่า หากเรากำจัดตัณหา (ความทะยานอยากในกามและในภพ-ชาติ) เสียได้ ก็ไม่ก่อให้เกิดอุปาทาน เมื่อไม่มีอุปาทานก็ไม่มีความยึดมั่นในภพอีกต่อไป เมื่อหมดเชื้อในการแสวงหาภพ ก็ไม่มีการเกิดอีก และเมื่อไม่เกิดอีก ก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องทุกข์ และไม่ต้องตกนรกอีกต่อไป ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

> "เพราะการเกิดเป็นปัจจัย ความแก่และความตายจึงมี" ก็ถ้าความเกิดเพื่อความเป็นเทพ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์ ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เมื่อการเกิดอีกไม่มีโดยประการทั้งปวง ความแก่และความตายจะปรากฏได้หรือ..เพราะเหตุนั้น เหตุและปัจจัยแห่งความแก่และความตาย ก็คือชาติ (ความเกิด)[๒๖]

---

[๒๖] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙., ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘.

พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ตัณหาเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก[๒๗] หากกำจัดตัณหาเสียได้ ก็ไม่เกิดความยึดมั่นในรูป-นามที่ปรากฏ เมื่อไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่มีการแสวงหาภพใหม่ เมื่อสัตว์ไม่แสวงหาภพอีกก็ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป เมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องตกนรกอีกต่อไป เข้าสู่นิพพาน เข้าสู่สภาวะดับสงบอย่างถาวร

แต่ตัณหาก็ไม่ได้เกิดขึ้นเอง มีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้นอีกทีหนึ่ง ซึ่งมีต้นเหตุมาจาก “อวิชชา” (ความหลงไม่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ) เป็นกิเลสที่ครอบงำจิตใจเราในขณะรับรู้รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

หากบุคคลผู้ใดได้มาสดับพระสัทธรรมแล้ว เกิดศรัทธาเชื่อมั่นว่า “ทุกข์ในอบายภูมิ (เปรต นรก) มีอยู่จริง พระนิพพานที่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงก็มีอยู่จริง” สิ่งที่เขาผู้นั้นควรรู้ให้แจ้ง ทำให้มีมากขึ้น ทำให้เจริญขึ้น คือ “ทำอย่างไรอวิชชาจึงจะดับไป ทำอย่างไรวิชชา[๒๘]จึงจะเกิดขึ้น”

พระสารีบุตรเถระตอบไว้ว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่ง<u>อวิชชา</u>”[๒๙]

อีกวิธีหนึ่งคือ ทำ<u>วิชชา</u>ให้เกิดขึ้น โดยการสร้างเหตุ หรือทำอาหารของวิชชาให้มีมากขึ้น ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคาย

---

[๒๗] ตัณหาทำให้เกิดอีก มีปกติให้เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ดูใน สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓. ม.มู. (ไทย)๑๒/๙๑/๘๖.

[๒๘] วิชชา แปลว่า ปัญญารู้แจ้ง ดูใน สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔/๒๕.

[๒๙] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๐๓/๙๘.

บริบูรณ์ การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ สุจริต๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้**วิชชา**และวิมุตติบริบูรณ์”[๓๐]

การเจริญมรรคมีองค์ ๘ คือการฝึกฝนให้เกิดสติและสมาธิที่สมบูรณ์ เมื่อสติสมาธิสมบูรณ์แล้ว อุเปกขาญาณก็สมบูรณ์ส่งผลให้เกิดวิชชา คือปัญญารู้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งอารมณ์ขณะเกิดผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตก็จะไม่เกิดสังขารปรุงแต่ง เมื่อไม่ปรุงแต่งก็ไม่เกิดตัณหาอุปาทาน เมื่อไม่เกิดตัณหาอุปาทานก็ไม่เกิดภพ-ชาติ เมื่อไม่มีความเกิดอีก ก็ไม่มีความแก่ ความเจ็บ และความตายอีกต่อไป นี่แล คือการดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบัน

การดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบันนี้ เปรียบเหมือนการดับไฟที่ก้นบุหรี่ หรือที่ก้านไม้ขีด กำจัดต้นตอที่จะลุกลามเผาบ้านเผาเมืองในที่สุด

หากเราไม่มีปัญญารู้แจ้ง เมื่อตาเห็นเสื้อสวย ไม่มีสติรู้เท่าทันจิต ปัญญาไม่รู้แจ้งอารมณ์ ก็จะเกิดสังขารปรุงแต่งว่า “เสื้อสวย น่าจะเป็นของเรา” แล้วยึดมั่นในจิตนั้นว่า “เราอยากได้” ภพชาติจึงเกิดขึ้นทันที โดยความเป็นผู้อยากได้เสื้อตัวนั้น ทุกข์ย่อมเกิดตามมา ฯลฯ

แต่เมื่อฝึกวิปัสสนา เกิดปัญญารู้แจ้งอารมณ์แล้ว ขณะตาเห็นเสื้อสวย รู้ทันจิตว่า “วิญญาณกำลังรู้ กำลังเห็น” สิ่งที่เห็นจึงเป็นเพียง**สี**ที่ถูกเห็น ไม่เกิดสังขารปรุงแต่งว่าเป็นเสื้อ ความรู้สึกว่าสวยหรือไม่สวยจึงไม่เกิด ตัณหาอุปาทานที่อยากได้อยากมีก็เกิดไม่ได้ ภพ-ชาติก็ถูกระงับไป เมื่อภพ-ชาติถูกระงับไปทุกๆ ครั้งที่รู้เท่าทันผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นนี้ ทำให้หมดเชื้อที่ก่อให้เกิดภพ-ชาติ เปรียบเหมือนเชื้อไฟที่ถูกดับตั้งแต่ปลายไม้ขีดแล้ว เมื่อไม่เกิดภพ-ชาติในทุกขณะจิตที่รับรู้อารมณ์ ทำให้หมดเชื้อที่จะ

---

[๓๐] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

ให้ไปเกิดใหม่ เมื่อจุติจิตดับในขณะตาย ไม่หน่วงให้เกิดปฏิสนธิจิตอีกต่อไป ย่อมไม่ถือกำเนิดในภพใหม่อีก เข้าสู่สภาวะนิพพาน

๗.๔ เจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วยไตรสิกขา

การจะปฏิบัติเพื่อทำมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ จนบรรลุพระนิพพานได้นั้น ต้องดำเนินการปฏิบัติให้ครบถ้วนในหลักไตรสิกขา[๓๑] เพียงเท่านั้น[๓๒] มีรายละเอียดดังนี้

๑) อธิศีลสิกขา

การศึกษาในเรื่องศีลอันยิ่ง คือความสำรวมอินทรีย์ในทวารทั้ง ๖ ในขณะที่สติปัฏฐาน หรือวิปัสสนาญาณเกิด เป็นความรู้สึกตัวและสังวรอันยิ่ง ก่อนที่อกุศลจิตจะมีกำลังจนทำให้ก้าวล่วงออกมาทางกายหรือทางวาจา และขณะนั้นไม่ได้มีความยึดถือ ว่าศีลของเรา หรือเป็นเราที่มีศีล ขณะที่สติปัฏฐานเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นอินทรีย์สังวรศีล เป็นอธิศีล เพราะเป็นการสำรวมระวังอย่างยิ่ง โดยมีรูปธรรมหรือนามธรรมเป็นอารมณ์ เมื่อทำให้สมบูรณ์ในสิกขานี้แล้ว จะเกิดความบริสุทธิ์แห่งศีลขึ้น เรียกว่า สีลวิสุทธิ

สีลวิสุทธิ คือ การรักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์หมดจดไม่มีด่างพร้อยแห่งศีล ตามภูมิของตน คือ การประพฤติดี เลี้ยงชีวิตถูกต้องตามศีลของตน ได้แก่ จตุปาริสุทธิศีล[๓๓] เพราะบริสุทธิ์ได้ด้วยสามารถการแสดง การสำรวม การแสวงหาและการพิจารณา บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยจตุปาริสุทธิศีล ชื่อว่าถึงพร้อมด้วยศีล ได้แก่

---

[๓๑] มรรคมีองค์ ๘ รวมอยู่ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๐/๑๐๘ , ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๘/๑๕๕.

[๓๒] องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี)๓/๒๐/๑๖๕, องฺ.สตฺตก.ฎีกา (บาลี)๓/๒๐/๑๙๒.

[๓๓] วิภาวินี.ฎีกา (บาลี)/๒๖๘.

๑. ปาฏิโมกขสังวรศีล การระวังรักษากาย วาจา ตามพระปาฏิโมกข์ โดยการสมาทานแล้วตั้งอยู่ในวิรัติ (เจตนางดเว้น)

๒. อินทริยสังวรศีล สำรวมระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ปิดกั้นไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นได้

๓. อาชีวปาริสุทธิศีล เว้นการทำการพูดเนื่องด้วยมิจฉาชีพ เป็นอยู่ด้วยความบริสุทธิ์ มีสติรู้ทันทุกขณะ

๔. ปัจจยสันนิสสิตศีล เว้นจากการอาศัยปัจจัยที่ผิด คือ ไม่ได้พิจารณาก่อนบริโภคปัจจัย ๔ เป็นการเว้นจากการบริโภคด้วยตัณหาและอวิชชา สำรวมระวังรักษาศีลให้บริสุทธิ์[๓๔]

คนโดยมากถือศีลเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง เช่น แก้เคล็ด แก้กรรม ล้างซวย เพื่อให้ได้ทรัพย์สมบัติ หรือยศตำแหน่งที่ต้องการ เป็นต้น ซึ่งยังประกอบอยู่ด้วยความโลภ ดีขึ้นมาหน่อยคือรักษาศีลเพื่อให้ได้บุญ ให้ได้ไปสวรรค์ แต่จะรักษาศีลตามแนวพระสัทธรรมนั้นน้อยเต็มที คือรักษาศีลเพื่อชำระกาย วาจา ให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นบาทฐานในการเจริญภาวนาเพื่อรู้แจ้งธรรมต่อไป ดังนั้นการรักษาศีลจึงมี ๒ ระบบ คือ

๑) ศีลเพื่อวัฏฏะ

วัฏฏะ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด[๓๕] ในกามภพ รูปภพ และอรูปภพ[๓๖] วัฏฏะที่เป็นไปในทางจิตมี ๓ ประการ คือ

๑) กิเลสวัฏฏ์ วงจรกิเลสประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน

๒) กัมมวัฏฏ์ วงจรกรรม[๓๗]ประกอบด้วยสังขาร และกรรมภพ

๓) วิปากวัฏฏ์ วงจรวิบากประกอบด้วยวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ

---

[๓๔] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๘๓/๑๑๓

[๓๕] ที.ม.อ. (บาลี) ๑๑๖/๑๐๒.

[๓๖] สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๑/๓๐.

[๓๗] การกระทำเพื่อได้วัฏฏะ ชื่อว่าวัฏฏบาท อ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๘๓.

ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปัติภพ ชาติชรามรณะ[๓๘]

ธรรมอันเป็นไปเพื่อวัฏฏะ ไม่ว่าจะเป็นอภิญญา ๕ หรือสมาบัติ ๘ จัดเป็นมิจฉาปฏิปทา เป็นทางผิด เพราะถือวัฏฏะเป็นสำคัญ[๓๙]

ศีลที่เป็นไปเพื่อวัฏฏะ คือ การรักษาศีลเพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ในวิมาน อยากให้สวยให้รวย ให้ได้ลาภ ยศ ฯลฯ รักษาศีลเพื่อจะเอากามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นไปด้วยอำนาจโลภะ และโมหะ อันเป็นที่ตั้งแห่งตัณหาและมิจฉาทิฏฐิ อันเป็นเหตุให้ตกอบายภูมิได้อีก ศีลประเภทนี้มีอยู่ก่อนพุทธกาล ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘

๒) ศีลเพื่อวิวัฏฏะ

วิวัฏฏะ หมายถึง นิพพาน ได้แก่ โลกุตตรธรรม ๙[๔๐] พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ

ศีลเพื่อวิวัฏฏะเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อนิพพาน อันได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในมรรคมีองค์ ๘[๔๑] และศีลวิสุทธิ

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันบุคคลปรารถนาพระนิพพานปฏิบัติ โดยที่สุดถวายทานเพียงข้าวยาคูกระบวยหนึ่งก็ดี เพียงถวายใบไม้กำมือหนึ่งก็ดี สิ่งทั้งหมดนั้นจัดเป็นสัมมาปฏิปทาโดยแท้ เป็นไปเพื่อวิวัฏฏะ เพราะบุคคลไม่บรรลุพระอรหัตแล้วจะถึงที่สุดแห่งทุกข์ หาได้ไม่[๔๒]

ศีลที่เป็นไปเพื่อวิวัฏฏะ คือ ศีลที่ส่งเสริมให้เกิดสมาธิปัญญา ไปสู่การบรรลุมรรค ผล ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากกาม

---

[๓๘] องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๐๕,๖๑/๑๔๗, สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) ๓/๕๔/๒๕๔.

[๓๙] สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๖.

[๔๐] สํ.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๑-๓๔/๑๙๖, องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕. องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/๘๓.

[๔๑] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๘๒.

[๔๒] สํ.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๖.

จากภพ จากกิเลสทั้งปวง ศีลประเภทนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสารพึงปฏิบัติ เพื่อถางทางไปสู่พระนิพพาน ชื่อว่า “อธิศีล” ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายไว้ว่า

> ศีล ๕ เป็นไปในกาลที่พระพุทธเจ้ายังไม่เกิด ฉะนั้นศีล ๕ จึงชื่อว่าศีลเท่านั้น ส่วนปาฏิโมกขสังวรศีล มีในกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วเท่านั้น ฉะนั้น จึงชื่อว่าอธิศีล อีกอย่างหนึ่ง แม้ศีล ๕ ศีล ๑๐ อันผู้ปรารถนาพระนิพพานสมาทานแล้วก็ชื่อว่า อธิศีลเหมือนกัน[๔๓]

ความบริสุทธิ์แห่งความสำรวมอินทรีย์อันอาศัยวิวัฏฏะ เป็นอธิศีลยิ่งกว่าศีลที่เหลือ เพราะอาศัยวิวัฏฏะ[๔๔] คัมภีร์อรรถกถาธัมมสังคณีอธิบายวัตถุประสงค์ของการรักษาศีลเพื่อวิวัฏฏะไว้ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละวีติกกมกิเลสไว้ในพระวินัยปิฎก เพราะความที่ศีลเป็นเครื่องกำจัดวีติกกมกิเลส”[๔๕]

อีกอย่างหนึ่ง อธิศีล คือความสำรวมอินทรีย์ในทวารทั้ง ๖ ในขณะที่สติปัฏฐานหรือวิปัสสนาญาณเกิด[๔๖] เป็นความรู้สึกตัวและสังวรอันยิ่ง ก่อนที่อกุศลจิตจะมีกำลังจนทำให้ก้าวล่วงออกมาทางกายหรือทางวาจา และขณะนั้นไม่ได้มีความยึดถือ ว่าศีลของเรา หรือเป็นเราที่มีศีล ขณะนั้นเป็นอินทรีย์สังวรศีล เป็นอธิศีล

บุคคลที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องศีลมาก่อน ย่อมก่อให้เกิดความสงสัยดุจตะปูตรึงจิตไว้ สัทธินทรีย์ไม่เกิด ทำให้ไม่น้อมไปเพื่อเจริญวิปัสสนาภาวนา

---

[๔๓] สํ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๖๕.

[๔๔] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๖๑๑.

[๔๕] วีติกกมกิเลส คือ กิเลสที่เป็นเหตุให้ล่วงละเมิด เป็นกิเลสอย่างหยาบที่ฟุ้งวุ่นวาย และเร่าร้อนมากจนปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมทางกายและทางวาจา (ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๐๒., อภิ.สํ. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

[๔๖] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

๒) อธิจิตตสิกขา

การศึกษาในเรื่องจิตอันยิ่ง คือ เอกัคคตาเจตสิกที่ทำให้จิตตั้งมั่นในอารมณ์นามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะที่สติปัฏฐาน หรือวิปัสสนาญาณเกิด ขณะนั้นเอกัคคตาเจตสิก (สมาธิ) ที่ละเอียดเพราะปราศจากความเป็นตัวตน ไม่เป็นที่ตั้งของตัณหาและทิฏฐิ สมาธิโดยทั่วไปแม้ถึงขั้นฌานจิตก็ไม่เป็นอธิจิต เพราะยังเป็นที่ตั้งของตัณหาและทิฏฐิ ยังเป็นเราที่มีสมาธิหรือเป็นฌานจิตของเรา

เมื่อทำให้สมบูรณ์ในสิกขานี้แล้ว จะเกิดความบริสุทธิ์แห่งจิตขึ้นเรียกว่า จิตตวิสุทธิ

จิตตวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์ของจิตที่แนบอยู่กับการกำหนดรูป-นาม โดยไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์อื่น จนพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต จนเกิดสมาธิแนบแน่นถึงขั้น “ฌาน”[๔๗]

สมาธิมี ๓ ประเภท

๑) อุปจารสมาธิ ความที่จิตตั้งมั่นในอุคคหนิมิต[๔๘] อันเป็นอารมณ์**บัญญัติ** แต่ไม่ถึงระดับที่เป็นฌาน

๒) อัปปนาสมาธิ ความที่จิตตั้งมั่นแน่วแน่ในปฏิภาคนิมิต[๔๙] อันเป็นอารมณ์**บัญญัติ** ถึงระดับที่เป็นฌาน

๓) ขณิกสมาธิ ความที่จิตมีสติระลึกรู้อารมณ์**ปรมัตถ์** (ขันธ์ ๕) ทีละ

---

[๔๗] วิภาวินี.ฎีกา (บาลี) หน้า ๒๖๘.

[๔๘] อุคคหนิมิต คือ นิมิตที่เข้าไปติดอยู่ในใจ กลายเป็นมโนภาพภายใน อีกส่วนหนึ่งต่างหากจากตัววัตถุโดยตรง ที่เอามากำหนดในครั้งแรก

[๔๙] ปฏิภาคนิมิต คือ อุคคหนิมิตนั่นเอง หากแต่ว่าได้เปลี่ยนรูปเป็นอย่างอื่น เปลี่ยนขนาดเป็นอย่างอื่นไป อีกบางอย่าง เคลื่อนที่ไปมาหรือขึ้นลงได้ ตามควรแก่การน้อมจิตโดยสามารถทำให้แน่วแน่อยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หยุดนิ่งและแน่วแน่อยู่อย่างนั้นเพื่อเป็นที่เกาะแห่งจิตอย่างประณีตที่สุด จนมีความตั้งมั่นถึงที่สุด ที่เรียกว่า ฌาน

ขณะๆ ตั้งมั่นต่อเนื่อง อย่างแนบแน่นกับรูป-นามที่เปลี่ยนแปลง เกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย อยู่ตลอดเวลาที่จิตรับรู้อารมณ์

สมาธิ ๒ ประการแรก คือ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ กล่าวไว้ตามสมถยานิก (ผู้เจริญสมถะแล้วอาศัยสมถะเป็นบาทของวิปัสสนา) ส่วน**ขณิกสมาธิ**กล่าวไว้ตามวิปัสสนายานิก (ผู้เจริญวิปัสสนาโดยตรง)

อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิที่อยู่ในขั้นมหากุศล แต่มีอุคคหนิมิตเป็นอารมณ์ ทั้งนิวรณ์ต่างๆ ก็สงบเงียบ ดังนั้น ผู้ที่เข้าถึงอุปจารสมาธินี้จึงเรียกว่า ได้อุปจารฌาน

อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิที่อยู่ในขั้นมหัคคตกุศล มีปฏิภาคนิมิตเป็นอารมณ์ด้วย และนิวรณ์ถูกประหาณเป็นวิกขัมภนปหาน[๕๐]ด้วย องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดมีกำลัง เมื่ออัปปนาสมาธิเกิดขึ้น จิตตัดภวังค์วาระเดียวแล้วย่อมตั้งอยู่ คือ เป็นไปตามทางกุศลชวนะโดยลำดับ ตลอดทั้งคืนทั้งวันทีเดียว เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังแข็งแรงลุกขึ้นจากที่นั่งแล้ว พึงยืนอยู่ทั้งวัน

ขณิกสมาธิใช้ในการเจริญวิปัสสนา เป็นความตั้งมั่น รู้รูป-นามทุกๆ ขณะที่เกิด-ดับ เมื่อจิตมีสติระลึกรู้อารมณ์ปรมัตถ์อย่างต่อเนื่อง ปราศจากนิวรณ์ ในขณะที่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนามีอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญามีกำลังสม่ำเสมอ ส่วนอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิใช้เป็นบาทฐานเพื่อการเจริญวิปัสสนาของผู้เป็นสมถยานิก คือเมื่อจิตมีความตั้งมั่น ปราศจากความฟุ้งซ่าน อ่อนควรแก่การงาน เมื่อจิตถอนออกจากอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิแล้ว ก็เจริญวิปัสสนาด้วยจิตที่มีขณิกสมาธิต่อไป[๕๑]

ขณิกสมาธินี้ สงบชั่วขณะๆ ก็จริง แต่เมื่อมีกำลังแก่กล้า ก็สามารถ

---

[๕๐] วิกขัมภนปหาน หมายถึง การดับกิเลสด้วยการข่มไว้ ของท่านผู้บำเพ็ญฌานย่อมข่มนิวรณ์ไว้ได้ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้นเท่านั้น ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๒๘.

[๕๑] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ),**วิปัสสนานัย เล่ม ๑,** หน้า ๕๙.

บรรลุถึงโลกุตตรอัปปนาสมาธิ คือมรรค ผล นิพพานได้ อุปมาเหมือนกับเม็ดงา มีขนาดเล็กมาก มีน้ำมันน้อยยังไม่พอใช้ แต่ว่าหลายเม็ดรวมกันแล้วก็ได้น้ำมันมาก ข้อนี้ฉันใด วิปัสสนาขณิกสมาธิ ก็ฉันนั้น โยคีบุคคลมีจิตไปรู้อารมณ์ใด ก็ตั้งสติกำหนดที่นั้น ได้ขณิกสมาธิเกิดขึ้นมาทันที บางคนเข้าใจว่าวิปัสสนานี้ต้องตั้งสติกำหนดเพ่งอารมณ์อยู่เพียงอารมณ์เดียวใจจึงจะสงบมีสมาธิดี เมื่อมีอารมณ์อื่นเช่น การเห็น การได้ยิน การเจ็บปวด การคิด การนึก เป็นต้น แทรกเข้ามาก็ไม่ยอมกำหนด เพราะเกรงว่าถ้ากำหนดตาม ใจจะฟุ้งซ่านเสียสมาธิ การเข้าใจอย่างนี้เป็นการเข้าใจผิด เพราะขณิกสมาธิ มากไปด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่อาจให้ฟุ้งซ่านได้

เมื่อขณิกสมาธิแก่กล้ามากขึ้น ความตั้งมั่นแห่งจิตดุจฌานในสมถภาวนาย่อมเกิดขึ้น แม้อารมณ์ที่เป็นรูป-นามจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่ปรากฏชัด ความตั้งมั่นก็คงอยู่อย่างนั้น ลำดับจิตที่เกิดก่อนและลำดับจิตที่เกิดภายหลังมีกำลังทัดเทียมกัน สมาธิดังกล่าวต่างจากสมาธิในสมถภาวนา

สมถสมาธิรับรู้อารมณ์บัญญัติอย่างเดียว ไม่ปรากฏความเป็นรูป-นาม ทั้งปราศจากสภาวะของพระไตรลักษณ์ แต่สมาธิของวิปัสสนารับรู้อารมณ์ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอด ทั้งปรากฏความเป็นรูป-นาม เมื่อญาณแก่กล้าขึ้นก็จะหยั่งเห็นพระไตรลักษณ์ที่รู้เห็นความเกิดดับ ดังข้อความในคัมภีร์มหาฎีกาว่า “สมาธิที่ตั้งอยู่ชั่วขณะ โดยแท้จริงแล้ว สมาธินั้นดำเนินไปในอารมณ์ด้วยอาการเดียวอย่างต่อเนื่อง ไม่ถูกนิวรณ์ที่เป็นปฏิปักษ์กันครอบงำ ย่อมตั้งจิตไว้มั่นเหมือนฌานสมาธิที่หยั่งลงแล้ว” [๕๒]

ขณิกสมาธิก็สามารถตั้งจิตไว้มั่น มีกำลังมากเท่ากับอุปจารสมาธิได้ เพราะขณะกำหนดอารมณ์อันหนึ่งกับอีกอันหนึ่งนั้น ระหว่างกลางอารมณ์ทั้งสองกิเลสนิวรณ์เข้าไม่ได้ เมื่อกำหนดติดต่อกันอยู่เรื่อยไป ขณะนั้นใจสงบก็ตั้งอยู่ได้นานเหมือนกัน และเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงอุทยัพพยญาณ ภังคญาณ

---

[๕๒] วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๙. ดูอธิบายที่หน้า ๔๐๗.

เป็นต้น วิปัสสนาขณิกสมาธิแก่กล้ายิ่งขึ้น มีกำลังมากเทียบเท่ากับอัปปนาสมาธิ เพราะปราศจากปฏิปักษ์คือกิเลสนิวรณ์ ฉะนั้น ขณิกสมาธิคือการที่ใจสงบตั้งอยู่นานๆ ได้ นี้ก็เรียกว่า จิตตวิสุทธิ[๕๓]

เมื่อมีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว ชื่อว่ามีรากฐานมั่นคงที่จะทำสมาธิเพื่อชำระใจให้บริสุทธิ์อีกต่อไป แต่ถ้าศีลยังไม่บริสุทธิ์ มีขาด ด่างพร้อย ทะลุอยู่ ก็ยากที่จะทำให้บังเกิดมีสมาธิขึ้นมาได้ อนึ่ง สมาธิที่เกิดจากศีลบริสุทธิ์นี้ย่อมมีกำลังมาก[๕๔]

๓) อธิปัญญาสิกขา

การศึกษาในเรื่องปัญญาอันยิ่ง หมายถึงปัญญาเจตสิกในขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด เป็นปัญญาอันยิ่งอย่างละเอียด เพราะไม่มีความยึดถือ ว่าปัญญาเป็นเราหรือปัญญาของเรา คือ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ ปัญญาที่เกิดขึ้นในขณะที่ให้ทาน รักษาศีลหรือเป็นไปในสมถภาวนา ไม่เป็นอธิปัญญา เพราะยังเป็นที่ตั้งของตัณหาและทิฏฐิได้

เมื่อทำให้สมบูรณ์ในสิกขานี้แล้ว จะเกิดความบริสุทธิ์แห่งทิฏฐิขึ้นปรากฏเป็นความบริสุทธิ์แห่งปัญญา ๕ ระดับ คือ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณ-วิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณ-ทัสสนวิสุทธิ

๑) ทิฏฐิวิสุทธิ

รูปนามานํ ยถาวทสฺสนํ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ นาม[๕๕] ปัญญาที่กำหนดรู้เห็นลักษณะเฉพาะของสภาวธรรมทางกาย (รูป) และทางใจ (นาม) แยกออกจาก

---

[๕๓] พระภัททันตะอาสภมหาเถระ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ, **วิปัสสนาทีปนีฎีกา**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลี่ยงเซียง จำกัด), หน้า ๗๐.

[๕๔] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๙๖.

[๕๕] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๒๕๐.

กันได้ตามความเป็นจริง คือรูปมีสภาพเปลี่ยนแปลงชำรุดทรุดโทรม นามมีสภาพน้อมไปสู่อารมณ์ หรือรู้อารมณ์นั้น ชื่อว่า ทิฏฐิวิสุทธิ[๕๖]

วิธีปฏิบัติเพื่อทำทิฏฐิวิสุทธิให้บริบูรณ์ ดังนี้

๑) วิปัสสนาวิธีสำหรับสมถยานิก

ผู้ที่เป็นสมถยานิก[๕๗] ใช้อัปปนาสมาธิเป็นบาทฐานเจริญวิปัสสนา[๕๘] โดยการออกจากรูปาวจรฌานหรืออรูปวจรฌานอย่างใดอย่างหนึ่ง ยกเว้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ[๕๙] แล้วกำหนดองค์ฌานและธรรมที่สัมปยุตกับองค์ฌาน พิจารณาเห็นสิ่งที่น้อมไปได้และโน้มมุ่งหน้าไปสู่อารมณ์ โดยความเป็นนาม จากนั้นก็กำหนดรูปสังขาร พิจารณาโดยความเป็นรูป เพราะว่าเป็นสิ่งที่เสื่อมสลายอยู่เสมอ[๖๐]

๒) วิปัสสนาวิธีสำหรับวิปัสสนายานิก

ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ โดยไม่ได้อาศัยสมถะ[๖๑] ก็พึงกำหนดรูป-นาม โดยกำหนดธาตุ ๔ ใช้ขณิกสมาธิ เมื่อเจริญวิปัสสนา ขณิกสมาธิมีกำลังแก่กล้า ก็ยังจิตให้สงบได้เช่นเดียวกับอัปปนาสมาธิ ซึ่งกำจัดนิวรณ์ได้เช่นเดียวกับอุปจารสมาธิ เมื่อแก่กล้าแล้วก็จะเกิดวิปัสสนาปัญญา[๖๒] ดังข้อ

---

[๕๖] วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๖๖๒/๒๕๐. วิภาวินี.ฏีกา (บาลี) หน้า๒๖๘.

[๕๗] ยาติ ปชฺชติ เอเตนาติ ยานํ, สมโถว ยานํ สมถยานํ, ตํ เอตสฺส อตฺถีติ สมถยานิโก. (วิสุทฺธิ.ฏีกา. (บาลี) ๒/๖๖๓/๓๘๖)

[๕๘] ดูในวิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๗๒/๑๕๗.

[๕๙] ธเปตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ อิทํ ภวคฺคธมฺมานํ อาทิกมฺมิกสฺส ทุปฺปริคฺคหตาย วุตฺตํ. ดูใน วิสุทฺธิ.ฏีกา. (บาลี) ๒/๖๖๓/๓๘๖.

[๖๐] ดูในวิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๖๓/๒๕๐.

[๖๑] วิปสฺสนายานิกสฺส ปน สมถํ อนิสฺสายาติ อาห สุทฺธวิปสฺสนายานิโกติ, สมถภาวนาย อมิสฺสิตวิปสฺสนายานวาติ อตฺโถ. (วิสุทฺธิ.ฏีกา (บาลี) ๒/๖๖๓/๓๘๖).

[๖๒] ดูใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **ธัมมจักกัปปวัตนสูตร**, พระพรหมโมลี, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง, หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

ความว่า “แม้อารมณ์จะเปลี่ยนแปลงไป แต่ขณิกสมาธิในวิปัสสนายังคงตั้งมั่นรู้รูปนามที่เป็นปัจจุบันแต่ละขณะอยู่ตลอดเปิดโอกาสให้ปัญญาหรือญาณทำหน้าที่พิจารณาได้อย่างเต็มที่”[๖๓]

เมื่อกำหนดรูป-นาม พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง ครอบงำสัตตสัญญา ตั้งอยู่ในอสัมโมหภูมิ ชื่อว่า “ทิฏฐิวิสุทธิ”[๖๔]

ญาณที่ปรากฏ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญาที่กำหนดเห็นรูปเห็นนาม ว่าเป็นคนละสิ่งละส่วนไม่ระคนกัน

๒. กังขาวิตรณวิสุทธิ

เอตสฺเสว ปน รูปนามสฺส ปจฺจยปริคฺคหเณน ตีสุ อทฺธาสุ กงฺขํ วิตริตฺวา ฐิตํ ญาณํ กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ นาม.[๖๕] ปัญญาที่กำหนดรู้เห็นในสภาวะของกาย (รูป) กับใจ (นาม) เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน คือทั้งรูปและนามเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกันและกันอยู่ทุกขณะ”[๖๖] เกิดเป็นความบริสุทธิ์แห่งปัญญาเครื่องข้ามพ้นความสงสัย ได้แก่ ความบริสุทธิ์เพราะหายสงสัย คือ เมื่อพิจารณาถี่ถ้วนแล้วก็เห็นเพียงเหตุและผล ที่ล่วงมาแล้วก็เพียงเหตุและผล ต่อไปก็มีเพียงเหตุและผลเท่านั้น ความรู้นี้อยู่ในขั้นตีรณปริญญา คือ รู้สามัญญลักษณะ (อุปาทะ ฐีติ ภังคะ) ของไตรลักษณ์

ญาณที่ปรากฏคือ ปัจจยปริคคหญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้ถึงเหตุปัจจัยที่ให้เกิดรูป เกิดนาม

---

[๖๓] อ้างใน พระมหาปฐมวิทย์ กิตฺติปาโล (แซกรัมย์), “บทบาทของสมาธิในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายรูปนาม”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

[๖๔] ดูใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๖๔-๖๗๗/๒๕๑-๒๖๒.

[๖๕] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๒๖๓.

[๖๖] โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสีสยาดอ), **หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน,** หน้า ๕๖.

๓. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

ความเห็นอันบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง คือสามารถตัดสินใจได้ว่า การยินดีในนิมิตเป็นทางผิด การกำหนดเท่านั้นจึงจะเป็นทางถูก ญาณจึงจะแจ่มชัดขึ้นอีก[๖๗]

ญาณที่ปรากฏ คือ สัมมสนญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นไตรลักษณ์ คือ ความเกิดดับของรูป-นาม แต่ที่รู้ว่ารูป-นามดับไปก็เพราะเห็นรูป-นามใหม่เกิดสืบต่อ แทนขึ้นมาแล้ว เห็นอย่างนี้เรียกว่า สันตติยังไม่ขาด และยังอาศัยจินตามยปัญญาอยู่

๔. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ

ปัญญาที่บริสุทธิ์เข้าถึงทางที่ถูก ตรงสู่พระนิพพานโดยถูกต้องแล้ว หมายถึง อารมณ์อันเป็นปฏิปทาที่ถูกต้อง ตัณหาและทิฏฐิไม่สามารถเข้าไปในอารมณ์นั้นได้ มีไตรลักษณ์ในนาม-รูปอารมณ์ เป็นตัวถูกรู้ ส่วนปัญญาเป็นตัวรู้อารมณ์ไตรลักษณ์นั้น ความรู้เช่นนี้เป็นปัจจัยแก่วิปัสสนาญาณเบื้องสูงต่อเนื่องไปถึงโคตรภูญาณ มีดังนี้

๑) อุทยัพพยญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นไตรลักษณ์ชัดเจน โดยสันตติขาด คือเห็นรูป-นามดับไปในทันทีที่ดับและเห็นรูป-นามเกิดขึ้นในทันทีที่เกิด หมายความว่า เห็นทันทั้งในขณะที่เกิดและขณะที่ดับ, เป็นญาณที่เห็นรูป-นาม เกิดดับตามความเป็นจริง

อุทยัพพยญาณนี้ จำแนกได้เป็น ๒ คือ ตรุณอุทยัพพยญาณ เป็นญาณที่ยังอ่อนอยู่ มีวิปัสสนานูปกิเลสเป็นอารมณ์ และพลวอุทยัพพยญาณเป็นญาณที่แก่กล้าแล้ว มีไตรลักษณ์เป็นอารมณ์

๒) ภังคญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นความดับของรูป-นาม,สังขารแต่ฝ่ายเดียว โดยยึดเอาความแตกดับของสังขารนั้นเป็นอารมณ์ว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมแตกดับไปอย่างนี้

---

[๖๗] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๙๘/๒๙๕.

๓) ภยญาณ หรือภยตูปัฏฐานญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นว่ารูป-นามนี้เป็นภัย เป็นที่น่ากลัว เหมือนคนกลัวสัตว์ร้าย เช่น เสือ เป็นต้น

๔) อาทีนวญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นว่ารูป-นามนี้เป็นโทษ เหมือนผู้ที่เห็นไฟกำลังไหม้เรือนอยู่ จึงคิดหนีจากเรือนนั้น

๕) นิพพิทาญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นว่ารูป-นามไร้แก่นสาร เกิดเบื่อหน่ายในรูป-นาม เบื่อหน่ายในขันธ์ ๕

๖) มุญจิตุกัมยตาญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นความจริงของรูป-นาม จึงใคร่จะหนีจากรูป-นาม, อยากพ้นจากการครองขันธ์ ๕ เปรียบดังปลาเป็นๆ ที่ดิ้น ใคร่จะพ้นจากที่ดอนที่แห้ง ฉะนั้น

๗) ปฏิสังขาญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็น เพื่อหาอุบายที่จะเปลื้องตนให้พ้นจากขันธ์ ๕, เป็นญาณที่ขะมักเขม้น เพื่อให้พ้นจากการครองรูป-นาม

๘) สังขารุเปกขาญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นว่า จะหนีก็หนีไม่พ้น จึงเฉยอยู่ไม่ยินดียินร้าย, เป็นญาณที่พิจารณารูป-นามด้วยอาการวางเฉย ดุจบุรุษอันเพิกเฉยในภริยาที่ทิ้งขว้างหย่าร้างกันแล้ว

๙) อนุโลมญาณ ปัญญาที่รู้เห็น คล้อยตามอริยสัจ เรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ ก็ได้ เป็นญาณที่รู้อารมณ์รูป-นามเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะได้บรรลุมรรค ผล ได้แก่ ปัญญาพิจารณาเห็นชอบตามที่ญาณ ๑ ถึงญาณที่ ๘ เห็นอย่างไร อนุโลมญาณก็เห็นอย่างนั้น ญาณที่ ๑ ถึงญาณที่ ๘ เปรียบเหมือนมหาอำมาตย์ ๘ นาย ส่วนอนุโลมญาณเปรียบเหมือนพระราชา เมื่ออำมาตย์ทั้งหลายวินิจฉัยอรรถคดีไปตามตัวบทกฎหมายอย่างถูกต้องแล้วทูลเสนอพระราชา พระราชาก็เห็นด้วยตามนั้น

๑๐) โคตรภูญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นพระนิพพาน ตัดโคตรปุถุชนให้ขาดออก เพื่อมุ่งเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล[๖๘]

---

[๖๘] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑/๑, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๓๔๙-๓๕๐.

๕. ญาณทัสสนวิสุทธิ

ความบริสุทธิ์แห่งปัญญาในมรรคญาณ ที่เห็นแจ้งพระนิพพาน เป็นปัญญาขั้นสูงสุดของการเจริญวิปัสสนา เห็นอริยสัจทั้ง ๔ ครบถ้วน คือ ตั้งแต่วิสุทธิที่ ๑ ถึงวิสุทธิที่ ๖ นั้นรู้อริยสัจเพียง ๒ สัจจะ คือ รู้ทุกข์สัจกับสมุทัยสัจ ส่วนญาณทัสสนวิสุทธิเป็นโลกุตตรวิสุทธิ เพราะรู้แจ้งอริยสัจครบทั้ง ๔ ทั้งนี้วิสุทธิแต่ละวิสุทธิ จะเป็นปัจจัยแก่กันและกันตามลำดับ ไม่มีการข้ามขั้น ญาณที่ปรากฏ คือ

๑) มรรคญาณ ปัญญาที่กำหนดจนรู้เห็นพระนิพพาน และตัดขาดจากกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน,เป็นญาณในอริยมรรค ได้แก่ โสดาปัตติมรรคญาณ, สกทาคามิมรรคญาณ, อนาคามิมรรคญาณ และอรหัตตมรรคญาณ

๒) ผลญาณ ปัญญาที่รู้เห็นพระนิพพานโดยเสวยผลแห่งสันติสุข, เป็นญาณในอริยผล ได้แก่ โสดาปัตติผลญาณ, สกทาคามิผลญาณ, อนาคามิผลญาณ และอรหัตตผลญาณ

๓) ปัจจเวกขณญาณ ปัญญาที่รู้เห็นในมัคคจิต, ผลจิต,นิพพาน, กิเลสที่ละแล้ว และกิเลสที่ยังคงเหลืออยู่[๖๙]

๔) เจริญมรรคมีองค์ ๘

เมื่อดำเนินตามไตรสิกขาสมบูรณ์แล้ว จัดว่าเป็นการเจริญมรรคมีองค์ ๘ ไปในตัว[๗๐] ดังที่พระภิกษุณีธัมมทินนากล่าวไว้ว่า “สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะจัดเข้าใน**สีลขันธ์** สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิจัดเข้าใน**สมาธิขันธ์** สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ จัดเข้าใน**ปัญญาขันธ์**”[๗๑]

---

[๖๙] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑-๖๕/๗-๑๐๙, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๖๖๒-๘๐๔/๒๕๐-๓๕๐.

[๗๐] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๐๘/๕๔๙.

[๗๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๖๒/๕๐๓. ดูเพิ่มเติม หน้า ๔๘๘.

มรรค แปลว่า ธรรมที่ฆ่ากิเลส วิเคราะห์ว่า กิเลเส มาเรนฺโต คจฺฉติ นิพฺพานตฺถิเกหิ มคฺคิยตีติ วา มคฺโค, สมฺมาทิฏฺฐิอาทโย อฏฺฐ ธมฺมา.[๗๒] ชื่อว่า มรรค เพราะฆ่ากิเลสทั้งหลายได้ หรือเพราะผู้ต้องการพระนิพพานจะต้องแสวงหา มรรคมีองค์ประกอบ ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความรู้ชอบ คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๒. สัมมาสังกัปปะ แปลว่า ความดำริชอบ คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน

๓. สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ แปลว่า การกระทำชอบหรือการงานชอบ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม[๗๓]

๕. สัมมาอาชีวะ แปลว่า เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม ทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อนด้วยวิธีต่าง ๆ หาเลี้ยงชีวิตโดยความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน

๕. สัมมาวายามะ แปลว่า เพียรชอบหรือพยายามชอบ คือ มี ฉันทะปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้เพื่อมิให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่งไพบูลย์เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิด

---

[๗๒] ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๕๘

[๗๓] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘.

ขึ้นแล้ว[๗๔]

๖. สัมมาสติ แปลว่า ตั้งสติชอบ ระลึกชอบ คือ ตั้งสติในทางที่ถูกต้องตรงต่อการบรรลุมรรคผล ได้แก่ มีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

๗. สัมมาสมาธิ แปลว่า ตั้งใจมั่นชอบ คือ การฝึกอบรมจิตให้สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เป็นต้น[๗๕]

กุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์ต้องเจริญให้มากซึ่งมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น จึงจะบรรลุปฏิเวธสัทธรรมได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"มรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐเหล่านี้คือ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ),สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ), สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), สัมมาวายามะ (พยายามชอบ),สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) นี้แลคือทาง นี้แลคือข้อปฏิบัติเพื่อ**บรรลุธรรม**"[๗๖]

---

[๗๔] ที.ม. (ไทย) ๑๔/๒๙๙/๓๔๘.

[๗๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖.

[๗๖] ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๕/๑๕๗.

๗.๕ การบรรลุธรรม

การบรรลุธรรม คือ การเกิดปัญญาเห็นแจ้งโลกุตตรธรรม ๙[๗๗] และอริยสัจ ๔[๗๘] ขั้นสูงสุดก็คือการบรรลุวิชชา[๗๙]และวิมุตติ[๘๐]นั่นเอง สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์[๘๑] โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมถะและวิปัสสนา ตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามวิปัสสนาวิถี ผู้ปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ละสังโยชน์ และอนุสัย ได้ตามกำลังของมรรค บรรลุมรรคผล นิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

๑) ประเภทของการบรรลุธรรม

แนวทางการบรรลุธรรม จำแนกออกเป็น ๗ ประเภท[๘๒] ดังนี้

๑. ท่านผู้เป็นอุภโตภาควิมุต คือ ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน หมายถึง หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค ได้แก่ พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถภาวนา ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ (ได้สมาบัติทั้ง ๘

---

[๗๗] โลกุตตรธรรม ๙ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙. และดู ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑.

อริยมรรค ๔ คือ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค ดูในองฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๕๗/๓๑.

สามัญญผล (ผลแห่งความเป็นสมณะ) ๔ ได้แก่ ๑. โสดาปัตติผล ๒. สกทาคามิผล ๓. อนาคามิผล ๔. อรหัตตผล ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๘.

[๗๘] ดูใน สํ.ม. (บาลี)๑๙/๑๐๙๑/๓๗๖, สํ.ม. (ไทย)๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

[๗๙] วิชชา หมายถึง ความรู้แจ้งอรหัตตมรรค สํ.สฬา.อ. (บาลี) ๓/๕๓-๖๒/๑๔.

[๘๐] วิมุตติ หมายถึง ผลวิมุตติ ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๓๓/๒๕๔.

[๘๑] ดูในวิสุทธิ. (บาลี) ๒/๘๑๑-๘๑๕/๓๕๖-๓๕๙.

[๘๒] ดูในองฺ.สตฺตก. (บาลี) ๒๓/๑๔/๙, องฺ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๑๔/๒๐-๒๑.

แล้ว)[๘๓] และนิโรธสมาบัติด้วยนามกาย ได้เจโตวิมุตติขั้นอรูปสมาบัติ และสิ้นอาสวะ เพราะเห็นด้วยปัญญา คือ ได้ปัญญาวิมุตติ[๘๔]

๒. ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา หมายถึง พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ มิได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ แต่สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา[๘๕]

๓. ท่านผู้เป็นกายสักขี คือ ผู้เป็นพยานในนามกาย หมายถึง ได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ ด้วยนามกาย และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วย

---

[๘๓] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๙/๗๕. องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐.

วิโมกข์ ๘ ประการ

๑. บุคคลผู้มีรูปเห็นรูปทั้งหลาย หมายถึงได้รูปฌานโดยเจริญกสิณที่กำหนดวัตถุในกายของตน เช่น สีผม เห็นรูปทั้งหลาย หมายถึงเห็นรูปฌาน ๔ ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓.

๒. บุคคลผู้มีอรูปสัญญาภายในเห็นรูปทั้งหลายภายนอก หมายถึงเห็นรูปทั้งหลายมี นีลกสิณ เป็นต้น ด้วยญาณจักขุ (ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓)

๓. บุคคลผู้น้อมใจไปว่า ‘งาม‘ หมายถึงผู้เจริญวัณณกสิณ กำหนดสีที่งาม ที.ม.อ. (บาลี)๑๒๙/๑๑๒-๑๑๓

๔. บุคคลบรรลุอากาสานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘อากาศหาที่สุดมิได้’ อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิฆสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง

๕. บุคคลล่วงอากาสานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘วิญญาณหาที่สุดมิได้’

๖. บุคคลล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอากิญจัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’ อยู่ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๖

๗. บุคคลล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌานอยู่

๘. บุคคลล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ ดูใน องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

[๘๔] ดูในองฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

[๘๕] ดูในองฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

ปัญญา ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัต ที่มีสมาธินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ[๘๖]

๔. ท่านผู้เป็นทิฏฐิปัตตะ คือ ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ หมายถึง ท่านผู้เข้าใจอริยสัจถูกต้องและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไปจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อพระอรหัต ที่มีปัญญินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ[๘๗]

๕. ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต คือ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา หมายถึง ท่านผู้เข้าใจอริยสัจถูกต้อง ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป จนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหันต์ที่มีสัทธินทรีย์แก่กล้า[๘๘]

๖. ท่านผู้เป็นธัมมานุสารี คือ ผู้แล่นไปตามธรรม (ปัญญา) หมายถึง พระอริยบุคคลผู้บำเพ็ญอริยมรรค ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลมีปัญญาแก่กล้าเป็นตัวนำ[๘๙]

๗. ท่านผู้เป็นสัทธานุสารี คือ ผู้แล่นไปตามศรัทธา หมายถึง ท่านผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค กำลังปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้าเป็นตัวนำ[๙๐]

ผู้บรรลุพระอรหันต์ ๒ ประเภท คือ

๑) พระอรหันต์อุภโตภาควิมุต

"อุภโตภาควิมุต" คือ ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน ได้แก่ พระอรหันต์ผู้

---

[๘๖] ดูใน องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๒๖/๔๙.

[๘๗] ดูใน องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๒๗/๔๙-๕๐.

[๘๘] ดูใน องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๒๘/๕๐-๕๑.

[๘๙] ดูในองฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒, อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๒๙/๕๑.

[๙๐] ดู องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๒.อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๓๐/๕๒-๕๓.

ดูอธิบายใน พระอธิการดิเรก ถิรญาโณ (สีหะ) ,ศึกษาการบรรลุธรรมของวิปัสสนายานิกบุคคล, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๗, หน้า ๓๐-๓๗.

หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค ได้แก่ พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมถภาวนาได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ คือ ฌานสมาบัติ และนิโรธสมาบัติ[๙๑] ด้วยนามกาย ท่านย่อมได้เจโตวิมุตติ ขั้นอรูปสมาบัติก่อน และสิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญาเป็นพระอรหันต์ผู้ได้ "ปัญญาวิมุตติ"[๙๒] ดังนั้น พระอรหันต์ต้องได้ปัญญาวิมุตติด้วยเสมอ[๙๓]

เจโตวิมุตติ หมายถึง "ความหลุดพ้นแห่งจิตจากรูปกายด้วยอรูปสมาบัติ" ได้แก่ อัปปนาสมาธิ[๙๔] แต่ถ้าหมายถึง "มรรคและผล" ตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป จะต้องมาคู่กับปัญญาวิมุตติเสมอ[๙๕]

อุภโตภาควิมุตมี ๕ ประเภท คือ บุคคลผู้ได้อรูปสมาบัติ ๔ ออกจากรูปสมาบัติแล้วพิจารณาสังขารทั้งหลายบรรลุพระอรหันต์มี ๔ ประเภท และพระอนาคามีผู้ออกจากนิโรธสมาบัติแล้วบรรลุพระอรหันต์ ๑ ประเภท[๙๖]

๒) พระอรหันต์ปัญญาวิมุต

ปัญญาวิมุตติ คือ ปัญญาในอรหัตผลซึ่งหลุดพ้นจากเครื่องผูก คือ กิเลสทั้งปวง[๙๗] ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา หมายถึง พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ มิได้สัมผัสวิโมกข์ ๘ แต่สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา[๙๘] (สุกขวิปัสสก)

---

[๙๑] ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๒๙-/๖๓-๖๔, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๙/๗๕-๗๖.

[๙๒] ดูในองฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, องฺ.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖).

[๙๓] ดูในอง.จตุกฺก. (บาลี) ๒๑/๘๗/๙๙, อง.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๘๗/๑๓๓.

[๙๔] ดูในที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๘๒/๓๙๔.

[๙๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒),/๓๐๘-๓๒๐.

[๙๖] ดูในอภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๒๔/๔๗-๔๙.

[๙๗] ปญฺญาวิมุตฺตินฺติ เอตฺถาปิ สพฺพกิเลสพนฺธนวิมุตฺตา อรหตฺตผลปญฺญาว ปญฺญาวิมุตฺตีติ เวทิตพฺพา. (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๗๓/๒๘๑).

[๙๘] ดูในองฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า[๙๙] "อานนท์ ภิกษุผู้รู้ถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษของวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ และอุบายสลัดออกจากวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ นี้ตามความเป็นจริง ย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น[๑๐๐] ภิกษุนี้เราเรียกว่าผู้เป็นปัญญาวิมุต[๑๐๑]

ปัญญาวิมุต ได้แก่ บุคคลผู้มิได้ถูกต้องสมาบัติ ๘ ด้วยกาย[๑๐๒] แต่หลุดพ้นจากกิเลสเพราะเห็นด้วยปัญญา มี ๕ พวก คือ

พระอรหันต์ผู้สุกขวิปัสสก คือ เจริญวิปัสสนาล้วนๆ พวกหนึ่ง และบุคคลผู้ออกจากรูปฌาน ๔ แต่ละฌานแล้วเจริญวิปัสสนา แล้วบรรลุพระอรหันต์อีก ๔ พวกคือ

๑) ออกจากปฐมฌานแล้วบรรลุพระอรหัต

๒) ออกจากทุติยฌานแล้วบรรลุพระอรหัต

๓) ออกจากตติยฌานแล้วบรรลุพระอรหัต

๔) ออกจากจตุตถฌานแล้วบรรลุพระอรหัตอีก ๑

รวมเป็น ๕ พวก ซึ่งพระอรหันต์ทั้ง ๕ พวกนี้ ไม่มีท่านใดเลยที่ได้สมาบัติ ๘ อย่างมากก็ได้เพียงรูปฌาน ๔ เท่านั้น[๑๐๓]

---

[๙๙] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๘/๗๕.

[๑๐๐] หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น หมายถึงไม่ถือมั่นในอุปาทาน ๔ คือ (๑) กามุปาทาน (ความถือมั่นในกาม) (๒) ทิฏฐุปาทาน (ความถือมั่นในทิฏฐิ) (๓) สีลัพพตุปาทาน (ความถือมั่นในศีลพรต) (๔) อัตตวาทุปาทาน (ความถือมั่นในวาทะว่ามีอัตตา) (ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๘/๑๑๒)

[๑๐๑] ผู้เป็นปัญญาวิมุต หมายถึงหลุดพ้นด้วยกำลังปัญญา โดยไม่ได้บรรลุสมาธิชั้นสูงคือวิโมกข์ ๘ (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๑๒๘/๑๔๔)

[๑๐๒] สมาบัติ ๘ นั้นได้แก่ **รูปฌาน ๔** คือปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน และ**อรูปฌาน ๔** คือ อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน และเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน.

[๑๐๓] ดูใน อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๑/๒๕/๔๙.

๒) เหตุแห่งการบรรลุธรรม

ในการพัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตตระนั้น ต้องอาศัยเหตุปัจจัยสำคัญตัวหนึ่ง ที่เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง นั่นคือ "สัมมาทิฏฐิ"[๑๐๔] อาศัยสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้นในการพัฒนาปัญญา ในทางที่ถูกตรง จนเป็นปัญญาระดับโลกุตตระ ที่ทำให้ถึงความพ้นทุกข์ สมดังพระพุทธภาษิตว่า "บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ"[๑๐๕]

สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง มีลักษณะ ๕ ประการ คือ ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา ไม่อาจทำอนันตริยกรรม ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลตื่นข่าว ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนานี้[๑๐๖]

ปัจจัยที่มีอุปการะในการทำให้สัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ มี ๒ ประการ[๑๐๗] คือ

๑. ปัจจัยภายนอกเรียกว่า ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้น หรือชักจูงจากภายนอก จากผู้อื่นที่ดีงามถูกต้องถูกธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม คำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นต้น ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งศรัทธา

๒. ปัจจัยภายในเรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย เป็นการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา โดยมองตามที่สิ่งนั้นๆ สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะที่สืบต่อกันแห่งเหตุปัจจัย ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งปัญญา[๑๐๘]

---

[๑๐๔] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๒๑/๒๕๔.

[๑๐๕] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๖๘.

[๑๐๖] องฺ.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๙๓/๖๑๗.

[๑๐๗] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

[๑๐๘] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

ปัจจัยภายนอกมีจุดเริ่มต้นด้วยศรัทธา อาศัยศรัทธาเป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมให้เกิดปัญญา การพัฒนาปัญญาจึงต้องอาศัยปัจจัยภายนอก คือ กัลยาณมิตร[๑๐๙] และปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการเป็นตัวหลักการใช้ปัญญา สัมมาทิฏฐิจึงสมบูรณ์พร้อมเป็นพระโสดาบัน[๑๑๐]

องค์ประกอบเครื่องบรรลุโสดาบัน มี ๔ ประการ คือ

๑. สัปปุริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)

๒. สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม)[๑๑๑]

๓. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย)[๑๑๒]

๔. ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)[๑๑๓]

พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น ที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฏฐิอย่างสมบูรณ์[๑๑๔]

ธรรมเครื่องบรรลุโสดาบันทั้ง ๔ ประการนี้ก่อให้เกิดการบรรลุธรรมขึ้นได้ใน ๕ ขณะ[๑๑๕] คือ

๑. ขณะที่ได้รับฟังธรรมแสดงจากพระศาสดา หรือพระอริยเจ้า

---

[๑๐๙] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๗๓/๓๓๔–๓๓๗.

[๑๑๐] ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒

[๑๑๑] ปรโตโฆสะ หมายถึง การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่นพระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระว่า ‘ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ..’ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๒๕๔)

[๑๑๒] โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง กล่าวคือ การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใฝ่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า ไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่า เป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่า เป็นอนัตตา หรือโดยสัจจานุโลมิกญาณ (ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑)

[๑๑๓] สํ. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๔๖/๕๖๙.

[๑๑๔] ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒.

[๑๑๕] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๒/๓๑๓.

๒. ขณะที่ตัวเองกำลังแสดงธรรมแจกแจงให้คนอื่นฟัง

๓. ขณะที่ตัวเองท่องสาธยายธรรมที่รับรู้มาให้คนอื่นฟัง

๔. ขณะที่ตัวเองได้ตรึกตรองใคร่ครวญธรรมที่ได้รับรู้เรียนรู้มา

๕. บรรลุธรรมด้วยวิปัสสนาปัญญาอันมีสมาธิเป็นบาทฐาน[๑๑๖]

๓) การบรรลุวิชชาและวิมุตติ

การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดก็คือการบรรลุวิชชาและวิมุตติ[๑๑๗]

วิชชา แปลว่า ความรู้แจ้ง ในที่นี้มุ่งหมายถึง ปัญญาในมรรคทั้ง ๔[๑๑๘] ทำหน้าที่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔[๑๑๙]

วิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้น คือ หลุดพ้นจากกิเลสนั้นๆ ด้วยการละกิเลสอันมรรคฆ่าแล้ว[๑๒๐]

ลำดับปัญญารู้แจ้งเพื่อวิมุตติ มีลำดับดังนี้

๑. ขั้นรู้ว่า นามรูปมีอาการเกิด-ดับ (อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ) หมายถึง รู้ว่านามรูป คือชีวิตคนเรานั้นมีเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ดับไปแล้วก็เกิดขึ้น วนเวียนอยู่อย่างนี้ตลอด

๒. ขั้นรู้ว่า นามรูปมีแตกดับเป็นจุดจบสิ้น (ภังคานุปัสสนาญาณ) หมายถึง รู้ว่านามรูปแม้จะมีเกิดขึ้น แต่การเกิดขึ้นนั้นก็ไม่เที่ยงแท้ ท้ายที่สุดก็แตกดับไปถ่ายเดียว ไม่มีอะไรที่เกิดแล้วจะเที่ยงแท้ยั่งยืน

๓. ขั้นรู้ว่า นามรูปปรากฏเป็นของน่ากลัว (ภยตูปัฏฐานญาณ)

---

[๑๑๖] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๑๑๐, องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๖/๑๒๓.

[๑๑๗] วิชชาและวิมุตติ หมายถึง ผลญาณและสัมปยุตตธรรมที่เหลือ ดูใน องฺ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒.

[๑๑๘] องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๒๗๔.

[๑๑๙] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๗๘๐.

[๑๒๐] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๗๘๐.

หมายถึง รู้ว่านามรูปมีแตกดับเป็นจุดจบสิ้นแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งปวงไม่ว่าจะอยู่ในภพใดคติใดต่างล้วนปรากฏเป็นของน่ากลัวทั้งสิ้น เพราะต้องแตกดับสลายไป ไม่มีส่วนใดปลอดภัยเสมอ

๔. ขั้นรู้ว่า นามรูปเป็นโทษ (อาทีนวานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้ว่านามรูปปรากฏเป็นของน่ากลัวแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งหมดเป็นโทษ คือ เป็นสิ่งมีความบกพร่องจะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์

๕. ขั้นรู้ว่า นามรูปเป็นของน่าเบื่อหน่าย (นิพพิทานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้ว่านามรูปทั้งหมดเป็นโทษแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งหมดนั้นเป็นของน่าเบื่อหน่ายไม่น่าเพลิดเพลินติดใจ

๖. ขั้นรู้ปรารถนาจะพ้นไปจากนามรูป (มุญจิตุกัมยตาญาณ) หมายถึงเมื่อรู้ว่านามรูปเป็นของน่าเบื่อหน่ายแล้วก็เกิดความรู้ขั้นต่อไป คือ รู้อยากพ้นไปจากนามรูปเหล่านั้น กล่าวคือ ไม่อยากมีตัวตนอีกต่อไป ไม่อยากเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ อีกต่อไป เพราะเห็นภัยของนามรูปและเกิดความเบื่อหน่ายอย่างแท้จริง

๗. ขั้นรู้พิจารณาทบทวน (ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้เบื่อหน่ายในนามรูปถึงขั้นอยากจะพ้นไปให้หมดสิ้นแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่าการจะพ้นจากนามรูปไปได้อย่างหมดสิ้นนั้นต้องยกเอานามรูปขึ้นมาพิจารณาทบทวนด้วยหลักไตรลักษณ์กล่าวคือ ต้องพิจารณานามรูปจนเห็นชัดว่าไม่เที่ยง ถูกบีบคั้นให้ผันแปรและไม่มีตัวตนที่แท้จริง เพื่อมองหาอุบายที่จะพ้นไปจากนามรูปนั้นให้ได้

๘. ขั้นรู้วางใจเป็นกลางในสังขาร คือนามรูป (สังขารุเปกขาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้พิจารณานามรูปซ้ำด้วยหลักไตรลักษณ์แล้วก็เกิดความความรู้ขั้นต่อไป คือ รู้วางใจเป็นกลาง เพราะมีความเข้าใจตามสภาพเป็นจริงว่านามรูปทั้งปวงย่อมไม่เที่ยง ถูกบีบคั้นให้ผันแปร และไม่มีตัวตนที่แท้จริง แล้ววางใจเป็นกลางได้ไม่ยินดียินร้าย จากนั้นก็เห็นว่า นิพพาน คือการดับนามรูปได้สิ้น เป็นทางแห่งความสงบ และญาณ คือความรู้ที่มุ่งตรงต่อนิพพาน เลิก

ละความเกี่ยวเกาะกับนามรูปเสียได้

๙. ขั้นรู้สอดคล้องตามอริยสัจ (สัจจานุโลมิกญาณ) หมายถึง เมื่อรู้วางใจเป็นกลางในนามรูปจนเกิดญาณ คือความรู้มุ่งตรงต่อนิพพานแล้วก็เกิดความรู้ขั้นต่อไป คือรู้สอดคล้องตามอริยสัจว่านามรูปทั้งหมดล้วนเป็นทุกข์ซึ่งมูลเหตุมาจากตัณหา แต่ถึงอย่างไรนามรูปทั้งหมดนั้นก็ดับได้โดยการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘[๑๒๑]

ปัญญารู้แจ้งทั้ง ๙ ขั้นนี้ เรียกว่า **ตทังควิมุตติ** อนึ่ง ขั้นที่ ๙ เป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณ ต่อจากนั้นก็จะเกิดโคตรภูญาณ แล้วบรรลุมรรคญาณ ผลญาณ สำเร็จเป็นพระอริยะ ตามลำดับ ตั้งแต่เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ไปจนถึงเป็นพระอรหันต์

วิมุตติขั้นสูงสุด[๑๒๒] แยกออกได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑) การหลุดพ้นที่เป็นมรรค เรียกว่า **สมุจเฉทวิมุตติ**

๒) ความเป็นผู้หลุดพ้น คือ ความเป็นอิสระ เมื่อหลุดพ้นออกมาได้แล้ว วิมุตติในความหมายอย่างนี้ จัดเป็นผล เรียกว่า **ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ**

๓) ภาวะแห่งความเป็นผู้หลุดพ้น ภาวะแห่งความเป็นอิสระที่หลุดพ้น ที่ผู้เป็นอิสระนั้นเข้าถึงและรู้สึกได้ ซึ่งก่อให้เกิดความสุขสบายปลอดโปร่งโล่งใจ เป็นต้น และภาวะแห่งความเป็นอิสระเช่นนั้น ที่ผู้ยังไม่หลุดพ้นกำหนดเป็นอารมณ์ คือ นึกถึง คำนึงถึง หน่วงเอาเป็นจุดหมายในใจ เป็นต้น ซึ่งหมายถึง “นิพพาน” นั่นเอง[๑๒๓] เรียกว่า **นิสสรณวิมุตติ**[๑๒๔]

---

[๑๒๑] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑/๑, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๒๖๒-๓๑๘.

[๑๒๒] วิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นด้วยอรหัตตผล (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๖๑)

[๑๒๓] พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต) ,**พุทธธรรม.** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐๘-๓๐๙.

[๑๒๔] ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๗/๑๒๑.

๗.๖ การปฏิบัติเพื่อบรรลุวิชชาและวิมุตติ

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนา มีศีลเป็นเบื้องต้น มีสมาธิเป็นท่ามกลาง มีปัญญาเป็นที่สุด[๑๒๕] มีธรรมคือขันธ์ ๕ เป็นต้นเป็นภูมิ คือเป็นที่เกิดวิปัสสนาปัญญา โดยมีวิสุทธิ ๒ คือ สีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิเป็นบาทฐานในการเจริญปัญญา มีวิสุทธิ ๕ คือ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนาวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นปัญญารู้แจ้งธรรม[๑๒๖]

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสอธิบายหลักธรรม ที่เป็นอาหาร[๑๒๗]ทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ ไว้ว่า

"อะไรเล่าเป็นอาหารของวิชชาและวิมุตติ ควรตอบว่า'โพชฌงค์ ๗'

แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรตอบว่า 'สติปัฏฐาน ๔'

แม้สติปัฏฐาน ๔ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสติปัฏฐาน ๔ ควรตอบว่า 'สุจริต ๓'

แม้สุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสุจริต ๓ ควรตอบว่า 'ความสำรวมอินทรีย์'

แม้ความสำรวมอินทรีย์ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความสำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า 'สติสัมปชัญญะ'

แม้สติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่าการมนสิการโดยแยบคาย

---

[๑๒๕] ดูใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๕/๕.

[๑๒๖] ดูใน วิสุทฺธิ (บาลี) ๒/๔๓๐/๘๒.

[๑๒๗] อตฺตโน ผลํ อาหรตีติ อาหาโร. สภาพที่นำมาซึ่งผล เรียกว่า อาหาร ดูใน ขุ. จู.อ. (บาลี) หน้า ๖๐.

แม้การมนสิการโดยแยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารอะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยแยบคาย ควรตอบว่า 'ศรัทธา'

แม้ศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของศรัทธา ควรตอบว่า 'การฟังสัทธรรม'

แม้การฟังสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของการฟังสัทธรรม ควรตอบว่า 'การคบสัตบุรุษ'

การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์ การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์[๑๒๘]

การคบสัตบุรุษ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์

สัตบุรุษ คือ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ (มีพระโสดาบัน เป็นต้น) บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษ[๑๒๙]

สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ คือ การที่บุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิแล้วชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฏฐิ .. ตนเองเป็นผู้มีสัมมาสมาธิและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาสมาธิ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ[๑๓๐]

---

[๑๒๘] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

[๑๒๙] ดูใน สํ.มหา. (ไทย) ๑๙/๒๕/๒๗., องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๒๐๔/๓๒๔.

[๑๓๐] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๒๐๕/๓๒๖.

สัตบุรุษประกอบด้วยคุณอันเป็นโลกุตตระ คำสอนของท่านล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางปฏิบัติให้สัตว์ทั้งหลายได้เข้าถึงความพ้นทุกข์ ให้พิจารณาเห็นความจริงของสังขารว่า ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อเห็นโทษของสังขารก็จะเกิดความเบื่อหน่าย คลายความยินดีในสังขาร จิตใจก็จะน้อมไปในธรรมอันเป็นที่ดับขันธ์ คือ พระนิพพาน

การฟังสัทธรรม ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์

สัทธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องคลายกำหนัดยินดี มี ๓ ประการ

๑. ปริยัติสัทธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นเนื้อหาที่ทรงวางไว้เป็นแบบแผนอย่างบริบูรณ์ นำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง

๒. ปฏิบัติสัทธรรม การเจริญสมถะและวิปัสสนา ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญาให้บริบูรณ์ โดยการฝึกหัดปฏิบัติขัดเกลา

๓. ปฏิเวธสัทธรรม ผลจากปฏิบัติให้สมบูรณ์ในไตรสิกขานั้น ๆ ตามสมควรแก่เหตุ จนถึงบรรลุมรรค ผล นิพพาน[๑๓๑]

การฟังสัทธรรมย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟังมาก่อน (อสฺสุตํ สุณาติ)

๒. ย่อมเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว (สุตํ ปริโยทเปติ)

๓. ย่อมบรรเทาความสงสัยในเรื่องต่างๆ ได้ (กงฺขํ วิหนติ)

๔. ย่อมทำความเห็นให้ตรง (ถูกต้อง) ได้ (ทิฏฺฐิ อุชุํ กโรติ)

๕. จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส (จิตฺตสฺส ปสีทติ)[๑๓๒]

ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟังพระสัทธรรมจากสัตบุรุษ เป็นเหตุทำให้ได้กัมมัสสกตาญาณ[๑๓๓] อันเป็นญาณที่เป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ

---

[๑๓๑] ดูใน วิ.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๓๘/๔๒๕., องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๖๗.

[๑๓๒] องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

[๑๓๓] เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดเสวยวิบากไปตามกรรม หมายถึง สัมมาทิฏฐิ (อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๙๓/๕๐๙)

๔[๑๓๔] ปัญญาเช่นนี้เรียกว่า“สุตมยปัญญา” ปัญญาที่เกิดขึ้นเพราะการฟัง[๑๓๕]

เมื่อได้ฟังคำสอนของสัตบุรุษแล้วย่อมเกิดความเข้าใจในเหตุและผลของทุกข์ที่เกิดขึ้น และเข้าใจแนวทางที่ถูกต้องในการออกไปจากทุกข์นั้นๆ ได้อย่างถูกวิธี แม้จะยังไม่ถึงขั้นดับทุกข์ได้ แต่ก็เกิดศรัทธาเชื่อมั่นและพร้อมที่จะปฏิบัติในแนวทางที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์

ศรัทธา ย่อมทำให้โยนิโสมนสิการบริบูรณ์

ศรัทธา แปลว่า ทรงไว้พร้อม หรือความเชื่อ คือ มีความเชื่อมั่นในประโยชน์จากสิ่งที่กระทำอยู่ เมื่อมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของงานนั้น งานที่กำลังทำก็จะมีความก้าวหน้า และพัฒนาจนประสบผลสำเร็จสูงสุด

เมื่อได้ฟังธรรมจากสัตบุรุษบ่อยๆ ก็จะมีความเชื่อที่มีเหตุผล คือ

๑. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นว่าทรงตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้

๒. กัมมสัทธา เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าการกระทำโดยมีเจตนาย่อมเป็นกรรม ความชั่วหรือความดีที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลดีผลชั่วต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว และเชื่อว่าสิ่งที่ปรารถนาสำเร็จได้โดยการทำเหตุที่ถูกต้อง มิใช่ด้วยการอ้อนวอน

๓. วิปากสัทธา เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลทุกอย่างย่อมมาจากเหตุ ไม่มีผู้สร้างผู้ดลบันดาล

๔. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง แต่ละคนจะต้องเสวยวิบากกรรม เป็นไปตามการกระทำของตน[๑๓๖]

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาต้องการพัฒนาอินทรีย์ให้แก่กล้าขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อ

---

[๑๓๔] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๘๙/๘๑ , ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๘๙/๒๐๙.

[๑๓๕] เป็นเหตุให้ได้ปัญญาที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๒๖๗.

[๑๓๖] อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓., องฺ.สตฺตก.ฏีกา (บาลี) ๓/๓๗/๒๐๓.

ศรัทธาตั้งมั่นอย่างแก่กล้าแล้ว ก็จะส่งผลหนุนเนื่องให้อินทรีย์อื่นๆ ตั้งมั่นและแก่กล้าขึ้นตามไปด้วย กล่าวคือ ศรัทธาทำให้เกิดความเพียร (วิริยะ) ความเพียรช่วยให้สติมั่นคง เมื่อสติมั่นคงแล้วกำหนดอารมณ์ใด ก็จะได้สมาธิ เมื่อสมาธิดีแล้วก็จะเกิดความเข้าใจ มองเห็นถึงโทษของอวิชชาและตัณหาที่เป็นสาเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิด และมองเห็นคุณค่าของพระนิพพานซึ่งเป็นภาวะสงบสันติ ครั้นเมื่อรู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว จะเกิดมีศรัทธาที่เป็นศรัทธาอย่างยิ่ง ที่ยิ่งกว่าศรัทธาสามัญ หมุนเวียนกลับเป็นสัทธินทรีย์อีก[๑๓๗] เหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา(สัมมาทิฏฐิ) เริ่มต้นจากศรัทธา โดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดวิริยะ สติ สมาธิ น้อมเข้าสู่ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ[๑๓๘] เป็นคุณเครื่องให้เกิดจินตามยปัญญา อันน้อมนำไปสู่ภาวนามยปัญญา ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ในสังขารทั้งปวงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

โยนิโสมนสิการ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์

โยนิโสมนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย[๑๓๙]

โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมอย่างเอกที่เป็นเหตุให้ธรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น ได้เกิดขึ้น และทำให้ละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสยกย่องว่า “โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก กั้นวิจิกิจฉาไม่ให้เกิดขึ้น และละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมและละอกุศลธรรม เป็นเหตุทำให้โพชฌงค์เกิดขึ้นและเจริญบริบูรณ์ เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม”[๑๔๐]

---

[๑๓๗] สํ.มหา. (ไทย) ๑๙/๕๒๐/๓๓๓.

[๑๓๘] โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “ไม่เที่ยง” ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่า “เป็นทุกข์” ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่า “เป็นอนัตตา” หรือที่เรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑.

[๑๓๙] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑.

[๑๔๐] องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๕, และ ๒๐/๖๘/๑๕, ๗๖/๑๗.

โยนิโสมนสิการเป็นธรรมเครื่องละวิปลาส[๑๔๑] ๔ ประการ คือ

๑. ทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า "สังขารร่างกายเป็นอสุภะ ล้วนแต่ไม่สวย ไม่งาม" เมื่อโยนิโสมนสิการในอสุภนิมิต[๑๔๒]เช่นนี้ กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้[๑๔๓] ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงในสังขารร่างกายที่เป็นอสุภะว่า "ไม่งาม" ละ**สุภ**วิปลาส (สำคัญว่า "เป็นของสวยงาม") ได้

๒. ทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า "รูป-นามสังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ล้วนแต่ไม่สุข ไม่สบาย ไม่คงสภาพ"[๑๔๔] เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ทุกข์ว่า "เป็นทุกข์" ละ**สุข**วิปลาส (สำคัญว่า "เป็นสุข") ได้

๓. ทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า "รูป-นามสังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน"[๑๔๕] เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า "ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน" ละ**นิจจ**วิปลาส (สำคัญว่า "เที่ยงแท้") ได้

๔. ทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า "รูปธรรม-นามธรรมเป็นอนัตตา ล้วนแต่ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้"[๑๔๖] เมื่อ

---

[๑๔๑] วิปลาส ความคลาดเคลื่อนของการรับรู้ ความเข้าใจ และความจำได้ เช่น การรับรู้สิ่งที่ไม่เที่ยงว่า "เที่ยงแท้" เป็นต้น (องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๔๙/๓๔๖.)

[๑๔๒] อสุภนิมิต คือ นิมิตที่ไม่งาม เช่น ซากศพที่เน่าพองขึ้นอืด มีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม ฯลฯ ที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน (วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๐๒/๑๙๔)

[๑๔๓] ละได้ด้วยปหาน ๕ อย่าง (องฺ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๔๐)

[๑๔๔] ดูรายละเอียดใน สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

[๑๔๕] ดูรายละเอียดใน สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

[๑๔๖] ดูรายละเอียดใน สํ.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

โยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่า "ไม่ใช่ตัวตน" ละ**อัตต**วิปลาส (สำคัญว่า "เป็นอัตตา") ได้[๑๔๗]

โยนิโสมนสิการนี้ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาสติและปัญญา ในระดับลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นไปในภายในจิตใจ ช่วยส่งเสริมทำให้เกิดสติและสัมปชัญญะที่ยิ่งขึ้นไป

สติสัมปชัญญะย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

สติ แปลว่า ความระลึกรู้ ทำหน้าที่กำจัดความประมาท[๑๔๘] เป็นธรรมเครื่องปิดกั้นกระแสกิเลส[๑๔๙]

ผู้เจริญสติเท่านั้น จึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ และปัญญารู้แจ้งให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า "สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์"[๑๕๐]

สัมปชัญญะ แปลว่า ความรู้ตัวทั่วพร้อม ไม่ฟั่นเฟือน มีความไตร่ตรองก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ได้แก่ รู้ชัดโดยถูกต้อง ไม่หลงลืมสติ ไม่ฟั่นเฟือนในขณะยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นต้น[๑๕๑]

สติสัมปชัญญะเป็นหลักธรรมที่มีอุปการะมาก ที่จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ประพฤติตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ทำ พูด หรือคิดสิ่งใดก็ทำ พูด หรือคิดด้วยความสำรวมระมัดระวังไม่ให้บาปทุจริตเกิดขึ้นและเป็นปทัฏฐาน

---

[๑๔๗] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๔/๑๒๕

[๑๔๘] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๑๐๗.

[๑๔๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

[๑๕๐] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

[๑๕๑] วิสุทธิ. มหาฎีกา (ไทย) ๑/๒๑๙/๒๐๗.

ในการพัฒนากาย วาจา ใจ ให้สูงขึ้น[๑๕๒]

ความสำรวมอินทรีย์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์

ความสำรวม คือ ระมัดระวังปิดกั้นบาปอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น[๑๕๓] ในขณะที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสถูกต้อง และใจนึกคิด

อินทรีย์สังวร หมายถึง คุ้มครองทวารทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ไม่ให้บาปอกุศลครอบงำจิตใจ ในขณะรับรู้อารมณ์ ในชั้นต้น เป็นการควบคุมการรับรู้ เมื่อติดต่อเกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่มากระทบ ขณะที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส และจิตใจคิดสิ่งต่างๆ โดยระมัดระวังไม่ให้หมายรู้หรือยึดถือเป็นสาระ ไม่ว่าโดยการตีความเอาจากลักษณะทั่วไป[๑๕๔] หรือลักษณะเฉพาะ[๑๕๕] เพราะถ้าไม่ระมัดระวังหลงหมายรู้เอาว่าเป็นตัวตน ก็จะเผลอใจไปตามความชอบความชัง ก็จะทำให้ความดีใจหรือเสียใจครอบงำจิตใจเอาได้[๑๕๖]

การสำรวมในการรับรู้อารมณ์ทางทวารต่างๆ เช่นนี้ ส่งผลให้การกระทำ การพูด หรือการคิด เป็นไปอย่างถูกทางถูกธรรม ประกอบด้วยกุศล ทำให้การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ เป็นสุจริต

---

[๑๕๒] องฺ. ทสก. (ไทย) ๒๓/๘๐/๔๐๕/๔๐๖.

[๑๕๓] ดูใน องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๕๘/๑๓๙.

[๑๕๔] รวบถือ (อนิมิตฺตคฺคาหี มองภาพด้านเดียว) คือ มองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยอำนาจ**ฉันทราคะ** (อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๓๕๒/๔๕๖.

[๑๕๕] แยกถือ (อนุพฺยญฺชนคฺคาหี มอง ๒ ด้าน) คือ มองแยกแยะเป็นส่วนๆ ไปด้วยอำนาจกิเลส เช่น เห็นมือเท้าว่าสวยหรือไม่สวย ถ้าเห็นว่าสวยก็เกิด**โลภะ** (อยากได้) ถ้าเห็นว่าไม่สวยก็เกิด**ปฏิฆะ** (ผลักใส) ดูใน อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๓๕๒/๔๕๖.

[๑๕๖] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘/๒๓.

สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์[๑๕๗]

สุจริต แปลว่า ความประพฤติดี หรือความประพฤติงาม[๑๕๘]

๑. ความประพฤติดีด้วยกาย หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเว้นจากการล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น

๒. ความประพฤติดีด้วยวาจา หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่าวจีสุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่ เจตนาเว้นจากพูดโกหกหลอกลวง เจตนาเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล

๓. ความประพฤติดีด้วยใจ หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียน เห็นถูกต้องตามคลองธรรม[๑๕๙]

การประพฤติสุจริต ๓ ประการนี้ จัดว่าเป็นการเจริญวิปัสสนา เป็นอย่างไร? คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “เมื่อกายและวาจาสงบ ไม่เคลื่อนไหว ขณะรับรู้อารมณ์ทางจักษุทวาร (หรือทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ในขณะจิตแรก ผู้เจริญวิปัสสนากำหนดรู้รูปด้วยจิต จัดเป็น**มโนสุจริต** เมื่อบริกรรมในจิตด้วยวิปัสสนาว่า “มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา” จัดเป็น**วจีสุจริต** ไม่จับต้องสิ่งนั้นด้วยคิดว่า สิ่งนี้เป็นของไม่ควรแตะต้อง จัดเป็น**กายสุจริต**”[๑๖๐] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความสำคัญของการประพฤติสุจริต ๓ ประการไว้ว่า “เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจด

---

[๑๕๗] ดูใน ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓/๑๑๒.

[๑๕๘] ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

[๑๕๙] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖.

[๑๖๐] ดูใน สํ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๒๑๓.

ก่อน คือ ละกายทุจริตแล้วเจริญกายสุจริต ละวจีทุจริตแล้วเจริญวจีสุจริต ละมโนทุจริตแล้วเจริญมโนสุจริต ..เมื่อเธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ”[๑๖๑]

เจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์

การตรัสรู้ธรรมต้องอาศัยการเจริญสติให้บริบูรณ์ เพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา[๑๖๒] เมื่อเห็นความจริงของรูป-นาม ก็ทำให้แจ้งอริยสัจ ๔[๑๖๓] วิปัสสนาปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการเจริญสติ และสมาธิตามแนวสติปัฏฐาน ๔

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นจึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ พร้อมทั้งความรู้แจ้ง และความหลุดพ้นให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”[๑๖๔]

สติปัฏฐาน คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกรู้อารมณ์ มี ๔ ประการ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม[๑๖๕] การเจริญสติปัฏฐาน คือการตั้งสติระลึกรู้อารมณ์ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้ไปตามอาการที่เห็น ตามที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้สัมผัส ที่ได้นึก ที่ได้รู้สึก ที่ได้รับรู้ ไม่ตัดสินดี-ชั่ว ชอบหรือไม่ชอบ ยินดีหรือไม่ยินดี คือ การระลึกรู้ด้วยสติอย่างจดจ่อต่อเนื่องในทุกอาการที่กระทบ ตามลักษณะอาการของอารมณ์นั้นๆ ย่อมจัดเป็นการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทั้งสิ้น

---

[๑๖๑] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๓/๒๗๑, สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๗/๑๒๑.

[๑๖๒] ดูใน อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๗๗๐/๔๔๑-๔๔๓.

[๑๖๓] ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญฺจ.อ. (บาลี) ๑/๓๖.

[๑๖๔] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖. ดูอธิบายที่หน้า ๓๘๓, ๔๘๔.

[๑๖๕] ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗-๖๘, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๕๗-๕๙.

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณากาย

กาย ในที่นี้หมายถึงลักษณะอาการของธาตุ ๔ โดยการกำหนดเห็นลักษณะอาการของกายที่ปรากฏอยู่ อันได้แก่ รูปขันธ์ ด้วยความเพียร ด้วยสัมปชัญญะ ด้วยสติ ไม่ยินดียินร้าย ดังพุทธดำรัสว่า "ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้"[๑๖๖]

ตามดูกายย่อย คืออาการทั้งหมดในร่างกายนี้ กำหนดดูเป็นของไม่สวยงาม ละความสำคัญผิดว่าสวยงาม เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้เป็นตัณหาจริต และสมถยานิก มีปัญญาน้อย[๑๖๗]

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณาเวทนา

เวทนา คือ สภาวะเสวยอารมณ์[๑๖๘] หมายถึง ความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี ๓ อาการ คือ สุขเวทนา (สบาย) ทุกขเวทนา (กดดับ บีบคั้น) และอทุกขมสุขเวทนา (รู้สึกเฉย)

ตามรู้ จนเห็นความเกิด-ดับของเวทนา ดังพระพุทธพจน์ว่า "เธอตามรู้สภาวะความเกิดขึ้นในเวทนาอยู่บ้าง ความดับบ้าง ทั้งความเกิดและความดับในเวทนาอยู่บ้าง ย่อมเข้าไปตั้งสติว่า เวทนามีก็เพียงสักว่าเอาไว้รู้เอาไว้ระลึก เธออยู่อย่างไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิ เข้าอิงอาศัย"

สติกำหนดรู้เวทนาตามดูเวทนาในร่างกายนี้ กำหนดดูว่าทั้งหมดนั่นเป็นทุกข์ ละความสำคัญผิดว่าสุข เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้เป็นตัณหาจริต และสมถยานิก มีปัญญามาก[๑๖๙]

---

[๑๖๖] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๓/๓๒๒., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

[๑๖๗] ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

[๑๖๘] อารมฺมณสฺส รสํ เวทยนฺติ อนุภวนฺตีติ เวทนา. ดูใน อภิ.สํ.อ. (บาลี) ๒/๘๙.

[๑๖๙] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๐/๒๖๕. ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณาจิต

จิต เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ คือ รับอารมณ์อยู่เสมอ[๑๗๐]

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีสติกำหนดรู้จิตย่อย (เช่น จิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ เป็นต้น) ในจิตใหญ่ พิจารณาเนืองๆ ซึ่งจิต คือ ความนึก ,คิดต่างๆ เช่น ดูว่าจิตมีราคะ หรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะ หรือไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ หรือไม่มีโมหะ ฯลฯ โดยพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง ว่าเป็นแต่เพียงความคิดนึก ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่ใช่ตัวตน[๑๗๑] ละความสำคัญผิดว่าเที่ยง เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้เป็นทิฏฐิจริต และเป็นวิปัสสนา-ยานิก มีปัญญาน้อย[๑๗๒]

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานสติกำหนดพิจารณาสภาพธรรม

ธรรม หมายถึง สภาวะที่ทรงสภาพของตนไว้[๑๗๓] คือ เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เช่น สติเป็นธรรมชาติระลึกได้ ปัญญาเป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ เป็นต้น[๑๗๔] เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับจิต

ผู้เจริญวิปัสสนาพิจารณาสภาพธรรมต่างๆ ที่มาปรากฏให้จิตรู้ หรือที่จิตน้อมไปรู้ มีธรรมอะไรเกิดขึ้นก็รู้ชัดในธรรมนั้นๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมทั้งภายในและภายนอก รู้ไปตามลำดับตั้งแต่อย่างหยาบไปจนถึงอย่างละเอียดที่สุด ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ลึกซึ้งกว่าการเห็นกาย เวทนาและจิต ตามที่ได้ปฏิบัติมา ให้รู้ความจริงแบบอริยสัจ ไม่ใช่เพียงแค่กำหนดรู้สภาวธรรมอันเป็นทุกข์เท่านั้น แต่ต้องมีการกำหนดรู้ถึงทางดับทุกข์ของทุกข์นั้นๆ ด้วยกำหนดรู้สภาวะที่ปรากฏให้รู้ว่า สภาวธรรมทั้งหมดนั่น “เป็นอนัตตา ไม่ใช่

---

[๑๗๐] **อารมฺมณํ จินฺเตตีติ จิตฺตํ, วิชานาตีติ.** อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๒๗/๑๑๐.

[๑๗๑] ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๑/๒๕๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๔-๓๑๕.

[๑๗๒] ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

[๑๗๓] อตฺตโน ปน สภาวํ ธาเรนฺตีติ ธมฺมา. ดูใน อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๘๖.

[๑๗๔] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๒-๔๐๓/๓๑๖-๓๓๘.

ตัวตน” จนละความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตนได้ เหมาะสำหรับผู้เป็นทิฏฐิจริต และวิปัสสนายานิก มีปัญญามาก[๑๗๕]

สติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นมูลแห่งการทำโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “สติปัฏฐาน ๔ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมทำโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์[๑๗๖]

โพชฌงค์ ๗ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์

โพชฌงค์ คือ องค์แห่งการรู้แจ้งด้วยปัญญาตรัสรู้[๑๗๗] เมื่อองค์นั้นๆ สมบูรณ์พร้อมด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมเกิดเป็น “สัมโพชฌงค์”

สัมโพชฌงค์ คือ องค์ธรรมสามัคคีเครื่องตรัสรู้แห่งอริยสาวกอันประเสริฐ[๑๗๘] มี ๗ องค์ คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ ความระลึกรู้ อันเป็นองค์แห่งการตรัสรู้[๑๗๙] คือ สติเจตสิกที่ระลึกรู้อารมณ์อยู่ในฐานกาย เวทนา จิต และธรรม ต่อเนื่องกัน ระลึกรู้สภาวธรรมในปัจจุบันขณะ โดยปราศจากอคติ ระลึกรู้ชัดอยู่ในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย และที่ดับไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น[๑๘๐]

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสติสัมโพชฌงค์ไว้ก่อน เพราะเป็นอุปการะแก่โพชฌงค์ที่เหลือทั้งหมด ดังพระบาลีว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็เรากล่าวสตินั้นแล ว่ามีประโยชน์แก่ธรรมทั้งปวง”[๑๘๑]

---

[๑๗๕] ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

[๑๗๖] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๑๔๙/๑๘๙.

[๑๗๗] **โพธิยา โพธิสฺส องฺโคติ โพชฺฌงฺโค.** (ม.มู.อ. (บาลี)๑/๒๗/๙๑-๙๒, พุชฺฌติ เอตายาติ โพธิ ปญฺญา ดูใน อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๖/๓๓๒.,สํ.ส. (ไทย)๓/๕๒/๕๘.

[๑๗๘] ปสฏฺโฐ สุนฺทโร โพชฺฌงฺโคติ สมฺโพชฺฌงฺโค. (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๖/๓๓๒).

[๑๗๙] สติ เอว สมฺโพชฺฌงฺโค สติสมฺโพชฺฌงฺโค. (ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๒๗/๙๑-๙๒.)

[๑๘๐] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๕๘-๓๕๙, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๒/๓๓๒.

[๑๘๑] สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๔/๑๗๔., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๕.

๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ การเลือกเฟ้นเจริญกุศลธรรมอันเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ปัญญาเจตสิกที่รู้รูปและนามว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่การพิจารณาเพียงใคร่ครวญด้วยสุตมยปัญญา หรือคิดนึกเอา แต่เป็นการรู้แจ้งสภาวธรรมด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา[๑๘๒]

ธรรมวิจยะ แปลว่า เลือกเฟ้นธรรม ได้แก่ ไตร่ตรองเลือกเฟ้นสัจธรรมทั้ง ๔ ประการ คือ เลือกกำหนดทุกข์ (รูป-นาม, ขันธ์ ๕) เลือกละอวิชชาและตัณหา เลือกทำนิพพานให้แจ้ง และเลือกเจริญมรรคทั้ง ๘

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ความเพียรเป็นองค์แห่งการตรัสรู้[๑๘๓] คือ วิริยเจตสิกที่แก่กล้าเป็นวิริยินทรีย์ เป็นสภาวะที่แกล้วกล้าทำให้ธรรมดำเนินไปต่อเนื่อง และถูกวิธี ประคองจิตไม่ให้ท้อแท้ในการเจริญภาวนา[๑๘๔]

ผู้เจริญวิปัสสนาเพียรจดจ่ออย่างแรงกล้า ตามสภาวะปัจจุบันด้วยสัมมัปปธาน ๔[๑๘๕] ในทางกายคือตั้งกายให้ตรงเสมอ ในทางใจคือจดจ่อสภาวะปัจจุบันที่รู้สึกว่าชอบไม่ชอบ กำหนดให้รู้เท่าทันอารมณ์[๑๘๖]

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ ความอิ่มใจเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ปีติเจตสิกที่มีความอิ่มใจในการเจริญสติปัฏฐาน ปีติแผ่ซ่านไปด้วยความยินดี ทำให้กายและจิตฟูขึ้น มี ๕ ประการ คือ

๑) ขุททกาปีติ ปีติเล็กน้อย มีขนลุกทั่วร่างกายหรือน้ำตาไหล

๒) ขณิกาปีติ ปีติชั่วขณะ ปรากฏแม้ในขณะเพิ่งหลับตาก็มี

๓) โอกกันติกาปีติ ปีติซึมซับ คล้ายคลื่นหรือกระแสไฟ

๔) อุพเพงคาปีติ ปีติโลดโผน ทำให้กายลอยได้

---

[๑๘๒] ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๘๓., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

[๑๘๓] ดูในที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๕๙, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๓๓๖-๓๔๒.

[๑๘๔] ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๘๓., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

[๑๘๕] ๑) เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น ๒) เพียรละบาปอกุศล ๓) เพียรทำกุศลให้เกิดขึ้น ๔) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๐๑)

[๑๘๖] ดูใน ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๖๒.

๕) ผรณาปีติ ปีติซาบซ่าน ซาบซ่านทรวงอกไป-มาทั่วร่าง

ปีติประเภทหลังมีกำลังกว่าประเภทแรก เมื่อกำหนดรู้เท่าทันจะสามารถยกจิตและอารมณ์ขึ้นสู่วิปัสสนาและโลกุตตรธรรมได้

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ความสงบกายสงบใจเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ปัสสัทธิเจตสิกมีความสงบกายสงบใจในขณะกำหนดรู้อารมณ์ (กาย เวทนา จิต ธรรม) มีสภาพสงบกิเลส ไม่มีกิเลสรบกวนใจให้เศร้าหมอง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง บางครั้งเหมือนอยู่คนเดียวในโลก เงียบสงบ ไม่กระวนกระวาย มีความเยือกเย็นอันเกิดจากความไม่ดิ้นรนแห่งกาย (กายปัสสัทธิ) และจิต (จิตปัสสัทธิ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ สมาธิเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ เอกัคคตาเจตสิก ความตั้งใจมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างแน่วแน่ของกุศลจิต ไม่ฟุ้ง[๑๘๗]

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามความเป็นจริงเป็นองค์แห่งการตรัสรู้[๑๘๘]

อุเบกขา แปลว่า เป็นกลางวางเฉย องค์ธรรมได้แก่ ตัตรมัชฌัตตาเจตสิก ที่ทำให้จิตเป็นกลาง หรือสม่ำเสมอในสภาพธรรมที่ปรากฏ

แต่อุเบกขาที่เป็นสัมโพชฌงค์นั้น มีลักษณะพิจารณาสภาพธรรม (กาย เวทนา จิต ธรรม) ตามความเป็นจริง[๑๘๙] ไม่ให้ตกไปในฝักฝ่ายแห่งอารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ หักห้ามความหย่อนและยิ่งแห่งจิต[๑๙๐]

เมื่อกำหนดรู้สภาวธรรมได้อย่างสม่ำเสมอแล้ว ก็ไม่ต้องปรับอินทรีย์ ๕ ให้เสมอกันอีก เพราะมีสภาวะสมดุล ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ด้วยอำนาจโพชฌงค์ทั้ง ๖ ประการ ที่บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้น เรียกว่า เป็นผลของโพชฌงค์

---

[๑๘๗] ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๘๓., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

[๑๘๘] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๒๑. ดูเพิ่มเติม หน้า ๔๘๖.

[๑๘๙] ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๗.

[๑๙๐] ดูใน ม.มู.อ. (ไทย) ๑/-/-/๗๖๔.

ทั้ง ๖ ข้างต้นนั่นเอง[๑๙๑] และเมื่อโพชฌงค์ทั้ง ๗ บริบูรณ์ก็ทำให้เกิดปัญญาญาณ ถึงขั้น "สังขารุเปกขาญาณ" ที่เป็นปัญญาเจตสิกอย่างสมบูรณ์[๑๙๒]

เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนา ทำสังขารุเปกขาญาณให้บริบูรณ์แล้ว จิตย่อมวางเฉยต่อสังขาร[๑๙๓]อยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ คือ อนิมิตตวิโมกข์[๑๙๔] หรือ อัปปณิหิตวิโมกข์[๑๙๕] หรือสุญญตวิโมกข์[๑๙๖] เป็นไปเพื่อวิชชาและวิมุตติ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์"[๑๙๗]

---

[๑๙๑] ดูใน สํ.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๒๖๐.

[๑๙๒] ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๓๑๘.

[๑๙๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๕/๘๘-๘๙.

[๑๙๔] อนิมิตตวิโมกข์ องค์ธรรมได้แก่อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วเป็นไปโดยอาการไม่มีนิมิตคือ ไม่มีนิจจนิมิต ไม่มีธุวนิมิต และไม่มีอัตตนิมิต

[๑๙๕] อัปปณิหิตวิโมกข์ องค์ธรรมได้แก่ อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์โดยอาการไม่มีที่ตั้งแห่งกิเลสตัณหา ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น.

[๑๙๖] สุญญตวิโมกข์ องค์ธรรมได้แก่ อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์โดยอาการว่างเปล่า คือ ว่างเปล่าจาก ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น.

[๑๙๗] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

บทที่ ๘

การเจริญสุทธวิปัสสนา

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “การเจริญวิปัสสนาล้วนๆ” หรือ “สุทธวิปัสสนา” ย่อมก่อให้เกิดความไม่เห็นด้วย และประเด็นขัดแย้งขึ้นมาในหมู่ผู้ศึกษาคัมภีร์หลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ถือทิฏฐิว่า “พระไตรปิฎกเท่านั้นที่ถูกต้อง คัมภีร์นอกนั้นเชื่อถือไม่ได้”

ผู้ไม่เห็นด้วย มักยึดถือตามที่อ่านพบในพระไตรปิฎกว่า “เจโตวิมุตติต้องมาคู่กับปัญญาวิมุตติเสมอ” นัยเดียวกัน “ปัญญาวิมุตติก็ต้องมาคู่กับเจโตวิมุตติเสมอ” เช่นกัน คือ ต้องได้ฌานสมาบัติก่อนเท่านั้นจึงจะปฏิบัติวิปัสสนาให้บังเกิดผลได้ เมื่อมีผู้เสนอข้อมูลในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถาธิบายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ว่า “แค่ขณิกสมาธิก็เจริญวิปัสสนาให้บรรลุมรรค ผลได้” ก็มักถูกโต้แย้งด้วยความรุนแรงว่า “เหลวไหล! ตำรานี้อย่าว่าแต่ทิ้งถังขยะเลย ต้องฝังดิน หรือเผาไฟเท่านั้น มิฉะนั้นแล้ว อาจมีเทวดา หรือคนเก็บขยะนำไปอ่าน เป็นมิจฉาทิฏฐิได้”

๘.๑ วิปัสสนาภาวนา

“วิ” แปลว่า โดยประการต่างๆ “ปสฺสนา” แปลว่า ความหยั่งรู้หยั่งเห็น รวมความว่า ปัญญาหยั่งรู้หยั่งเห็นโดยประการต่างๆ ในสภาวะลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ชื่อว่า “วิปัสสนา”

วิปัสสนา คือ ปัญญาเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ โดยความเป็นรูป-นามที่พิเศษนอกออกไปจากบัญญัติ โดยการละทิ้งสัททบัญญัติ อัตถบัญญัติเสีย

สิ้น และเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณ์ เป็นต้น โดยอาการไม่งาม ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ที่พิเศษนอกออกไป จากสุภสัญญาวิปลาส นิจจ-สัญญาวิปลาส สุขสัญญาวิปลาส อัตตสัญญาวิปลาสเสีย ได้แก่ปัญญาเจตสิกที่ในมหากุศลจิต มหากริยาจิต[๑]

การเจริญวิปัสสนา คือ การเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรมตามเป็นจริง[๒]จนเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ แต่ที่เราไม่เห็นรูป-เห็นนามตามความเป็นจริงได้โดยง่ายนั้น ก็เพราะว่ามีธรรม ๓ ประการ เป็นเครื่องขวางกั้นไว้ คือ สันตติปิดบังอนิจจัง อิริยาบถปิดบังทุกข์ ฆนสัญญาปิดบังอนัตตา[๓]

๑) สันตติปิดบังอนิจจัง สันตติ หมายถึง การเกิดขึ้นติดต่อสืบเนื่องกันอย่างรวดเร็ว คือความสืบต่อแห่งกรรม ฤดู จิต อาหาร ตัวอย่างที่เข้าใจได้ง่าย เช่น ขนเก่าหลุดล่วงไป ขนใหม่เกิดขึ้นแทน ความคิดเก่าดับไป ความคิดใหม่มาแทน ปิดบังไม่ให้เห็นความเป็นอนิจจัง ของสภาพธรรมที่ปรากฏ ปิดบังไม่ให้เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม ทำให้เห็นเหมือนกับว่ารูป-นามนี้ยังมีอยู่เรื่อยๆ ไป เมื่อไม่เห็นความจริงของรูป-นาม ก็เกิดความสำคัญผิดในรูป-นามว่า “เป็นของเที่ยง” เรียกว่า นิจจวิปลาส

๒) อิริยาบถปิดบังทุกข์ หมายถึง การเปลี่ยนอิริยาบถมาปิดบังทุกข์ เช่น เมื่อเราเดินเมื่อยก็เปลี่ยนเป็นนั่ง นั่งเมื่อยก็เปลี่ยนเป็นนอน ทำให้เข้าใจว่าสังขารนี้ไม่ได้ทุกข์อะไร การเปลี่ยนอิริยาบถบ่อยทำให้ไม่เห็นความจริงของรูป-นามว่า มีทุกข์เบียดเบียนบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา เมื่อไม่เห็นทุกข์ ก็เข้าใจผิดว่าเป็นสุข เรียกว่า“สุขวิปลาส” เป็นปัจจัยแก่ตัณหาทำให้ปรารถนาดิ้นรนไป ตามอำนาจของตัณหา ที่อาศัยรูป-นามเกิดขึ้น เพราะเหตุที่ไม่ได้

---

[๑] พระสัทธรรมโชติกะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉท ๙ เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ กรุงเทพฯ : บริษัท วี.อินเตอร์ พริ้นท์ จำกัด., ๒๕๔๗, หน้า ๑๕.

[๒] องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๑๖๕, องฺ.สตฺตก.ฏีกา (บาลี) ๓/๒๐/๑๙๒.

[๓] ดูใน องฺ.สตฺตก.ฏีกา (บาลี) ๑/๓๔๑ .

พิจารณาอิริยาบถ จึงทำให้ไม่เห็นทุกข์ (ผู้ไม่เห็นทุกข์ ย่อมไม่เห็นอริยสัจ ๔)

๓) ฆนสัญญาปิดบังอนัตตา ฆนสัญญา แปลว่า ความสำคัญมั่นหมายว่าเป็นกลุ่มก้อน หมายถึง ความสำคัญผิดในสภาวธรรมที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนของขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัว เป็นตน และสำคัญว่ามีสาระแก่นสาร จึงทำให้ไม่สามารถเห็นความแยกกันของรูป-ของนามเป็นคนละอย่างได้ เมื่อไม่สามารถกระจายความเป็นกลุ่มเป็นก้อนคือฆนสัญญา ให้แยกออกจากกันได้ จึงไม่มีโอกาสที่จะเห็นความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนได้ ทำให้หลงยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงธาตุต่างๆ ประกอบขึ้นเป็นคน ถ้าแยกออกแล้วไม่มีความเป็นคนเลย ต่อเมื่อรวมกันเข้า จึงสมมติชื่อว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ เมื่อไม่เห็นอนัตตา วิปลาสที่เรียกว่า “อัตตวิปลาส” (ความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตน) ก็ต้องเกิดขึ้น และเป็นปัจจัยแก่ตัณหา[๔] (ตัณหาคือสมุทัยสัจเป็นเหตุโดยตรงให้ทุกข์เกิด)

วิธีทำลายเครื่องปิดบังไตรลักษณ์ทั้ง ๓ ประการนี้ได้ มีอยู่เพียงทางเดียวเท่านั้น นั่นคือปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นอกจากนี้ไม่มีทางใดอีกเลย[๕] สติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นที่สามารถทำลายวิปลาสและทำให้เกิดวิปัสสนาปัญญา เห็นความจริงของรูป-นามได้[๖]

มวลสรรพสัตว์เห็นผิดไปจากความเป็นจริง ก็เพราะวิปลาสธรรม ๓ ประการ คือ ทิฏฐิวิปลาส (ความเห็นผิด) จิตตวิปลาส (รู้ผิด) และสัญญา-วิปลาส (จำผิด) องค์ของวิปลาสแต่ละอย่าง มี ๔ ประการ คือ

๑) สุภวิปลาส ความสำคัญผิดว่าสังขารร่างกายเป็นของสวยงาม

๒) สุขวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นสุข

๓) นิจจวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเที่ยง

---

[๔] วิสุทธิ. (บาลี) ๓/ ๒๗๕, วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๓/ ๕๒๒.

[๕] ดูใน ม.มู.อ. (บาลี)๑/๑๐๖/๒๕๔.

[๖] ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๒๔๗.

๔) อัตตวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นตัวตน[๗]

วิปลาสธรรมนี้เกิดขึ้นเพราะไม่ได้กำหนดรู้ความจริงของอารมณ์ ที่ปรากฏ การที่จะละวิปลาสธรรมนี้ได้ก็โดยการกำหนดรูป-นาม ตามนัยของสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวว่า สติปัฏฐาน ๔ มุ่ง แสดงการละ หรือทำลายวิปลาสธรรมทั้ง ๔ เป็นหลัก คือ

๑) สุภวิปลาส กำจัดได้ด้วยกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูปสังขารเป็นของสวยงามเสียได้

๒) สุขวิปลาส กำจัดได้ด้วยเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นสุขเสียได้

๓) นิจจวิปลาส กำจัดได้ด้วยจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นของเที่ยงเสียได้

๔) อัตตวิปลาส กำจัดได้ด้วยธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นตัวเป็นตนเสียได้[๘]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงกล่าวได้ว่าวิปัสสนาและสติปัฏฐานเป็นสิ่งเดียวกันโดยความเป็นเหตุเป็นผลกัน คือวิปัสสนาญาณจะมีขึ้นไม่ได้เลยหากขาดกระบวนการพิจารณาธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

ทำไมต้องวิปัสสนา?

ชาวบ้านเชื่อว่า : โรคร้ายเกิดจากคุณไสย ภูตผี เทวดาให้โทษ..
แต่หมอเห็นชัดว่า : เป็นเพราะเชื้อไวรัสที่เกิดขึ้นในร่างกาย

ถามว่า : หมอเห็นคนเป็นไข้หวัด ก็บอกได้ทันทีว่าเป็นเพราะเชื้อไวรัส ทั้งๆ ที่หมอก็มองไม่เห็นเชื้อไวรัส หมอรู้ได้อย่างไร?

ตอบว่า : เชื่อตามหลักวิชาที่ครูบาอาจารย์สอนมา!

---

[๗] ดูรายละเอียด องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๔๔ ,วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๓๖๖.

[๘] ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๙., ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๐๖/๒๕๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๓๖๑.

หมอศึกษามาทางวิทยาศาสตร์ ทำไมต้องเชื่อคนโน้นคนนี้ ทำไมไม่เข้าไปเห็นเองรู้เองแล้วแก้ไขเอง ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ ทำไมต้องใช้ยาของคนอื่น ใช้เครื่องมือที่ตนเองไม่ได้สร้างขึ้น คนที่เรียนทางวิทยาศาสตร์ทำไมต้องไปเชื่อยาของคนอื่น เชื่อเครื่องมือของผู้อื่น

ตอบว่า : ความเชื่อที่มีเหตุผลอ้างอิง เป็นเหตุปัจจัยเบื้องต้นให้ตัดสินใจเรียนรู้ เมื่อศึกษาเรียนรู้อย่างถูกวิธีแล้ว ก็จะรู้จริงด้วยตนเอง

เมื่อหมอ รับเชื่อตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์แล้ว ก็เพียรอ่านตำรับตำราจนเกิดความเข้าใจ แล้วมานั่งเพ่งจ้องดูเชื้อไวรัส เพ่งจ้องอยู่หลายวัน ก็ไม่เห็นเชื้อโรคสักที ว่าตัวเป็นอย่างไร? ลักษณะอย่างไร? จึงไปปรึกษาอาจารย์ ท่านก็ให้กล้องจุลทัศน์มาเครื่องหนึ่ง จึงสามารถเห็นเชื้อโรคได้ชัดเจนว่าเชื้อแบบนี้ ควรให้ยาขนานไหนบำบัด

ดุจเดียวกัน

ชาวโลกเห็นว่า : เราเป็นทุกข์เพราะไม่มีเงิน ไม่หล่อ ไม่สวย ฯลฯ

พระอริยเจ้าเห็นว่า : มนุษย์เป็นทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่น อันเกิดจากความไม่รู้แจ้ง ไม่รู้จริง ในสภาพธรรมที่ปรากฏ

ชาวพุทธเห็นคนที่เป็นทุกข์ ก็บอกได้ทันทีว่า “คุณเป็นทุกข์ เพราะยังมีอุปาทาน ยังไม่มีปัญญาเห็นแจ้ง ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา ...สัพเพ ธัมมา อนัตตา” ทั้งที่ชาวพุทธคนนั้น ตนเองก็ยังมีทุกข์อยู่ ยังมีอุปาทานอยู่ ..เขารู้ได้อย่างไร?

ตอบว่า : เพราะเชื่อตามคำสอนที่พระอริยเจ้าบอกสืบต่อกันมา!

ถามว่า : ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่ให้เชื่องมงาย ทำไมต้องไปยึดติดในคำสอนของครูบาอาจารย์ ทำไมไม่สละทางโลก ไปอยู่ตามป่าตามถ้ำ นั่งสมาธิแล้วรู้แจ้งด้วยตนเอง

ตอบว่า : ความเป็นผู้รู้ เกิดขึ้นจากการพัฒนาอินทรีย์ จนถึงขีดสุดจนจิตสว่างเบิกบานออกมา ซึ่งพัฒนามาจากศรัทธาอินทรีย์ คือความศรัทธา

ในพระรัตนตรัย เป็นเบื้องต้นในการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๕

เมื่อชาวพุทธเชื่อแล้วว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าช่วยให้ออกจากทุกข์ได้จริง จึงตั้งใจฟังธรรมมาก ๆ นั่งสมาธิ สวดมนต์นานๆ ตอนฟังธรรมก็เพลิดเพลินผ่อนคลายดี ยิ่งนั่งสมาธิยิ่งสงบไม่คิดอะไร แต่ทำไมพอมาเรียกแท็กซี่ข้างถนน เขาไม่จอดรับ รู้สึกไม่สบายใจ ขัดเคืองใจ เดินสวนทางกับคนรู้จักกัน เขาไม่ทักทายก็รู้สึกไม่สบายใจ กังวลใจ จึงกลับไปถามพระอาจารย์ว่า “รักษาศีลนั่งสมาธิเป็นประจำ ทำไมใจยังเป็นทุกข์?”

พระอาจารย์จึงแนะนำให้ใช้สติ (**เจริญสติปัฏฐาน ๔**) พิจารณาดูอาการเคลื่อนไหวรู้ของกายและจิต(รูปและนาม) จนเห็นลักษณะแตกต่างกันของแต่ละอาการ และให้ตามเห็นความเปลี่ยนแปลง อาการดับหาย ในทุกๆ อาการที่เปลี่ยนไป ดับไป ในแต่ละขณะจิตที่รับรู้อารมณ์ ในแต่ละห้วงเวลาที่จิตรู้ (**เจริญวิปัสสนา**) จนเห็นแจ้งความจริง เกิดปัญญาเห็นแจ้งว่า ในทุกๆ การรับรู้ด้วยสติ ไม่เห็นมีสิ่งใดเป็นตัวเป็นตน เป็นเรา เป็นเขา เลยสักอย่างเดียว ..ในเมื่อไม่มีเราเสียแล้ว ทุกข์จะมาเกาะอะไรได้ ดุจดั่ง เมื่อไม่มีกระจกเสียแล้ว ฝุ่นจะลงจับอะไรได้?

ประโยชน์และอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนา

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติสมาธิภาวนามีมากมาย จนยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงได้จนกว่าผู้นั้นได้ลงมือปฏิบัติจนได้เห็นผลจริงด้วยตนเอง พอกล่าวเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

๑. ทำให้จิตใจเกิดความสงบเยือกเย็นเป็นสุข[๙]

๒. เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาถึงสังขารุเปกขาญาณ (ญาณที่ ๑๑) จนแก่กล้าแล้ว ทำให้โรคบางอย่างหายได้ เช่น โรคมะเร็ง ต่อมไทรอยด์ เป็นต้น[๑๐]

---

[๙] ดูรายละเอียด องฺ.อฏฐก.อ. (บาลี) ๓/๖๕-๖/๒๗๐-๒.

[๑๐] ดูรายระเอียดใน พินิจ รัตนกุล.,ศ.ดร., **สวดมนต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้.** พิมพ์ครั้งที่ ๓ นนทบุรี. บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗.

๓. ถ้าปฏิบัติไม่สำเร็จ ติดอยู่เพียงแค่ญาณที่ ๑๑ ก็ไม่เสียเวลาเปล่า เพราะจะเกิดปัญญาญาณ ที่จะใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในโลกได้

๔. แก้อาถรรพ์ มนต์ดำได้ ไม่ว่าจะถูกของหรือโดนยาพิษ ยาสั่งมา เมื่อปฏิบัติจนถึงสังขารุเปกขาญาณแล้ว อาถรรพ์จะหายไปจนเกลี้ยง

๕. ปิดประตูอบาย คือ เมื่อบรรลุโสดาบันแล้ว แม้เคยทำบาปไว้มาก ก็ไม่ต้องตกนรก[๑๑] ไม่เกิดเป็นเปรตอสุรกาย และสัตว์เดรัจฉานอีกเลย[๑๒] และจะได้บรรลุมรรคผลเบื้องสูง[๑๓] ไม่ต้องกลับมาเกิดอีกเลย[๑๔] อันเป็นจุดประสงค์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

๘.๒ หลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน[๑๕] อีกนัยหนึ่งแปลว่า ธรรมอันเป็นอารมณ์ของสติ[๑๖] สาระสำคัญของสติปัฏฐาน พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เป็นทางสายเอก[๑๗] เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรค เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางสายนี้คือ สติปัฏฐาน

---

[๑๑] ดูใน องฺ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๖๓/๙๕ , องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๓/๑๔๑.

[๑๒] ดูใน สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๖/๓๐๐ , สํ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๖/๕๐๙.

[๑๓] ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๙๗/๑๗๕-๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๙๗/๒๓๕-๒๓๗.

[๑๔] บรรลุอรหัตตผลไม่กลับมาเกิดในครรภ์อีกต่อไป ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๙/๒๒๕.

[๑๕] ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๖๗-๓๖๘, ที.ม.ฏีกา (บาลี) ๓๕๗-๓๕๙.

[๑๖] พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ,**ปรมัตถโชติกะปริจเฉทที่ ๗**, หน้า ๑๓๑.

[๑๗] ทางสายเดียว หมายถึง เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะพึงประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว เป็นทางของบุคคลผู้ค้นพบผู้เดียว คือ พระพุทธเจ้าเท่านั้น เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือพระพุทธศาสนาเท่านั้น และเป็นทางสายเดียวที่ดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือพระนิพพาน ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๗๓/๓๕๙.

๔ ได้แก่

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้เป็น ๖ หมวด คือ

๑.๑) พิจารณาลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ให้เห็นการไหลเข้าไหลออกติดต่อกันเป็นลำ ยาว สั้น สลับกันไป

๑.๒) พิจารณาอิริยาบถ คือ พิจารณาการเดิน ยืน นั่ง นอน ให้รู้ความเป็นไปของอิริยาบถ

๑.๓) พิจารณาสัมปชัญญะ คือ พิจารณาความรู้สึกตัวในการเคลื่อนไหวทางกาย เช่น การก้าวไป การถอยกลับ การคู้แขนเข้า การเหยียดแขนออก โดยกำหนดให้รู้ทันทุกอากัปกิริยานั้น ๆ

๑.๔) พิจารณาสิ่งปฏิกูล คือ พิจารณาอาการ ๓๒ ในกายของตนมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ให้เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด

๑.๕) พิจารณาธาตุ คือ พิจารณาดิน น้ำ ไฟ ลม ในกายของตน ให้เห็นโดยความเป็นธาตุ เหมือนคนฆ่าโค แบ่งอวัยวะของโคที่ฆ่าแล้ว ออกเป็นส่วน ๆ อย่างชำนาญ

๑.๖) พิจารณาซากศพ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กัน ถึง ๙ ลักษณะ เช่น ซากศพที่ตายแล้ว ๑ วัน ถึง ๓ วัน แล้วนำมาเปรียบเทียบกับกายของตนว่ามีสภาพอย่างเดียวกัน[๑๘]

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๙ ประการ คือ

---

[๑๘] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๕/๒๔๙.

๒.๑) เสวยสุขเวทนาอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนา

๒.๒) เสวยทุกขเวทนาอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนา

๒.๓) เสวยอุเบกขาเวทนาอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนา

๒.๔) เสวยสุขเวทนามีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนามีอามิส

๒.๕) เสวยทุกขเวทนามีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนามีอามิส

๒.๖) เสวยอุเบกขาเวทนามีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนามีอามิส

๒.๗) เสวยสุขเวทนาไม่มีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส

๒.๘) เสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส

๒.๙) เสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีอามิสอยู่ มีสติระลึกรู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีอามิส

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๑๖ ประการ

๓.๑) เมื่อจิตมีราคะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีราคะ

๓.๒) เมื่อจิตปราศจากราคะ สติกำหนดรู้ว่าจิตปราศจากราคะ

๓.๓) เมื่อจิตมีโทสะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีโทสะ

๓.๔) เมื่อจิตปราศจากโทสะ สติกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโทสะ

๓.๕) เมื่อจิตมีโมหะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีโมหะ

๓.๖) เมื่อจิตปราศจากโมหะ สติกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโมหะ

๓.๗) เมื่อจิตหดหู่และท้อถอย สติกำหนดรู้ว่า จิตหดหู่ ท้อถอย
๓.๘) เมื่อจิตฟุ้งซ่าน สติกำหนดรู้ว่า จิตฟุ้งซ่าน
๓.๙) เมื่อจิตเป็นมหัคคตะ สติกำหนดรู้ว่า จิตเป็นมหัคคตะ
๓.๑๐) เมื่อจิตไม่เป็นมหัคคตะ สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่เป็นมหัคคตะ
๓.๑๑) เมื่อจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า สติกำหนดรู้ว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า
๓.๑๒) เมื่อจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
๓.๑๓) เมื่อจิตสงบแล้ว (สมาหิตจิต) สติกำหนดรู้ว่า จิตสงบ
๓.๑๔) เมื่อจิตไม่สงบ (อสมาหิตจิต) สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่สงบ
๓.๑๕) เมื่อจิตพ้นจากกิเลสแล้ว สติกำหนดรู้ว่า จิตพ้นจากกิเลส
๓.๑๖) เมื่อจิตไม่พ้นจากกิเลส สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่พ้นจากกิเลส

๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๕ หมวด

๔.๑) หมวดนิวรณ์ คือ ธรรมเป็นเครื่องขวางกั้น หรือห้ามไม่ให้บรรลุกุศลธรรม มี ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจ-กุกกุจจะ วิจิกิจฉา

๔.๒) หมวดขันธ์ คือ กองอุปาทานขันธ์ ๕ กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๔.๓) หมวดอายตนะ คือ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์

๔.๔) หมวดโพชฌงค์ คือ องค์แห่งธรรมเครื่องตรัสรู้ ๗ ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

๔.๕) หมวดสัจจะ คือ สภาวธรรมที่เป็นจริงอันประเสริฐ มี ๔ ประการ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค[๑๙]

---

[๑๙] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๓/๒๕๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๔-๓๑๕.

๘.๓ หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา (เจริญสติปัฏฐาน)

การปฏิบัติวิปัสสนา คือ การตามกำหนดรู้อารมณ์ปรมัตถ์ที่ปรากฏชัดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยจิตที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนเห็นความจริงในอาการของปรมัตถธรรมนั้นๆ ว่าไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ที่จะให้ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นของของเราได้ มีเพียงสภาพธรรมที่เกิด-ดับ เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น มีเนื้อหาดังนี้

อารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนา

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ต้องอาศัยอารมณ์เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติการ ธรรมที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาได้ ต้องเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ไม่เปลี่ยนแปลงจากสภาวะของตน นั่นคือ ต้องเป็นปรมัตถ์อารมณ์เท่านั้น

ปรมัตถ์ คือ สภาวะที่เป็นความจริงตามความหมายที่แท้จริง ที่ตรงตามสภาวะ ไม่แปรปรวน วิปริตไปด้วยประการใดๆ และเป็นสภาวธรรมที่ทำให้สัตว์ผู้รู้แจ้งแล้วพ้นจากวัฏฏสงสาร คือสิ้นทุกข์ไม่มีส่วนเหลือได้จริง ได้แก่ ปรมัตถธรรม ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน [๒๐]

๑) จิต ธรรมชาติที่รู้อารมณ์[๒๑] คือ ได้รับรู้อารมณ์อยู่เสมอ[๒๒] ธรรมชาติของจิตนั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. มีการรับรู้อารมณ์อยู่เสมอ[๒๓] ๒) เป็นเหตุให้เจตสิกทั้งหลายรู้อารมณ์ได้คล้ายๆ กับผู้นำ ๓) ทำสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตให้วิจิตรพิสดาร[๒๔]

---

[๒๐] ดูรายละเอียด พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ,**ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ ๑-๒** ,มูลนิธิสัทธัมมโชติกจัดพิมพ์ โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์ กรุงเทพ, พ.ศ. ๒๕๔๐, หน้า ๓.

[๒๑] ดูรายละเอียด ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๓๖.

[๒๒] ดูรายละเอียด ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๖๒/๑๐๘,อภิ.สงฺ.อ. (บาลี)๑๒๗/๑๑๐.

[๒๓] ดูรายละเอียด อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑๑๐-๑๑๒, มงฺคล. (บาลี) ๒/๕๖/๔๓๒.

[๒๔] ดูรายละเอียด ขุ.อป.อ. (บาลี)๒/๙๘๗/๑๖๑.

๒) เจตสิก เป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด อาศัยจิตรู้อารมณ์[๒๕] เจตสิกทั้งหลายจะรู้อารมณ์ได้ก็เพราะอาศัยจิต ขาดจิตเสียแล้วเจตสิกก็รู้อารมณ์ไม่ได้[๒๖] ถ้าเปรียบจิตเป็นน้ำ เจตสิกเป็นสีแดง ผสมกันเป็นน้ำแดง เมื่อผสมกันแล้วไม่สามารถแยกน้ำออกจากสีแดงได้ฉันใด จิตและเจตสิกก็ไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นอิสระได้ฉันนั้น[๒๗]

เจตสิกนี้เป็นสิ่งปรุงแต่งจิตให้มีความเป็นไปต่าง ๆ[๒๘] ไม่ว่าจะเป็นความพอใจ ความไม่พอใจ ความรัก ความเกลียด ความสงบ หรือฟุ้งซ่าน ล้วนเป็นคุณสมบัติของเจตสิกทั้งสิ้น แต่เจตสิกเกิดขึ้นเองและแสดงพฤติกรรมเองไม่ได้ ต้องอาศัยจิตเป็นตัวแสดงพฤติกรรมแทน

๓) รูป คือ ธรรมชาติที่ผันแปรแตกดับไป เพราะปัจจัยตรงกันข้ามเสมอๆ[๒๙] เป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง ผู้ที่ได้กระทบได้สัมผัสจะมีความรู้สึกเหมือนกันหมด คือ มีสภาวะแตกสลายอยู่เสมอ[๓๐]

๔. นิพพาน ธรรมชาติที่สงบจากรูปนาม ขันธ์ ๕ พ้นจากตัณหาอย่างเด็ดขาด[๓๑] พ้นจากการปรุงแต่งทั้งปวง ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นอสังขตธรรม[๓๒] จัดเป็นนามที่เป็นโลกุตตระ

การรู้อารมณ์ปรมัตถ์เป็นการรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญ**วิปัสสนา** เพราะหากไม่รู้อารมณ์ปรมัตถ์อย่างถูกต้อง และแจ่มชัดแล้ว ก็ไม่อาจนำไปสู่การเจริญวิปัสสนาให้เกิดผลได้ เพราะอารมณ์ที่จะให้เกิดปัญญา

---

[๒๕] ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๑๓๕.

[๒๖] ดูรายละเอียด อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๒๐๖/๑๙๐.

[๒๗] ดูรายละเอียด ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๒๕.

[๒๘] ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๔๔/๓๑๓.

[๒๙] ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๒.

[๓๐] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑๔๗.

[๓๑] ดูรายละเอียด ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๙๖.

[๓๒] ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

เห็นแจ้งในการเจริญวิปัสสนา ตั้งแต่อุทยัพพยญาณเป็นต้นไป ต้องเป็นอารมณ์ปรมัตถ์ล้วนๆ ปรมัตถ์ธรรมที่เป็นอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ย่นย่อลงเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) รูป ธรรมชาติที่แตกสลายอยู่เสมอ เพราะความร้อนบ้าง ความเย็นบ้าง เป็นต้น[๓๓] ได้แก่ รูปขันธ์นั่นเอง เป็นอารมณ์ที่รับรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย[๓๔]

๒) นามที่เป็นโลกิยธรรม เป็นธรรมชาติที่น้อมไปสู่อารมณ์อยู่เสมอ[๓๕] ได้แก่ นามขันธ์ ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร จัดเป็นเจตสิก และวิญญาณ จัดเป็นจิต) คือ ความรู้สึกนึกคิดภายในใจ นั่นเอง

ส่วนนิพพานเป็นโลกุตตรธรรม ไม่ใช่ฐานะที่รับรู้ได้ หรือถึงจะรับรู้ได้ก็ไม่มีประโยชน์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา[๓๖]

อารมณ์หลักในการเจริญวิปัสสนา

การเจริญวิปัสสนามีอารมณ์หลักในการตามรู้ ๒ ประการ คือ

๑) ตามรู้**รูป**เป็นหลัก คือ ตามรู้อาการของธาตุ ๔ ธาตุใดธาตุหนึ่งที่ปรากฏชัดเจนในขณะจิตปัจจุบัน คือ **ธาตุดิน**มีลักษณะแข็งปรากฏชัดในรูปทั้งหมด แต่ขณะที่แสงจันทร์แสงอาทิตย์ปรากฏ มีลักษณะอ่อนมีความแข็งน้อย **ธาตุน้ำ**มีลักษณะเกาะกุมทำให้วัตถุที่แข็งอยู่รวมกันก่อตัวเป็นรูปร่างได้ (ทำให้วัตถุที่อ่อนไหลไปได้) **ธาตุไฟ**มีลักษณะเย็นหรือร้อน **ธาตุลม**มีลักษณะหย่อนหรือตึง และปรากฏสภาวะเคลื่อนไหว[๓๗]

---

[๓๓] องฺ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

[๓๔] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑๔๗.

[๓๕] ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

[๓๖] ที.ม.ฏีกา (บาลี) ๒/๔๓๐.

[๓๗] ดูในพระญาณธชเถระ (แลดีสยาดอ), **อานาปานทีปนี**, หน้า ๓๗.

การตามรู้รูปเป็นหลัก เป็นการเจริญวิปัสสนาล้วนๆ ใช้ขณิกสมาธิพิจารณาอาการของรูป โดยเฉพาะธาตุลมที่เคลื่อนไหว[๓๘] โดยลักษณะ ๗ ประการ คือ ๑) อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ๒) ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ๔) นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย ๕) วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด ๖) นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส ๗) ปฏินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส[๓๙] นี่เป็นการเจริญวิปัสสนาของ**วิปัสสนายานิก**

๒) ตามรู้**นาม**เป็นหลัก คือ ตามรู้เวทนา จิต หรือสภาพธรรม[๔๐]ที่ปรากฏในขณะจิตปัจจุบัน ได้แก่ บุคคลผู้บรรลุฌานแล้ว ควรเข้าฌานนั้นบ่อยๆ เมื่อเกิดความชำนาญในการเข้าฌานแล้ว จึงยกองค์ฌานที่ปรากฏชัด คือ ปีติ สุข หรืออุเบกขาขึ้นสู่พระไตรลักษณ์เจริญวิปัสสนา พิจารณาเห็นสภาพธรรมตามลำดับสมาบัติและองค์ฌาน[๔๑] โดยลักษณะ ๗ ประการ คือ ๑) อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ๒) ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ๔) นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย ๕) วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด ๖) นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส ๗) ปฏินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส[๔๒] นี่เป็นการเจริญวิปัสสนาของ**สมถยานิก**

คัมภีร์ฎีกาอธิบายการกำหนดอารมณ์ที่แตกต่างกันของสมถยานิกบุคคลและวิปัสสนายานิกบุคคลว่า

---

[๓๘] ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๖๐๓.

[๓๙] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๖๙.

[๔๐] ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๑๔๘/๑๓๓.

[๔๑] ม.อุ.อ. (บาลี) ๔/๕๘.

[๔๒] ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๖๙.

สมถยานิกกำหนดรู้องค์ฌานเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมที่ปรากฏชัดเมื่อออกจากฌาน คือกำหนดรู้ฌานจิตตุปบาทในขณะปัจจุบัน มีหทัยรูปเป็นที่ตั้ง[๔๓] ส่วนวิปัสสนายานิกกำหนดรู้รูป-นาม (ขันธ์ ๕) ที่ปรากฏชัดในขณะปัจจุบัน สติรู้เท่าทันสภาวะจิตเจตสิกและอายตนะภายนอกเป็นที่ตั้ง การหยั่งรู้ไม่อาจกำหนดรู้สังขารธรรมในอัตภาพของตนโดยสิ้นเชิงได้[๔๔] จึงกำหนดเฉพาะอารมณ์ที่จิตรู้ชัด ดังข้อความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกาว่า "ยถาปากฏํ วิปสฺสนาภินิเวโส[๔๕] พึงเจริญวิปัสสนาตามอารมณ์ที่ปรากฏชัด"

การกำหนดอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา

การกำหนด คือ การเอาจิต (น้อมจิต,ส่งจิต,ส่องจิต) เข้าไปรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติ มีวิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา โดยปราศจากการคิดนึกปรุงแต่ง หรือเพิ่มเติมสิ่งใดๆ ลงไปในการรับรู้นั้นๆ มี ๒ ลักษณะ คือ ปชานาติ และ สิกฺขติ มีอธิบายดังนี้

๑) ปชานาติ แปลว่า รู้ชัด เป็นผลเกิดขึ้นจากการกำหนดรู้รูป-นามปัจจุบัน อันอาศัยการบริกรรมภาวนาเป็นเครื่องประคับประคองจิตขึ้นสู่อารมณ์ คัมภีร์อรรถกถาทีฆนิกาย[๔๖]อธิบายไว้ว่า

"แม้สัตว์เดรัจฉาน เช่น หมา แมว เมื่อเดินไปก็รู้ตัวว่า "เดินไป" ก็จริงอยู่ แต่ความรู้เช่นนั้น ละความเห็นว่าเป็นสัตว์ไม่ได้ เพิกถอนความเข้าใจว่าเป็นอัตตา เป็นตัว เป็นตน ไม่ได้ ไม่เป็นสติปัฏฐานภาวนา ส่วนการรู้ของผู้เจริญภาวนาย่อมละความเห็น "ว่าสัตว์" เพิกถอนความเข้าใจว่า เป็นตัวเป็นตน ได้ เป็นสติปัฏฐานภาวนา

---

[๔๓] ที.ม.ฏีกา (บาลี) ๒/๓๗๖.

[๔๔] ม.อุ.ฏีกา (บาลี) ๓/๓๒๖.

[๔๕] วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๒/๔๓๒.

[๔๖] ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๘๑.

เช่น : ขณะเดิน ใครเดิน? การเดินของใคร? เดินได้เพราะอะไร?

ตอบว่า : ไม่ใช่สัตว์หรือบุคคลใดๆ เดิน ไม่ใช่การเดินของสัตว์หรือบุคคลใดๆ เดินได้เพราะการแผ่ไปของวาโยธาตุ อันเกิดจากจิตปรารถนา จิตปรารถนาว่าจะเดิน จิตนั้นก็ทำให้เกิดวาโยธาตุ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว การนำสกลกายให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยความไหวตัวแห่งวาโยธาตุ อันเกิดจากจิตปรารถนา เรียกว่า “เดิน” ในอิริยาบถอื่นก็เหมือนกัน เกิดจิตปรารถนาขึ้นว่าจะนั่ง จิตนั้นก็ทำให้เกิดวาโยธาตุ วาโยธาตุก็ทำให้เกิดความจงใจในความเคลื่อนไหว ความขยับกายเบื้องล่างลง ทรงกายเบื้องบนขึ้น ด้วยความไหวตัวแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่การทำของจิต เรียกว่า “นั่ง”เป็นต้น[๔๗]

๒) สิกฺขติ แปลว่า สำเหนียกรู้ หมายถึง เพียรพยายามกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏในขณะปัจจุบันอย่าง**ใส่ใจ** ก่อเกิดเป็นไตรสิกขาอย่างครบถ้วน คือ ความสำรวมอินทรีย์ของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็นอธิศีลสิกขา ความตั้งใจมั่นของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็นอธิจิตต-สิกขา ความรู้ทั่วถึงลักษณะอาการของรูป-นามของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็นอธิปัญญาสิกขา[๔๘]

การกำหนดอย่างใส่ใจนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยครบถ้วน และรอบด้าน[๔๙]ที่เรียกว่า “ปริญญา” แบ่งออกเป็น ๓ ขั้น

๑) ญาตปริญญา กำหนดรู้ขั้น**รู้จัก** คือรู้ตามสภาวะลักษณะ ได้แก่ รู้จักจำเพาะตัวสิ่งนั้น ตามสภาวะของมัน เช่นว่า รูปมีลักษณะสลายตัว เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์ สัญญามีลักษณะกำหนดหมายรู้ เป็นต้น

ภูมิแห่งญาตปริญญา เริ่มต้นตั้งแต่กำหนดเห็นรูป-นาม จนถึงกำหนดปัจจัยของสังขาร ก็คือการตามกำหนดรู้ลักษณะเฉพาะของอารมณ์ที่

---

[๔๗] ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๘๑.

[๔๘] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๒๐/๒๙๘.

[๔๙] ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๒/๖๐, วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๓/๒๓๐.

กำหนด และเหตุปัจจัยให้อารมณ์นั้นๆ เกิดขึ้นนั่นเอง

๒) ตีรณปริญญา กำหนดรู้**ขั้นพิจารณา** คือรู้ทั่วถึงด้วยปัญญาที่หยั่งลึกลงไปถึงสามัญลักษณะ ได้แก่ รู้ถึงการที่สิ่งนั้นๆ เป็นไปตามกฎธรรมดา โดยพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่น เห็นเวทนาว่าไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่ใช่ตัวตน ฯลฯ

ภูมิแห่งตีรณปริญญา เริ่มตั้งแต่การพิจารณากองสังขารในสัมมสนญาณ จนถึงอุทยัพพยานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความเกิด และความดับของสังขารธรรม) ก็คือการตามกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนเห็นแจ้งสามัญลักษณะของอารมณ์ที่กำหนดนั่นเอง

๓) ปหานปริญญา กำหนดรู้ถึง**ขั้นละได้** คือ จนรู้แจ้งชัดขันธ์ทั้ง๕ ถึงขั้นที่ทำให้ถอนความยึดติด เป็นอิสระจากสิ่งนั้นๆ ได้ ทำให้วางท่าทีและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง เช่น เมื่อรู้ว่ารูป-นามเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชัดแจ้งแล้ว ก็ละความมั่นหมายว่าเป็นของเที่ยงแท้ เป็นสุข เป็นตัวตน ในสิ่งนั้นเสียได้ มีสติกำหนดรู้ชัดตามความเป็นจริง วางใจเป็นกลาง ไม่มีความยึดมั่นด้วยอำนาจอุปาทาน ปล่อยวางได้

ภูมิแห่งปหานปริญญาแบ่งเป็นขั้น ตามการประหาณวิปลาส[๕๐] ดังนี้

๑. เมื่อโยคี พิจารณาเห็นความดับของรูป-นาม (ในภังคญาณ) แล้ว จากนั้นพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละนิจจสัญญาเสียได้

๒. พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ เห็นความบีบคั้นให้คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้ ย่อมละสุขสัญญา (ความสำคัญผิดว่าเป็นสุข) เสียได้

๔. พิจารณาเห็นโดยความไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา

---

[๕๐] ปัญญาเครื่องละวิปลาส ชื่อว่า **ปหานปัญญา** (ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๓.)

วิปลาสธรรม คือ ธรรมที่มาปิดบังพระไตรลักษณ์ ทำให้สรรพสัตว์ไม่เห็นความจริงของรูป-นาม มี ๓ ประการ คือ ๑) ทิฏฐิวิปลาส ความเห็นผิดๆ ๒) จิตตวิปลาส ความคิดผิดๆ ๓) สัญญาวิปลาส ความจดจำมาผิดๆ (วิสุทฺธิ. (บาลี)๒/๓๖๖)

ของใคร ย่อมละอัตตสัญญา (ความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตน) เสียได้

๕. เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายความเพลิดเพลิน สำรอกราคะ ดับตัณหา สละคืนความยึดถือ (ละอุปาทานในขันธ์ ๕) ได้[๕๑]

การบริกรรมภาวนา

บริกรรมภาวนาในการเจริญสมถะ คือ การกำหนดใจเพ่งอารมณ์ นึกภาวนาในใจ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งจิตถูกดึงมาเกาะติดกับนิมิต

แต่การบริกรรมภาวนาในการเจริญวิปัสสนา ไม่ใช่การท่องบ่น หรือสาธยายเหมือนสมถะ แต่เป็นการเอาจิต (โน้มจิต,น้อมจิต) เข้าไปรับรู้อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะอย่างจดจ่อ เฝ้าดูอารมณ์อันเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏขึ้น ตามความเป็นจริง โดยปราศจากอคติ หรือการคิดนึกปรุงแต่ง เพิ่มเติมสิ่งใดๆ ลงไปในทุกๆ ขณะที่มีการกำหนดรู้ รู้ด้วยสติที่ประกอบพร้อมอยู่ด้วยความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติ อันส่งผลให้มีวิริยะ สมาธิ และปัญญาเพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การบริกรรมภาวนามีความสำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ จัดเป็นวิชชมานบัญญัติ[๕๒] คือ คำบัญญัติแสดงเนื้อความที่ปรากฏ สื่อให้รู้สภาวธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

หลายคนสงสัยว่า : การปฏิบัติแบบนี้ มากไปด้วยคำบริกรรม มีแต่คำบัญญัติ จะเป็นวิปัสสนาได้อย่างไร?

ตอบว่า : ในการเจริญวิปัสสนาเบื้องต้น คำบริกรรมแม้จะทำให้รับรู้คำบัญญัติเป็นอารมณ์ก็จริง แต่ก็ช่วยให้จิตจดจ่ออารมณ์มากขึ้น จากนั้นจึงสามารถหยั่งเห็นรูป-นามตามสภาวธรรมนั้นๆ โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้ เมื่อวิปัสสนาญาณมีกำลังมากขึ้นแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องใช้คำ

---

[๕๑] ดูรายละเอียดใน ขุ.จู.อ. (ไทย) ๖/-/-/๖๔๕, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๑.

[๕๒] บัญญัติเรียกชื่อสภาวธรรมที่มีอยู่จริง ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๑๐๘.

บริกรรมอีกต่อไป เพราะสามารถรู้รูป-นามได้ชัดเจนแล้ว ดังข้อความในคัมภีร์มหาฎีกาว่า "นนุ จ ตชฺชาปญฺญตฺติวเสน สภาวะธมฺโม คยฺหตีติ. สจฺจํ คยฺหติ ปุพฺพภาเค ภาวนาย ปน วฑฺฒมานาย ปญฺญตฺตึ สมติกฺกมิตฺวา สภาเวเยว จิตฺตํ ติฏฺฐติ."[๕๓]

ถามว่า : ย่อมรับรู้สภาวธรรมโดยเนื่องด้วยชื่อบัญญัติได้หรือ?

ตอบว่า : จริงอยู่ ในเบื้องแรก บุคคลย่อมรับรู้เนื่องด้วยบัญญัติ (คำบริกรรมสลับกันไป) แต่ในเมื่อภาวนาเจริญขึ้น จิตย่อมล่วงบัญญัติแล้วดำรงอยู่ในสภาวธรรมเท่านั้น

มีหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับการใช้คำบริกรรมที่เป็นบัญญัติว่า "มนสา สชฺฌาโย ลกฺขณปฏิเวธสฺส ปจฺจโย โหติ. ลกฺขณปฏิเวโธ มคฺคผลปฏิเวธสฺส ปจฺจโย โหติ."

การ**สาธยายทางจิต** เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดมรรคผล[๕๔].

อนึ่ง พระสารีบุตรเถระอธิบายความหมายของสัมมาวาจา ไว้ว่า "ชื่อว่าสัมมาวาจา เพราะมีสภาวะ**กำหนด** เป็นวิธีการและเป็นเหตุเพื่อละมิจฉาวาจา ฯลฯ เพื่อครอบงำกิเลส เพื่อรู้แจ้งธรรม"[๕๕]

ถามว่า : ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จะละคำบริกรรมได้เมื่อไหร่?

ตอบว่า : เมื่อนำเนื้อมะพร้าวออกจากกะลาได้หมดแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องสนใจเปลือกอีกต่อไป เมื่อเห็นอาการพองว่าไม่ใช่ท้องพอง เห็นอาการยุบว่าไม่ใช่ท้องยุบ เห็นรูป-นามเป็นเพียงธาตุที่ถูกรู้ บัญญัติธรรมเกาะติดอารมณ์ไม่ได้อีก เพราะเห็นแจ้งด้วยปัญญาแล้วว่า เป็นเพียงธาตุล้วนๆ ที่เกิดดับไปตามเหตุปัจจัยของเขาเองอยู่ตลอดเวลา หาบัญญัติมิได้!

---

[๕๓] วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๓๑๖.

[๕๔] อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๔๓, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

[๕๕] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๗/๔๐๒.

เจริญวิปัสสนาภาวนา เห็นอะไร? รู้แจ้งอะไร?

ตอบว่า : เห็นทุกข์ รู้แจ้งพระไตรลักษณ์ คือรู้แจ้งความเปลี่ยนแปลง ความไม่คงทนสภาพ ความไม่ใช่ตัวตนที่จะบังคับบัญชา หรือยึดมั่นให้เป็นนั่นเป็นนี่ได้ ในสภาพธรรมที่ปรากฏ

รู้แจ้งพระไตรลักษณ์แล้วทุกข์ลดลงได้อย่างไร? : เด็กที่ถูกเฆี่ยนตีบ่อย ๆ ทำไมไม่ค่อยร้องให้ คนที่ถูกด่าบ่อยๆ ทำไมไม่ค่อยโกรธ คนที่สัตว์เลี้ยงตายบ่อย ๆ ทำไมไม่ค่อยเสียใจ ตอบว่า : เคยชินเสียแล้ว รับสภาพได้แล้ว ผู้ที่รู้แจ้งพระไตรลักษณ์แจ่มชัดอยู่บ่อยๆ ก็ดุจเดียวกัน (ไม่ค่อยทุกข์)

ทำอย่างไร จึงจะรู้แจ้งพระไตรลักษณ์บ่อยๆ และชัดๆ : ยิ่งอยากเห็น ยิ่งไม่เห็น พระไตรลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้ด้วยความอยากเห็น และไม่มีมนุษย์หรือเทพตนใด สามารถเห็นพระไตรลักษณ์ได้ : เพราะอะไร? เพราะธรรมชาติที่เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ได้ มีเพียงอย่างเดียว นั่นคือ ปัญญาญาณ

ปัญญาญาณเห็นอะไรจึงรู้แจ้งพระไตรลักษณ์ได้? : ปัญญาญาณเห็นทุกข์ คือสังขารธรรมโดยความเป็นพระไตรลักษณ์

ทำอย่างไรจึงจะเห็นทุกข์? : ต้องเจริญมรรค์มีองค์ ๘ ให้สมบูรณ์

เจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วยวิธีการใด? : ด้วยการกำหนดรู้ทุกข์

กำหนดรู้ทุกข์ด้วยวิธีการใด? : ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา

ปัจจุบันนี้ ยังเป็นไปได้หรือไม่ ที่ปฏิบัติธรรมเพียง ๗ วัน ก็บรรลุธรรมได้? : ตอบว่า เป็นไปไม่ได้! หากการปฏิบัตินั้นเป็นเพียงการนั่งสมาธิภาวนาเพื่อทำให้จิตสงบเท่านั้น แต่ไม่ได้เห็นรูป-เห็นนาม ตามความเป็นจริง คือ ไม่เห็นเกิด-ดับของสภาวธรรมที่กำลังรับรู้ในปัจจุบันขณะ การรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ การบรรลุธรรมก็เกิดไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ตอบว่า : ได้แน่นอน! หากมีสติระลึกรู้อยู่ทุกขณะที่รับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็นอาการเกิด-ดับของรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือธรรมารมณ์นั้นๆ ไม่ปล่อยให้จิตนิ่งแช่อยู่กับสมาธิ **จนติดเพลิน!**

๘.๔ การเจริญวิปัสสนา ๔ แบบ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงถึงการเจริญวิปัสสนาหลังจากบรรลุฌานที่ ๔ โดยออกจากฌานแล้วกำหนดรู้ลักษณะลมหายใจ เวทนาหรือจิตในปัจจุบันขณะ หรือตามรู้องค์ฌานที่ปรากฏชัดในฌานที่ตนบรรลุแล้ว แต่ถ้าโยคี[๕๖] ผู้ปฏิบัติไม่อาจทำอย่างนั้นได้ ก็สามารถทำตามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งต่อไปนี้ได้ คือ

- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากตติยฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากทุติยฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากปฐมฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อบรรลุอุปจารสมาธิ
- เจริญวิปัสสนาตั้งแต่กำหนดรูป-นาม (ลมหายใจเข้า-ออก หรือ พอง-ยุบ) ที่ระงับความฟุ้งซ่านได้แล้วเป็นอารมณ์ นั่นคือตั้งแต่สมาธิระดับขณิกสมาธิ เป็นต้นไป

ในการเจริญวิปัสสนา จำแนกรูปแบบออกได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้

---

[๕๖] **โยคี** หมายถึงผู้ประกอบความเพียรในกัมมัฏฐาน เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมในการประคองจิต ข่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง จิตตั้งมั่น และวางเฉย

ประคองจิต ให้ตั้งอยู่ด้วยธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์

ข่มจิต เมื่อจิตฟุ้งซ่านก็ข่มด้วยปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์

ทำจิตให้ร่าเริง ด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ประการ (ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ทุกข์ในอบาย ทุกข์มีวัฏฏะเป็นมูลในอดีต ทุกข์มีวัฏฏะเป็นมูลในอนาคต ทุกข์มีการแสวงหาอาหารเป็นมูลในปัจจุบัน) หรือด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย

จิตตั้งมั่น ทำจิตให้เว้นจากความหดหู่และฟุ้งซ่าน ด้วยผูกใจไว้กับวิริยะและสมาธิ หรืออุปจารสมาธิและ อัปปนาสมาธิ

วางเฉย พระโยคีรู้ความหดหู่ ฟุ้งซ่านแห่งจิต จิตอภิรมย์ในอารมณ์กสิณเป็นต้น หรือจิตสัมปยุตด้วยฌานแล้ว ไม่พึงขวนขวายในการประคองจิต ข่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง ควรกระทำการวางเฉยอย่างเดียว (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๑๐/๔๗๙-๔๘๐)

๑) สมถปุพพังคมวิปัสสนา วิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกเต็มว่า สมถปุพพังคมวิปัสสนาภาวนา[๕๗] ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะ เป็นสมถะเกิดก่อน มีสภาวะพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาเกิดภายหลัง สมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง[๕๘] ดังนี้

๒) วิปัสสนาปุพพังคมสมถะ สมถะมีวิปัสสนานำหน้า เรียกเต็มว่า วิปัสสนาปุพพังคมสมถภาวนา[๕๙] มีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาอันเป็นวิปัสสนา เกิดก่อน สภาวะที่จิตปล่อยธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนานั้นเป็นอารมณ์ และสภาวะที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านเป็นสมถะ วิปัสสนาจึงมีก่อน สมถะมีภายหลัง[๖๐]

๓) ยุคนัทธสมถวิปัสสนา สมถะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน เรียกเต็มว่า สมถวิปัสสนายุคนัทธภาวนา การเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่ไปด้วยกัน[๖๑] ด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

๑. ด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์	๒. ด้วยมีสภาวะเป็นโคจร
๓. ด้วยมีสภาวะละ	๔. ด้วยมีสภาวะสละ
๕. ด้วยมีสภาวะออก	๖. ด้วยมีสภาวะหลีกออก
๗. ด้วยมีสภาวะละเอียด	๘. ด้วยมีสภาวะประณีต
๙. ด้วยมีสภาวะหลุดพ้น	๑๐.ด้วยมีสภาวะไม่มีอาสวะ
๑๑. ด้วยมีสภาวะเป็นเครื่องข้าม	๑๒. ด้วยมีสภาวะไม่มีนิมิต
๑๓. ด้วยมีสภาวะไม่มีปณิหิตะ	๑๔.ด้วยมีสภาวะเป็นสุญญตะ

๑๕.ด้วยสภาวะมีรสเป็นอย่างเดียวกัน ๑๖.ด้วยสภาวะไม่ล่วงเลยกัน

---

[๕๗] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓ , ๓๑/๒/๔๑๔.

[๕๘] ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒/๓๐๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๔.

[๕๙] ดูใน ม.อุ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๕, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๓๓๓.

[๖๐] ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔/๓๑๐, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔/๔๑๘.

[๖๑] ดูใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๕๓-๖๕/๑๑๖-๑๒๒, ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๙๙-๕๐๐ .

เมื่อละอุทธัจจะจึงมีสมาธิ คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน โดยมีนิโรธเป็นอารมณ์ เมื่อภิกษุนั้นละอวิชชาจึงมีวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นสภาพที่มีนิโรธเป็นอารมณ์ สมถะและวิปัสสนาจึงมีรสเป็นอย่างเดียวกัน เป็นคู่กัน ด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์[๖๒]

๔) ธัมมุทธัจจวิคคหิตมานัส วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธรรมุธัจจ์ คือความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม (ความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสบในระหว่างว่าเป็นนิพพาน) [๖๓] มีใจถูกอุทธัจจะในธรรมกั้นไว้**ในเวลาที่จิตตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน** มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่มรรคก็เกิดแก่เธอ ในภายหลัง..[๖๔]

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในวิธีที่ ๔ นี้ คือ เมื่อผู้ปฏิบัติกำลังมนสิการขันธ์ ๕ อย่างหนึ่งอย่างใดโดยไตรลักษณ์ ก็จะเกิดมีโอภาส คือแสงสว่างขึ้นมา ญาณ ปีติ ปัสสัทธิ (ความสงบเย็น) สุข อธิโมกข์ (ความปลงใจหรือศรัทธาแก่กล้า) ปัคคาหะ (ความเพียรที่พอดี) อุปัฏฐาน (สติชัดหรือสติกำกับอยู่) อุเบกขา (จิตเรียบเสมอเป็นกลาง) หรือ นิกันติ (ความติดใจ) [๖๕] อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ผู้ปฏิบัตินึกถึงโอภาสเป็นต้นนั้นว่าเป็นธรรม คือเข้าใจว่าเป็นมรรค ผล หรือนิพพาน เพราะการนึกไปเช่นนั้น ก็จะเกิดความฟุ้งซ่าน ผู้ปฏิบัติมีใจถูกชักให้เขวไปด้วยอุทธัจจะแล้วก็จะไม่รู้ตามความเป็นจริงซึ่งสภาพที่ปรากฏอยู่ โดยภาวะเป็นของไม่เที่ยง โดยภาวะที่เป็นทุกข์ โดยภาวะที่เป็นอนัตตา ก็จะทำให้เนินช้าในการปฏิบัติได้

วิธีทั้ง ๔ นั้น ย่อให้สั้นเหลือเพียง ๒ คือ วิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกว่า “สมถยานิก” สมถะมีวิปัสสนานำหน้า เรียกว่า “วิปัสสนายานิก”[๖๖]

---

[๖๒] ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๕/๓๑๑-๓๑๕, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๔๒๐-๔๒๔.

[๖๓] ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔๒-๓/๔๔๕-๘.

[๖๔] ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๕/๓๑๕-๓๑๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๔๒๕-๔๒๖.

[๖๕] ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๗/๓๑๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗/๔๒๖.

[๖๖] ขุ.จู.อ. (ไทย) ๖/-/-/๖๔๑

๘.๔ การปฏิบัติสุทธวิปัสสนา แบบพอง-ยุบ

สุทธวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญวิปัสสนาล้วนๆ ผู้ปฏิบัติจนเห็นแจ้งแล้วเรียกว่า สุกขวิปัสสกบุคคล หรือวิปัสสนายานิก[๖๗] คือ แม้แต่จิตที่สงบชั่วขณะก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้[๖๘] คัมภีร์มูลปัณณาสก์ฎีกากล่าวว่า "น หิ ขณิกสมาธึ วินา วิปสฺสนา สมฺภวติ"[๖๙] แปลว่า หากขาดขณิกสมาธิ วิปัสสนาก็เกิดไม่ได้ คือต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทจึงจะเจริญวิปัสสนาได้

เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นตามลำดับ การเพ่งลักษณะอารมณ์ก็จะแนบแน่นขึ้นเช่นกัน เมื่อมรรคจิตเกิดขึ้นก็ย่อมบริบูรณ์พร้อมด้วยองค์ฌานทั้ง ๕ จัดเป็นปฐมฌานโสตาปัตติมรรคจิต สกทาคามิมรรคจิต อนาคามิมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต ของสุกขวิปัสสกบุคคล จัดเข้าเป็นปฐมฌานด้วยกันทั้งสิ้น ดังอรรถาธิบายในคัมภีร์อรรถกถาว่า

"วิปสฺสนานิยเมน หิ สุกฺขวิปสฺสกสฺส อุปฺปนฺนมคฺโคปิ สมาปตฺติลาภิโน ฌานํ ปาทกํ อกตฺวา อุปฺปนฺนมคฺโคปิ ปฐมชฺฌานํ ปาทกํ กตฺวา ปกิณฺณกสงฺขาเร สมฺมสิตฺวา อุปฺปาทิตมคฺโคปิ ปฐมชฺฌานิโกว โหติ สพฺเพสุ สตฺตโพชฺฌงฺคานิ อฏฺฐมคฺคงฺคานิ ปญฺจ ฌานงฺคานิ โหติ."[๗๐]

มรรคที่เกิดขึ้นแก่พระสุกขวิปัสสกโดยกำหนดวิปัสสนา ก็ดี, มรรคที่ไม่ทำฌานให้เป็นบาท เกิดขึ้นแก่ผู้ได้สมาบัติก็ดี, มรรคที่ภิกษุทำปฐมฌานให้เป็นบาทแล้วพิจารณาสังขารเล็กๆ น้อยๆ ให้เกิดขึ้นก็ดี, ในมรรคทั้งหมดนั้นมีโพชฌงค์ ๗ องค์มรรค ๘ องค์ฌาน ๕ อยู่ด้วย

แสดงว่า แม้มรรคที่เกิดขึ้นแล้วแก่ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ ก็ย่อม

---

[๖๗] องฺ.จตุกฺ.อ. (ไทย) ๒/-/-/๒๕๕,๓๕๕ , ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๕๖๗.

[๖๘] ดูใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๖๐๓

[๖๙] ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗, วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๓/๑๕.

[๗๐] ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑ /๓๒๔ , อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๔๔๓.

ประกอบด้วยองค์ฌาน คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา อย่างครบถ้วน[๗๑]

พระอริยะประเภทปัญญาวิมุตติมีมากกว่าฌานลาภีบุคคล

พระอริยะที่เป็นสุกขวิปัสสกบุคคล เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปัญญาวิมุตติ มีจำนวนมากกว่าพระอริยะ ที่เป็นฌานลาภีบุคคล นั้นมากมาย เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเจโตวิมุตติ ในคัมภีร์สังยุตตนิกายพระพุทธเจ้าตรัสกับพระสารีบุตรว่า

"อิเมสํ หิ สารีปุตฺต ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ สฏฺฐิ ภิกฺขู เตวิชฺชา สฏฺฐิ ภิกฺขู ฉฬภิญฺญา สฏฺฐิ ภิกฺขู อุภโตภาควิมุตฺตา อถ อิตเร ปญฺญาวิมุตฺตา."

ดูก่อนสารีบุตร ในพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ๖๐ รูปเป็นเตวิชชบุคคล ๖๐ รูปเป็นฉฬภิญญาบุคคล ๖๐ รูปเป็นอุภโตภาควิมุตติบุคคล นอกนั้นทั้งหมดเป็นปัญญาวิมุตติบุคคล[๗๒]

พระพุทธเจ้าตรัสสภาวะจิตของพระอรหันต์ผู้สุกขวิปัสสกะว่า

"ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อ มนสิการสักกายะ จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในสักกายะ แต่เมื่อมนสิการถึงความดับสักกายะ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในความดับสักกายะ จิตนั้นของเธอชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้วเจริญดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากสักกายะ เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ และความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นซึ่งเกิดขึ้นเพราะสักกายะเป็นปัจจัย ย่อมไม่เสวยเวทนานั้น เรียกว่า ธาตุที่สลัดสักกายะ"[๗๓]

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายเสริมว่า "นี่เป็นวิธีการที่พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน ส่งจิตในอรหัตตผลสมาบัติไปยังอุปาทานขันธ์ ๕ เพื่อทดสอบดูว่า ความยึดมั่นในขันธ์ ๕ ว่าเป็นอัตตา ยังมีอยู่หรือไม่"[๗๔]

---

[๗๑] ดูใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

[๗๒] สํ.ส. (บาลี) ๑๕/๒๑๕/๒๓๐., สํ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

[๗๓] องฺ.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๐/๒๓๐, องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๐/๓๔๑.

[๗๔] องฺ.ปญฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๐/๘๓

การปฏิบัติสุทธวิปัสสนาแบบพอง-ยุบ

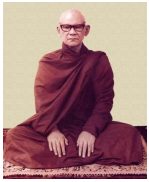

มหาสีสยาดอ (พระโสภณมหาเถระ) ท่านเชี่ยวชาญทั้งปริยัติและปฏิบัติ ในประวัติเล่าว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกามาก มีศิษย์มากมาย ต่อมาท่านต้องการปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งเป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง จึงเที่ยวสืบค้นหาสำนักปฏิบัติวิปัสสนาที่มีหลักการสอดคล้องกับคัมภีร์ที่ได้ศึกษามา ในที่สุดได้เลือกปฏิบัติแบบกำหนดท้องพอง-ท้องยุบกับอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบท่านหนึ่ง จนเห็นผลจริง ว่าวิปัสสนามิใช่มีอยู่แต่ในตำรา การกำหนดดูอาการท้องพอง-ท้องยุบอย่างจดจ่อต่อเนื่องนี่แหละ เป็นการเจริญวิปัสสนาให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้จริงอีกวิธีหนึ่ง ความสอดคล้องกันระหว่างการกำหนดอาการพอง-อาการยุบกับหลักปฏิบัติในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ผู้สนใจหาอ่านได้จากหนังสือ “**วิปัสสนานัย**”[๗๕] อ้างอิงหลักฐานที่มาของแต่ละข้อความไว้อย่างชัดเจน ระบุเชิงอรรถไว้ครบถ้วน

อนึ่ง ในการประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ณ นครย่างกุ้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้น ท่านได้รับหน้าที่สำคัญยิ่งในคราวครั้งนั้น คือ เป็นผู้ตั้งปุจฉา ถามข้อความในพระไตรปิฎก เพื่อให้พระเถระระดับทรงอภิญญาความจำเป็นเลิศนามว่า พระเถราจารย์วิจิตตาสาราภิวังสะ เป็นผู้วิสัชนา เปรียบเทียบได้กับท่านพระมหากัสสปมหาเถระ ในการสังคายนาครั้งแรก

พระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งคือ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้ ตามที่ดำรงอยู่ ตามที่เป็นไปอยู่โดย ความเป็นธาตุว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลมมีอยู่ในกาย”[๗๖]

พระโสภณมหาเถระอธิบายว่า การกำหนดรู้สภาวะพอง-ยุบจัดเป็น

---

[๗๕] พระโสภณมหาเถระ(มหาสีสยาดอ). **วิปัสสนานัย**, พระพรหมโมลี ตรวจชำระ.

[๗๖] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๘/๓๐๗.

ธาตุกรรมฐานตามพระบาลีข้างต้น โดยสภาวะพอง-ยุบเป็นลมในท้องที่ดันให้พองออกและหดยุบลงตามลักษณะของวาโยธาตุ

วิตฺถมฺภนลกฺขณา สภาวะตึงหย่อนของธาตุลมที่เป็นโผฏฐัพพารมณ์เป็นลักษณะพิเศษของวาโยธาตุ

สมุทีรณรสา การทำให้เคลื่อนไหวจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่งเป็นหน้าที่ของวาโยธาตุ

อภินีหารปจฺจุปฏฺฐานํ[๗๗] การผลักดันออก ขยายออก ตึงออก เป็นอาการปรากฏของวาโยธาตุ

และเป็นการฝึกปฏิบัติในหมวดอิริยาบถในกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ, ตถา ตถา นํ ปชานาติ.” เธอตั้งกายไว้ด้วยกิริยาอาการอย่างใด ๆ ก็รู้ชัดกิริยาอาการอย่างนั้นๆ[๗๘]

ดังที่พระโสภณมหาเถระ(มหาสีสยาดอ)อธิบาย และประสบการณ์การปฏิบัติของผู้เขียนเองยืนยันได้ว่า การเจริญสติกำหนดลักษณะอาการของวาโยธาตุ เป็นการเจริญวิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างแน่นอน เพราะในขณะปฏิบัติจริงๆ นั้น มิใช่กำหนดรู้แต่อาการของวาโยธาตุ (อาการพอง-ยุบ) แต่เพียงอย่างเดียว ถ้าหากมีอารมณ์อื่น ๆ แทรกเข้ามาชัดเจนกว่า หรือจิตเคลื่อนไปรับอารมณ์นั้น ๆ ก็ให้กำหนดอารมณ์นั้นๆ จนอาการนั้นๆ ดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นๆ เสียก่อน แล้วจึงจะกลับมากำหนดรู้ลักษณะอาการของวาโยธาตุได้อีก และเมื่อเจริญภาวนาจนสภาวะญาณสูงขึ้น สภาวะอาการของวาโยธาตุดับไปสิ้นแล้ว ก็ให้ตามกำหนดรู้อารมณ์ที่ยังเหลืออย่างอื่นๆ ต่อไป โดยเฉพาะสภาวธรรมารมณ์ที่ปรากฏทาง

---

[๗๗] ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘/๒๖๒, อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๓๙๑.

[๗๘] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๕/๒๖๐-๑.

จิต อาการของจิต และตัวจิตเองที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้น จนกว่าสภาวะทั้งที่เป็นธรรมารมณ์และจิตที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ ดับจนหมดสิ้นไป จากนั้นจะหน่วงเอา“พระนิพพาน” มาเป็นอารมณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ

การเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบพอง-ยุบ เข้ามาแพร่หลายเป็นที่นิยมกันในประเทศไทย เริ่มจากความดำริ ริเริ่มของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) อดีตอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ “พระพิมลธรรม” ที่ได้จัดส่งพระมหาโชดก ญาณสิทฺธิ (พระธรรมธีรราชมหามุนี) และคณะไปศึกษาวิปัสสนาธุระที่สหภาพเมียนมาร์

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๕ พระพิมลธรรมได้ส่งพระมหาโชดก ญาณสิทฺธิ วัดมหาธาตุฯ ไปศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่สำนักสาสนยิสสานครแรงกูน ประเทศเมียนมาร์ ซึ่งมีพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสะยาดอ) เป็นเจ้าสำนัก พระมหาโชดกได้ไปศึกษาฝึกการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศเมียนมาร์เป็นเวลา ๑ ปีเศษ จึงคิดจะกลับประเทศไทย ในครั้งนั้นพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ได้แสดงความจำนงไปยังสภาการศึกษาพุทธศาสนาแห่งประเทศเมียนมาร์ ขอให้จัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญมาสอนการปฏิบัติในประเทศไทยด้วย ๒ รูป ทางสภาการศึกษาประเทศเมียนมาร์ยินดีส่ง**พระภัททันตะอาสภมหาเถระ กัมมัฏฐานาจริยะ** และ**ท่านอินทวังสะ ภาวนาจริยะ** มาพร้อมกับพระมหาโชดก ญาณสิทฺธิ

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๖ พระพิมลธรรม ประกาศตั้งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ให้เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นแผนกหนึ่ง ใช้สถานที่ภายในบริเวณพระอุโบสถเป็นที่ปฏิบัติ เมื่อเปิดสำนักกรรมฐานขึ้นแล้วมีพระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณรสมัครเข้าปฏิบัติเป็นจำนวนมาก มีพระมหาโชดก ญาณสิทฺธิ กับพระอาจารย์ชาวเมียนมาร์ ๒ ท่าน เป็นอาจารย์สอนประจำตั้งแต่บัดนั้นมา

การปฏิบัติวิปัสสนาได้เจริญก้าวหน้าขยายสาขาออกไปสู่ต่างจังหวัดอย่างรวดเร็ว กล่าวได้ว่าการปฏิบัติวิปัสสนาในประเทศไทยเกิดขึ้นภายใต้การนำของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) ภายใต้การอบรมของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ)

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๘ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพิมลธรรม) ได้นำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเสนอคณะสังฆมนตรี เพื่อตั้งเป็นกองการวิปัสสนาธุระขึ้นในคณะสงฆ์ไทย ครั้งต่อมาจึงจัดตั้งสำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระขึ้นที่วัดมหาธาตุ ฯ คณะ ๕ กรุงเทพมหานคร โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) เป็นผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ แต่งตั้ง **พระธรรมธีรราชมหามุนี** (โชดก ญาณสิทฺธิ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ในฐานะสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติตั้งสถาบันวิปัสสนาธุระขึ้นเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียกว่า “สถาบันวิปัสสนาธุระแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาและปฏิบัติ ทั้งปริยัติศาสนาและปฏิบัติศาสนา ซึ่งเป็นธุระในพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส โดยการนำของ**สมเด็จพระพุทธชินวงศ์** (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) เมื่อครั้งเป็นพระพรหมโมลี ได้เสนอหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ระดับชั้นปริญญาโท เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งภาคทฤษฎีในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และภาคปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกัน คือ เมื่อปฏิบัติจนเห็นรูป-เห็นนาม เห็นพระไตรลักษณ์ และเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยตนเองแล้ว ก็สามารถสอนผู้อื่นให้รู้อย่างที่ตนรู้ได้ด้วย มิใช่รู้อยู่แต่ผู้เดียว แต่ไม่สามารถสั่งสอน หรืออธิบายขยายความให้ผู้อื่นเข้าใจได้

สภามหาวิทยาลัยมีคำสั่งอนุมัติให้เปิดดำเนินการได้ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นต้นมา เมื่อศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ครบหน่วยกิตรายวิชาแล้ว นิสิตต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาติดต่อกัน เป็นเวลา ๗ เดือนเต็ม จึงจะมีสิทธิ์เสนอสอบวิทยานิพนธ์เพื่อจบหลักสูตรได้

๘.๖ วินิจฉัย : ขณิกสมาธิ

ในการปฏิบัติวิปัสสนา แม้ล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย และสมาธิไม่บริบูรณ์ ก็สามารถพอกพูนอินทรีย์ให้แก่กล้า เจริญสติปัฏฐาน ๔ จนบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ ดังพระพุทธดำรัสว่า

> "ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิ**พอประมาณ** มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่ปฏิเสธความเป็นไปได้ (ว่าจะบรรลุธรรมไม่ได้) ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็น**โสดาบัน** ฯลฯ.."[๗๙]

พระโสดาบันแม้ไม่สมบูรณ์ด้วยสมาธิและปัญญา แต่ก็ได้บรรลุธรรมแล้ว หน่วงนิพพานมาเป็นอารมณ์ได้แล้ว และเป็นนิยตบุคคลที่มีความแน่นอน คือ ไม่ตกไปในอบายภูมิ ๔ อีกแล้ว และจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพเบื้องหน้า อีกไม่เกิน ๗ ชาติ อย่างแน่นอน

หากมีผู้คัดค้านว่า "ต้องได้ฌานก่อนเท่านั้นจึงจะบรรลุธรรมได้" ก็

---

[๗๙] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗-๘๘/๓๑๓-๓๑๕.

น่าสงสัยว่า “ผู้ที่บรรลุธรรมขณะที่ฟังธรรม เขาใช้ฌานอะไรเป็นบาทฐาน?” นั่นหมายความว่า แม้ไม่ได้สมาธิระดับฌานก็สามารถเจริญวิปัสสนาได้ !

อนึ่ง ปัจจุบันนี้ มีผู้สนใจค้นคว้าพระไตรปิฎกด้วยโปรแกรม**คอมพิวเตอร์**กันมากขึ้น จนพบว่า คำว่า ขณิกสมาธิ ไม่มีเขียนไว้ในพระไตรปิฎก ไม่ใช่พุทธวจนะ ...ในเรื่องนี้ ขออรรถาธิบาย ดังนี้

พระพุทธเจ้าตรัสสอนวิธีเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานไว้ว่า

พระพุทธวจนะ	**แปลเป็นภาษาไทย**
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ **สราคํ** วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ...	ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **จิตมีราคะ**ก็รู้ชัดว่า ‘จิตมีราคะ’ ฯลฯ..
วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ **วิกฺขิตฺตํ** จิตฺตนฺติ ปชานาติ	หรือ **จิตฟุ้งซ่าน** ก็รู้ชัดว่า ‘จิตฟุ้งซ่าน’
อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ	ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่
พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ	พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่
สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ	พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่
สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ.	พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่

ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๑/๓๕๕.

การเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการเจริญวิปัสสนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ด้วยพระองค์เอง โดยให้กำหนดพิจารณา**จิตที่มีราคะ**บ้าง จิตที่**ฟุ้งซ่าน**บ้าง เป็นอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา

ก่อให้เกิดข้อสงสัยว่า "จิตที่มีราคะ จิตที่ฟุ้งซ่านไม่มีในผู้เจริญฌานอย่างแน่นอน แต่เหตุไฉน พระพุทธเจ้าจึงให้เจริญวิปัสสนากำหนดจิตที่ฟุ้งซ่านเป็นอารมณ์?"

ตอบว่า "นั่นก็เพราะ ถึงไม่ได้ฌานสมาธิก็เจริญวิปัสสนาได้" คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ข้อว่า สราคมสฺส จิตฺตํ ได้แก่ จิตของเขาผู้นั้นมีราคะ ท่านกล่าวว่าเป็นการเจริญภาวนาแบบวิปัสสนาล้วน ๆ ที่เรียกว่า **สุทธวิปัสสนา**[๘๐]

เรื่องนี้มีข้อวินิจฉัยเพิ่มเติมว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า"คจฺฉนฺโต **คจฺฉามีติ** ปชานาติ" เดินอยู่ก็รู้ชัดว่า "เดินอยู่"

หลายคนบอกว่า การเจริญวิปัสสนาไม่ต้องบริกรรม แค่รู้ก็พอ จึงน่าสงสัยว่า แล้วพระพุทธพจน์ว่า "คจฺฉามี**ติ**" (อิติ) มีไว้เพื่ออะไร นั่นบ่งบอกว่าให้บริกรรมในใจ อันเป็น**สัมมาวาจา** ..มิใช่หรือ?

นายสุปปพุทธกุฏฐิ คนขอทานโรคเรื้อนจะเข้าไปขอทานขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรม จึงแอบนั่งฟังอยู่ด้วย จนได้บรรลุโสดาบัน[๘๑]

..น่าสงสัยว่า เขาใช้กำลังฌานอะไรเป็นบาทฐานในการบรรลุธรรมในขณะนั่งฟังธรรม เขาเข้าฌานอะไรอยู่*? (ก็..หามิได้)*

จิตที่สงบชั่วขณะๆ ด้วยอำนาจสติและสัมปชัญญะที่เพิ่มพูนขึ้นสามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้ คัมภีร์มูลปัณณาสก์ฎีกากล่าวว่า "น หิ ขณิกสมาธึ วินา วิปสฺสนา สมฺภวติ"[๘๒] "หากขาดขณิกสมาธิ วิปัสสนา

---

[๘๐] ดูใน อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๒๒.

[๘๑] ดูใน ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕.

[๘๒] ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗. ดูอธิบายที่หน้า ๓๔๑.

ก็เกิดไม่ได้” คือ ต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทฐานจึงจะเจริญวิปัสสนาได้ เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นตามลำดับ การเพ่งลักษณะอารมณ์ก็จะแนบแน่นขึ้นตามลำดับเช่นกัน เมื่อมรรคจิตเกิดขึ้นก็ย่อมบริบูรณ์พร้อมด้วยองค์ฌานทั้ง ๕ (วิตก วิจาร ปีติ สุข สมาธิ) จัดเป็นปฐมฌานโสดาปัตติมรรคจิต สกทาคามิมรรคจิต อนาคามิมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต ของ**สุกขวิปัสสก** บุคคล ก็จัดเข้าเป็นปฐมฌานด้วยกันทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาว่า

> มรรคที่เกิดขึ้นแก่พระสุกขวิปัสสกโดยกำหนดวิปัสสนาก็ดี มรรคที่ภิกษุทำฌานให้เป็นบาทฐานแล้วพิจารณาสังขารเล็กๆ น้อยๆ ให้เกิดขึ้นก็ดี ในมรรคทั้งหมดนั้น มีโพชฌงค์ ๗ องค์มรรค ๘ และองค์ฌาน ๕ อยู่ด้วย[๘๓]

แสดงว่า แม้มรรค[๘๔] ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาล้วนๆ ก็ประกอบด้วยองค์ฌาน ๕ ประการ อย่างครบถ้วน จึงเป็นฌานจิตเช่นกัน ดังพุทธพจน์ว่า “ฌานย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาก็ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน”[๘๕]

๘.๗ วินิจฉัย : สุทธวิปัสสนาในพระไตรปิฎก

ถึงแม้คำว่า “สุทธวิปัสสนา” จะไม่ปรากฏเป็นอักษรในพระไตรปิฎก แต่ก็มีเนื้อความหลายตอนในพระสูตร ซึ่งแสดงวิธีปฏิบัติแบบนี้ โดยเป็นคำสอนและตัวอย่าง ที่กล่าวถึงการได้วิปัสสนาญาณ เห็นแจ้งสัจจธรรม ส่งผลให้เข้าสู่ภาวะของพระอริยบุคคลได้โดยตรง โดยไม่ต้องบรรลุฌานมาก่อน ดังข้อความในพระสูตรต่างๆ เช่น

๑) สามัญญผลสูตร[๘๖]แม้ไม่ได้กำหนดอารมณ์สมถะ ไม่ได้เจริญฌาน

---

[๘๓] ดูใน ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๓๒๔.

[๘๔] ดูอธิบายที่หน้า ๑๒๕, ๓๐๑,

[๘๕] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๒/๑๔๙.

การกำหนดรู้อารมณ์สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ทำให้บรรลุญาณ-ทัสสนะได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ[๘๗] ไม่แยกถือ[๘๘] ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ ดมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในมนินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามนินทรีย์ ถึงความสำรวมในมนินทรีย์ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายเป็นอย่างนี้แล

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติ-สัมปชัญญะเป็นอย่างนี้แล

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สันโดษด้วยจีวรพอคุ้มร่างกายและบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ

---

[๘๖] ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๓/๗๒. ที.สี. อ. บาลี) ๑/๑๙๓/๑๖๔

[๘๗] คำว่า รวบถือ (นิมิตฺตคฺคาหี) คือมองภาพรวมโดยไม่พิจารณาลงไปในรายละเอียด เช่นมองว่า รูปนั้นสวยรูปนี้ไม่สวย

[๘๘] คำว่า แยกถือ (อนุพฺยญฺชนคฺคาหี) คือมองแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ไป เช่น ตาสวย แต่จมูกไม่สวย

ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยสีลขันธ์ อริยอินทรียสังวร อริยสติสัมปชัญญะและอริยสันโดษอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า

เธอละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) ในโลก มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุ่งร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุ่งประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุ่งร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) ปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่างมีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ข้ามวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ที่ตนละได้แล้ว เหมือนความไม่มีหนี้ ความไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตัวเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น

เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น....

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ[๘๙]

---

[๘๙] เห็นตรงตามเป็นจริง เรียกว่า มรรค ผล ก็ได้ (ที.สี.อ. (บาลี) ๒๓๔/๑๙๘)

๒) อุปวาณสันทิฏฐิกสูตร[๙๐] แม้ยังไม่ได้ฌาน จิตยังประกอบอยู่ด้วยความกำหนัดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือธัมมารมณ์ การกำหนดรู้ชัดในอาการจิตเช่นนั้น ก็ทำให้บรรลุญาณทัสสนะได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอุปวาณะว่า

"อุปวาณะ ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนัดในรูป และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรูปในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในรูปในภายในของเรามีอยู่' การที่ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนัดในรูป และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรูปในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในรูปในภายในของเรามีอยู่' อย่างนี้แล

อุปวาณะ ธรรมจึงชื่อว่าเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้วเป็นผู้เสวยรส เสวยความกำหนัดในรส และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรสในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในรสในภายในของเรามีอยู่' การที่ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้วเป็นผู้เสวยรส เสวยความกำหนัดในรส และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรสในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในรสในภายในของเรามีอยู่' อย่างนี้แล อุปวาณะ ธรรมจึงชื่อว่าเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วเป็นผู้เสวยธรรมารมณ์ เสวยความกำหนัดในธรรมารมณ์ และรู้ชัดถึงความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในของเรามีอยู่' การที่ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วเป็นผู้เสวยธรรมารมณ์

---

[๙๐] สํ.ส. (ไทย) ๑๘/๗๐/๖๐.

เสวยความกำหนัดในธรรมารมณ์ และรู้ชัดถึงความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในของเรามีอยู่' อย่างนี้แล อุปวาณะ ธรรมจึงชื่อว่าเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ฯลฯ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯลฯ

ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้วเป็นผู้เสวยรูป แต่ไม่เสวยความกำหนัดในรูป และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรูปในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ความกำหนัดในรูปในภายในของเราไม่มี' การที่ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้วเป็นผู้เสวยรูป แต่ไม่เสวยความกำหนัดในรูป และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรูปในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ความกำหนัดในรูปในภายในของเราไม่มี' อย่างนี้แล

อุปวาณะ ธรรมจึงชื่อว่าเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้วเป็นผู้เสวยรส แต่ไม่เสวยความกำหนัดในรส และรู้ชัดถึงความกำหนัดในรสในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ความกำหนัดในรสในภายในของเราไม่มี' ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วเป็นผู้เสวยธรรมารมณ์ แต่ไม่เสวยความกำหนัดในธรรมารมณ์ และรู้ชัดถึงความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในของเราไม่มี' การที่ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้วเป็นผู้เสวยธรรมารมณ์ แต่ไม่เสวยความกำหนัดในธรรมารมณ์ และรู้ชัดถึงความกำหนัดในธรรมารมณ์ในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ความกำหนัดในภายในของเราไม่มี' อย่างนี้แล อุปวาณะ ธรรมจึงชื่อว่าเป็นธรรมอันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน"

๓) อัตถินุโขปริยายสูตร[๙๑] แม้ยังไม่ได้ฌาน จิตยังประกอบอยู่ด้วยราคะ โทสะ และโมหะ การกำหนดรู้ชัดในอาการจิตเช่นนั้น ก็ทำให้บรรลุมรรค ผลได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเหตุแห่งการพยากรณ์อรหัตตผลให้พระภิกษุฟังว่า

ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ ฯลฯ เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' เหตุนั้นเป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายใน ซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะ ในภายในของเรามีอยู่' รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะโทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่' หรือรู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจ พึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ"

"ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ"

"อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิด

---

[๙๑] สํ.ส. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๘๘.

ตรองตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่' รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้วจึงรู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่' รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจพึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ"

"ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ"

"อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิดตรองตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่' รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจจึงรู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายใน ซึ่งมีอยู่ว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่' รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายใน ซึ่งไม่มีว่า 'ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี'

ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจ พึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ"

"ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ"

"อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า"

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิดตรองตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป' เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล"

๘.๘ วินิจฉัย : พอง-ยุบ ไม่ใช่วิปัสสนา

การท่องว่า "พองหนอ-ยุบหนอ" ไม่ใช่วิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**
ท้องพอง-ยุบ ท้องป่อง-ท้องแฟบไม่ใช่วิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**
พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนว่า พอง-ยุบเป็นวิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**

หลวงพ่อโชดก (พระธรรมธีรราชมหามุนี) อธิบายว่า

ถ้าท้องพอง-ท้องยุบเป็นวิปัสสนา? วัว ควาย มันก็มีท้องพองท้องยุบ มันก็ทำกรรมฐานอยู่ละซิ! เด็กเกิดมาใหม่ ๆ ก็มีท้องพอง-ยุบ แต่เด็กก็ไม่ได้ปฏิบัติวิปัสสนา! เพราะวิปัสสนาเป็นชื่อของปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดพอง-ยุบอีกทีหนึ่ง ..ถูกต้องแล้วที่พอง-ยุบไม่ใช่วิปัสสนา แต่เป็น

อารมณ์ของวิปัสสนาได้ เพราะเป็นลักษณะอาการของวาโยธาตุในท้อง

ทำอย่างไรพอง-ยุบ จึงจะเป็นวิปัสสนา?

วิปัสสนาคืออะไร วิ แปลว่า แจ้ง ปัสสนา แปลว่าเห็น เห็นอะไร? ๑) เห็นรูปเห็นนาม ๒) เห็นปัจจุบันธรรม ๓) เห็นพระไตรลักษณ์

วิปัสสนานั้นมีอะไรเป็นอารมณ์? มีขันธ์ ๕ คือ รูปกับนามเป็นอารมณ์ ได้แก่ รูปท้องที่พอง-ที่ยุบ นี้เป็น**รูปขันธ์** เวทนาเวลาหายใจเข้าแล้วรู้สึกสบาย นี้เป็นสุข**เวทนา** รู้สึกไม่สบายนี้เป็นทุกข**เวทนา** รู้สึกเฉยๆ นี้เป็นอุเบกขาเวทนา จำได้ว่าอาการนี้พองหนอ อาการนี้ยุบหนอ นี้เป็น**สัญญาขันธ์** อาการแต่งให้พองสั้น พองยาว ชัด ไม่ชัด นี้เป็น**สังขารขันธ์** ใจที่รู้แจ้งอารมณ์ นี้เป็น**วิญญาณขันธ์**

ถามว่า : กิเลสเกิดที่ไหน? เวลาหายใจเข้าแล้วรู้สึกสบายนี้โลภะเกิด เวลารู้สึกไม่สบายนี้โทสะเกิด เวลารู้สึกเฉยๆ นี้โมหะเกิด ทำอย่างไรจึงจะระงับกิเลสได้ ก็ต้องกำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน เช่น ภาวนาว่าพองหนอแล้วท้องยังไม่พอง นี้ก็ถือว่าไม่ทันปัจจุบัน หรือท้องพองก่อนแล้วมาภาวนาที่หลัง นี้ก็ถือว่าใช้ไม่ได้ ต้องไปพร้อมๆ กัน

ถามว่า : ตรงไหนเป็นศีล? ขณะที่กำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน นี้เป็นศีลในองค์มรรค เพราะในขณะที่กำหนดรู้พองหนอ-ยุบหนอนี้กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ บริสุทธิ์

ตรงไหนเป็นสมาธิ? ขณะที่กำหนดรู้ทัน ตั้งสติมั่นอยู่ที่อารมณ์กรรมฐาน นี้เป็นสมาธิ คือ ขณะที่กำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ใจไม่เผลอ ไม่ฟุ้งซ่านไปหาอารมณ์อื่น นี้เป็นสมาธิ

ตรงไหนเป็นปัญญา? รู้รูป รู้นาม รู้สภาวธรรมที่กำลังกำหนด เห็นความไม่เที่ยง เห็นความบีบคั้น ไม่คงทนสภาพ ไม่ใช่ตัวตน นี้เป็นปัญญา มัชฌิมาปฏิปทา กลางอยู่ที่ไหน? กลางอยู่ที่การกำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน กลางอยู่ที่ปัจจุบันคือทันกัน ขันธ์ ๕ เกิดที่ไหนกิเลสเกิดที่นั้น เมื่อสติกำหนด

รู้ทันแล้ว นั่นคือมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง กลางอยู่ที่ขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ เป็นสนามรบของกิเลส เมื่อใดไม่กำหนด เผลอสติ กิเลสมันเข้า เมื่อใดที่เรามีสติ กิเลสเข้าไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า "การเห็นแจ้งขันธ์ ๕ โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เป็นวิปัสสนา"[๙๒] พอง-ยุบเป็นอาการของวาโยธาตุ เป็นรูปขันธ์มิใช่หรือ? แล้ว! การกำหนดพอง-ยุบจะไม่เป็นวิปัสสนาได้อย่างไร?

อาการพอง-ยุบเป็นธาตุปรมัตถ์

นายแพทย์วรวุฒิ เจริญศิริ อธิบายว่า "กระบังลมเป็นกล้ามเนื้อหลักที่ใช้ในการหายใจ หากสังเกตดูเด็กทารกหรือคนปกติเวลาหลับสนิท จะพบว่าท้องจะป่องออกขณะหายใจเข้า เพราะว่ากระบังลมหดตัวลงมา ทำให้กระเพาะอาหารและสำไส้ถูกดันออกมา ขณะหายใจออก กระบังลมจะคลายตัวกลับขึ้นไปทำให้ท้องยุบลง การหายใจด้วยกระบังลมจะเป็นเช่นนี้ โดยธรรมชาติ"

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช อธิบายว่า

"กระบวนการหายใจ ซึ่งเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ แต่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจไขว้เขวว่า เมื่อหายใจเข้า ลมหายใจจะผ่านปลายจมูกเข้าไปในปอด แล้วเคลื่อนลงไปในท้องจึงส่งผลให้ท้องพอง แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น การหายใจเป็นกระบวนการที่เกิดจากการทำงานของกล้ามเนื้อกระบังลม ทรวงอก และกระดูกซี่โครง กระบังลมกั้นอยู่ในระหว่างช่องท้อง โดยอยู่ด้านล่างของปอด ตามปกติเมื่อเราหายใจเข้า กระบังลมจะหดตัว กดอวัยวะในช่องท้อง ส่งผลให้ท้องพองออกมา และเมื่อหายใจออก กระบังลมจะยืดขึ้นส่งผลให้ท้องยุบลง"

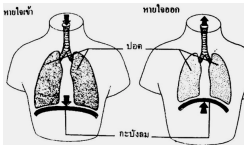

และได้อธิบายถึงวิธีการกำหนดว่า "พอง

[๙๒] ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๓๐๖/๓๗๒.

หนอ-ยุบหนอนั้น เป็นเพียงคำภาวนา ซึ่งเป็นอารมณ์บัญญัติ เพื่อก่อให้เกิดสมาธิเท่านั้น ไม่ใช่เป็นอารมณ์ปรมัตถ์ การกำหนดในใจว่า "พองหนอ-ยุบหนอ" จะต้องพยายามสังเกตดูอาการพอง-อาการยุบ ซึ่งเป็นอารมณ์ปรมัตถ์แน่นอนในระยะเริ่มต้น มักจะกำหนดได้เพียงอารมณ์บัญญัติก่อน ต่อไปเมื่อวิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ (ความสงบตั้งมั่นของจิต) และปัญญา (ความรู้แจ้ง) พัฒนามากขึ้น ก็จะค่อยๆ เห็นอารมณ์ปรมัตถ์ คืออาการยุบ-อาการพองชัดขึ้นๆ เป็นลำดับ การกำหนดอารมณ์ของพองหนอ-ยุบหนอ คือการกำหนดวาโยโผฏฐัพพรูป (รูปตามที่ลมกระทบถูกต้อง)"[๙๓]

อาการพอง-ยุบเป็นธาตุลมที่อยู่ในท้อง ซึ่งเป็นธาตุปรมัตถ์[๙๔] มีอาการเคลื่อนไหวตึง-หย่อนไปตามการหดตัวและขยายตัวของกระบังลม ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ ถมฺภิตตฺตํ รูปสฺส อชฺฌตฺตํ อุปาทินฺนํ เสยฺยถีทํ อุทฺธงฺคมา วาตา อโธคมา วาตา **กุจฺฉิสยา วาตา** โกฏฺฐสยา วาตา."[๙๕]

วาโยธาตุที่เป็นภายใน คือ ลมพัดไปมา ธรรมชาติที่เคลื่อนไหวเครื่องค้ำจุนรูปภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมยึดถือซึ่งเป็นภายในตน เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ **ลมในท้อง** ลมในไส้.

คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า "อิมสฺมึ กาเย ..โย วิตฺถมฺภนภาโว วา สมุทีรณภาโว อยํ วาโยธาตุ"[๙๖] ในร่างกายนี้ สิ่งใดทำให้อิริยาบถใหญ่น้อยเคร่งตึงตั้งมั่นก็ดี ทำให้เคลื่อนไหวไปมาก็ดี นี้เป็นวาโยธาตุ

---

[๙๓] นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช, **วิปัสสนากรรมฐานและเชาวน์อารมณ์**, จ. เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

[๙๔] ปรมัตถ์ แปลว่า ความเป็นจริงอันถ่องแท้ อันเป็นเนื้อแท้ เพราะไม่มีความผิดแผก เปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น ดูใน ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๓/๑๐๕.

[๙๕] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๓๐๕/๒๖๗, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๓๘๗.

[๙๖] วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๓๘๙. องฺ.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๘๔.

อนึ่ง อาการพอง-ยุบอันเป็นวาโยธาตุในท้องนี้ จัดเป็นวิปัสสนาภูมิ คือ เป็นรูปขันธ์ เป็นโผฏฐัพพายตนะ เป็นโผฏฐัพพธาตุ และเป็นทุกขสัจ ในธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานอีกด้วย ทั้งเป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับหมวดอิริยาปถปัพพะ ในกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังพระบาลีว่า "ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ, ตถา ตถา นํ ปชานาติ."[๙๗]

เธอตั้งกายไว้ด้วยกิริยาท่าทางอย่างใด ๆ ก็รู้ชัดกิริยาท่าทางอย่างนั้นๆ (เห็นท้องพอง ก็รู้ตามอาการว่า "พองหนอ" เห็นท้องยุบก็รู้ตามอาการว่า "ยุบหนอ")

กำหนดพอง-ยุบ เป็นวาโยธาตุกรรมฐาน

ธาตุที่เห็นอาการได้ง่ายคือธาตุลม เพราะมีลักษณะเคลื่อนไหว และทำให้ธาตุอื่นเคลื่อนไหว เมื่อกำหนดธาตุลมได้ชัดเจนแล้วจะรู้ลักษณะเฉพาะของธาตุอื่นๆ ไปด้วย ด้วยเหตุนี้ บางคนจึงเรียกกรรมฐานแบบนี้ ว่า "วาโยธาตุกรรมฐาน" ดังพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

"ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่บ้าง เฝ้าตามดูกายในกายภายนอกอยู่บ้าง เฝ้าตามดูกายในกายทั้งภายในและภายนอกอยู่บ้าง ด้วยประการฉะนี้

หรือเฝ้าตามดูสิ่งที่เกิดขึ้นในกายอยู่บ้าง เฝ้าตามดูสิ่งที่ดับไปในกายอยู่บ้าง เฝ้าตามดูสิ่งที่เกิด-ดับในกายอยู่บ้าง ภิกษุนั้นเข้าไปตั้งสติอยู่ว่า กายมีอยู่ เพียงเพื่อรู้เท่านั้น เพียงเพื่อระลึกรู้เท่านั้น ตัณหาและทิฏฐิอาศัยไม่ได้ ทั้งไม่ยึดถืออะไรๆในโลก"[๙๘]

อาการพอง-ยุบนั้นเป็นหนึ่งในธาตุลม ๖ ประเภท คือ ธาตุลมที่อยู่

---

[๙๗] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๕/๒๖๐-๑.

[๙๘] ม.มู. (บาลี) ๑๒/๑๓๗/๑๐๖.

ในช่องท้อง (กุจฉิสยวาโย) ทำให้เกิดอาการพองและอาการยุบของท้อง[๙๙]

หลายคนคัดค้านการปฏิบัติตามแนวนี้ว่า “พอง-ยุบไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก” แต่ความจริงแล้วพอง-ยุบ จัดเป็นธาตุลม โดยเป็นลมในท้องเรียกว่า **กุจฉิสยวาโย** ดังนั้น วิธีปฏิบัติโดยการกำหนดอาการท้องพอง-ยุบ จึงเป็นวิธีที่ถูกต้อง เพราะเป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง และในการกำหนดครั้งหนึ่งๆ นั้น ประกอบพร้อมด้วยความเพียร ความรู้ชัด สติระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ปัจจุบันและเป็นการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เพราะจิตที่คอยระมัดระวังในอาการพอง-อาการยุบเป็น**ศีล** จิตที่แนบแน่นอยู่กับอาการพอง-อาการยุบ เป็น**สมาธิ** การเข้าไปรู้แจ้งอาการเกิด-ดับของกิจฉิสยวาโยธาตุเป็น**ปัญญา**

พอง–ยุบ ในทัศนะของผู้ปฏิบัติ

นายธนิต อยู่โพธิ์[๑๐๐] อธิบายไว้ว่า การเจริญวิปัสสนาตามพระพุทธประสงค์ ก็คือ การกำหนดรูปนามเป็นอารมณ์ ถ้าผิดจากการกำหนดรูปนามเสียแล้ว ก็หาใช่วิปัสสนากรรมฐานไม่ การกำหนดรูปที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนานั้น ถ้ากำหนดรูปใหญ่ไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย ก็ให้กำหนดรูป

---

[๙๙] นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช, **วิปัสสนากรรมฐานและเชาวน์อารมณ์**, จ. เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑.

[๑๐๐] ธนิต อยู่โพธิ์. **วิปัสสนานิยม.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐. หน้า ๓๔

นายธนิต อยู่โพธิ์ เกิดวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ตำบลหนองโพ อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ จบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ต่อมาลาสิกขา เข้ารับราชการในกรมศิลปากร จนกระทั่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นแห่งชาติ สาขาพัฒนาการสังคม (ด้านศิลปวัฒนธรรม) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗

ละเอียด รูปที่ละเอียด ได้แก่ รูปที่ลมหายใจกระทบ คือ ลมหายใจเข้า-ออกไปกระทบที่ใดก็ให้กำหนดที่นั้น ในที่นี้สถานที่ที่ลมหายใจถูกต้องอยู่เสมอมีอยู่ ๒ แห่ง คือ ที่จมูกและที่บริเวณท้อง ในที่ ๒ แห่งนั้น จมูกเป็นส่วนที่กำหนดได้ชัดเจนเฉพาะในระยะเริ่มแรกเท่านั้น ครั้นกำหนดนานเข้าจนลมละเอียดแล้ว การกระทบจะปรากฏไม่ชัดเจนและสังเกตยาก ส่วนที่บริเวณหน้าท้องซึ่งมีอาการพอง-ยุบนั้น สามารถกำหนดได้ชัดเจนสม่ำเสมอ ถึงจะนานเท่าใดหรือลมหายใจละเอียดเพียงใดก็กำหนดได้ และแสดงสภาวะได้ชัดเจนกว่าการกระทบที่บริเวณจมูก ฉะนั้นรูปที่ลมถูกต้องที่บริเวณหน้าท้อง คือ อาการพองขึ้นและยุบลง จึงเหมาะแก่การตั้งสติกำหนดเพื่อเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

อาการเคลื่อนไหวของหน้าท้องที่เกิดจากลมหายใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วาโยโผฏฐัพพะรูป (รูปที่ลมกระทบถูกต้อง) เป็นปรมัตถ์สภาวะที่เกี่ยวเนื่องด้วยการเคลื่อนไหวเพราะมีวาโยธาตุ ในสังยุตตนิกาย กล่าวไว้ว่า

> "โผฏฐพฺเพ อนิจฺจโต ชานโต ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ วิชฺชา อุปฺปชฺชาติ"
>
> "โยคีบุคคลที่โผฏฐัพพารมณ์ถูกต้องสัมผัสนั้น ตั้งสติกำหนดรู้เห็นอยู่ว่าไม่เที่ยง บุคคลนั้นอวิชชาหายไป วิชชาญาณปรากฏ"

ท่านมหาสี สะยาดอ (พระโสภณ มหาเถระ) แสดงไว้ในวิสุทธิญาณกถา ว่า

> "อภ วา ปน นิสินฺนสฺส โยคิโน อุทเร อสฺสาส-ปสฺสาสปจฺจยา ปวตฺตํ วาโยโผฏฐพฺพรูปํ อุนฺนมนโอนมนากาเรน นิรนฺตรํ ปากฏ โหติ ตมฺปิ อุปนิสฺสาย อุนฺนมํติ โอนมติ อุนฺนมติ โอนมตีติ อาทินา สลฺลกฺเขตพฺพํ"
>
> "โยคีบุคคลเมื่อนั่งลงแล้ว ในบริเวณท้องนั้น อัสสาสะปัสสาสะวาโยธาตุเป็นเหตุเป็นปัจจัย วาโยโผฏฐัพพรูปนี้ปรากฏชัดเจนอยู่เสมอ ในขณะนั้นพึงตั้งสติกำหนดเจริญวิปัสสนา ภาวนาว่า พองหนอ-ยุบหนอ พองหนอ-ยุบหนอ"

พระมหาภาณุวัฒน์ ปิยสีโล อายุ ๖๓ ปี จบอภิธรรมบัณฑิตเมื่อปี ๒๕๒๐ เป็นอาจารย์สอนพระอภิธรรมอยู่ที่ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย ให้ความเห็นว่า

"เคยปฏิบัติพองหนอ-ยุบหนอ กับพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) อาจารย์บอกเพียงให้สังเกตอาการที่ท้องพองขึ้น-ยุบลง ช่วงนั้นยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม พอมาเรียนอภิธรรมจึงรู้ว่าขณะหายใจเข้าลมที่เข้าไปจะดันให้ท้องพองขึ้น ขณะหายใจออกลมที่ออกมีผลให้ท้องยุบลง อาการพองออกและยุบลงเป็นรูปธรรม ลมที่ดันให้ท้องพองออกหรือยุบลงก็เป็นรูปธรรม แต่จิตที่เป็นตัวรู้อาการนั้นเป็นนามธรรม พูดรวม ๆ ว่าจิตรู้ขณะที่รู้อาการนั้นมีธรรมอยู่ ๕ อย่าง คือ ปัญญา วิตก วิริยะ สติ สมาธิ ในสติปัฏฐานยกมากล่าว ๓ อย่าง คือ สติ ปัญญา วิริยะ ที่เรากำหนดอยู่ได้เพราะมีความเพียร (วิริยะ) เกิดขึ้น สติเป็นตัวรู้ว่าขณะนี้กำลังทำอะไร ส่วนปัญญาเป็นตัวตัดสิน สิ่งที่กำลังปรากฏอยู่ว่าเป็นรูปหรือนาม ส่วนธรรมอีก ๒ อย่าง คือ วิตก และสมาธิ ไม่กล่าวถึงแต่ต้องร่วมด้วย เพราะปัญญาไม่สามารถพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยวิตกเป็นตัวเสนออารมณ์ให้ปัญญา คือ ทำงานพร้อมกัน แต่หน้าที่ต่างกัน พอง-ยุบ เป็นบัญญัติอารมณ์ แต่ลึกลงไป คือ รูปธรรมและนามธรรม ซึ่งเป็นปรมัตถ์ คิดว่าการปฏิบัติโดยใช้พองหนอ-ยุบหนอ กับการกำหนดรูป-นาม สามารถปรับเข้ากันได้"[๑๐๑]

---

[๑๐๑] มาลี อาณากุล, "การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อมน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์", **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ,** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

๘.๙ สุทธวิปัสสนา ในทัศนะของพระญาณโปนิกเถระ

หนังสือ “หัวใจกรรมฐาน”[๑๐๒] เขียนโดยพระภิกษุชาวเยอรมันนามว่า ญาณโปนิกเถระ ซึ่งมีชื่อในภาษาอังกฤษว่า“The Heart of Buddhist Meditation” นี่ เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับการเจริญภาวนา โดยเฉพาะวิปัสสนาภาวนาตามแนวมหาสติปัฏฐาน มีปริยัติทั้งของดั้งเดิมที่มีมาในพระไตรปิฎกและคำอธิบายในอรรถกถา มีทั้งคำสอนจากคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท และจากคัมภีร์ฝ่ายมหายาน ตลอดจนคำแนะนำชี้แจงของอาจารย์ยุคต่อมาภายหลังในสายการปฏิบัติ จนถึงความรู้ความคิดและประสบการณ์ในการฝึกการสอน และการปฏิบัติของท่านผู้นิพนธ์หนังสือนี้เอง เพียงเท่านี้ก็เป็นความพิเศษที่น่าสังเกตอยู่แล้ว แต่ข้อที่เป็นลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้ยังมีอยู่อีก กล่าวคือเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดยมุ่งให้เหมาะกับชีวิตจิตใจของคนในสังคมปัจจุบันเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอุตสาหกรรม และสังคมที่เรียกว่าพัฒนาแล้วซึ่งมีความสับสนวุ่นวาย และความคับแค้นทางจิตใจมาก กล่าวได้ว่าผู้เขียนหนังสือนี้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กล่าวมานี้ ทั้งโดยเนื้อหาที่แสดงและโดยภาษาที่ใช้ ทำให้หนังสือ หัวใจกรรมฐาน ได้รับความชื่นชมเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ผู้สนใจทางพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก ดังปรากฏว่าหลังจากเริ่มพิมพ์เผยแพร่ในประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้วก็ได้มีการพิมพ์จำหน่ายซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายครั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา

คำนิยม โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
๑๘ ก.พ. ๒๕๒๘

---

[๑๐๒] พระญาณโปนิกเถระ, **หัวใจกรรมฐาน**, แปลโดย พลตรีนายแพทย์ชาญ สุวรรณวิภัช, พิมพ์ครั้งที่ ๖ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ธันวาคม ๒๕๔๕.

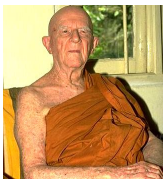

พระญาณโปนิกะ เป็นพระเถระชาวตะวันตก ท่านเกิดที่เมืองฮาเนา ประเทศเยอรมัน เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ชื่อ Siegmund Fening ในสกุลยิว บิดามารดาสอนศาสนาประจำชาติให้ แต่ท่านสนใจอ่านหนังสือทางศาสนาต่างๆ จนเกิดความคลางแคลงสงสัยในเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ครั้นได้อ่านหนังสือทางพุทธศาสนา ทำให้เห็นว่านั่นคือคำตอบ จึงประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชนเมื่ออายุได้ ๒๐ ปี แม้ไม่มีครูอาจารย์ หรือกัลยาณมิตร พึ่งแต่หนังสืออย่างเดียว จนเมื่อครอบครัวย้ายไปกรุงเบอร์ลินในปี ๒๔๖๔ จึงได้พบพุทธศาสนิกชาวเยอรมัน ท่านได้ตั้งห้องสมุดสำหรับชาวพุทธขึ้นในร้านของบิดาด้วย มีชาวพุทธมาศึกษาและสนทนากันเนืองๆ ขณะนั้นมีชาวเยอรมันไปบวชที่ศรีลังกาก่อนแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖

ท่านปรารถนาที่จะบวชเป็นพระที่ศรีลังกา รอจนบิดาเสียชีวิตลง และนาซีเริ่มมีอิทธิพล กวาดล้างชาวยิว ท่านจึงได้อพยบไปศรีลังกา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ และได้บรรพชาเป็นสามเณรในเดือนมิถุนายนในปีนั้น จากนั้นอีก ๑ ปีได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้รับฉายาว่า **ญาณโปนิกะ**

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ อังกฤษครองศรีลังกา ได้จับชาวเยอรมันทั้งหมด ย้ายพระเยอรมันไปไว้ทางเหนือของอินเดีย ท่านใช้เวลาช่วงนี้แปลสุตตนิบาตและอรรถกถา ว่าด้วยพระอภิธรรมหลายคัมภีร์เป็นภาษาเยอรมัน ทั้งยังได้รวบรวมคัมภีร์บาลีที่ว่าด้วยสติปัฏฐานอีกด้วย เมื่อสงครามเลิก ท่านกลับคืนสู่ศรีลังกา และเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับการศึกษาพระอภิธรรม ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ Abhidhamma Studies

เมื่อรัฐบาลอูนุ จัดสังคายนาครั้งที่ ๖ ในพม่า ได้อาราธนาท่านไปร่วมหารือที่กรุงย่างกุ้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ในช่วง ๒-๓ ปีที่ท่านไปร่วมงานสังคายนาที่พม่า ท่านญาณโปนิกะได้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับท่าน

มหาสี สะยาดอด้วย ช่วยให้ท่านสามารถโยงปริยัติและปฏิบัติเข้ามาควบคู่กัน เป็นเหตุให้ท่านเขียนเรื่อง “The Heart of Buddhist Meditation”

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านญาณโปนิกะได้ร่วมกับฆราวาส ๒ คน ตั้งสมาคมพุทธพิมพการ (Buddhist Publication Society) ขึ้น เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาไปในประเทศยุโรป โดยท่านเชื่อว่าพระพุทธธรรม จักช่วยแก้วิกฤติการณ์และความวุ่นวายต่างๆ ให้กับโลกสมัยใหม่ได้...

พล.ต.นายแพทย์ชาญ สุวรรณวิภัช ผู้แปลหนังสือ “The Heart of Buddhist Meditation”เล่มนี้ ได้แสดงทัศนะส่วนตัวเกี่ยวกับการเจริญสุทธวิปัสสนาไว้ว่า

ในสมัยพุทธกาล พระอริยสาวก ท่านได้สะสมบุญบารมีไว้มาก ได้พระบรมครูและพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้แนะ แต่สมัยนี้เรามองหา ไม่ใคร่เห็นกัลยาณมิตรเช่นนั้น อาจเป็นเพราะพระอรหันต์มีจำนวนน้อยลง หรือเป็นเพราะ ตัวเราเองมีกิเลสบังดวงตาไว้หนามาก ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ผู้แปลเชื่อมั่นว่า หนังสือเล่มนี้จะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้แก่ท่านได้บ้าง

ในหนังสือนี้ กล่าวถึงการปฏิบัติวิปัสสนาแบบพม่าไว้อย่างละเอียด แต่ท่านที่ประสงค์จะปฏิบัติสติปัฏฐานแบบตรงตามพระสูตร หนังสือเล่มนี้ก็อธิบายอานาปานสติไว้ให้

บางท่านอาจไม่เต็มใจในการปฏิบัติแบบยุบหนอ-พองหนอของพม่า โดยมีความเห็นว่า เป็นคำสอนที่ไม่มีในพระพุทธพจน์ ตัวผู้แปลเองก็เคยคิดเช่นนั้น แต่เมื่อได้ศึกษาพุทธธรรมมากขึ้น นานขึ้น จึงเข้าใจความมุ่งหมายของท่านอู นารถมหาเถร

การฝึกอบรมอานาปานสติ ถ้าปฏิบัติถูกทาง จิตจะเข้าสู่ฌานได้ง่ายกว่าการกำหนดอาการเคลื่อนไหวของหน้าท้อง เพราะการกำหนดตรงจุดกระทบของลมหายใจเข้าออก มีพื้นที่แคบ จิตจึงนิ่งง่าย แต่การกำหนดการ

เคลื่อนไหวของหน้าท้อง จิตทำงานในพื้นที่กว้างขวางมาก จิตจึงเข้าสู่ฌานยากมาก แต่กระนั้นก็ยังสามารถระงับนิวรณ์ลงไป พอเพียงแก่การที่ปัญญาจะพิจารณาเห็นการเกิดดับของรูป-นามได้ ดังนั้น การกำหนดการเคลื่อนไหวของหน้าท้องจึงป้องกันอันตรายจากการเข้าไปติด หลงใหลในฌาน ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติอานาปานสติ สำหรับพวกเราที่ขาดกัลยาณมิตรผู้เชี่ยวชาญ จริงๆ แล้ว ย่อมมองเห็นความดีของการปฏิบัติแบบยุบหนอ-พองหนอ ที่ตรงนี้ ดังนั้น ขออย่าเกิดความคลางแคลงใจในการปฏิบัติแบบกำหนดการเคลื่อนใหวหน้าท้องต่อไปอีกเลย[๑๐๓]

พระญาณโปนิกเถระ ได้อธิบายวิธีจับอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ไว้ว่า

ในการปฏิบัติวิปัสสนา เมื่อผู้ปฏิบัติมีความชำนาญ (ในการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก) ถึงขั้นสงบระงับแล้ว เขาจะเกิดความรู้ในความจริงที่ว่ามีกระบวนการ ๒ อย่างเกี่ยวข้องอยู่ในการหายใจเข้า-ออก คือ กระบวนการหายใจ (รูป) ของการหายใจ หรือการเคลื่อนไหวของ**ท้อง** กับกระบวนการของจิต (นาม) ซึ่งเป็นตัวผู้รู้รูป (รู้การกระทบของลมหายใจ หรือการเคลื่อนไหวหน้าท้อง) ถึงแม้ว่าโดยทฤษฎี ความที่กล่าวมานี้จะชัดเจนอยู่แล้ว แต่ก่อนที่จิตจะบรรลุถึงขั้นชำนาญในการเข้าสมาธิ จิตจะต้องเกี่ยวเนื่องอย่างเต็มที่กับอารมณ์ที่กำหนดเพื่อจะได้รู้ชัดในกิจกรรมของจิตเอง ถ้าความรู้ในกระบวนการทั้ง ๒ นี้แรงมากโดยการฝึกทำบ่อย ๆ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างสม่ำเสมอ ก็คือความก้าวคู่กันไปของปรากฏการณ์ทางกายและทางจิต (รูปและนาม)

เมื่อพากเพียรเรื่อย ๆ ไป ก็มาถึงคราวที่ช่วงปลายของลมหายใจครั้งหนึ่ง ๆ หรือช่วงปลายของการเคลื่อนไหวหน้าท้องครั้งหนึ่ง ๆ ปรากฏชัดเจนเต็มที่ ในขณะที่ช่วงอื่น ๆ กลับปรากฏเพียงจาง ๆ เส้นแบ่งแยกระหว่างช่วง

---

[๑๐๓] เรื่องเดียวกัน. หน้า (๒๖)

สุดท้ายของลมหายใจครั้งหนึ่ง ๆ หรือการเคลื่อนไหวของหน้าท้องครั้งหนึ่ง ๆ กับช่วงเริ่มต้นของการหายใจหรือการเคลื่อนไหวหน้าท้องครั้งต่อไปจะปรากฏอย่างชัดเจน ความจริงที่ปรากฏในรูป ความดับไป จะประทับฝังลึกในใจของผู้ปฏิบัติ ณ จุดนี้ ก็อีกเช่นกัน ความก้าวหน้าต่อไปเป็นอันหวังได้

สองขั้นนี้ อันได้แก่ความก้าวคู่กันไปของปรากฏการณ์**รูป** และ**นาม** และความปรากฏเด่นชัดของช่วงท้ายของลมหายใจ (หรือการเคลื่อนไหวของหน้าท้อง) ก็คือความก้าวหน้าไปตามธรรมชาติของการปฏิบัติกรรมฐาน ความก้าวหน้านี้ไม่สามารถเป็นไปโดย ความจงใจ ในขณะที่กระบวนการสังเกตกำลังดำเนินไปนี้ จะเกิดขึ้นเอง ด้วยการปฏิบัติอย่างขยันขันแข็ง ในวิธีการสอนด้วยคำพูด อาจารย์วิปัสสนาจะไม่กล่าวถึงขั้นตอนที่ศิษย์ยังไม่บรรลุถึง แต่ในการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นนี้ จำต้องเขียนบอกไว้ เพื่อเป็นเครื่องหมายชี้แนวทางเดิน หรือเป็นเกณฑ์วัดความก้าวหน้า ในการปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติที่ไม่มีครูผู้ชำนาญให้คำแนะนำส่วนตัว ซึ่งความจริงแล้วการมีครูผู้ชำนาญให้คำแนะนำย่อมให้ผลมากกว่า แต่สำหรับผู้ปฏิบัติที่เอาจริงเอาจัง ก็ย่อมสามารถก้าวหน้าไปได้อย่างดีโดยลำพังความพากเพียรของตนเอง หากได้ใช้ความเฝ้าสังเกตและพิจารณาตรวจสอบการปฏิบัติของตนอยู่เสมอ[๑๐๔]

---

[๑๐๔] พระญาณโปนิกเถระ , **หัวใจกรรมฐาน**, ๒๕๔๕ หน้า ๑๒๖-๑๓๑.

พระญาณโปนิกเถระ ได้เล่าความเป็นมาของการเจริญสุทธวิปัสสนาในพม่า ไว้ว่า

เมื่อต้นศตวรรษนี้เอง ภิกษุชาวพม่า ชื่อว่า อู นารทะ (U Narada) ซึ่งเป็นผู้มีใจโน้มน้อมมุ่งมั่น เพื่อการแจ้งสัจจะในคำสอนตามที่ได้ศึกษามา ได้กระตือรือร้นในการค้นคว้าแสวงหาวิธีปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งจะสามารถให้บรรลุได้โดยตรงถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด โดยไม่มีเครื่องเหนี่ยวรั้ง รุ่มรามปราศจากสิ่งประกอบจุกจิกปลีกย่อยทั้งหลาย ท่านท่องเที่ยวไปทั่วประเทศ พบอาจารย์หลายท่านผู้ปฏิบัติกรรมฐานอย่างเข้มงวด แต่ก็ไม่ได้รับคำแนะนำที่น่าพอใจ ขณะที่ยังคงแสวงหาอยู่ก็พบถ้ำ ๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นถ้ำที่ฝึกกรรมฐานที่มีชื่อเสี่ยงแห่งหนึ่ง ณ ภูเขาซาแกง (Sagaing) ในตอนเหนือของประะเทศพม่า และพบพระภิกษุรูปหนึ่งผู้มีชื่อเสียงร่ำลือกันว่าเป็นผู้เข้าถึงอริยมรรค ซึ่งเที่ยงต่อการที่จะได้บรรลุความหลุดพ้นขั้นสูงสุดอย่างแน่นอน เมื่อพระคุณเจ้า อู นารทะ ตั้งคำถามต่อท่าน ท่านก็ย้อนถามกลับมาว่า "ทำไมท่านจึงไปแสวงหาภายนอกคำสอนของพระบรมครู สติปัฏฐานทางสายเดียว พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงสอนไว้หรือ"

อู นารทะ จับเอาคำให้นัยนี้แล้ว ก็กลับไปศึกษาในพระสูตรอีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งคำอธิบายที่สืบกันมา พิจารณาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง ในที่สุดท่านก็สามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของพระสูตร ผลสำเร็จที่ได้จากการปฏิบัติทำให้ท่านมั่นใจว่า ตัวท่านได้พบสิ่งที่แสวงหาแล้ว เป็นวิธีการที่ชัดเจนและได้ผลในการฝึกจิตเพื่อการรู้แจ้งอย่างสูงสุด จากประสบการณ์ของท่านเอง ท่านก็พัฒนาหลักการและรายละเอียดในการปฏิบัติ ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานสำหรับผู้ที่เจริญรอยตามท่าน ไม่ว่าจะเป็นศิษย์ของท่านโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม เพื่อการตั้งชื่อวิธีการฝึกที่พระคุณเจ้า อูนารทะ นำมาปฏิบัติ โดยเอาหลักการของสติปัฏฐานมาใช้ได้อย่างชัดเจนจำเพาะและลงถึงตัวหลักแท้ ๆ เราขอเสนอให้เรียกวิธีนี้ว่า "วิธีสติปัฏฐานแบบพม่า" ซึ่งมิได้หมายความว่าเป็นการประดิษฐ์ขึ้นของชาวพม่า แต่เพราะเหตุว่าใน

ประเทศพม่า การปฏิบัติตามแบบโบราณได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาปฏิบัติกันอย่างได้ผล และเข้มแข็งจริงจัง

สานุศิษย์ของพระคุณเจ้า อู นารทะ ได้เผยแพร่ความรู้วิธีนี้ทั่วไปทั้งในพม่าและประเทศพุทธศาสนาอื่นๆ และมีคนจำนวนมากได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงโดยก้าวหน้าไปตามแนวทาง ด้วยวิธีนี้ พระคุณเจ้า อู นารทะ มหาเถระซึ่งในประเทศพม่ารู้จักกันดียิ่งในนามว่า เชตวัน หรือ มิงกุน สายะดอ (Jetavan or Mingun Sayadaw) ถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่ออายุได้ ๘๗ พรรษา หลายคนเชื่อว่าท่านได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว

เป็นที่น่าปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ในประเทศพม่าทุกวันนี้ การปฏิบัติการสอนสติปัฏฐานเจริญงอกงามและให้ผลมากเป็นที่น่าสังเกต ทำให้เกิดข้อเปรียบเทียบที่ต่างชัดกับกระแสคลื่นของวัตถุนิยมซึ่งกำลังระบาดไปทั่วโลก ทุกวันนี้สติปัฏฐานเป็นพลังอย่างแรงในชีวิตทางศาสนาของพม่า มีศูนย์ฝึกปฏิบัติธรรมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในประเทศ มีประชาชนหลายพันคนได้เข้ารับการอบรมการปฏิบัติสติปัฏฐานแบบเข้มงวด ในหลักสูตรเหล่านี้มีผู้เข้ารับการอบรมทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ทั่วไป เป็นสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงปัญญาอันเจริญแก่กล้าของรัฐบาลพม่าภายในการนำของนายกรัฐมนตรี อูนุ ซึ่งหลังจากประเทศพม่าได้รับอิสรภาพแล้วไม่นาน ก็ทำการส่งเสริมสนับสนุนศูนย์ปฏิบัติธรรมเหล่านี้ โดยท่านมีความซาบซึ้งในใจว่าจิตที่ได้รับการฝึกแล้วจะเป็นทรัพยากรของประเทศ ที่มีคุณค่าในการดำเนินชีวิตทุกแบบทุกชนิด

ขณะนี้อาจารย์สติปัฏฐานที่เด่นมากได้แก่ ท่านมหาสีสะยาดอ หรือ อู โสภณมหาเถระ (Venerable Mahasi Sayadaw หรือ U Sobhana Mahathera) ซึ่งการที่ท่านทำการสอนด้วยตนเองในหลักสูตรกรรมฐานก็ดี เขียนหนังสือและเทศนากล่าวบรรยายก็ดี ได้ก่อให้เกิดประโยชน์มากแก่ความก้าวหน้าของการปฏิบัติในประเทศพม่า คนหลายพันคนได้รับประโยชน์

จากคำแนะนำที่ฉลาดและชำนาญของท่าน ชายและหญิง ทั้งหนุ่มสาวและเฒ่าชรา ทั้งคนจนและคนมี ทั้งนักปราชญ์และคนธรรมดา ต่างก็เข้ามาฝึกปฏิบัติด้วยความกระตือรือร้นเอาจริงเอาจังและก็ได้รับผลทั่วกัน เพราะพระคุณอันเริ่มแรกจากความพากเพียรของพระคุณเจ้า มหาสี สะยาดอ และศิษย์ของท่าน การฝึกวิปัสสนาด้วยวิธีนี้ ได้แพร่ขยายเข้าไปสู่ประเทศไทยและศรีลังกา และมีการเตรียมการจัดตั้งศูนย์วิปัสสนาขึ้นในประเทศอินเดีย

พระญาณโปนิกเถระ ได้เล่าประสบการณ์การเจริญสุทธวิปัสสนาตามคำแนะนำ ของท่านมหาสีสะยาดอ (พระโสภณมหาเภระ) ไว้ว่า

“ตอนต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึงหลักสูตรการปฏิบัติกรรมฐานแบบเข้มงวดด้วยสติปัฏฐาน การฝึกอบรมจัดที่สำนักวิปัสสนา Thathana นครร่างกุ้ง ประเทศพม่า ภายใต้การแนะนำของท่าน มหาสีสะยาดอ (อู โสภณมหาเถระ)

หลักสูตรการปฏิบัติที่ศูนย์แห่งนี้ ปกติใช้เวลา ๑ - ๒ เดือน เมื่อพ้นระยะนี้แล้ว ผู้ฝึกก็กลับไปปฏิบัติต่อตามภูมิลำเนาของตน โดยปรับใช้ให้เข้ากับสภาพชีวิตของแต่ละคน ระหว่างการฝึกปฏิบัติที่เข้มงวด ผู้ฝึกไม่ได้รับอนุญาตให้อ่านหรือเขียนหนังสือหรือทำงานอื่นใดทั้งสิ้น นอกจากการฝึกกรรมฐาน และกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน การพูดจำกัดให้มีน้อยที่สุด ช่วงที่ปฏิบัติที่นั่นผู้ปฏิบัติที่เป็นคฤหัสถ์จะต้องรักษาศีลแปด ซึ่งรวมถึงการละเว้นจากอาหารขบเคี้ยว (รวมทั้งอาหารเหลวบางอย่าง เช่น นม) หลังเวลาเที่ยงวัน

ข้อเขียนสั้น ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติกรรมฐานอย่างที่เขียนไว้ ณ ที่นี้ แม้จะกล่าวเฉพาะขั้นเริ่มต้นจริง ๆ เท่านั้นก็ตาม ก็ไม่สามารถใช้แทนคำแนะนำเป็นส่วนตัวจากครูผู้ชำนาญ ซึ่งสามารถให้ข้อพิจารณาที่สมควรตรงกับความต้องการ และตามอัตราความก้าวหน้าในการปฏิบัติของศิษย์แต่ละคน เพราะฉะนั้นข้อเขียนต่อไปนี้จึงมีความมุ่งหมายเฉพาะผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าไปฝึกอบรมจากวิปัสสนาจารย์ผู้ชำนาญ ความจริงบุคคลประเภทนี้มีเป็น

จำนวนมากทั้งในตะวันตกและตะวันออก จึงทำให้ผู้เขียนจำต้องเสนอข้อเขียนเหล่านี้ไว้ทั้งที่ยังมีข้อบกพร่อง โดยถือเป็นภาคปฏิบัติที่ผนวกไว้กับเนื้อหาส่วนใหญ่ของหนังสือนี้

หลักการพื้นฐานของสติปัฏฐานมีอยู่ว่า ผู้ฝึกจะต้องยึดเอาประสบการณ์ของตนเองเป็นหลักในการปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นไปทีเดียว เขาควรเรียนรู้ให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็น และควรจะเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยตนเอง เขาไม่ควรได้รับอิทธิพลจากผู้อื่นที่มาแนะนำหรือชักจูงให้ ในสิ่งที่เขาอาจจะเห็นหรือหวังว่าจะเห็น เพราะฉะนั้นการเข้าฝึกปฏิบัติตามหลักสูตรที่กล่าวจึงไม่มีการอธิบายภาคทฤษฎี คงมีเฉพาะคำแนะนำง่าย ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องทำ และสิ่งที่ห้ามไม่ให้ทำในระยะเริ่มแรกของการปฏิบัติ เมื่อฝึกในระยะเริ่มแรกได้สักระยะหนึ่งสติจะคมขึ้น ผู้ปฏิบัติจะเริ่มรู้จักลักษณะของอารมณ์ในสติปัฏฐาน ซึ่งเขาไม่เคยสังเกตทราบมาก่อนเลย อาจารย์ก็จะพิจารณาเป็นราย ๆ ไป โดยอาจไม่พูด แต่จะแนะนำสั้น ๆ ถึงแนวทาง ที่ผู้ปฏิบัติจะต้องหันความสนใจไปหาเพื่อให้บังเกิดผล คำสอนเป็นลายลักษณ์อักษรมีข้อเสียเปรียบตรงที่ไม่สามารถแนะนำเช่นนั้นได้ ทั้งนี้เพราะคำแนะนำอย่างนี้ขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติแต่ละคน ตั้งแต่เริ่มการปฏิบัติ ถึงกระนั้น หากปฏิบัติตามคำแนะนำที่จะให้ต่อไปนี้อย่างถูกต้อง ทุกขั้นตอน ประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติเองจะเป็นครู นำตัวเขาก้าวหน้าไปอย่างปลอดภัย แม้จะยังคงเป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่าความก้าวหน้าในการปฏิบัติจะเป็นไปง่ายขึ้น หากมีครูผู้ชำนาญคอยควบคุม

ความสงบสุขุม เชื่อมั่นตนเอง และท่าทีที่เฝ้าคอยสังเกตตามดู เป็นลักษณะเฉพาะของการปฏิบัติกรรมฐานแบบนี้ ครูผู้สอนสติปัฏฐานที่แท้จะต้องสำรวมระวังเก็บงำความสัมพันธ์ของตนกับศิษย์ ต้องพยายามหลีกเลี่ยงการประทับใจศิษย์ ด้วยบุคลิกภาพ หรือทำให้ศิษย์กลายเป็นสาวกของตน เขาจะต้องไม่ใช้เครื่องมือใด ๆ ที่อาจนำให้เกิดการแนะตนเอง (Autosuggestion) การสะกดจิต หรือแม้แต่กระตุ้นทางอารมณ์ให้เกิดความ

ยินดีปราโมทย์ หากครูใช้วิธีการเช่นนี้สำหรับตัวเองหรือผู้อื่น ควรทราบว่าเขากำลังเดินทางอื่น ซึ่งไม่ใช่ทางสติปัฏฐาน

วิธีการที่วางแนวไว้ในนี้เป็นแบบที่เรียกว่า วิปัสสนาล้วน (สุกขวิปัสสนา) ซึ่งเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาแบบที่มุ่งให้เห็นแจ้งแทงตลอดโดยเฉพาะล้วนๆ และโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องบรรลุถึงฌานมาก่อน วิธีนี้ในระยะแรกมุ่งอยู่ที่การพิจารณากระบวนการของกาย (รูป) และจิต (นาม) (นามรูปปริจเฉท) ภายในชีวิตร่างกายของตน ด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง ความรู้ในธรรมชาติของกระบวนการเหล่านี้จะคมเฉียบมากขึ้น สมาธิจะมีพลังมากขึ้น จนถึงระดับใกล้หรือเฉียดฌาน ที่เรียกว่า อุปจารสมาธิ อุปจารสมาธินี้จะส่งผลให้วิปัสสนาลึกมาก จนหยั่งเห็นลักษณะทั่วไปของสภาวะทั้งหลาย ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน และจะค่อย ๆ นำเข้าสู่การบรรลุภาวะแห่งอริยบุคคล (มรรค ผล) จนกระทั่งถึงการหลุดพ้นในขั้นสุดท้าย การเดินเข้าสู่เป้าหมายสุดท้ายจะต้องผ่านขั้นต่างๆ แห่งความบริสุทธิ์ ๗ ขั้น (วิสุทธิ ๗) ตามที่ได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรคของท่านพุทธโฆษะ[๑๐๕] ..ฯลฯ..

พระญาณโปนิกเถระ ได้อธิบายกำหนดอารมณ์พอง-ยุบ ไว้ว่า

ในการเจริญวิปัสสนานั้น..กำหนดการเคลื่อนไหวของหน้าท้องที่มีอาการขึ้นลง อย่างสม่ำเสมอ อันเป็นผลมาจากการหายใจ ควรเข้าใจว่าการปฏิบัตินั้นไม่ใช่คิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของหน้าท้อง แต่เป็นการกำหนดที่กระบวนการทางกายนั้น โดยรู้ในการขึ้นและลง (พองและยุบ) อย่างสม่ำเสมอทุกขั้นตอน ถึงแม้ลมหายใจจะเป็นต้นเหตุของการเคลื่อนไหวที่หน้าท้องก็จริง แต่ความใส่ใจที่กำหนดการเคลื่อนไหวนี้ อย่าเข้าใจว่าเป็นวิธีการแบบหนึ่งของการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก (อานาปาน

---

[๑๐๕] พระญาณโปนิกเถระ, **หัวใจกรรมฐาน**, ๒๕๔๕ ,หน้า ๙๘-๑๐๐.

สติ) ในการปฏิบัติแบบนี้ อารมณ์ที่สติจับไม่ใช่ลมหายใจ แต่จับที่อาการพอง-ยุบตามที่รู้ได้ โดยแรงกดและดับเบาๆ

ถึงแม้ในคัมภีร์พุทธศาสนาส่วนมากกล่าวถึงการปฏิบัติแบบสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป แต่ก็พบได้ถึงวิธีการปฏิบัติที่เรียกกันว่า วิปัสสนาล้วนๆ (สุทธวิปัสสนา) ซึ่งเป็นวิธีการเฉพาะและโดยตรง โดยไม่ต้องได้ฌานมาก่อน[๑๐๖]

[๑๐๖] พระญาณโปนิกเถระ , **หัวใจกรรมฐาน**, ๒๕๔๕ ,หน้า ๑๐๙-๑๒๕.

บทที่ ๙

บรรลุโสดาบันในชาตินี้

เนื้อหาในบทนี้ จะดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้น มุ่งอธิบายวิธีปฏิบัติเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ฉะนั้น จึงไม่เน้นย้ำหลักการในคัมภีร์มากนัก แต่บอกวิธีปฏิบัติเพื่อการฝึกฝนอบรมกาย ใจ ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ฯลฯ โดยตรง อาจทำให้ผู้สนใจศึกษาบางท่าน เข้าใจไปว่า "นอกตำรา นอกคัมภีร์ ไม่ถูกตรงตามพุทธวจนะ"[๑]

ผู้เขียนขอยืนยันว่า แม้หลักการเบื้องต้นจะดูเหมือนว่า ว่าไปตามครูบาอาจารย์ คิดนึกกันไปเอง แต่เมื่อผู้ปฏิบัติได้เพียรปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นในขันธสันดานได้จริงแล้ว ก็จะประจักษ์แจ้งแก่ตนเองว่า ผลที่เกิดขึ้นล้วนถูกตรงตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มรรคมีองค์ ๘ โพชฌงค์ ๗ ทั้งสิ้น

มีลำดับเนื้อหา เพื่อความเข้าใจในแนวปฏิบัติและวิธีปฏิบัติ ดังนี้

๙.๑ การบรรลุโสดาบัน

ผู้ปฏิบัติธรรมหลายท่านเข้าใจว่า การปฏิบัติสมถภาวนาดีกว่าวิปัสสนาภาวนา เพราะสมถะฝึกแล้วทำให้เหาะได้ รู้ใจคนอื่นได้ เสกมนต์คาถาอาคมได้ ส่วนวิปัสสนาล้วนๆ ทำเช่นนั้นไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติสมถกรรมฐานก็ยังเป็นเพียงปุถุชนที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด หาที่สุดของภพชาติไม่ได้ ยังต้องตกอบายภูมิ ทรมานในนรกอีกนับชาติไม่ถ้วน ส่วนผู้ปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ นั้น ถึงแม้จะเหาะไม่ได้ เสกคาถาไม่ขลัง แต่ก็เหลือ

---

[๑] ดูพระพุทธวจนะ ยืนยันในเรื่องนี้ได้ใน : ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒.

ภพชาติเพียงแค่ ๗ ชาติเป็นอย่างยิ่ง และตั้งแต่ชาตินี้เป็นต้นไปก็จะไม่ตกอบายภูมิอีกเลย ไม่ว่าอดีตเคยทำบาปอกุศลไว้มากมายปานใดก็ตาม

ผลจากสมถะไม่ว่าจะเป็นฌานสมาบัติหรืออภิญญาก็ตาม ยังเป็นเพียงโลกีย์[๒] เป็นของปุถุชน เสื่อมถอยได้ เช่น ฤทธิ์ที่พระเทวทัตได้[๓] เจโตวิมุตติของพระโคธิกะ[๔] ฌานสมาบัติของพวกฤาษีและนักบวชในศาสนาต่างๆ เป็นของมีมาก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า[๕] เป็นของมีได้ในลัทธิภายนอก[๖] มิใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้อย่างแท้จริง นักบวชบางลัทธิสามารถทำสมาธิจนได้สมาบัติ ๘ แต่ยังมีมิจฉาทิฏฐิเกี่ยวกับเรื่องอัตตา และยึดถือในอรูปฌานนั้นว่าเป็นนิพพานก็มี[๗] ลัทธิเช่นนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ

ยุคปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า ตัดแต่งพันธุกรรมสัตว์และพืชได้ (GMO) เอายีนด้อยออกไป ทำให้สัตว์และพืชนั้นๆ ทนโรค ทนแล้งได้ดี ..แล้วในชีวิตเราที่เคยทำผิดทำพลาดกันมาทุกคน อะไรคือยีนด้อยในจิตวิญญาณที่ทำให้เรา ยังต้องไปตกนรกหมกไหม้ และจะกำจัดยีนด้อยชนิดนี้ได้อย่างไร

ในเรื่องนี้ หากตอบไปก็เป็นเพียงการกล่าวอ้างเอาเอง จึงขอตอบด้วยหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยสรุป คือ กิเลสที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องตกนรก ได้แก่ **มิจฉาทิฏฐิ** ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่ามีคติ ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรก หรือกำเนิดเดรัจฉาน[๘] เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว

---

[๒] ดูรายละเอียด วิสุทฺธิ. (บาลี)๒/๑๙๕,๑๙๗.

[๓] ดูรายละเอียด วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๕๕/๑๖๑

[๔] ดูรายละเอียด วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕.

[๕] ดูรายละเอียด ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๒๘๓, ม.มู.(ไทย) ๑๒/๓๑๗/๓๒๐.

[๖] ดูใน ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๕๗๓.

[๗] ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐/๒๒, ที.สี.(ไทย) ๙/๕๐/๔๗, ขุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๔/๖๙.

[๘] ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

ย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก[๙] บุคคลผู้มีปัญญาทราม ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก”[๑๐]

มิจฉาทิฏฐิกิเลสนี้ กำจัดให้สิ้นซากได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณเพียงเท่านั้น[๑๑] ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับมิจฉาทิฏฐิ คือโสดาปัตติมรรค เท่านั้น[๑๒] ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“บุคคลเมื่อรู้-เห็นจักขุโดยความไม่เที่ยง ..เห็นรูปโดยความไม่เที่ยง .. เห็นจักขุวิญญาณโดยความไม่เที่ยง ..เห็นจักขุสัมผัสโดยความไม่เที่ยง จึงละมิจฉาทิฏฐิได้ ฯลฯ เมื่อรู้-เห็นแม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข หรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความไม่เที่ยง (โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา) จึง**ละมิจฉาทิฏฐิได้** บุคคลเห็นอย่างนี้ จึงละมิจฉาทิฏฐิได้ (พระโสดาบัน)”[๑๓]

เมื่อบรรลุโสดาบันแล้ว เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ ประหาณมิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เจตนาที่จะละเมิดศีล ๕ ไม่มีอีกแล้ว[๑๔] เปรียบเหมือนพืช GMO ที่ถูกตัดแต่งยีน**ด้อย**ออกไปแล้ว งูพิษที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ถึงจะมีความเกรี้ยวกราดอยู่ แต่ก็ทำร้ายใครไม่ได้อีก

พระโสดาบันแม้จะมีความโกรธอยู่ แต่ก็ไม่คิดอาฆาตทำร้ายใคร แม้มีความโลภอยู่ก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะมีความหลงอยู่แต่ก็ไม่คิดแสวงหาโลกียสุขด้วยการเสพสุราของมึนเมา แม้ยังต้องอยู่ท่ามกลางโลก

---

[๙] ดูใน องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๙.

[๑๐] ดูใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๒/๓๗๙.

[๑๑] ดูใน องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๓๓๙)

[๑๒] ดูใน องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๕๔/๑๙๐.

[๑๓] ดูใน สํ.ส. (ไทย) ๑๘/๑๖๕/๒๐๐.

[๑๔] ดูใน องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

ธรรม ๘[๑๕] แต่ก็จะไม่ถูกเขี้ยวเล็บของโลกขบกัดอีกต่อไป การดำรงชีวิตอยู่ในโลกของพระโสดาบัน เปรียบเหมือนกับลิ้นงูในปากงู เพราะแม้ต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวพิษ แต่ไม่เคยโดนพิษทำร้ายเลยแม้สักครั้ง หรือเปรียบเหมือนฝ่ามือที่ไม่มีแผล คนลงในหม้อยาพิษ ย่อมไม่เกิดโทษ[๑๖]

พระโสดาบันจะบรรลุอรหันต์อีกไม่เกิน ๗ ชาติโดยอัตโนมัติ เมื่อบรรลุอรหันต์แล้ว ก็จะได้ประสบสุขในพระนิพพานอย่าง**ถาวร** ชนิดที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก เพราะเป็นบรมสุขที่ไม่เจือด้วยกามคุณ ๕ อีกต่อไป[๑๗]

กำลังสมาธิในการบรรลุโสดาบัน

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อบรรลุโสดาบัน แม้ล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และสมาธิไม่สมบูรณ์ ก็สามารถพอกพูนอินทรีย์ ๕ เจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้ เพราะจิตที่สงบชั่วขณะๆ ด้วยอำนาจสติและสัมปชัญญะอย่างต่อเนื่อง สามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้ คัมภีร์ฎีกาอธิบายว่า“น หิ ขณิกสมาธึ วินา วิปสฺสนา สมฺภวติ”[๑๘] คือ ต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทฐานจึงจะเจริญวิปัสสนาได้ มีพระพุทธวจนะยืนยันไว้ว่า

> ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำ**สมาธิพอประมาณ** มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย[๑๙]บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่

---

[๑๕] โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ๘ ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ดูใน องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

[๑๖] ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

[๑๗] ดูใน องฺ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

[๑๘] ดูใน ม.มู.ฏีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗. ดูเพิ่มเติมหน้า ๔๐๙.

[๑๙] อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

เหมาะสม(แก่มรรคผล)ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์[๒๐] สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า[๒๑]

พระโสดาบัน แม้ยังไม่สมบูรณ์ด้วยสมาธิ และปัญญา แต่ก็เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิสมบูรณ์แล้ว[๒๒] และได้บรรลุธรรมแล้ว[๒๓] หน่วงนิพพานมาเป็นอารมณ์ได้แล้ว และเป็นนิยตบุคคลที่มีความแน่นอน คือ ไม่ตกไปในอบายภูมิ ๔ อีกแล้ว และจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ในสมาธิ และปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพเบื้องหน้า อีกไม่เกิน ๗ ชาติ อย่างแน่นอน[๒๔]

๙.๒ วิธีปฏิบัติสุทธวิปัสสนา

๑) หลักปฏิบัติเบื้องต้น

๑. ปฏิญาณตนมอบกายถวายชีวิตต่อพระพุทธเจ้า ขอปฏิบัติสติปัฏฐานเพื่อความพ้นทุกข์อย่างเต็มที่ เต็มเวลา ด้วยการเอาชีวิตเข้าแลก

๒. ขอขมาพระรัตนตรัย น้อมจิตขอขมาว่า “หากแม้นข้าพเจ้า เคย

---

[๒๐] อาบัติปาราชิก ๔ ดูใน องฺ.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

[๒๑] องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

[๒๒] ความถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฏฐิ ๕ ประการ คือ (๑) กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ (๒) ฌานสัมมาทิฏฐิ (๓) วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ (๔) มัคคสัมมาทิฏฐิ (๕) ผลสัมมาทิฏฐิ (องฺ.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๕/๗๑)

[๒๓] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. ชื่อว่า อปรามัฏฐะ เพราะตัณหาและทิฏฐิไม่เกาะเกี่ยว และเพราะใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

[๒๔] ไม่ตกไปในอบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน องฺ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

สบประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า ด้วยกายกรรมก็ดี ด้วยวจีกรรมก็ดี ด้วยมโนกรรมก็ดี รู้ตัวก็ดี ไม่รู้ตัวก็ดี ขอโทษล่วงเกินนั้นจงหมดสิ้นไปอย่าได้เป็นบาปกรรมขวางกั้นการปฏิบัติ และขอให้ข้าพเจ้าสามารถปฏิบัติธรรมตามทางสติปัฏฐาน ๔ ได้ราบรื่น และบรรลุถึงมรรคผลนิพพานโดยเร็ว ด้วยเทอญ”

- ขอขมาครู อุปัชฌาย์ อาจารย์

- ขอขมาบิดามารดา (ภิกษุไม่ต้องขอขมา) ตั้งอธิษฐานจิตว่า

“ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้นข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ขอท่านเหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกินและอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด”

- ขอขมาผู้มีคุณศีล คุณธรรม หรือบุคคลอื่นๆ ที่รู้ตัวว่าอาจจะเคยล่วงเกินไว้

หมายเหตุ หากเป็นโทษล่วงเกินที่ได้กระทำต่อครูอาจารย์ บิดามารดาในปัจจุบันชาตินี้ หากบุคคลผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ให้ไปขอขมาต่อหน้าท่านด้วยตนเอง หากไม่มีชีวิตอยู่แล้ว หรือไม่สามารถไปได้ก็ให้ขอขมา ณ ที่อยู่ของตนโดยน้อมจิตส่งไปขอขมา

๓. เจริญจตุรารักขกรรมฐาน คือ เจริญพระพุทธคุณ ๒ นาที เจริญเมตตาภาวนา ๕ นาที เจริญอสุภะ (กายคตาสติ) ๒ นาที เจริญมรณานุสสติ ๒ นาที

แผ่เมตตาส่งจิตออกไปว่า “ขอเทพยดาที่ปกปักรักษาข้าพเจ้า บิดามารดา ครูบา-อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ปราศจากความทุกข์ใจ ปราศจากความทุกข์กาย ขอจงอยู่เป็นสุขๆ เถิด”

หมายเหตุ ให้น้อมจิตแผ่เมตตาออกไปยังสัตว์ทั้งหลายทั้งหมด ทุกชั้น ทุกภพ ทุกภูมิ ทั้งที่เป็นศัตรู ที่เป็นมิตร และที่เป็นกลางๆ อย่างไม่แบ่งแยก อย่างไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตาจิต คือจิตปรารถนาให้เป็นสุขอย่างแท้จริง

คำอธิษฐานตั้งจิตปรารถนา : "ด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้ถวายทาน รักษาศีล เจริญสมถะ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ได้กระทำแล้วจนถึงวันนี้ ขอจงเป็นปัจจัยอุดหนุนให้ข้าพเจ้าบรรลุมรรค ผล นิพพานด้วยเทอญ"

๔. วันแรก หลังจากการนั่งแต่ละบัลลังก์ หากต้องการอุทิศส่วนกุศล/แผ่เมตตาก็ทำได้ อุทิศส่วนกุศลว่า : "ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าได้กระทำมาแล้วทั้งหมดในวันนี้ ทั้งทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอจงมีส่วนในกุศลนี้เสมอกัน เมื่อได้รับแล้วขอจงมีความสุขกาย สุขใจ อยู่เป็นสุขๆ เถิด สาธุ สาธุ สาธุ"

หมายเหตุ ให้อุทิศส่วนกุศลไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตาจิตปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลาย เป็นสุข พ้นทุกข์อย่างจริงใจ

๒) ฝึกกราบด้วยสติ ให้โยคีนั่งคุกเข่าเตรียมกราบ ส้นเท้าราบกับพื้นทั้งชายและหญิง (เพราะให้เวลาในการกราบนาน) เอามือขวา - ซ้ายวางคว่ำไว้ที่เข่าขวา - ซ้าย แล้วค่อยๆ พลิกฝ่ามือขึ้นทีละข้าง โดยพลิกข้างขวาก่อน พร้อมทั้ง**กำหนด**[๒๕] ด้วยสติว่า "พลิกหนอๆๆ" โดยจะต้องเอาจิตเข้า

---

[๒๕] กำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏในขณะปัจจุบันอย่าง***ใส่ใจ*** ก่อเกิดเป็นไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อย่างครบถ้วน คือ ความสำรวมของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิสีลสิกขา** ความตั้งใจมั่นของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิจิตตสิกขา** ความรู้ทั่วถึงของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิปัญญาสิกขา** ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๒๐/๒๙๘.

ไปรู้ด้วยว่ากำลังพลิกฝ่ามือ เสร็จแล้วให้ยกมือข้างขวาขึ้นช้าๆ พร้อมกำหนดว่า “ขึ้นหนอๆ” เมื่อยกมาถึงอกก็ให้กำหนดว่า “ถูกหนอ” ต่อจากนั้นเริ่มพลิกมือข้างซ้าย ทำเช่นเดียวกับข้างขวา ยกมือทั้งสองขึ้นพนมไว้ระหว่างอก แล้วยกขึ้นจรดที่หน้าผากระหว่างคิ้วทั้งสอง เมื่อเวลาจรดที่ระหว่างคิ้วแล้ว ต่อจากนั้น โน้มตัวลง (หัวแม่มือยังติดหน้าผาก) พร้อมกับกำหนดว่า “ก้มหนอๆ” กำหนดว่า “ลงหนอๆ” เมื่อถูกที่พื้นกำหนดว่า “ถูกหนอ” กำหนดเคลื่อนมือขวาไปทางขวา เคลื่อนมือซ้ายไปทางซ้าย “เคลื่อนหนอๆ” พลิกฝ่ามือคว่ำลงทีละข้าง กำหนดว่า “คว่ำหนอๆ” มือห่างกัน ๔ นิ้ว แล้วก้มศีรษะลง กำหนดว่า “ก้มหนอๆ” เมื่อศีรษะจรดพื้น กำหนดว่า “ถูกหนอ” โดยมีนิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้างอยู่ระหว่างคิ้ว ต่อจากนั้นนิ่งสงบอยู่ในอาการนั้น แล้วน้อมจิตเจริญพุทธคุณ ใช้เวลาประมาณ ๑ – ๓ นาที แล้วกำหนดจิต “อยากเงยหนอ” เวลาเงยก็กำหนดว่า “เงยหนอๆ” ต่อจากนั้นก็กราบแบบเดิมอีกครั้งที่ ๒ น้อมจิตเจริญธรรมคุณ ครั้งที่ ๓ น้อมจิตเจริญสังฆคุณ

หมายเหตุ ขณะกราบควรจะหลับตากราบจะดีมาก และให้ทำช้า ๆ กำหนดถี่ๆ ตั้งแต่ ๕-๑๐ หนอขึ้นไปจึงจะดี สติตามรู้อาการเคลื่อนไหวของมือและลำตัว ไม่ต้องสนใจสิ่งรอบข้าง ไม่ต้องสนใจว่าจะเสียเวลาไปเท่าไร เพราะขณะที่เรากราบพระอยู่ ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมเหมือนกัน ได้สติ สมาธิ ปัญญา และกั้นกิเลสได้เหมือนกัน

๓) ฝึกเดินจงกรม ยืนตัวตรง เอามือขวาจับข้อมือซ้าย ส้นเท้าทั้ง ๒ ชิดเสมอกัน ส่วนปลายเท้าแยกออกจากกันพอประมาณยืนถนัด(ประมาณ ๒-๓ นิ้ว) ศีรษะตั้งตรงไม่ควรเอียงซ้าย หรือเอียงขวา ให้ทอดสายตาไปประมาณ ๔ ศอก ศีรษะของผู้ปฏิบัติก็จะไม่ก้มและเงยจนเกินไป พอดีแก่การเดินจงกรมนาน ๆ เมื่อท่ายืนเรียบร้อยแล้ว ให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ความรู้สึกยืน ที่ร่างกาย อย่าให้สติออกไปจากร่างกาย ภาวนาว่า “ยืนหนอๆๆ” ๓ หน หรือจนกว่าจะพร้อมที่จะเดิน พร้อมกับมีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของรูปยืน ให้เห็นรูปของตัวเองยืนอยู่ตั้งแต่พื้นเท้าจนถึง

ปลายผม จากปลายผมถึงพื้นเท้า เห็นรูปยืนชัดคล้ายกับว่ามีกระจกใบใหญ่ทั้ง ๔ ด้านและทั้งข้างบน –ข้างล่าง เรียกว่าให้มีสติ กำหนดพิจารณารู้รูปยืนให้ชัดเจนดีแล้ว ให้ลืมตาประมาณกึ่งหนึ่ง(อย่าหลับตาเดิน) จากนั้นให้เคลื่อนสติไปจับอยู่เท้าขวา เดินช้าๆ พร้อมกับภาวนาอยู่ในใจว่า "ขวาย่างหนอ" ขณะที่ภาวนาในใจว่า "ขวา" ให้ยกเท้าขวาขึ้นพร้อมกัน ไม่ให้ก่อนไม่ให้หลังกัน ให้พร้อมกันพอดีๆ และให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าขวา ที่ยกขึ้นพร้อมกันไปด้วย เรียกว่าให้ครบองค์ ๓ คือ ๑) การยกเท้า ๒) ใจนึกคำบริกรรมว่า "ขวา" และ ๓) ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่ยกขึ้น ขณะว่า "ย่าง" ต้องเคลื่อนเท้าไปอย่างช้าๆ พร้อมกับลากเสียงยาวๆ และให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่ย่างพร้อมกันไปด้วย ในขณะที่จะว่า "หนอ" และขณะว่า "หนอ" เท้าต้องลงถึงพื้นพอดีกันกับคำบริกรรม ส่วนข้างซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

๔) ฝึกนั่งภาวนา เมื่อเดินครบเวลาที่กำหนดไว้ ก็กำหนดเดินไปยืนที่อาสนะสำหรับนั่ง ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้รูปยืน แล้วให้นั่งลง : โดยเวลานั่ง ให้ขยับเท้าขวาไปข้างหน้า ค่อยๆ ย่อตัวลง เอาเข่าซ้ายลงถึงพื้นก่อนตามด้วยเข่าขวา จะอยู่ในท่าคุกเข่า สำหรับภิกษุ สามเณรและอุบาสกให้เอาส้นเท้าซ้ายทับส้นเท้าขวา แล้วนั่งทับส้นลงไป เอามือขวาจับข้อเท้าขวา ขึ้นมาวางทับเท้าซ้าย เอามือขวาวางทับมือซ้าย หัวแม่มือชนกันหรือหัวแม่มือขวาทับหัวแม่มือซ้ายก็ได้ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น ทอดสายตาลงต่ำประมาณ ๑ วา หน้าของผู้ปฏิบัติจะไม่ก้ม ไม่เงยจนเกินไป จะพอดี และศีรษะ ลำคอไม่ควรให้เอียงซ้าย หรือเอียงขวา ควรตั้งให้ตรง ถ้าเป็นอุบาสิกาให้นั่งพับเพียบ สำหรับคนชรามากและผู้มีร่างกายไม่พร้อมก็ให้นั่งเก้าอี้ได้

ข้อสำคัญ : ตั้งแต่เริ่มนั่ง ย่อตัวลงจนกว่าจะนั่งเสร็จนี้ ให้ภาวนาว่า "ย่อหนอ" "ลงหนอ" "นั่งหนอๆๆ" ไปเรื่อยๆ พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณา รู้อาการนั่งนั้น ทุกขณะๆ ไปจนกว่าจะนั่งเรียบร้อย

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ให้หลับตาเอาสติมาจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวภายในท้อง ตรงที่รู้สึกได้ชัดที่สุด (เหนือสะดือประมาณ ๒ นิ้ว) เวลาหายใจเข้าท้องพองให้ภาวนาตามอาการของท้องที่พองขึ้นว่า “พองหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดีอย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของท้องพองว่า ต้นพอง กลางพอง สุดพองนั้น ว่ามีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะเดียวกันด้วย เวลาหายใจออกท้องยุบลง ให้ภาวนาตามอาการของท้องที่ยุบลงว่า “ยุบหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่ยุบนั้น ต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดีอย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของท้องยุบว่า ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ นั้นมีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะเดียวกันด้วย

วิธีนั่ง

๑. นั่งขัดสมาธิ (ควรนั่งแบบเรียงขา) ตั้งกายตรง คอตรง แต่ไม่เกร็ง

๒. เพ่งความรู้สึกไปที่อาการเคลื่อนไหวของท้อง

๓. จิตใจจดจ่อและแนบชิดที่อาการขึ้นๆ ลงๆ ของท้องพอง - ยุบ

๔. วางจิตกำหนดที่ตรงสะดือขณะที่กำหนดควรหลับตา

๕. ใช้จิตเพียรดูอาการเคลื่อนไหวบริเวณท้อง โดยปล่อยให้ท้องเคลื่อนไหวไปเอง ตามธรรมชาติ ไม่เกร็งท้อง

๖. ขณะที่ท้องพองขึ้นกำหนด บริกรรมในใจ ว่า "พองหนอ"

๗. ขณะที่ท้องแฟบลงกำหนด บริกรรมในใจ ว่า "ยุบหนอ"

๘. จิตที่รู้อาการพอง - ยุบ กับคำบริกรรม และสติที่ระลึกรู้ควรให้พร้อมกัน

สิ่งที่พึงเว้นขณะนั่งกำหนด

๑. ไม่นั่งตัวงอ เอนเอียง หรือก้มศีรษะ (เว้นแต่มีสภาพร่างกายเป็นเช่นนั้น)

๒. ไม่เปล่งเสียงหรือบ่นพึมพำในขณะกำหนดอาการพอง - ยุบ

๓. ไม่ควรลืมตาเพื่อสอดส่ายหาอารมณ์ภายนอก
๔. ไม่ควรพยายามเคลื่อนไหวร่างกายบ่อยจนเกินไป
๕. ไม่ควรนั่งพิงเก้าอี้ พนักพิง เสา (เว้นแก้สภาวะหรือที่จำเป็น)
๖. ไม่ควรนำคำบริกรรมที่ไม่ตรงตามสภาวธรรมที่เป็นจริงมาใช้
๗. ไม่ควรบังคับลมหายใจเข้า - ออก หวังให้เห็นอาการพอง-ยุบชัด

ข้อห้ามขณะนั่งกำหนด[๒๖]

๑. ห้ามเคลื่อนไหวขณะที่นั่งสมาธิ (นั่งนิ่งๆ)
๒. ห้ามลืมตา เพื่อสอดส่ายสายตา หาอารมณ์ภายนอก
๓. ห้ามนั่งตัวงอ ตัวเอียง พิงฝา-เสา นั่งท้าวแขนหรือก้มศีรษะ
๔. ห้ามเปล่งเสียงหรือบ่นพึมพำในขณะนั่งภาวนาพองหนอ-ยุบหนอ
๕. ห้ามบังคับลมหายใจเข้า–ออกแรงๆ หรือยาว, (ซึ่งผิดธรรมชาติ)

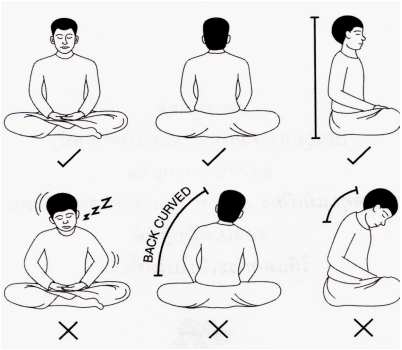

ผู้ปฏิบัติที่กำหนดอาการพอง - ยุบ ได้ยากควรกระทำ ดังนี้

การปฏิบัติธรรมควรเดินจงกรมก่อนแล้วกลับมานั่งสมาธิ ทุกครั้ง เพราะการเดินจงกรมส่งผลให้เกิดสมาธิเร็ว สมาธิอยู่ได้นานกว่าการนั่งกรรมฐาน ในขณะย่อตัวลงนั่งพึงกำหนดรู้สภาวะย่อตัวโดยบริกรรมว่า ลง

---

[๒๖] พระมหาทองมั่น สุทฺธจิตฺโต. **คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔.** (ฉบับปรับปรุงใหม่)., ๒๕๔๙,หน้า ๗๓.

หนอๆ พึงกำหนดรู้สภาวะการเคลื่อนไหวของกายทุกขณะๆ อิริยาบถที่มีการเคลื่อนไหว กำหนดจิตรู้รูปนั่ง ภาวนาว่า นั่งหนอๆ จิตแนบแน่นอยู่กับอาการปรากฏทางกาย กำหนดรู้สึกตัวทั่วพร้อมสม่ำเสมอ พร้อมกับกำหนดว่า “นั่งหนอ นั่งหนอ”

สำหรับผู้กำหนดพอง/ยุบไม่ได้ มีวิธีปฏิบัติดังนี้

๑. นั่งขัดสมาธิตามแบบที่ตนชอบ

๒. กำหนด นั่งหนอ พร้อมทำความรู้สึกตัวว่า ตนกำลังนั่งอยู่ คือ รู้อาการที่ตัวนั่งอยู่

๓. ขณะกำหนดรูปนั่ง ไม่ให้ตามดูรูปพรรณสัณฐาน เช่น ศีรษะ คอ หรือขา ส่วนใดส่วนหนึ่ง ให้กำหนดรู้อาการนั่งเท่านั้น

๔. กำหนดว่า ถูกหนอ พร้อมส่งความรู้สึกถูกต้องไปที่ก้นย้อยด้านขวา (หรือตรงที่กายสัมผัสชัดเจนส่วนใดส่วนหนึ่ง)

๕. ไม่ต้องสนใจลมหายใจหรืออาการพอง-ยุบ เพราะนั่งหนอ ถูกหนอไม่เกี่ยวกับลมหายใจ หรืออาการพอง-ยุบ

๖. นั่งหนอ ถูกหนอ จะใช้ต่อเมื่อกำหนดอาการพอง-ยุบไม่ชัดเจน หรือพอง-ยุบไม่มี

๗. ขณะที่กำหนด นั่งหนอ ถูกหนอ คำบริกรรมและความรู้สึกในอาการนั่ง และอาการถูก ต้องไปพร้อมกัน ไม่ท่องแต่ปากเท่านั้น ต้องรู้อาการด้วย

๘. ต้องกำหนดให้ได้จังหวะพอดี ไม่เร็วเกินไป ไม่ช้าเกินไป ให้เป็นธรรมชาติ

๙. สำหรับผู้ที่เคยทำ อานาปานสติ (กำหนดลมหายใจมาก่อน) ถ้ากำหนดพอง-ยุบไม่ได้ ให้กำหนดนั่งหนอ ถูกหนอไปก่อน แล้วค่อยกลับมากำหนดพอง-ยุบทีหลัง

๑๐. ถ้าพอง-ยุบปกติ ให้กำหนดว่า พองหนอ ยุบหนอ ถ้าพอง-ยุบ

เร็วขึ้นมาให้กำหนดเพียงว่า พอง-ยุบ ไม่ต้องใส่ “หนอ” ถ้าพอง-ยุบเร็วมาก ให้กำหนดว่า รู้หนอ ๆ หรือ รู้ๆๆ เพียงแค่รู้ไม่ต้องเร่งคำบริกรรมตามอาการพอง/ยุบที่เร็วนั้น

๕) คำบริกรรมว่า “หนอ”

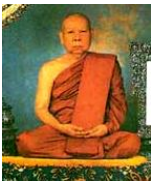

การกำหนดว่า “หนอ” เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่ขณิกสมาธิ คือ ถ้ากำหนดเพียงพอง-ยุบ คำบริกรรมกับอาการไม่พร้อมกัน ขณะกำหนดว่าพอง อาการพองยังไม่หมดแต่คำบริกรรมหมดแล้ว ทำให้จิตฟุ้งออกไปข้างนอก ถ้าใส่คำว่า“หนอ”ต่อท้าย ก็จะพอดีกับอาการ สมาธิที่ได้ก็จะมีกำลัง พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ได้บัญญัติใช้ก่อนและสอนศิษย์ยานุศิษย์สืบต่อมา ในภาษาพม่าใช้คำว่า “พองแด - เปงแด” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “พองอยู่ - ยุบอยู่” โดยเหตุที่ภาษาพม่ามักประกอบกิริยาคุมพากย์เหมือนภาษาบาลี จึงใช้ แด (อยู่) ควบคู่ไปกับคำว่า พอง-เปง ดังนั้น คำบริกรรมนั้นจึงมีสองคำว่า พองแด-เปงแด (พองอยู่-ยุบอยู่) อย่างไรก็ตามคนไทยทั้งประเทศคุ้นเคยกับคำว่า พองหนอ-ยุบหนอ คำบริกรรมนั้นมีประโยชน์เพื่อให้จิตจดจ่อมากขึ้น เป็นการเพิ่มวิริยะทางใจเพื่อไม่ให้ตามรู้อย่างผิวเผิน เปรียบเหมือนก้อนดินเหนียวที่ขว้างใส่ผนังด้วยกำลังแรง ย่อมกระทบถูกผนังและติดแน่น ถ้าถูกขว้างด้วยกำลังไม่เพียงพอ ก็อาจพุ่งไปไม่ถึงผนัง หรือแม้กระทบผนังก็ไม่ติดแน่น[๒๗]

คำนี้ พระธรรมธีรราชมหามุนี(โชดก ญาณสิทฺธิ) ท่านอธิบายว่า คำว่า “หนอ” มาจากคำบาลีว่า “วต” แปลว่า “หนอ” ก็ได้ แปลว่า ธรรมที่ทำสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นวัฏฏสงสาร ก็ได้ วิเคราะห์ว่า **วฏฺฏสํสารํ ตาเรตีติ วโต (ธมฺโม)** แปลว่า ธรรมใด ย่อมยังสรรพสัตว์ให้ข้ามวัฏฏสงสาร ฉะนั้น ธรรม

---

[๒๗] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสะยาดอ), **วิปัสสนานัย เล่ม ๑,** หน้า ๑๗๔.

นั้นชื่อว่า“หนอ” หมายถึง“สติปัญญา”[๒๘]

อนึ่ง พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) เคยเทศน์อธิบายสรุปความคำว่าหนอที่นำมาประกอบคำภาวนานั้น หมายถึง “สักแต่ว่า” เช่น เห็นหนอ หมายถึง สักแต่ว่าเห็น เมื่อเห็นแล้วก็ไม่ได้มีจิตใจผูกพันเกาะเกี่ยวสิ่งที่เห็นเป็นเพียงรูป การรู้ในใจเป็นนาม แต่การกำหนดรูปนามนั้นยังช้าไป หากใช้คำว่า หนอ จะเกิดสติรู้ได้เท่าทันเร็วกว่า หรืออย่างคำว่า เจ็บหนอ ก็หมายถึงสักแต่ว่าเจ็บ ทั้งนี้ย่อมโยงไปถึงความเข้าใจที่ว่า ความเจ็บย่อมมีกับแต่ละบุคคลเป็นธรรมดา จะได้ไม่ถือมั่น ไม่ใส่ใจ ความเจ็บจิตมุ่งจะเข้าสู่สภาวธรรมที่เกิดขึ้น จึงเป็นวิถีทางที่จะทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติขั้นสูงต่อไปได้[๒๙]

พระครูประคุณสรกิจ กล่าวถึง ประโยชน์ของคำว่า หนอ ที่ต่อท้ายมีอยู่ ๘ ประการ คือ

๑. ทำให้เกิดสังเวชได้ง่าย
๒. ทำให้เกิดสมาธิได้เร็ว
๓. เพิ่มกำลังของขณิกสมาธิ ได้แก่กล้าได้ง่าย
๔. ให้รู้ปัจจุบันได้เร็ว
๕. สติที่เกิดสามารถกำหนดรูปนามได้ชัด
๖. คั่นรูปนามให้ขาดระยะ
๗. ทำให้แยกรูปนามออกจากกันได้ง่าย
๘. ทำให้ไตรลักษณ์ปรากฏชัด[๓๐]

---

[๒๘]พระครูประสาทสังวรกิจ, **ธรรมะภาคปฏิบัติ, (**กรุงเทพ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

[๒๙] วริยา ชินวรรโณ และคณะ. วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗. หน้า ๒๕๒.

[๓๐]พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชิโนรโส),. การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของสำนักวิเวกอาศรม. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗. หน้า ๔๖.

๖) การส่ง-สอบอารมณ์

เมื่อผู้ปฏิบัติได้ฝึกเดินจงกรมระยะที่หนึ่ง ได้นั่งสมาธิตามที่กำหนดไว้ และได้เจริญสติให้ทันอารมณ์ปัจจุบัน ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถหลังจากนั่งสมาธิแล้ว ครูผู้ฝึกจะเป็นผู้ติดตามผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติ ให้ผู้ปฏิบัติเล่าถึงผลการปฏิบัติที่ทำไปแล้วให้กันและกันฟัง เมื่ออาจารย์ผู้สอนได้ทราบแล้วจะได้ชี้แนะสิ่งที่ควรแก้ไข หรือสั่งที่ควรจะทำต่อไป

วิธีรายงานอารมณ์

เพื่อเป็นการทดสอบผลของผู้ปฏิบัติ อาจารย์ผู้สอนจะสอบอารมณ์ในประเด็นต่าง ๆ เช่น

- สามารถกำหนดการเคลื่อนไหวอิริยาบถย่อยทั้งวันที่ผ่านมาได้อย่างต่อเนื่องหรือไม่
- จับสภาวะอาการ พอง-ยุบ อาการเดินได้หรือไม่
- รักษาทวารทางตาได้หรือไม่
- กำหนดสภาวะทางจิตและความนึกคิดได้หรือไม่
- กำหนดเวทนาได้อย่างไร
- กำหนดอาการทางทวารทั้ง ๖ ได้ทันหรือไม่ และได้ประสบการณ์อะไรจากการกำหนด
- ให้รายงานประสบการณ์ตามความเป็นจริง ไม่ใช่คิดเดาขึ้นเอง รายงานอารมณ์เท่าที่จำได้และปรากฏชัด อาจารย์จะได้ช่วยแก้ไขได้ตรงจุด
- การส่งอารมณ์ควรพูดเฉพาะเนื้อหาสาระประเด็นสำคัญๆ เท่านั้น เพื่อจะได้มีเวลาชี้แนะข้อควรปฏิบัติขั้นต่อไป

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) เคยเล่าเหตุการณ์การสอบอารมณ์ระหว่างพระอาจารย์กับโยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ไว้ว่า

พระอาจารย์ “เมื่อนิมิตมา วิธีถูกต้องให้กำหนดเห็นหนอ ๆ ๆ ถ้า ๓ หนหาย แสดงว่าสติสมาธิดีขึ้น ถ้ากำหนดเห็น

หนอๆ ๆ นิมิตหายช้า แสดงว่าสติสมาธิอ่อนใช้ไม่ได้ จะแก้อย่างไร ให้ลุกขึ้นเดินจงกรมใหม่ สมาธิไม่พอ”

“หลวงพ่อทำมากี่ปี”

พระโยคี “๔๓ ปี”

พระอาจารย์ “ไปถึงไหน”

พระโยคี “ถึงธรรมกาย”

พระอาจารย์ “ดี ดีแล้วหลวงพ่อ ต่อไปให้เดิน ๓๐ นั่ง ๓๐ ”

เมื่อไปสอบอารมณ์ใหม่

พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรบ้างหลวงพ่อ นั่งเห็นอะไรบ้าง”

พระโยคี “เห็นพระพุทธเจ้า จับมือถือแขนกันได้พูดคุยกันได้”

นี่ญาณ ๓ (สัมมสนญาณ) เราก็รู้แล้วท่านตอบไปตามเรื่อง นั่นเป็นอารมณ์ของสมถะ

พระอาจารย์ “ดีหลวงพ่อให้หลวงพ่อกำหนด เห็นหนอ ๆ ๆ นี้จะยกขึ้นสู่วิปัสสนา” เห็นหนอ ๆ ๆ ๘ หนหายนี้สมาธิอ่อนใช้ไม่ได้ ต้องเพิ่มให้เดิน ๔๐ นั่ง ๔๐ (นาที)”

พอเดิน ๔๐ นั่ง ๔๐ เวลาสอบอารมณ์วันหลัง

พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรหลวงพ่อ”

โยคี “เห็นพระสงฆ์เยอะ”

พระอาจารย์ “หลวงพ่ออยู่ที่ไหน”

โยคี “ผมก็นั่งอยู่กับท่าน”

นี่กรรมฐานรั่ว เราก็ไม่ว่า

พระอาจารย์ “ดีหลวงพ่อ แต่ให้กำหนด เห็นหนอ ๆ ๆ”

๖ หนหาย ดีขึ้นกว่าวานนี้หน่วยหนึ่ง แต่ยังใช้ไม่ได้ สมาธิยังไม่พอ ให้เดิน ๕๐ นั่ง ๕๐ นาที

พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรหลวงพ่อ (เดิน ๕๐ นั่ง ๕๐)”

พระโยคี “ธรรมกายมาบ่อย ๆ”

พระอาจารย์ "ดี ในประเทศไทยหลวงพ่อทำได้ดีมาก แต่ให้หลวงพ่อกำหนดครับ เห็นหนอ ๆ"

พระโยคี "เวลากำหนดเห็นหนอ ๆ พอเห็นหนอหนที่ ๓ นี่ขาดวับ ตกใจเลย จึงคิดได้ว่า โอ เรานี้เป็นขี้ข้าคนมาหลายสิบปีแล้ว ไม่เท่าไหร่ก็จะตาย"

พระอาจารย์ "ตรงที่มันขาดวับ ก็คือ ญาณที่ ๔ นั่นแหละ อุทยัพพยญาณ เห็นรูปนามเกิดดับจริงๆ ที่พิจารณาว่า เรานี้เป็นขี้ข้าของคนมาหลายสิบปีนี้ เป็นญาณที่ ๓ใช่จินตาญาณ ส่วนที่มันขาดวับ นั่นญาณ ๔ สภาวะธรรมที่หลงทาง ก็หลงทางอยู่ตรงนี้"

การที่ผู้ปฏิบัติกล่าวว่า ตนได้เห็นพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสาวกสถิตย์อยู่ในอายตนะนิพพาน หรือได้เห็นกายอรูปพรหม กายพระอริยบุคคลก็ดี จึงเป็นเพียงนิมิตที่เกิดจากสมาธิ ด้วยการนึกไปโน้มไป เป็นเพียงอารมณ์ของสมถะ มิใช่อารมณ์ของวิปัสสนา เพราะในวิปัสสนาญาณ ตั้งแต่อุทยัพพยญาณอย่างแก่ จนถึงปัจจเวกขณญาณไม่มีนิมิต มีแต่รูป-นามล้วน ๆ เป็นอารมณ์ปรมัตถ์ มิใช่อารมณ์บัญญัติ จึงเป็นบทพิสูจน์ให้เห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างอารมณ์ของสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในสมถกรรมฐานมีบัญญัติเป็นอารมณ์ ในวิปัสสนากรรมฐานมีปรมัตถ์เป็นอารมณ์ เรื่องของนิมิตเป็นเพียงผลระดับขั้นพื้นฐานของการเจริญทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุปกิเลสที่เกิดขึ้น หากไม่มนสิการให้ดีจะเกิดการชื่นชมหลงไหลหลงทาง เข้าใจว่าถึงเป้าหมายแล้ว แต่แท้ที่จริงยังห่างไกลนัก[๓๑]

---

[๓๑] มาลี อาณากุล. "การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อมน้อย กับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์". **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาศาสนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

๙.๓ หลักสูตรบันได ๗ ขั้น บรรลุโสดาบันในชาตินี้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ **ตลอด ๗ วัน** พึงหวังได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผล หรือจักเป็นอนาคามี"[๓๒] และยิ่งไปกว่านั้น ในคัมภีร์พระไตรปิฎกยังปรากฏอีกว่า แค่นั่งแอบฟังธรรม คนขอทานเป็นโรคเรื้อน ก็สามารถบรรลุโสดาบันได้[๓๓]

ผู้ปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จตามหลักสูตรนี้ จะต้องมีพื้นฐานดังนี้

๑) เป็นผู้รักษาศีล ๕ อยู่เป็นปกติ

๒) มีความเชื่อว่า ในปัจจุบันนี้ยังมีพระอรหันต์อยู่จริง

๓) สติปัญญาดี ไม่กลัวตาย อยากเห็นผี (ชอบพิสูจน์)

๔) แม้รู้ว่าพ่อแม่เสียชีวิตก็ไม่เลิกกรรมฐาน เพราะเชื่อว่า "บุญกุศลที่ตนกำลังทำยิ่งใหญ่กว่าบุญกุศลใดๆ ที่จะอุทิศให้แก่ผู้มีพระคุณได้"

ภายใน ๓ วันแรก พึงปฏิบัติดังนี้

๑) ก่อนนั่งเจริญภาวนา ตั้งนะโม ๓ จบ ขอขมาพระรัตนตรัย และขอขมาครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ บิดามารดา ตั้งอธิษฐานจิตว่า

"ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้นข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ขอท่านเหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกินอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด"

๒) ในวันแรก ก่อนนั่งภาวนาทุกบัลลังก์ ต้องเจริญจตุรารักขกรรมฐานก่อน คือ เจริญพุทธคุณ ๕ นาที เจริญเมตตา ๕ นาที เจริญ อสุภะ ๕ นาที เจริญมรณานุสสติ ๕ นาที

---

[๓๒] ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔/๓๔๐.

[๓๓] ดูใน ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕.

๓) ในช่วง ๓ วันแรก หลังจากการนั่งแต่ละบัลลังก์ หากต้องการอุทิศส่วนกุศล/แผ่เมตตาก็ทำได้ อุทิศส่วนกุศล : “ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าได้กระทำมาแล้วทั้งหมดในวันนี้ ทั้งทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอจงมีส่วนในกุศลนี้เสมอกัน เมื่อได้รับแล้วขอจงมีความสุขกายสุขใจ อยู่เป็นสุขๆ เถิด สาธุ สาธุ สาธุ”

บทสมาทานพระกรรมฐาน

๑. อิมาหํ ภควา อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามิ.

ข้าแต่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แด่พระพุทธเจ้า แด่พระธรรมเจ้า แด่พระสงฆเจ้า เพื่อเจริญพระกรรมฐาน ณ โอกาสต่อไป

๒. อิมาหํ อาจริย อตฺตภาวํ ตุมฺหากํ ปริจฺจชามิ.

ข้าแต่พระอาจารย์ ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แก่ท่าน เพื่อเจริญกรรมฐาน ณ โอกาสต่อไป

๓. นิพฺพานสฺส เม ภนฺเต สจฺฉิกรณตฺถาย กมฺมฏฺฐานํ เทหิ.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้พระกรรมฐานแก่ข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์แก่การทำให้แจ้งซึ่งมรรค ผล พระนิพพาน ณ โอกาสต่อไปนี้

๔. แผ่เมตตาแก่ตนเอง อหํ สุขิโต โหมิ, นิทฺทุกฺโข โหมิ, อเวโร โหมิ, อพฺยาปชฺโฌ โหมิ,อนีโฆ โหมิ, สุขี อตฺตานํ ปริหรามิ.

ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุข ปราศจากทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความเดือดร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

๕. แผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ, อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ, อนีฆา โหนฺตุ, สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ.

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มี

ความเดือดร้อน มีความสุขรักษาตนอยู่เถิด

๖. เจริญมรณานุสสติ

อธุวํ เม ชีวิตํ	ชีวิตของเราเป็นของไม่ยั่งยืน
ธุวํ มรณํ	ความตายเป็นของยั่งยืน
อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ	อันเราจะพึงตายเป็นแท้
มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ	ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุดรอบ
ชีวิตํ เม อนิยตํ	ชีวิตของเราเป็นของไม่เที่ยง
มรณํ เม นิยตํ	ความตายของเราเป็นของเที่ยง

เป็นโชคอันดีของเราแล้วหนอ ที่ได้มีโอกาสมาสมาทาน ปฏิบัติพระ-กรรมฐาน ณ บัดนี้ ไม่เสียทีที่เราได้เกิดเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา

๗. ตั้งสัจจาธิษฐาน

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ	พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา
เอกายเนน มคฺเคน	สติปฏฺฐานสญฺญินา.

พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวก ย่อมดำเนินไปสู่พระนิพพาน ด้วยหนทางสายนี้ อันเป็นทางสายเอก ซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายรู้ทั่วถึงกันแล้วว่า ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจาธิษฐาน ปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัยต่อครูอาจารย์ว่าจะตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติจริงๆ เท่าที่ตนสามารถเท่าที่ตนมีโอกาสจะประพฤติปฏิบัติได้เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

๘) ตั้งความปรารถนา

อิมาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา รตนตฺตยํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้า ซึ่งพระธรรม ซึ่งพระสงฆ์ ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนี้

อทฺธา อิมาย ปฏิปตฺติยา ชาติชราพฺยาธิมรณาทีหิ ปฏิมุจฺจิสฺสามิ.

ข้าพเจ้าจักพ้นจากชาติทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์ และมรณทุกข์ ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้แน่นอน

อุกาสะ อุกาสะ ณ โอกาสบัดนี้ ข้าพเจ้า ขอสมาทานพระกรรมฐาน ขอขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และวิปัสสนาญาณ ขอจงบังเกิดขึ้นในขันธสันดานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะตั้งสติ กำหนดรู้ไว้ที่อาการพอง อาการยุบ สามหน และเจ็ดหน ร้อยหน และพันหน ด้วยความไม่ประมาท ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป.

มีตารางปฏิบัติในแต่ละวัน ดังนี้

เวลา ๐๓.๓๐ น. ตื่นทำความสะอาดร่างกาย ไม่ต้องอาบน้ำ
๐๔.๐๐ น. (ปลงอาบัติ) ขอขมาโทษ นั่งเจริญภาวนา เดินจงกรม
๐๖.๓๐ น. รับประทานข้าวยาคู
๐๗.๓๐ น. สวดมนต์ ๑๕-๒๐ นาที เดินจงกรม สลับนั่งภาวนา
๑๑.๐๐ น. รับประทานอาหาร
๑๒.๐๐ น. เดินคลายอิริยาบถ เอนกายนอนกำหนด อาบน้ำ
๑๓.๐๐ น. นั่งเจริญภาวนา สลับเดินจงกรม
๑๗.๐๐ น. พักทำความสะอาดที่พัก
๑๘.๐๐ น. สวดมนต์ ฟังธรรม
๒๐.๐๐ น. เดินจงกรม นั่งภาวนา อุทิศส่วนบุญ
๒๒.๐๐ น. กำหนดพักผ่อน นอนหลับ

ฝึกปฏิบัติ

เมื่อโยคีนั่งปฏิบัติได้ครบ ๓๐ นาที ทุกบัลลังก์ พระวิปัสสนาจารย์ผู้ให้กรรมฐานควรให้บทพระกรรมฐานเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ฝึกเดินจงกรม ก่อนเดินจงกรม กำหนดยืนให้กายและใจพร้อมเต็มที่ก่อน เป็นการฝึกปฏิบัติสติปัฏฐานในหมวดอิริยาบถ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ฐิโต วา ฐิโตมฺหีติ ปชานาติ”[๓๔] ยืนอยู่ ก็มีสติกำหนดรู้ว่ายืนอยู่

[๓๔] ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๕/๓๒๓.

เมื่อยืนขึ้นแล้วให้กำหนดยืนหนอ เพื่อใช้สติพิจารณาดูรูปยืน ให้ชัดเจน วางเท้าซ้ายและเท้าขวาชิด ปลายเท้าเสมอกันห่างกันเล็กน้อย มือทั้งสองไขว้หลังหรือกุมไว้ด้านหน้า มือขวาจับมือซ้าย ศีรษะตั้งตรง ทอดสายตาไปเบื้องหน้า ๑ วาหรือ ๔ ศอก การยืนตัวตรง เป็นลักษณะของการตั้งตรงของร่างกาย จัดเป็นสภาวะตึงของวาโยธาตุ[๓๕] การกำหนดอิริยาบถยืนนั้น เพราะอาศัยจิตเกิดขึ้นว่า เราจะยืน จิตนั้นทำให้เกิดวาโยธาตุ ๆ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว การทรงตัวตั้งขึ้นตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมาถึงปลายผมเป็นที่สุด อันเกิดจากจิตปรุงแต่งจิต รู้สึกถึงอาการยืน โดยกำหนดบริกรรมว่า ยืนหนอๆ ให้รู้ลักษณะของสภาวะอาการของรูปยืนกับคำบริกรรมภาวนาต้องพร้อมกัน

วิธีปฏิบัติ

๑. ยืนตัวตรง ยืดตัวตรง ไม่โยกตัว ศีรษะตรง ไม่โยกศีรษะ

๒. ลำคอตรง หน้าตรง ไม่เงยหน้าหรือก้มหน้าให้มากไป

๓. เท้าทั้ง ๒ ห่างกันเล็กน้อย ประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และให้เท้าเสมอกัน

๔. ยืนให้ขาทั้ง ๒ ข้างตรงยืนอย่างมั่นคงยืนอย่างสำรวม

๕. กายส่วนบนและส่วนล่างตั้งตรง และนิ่ง

๖. ทอดแขนหรือปล่อยแขนทั้ง ๒ ลงโดยไม่ยกหรือชูขึ้น

๗. มือไขว้กันไว้ด้านหน้าหรือด้านหลัง มือขวาจับข้อมือซ้ายเบา ๆ

๘. ทอดสายตาลงพื้นห่างจากปลายเท้าประมาณ ๔ ศอกหรือ ๑ วา จะหลับตาก็ได้

๙. สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ เอาสติจับความรู้สึกตั้งแต่ปลายผม ไล่ลงไป (สแกน) จนถึงปลายเท้า รวดเดียว พร้อมกับบริกรรมสำทับลงไปช้า ๆ ว่า

---

[๓๕] พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน.** พระคันธสาราภิวงศ์แปล, หน้า ๗๗.

“ยืน..หนอ” จากนั้นกำหนดจับความรู้สึกกลับขึ้นมาจากปลายเท้า ขึ้นไปถึงปลายผม พร้อมกับบริกรรมว่า “ยืน..หนอ” ปฏิบัติดังนี้อย่างน้อย ๓ เที่ยว จนกว่าร่างกายและจิตใจนิ่งสงบ ถ้ายังไม่สงบ ก็ให้ภาวนาต่อไปจนกว่าจะสงบ จึงจะกำหนดรู้จิตที่คิดจะเดิน “อยากเดินหนอ” ต่อไป

ควรเดินจงกรมก่อนนั่งเจริญภาวนาทุกครั้ง ให้เพิ่มการเดินจงกรมเป็น ๒ ระยะ คือระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ ๑๕ นาที ระยะที่ ๒ ยกหนอ-เหยียบหนอ ๑๕ นาที การเดินจงกรม ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการที่ยกเท้าขึ้น **เหวี่ยงลงถูกพื้น**[๓๖] กำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่เคลื่อนไหวให้ทันทุกขณะที่ย่างก้าว อย่าเผลอ ถ้าเผลอก็ให้กำหนดตามความเป็นจริงว่า **“เผลอหนอ”** มีรายละเอียด ดังนี้

เดินกลับไปกลับมา ช้าๆ เป็นจังหวะต่อเนื่อง ประมาณ ๓- ๕ เมตร ก้มหน้าเล็กน้อย ส่งจิตกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวของเท้าแต่ละจังหวะที่เคลื่อนไปอย่างจดจ่อ ต่อเนื่อง รับรู้ถึงความรู้สึกของเท้าที่ค่อย ๆ ยกขึ้น ค่อยๆ ย่างลง และความรู้สึกสัมผัสที่ฝ่าเท้า (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง หย่อน) ส่งจิตดูอาการแต่ละอาการอย่างจรดแนบสนิทกับอาการนั้น ๆ ไม่วอกแวก พร้อมกับบริกรรมสำทับอาการที่รับรู้นั้นไปด้วย จนรู้สึกได้ถึงอาการที่เปลี่ยนไป ดับไปของสภาวะนั้น ๆ เช่น ขณะย่างเท้าก็รู้สึกถึงอาการลอยไปของเท้า พอเหยียบลง อาการลอย-เบาๆ ก็ดับไป..มีอาการตึงๆ แข็งๆ เข้าแทนที่ พอยกเท้าขึ้นอาการตึงๆ ดับไป กลับมีอาการลอยเบาๆ เข้าแทนที่ เป็นต้น

ยิ่งเคลื่อนไหวช้ายิ่งเห็นอาการชัด ในขณะที่กำลังเดินหากมีความคิด

---

[๓๖] ในการปฏิบัติเบื้องต้น หากประคองเท้าให้เหยียบลงช้าเกินไป ...จะเป็นการประคองสภาวะด้วยอำนาจตัณหา และอุปาทาน..***อยาก***ให้เห็นชัดๆ..บางครั้งทำให้จิตตกจากอารมณ์ปัจจุบัน ทำให้ฟุ้ง หรือเบื่อเซ็งไปเลย แต่หากเคยปฏิบัติมาเกิน ๕-๗ วันแล้ว ยิ่งช้า..ยิ่งดี ยิ่งเห็นสภาวะชัด

เกิดขึ้น หรือเผลอคิด ให้หยุดเดินก่อน แล้วส่งจิตไปดูอาการคิดนั้นโดยไม่ต้องสนใจว่าคิดเรื่องอะไร บริกรรมในใจว่า “คิดหนอๆ” จนกว่าความคิดจะเลือนหายไปเอง หากมีคิดซ้อนคิดก็ให้ตามดูอาการไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะดับสนิทก่อน แล้วจึงกลับไปกำหนดเดินต่อ อย่ามองซ้ายมองขวา พยายามให้ใจอยู่กับเท้าที่ค่อยๆ เคลื่อนไปเท่านั้น ถ้าเผลอสติหรือหลุดกำหนด ให้เริ่มใหม่ เผลอ..เริ่มใหม่ๆ ไม่ต้องหงุดหงิด ..เป็นธรรมดาของผู้ปฏิบัติใหม่!

๒. ฝึกนั่งภาวนา ให้นั่งเพิ่มขึ้นบัลลังก์ละ ๑๐ นาที คือ ตั้งแต่ ๓๐ นาทีเพิ่มเป็น ๔๐ – ๕๐ – ๖๐ นาที ตามลำดับ

การนั่ง ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้ความเคลื่อนไหวทุกขณะของท้องตั้งแต่ต้นพอง กลางพอง สุดพอง, ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ ของอาการเคลื่อนไหวของ**ธาตุลม**ในช่องท้องในปัจจุบันว่า มีอาการที่แท้จริงอย่างไร ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการพอง อาการนูน อาการยุบ อาการแฟบ ของท้องเท่านั้น อย่าแกล้งตะเบ็งท้อง <u>อย่าไปดูลมหายใจเข้า-ลมออก</u> อย่าบังคับลมหายใจให้ผิดจากอาการหายใจปกติ (คือ เรายืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ฯลฯ เรามีอาการหายใจเป็นปกติอย่างไร เราก็หายใจตามปกติอย่างนั้น แต่ต้องให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการที่เป็นปัจจุบันนั้นๆ) ให้ภาวนาอย่างนี้ตลอดไปจนครบเวลาที่กำหนดไว้ อย่างต่ำประมาณ ๓๐ นาที อย่างกลาง ๑ ชั่วโมง อย่างสูง ๒ ชั่วโมง หรือมากกว่านั้น แล้วแต่ความเหมาะสมแก่สติปัญญา บุญวาสนาบารมี แก่การทรมานกิเลสของบุคคลผู้เข้าปฏิบัติ

โยคีบางคน พอง-ยุบสั้น แผ่วเบา ให้เพิ่มสติจดจ้องไปที่อาการพอง-ยุบนั้น โดยบริกรรมเพียงว่า “พอง-ยุบ” ไม่ต้องใส่ “หนอ” ต่อท้าย ถ้ามีแค่อาการเคลื่อนไหวของท้อง จำแนกเป็นพองเป็นยุบไม่ได้ ก็ให้กำหนดรูปนั่งใหญ่แทน คือกำหนดรู้อาการนั่ง แต่ไม่ต้องนึกถึงรูปนั่งว่า “นั่งหนอ” รวดเดียว จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่ก้นย้อยข้างขวาถูกพื้น “ถูกหนอ” แล้วกลับมาดูอาการนั่งอีก “นั่งหนอ” จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่ก้นย้อยข้างซ้ายถูกพื้น “ถูก

หนอ” ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการพอง-ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-ยุบตามปกติ

๓. ฝึกกำหนดเวทนา เวทนา ๓ ได้แก่ สุข ทุกข์ อุเบกขา พูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือความสบาย ความไม่สบาย และเฉยๆ

ในขณะที่เรานั่งอยู่นั้น (หรือในขณะกิน ดื่ม ทำ พูด คิด เดิน ยืน นั่ง นอน) ถ้ามีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น สุข ทุกข์ เหนื่อย เวียนศีรษะ เจ็บ ปวด แสบร้อน ซาบซ่าน หนาว เย็น คัน ชา หรือเฉยๆ เป็นต้น ถ้าอาการเหล่านี้ปรากฏขึ้นมาชัดเจน เช่น ถ้าเกิดความสุขก็สุขมาก ถ้าเกิดความทุกข์ก็ทุกข์มาก เป็นต้น คือมากกว่าอาการพอง-ยุบ และมากกว่าอาการเหล่าอื่น ในลักษณะเช่นนี้ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ แล้วให้เอาสติไปกำหนดพิจารณารู้ที่อาการของเวทนานั้นๆ โดยภาวนาว่า “สุขหนอ ทุกข์หนอ เหนื่อยหนอ เวียนศีรษะหนอ...คันหนอ ชาหนอ เฉยๆหนอ” เป็นต้น ตามอาการของเวทนานั้นๆ สุดแต่เวทนาอย่างไหนจะปรากฏชัดเจน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเวทนานั้นๆ ว่ามีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะเดียวกันด้วย การกำหนดพิจารณารู้เวทนา ไม่ใช่กำหนดให้เวทนาดับไป แต่เป็นเพียงให้โยคีผู้ปฏิบัติมีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นให้ทราบชัดตามความเป็นจริงทุกขณะๆ ไปเท่านั้น และอย่าให้ความยินดี ชอบใจ หรือความยินร้ายไม่ชอบใจเกิดขึ้นมา ให้จิตของโยคีนั้นดำรงอยู่ในความเป็นกลาง ตลอดเวลา ในขณะที่พิจารณาอยู่นั้น แต่เมื่อในขณะที่มีสติกำหนดพิจารณารู้เวทนาอยู่นั้น สมาธิของโยคีผู้ปฏิบัติคนใดมีมาก วิปัสสนาญาณแก่กล้ามีกำลังมาก อาการเวทนาอาจดับไปในขณะที่กำลังกำหนดรู้อยู่นั้นก็ได้

๔. ฝึกกำหนดจิต ในขณะที่เดินจงกรมหรือนั่งกำหนดอยู่นั้น ถ้าจิตคิดถึงอารมณ์ที่เป็นอดีต คิดถึงอารมณ์ที่เป็นอนาคต คิดถึงอารมณ์ที่เป็นบุญ เป็นบาป เป็นต้น ในขณะนั้นให้ปล่อยอาการพอง-อาการยุบ แล้วเอา

จิตและสติไปกำหนดที่อาการคิดนั้น ภาวนาว่า “คิดหนอๆๆ” พร้อมกับพิจารณารู้อาการของจิตไปในขณะเดียวกันด้วย เช่น ในขณะเดินจงกรมหรือในขณะนั่งอยู่ แม้เมื่อจิตมีความดีใจ เสียใจ โลภ โกรธ หลง ราคะ มานะเป็นต้น เกิดขึ้นร่วมด้วย ก็ให้ปล่อยอาการพอง-อาการยุบ แล้วเอาสติไปกำหนดที่ความรู้สึกนั้น ๆ จนกว่าจะดับไป “ดีใจหนอๆๆ” “เสียใจหนอๆๆ” “ชอบหนอๆๆ” โยคีผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้อาการทางใจ โดยไม่ต้องวิเคราะห์ตัดสินหรือมีปฏิกิริยาใดๆ ต่อสภาวธรรมที่เกิดขึ้น

๕. ฝึกกำหนดนอน ค่อยๆ ย่อตัวลงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ นั่งคุกเข่าแล้วพับเพียบลง (จะนอนตะแคงเอาสีข้างด้านขวาลงแบบสีหไสยาสน์ หรือจะนอนหงายก็ได้) จากนั้นให้เหยียดเท้าขวาออกก่อน ตามด้วยเท้าซ้าย โดยภาวนาว่า “เหยียดหนอๆๆ” เสร็จแล้วค่อยๆ เอนตัวลงนอนพร้อมกับภาวนาว่า “นอนหนอๆๆ” ในขณะที่ภาวนานั้น ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการความเคลื่อนไหวของร่างกายให้ทันปัจจุบันตลอดเวลา จนกว่าจะกำหนดจัดท่านอนให้เรียบร้อย จากนั้นให้เอาสติมากำหนดพิจารณารู้อาการพอง-ยุบต่อไป จนกว่าจะหลับ ผู้ปฏิบัติใหม่จะรู้สึกกำหนดยาก แต่เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าแล้ว จะเห็นว่าการกำหนดอิริยาบถน้อย-ใหญ่ ทั้งปวงนั้น สามารถกำหนดได้ทันปัจจุบันธรรม

ข้อควรระวัง : การนอนกำหนดนั้น ไม่ควรใช้สลับกับการกำหนดนั่งปฏิบัติ ควรใช้กำหนดเฉพาะเวลานอนเท่านั้น เพราะโยคีกำหนดนอนแล้วโดยมากมักเผลอสติหลับไปเสีย

วิถีแห่งการเจริญสุทธวิปัสสนาภาวนา

ผู้เจริญวิปัสสนา..ไม่กลัวกิเลส ผู้กลัวกิเลสไม่ชื่อว่าปฏิบัติวิปัสสนา ส่วนผู้นั่งสมาธิ.. กลัวกิเลส กลัวฟุ้ง จึงต้องเข้าเงียบหลบอยู่ในฌานบ่อย ๆ

วิปัสสนากลัวอะไร? : ทหารที่กลัวข้าศึก ไม่ชื่อว่าทหาร!

ทหารกลัวอะไร? : “กลัวไม่เห็นข้าศึก” ..ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาก็เช่นกัน “กลัวไม่เห็นกิเลส กลัวเห็นกิเลสไม่ชัด” ฉะนั้น ยิ่งปฏิบัติวิปัสสนายิ่งรู้สึกว่าตนเองมีกิเลสมากขึ้น ก็เหมือนกับทหารหาญที่เห็นข้าศึกอยู่ตรงหน้า อย่างชัดเจน ถล่มได้ทันที! แต่ถ้าเข้าฌานเสีย ก็เหมือนกับทหารที่หลบอยู่ในหลุม

หลายท่านบอกว่า “ยังสู้ไม่ได้ ต้องหลบอยู่ในหลุมหลบภัยก่อน” ก็เหมือนกับนักกีฬาที่กลัวแพ้ เขาไม่มีวันจะเอาชนะใครได้เลย นักกีฬาที่แท้จริง ไม่กลัวความพ่ายแพ้ แต่หวังให้ได้ชนะสักครั้งหนึ่งในอนาคตอันใกล้ แม้ตนเองกำลังพ่ายแพ้อยู่เรื่อยๆ ก็ตาม โยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนาไม่กลัวทุกข์ แต่หวังที่จะเผชิญหน้ากับทุกข์ แล้วเอาชนะมันให้ได้สักวัน

ถ้าเอาแต่เข้าสมาธิ ไม่ยอมกำหนดรู้ทุกข์ ก็เหมือนกับกองทัพที่มีแต่ปืนใหญ่แต่ไม่มีทหารราบ จะรู้ได้อย่างไรว่า ฐานปืนใหญ่ของข้าศึกมีที่ตั้งตรงไหน? หากอ้างว่า “ใช้ดาวเทียมดูเอาก็ได้” ก็เท่ากันว่า คุณมีบุญบารมีเพียบพร้อมเกิดยุคเดียวกับพระพุทธเจ้า มีสาวกบารมีญาณ ...ซึ่งมันไม่ใช่!

ขั้นที่ ๑ เห็นรูป - เห็นนาม

เดินจงกรม ยืนตัวตรง มือขวาจับข้อมือซ้าย ส้นเท้าเสมอกัน ปลายเท้าแยกออกจากกัน ศีรษะตรงไม่เอียงซ้ายหรือเอียงขวา ทอดสายตาประมาณ ๔ ศอก ไม่ก้มศีรษะ ยืนเรียบร้อยแล้วให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ร่างกาย ภาวนาว่า “ยืนหนอๆ” มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการยืน ตั้งแต่พื้นเท้าจนถึงปลายผม จากปลายผมถึงพื้นเท้า ลืมตาประมาณกึ่งหนึ่ง (อย่าหลับตาเดิน) สติไปจับอยู่ที่เท้าขวา เดินช้าๆ พร้อมกับภาวนาตามอาการเคลื่อนไหวของเท้าว่า “ขวาย่างหนอ” “ซ้ายย่างหนอ”

ควรเดินจงกรมก่อนนั่งเจริญภาวนาทุกครั้ง เดินจงกรมให้ครบทั้ง ๓ จังหวะ เริ่มตั้งแต่จังหวะที่ ๑-๒-๓ ก่อนทุกครั้ง การเดินจงกรมให้มีสติ

กำหนดรู้อาการที่ยกเท้าขึ้นเบา ๆ **เหวี่ยงเท้าลงเหยียบพื้นช้าๆ**[๓๗] ถ้าเผลอก็ให้กำหนดตามความเป็นจริงว่า “เผลอหนอ”

เดินกลับไปกลับมา ประมาณ ๓ - ๔ เมตร รับรู้ถึงความรู้สึก ที่เท้าค่อยๆ ยกขึ้น ค่อยๆ ย่างลง ส่งจิตดูอาการแต่ละอาการอย่างจรดแนบสนิทกับอาการนั้นๆ พร้อมกับบริกรรมสำทับอาการที่รับรู้นั้นไปด้วย จนรู้สึกได้ถึงอาการที่เปลี่ยนไป ดับไป ของสภาวะนั้นๆ เช่น ขณะย่างเท้าก็รู้สึกถึงอาการลอยไปของเท้า พอเหยียบลง อาการลอยก็ดับไป มีอาการตึงแข็งเข้าแทนที่

นั่งภาวนา นั่งบัลลังก์ละ ๑ ชั่วโมง (จนทุกขเวทนาดับ) มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการเคลื่อนไหวในท้อง ตั้งแต่ต้นพอง กลางพอง สุดพอง, ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบของอาการเคลื่อนไหวของ**วาโยธาตุ**ในช่องท้อง ว่ามีอาการที่แท้จริงอย่างไร ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการพอง-อาการนูน รู้อาการยุบ-อาการแฟบ ของท้องเท่านั้น อย่าแกล้งเบ่งท้อง <u>อย่าไปดูลมหายใจเข้า-ลมออก</u> อย่าบังคับลมหายใจให้ผิดจากอาการปกติ

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว หลับตา สติมาจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวภายในท้อง ตรงที่รู้สึกได้ชัดที่สุด (บริเวณสะดือ) ภาวนาตามอาการของท้องที่พองขึ้นว่า “พองหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการภาวนาตามอาการของท้องที่ยุบลงว่า “ยุบหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่ยุบนั้นต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน

---

[๓๗] ในการปฏิบัติเบื้องต้น หากประคองเท้าให้เหยียบลงช้าเกินไป ...จะเป็นการประคองสภาวะด้วยอำนาจตัณหาและอุปาทาน ***อยาก***ให้เห็นชัดๆ บางครั้งทำให้จิตตกจากอารมณ์ปัจจุบัน แต่หากกำหนดทุกขเวทนาดับได้แล้ว ยิ่งเดินช้ายิ่งเห็นเกิด-ดับ ชัด

ผู้ปฏิบัติที่กำหนดอาการพอง – ยุบได้ยาก ควรปฏิบัติดังนี้

๑. ต้องนั่งตัวตรง หลังตรง หายใจตามธรรมชาติ ไม่เบ่งท้อง

๒. ใช้ฝ่ามือทาบที่ท้อง จะรู้สึกถึงอาการขึ้น-ลงของท้องชัดเจน

๓. ในตอนแรก ให้รู้อาการพอง-ยุบก็พอ ยัง**ไม่ต้องบริกรรม**

๔. ถ้าพอง-ยุบชัดดีแล้ว จึงใส่คำกำหนดตามอาการ ถ้าใส่ "หนอ" ไม่ทันพองขึ้นมาก่อน ก็ไม่ต้องใส่ กำหนดเพียง "พอง-ยุบ" ก็พอ

๕. ถ้ายังหาพอง-ยุบไม่พบอีก ให้เปลี่ยนฐานไปกำหนด "นั่งหนอ ถูกหนอ" แทน กำหนดรูปนั่ง ไม่ใช่ตามดูรูปสัณฐาน เช่น ศีรษะ คอ หรือ ขา ให้กำหนดรู้เพียงอาการนั่งหรือความรู้สึกนั่งเท่านั้น จากนั้น ส่งความรู้สึกถูกต้อง ไปที่ก้นย้อยด้านขวา-ซ้าย กำหนดว่า "ถูกหนอ"

๖. ขณะที่กำหนด "นั่งหนอ-ถูกหนอ" คำบริกรรมและความรู้สึกในอาการนั่ง อาการถูก ต้องพร้อมกันไม่ใช่ท่องแต่ปาก ต้องรู้อาการด้วย

๗. เมื่อพอง-ยุบปกติ ให้กลับมากำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ถ้าพอง-ยุบเร็วขึ้น ให้กำหนดเพียงว่า พอง-ยุบ ไม่ต้องใส่ "หนอ" ถ้าพอง-ยุบเร็วมาก ให้กำหนดว่า "รู้ๆ" เพียงแค่รู้ ไม่ต้องเร่งบริกรรมตาม

โยคีบางคน พอง-ยุบสั้น แผ่วเบา ให้เพิ่มสติจดจ้องไปที่อาการพอง-ยุบนั้น โดยบริกรรมเพียงว่า "พอง-ยุบ" ไม่ต้องใส่ "หนอ" ต่อท้าย ถ้ามีแค่อาการเคลื่อนไหวของท้อง จำแนกเป็นพอง-เป็นยุบไม่ได้ ก็ให้กำหนดรูปนั่งใหญ่แทน คือ กำหนดรู้อาการ(ความรู้สึก)นั่ง แต่ไม่ต้องนึกถึงรูปนั่ง "นั่งหนอ"รวดเดียว จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่ก้นย้อยข้างขวาถูกพื้น "ถูกหนอ" แล้วกลับมาดูอาการนั่งอีก "นั่งหนอ" จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่ก้นย้อยข้างซ้ายถูกพื้น "ถูกหนอ" ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการพอง-ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-อาการยุบตามปกติ

ถ้ามีภาพนิมิตหรือเห็นแสงสี ให้กำหนดทันทีว่า "เห็นหนอๆๆ" กำหนดที่**อาการเห็น** ไม่ใช่กำหนดภาพที่เห็น ถ้ารู้สึกชอบกำหนดว่า "ชอบ

หนอๆ” ถ้ารู้สึกกลัวก็กำหนดว่า “กลัวหนอๆ” จนกว่าจะดับไป

กำหนดเวทนา ถ้ามีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น เวียนศีรษะ เจ็บปวด แสบร้อน ซาบซ่าน หนาว เย็น คัน หรือชา เป็นต้น ถ้าอาการปรากฏขึ้นมาชัดเจน คือ มากกว่าอาการพอง-ยุบ และมากกว่าอาการอย่างอื่น ในลักษณะเช่นนี้ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ เอาสติไปกำหนดที่อาการของเวทนานั้นๆ โดยภาวนาว่า “สุขหนอ” “ทุกข์หนอ” “ปวดหนอ” เป็นต้น ตามอาการที่ปรากฏชัดเจน พร้อมกับให้มีสติพิจารณารู้อาการของเวทนานั้นๆ ไม่ใช่กำหนดให้เวทนาดับไป แต่เป็นเพียงให้มีสติพิจารณารู้อาการของเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อย่าให้ความยินดีชอบใจ หรือความยินร้ายไม่ชอบใจเกิดขึ้นมา ให้จิตดำรงอยู่ในความเป็นกลาง

กำหนดจิต ในขณะที่เดินจงกรม หรือนั่งภาวนาอยู่ ถ้าจิตคิดถึงอารมณ์ที่เป็นอดีต อารมณ์ที่เป็นอนาคต อารมณ์ที่เป็นบุญ อารมณ์ที่เป็นบาป ในขณะนั้นให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ เอาจิตและสติไปกำหนดที่อาการคิดนั้น ภาวนาว่า “คิดหนอๆๆ” พร้อมกับพิจารณารู้อาการของจิตไปในขณะเดียวกันด้วย กำหนดรู้อาการทางใจ โดยไม่ต้องวิเคราะห์ตัดสิน หรือมีปฏิกิริยาใดๆ จนกว่าสภาวะ**อาการของจิต**นั้นๆ สงบไป

กำหนดนอน ค่อยๆ ย่อตัวลงนั่ง ในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ นั่งคุกเข่าแล้วพับเพียบลง (จะนอนตะแคง หรือจะนอนหงายก็ได้) จากนั้นให้เหยียดเท้าขวาออกก่อน ตามด้วยเท้าซ้าย โดยภาวนาว่า “เหยียดหนอๆๆ” ค่อยๆ เอนตัวลงนอน ภาวนาว่า “นอนหนอๆๆ” ในขณะที่ภาวนานั้น ให้มีสติกำหนดรู้อาการความเคลื่อนไหวของร่างกายให้ทันปัจจุบัน อยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะกำหนดจัดท่านอนเรียบร้อย จากนั้นกำหนดรู้อาการพอง-ยุบต่อไป

การนอนกำหนดพอง-ยุบ ควรใช่เฉพาะในช่วงพักเที่ยง เท่านั้น

ขั้นที่ ๒ พิจารณารูป-นาม

ให้เพิ่มการกำหนดทางทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเป็นช่องทางและเป็นบ่อเกิดของบาปธรรมทั้งหลาย คือ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น และเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑. ขณะตาเห็นรูป ตั้งสติกำหนดรู้อาการเห็นว่า “เห็นหนอๆ”

๒. ขณะหูได้ยินเสียง ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “ได้ยินหนอๆ”

๓. ขณะจมูกได้กลิ่น ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “กลิ่นหนอๆ”

๔. ขณะลิ้นได้รส ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “รสหนอๆ”

๕. ขณะกายสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง ตั้งสติกำหนดรู้อาการกระทบว่า “ถูกหนอ” “เย็นหนอๆ” “ร้อนหนอๆ” “แข็งหนอๆ”ฯลฯ

๖. เวลาที่จิตเคลื่อนไหว (คือ มีความคิดนึกเกิดขึ้น) ให้ตั้งสติกำหนดพิจารณา รู้อาการคิดนึกนั้นๆ ว่า “คิดหนอๆๆ” “นึกหนอๆๆ”

พร้อมกับมีสติพิจารณาอาการของจิตที่มีอาการต่างๆ กัน เช่น เกิดความดีใจ เกิดความเสียใจ เป็นต้น พร้อมกันไปด้วย การกำหนดพิจารณารู้**อาการ**ของจิต (เจตสิก) นั้น ไม่ใช่กำหนดให้อาการของจิต (ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ) ดับไป แต่เป็นเพียงให้พิจารณารู้อาการของจิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น ให้เห็นชัดเจนตามความเป็นจริงเท่านั้น และอย่าให้ความยินดี(ชอบใจ) หรือความยินร้าย(ไม่ชอบใจ) เกิดขึ้นมา ให้จิตดำรงอยู่ในความเป็นกลางตลอดเวลา ในขณะที่พิจารณาอยู่นั้น หากสมาธิของโยคีคนใดมีมาก วิปัสสนาญาณแก่กล้ามีกำลังมาก อาการของจิตจะดับไปในขณะที่กำลังกำหนดรู้อยู่นั้น ด้วยอำนาจปัญญาประจักษ์แจ้งในพระไตรลักษณ์

โยคีต้องพยายามจำให้ได้ว่า อาการของจิตดับไปในขณะที่กำหนดรู้อาการของจิตอย่างใดอยู่ ถ้าสมาธิน้อยและวิปัสสนามีกำลังอ่อน อาการที่กำหนดอยู่นั้นจะเป็นแต่เพียงเบาลง ยังไม่ดับขาด ก็ให้กำหนดอาการพอง-ยุบ ที่ปรากฏชัดอยู่ในขณะนั้นต่อไปอีก จนกว่าจะครบเวลาตามที่กำหนดไว้

นั่งภาวนา พยายามนั่งกำหนดให้ได้ ๑ ชั่วโมงทุกบัลลังก์ เพิ่มสติพิจารณารู้ความเคลื่อนไหวทุกขณะของท้อง ตั้งแต่ต้นพอง-กลางพอง-สุดพอง..ต้นยุบ-กลางยุบ-สุดยุบ ระยะไหนชัด ระยะไหนไม่ชัด (ก็ให้จิตรู้**ชัด**ว่า "ไม่ชัด") อาการของท้องมีอาการที่แท้จริงอย่างไรก็ให้รู้ชัดลงไปในอาการนั้น จิตที่คิดถึงอารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ทั้งปวง ที่เป็นเหตุให้จิตใจไปจากปัจจุบันนั้น ให้มีสติกำหนดรู้ทุกขณะแห่งความคิดที่ผุดขึ้น คือพยายามกำหนดให้ทันมากเท่าที่จะมากได้ จนกว่าจะดับหายไป

ถ้าอาการพอง-ยุบนิ่ง ก็ให้ตามดูอาการนิ่งนั้น "นิ่งหนอๆๆ" หรือ "หายหนอๆๆ" จนกว่าพอง-ยุบจะกลับมา แต่ถ้ายิ่งกำหนดอาการยิ่งนิ่ง ..ก็**อย่าสูดลมเข้าช่วยเด็ดขาด** ให้กลับไปจับความรู้สึกของรูปนั่งใหญ่ ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า "นั่งหนอ" รวดเดียว (อย่านึกแยกส่วน) จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่มือทับอยู่บนตักกระทบกัน "ถูกหนอ" แล้วกลับมาดูรูปนั่งอีก "นั่งหนอ" จากนั้นส่งจิตจี้ไปที่อาการตึงที่ก้นย้อยข้างขวาถูกพื้น "ถูกหนอ" แล้วกลับมาดูรูปนั่งอีก "นั่งหนอ" จากนั้น ส่งจิตจี้ไปที่ก้นย้อยข้างซ้ายถูกพื้น "ถูกหนอ" ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการพอง- ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-ยุบตามปกติ

กำหนดเสียง จะมีเสียงเดียว หรือมากเสียงก็ตาม ถ้าเสียงนั้นไม่รบกวนผู้ปฏิบัติ จิตใจของผู้ปฏิบัติมุ่งตรงต่อการกำหนดอาการพอง-ยุบทันปัจจุบันดีอยู่ ก็กำหนดพอง-ยุบต่อไป แต่ถ้าในขณะที่เดินจงกรม หรือนั่งกำหนดอยู่นั้น มีเสียงดังมารบกวน ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ มีสติไปกำหนดอาการได้ยินนั้นว่า "ได้ยินหนอๆ" พร้อมกับรู้อาการกระทบของเสียงพร้อมกันไปด้วย รู้อาการกระทบของเสียง ไม่ใช่กำหนดให้เสียงดับไป แต่เป็นเพียงมีสติรู้อาการกระทบของเสียงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น ให้เห็นชัดตามความเป็นจริงเท่านั้น และอย่าให้เกิดความยินดีหรือไม่ยินดี ให้จิตของโยคีดำรงอยู่ในความเป็นกลางตลอดเวลา ในขณะที่มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการกระทบของเสียงอยู่นั้น ถ้าสมาธิของโยคีผู้ปฏิบัติคนใดมีมาก วิปัสสนาญาณ

แก่กล้า อาการกระทบของเสียงจะปรากฏชัดเจนมาก แล้วดับพรึบลงไปเลย ก็ให้กำหนดพิจารณารู้อาการดับของจิตรู้เสียงนั้นด้วย

กำหนดทุกขเวทนา เมื่อเพิ่มเวลานั่งภาวนา สภาวะทุกขเวทนาก็จะปรากฏชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะที่บริเวณขา โยคีผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในสภาวะญาณอย่างรวดเร็ว พึงเร่งความเพียรโดยการเดินจงกรมให้มากกว่าหนึ่งชั่วโมง เพื่อให้กำลังอินทรีย์แก่กล้ายิ่งขึ้น แล้วใช้กำลังนั้นเพ่งจี้ไปที่ทุกขเวทนาตรงจุดหรือบริเวณที่ปรากฏชัดที่สุด เพ่งรู้อย่างจดจ่อต่อเนื่องจนกว่าทุกขเวทนานั้นจะดับหายไป เปลี่ยนลักษณะหรือเปลี่ยนที่ไป เมื่อเร่งกำหนดทุกขเวทนา อาการทุกขเวทนาจะปรากฏเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๑. ยิ่งกำหนด “ปวดหนอๆๆ” “ชาหนอๆๆๆ” “เจ็บหนอๆๆๆๆ” **อาการยิ่งแรงขึ้นเรื่อย ๆ** ปรากฏแก่จิตชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ...แสดงว่ากำลัง**สมาธินทรีย์**แก่กล้าขึ้นตามลำดับ แต่กำลังปัญญาอินทรีย์ยังมีน้อยอยู่ โยคีพึงรีบเร่งเพิ่มพูนปัญญาอินทรีย์ดังนี้

๑.๑ เดินจงกรมเกิน ๑ ชั่วโมง หากมีอารมณ์ภายนอกแทรกเข้ามาชัดเจน เช่น เสียงดัง ลมพัดมาถูกตัว รู้สึกเจ็บ หรือรู้สึกเมื่อยตามร่างกาย เป็นต้น ให้หยุดเดินก่อนแล้วส่งจิตไปกำหนดที่อาการนั้น ๆ จนกว่าจะจางหาย **ดับไป** แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป

อนึ่ง ในขณะกำลังกำหนดอารมณ์แทรกซ้อนอยู่นั้น หากมีอารมณ์ใหม่แทรกเข้ามาใหม่กว่า ก็ให้กำหนดอารมณ์ใหม่ก่อน จากนั้นพิจารณาดูว่าอารมณ์ใดปรากฏชัดกว่ากัน ก็ให้กำหนดแต่อารมณ์ที่ชัดนั้นจนกว่าจะจาง**หายไป** แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป

๑.๒ ในขณะนั่งภาวนา รู้สึกว่าอาการทุกขเวทนาปรากฏชัดรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ก็พึงใส่ใจเพ่งกำหนดอยู่ที่อารมณ์นั้น อย่างไม่ลดละ .. เพียงเพื่อรู้เท่านั้น มิใช่เพื่อ***อยากให้หาย*** แต่ถ้าเกิดจิตอยากให้หาย รู้สึกเป็นทุกข์ทรมาน ร้อนวูบวาบ แสดงว่าอาการกิเลสทางใจเกิดชัดเจนกว่า ก็

ให้เปลี่ยนมากำหนดรู้อาการกิเลสที่ใจแทน “อยากหายหนอๆ” “ทุกข์หนอๆ” จนกว่าจิตจะคลายอุปาทานจากอาการทุกขเวทนานั้น

๑.๓ โยคีบางคนบ่นด้วยความน้อยใจว่า “ปฏิบัติวันแรกๆ ปวดสุด ๆ ตามแข้งขายังพอทนได้ แต่ทำไมยิ่งตั้งใจกำหนด มันกลับเจ็บ แสบร้อน ปวดเมื่อยลุกลามไปทั้งตัว.. ทำไมคนอื่นเขาไม่เห็นทุกข์อย่างเราเลย .. มันเวรกรรมอะไรกันนี่?”

ทุกขเวทนา ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับการผิดศีลข้อที่ ๑[๓๘] ที่เคยทำมา แก้ไขได้ด้วยการขออโหสิกรรม คือ ให้อธิษฐานจิตขอขมาโทษก่อนนั่งภาวนาว่า “ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้นข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ตั้งใจก็ดี ไม่ตั้งใจก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกิน อโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด และด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้ทำมาแล้ว ขออุทิศให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงมีความสุขปราศจากทุกข์ ทุกตัวตนเทอญ”

จากนั้น เพิ่มสติสังเกตลักษณะปลีกย่อยในอาการปวดนั้นให้มากขึ้น เช่น ตึงหนอ แน่นหนอ แสบหนอ เคลื่อนหนอ กระตุกหนอ อึดอัดหนอ ไม่ชอบหนอ ทุกข์หนอ เป็นต้น เจาะลึกลงในใจกลางสภาวะให้ได้ลึกที่สุด

๒. ยิ่งกำหนด “ปวดหนอๆๆ” “ชาหนอๆๆๆ” “เจ็บหนอๆๆๆ” อาการทุกขเวทนาปรากฏชัดอยู่ระยะหนึ่งแล้วค่อยๆ เบาลงตามลำดับ หรือหายจากจุดหนึ่ง ไปปรากฏชัดอยู่อีกจุดหนึ่ง ย้ายที่ไปเรื่อย ๆ...แสดงว่า ทั้งกำลัง**สมาธิ**และกำลังปัญญาแก่กล้าขึ้นตามลำดับ พร้อมที่จะก้าวเข้าสู่ญาณที่ ๔ (อุทยัพพยญาณ) ต่อไป โยคีพึงกำหนดอย่างจดจ่อ ช้า ๆ แต่หนักแน่น

---

[๓๘] ดูใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓/ ๔-๖.

"ปวดดดดหนอ" รู้ให้ได้ว่าดับลง ณ ขณะจิตใด

๓. กำหนดทุกขเวทนา "ปวดหนอๆ" "ชาหนอๆ" "เจ็บหนอๆ" อาการทุกขเวทนาปรากฏชัดอยู่ระยะหนึ่งแล้วค่อยๆ เบาลง แต่ไม่ดับหายไป หรือดับไปแล้วแต่กลับมาอีกเรื่อยๆ แสดงว่ากำลัง**สมาธินทรีย์**อ่อนกำลังลง โยคีพึงเพิ่มการกำหนดโดยการกำหนดสลับกับพอง-ยุบ คือ "พองหนอ-ปวดหนอ" "ยุบหนอ-ปวดหนอ" ถ้าพอง-ยุบเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ให้กำหนดว่า "พอง-ยุบ-ปวดหนอ" สลับกัน

รับประทานอาหาร : ในขณะฉันพึงกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวของมือในทุก ๆ ระยะ ขยับมือทีละข้าง ถ้ามือยังขยับอยู่ให้อมคำข้าวไว้ก่อน อย่าเพิ่งเคี้ยว ในขณะเคี้ยวให้สังเกตถึงความหนักเบาของแรงเคี้ยว พร้อมกับกำหนดไปตามอาการนั้นว่า "เคี้ยวหนอๆๆ" "กลืนหนอๆ"

การกำหนดต้นจิต : ถามว่า "เป็นไปได้หรือไม่ที่กายลุกขึ้นโดยที่ไม่มีจิตคิดจะลุกเกิดขึ้นก่อน เป็นไปได้หรือไม่ที่มือเปิดประตูโดยที่ไม่มีจิตคิดจะเปิดเกิดขึ้นก่อน เป็นไปได้หรือไม่ที่ขาก้าวเดินโดยที่ไม่มีจิตคิดจะเดินเกิดก่อน" ขาก้าวเดินก็เพราะมีจิตคิดจะเดินเกิดก่อน มือจับแก้วน้ำก็เพราะมีจิตคิดจะดื่มเกิดก่อน โยคีพึงกำหนดรู้เท่าทันจิตนั้นก่อนเคลื่อนไหวอิริยาบถทุกครั้ง คือ "อยากลุกหนอ-ลุกหนอๆๆ" "อยากตักหนอ - ตักหนอๆๆ" เป็นต้น แต่ถ้ารู้สึกว่าเป็นการท่องบริกรรม ไม่เห็นสภาพจิตจริงๆ ก็ไม่ต้องบริกรรมภาวนาว่า "อยาก...หนอ"

ก่อนจะทำอะไรทุกอย่าง ให้กำหนดต้นจิตให้ทันปัจจุบันอารมณ์ และขณะนั้น ให้มีสติพิจารณารู้อาการของจิต พร้อมกับภาวนาตามอาการที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นๆ ให้พร้อมกันพอดีๆ "อยากหนอ" "สนใจหนอ"

พิเศษ : โยคีบางคนจะมีสภาวะติดสมาธิ จนทำให้เสียจริต เซื่องซึมไปเลยก็มี สาเหตุมาจากกำหนดสภาวะไม่ขาด สติและสัมปชัญญะน้อย แต่สมาธิมากเกิน เหมือนกับรถยนต์ ๔ ล้อ แต่สูบลมใส่เพียงล้อเดียว อีกสามล้อ

แฟบ ถึงจะไปต่อได้ แต่ก็ไปต่อช้า ๆ อืดๆ และชำรุดในที่สุด มีวิธีแก้ดังนี้

๑) เดินจงกรม ๑ - ๓ จังหวะ ๓๐ นาที ห้ามเกิน ในจังหวะที่ ๓ เห็นจังหวะขาดของอาการยก อาการย่าง อาการเหยียบ ชัดเจน (สันตติขาด) ขณะเดินหากมีลมสัมผัส เสียงที่ได้ยิน ใจที่คิด ยืนกำหนด**ให้ดับเสียก่อน** (ให้ขาดก่อน) จึงจะกำหนดเดินจงกรมต่อไป อนึ่ง เดินไปที่ไหนๆ เช่น ไปที่พัก เข้าห้องน้ำ ไปรับประทานอาหาร กำหนด “ย่าง-เหยียบๆๆๆ” ตลอดเวลา

นั่งเจริญภาวนา ๓๐ นาที กำหนดพองยุบตามอาการที่เห็น อย่าเสริมพอง-ยุบ และหยุดกำหนดลมสัมผัส เสียงที่ได้ยิน ใจที่คิด**ให้ดับก่อน** จึงจะกำหนดพอง-ยุบต่อ

๒) ก่อนออกจากบัลลังก์ หากมีเวทนาค้างอยู่ เร่งกำหนดจี้เวทนาให้ดับ หรือคลายตัว ก่อนออกจากบัลลังก์ทุกครั้ง อย่าปล่อยให้เวทนาค้างตอนออกจากบัลลังก์ จะทำให้สภาวะอื่นๆ โดยเฉพาะนิมิตค้างไปด้วย

๓) ถ้าเห็นนิมิต ให้กำหนดจิตที่รู้ว่าเห็น ไม่ใช่กำหนดที่ภาพที่เห็น “เห็นหนอๆๆๆ” หรือ

๔) กำหนดสภาวะแบบเร็ว เพียงแค่รู้ไม่ต้องสนใจลักษณะอาการ ถ้านึกสงสัยให้กำหนด “สงสัยหนอๆ” อย่าจี้ให้ชัด แต่จี้ให้ดับได้

ขั้นที่ ๓ เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม

ตื่นนอน : กำหนดอาการเคลื่อนไหวขณะลุกขึ้นนั่ง ให้ได้ทุกครั้ง “พลิกหนอๆ” “ลุกหนอๆ” เดินเข้าห้องน้ำ “ย่าง-เหยียบๆ” ตลอดเวลา

อิริยาบถกราบ : กราบให้ช้าลง ให้ได้ ๗-๑๐ นาทีเป็นอย่างน้อย โดยให้เพิ่มการกำหนดต้นจิตมากขึ้น เช่น ก่อนพลิกมือ ให้กำหนดรู้จิตก่อนว่า “อยากพลิกหนอ” แล้วจึงกำหนด “พลิกหนอๆ” ต่อไป เป็นต้น

กำหนดยืน สำหรับผู้ปฏิบัติถึงญาณที่ ๔ แล้ว (อุทยัพพยญาณ) ให้

แบ่งช่วงการกำหนดยืนออกเป็น ๓ ช่วง ตั้งแต่ปลายผม ถึงราวนม ๑ ช่วง ตั้งแต่ราวนม ถึงขาอ่อน ๑ ช่วง ตั้งแต่ขาอ่อน ถึงปลายเท้า ๑ ช่วง ทุกช่วงบริกรรมเหมือนกันว่า “ยืนหนอ” แล้วกำหนดกลับขึ้นมาเช่นเดิม และเมื่อกำหนดจนชำนาญแล้ว ให้เพิ่มการสังเกตอาการดับของจิตที่เพ่งรู้อาการยืนในแต่ละช่วงที่ดับไปพร้อมๆ กับคำบริกรรมในแต่ละช่วงนั้นด้วย จึงจะกำหนดรู้จิตที่คิดจะเดิน “อยากเดินหนอ” ต่อไป

กำหนดเดินจงกรม ๔ จังหวะ

เฉพาะโยคีผู้ที่นั่งกำหนดทุกขเวทนาจนดับก่อนครบชั่วโมง ได้แล้ว ให้เพิ่มการเดินจงกรมเป็น ๔ จังหวะ และเพิ่มสติรู้จิตที่คิดจะย่าง คิดจะยก ใน ๓ ระยะแรก ดังนี้

ระยะที่ ๑ ขวาย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ เปลี่ยนเป็น รู้จิตที่คิดจะย่างก่อนว่า “อยากย่างหนอ” แล้วกำหนดรู้อาการย่างไปของเท้าว่า “ย่างหนอ” ตัดคำบริกรรมว่า “ขวา - ซ้าย” ซึ่งเป็นสมมติบัญญัติออกไป เดินกำหนดจนจิตสงบอยู่กับอารมณ์ ความคิดน้อยลง จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๒

ระยะที่ ๒ ยกหนอ-เหยียบหนอ เพิ่มเป็น รู้จิตที่คิดจะยก-คิดจะเหยียบก่อนยก ก่อนเหยียบ ทุกครั้ง ว่า “อยากยกหนอ-ยกหนอ” “อยากเหยียบหนอ-เหยียบหนอ” จนขามั่นคงไม่เซ จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๓

ระยะที่ ๓ ยกหนอ-ย่างหนอ-เหยียบหนอ เปลี่ยนเป็น รู้จิตที่คิดจะยก คิดจะย่าง คิดจะเหยียบ ก่อนยก ก่อนย่าง ก่อนเหยียบทุกครั้ง ว่า “อยากยกหนอ-ยกหนอ” “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” “อยากเหยียบหนอ-เหยียบหนอ” จนขามั่นคงไม่เซ จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๔

ระยะที่ ๔ รู้จิตที่คิดจะยกส้น คิดจะยก คิดจะย่าง คิดจะเหยียบ ก่อนยกส้น ก่อนยก ก่อนย่าง ก่อนเหยียบ..ทุกครั้ง แต่**ไม่ต้องบริกรรม**สำทับจิตนั้น เพียงแต่ให้รู้ชัดลงไปในจิตที่ปรารถนานั้นๆ แล้วบริกรรมรู้การยกส้น

การยก การย่าง การเหยียบ อย่างช้าๆ ช้าที่สุดเท่าที่จะช้าได้ คือ “ยกส้นหนอ” “ยกหนอ” “ย่างหนอ” “เหยียบหนอ” ตรงจังหวะเหยียบให้ช้าเป็นพิเศษ และเป็นการเหยียบเทน้ำหนักของร่างกายลงทั้งตัว จนกายที่เหยียบนิ่งสนิทก่อน จึงจะก้าวเท้าอีกข้างหนึ่งต่อไป

เพิ่มการเดินจงกรมให้ได้ ๑ ชั่วโมงครึ่ง และเพิ่มจังหวะเดินจงกรมจนครบ ๖ จังหวะ ขณะเดินจงกรมถ้ามีอารมณ์อื่นแทรกเข้ามา เป็นอารมณ์ที่ชัดเจนให้หยุดเดิน แล้วตั้งสติกำหนดอารมณ์นั้น ๆ **จนหายไป** จึงกลับมากำหนดที่อาการเดินต่อไป

นั่งภาวนา ขณะกำหนด “ยุบหนอ” หากท้อง..ยุบลงไปจนถึงคำว่า “หนอ” แล้ว ยังไม่พองขึ้นมาง่ายๆ มีจังหวะหยุดนิ่งนิดหนึ่ง ให้เพิ่มจิตรู้ลงไปในอาการหยุดนิ่งนั้น พร้อมกับบริกรรมว่า “รู้หนอ”

แต่ถ้าหากมีจังหวะหยุดนิ่ง ๒-๓ วินาที กรณีเช่นนี้ ในขณะหยุดนั้นให้ส่งจิตรู้มาจับอยู่ที่อาการนั่ง พร้อมกับบริกรรมว่า “นั่งหนอ” แล้วกลับไปกำหนดอาการพองหรืออาการยุบตามที่ปรากฏต่อไป คือในขณะท้องยุบนั้นกำหนด ๒ อาการ คือ “ยุบหนอ-นั่งหนอ” ท้องจึงพองขึ้นมา

พิเศษ : ถ้านั่งภาวนา ๑ ชั่วโมง ไม่มีทุกขเวทนาเลย **ห้ามนั่งเกิน ๑ ชั่วโมงเด็ดขาด** ให้เพิ่มเดินจงกรมให้มากกว่านั่ง ๑๕ นาที

การกำหนด ให้กำหนดทีละอย่าง พยายามกำหนดให้เป็นอิริยาบถเดียว จนกระทั่ง จิต คำบริกรรม และอาการแห่งรูป-นามนั้นๆ กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน คือ เกิด-ดับพร้อมกัน ก็จะเป็นเหตุทำให้จิต ดิ่ง นิ่ง มั่นคง แล้วจะพิจารณารู้อาการของรูป-นามนั้นๆ จนเป็นเหตุให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ขึ้นมา เมื่อพระไตรลักษณ์ปรากฏขึ้นมาและสมบูรณ์ดีแล้ว ปัญญาเห็นแจ้งก็จะพาจิตดำเนินเข้าสู่อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ แล้วก็ดับลงไป ตรงมรรคญาณ ผลญาณ[๓๙]

---

[๓๙] สภาวญาณ ๑๖ : ศึกษารายละเอียดได้ในหนังสือ “**วิปัสสนานัย เล่ม ๒**”

ขั้นที่ ๔ เห็นความเป็นทุกข์ของรูป-นาม

เมื่อนั่งภาวนา ๑ ชั่วโมงไม่มีทุกขเวทนาเลย ให้เดินจงกรมและนั่งเท่ากัน ต้องกำหนดต้นจิตให้ได้ ๗๐-๘๐ % เป็นอย่างน้อย (อยากลุก อยากนั่ง อยากจับ อยากเปิด อยากเคี้ยว อยากดื่ม อยากหัน อยากมอง) อาการขี้เกียจ เบื่อ เซ็ง จึงจะหายไปได้

กราบสติปัฏฐาน : กราบให้ได้ ๑๐ - ๑๕ นาทีเป็นอย่างน้อย โดยให้เพิ่มการรู้ต้นจิตมากขึ้น เช่น ก่อนพลิกมือ ให้กำหนดรู้จิตก่อนว่า “อยากพลิกหนอ”ก่อน แล้วจึงกำหนด “พลิกหนอๆๆ” ต่อไป เป็นต้น

ยืนกำหนด : กำหนดให้รู้เท่าทันจิตที่คิดจะยืน “อยากยืนหนอ” ก่อนลุกขึ้นยืนทุกครั้ง และในขณะยืน หากมีสภาวะอื่นแทรกซ้อนเข้ามาก็ให้กำหนดอาการนั้นจนกว่าจะดับไปเสียก่อน แล้วจึงเริ่มเดิน...

ในขณะกำหนดยืน เพิ่มการกำหนดเห็น**อาการดับของจิต** ที่ดับไปพร้อมกับความรู้สึกยืน จิตดับไปพร้อมกับคำบริกรรมว่า “ยืนหนอ” นั้นๆ

บางครั้งรู้สึกปวด หรือมึนงง ก็ให้ยืนกำหนดจนอาการเบาลงก่อน

เดินจงกรม เดินจงกรมให้ครบทั้ง ๖ จังหวะ และในจังหวะที่ ๑-๓ ให้เพิ่มต้นจิตในทุกๆ ก้าว คือ ให้ตัดคำบัญญัติ “ขวา-ซ้าย” ออกไป กำหนดรู้จิตคิดจะย่างก่อนย่างเท้าทุกๆ ก้าว “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” .. ในการก้าวเดินไปห้องน้ำ เดินกลับที่พักก็ให้กำหนด “ย่าง..เหยียบ” หรือ “ยก...เหยียบ” ตลอดทั้งวัน

นั่งภาวนา โยคีบางคน พอง-ยุบยาวแผ่วเบา มีจังหวะหยุดระหว่างพอง-ระหว่างยุบ จนทำให้เกิดอาการจิตวูบ สัปหงกหรือเผลอคิดบ่อย จนเบื่อและเซ็ง โยคีพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑) จังหวะหยุดระหว่างพองกับยุบ ให้เพิ่มจิตรู้ลงไปในอาการนั้น คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “พองหนอ-รู้หนอ” “ยุบหนอ-รู้หนอ”

๒) จังหวะหยุดระหว่างพอง-ยุบ นานขึ้นกว่านั้น ในระหว่างที่หยุด ให้ส่งจิตไปกำหนดรู้อาการนั่ง ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า รวดเดียว คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “พองหนอ-นั่งหนอ” “ยุบหนอ-นั่งหนอ”

โยคีบางคนพอง-ยุบชัดเจนมาก เห็นต้น เห็นปลายชัด แต่บางครั้ง พอง-ยุบถี่ๆ เร็ว ๆ ขึ้นมา แล้วนิ่งหายไปเป็นพักๆ ถ้าอาการพอง - ยุบเร็ว ให้กำหนดเพียงว่า “พอง-ยุบๆๆ” ไม่ต้องมี “หนอ” ต่อท้าย

แต่ถ้าอาการพอง-ยุบถี่รัวจนกำหนดไม่ทัน ก็ให้เพ่งรู้ ตามรู้ไปตามอาการนั้น “รู้หนอๆๆ” ถ้ารู้สึกเสียวรู้สึกกลัวก็ให้กำหนด “เสียวหนอ” “กลัวหนอ” ไปตามอาการนั้นด้วย บางครั้งรู้สึกงงเคว้งคว้าง ก็ให้กำหนดว่า “งงหนอๆๆ” หรือ “สับสนหนอๆๆ” จนกว่าจะหายงง

พิเศษ : นั่งตัวคดตัวงอ เมื่อกำหนดทุกขเวทนาดับได้แล้ว ก็จะเห็นพองยุบชัดขึ้น รู้สึกกำหนดง่าย กำหนดสบาย จนเพลิน แต่พอวันต่อมาพอง-ยุบกลับ**นิ่ง**ๆ เบาๆ โยคีบางคนเกิดนิกันติ อยากให้พอง-ยุบชัด เหมือนวันก่อนๆ จึงสูดลมหายใจเสริมพอง-ยุบให้ชัดขึ้น การพยายามเสริมหรือแต่งอาการพอง-ยุบเป็นไปด้วยอำนาจอัตตา บังคับบัญชาสภาวะให้เป็นไปดั่งใจต้องการ (ซึ่งไม่ถูกต้อง) เมื่อจิตเหนื่อยล้าจากการพยายามนั้น กายก็เหนื่อยล้าไปด้วย ทำให้สติหลุดไป ลำตัวก็ค่อยๆ งอโค้งลง รู้สึก<u>เบื่อเซ็ง</u> ไม่ได้ดั่งใจ ฉะนั้น ให้กำหนดพอง-ยุบไปตามความเป็นจริง อย่าแต่งพองยุบให้ผิดธรรมชาติ ถ้าพองยุบไม่ชัดก็กำหนดว่า “ไม่ชัดหนอ-รู้หนอ” รู้สึกเบื่อเซ็งก็กำหนด ตามอาการว่า “เบื่อหนอๆ” “เซ็งหนอๆ” ตามความรู้สึกที่เกิดขึ้น

อิริยาบถฉัน : เคลื่อนไหวอิริยาบถในขณะฉัน ทีละ ๑ อิริยาบถ เช่น ขยับมือทีละข้าง ถ้ามือยังขยับอยู่ ให้อมคำข้าวไว้ก่อน อย่าพึ่งเคี้ยว ในขณะเคี้ยวให้สังเกตถึงความหนักเบาของแรงเคี้ยวด้วย

อิริยาบถนอน : กำหนดจนรู้ให้ได้ว่าหลับตอนพอง หรือตอนยุบ

ขั้นที่ ๕ เห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูป-นาม

เมื่อโยคีนั่งปฏิบัติภายใน ๑ ชั่วโมง ไม่ปรากฏทุกขเวทนาเลย ตลอดวันที่ผ่านมา หรือกำหนดรู้จิตคิด ดับได้ภายใน ๑-๓ ครั้ง ก็ให้ปฏิบัติเหมือนวันที่ ๔ ให้ครบบริบูรณ์ โดยเฉพาะจิตอยากจับ อยากหัน อยากมอง

อาการพอง-อาการยุบที่เปลี่ยนแปลงไป พึงกำหนด ดังนี้

๑. โยคีบางคนพอง-ยุบสั้น แผ่วเบา ให้เพิ่มอาการจดจ้องไปที่อาการพอง-ยุบนั้น โดยบริกรรมเพียงว่า “พอง-ยุบ” ไม่ต้องใส่ “หนอ” ต่อท้าย

๒. โยคีบางคน พอง-ยุบ**ยาว** แผ่วเบา มีจังหวะหยุด ระหว่างพอง-ระหว่างยุบ จนทำให้เกิดอาการจิตวูบ สัปหงกบ่อย ๆ โยคีพึงปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑ เพิ่มการเดินจงกรมให้ถึง ๖ จังหวะ

๒.๒ จังหวะหยุดระหว่างพอง-ยุบ ให้เพิ่มจิตรู้ลงไปในอาการนั้น คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “พองหนอ-รู้หนอ” “ยุบหนอ-รู้หนอ”

๒.๓ จังหวะหยุดระหว่างพอง-ยุบ นานขึ้นกว่านั้น ในระหว่างที่หยุดให้ส่งจิตไปกำหนดรู้อาการนั่ง ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า รวดเดียว คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “พองหนอ-นั่งหนอ” “ยุบหนอ-นั่งหนอ”

พิเศษ : กำหนดรู้รูปนั่ง เฉพาะที่มีจังหวะหยุดเท่านั้น ถ้าไม่มีจังหวะหยุดก็ไม่ต้องเพิ่ม และถ้ากำหนดรูปนั่งแล้ว อาการพอง-ยุบยังไม่เกิดขึ้น ก็ให้เพิ่มจิตรู้อาการถูกที่จุดต่าง ๆ เข้าไปอีก คือ ที่มือถูกกัน , ที่ก้นย้อยข้างขวา, ที่ก้นย้อยข้างซ้าย สลับหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ จนกว่าอาการพอง-ยุบจะกลับมา

เมื่อญาณปัญญาพัฒนาไปตามลำดับ อาการพอง-ยุบปรากฏน้อยลง บางครั้งนิ่งหายไปเป็นพัก ๆ และจะนิ่งหายไปนานขึ้น ๆ หรือสำหรับบางคนปรากฏแต่อาการพอง อาการยุบไม่ปรากฏ บางคนปรากฏแต่ยุบ พองไม่ปรากฏ ก็ให้กำหนดไปตามที่ปรากฏนั้น หากพอง-ยุบไม่ปรากฏ ก็ให้กำหนด “นั่งหนอ-ถูกหนอ” สลับจุดไปเรื่อย ๆ คือ ที่มือถูกกัน, ที่ก้นย้อยขวา, ที่ก้น

ย้อยซ้าย จนกว่าพอง-ยุบจะกลับมา

แต่ถ้าหากพอง-ยุบไม่กลับมา ก็ให้สังเกตอาการนั่ง อาการถูก ว่าชัดเจนหรือไม่ ถ้าเห็นไม่ชัดเจนให้กำหนดเพียงอาการรู้ว่า “รู้หนอ” แทน หากส่วนไหนหายไป ส่งจิตไปรับรู้ไม่ได้ ก็ไม่ต้องสนใจส่วนนั้นอีกต่อไป ให้เพิ่มสติรู้ไปในรูปสัมผัสอื่นๆ ที่ปรากฏชัดแทน เช่น ตาตุ่มขวา ตาตุ่มซ้าย เข่าขวา เข่าซ้าย แขนขวา แขนซ้าย เป็นต้น

พิเศษ : โยคีบางคนมีอาการนั่งสั่น นั่งโยก จนรู้สึกกลัวไม่อยากปฏิบัติต่อ มีสาเหตุหลักอยู่ ๒ ประการคือ

๑) เพราะกำหนดไม่ตรงสภาวะ กำหนดเพลินจนอาการพอง-ยุบนิ่งหายไปแล้ว แต่ก็ยังนั่ง**ท่อง** “พองหนอ-ยุบหนอ”อยู่ (ทั้งๆ ที่ไม่เห็นพองยุบ) จนกายสั่นไปตามอาการกำหนดนั้น โยคีพึงกำหนดให้ตรงสภาวะ ให้เห็นอาการพอง-อาการยุบก่อนจึงคอยกำหนด ถ้าพองยุบไม่มี หรือหายไปก็ให้กำหนดว่า “หายหนอ” “ไม่มีหนอ” อย่านั่งท่องพอง-ยุบ

๒) เพราะอาการพอง-ยุบมีอาการเบาสบาย กำหนดจนเพลิน จนสติหลุดออกจากอาการของรูป ทำให้กายไหวโยกโคลงไปตามจิตที่เลื่อนลอยนั้น ต้องเพิ่มสติสังเกตสภาวธรรมารมณ์ไปด้วย ตามอาการที่ปรากฏชัดว่า “พองหนอ-เพลินหนอ” “ยุบหนอ-เพลินหนอ” “พองหนอ-สบายหนอ”“ยุบหนอ-สบายหนอ” ถ้ามีอาการสั่นมากให้กำหนดตามอาการว่า “สั่นหนอๆ” “โยกหนอๆ” หรือ “อยากสั่นหนอๆ” “อยากโยกหนอๆ” จนกว่าจะหาย ถ้ายังไม่หายให้กำหนดสั่งว่า **“หยุดหนอ”** ดังๆ

สภาวะช่วงนี้จะติดอยู่นานมาก มี**ทุกขเวทนา**เป็นทางออก ถ้ามีทุกขเวทนาเกิดขึ้นให้กำหนดอย่างจดจ่อ จนทุกขเวทนานั้นๆ จะสลายตัวไปเอง เมื่อมีทุกขเวทนาชัดขึ้น ให้เพิ่มเป็น ๑ ชั่วโมงครึ่ง ทุกบัลลังก์

อิริยาบถฉัน : อมอาหารนานๆ กำหนดต้นจิต “อยากเคี้ยวหนอๆ” จนหายอยาก (จิตเป็นอุเบกขา) ก่อนเคี้ยวทุกๆ คำ

ขั้นที่ ๖ วางเฉยต่อรูป-นาม

กำหนดรู้เท่าทันจิต (อยาก...หนอ) ก่อนลุก ก่อนนั่ง ก่อนหัน ก่อนมอง ***ก่อนพูด*** ก่อนเปิดประตูได้ทันทุกครั้ง พร้อมกับเห็นอาการดับของจิตอยากนั้น มีสติรู้เท่าทันความแปรปรวนของรูป-นาม แต่จิตกลับรู้สึกเฉยๆ ไม่ยินดียินร้าย ความไม่ยินดียินร้ายของจิต ไม่ใช่คิดปรุงแต่งขึ้น แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้ได้ยินข่าวร้ายว่า พ่อแม่ตาย บ้านไฟไหม้ จิตก็เฉยๆ ราวกะว่าไม่เคยได้ยินเรื่องนี้มาก่อน ขั้นต่อไปปฏิบัติดังนี้

อิริยาบถนั่ง : ถ้าภายใน ๑ ชั่วโมง นั่งภาวนามีทุกขเวทนาน้อย ให้นั่ง ๑ ชั่วโมงครึ่ง โดยไม่ขยับอวัยวะส่วนใดทั้งสิ้น หากเห็นอาการพอง-ยุบ <u>ชัดเจน</u>มาก เห็นต้น-กลาง-ปลายชัดเจนให้เพิ่มความถี่ของจิตที่กำหนดอาการนั้นๆ คือ กำหนดซอยอาการพอง-ยุบ ตัด “หนอ”ออก “พองๆๆ” “ยุบๆๆ” สังเกตให้ได้ว่าพองหรือยุบนั้น ดับลงในการกำหนดครั้งใด

บางช่วงพอง-ยุบ ไม่ชัด แต่จิตรู้ชัด..ก็ให้รู้ชัดลงไปในอาการไม่ชัดนั้น “พองหนอ-ไม่ชัดหนอ” “ยุบหนอ-ไม่ชัดหนอ” อย่าพยายามทำให้ชัด..

- กำหนดรู้อาการคัน ชา ปวด เมื่อย และอาการคิด จนเห็นอาการดับก่อน **ทุกครั้ง** จึงจะกลับมากำหนดพอง-ยุบต่อไป

- กำหนดเห็นอาการดับของจิต ที่ดับพร้อมไปกับอารมณ์ที่เข้าไปกำหนดรู้ ทุกครั้ง

บางขณะอาการพอง-อาการยุบแผ่วเบา นิ่มนวล ก็ให้ทำอารมณ์แผ่วเบา กำหนดอย่างแผ่วเบานิ่มนวลไปตามอาการนั้นๆ “พองหนอ” “ยุบหนอ” ถ้ารู้สึกจิตแผ่วเบามากเหมือนจะหลับ ก็ตาม**ดูจิต** ว่าหลับอย่างไร “รู้หนอๆๆๆ”

(หากเป็นสภาวะแท้ ตามดูอย่างไรก็ไม่หลับ)

อิริยาบถเดิน : เดินจงกรมให้เท่ากับเวลานั่งภาวนา เดินให้ครบทั้ง ๖ จังหวะ และเพิ่ม<u>อาการรู้</u>ลงไปในอาการก้าวย่างเป็นทวีคูณ เช่น เดินจังหวะที่ ๓ “ยกหนอๆๆๆๆ” “ย่างหนอๆๆๆๆ” “เหยียบหนอๆๆๆๆ” คือ

เพิ่มความถี่ของจิตรู้ลงในการกำหนด และเพิ่มการกำหนดรู้จิตอยากหัน อยากมอง อยากพูด อยากคุย ให้จิตที่อยากมอง อยากคุยนั้นๆ **ดับ**ไป..โดยไม่หันไปมองหรือเผลอพูดคุย ให้ได้ทันก่อน**ทุกครั้ง**

หยุดกำหนดรู้อาการคัน ปวด เมื่อย และอาการคิด จนเห็นอาการดับก่อนทุกครั้ง ต้องกำหนดจนเห็นอาการดับของทุกสภาวะที่จิตเข้าไปรู้ บางครั้ง**อารมณ์ดับไปจากจิต** บางครั้ง**จิตดับไปจากอารมณ์** คือกำหนดรู้อาการดับไป ของตัวจิตเอง ที่เข้าไปกำหนดรู้อารมณ์ต่างๆ ที่ดับไปพร้อมกับอารมณ์ที่ถูกกำหนดนั้นๆ หากเห็นอาการดับของจิต ชัดเจน ให้กำหนดรู้ว่า "ดับหนอ" หรือ "รู้หนอ" ด้วย

รับประทานอาหาร : กำหนดรู้ทันจิตอยากจับ อยากเคี้ยวทันก่อนจับ ก่อนเคี้ยวทุกครั้ง กำหนดเคี้ยวจนรสชาติจืดสนิทก่อน จึงกลืนทุกคำกลืน ขณะเคี้ยวเสร็จ ต้องกำหนดจิตอยากกลืนให้ได้ก่อน จึงกลืน ทุกๆ คำกลืน กำหนดให้ได้ ๕๐ นาที เป็นอย่างน้อย

ขั้นที่ ๗ สลัดคืนรูป-นาม

ปฏิบัติเหมือนขั้นที่ ๖ ให้สมบูรณ์ มีหลักสำคัญในการปฏิบัติ ดังนี้

๑. กำหนดรู้อารมณ์ตามที่จิตรู้ โดยให้จิตเลือกอารมณ์เอง แล้วรู้ไปตาม**อาการรู้**นั้นๆ จนดับ ตั้งแต่จิตแรกที่ตื่น จนถึงจิตสุดท้ายที่หลับ

๒. ต้องกำหนดจนเห็นอาการดับของทุก ๆ สภาวะ ที่จิตเข้าไปรู้ บางครั้ง**อารมณ์ดับไปจากจิต** บางครั้ง**จิตรู้ดับไปจากอารมณ์**

โยคีบางคนสงสัยว่า "ทำไมต้องกำหนดอิริยาบถย่อยให้มากมาย ดูสับสนวุ่ยวาย น่ารำคาญ" ตอบว่า : ก็เปรียบเหมือนนักมวยสากล ตั้งคำถามว่า "มวยสากลเขาใช้มือต่อยกัน ทำไมต้องซ้อมวิ่ง เหนื่อยเปล่าๆ เอาเวลาไปซ้อมชก ซ้อมต่อยอย่างเดียว ไม่ดีกว่าหรือ?"

๓. บริกรรมภาวนาไปตามอาการที่เกิดขึ้นจริง ในขณะปัจจุบัน อยู่

ตลอดเวลา แม้แต่ในฝันก็กำหนด แต่ถ้ารู้สึกว่าคำบริกรรมไปทับสภาวะ (จิตเพ่งที่คำบริกรรมเกินไป) ถ้าเช่นนั้น ไม่ต้องบริกรรม **ตามรู้**อย่างเดียว

๔. ถ้าเห็นแสงสว่าง (ไม่ใช่แสงสี) ให้กำหนดจนกว่าจะดับ แต่ถ้ากำหนด ๒-๓ นาทีแล้วยังไม่ดับ ให้ทำเป็นไม่ใส่ใจ แล้วไปกำหนดอารมณ์ที่ปรากฏชัดต่อไป แต่ถ้าเห็นแสง**สี** หรือเห็นนิมิตเรื่องราว แสดงว่าญาณตก (มาที่ญาณที่ ๔) **แก้โดย :** เพิ่มการกำหนดต้นจิตให้ได้ ๙๐ % ขึ้นไป

๕. เพิ่มการสังเกตรู้–เห็นอาการดับของจิต (ตัวรู้) ที่เข้าไปกำหนดให้ได้ ๑–๒ ขณะจิต ก่อนที่จะดับสิ้นลง คือ ดับไปทั้งอารมณ์ และจิต (ผู้รู้)

โยคีบางคน กำหนดอยู่ดี ๆ อาการพอง-ยุบรัวเร็วขึ้นมา ปรากฏอาการเกิดดับอย่างถี่ยิบ บางคนแรงมากเหมือนกับเครื่องจักร เหนื่อยหอบแทบขาดใจ ก็ให้ตามรู้ไปตามอาการนั้น กำหนดเพียงว่า “รู้ๆๆๆๆ” ไปเรื่อยๆ จนกว่าจิตจะ**ละคำบริกรรม**ไปเอง อย่าดัดแปลงแก้ไขสภาวะใด ๆ เด็ดขาด ..ขอย้ำว่า “**ห้ามดัดแปลงแก้ไขสภาวะในช่วงนี้** อย่างเด็ดขาด” ถ้าพอง-ยุบเร็วแรงแทบขาดใจ ก็ให้ตามรู้ไปตามนั้นจนกว่าจะขาดใจตายไปเลย.

เมื่ออาการพอง-ยุบ กลับมาเป็นปกติ ให้เพิ่มการกำหนดอิริยาบถย่อย และเจาะลึกสภาวะธัมมานุปัสสนาให้มากขึ้น โดยเฉพาะ “ตัณหาหนอ” (อยากหนอ) “มานะหนอ”(ยึดหนอ) “ทิฏฐิหนอ”(นึกหนอ : อาการคิด-นึก ช่วงนี้ จะเป็นเรื่องปัจจุบัน เราเป็นผู้คิด-นึกเสียเอง เป็นส่วนมาก)

เมื่ออารมณ์ที่เป็นรูป-นามดับไปสิ้นแล้ว ก็จะหน่วงเอา**นิพพาน**มาเป็นอารมณ์ได้เอง อย่างเป็นปัจจัตตัง ที่ไม่ขึ้นกับกาลเวลาอีกต่อไป[๔๐]

---

[๔๐] สรุปจาก : พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนฺตเสวี). เอกสารประกอบการสอนวิชา : **สัมมนาวิปัสสนาภาวนา** (Seminar on Vipassanabhavana) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม , ๒๕๕๖.

๙.๔ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญวิปัสสนา

ปัญญาที่พอกพูนขึ้นด้วยธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ) จนเห็นแจ้งความเป็นจริงของรูป-นาม ทำให้มรรคมีองค์ ๘ สมบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

> "ภิกษุ เมื่อรู้ว่าจิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยการกำหนดกายในกาย ..ย่อมทำอินทรีย์ทั้งหลายให้สมบูรณ์ รู้ชัดโคจร[๔๑] และรู้แจ้งธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ ย่อมทำพละทั้งหลายให้สมบูรณ์.. ย่อมทำโพชฌงค์ทั้งหลายให้สมบูรณ์...ย่อมทำมรรคให้สมบูรณ์..ย่อมทำธรรมทั้งหลายให้สมบูรณ์"[๔๒]

พระสารีบุตรเถระอธิบายว่า "ย่อมทำอินทรีย์ทั้งหลายให้สมบูรณ์ คือ ทำสัทธินทรีย์ทั้งหลายให้สมบูรณ์ด้วยการน้อมใจเชื่อ ทำวิริยินทรีย์ให้สมบูรณ์ด้วยการประคองจิตไว้ ทำสตินทรีย์ให้สมบูรณ์ด้วยการเข้าไปตั้งไว้ในอารมณ์ ทำสมาธินทรีย์ให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำปัญญินทรีย์ให้สมบูรณ์ด้วยความเห็นแจ้ง

บทว่า ย่อมทำพละทั้งหลายให้สมบูรณ์ คือ ทำสัทธาพละให้สมบูรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความไม่มีศรัทธา ทำวิริยพละให้สมบูรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความเกียจคร้าน ทำสติพละให้สมบูรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความประมาท ทำสมาธิพละให้สมบูรณ์ด้วยความ ไม่หวั่นไหวในความฟุ้งซ่าน ทำปัญญาพละให้สมบูรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความไม่รู้ชัด

บทว่า ย่อมทำโพชฌงค์ทั้งหลายให้สมบูรณ์ คือ ทำสติสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความเข้าไปตั้งไว้ ทำธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความเลือกเฟ้น ทำวิริยสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความประคองไว้ ทำปีติสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความแผ่ซ่านไป ทำปัสสัทธิให้สมบูรณ์ด้วย

---

[๔๑] รู้ชัดโคจร คือ รู้จักอารมณ์อันเป็นรูป-นาม คือ ขันธ์ ๕ นั่นเอง

[๔๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๓.

ความสงบ ทำสมาธิสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ด้วยความเพ่งพิจารณา

บทว่า ย่อมทำมรรคให้สมบูรณ์ คือ ทำสัมมาทิฏฐิให้สมบูรณ์ด้วยความเห็นถูก ทำสัมมาสังกัปปะให้สมบูรณ์ด้วยความยกขึ้นสู่อารมณ์ ทำ**สัมมาวาจา**ให้สมบูรณ์ด้วยการกำหนด[๔๓] ทำสัมมากัมมันตะให้สมบูรณ์ ด้วยความให้เกิดขึ้น ทำสัมมาอาชีวะให้สมบูรณ์ด้วยความผ่องแผ้ว ทำสัมมาวายามะให้สมบูรณ์ด้วยความประคองไว้ ทำสัมมาสติให้สมบูรณ์ด้วยความเข้าไปตั้งไว้ ทำสัมมาสมาธิ..ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน[๔๔]

บทว่า ย่อมทำธรรมทั้งหลาย (โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ[๔๕]) ให้สมบูรณ์ คือ ทำอินทรีย์ให้สมบูรณ์ด้วยความเป็นใหญ่ ฯลฯ ทำ**สีลวิสุทธิ**ให้สมบูรณ์ด้วยความสำรวม ทำ**จิตตวิสุทธิ**ให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำ**ทิฏฐิวิสุทธิ**ให้สมบูรณ์ด้วยความเห็นถูก ทำวิโมกข์ให้สมบูรณ์ด้วยความหลุดพ้น ทำวิชชาให้สมบูรณ์ด้วยความแทงตลอด ทำวิมุตติให้สมบูรณ์ด้วยความสละรอบ ทำญาณในความสิ้นไปให้สมบูรณ์ด้วยความตัดขาด ฯลฯ ทำวิมุตติให้สมบูรณ์ด้วยความเป็นสาระ ทำนิพพานอันหยั่งลงในอมตะ ให้สมบูรณ์ด้วยความเป็นที่สุดแห่งทุกข์”[๔๖]

สรุปว่า วิปัสสนา คือ ปัญญาเห็นความไม่เที่ยง เห็นความบีบคั้นคงทนสภาพอยู่ไม่ได้ เห็นความไม่ใช่ตัวตนในทุก ๆ รูป-นามที่รับรู้ด้วยสัมมาสติ เมื่อเห็นครั้งแล้วครั้งเล่าในทุก ๆ อาการของรูป-นาม อินทรีย์ ๕ ส่งเสริมให้ปัญญาญาณแก่กล้าขึ้นตามลำดับ เข้าสู่ความเป็น “วิปัสสนาญาณ”

---

[๔๓] “มนสา สชฺฌาโย ลกฺขณปฏิเวธสฺส ปจฺจโย โหติ. ลกฺขณปฏิเวโธ มคฺคผลปฏิเวธสฺส ปจฺจโย โหติ.” (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๔๓, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.)

[๔๔] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

[๔๕] ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐/๑๗๔.

[๔๖] ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๔.

แล้ว! การเพ่งรู้ไปในอาการพอง-อาการยุบ อาการคิด อาการเจ็บ อาการปวด จนเห็นอาการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ต้นพอง กลางพอง สุดพอง แล้วดับหายไป ตั้งแต่ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ แล้วดับหายไป เห็นความบีบคั้นในอาการพอง-ยุบที่คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้ เห็นอาการที่เกิด-ดับเคลื่อนไหวของพอง-ยุบ ที่เป็นไปตามลักษณะอาการของวาโยธาตุ ไม่ใช่เกิดขึ้นตามความต้องการของใครผู้ใดผู้หนึ่ง จะไปยึดว่าให้พองอยู่ตลอดเวลาก็ไม่ได้ จะไปยึดว่าให้ยุบอยู่ตลอดเวลาก็ไม่ได้ จะยึดว่าให้พอง-ยุบชัดอยู่ตลอดเวลาก็ไม่ได้ จะยึดให้พอง-ยุบเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่ใจต้องการ ก็ไม่ได้ การเห็นพอง-ยุบเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เช่นนี้ จัดเป็นการเจริญวิปัสสนา

๙.๕ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสัมมัปปธาน ๔

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีองค์ประกอบสำคัญในการปฏิบัติ ๓ ประการ ดังพระบาลีว่า “อาตาปี สมฺปชาโน สติมา”[๔๗] มีความเพียร รู้พร้อมอย่างมีสติ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสติ[๔๘]

ขณะที่โยคีบุคคลกำลังเพียรพยายามตั้งใจกำหนด**พอง-ยุบ**อย่างจดจ่อ มีความใส่ใจกำหนดสภาวะต่างๆ อย่างถี่ถ้วนอยู่นั้น เป็นการทำหน้าที่ของอาตาปี อันเป็นสัมมาวายามะในองค์มรรค คือ วิริยเจตสิก เรียกว่าเจริญสัมมัปปธาน ๔ ประการ[๔๙] คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในขันธสันดาน ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น กำหนดตามความเป็นจริงโดยความเป็นรูป-เป็นนาม สติไม่เผลอจากรูป-นาม ขณะนั้นศีล สมาธิ ปัญญาก็มีพร้อม

---

[๔๗] ที.ม. (บาลี)๑๐/๓๗๓/๒๔๘, ม.มู. (บาลี) ๑๒/๑๐๖/๗๗.

[๔๘] ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๕๘-๒๗๘/๑๘๑-๑๘๖.

[๔๙] ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๖๗๑. ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙๑.

ศีลกำจัดกิเลสหยาบๆ (วีติกกมกิเลส) ที่ล่วงออกมาทางกายหรือวาจา **สมาธิ**กำจัดกิเลสอย่างกลางที่จะล่วงออกมาทางใจ ได้แก่นิวรณ์ ๕ (ปริยุฏฐานกิเลส) **ปัญญา**กำจัดกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน (อนุสัยกิเลส) ตรงที่รู้พอง-รู้ยุบนั้นนั่นแหละเป็นสังวรปธาน เพราะขณะนั้น ความโลภ ความโกรธ ความหลงไม่เกิด

๒. ปหานปธาน เพียรละวิตกทั้ง ๓ คือ กามวิตก (คิดหมกมุ่นในกาม) พยาบาทวิตก (คิดปองร้าย) วิหิงสาวิตก (คิดเบียดเบียน) ในขณะที่เจริญสติกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น วิตกทั้ง ๓ ไม่เกิดขึ้น เพราะสติเป็นธรรมเครื่องปิดกั้นอกุศลวิตกทั้ง ๓ นั้น[๕๐] กุศลกับอกุศลเกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้ อุปมาเหมือนสว่างกับความมืด ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ขณะกำหนดพอง-ยุบจึงเป็นความเพียรละอกุศลวิตกไปในตัว

๓. ภาวนาปธาน เพียรบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดขึ้น ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น สติกำหนดรู้พอง-รู้ยุบ จัดเป็นสติสัมโพชฌงค์ การพิจารณาใคร่ครวญพอง-ยุบ จัดเป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความตั้งใจ กำหนดพอง-ยุบจัดเป็นวิริยสัมโพชฌงค์ ความเอิบอิ่มไม่กระวนกระวาย จัดเป็นปีติสัมโพชฌงค์ ความสงบใจ จัดเป็นปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ใจตั้งมั่นอยู่กับพอง-ยุบ จัดเป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ จิตเพ่งรู้จนเห็นแจ้งในอาการพอง-ยุบ จัดเป็นอุเปกขาสัมโพชฌงค์ ในขณะที่บำเพ็ญโพชฌงค์อยู่นั้น วิเวกทั้ง ๓ คือ กายวิเวก จิตตวิเวก และอุปธิวิเวก ก็มีพร้อม น้อมไปสู่การสละกิเลส เพราะฉะนั้น ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น จึงเป็นภาวนาปธาน

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษาวิปัสสนากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และพอกพูนให้มีมากขึ้น ด้วยการหมั่นระลึกรู้รูปนามอยู่เนือง ๆ ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น ศีลก็มี สมาธิก็มี ปัญญาก็มี กายกรรม ๓ วจีกรรม

---

[๕๐] ดูรายละเอียดใน ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

๔ มีอยู่บริบูรณ์ในขณะนั้น จัดเป็นศีล จิตตั้งมั่นในอารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน จัดเป็นสมาธิ เห็นรูป-นามโดยความเป็นพระไตรลักษณ์ จัดเป็นปัญญา ชื่อว่าตามรักษาใจให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญาอย่างแท้จริง ตรงนี้แหละเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลางอย่างแท้จริง จัดเป็นอนุรักขนาปธาน คือ เพียรตามรักษาไตรสิกขาอย่างถูกต้อง[๕๑]

๙.๖ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสติปัฏฐาน ๔

สติ แปลว่า ความระลึกรู้อารมณ์ ทำหน้าที่กำจัดความประมาท[๕๒] เป็นธรรมเครื่องปิดกั้นกระแสกิเลส[๕๓]

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการเจริญสติระลึกรู้อารมณ์ ๔ ประการ[๕๔] คือ กาย เวทนา จิต ธรรม[๕๕] องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก[๕๖]

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นจึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ พร้อมทั้งความรู้แจ้ง และความหลุดพ้นให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า[๕๗] “สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”

การเจริญสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติระลึกรู้อารมณ์ที่มากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ขันธ์ ๕) รู้ไปตามอาการที่เห็น ตามที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้สัมผัส ที่ได้นึก ที่ได้รู้สึก ที่ได้รับรู้ ไม่ตัดสิน ดี-ชั่ว ชอบหรือไม่ชอบ

---

[๕๑] ดูรายละเอียดใน องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๓๕/๖๙/๒๑๙-๒๒๐.

[๕๒] ดูรายละเอียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๑๐๗.

[๕๓] ดูรายละเอียดใน ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

[๕๔] ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗-๖๘, ที.ม.ฏีกา (บาลี) ๒/๓๕๗-๕๙.

[๕๕] ดูรายละเอียดใน สํ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๓๐., ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๐๕.

[๕๖] พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ,**ปรมัตถโชติกะปริจเฉทที่ ๗**.หน้า ๑๓๑.

[๕๗] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

คือ ระลึกรู้ด้วยสติอย่างจดจ่อต่อเนื่องในอาการใดๆ ตามลักษณะ**อาการ**ของอารมณ์นั้นๆ ไม่ใช่รู้ตามความรู้สึกของเราผู้เข้าไปรู้

เช่นนั้น*!* การเจริญสติตามรู้อาการพอง-อาการยุบอันเป็นลักษณะของกุจฉิวิสยวาโยธาตุ เป็นการเจริญสติปัฏฐานได้หรือไม่? ...มีวินิจฉัยดังนี้

๑) อาการพอง-ยุบของท้องที่มีลักษณะตึง-หย่อน เคลื่อนไหวไปมาจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งเป็นลักษณะของวาโยธาตุ การกำหนดจดจ่ออยู่ที่อาการพอง-ยุบ จนเห็นอาการดับหายไป เป็นการเจริญธาตุมนสิการปัพพะ นอกจากนี้ ยังเป็นการกำหนดความเคลื่อนไหวของลมที่ดันท้องออกมา และหดยุบลง จึงเท่ากับเป็นการกำหนดในส่วนของสัมปชัญญปัพพะอีกด้วย

อนึ่ง ขณะนั่งภาวนาหรือเดินจงกรม หากเสียงแทรกเข้ามาชัดเจนก็ให้รู้อาการได้ยินนั้น พร้อมกับกำหนดว่า “ได้ยินหนอๆ” ลมพัดมาถูกที่ผิวกายกำหนดว่า “ถูกหนอๆ” หรือ “เย็นหนอๆ” จนอาการดับไป สติกำหนดรู้อาการตึง-หย่อน อาการกระทบ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ ขณะลุก ขณะกราบ ขณะเคี้ยว นี้เป็นการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒) ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น หากมีมดหรือยุงกัด รู้สึกเจ็บ ส่งจิตไปกำหนดอาการนั้น “เจ็บหนอ ๆ” จนกว่าจะดับไป นั่งนานปวดหลังปวดขา กำหนด “ปวดหนอๆ” (เพียงเพื่อรู้อาการไม่ใช่เพื่อให้หาย) เมื่อสภาวะญาณสูงขึ้นรู้สึกเบาสบาย กำหนด “สบายหนอๆ” เกิดปีติปราโมทย์ กำหนด “รู้หนอๆ” นี้เป็นการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๓) ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น หากเกิดความคิดขึ้น ถ้าคิดโกรธ กำหนดว่า “โกรธหนอๆ” คิดเรื่องราคะ กำหนดว่า “ราคะหนอๆ” ถ้าความคิดนั้นปรากฏเฉย ๆ ไม่อาจจำแนกเป็นราคะ โทสะ โมหะได้ กำหนดเพียงว่า “คิดหนอๆ” จนเห็นอาการจางหายดับไป ของอาการนั้น นี้เป็นการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๔) ในขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น เผลอบ่อยรู้สึกหงุดหงิด กำหนด

อาการว่า “หงุดหงิดหนอๆ” ง่วงซึมกำหนดอาการว่า “ ซึมหนอๆ” หรือมีสิ่งมารบกวนรู้สึกรำคาญ กำหนดอาการว่า “รำคาญหนอๆ” ขณะกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น รู้ความเป็นไปของธาตุ หรือรู้อาการปีติ สุข เยือกเย็น กำหนดตรง **อาการรู้** ว่า “รู้หนอๆ” เมื่อญาณสูงขึ้นสภาวธรรมละเอียดนิ่มนวล เบาบาง ก็กำหนดว่า “รู้หนอๆ” หรือ “รู้ๆๆๆๆ” จนกว่าอารมณ์ทั้งรูปทั้งนามดับไปหมดสิ้น อย่างสิ้นเชื้อ (เชื้อที่ทำให้ต้องเกิดรูป-นามในภพใหม่อีก) นี้เป็นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๙.๗ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญโพชฌงค์ ๗

จิตเป็นปัจจัยให้เกิดและให้รู้อาการพอง-ยุบ ในการเกิดของอาการพอง-ยุบและอิริยาบถน้อยใหญ่นั้น ต้องอาศัยเวลา สถานที่ และอัธยาศัยของแต่ละบุคคล ปรากฏเป็นความพร้อมมูลแห่งองค์ตรัสรู้ ดังต่อไปนี้

๑. สติสัมโพชฌงค์ การกำหนดอาการพอง-อาการยุบครั้งหนึ่งๆ เกิดสติรู้ถึงอาการพองและยุบได้ชัด ไม่ชัด ช้าหรือเร็ว เป็นต้น

เบื้องแรก สติของเราไม่อาจรับรู้สภาวธรรมได้ทันปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติบางท่านมักใส่ใจต่อคำบริกรรมว่า “พองหนอ - ยุบหนอ” โดยไม่รู้ถึงสภาวะตึง-หย่อนของท้องอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ประสบความก้าวหน้าในการปฏิบัติ อันที่จริงคำบริกรรมเป็นเพียงเครื่องช่วยในการปฏิบัติ เหมือนห่วงยางที่ช่วยในการว่ายน้ำ พยุงตัวให้ลอยน้ำ ฉะนั้นในขณะบริกรรมอยู่ไม่ควรใส่ใจคำบริกรรม แต่ให้พึงน้อมจิต จดจ่อต่อสภาวธรรมทางกายและใจ เท่านั้น

จิตของเขาย่อมรับรู้เท่าทันสภาวธรรมปัจจุบันได้ ไม่ว่าทางทวารใดในทวารทั้ง ๖ หรือแม้จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพียงใดก็ตาม จัดเป็นสติสัมโพชฌงค์ เกิดขึ้นตั้งแต่วิปัสสนาญาณที่ ๔ (อุทยัพพยญาณ) เป็นต้นไป เพราะเป็นปัญญาญาณที่หยั่งเห็นอาการเกิด-ดับได้แล้ว[๕๘]

---

[๕๘] ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๒๒.

๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ในการกำหนดพอง-ยุบแต่ละครั้ง เห็นรูป คือเห็นอาการตึง-หย่อนของโผฏฐัพพารมณ์บริเวณท้อง เห็นนาม คือเห็นจิตที่เข้าไปรู้อาการของรูปนั้นๆ เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิ เกิดทิฏฐิวิสุทธิบริบูรณ์ เห็นอริยสัจ ๔ คือเห็นอาการเกิด-ดับของรูป-นาม ที่เป็นทุกขสภาวะ

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติเพียรจดจ่ออย่างแรงกล้า ตามสภาวะปัจจุบันที่ปรากฏ พยายามตั้งใจกำหนด**พอง-ยุบ**อย่างจดจ่อ มีความใส่ใจกำหนดสภาวะต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน จนเห็นอาการเกิดดับของรูป-นามที่ปรากฏได้ชัดแจ้งขึ้น ตามลำดับ

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติมีสติจดจ่อในอาการพอง-ยุบ รู้เท่าทันความเกิดดับของรูปและนามที่ปรากฏในการกำหนดนั้น เมื่อโยนิโสมนสิการอยู่เช่นนี้ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิดขึ้น

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ผู้ที่กำหนดรู้พอง-ยุบจนเห็นไตรลักษณ์ย่อมเกิดปัญญารู้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ ผู้ที่กำหนดรู้พอง-ยุบจนมีกายสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อใจมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ย่อมพิจารณา[๕๙] สภาพธรรมที่ปรากฏด้วยจิตที่เป็นกลาง[๖๐] ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นเพียงรูป-นามที่เกิดดับตามเหตุปัจจัยเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน[๖๑] เรา เขา ย่อมเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม โดยมีมรรคมีองค์ ๘ เป็นเหตุ[๖๒]

---

[๕๙] ดูใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๗., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

[๖๐] สังขารุเปกขาญาณ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร (องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๑๖๒/๓๘๗, องฺ.จตุกฺก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๖๒/๔๒๕)

[๖๑] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๔/๑๒๕.

[๖๒] ดูใน องฺ.เอก. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๒๐๒.

๙.๘ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญมรรคมีองค์ ๘

เมื่อจะแยกให้ละเอียดลงไปยิ่งกว่านั้น ขณะเจริญภาวนา กำหนดรู้อาการพอง-อาการยุบอยู่นั้น องค์มรรค ๘ ประการมีอยู่พร้อม[๖๓] คือ

๑. ขณะท้องพอง-ยุบ มีปัญญาเห็นชัดในอาการนั้น โดยความเป็นรูป ส่วนจิตที่รู้พอง-ยุบเป็นนาม ซึ่งเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย จัดเป็น**สัมมาทิฏฐิ**

๒. เมื่อมีอาการพอง-ยุบ ปรากฏกอยู่ที่ท้อง ดำริยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ส่งไปกำหนดรู้อาการพอง – ยุบนั้น ให้ประจักษ์ จัดเป็น**สัมมาสังกัปปะ**

๓. กำหนดรู้อาการพอง-ยุบ ตามลักษณะอาการ ด้วยการน้อมจิตพร้อมกับบริกรรมภาวนาว่า “พองหนอ”-“ยุบหนอ” จัดเป็น**สัมมาวาจา**[๖๔]

๔. กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการพอง กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการยุบ กำหนด “คิดหนอ” ทุกครั้งที่เห็นอาการคิด ฯลฯ จัดเป็น**สัมมากัมมันตะ**

๕. เมื่อกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง กายย่อมผ่องแผ้ว จิตย่อมผ่องใส ช่วยให้สติจับอารมณ์ได้ถูกตรงตามความเป็นจริง ยิ่งขึ้น จัดเป็น**สัมมาอาชีวะ**

๖. การประคับประคองจิตให้ระลึกรู้อยู่แต่อารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏ ไม่ปล่อยใจให้หลงใหลไปตามอารมณ์อดีตหรืออนาคต จัดเป็น**สัมมาวายามะ**

๗. การเข้าไปตั้งความระลึกรู้อย่างจดจ่อต่อเนื่อง ไว้ในอารมณ์รูป-นามปัจจุบัน ที่เปลี่ยนแปลงเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย จัดเป็น**สัมมาสติ**

๘. ความไม่ฟุ้งซ่าน จิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันด้วยอำนาจอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ เป็นพื้นฐานในการเจริญสัมมาทิฏฐิต่อไป จัดเป็น**สัมมาสมาธิ**[๖๕]

---

[๖๓] ดูอธิบายใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๐๙., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๑๒.

[๖๔] “การสาธยายทางจิต เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์ เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดมรรค ผล” ดูใน วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

[๖๕] ดูรายละเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

๙.๙ วินิจฉัย : วิปัสสนาดับภพชาติได้อย่างไร

เมื่อรู้แจ้งอารมณ์ขณะเกิดผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตก็จะไม่เกิดสังขารปรุงแต่ง เมื่อไม่ปรุงแต่งก็ไม่เกิดตัณหาอุปาทาน เมื่อไม่เกิดตัณหาอุปาทานก็ไม่เกิดภพ-ชาติ เมื่อไม่มีความเกิดอีก ก็ไม่มีความแก่ ความเจ็บ และความตายอีกต่อไป นี่แลคือการดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบัน

การดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบันนี้ เปรียบเหมือนการดับไฟที่ก้นบุหรี่ หรือที่ก้านไม้ขีด กำจัดต้นตอที่จะลุกลามเผาบ้านเผาเมืองในที่สุด

หากไม่เกิดปัญญารู้แจ้ง เมื่อตาเห็นเสื้อสวย ไม่มีสติรู้เท่าทันจิต ปัญญาไม่รู้แจ้งอารมณ์ ก็จะเกิดสังขารปรุงแต่งว่า “เสื้อสวย น่าจะเป็นของเรา” แล้วยึดมั่นในจิตนั้นว่า “เราอยากได้” ภพ-ชาติเกิดขึ้นทันที โดยความเป็นผู้อยากได้เสื้อตัวนั้น ทุกข์ย่อมเกิดตามมา ฯลฯ

แต่เมื่อฝึกวิปัสสนา เกิดปัญญารู้แจ้งอารมณ์แล้ว ขณะตาเห็นเสื้อสวย รู้ทันจิตว่า “วิญญาณกำลังรู้ กำลังเห็น” สิ่งที่เห็นจึงเป็นเพียง**สี**ที่ถูกเห็น ไม่เกิดสังขารปรุงแต่ง ว่าเป็นเสื้อ ความรู้สึกว่าสวยหรือไม่สวยจึงไม่เกิดขึ้น ตัณหาอุปาทานที่อยากได้อยากมี ก็เกิดไม่ได้ ภพ-ชาติก็ถูกระงับไป

เมื่อภพ-ชาติถูกระงับไปทุกๆ ขณะ ที่มีสติและสัมปชัญญะรู้เท่าทันผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นนี้ ทำให้หมดเชื้อที่ก่อให้เกิดภพ-ชาติอันเป็นที่มาของทุกข์ เปรียบเหมือนเชื้อไฟที่ถูกดับตั้งแต่ปลายไม้ขีดแล้ว เมื่อไม่เกิดภพ-ชาติในทุกขณะจิตที่รับรู้อารมณ์ ทำให้หมดเชื้อที่จะให้ไปเกิดใหม่ เมื่อจริมจิต[๖๖]ดับในขณะตาย ไม่หน่วงให้เกิดปฏิสนธิจิตอีกต่อไป ไม่ถือกำเนิดในภพใหม่อีกแล้ว ย่อมปรินิพพาน ณ ขณะนั้น

ที่จริงแล้ว เนื้อหาในบทที่ ๙ นี้ เป็นเพียงการสรุปย่อมาจาก ตำรา (ลับ) **“คู่มือวิปัสสนาจารย์”** ที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมไว้ ๑,๐๔๖ หน้า

---

[๖๖]จิตสุดท้าย หมายถึงจุติจิตของพระอรหันต์ขณะปรินิพพาน (ขุ.จู.อ.(บาลี)๖/๗)

สถานที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๑) สนใจปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ที่วัดพิชัยญาติ ฯ ถ.สมเด็จเจ้าพระยา คลองสาน กรุงเทพฯ http://www.watphichaiyat.com/

หรือ วัดหทัยนเรศวร์ ถนนบรมราชชนนี อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โทร. ๐๘๑-๖๑๐-๖๖๗๓, ๐๘๗-๘๓๗-๕๒๖๓

๒) สำหรับผู้สนใจใน**อภิญญา** วัดพิชโสภาราม ตั้งอยู่เลขที่ ๔๓ หมู่ที่ ๒ บ้านเรืองอุดม ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๗๐ โทร. ๐๔๕-๒๑๘-๐๗๒ E-mail : fm102.75mhz@hotmail.com

๓) สำหรับผู้สนใจในการ**ปิดประตูอบาย** วัดงุยเตาอูกัมมัฏฐาน (สยาดอภัททันตะวิโรจนะ) เขตรัฐฉานตะวันออก ตรงข้ามด่านท่าขี้เหล็ก อ.แม่สาย จ.เชียงราย โทร. ๐๘-๗๑๙๓-๙๒๑๘ (แม่ชีเกสร)

๔) สำหรับผู้สนใจในการศึกษา**เทคนิคการสอนสุทธวิปัสสนา** วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร (สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ ๑) ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๖๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๓๓๔-๑๖๖๔, ๐-๕๓๘๒-๖๘๖๙

๕) สำหรับผู้ต้องการ**ความสมบูรณ์ในลำดับญาณ ๑๖** วัดพระธรรมจักร หมู่ที่ ๑ ตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ศูนย์วิปัสสนาธุระพุทธวิหาร ๑๐๐/๑ หมู่ ๑ ต. ดงละคร อ.เมือง จ. นครนายก ๒๖๐๐๐ โทร ๐๓๗-๓๓๐๐๘๙ , ๐๓๗-๓๓๐๓๑๓ โทรสาร ๐๓๗-๓๓๐๒๑๓ E-mail : buddhavihara1@yahoo.com/

๖) ผู้ปฏิบัติผ่านญาณ ๑๖ และอธิษฐานธรรมสมบูรณ์แล้ว ต้องการปฏิบัติ“**เมตตาเจโตวิมุตติ**เพื่อบรรลุอุภโตภาควิมุตติ” วัดโคกสว่าง บ้านโคกสว่าง ต. ดอนนางหงส์ อ. ธาตุพนม จ. นครพนม ๔๘๑๑๐ โทร. ๐๘๖-๒๑๙-๔๔๕๘

พระสมุห์มานัส อคฺคปญฺโญ โทร. ๐๘๑-๐๖๑-๓๙๗๘

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) พระไตรปิฎก :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกํ, ๒๕๐๐.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ .**พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙

มหามกุฏราชวิทยาลัย . **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) ปกรณวิเสส อรรถกถา และฎีกา :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,โรงพิมพ์วิญญาณ,๒๕๓๒.

_____ .**ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา.** กรุงเทพมหนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____ .**ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส.** กรุงเทพมหนคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____ .**วินยปิฎก สมนฺตปาสาทิกา มหาวิภงฺคอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ .**ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒.

_____ .**ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๓.

_____ .**มชฺฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี มูลปณฺณาสกอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ,๒๕๓๓.

_____ .**มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๓.

_____ .**สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปฺปกาสินี สคาถวคฺคอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๓.

_____ .**องฺคุตฺตรนิกาย มโนรถปูรณี ทุกาทินิปาตอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____ .**ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๙๕.

_____ .**ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถทีปนี สุตฺตนิปาตอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ .**ขุทฺทกนิกาย เอกกนิปาตชาตกอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ .**ขุทฺทกนิกายสทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา มหานิทฺเทสอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ .**ขุทฺทกนิกาย สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา จูฬนิทฺเทสอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ .**ขุทฺทกนิกายปฏิสมฺภิทามคฺคอฏฺฐกถา.**กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์วิญญาณ ๒๕๓๔.

_____ .**ธมฺมสงฺคณี อฏฺฐสาลีนีอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ .**ปรมตฺถมญฺชูสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฏีกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ .**มิลินฺทปญฺหอฏฺฐกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ , ๒๕๔๑.

_____ .**วิสุทฺธิมคฺคปกรณ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ ,๒๕๓๙.

_____ .**อภิธรรมปิฏกปญฺจปกรณอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๔.

_____ . **อภิธมฺมตฺถสงฺคโห.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๒.

_____ .**อภิธมฺมตฺถวิภาวินีฏีกา** .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ , ๒๕๔๒.

_____ . **เนตติอฏฐกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** รจนา โดย พระมหากัจจายนเถระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา ปญฺจิกา นาม อตฺถโยชนา.** โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร,กรุงเทพมหานคร ๒๕๓๗.

_____ .**อภิธมฺมตฺถสงฺคหปาลิยา สห อภิธมฺมตฺถวิภาวินีนามอภิธมฺมตฺถสงฺคหฏีกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร, ๒๕๓๘.

_____ .**พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ .**พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

_____ . **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๘.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือทั่วไป

พระติสสทัตตเถร . **อภิธมฺมตฺถวิภาวินี.** มหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระพุทธโฆส. **วิสุทธิมัคค์ ปฐมภาค**. มหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล และ เรียบเรียง,พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

พระญาณธชเถระ (แลดีสยาดอ). **อานาปานทีปนี.** พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____ . **ปรมัตถทีปนี.** แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖.

พระธัมมปาลมหาเถระ รจนา, อาจารย์สิริ เพ็ชรไชย ป.ธ. ๙ แปล. **ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมัคคมหาฎีกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด , ๒๕๔๕.

_____ . **สัทธรรมปกาสินี** (บาลี-ไทย) ภาค ๓., สิริ เพ็ชรไชย (และคณะ) แปล, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๔๕.

พระญาณธชเถระ(แลดีสยาดอ), **อานาปานทีปนี,** พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. โรงพิมพ์ไทยรายวันการพิมพ์,กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙.

พระอัคควังสเถระ. **สัททนีติธาตุมาลา**. พระธรรมโมลี ตรวจชำระ. พระมหานิมิต ธมฺมสาโร และจำรูญ ธรรมดา แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **ธัมมจักกัปปวัตนสูตร**, พระพรหมโมลี ศาสตราจารย์พิเศษ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาสน์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

_____ . **มหาสติปัฏฐาน ทางสู่พระนิพพาน.** พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____ . **วิปัสสนาชุนี หลักการวิปัสสนาภาวนา (ฉบับสมบูรณ์).** แปลโดย จำรูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____ . **วิปัสสนานัย เล่ม ๑.** พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวงศ์. นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . **วิปัสสนานัย เล่ม ๒.** พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.)

ตรวจชำระ. แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวงศ์. นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . **คำแนะนำในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้น.** (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พิมพ์ที่: กองบริการคำสอนและสิ่งพิมพ์, ม.ป.ป.).

_____ . **นิพพานกถา**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D) ตรวจชำระ.แปลเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.

_____ . **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน.** แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, Ph.D.) ตรวจชำระ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____. **หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน**, จำรูญ ธรรมดา แปล. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระภัททันตะอาสภมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ, ดร. **วิปัสสนาทีปนีฎีกา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **วิปัสสนาวงศ์ ในประทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

_____ . **๑๐๐ ปีอัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). **อริยวังสปฏิปทา ปฏิปทาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์,๒๕๕๔.

พระญาณโปนิกเถระ , **หัวใจกรรมฐาน**, ชาญ สุวรรณวิภัช แปล, (พิมพ์ครั้งที่ ๕). สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทยจำกัด. กรุงเทพฯ ๒๕๔๑

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ ๑-๒-๖**,พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ จัดพิมพ์. โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๐.

_____ . **ปรมัตถโชติกะ (ปริเฉทที่ ๕)** โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์ กรุงเทพฯ. ๒๕๔๐

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙). **มุนีนาถทีปนี**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙.

_____. **ภูมิวิลาสินี** , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๐

_____. **กรรมทีปนี**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕

_____ . **โลกทีปนี** , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕

_____ . **วิปัสสนาทีปนี. พิมพ์ครั้งที่ ๒.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๓.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), **คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘.

_____. **พุทธธรรม** ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด. ๒๕๓๐.

พระคันธสาราภิวังศ์ ,**อภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี.**พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพฯ : ไทยรายวันการพิมพ์ . พฤษภาคม ๒๕๔๖.

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนฺตเสวี). **อานาปานสติภาวนา ลำดับการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า**. สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์,๒๕๕๕.

กรมศิลปากร. **มิลินทปัญหา** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๙.

กลฺยาณภิกฺขุ, **พุทธการกธรรมทีปนี,** ม.ป.ท., ๒๕๔๙.

ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมปริจเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาคหลักสูตรปริญญาธรรมชั้นเอก,** สถาบันการศึกษาพระอภิธรรมมูลนิธิปริญญาธรรม กรุงเทพมหานคร พิมพ์ครั้งที่ ๒. โรงพิมพ์วิญญาณ. ๒๕๔๔.

จำลอง ดิษยวณิช. **วิปัสสนากรรมฐาน และเชาว์อารมณ์** (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๓.เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙.

ธนิต อยู่โพธิ์, **วิปัสสนานิยม,** พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บุญมี เมธางกูร และ วรรณสิทธิ์ ไวทยะเสวี. **คู่มือการศึกษาพระอภิธัมมัตถสังคหะปริจเฉทที่ ๑.** กรุงเทพมหานคร : ดวงดีการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พินิจ รัตนกุล., รศ.ดร., **สวดมนต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้.** พิมพ์ครั้งที่ ๓ นนทบุรี. บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,๒๕๔๘,

แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. วิทยานิพนธ์

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชิโนรโส),. การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของสำนักวิเวกอาศรม. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาประเสริฐ มนฺตเสวี(พรหมจันทร์).“ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนา เฉพาะกรณีคำสอนของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาประพันธ์ ศุภษร. “ความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระภูริวัทน์ ฐิตปุญฺโญ (ดอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ : ศึกษากรณีปฏิจจสมุปบาท, **หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๔๙

พระอธิการดิเรก ถิรญาโณ (สีหะ) ,ศึกษาการบรรลุธรรมของวิปัสสนายานิกบุคคล **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๗,

พันตำรวจโทหญิง สุชาดา พระเขียนทอง,ศึกษาหลักวิปัสสนาภาวนาในเจโตขีลสูตร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๕.

ศิริรักษ์ ขาวสนิท. “บทบาทของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** ภาควิชาตะวันออก. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

มาลี อาณากุล,การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะกับ คัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำ นักวิปัสสนาอ้อมน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์,**วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ,**มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

วริยา ชินวรรโณ และคณะ. รายงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. **คณะมนุษยศาสตร์,**มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

๓. ภาษาอังกฤษ

Phra Sripariyattimoli.**The Buddha in the Eyes of Eminent Scholars**, 1999. ISBN 974-575-539-7.(May 19th, 1939, Albert Einstein’s speech on **"Science and Religion"** in Princeton, New Jersey, U.S.A.)